ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
1
SAMEDI
1er JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.153 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.153

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԱՎԱՌ

— Եա՛ Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետ, կը լսէինք հազարաւոր բերաններէ, ամէն տարի այսօր: Տարինե՛ր առաջ...

Վարդավա՛ռ էր, եւ վարդի պէս կը վառէին բոլոր դէմքերն ու հոգիները: Կը ցնծային մինչեւ անգամ Բիւրոն ու Քրտուհին, «լօ լօ»ներ արձակելով եւ խումբ - խումբ ուխտի երթալով Ս. Կարապետ:

Անշուշտ քրիստոնէական «սուրբ»ը չէր, որ կը բոցավառէր հոգիները, այդ սարալանջին վրայ:

Ուրի՛շ ոգի մը, հեթանոսական տենդերու խոյանքն էր որ կը սաւառնէր այդ պուրակներուն եւ անտառներուն մէջ, անծայրածիր լեռնաշխարհի մը դիմաց, Տարօնի ծիծղուն դաշտն ի վեր:

Եւ իսկապէս, հեթանոսական ոստան մըն էր «Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետ», իր շրջապատով, պուրակներով, պաբլուրներով, մեհեաններով, դամբարաններով կամ աղբիւրներով:

Ո՞վ չէ լսած Կաղ Դեւին հէքեաթը, — իբրեւ խօսուն դրուագ մը Գրիգոր Լուսաւորչի հալածանքին հեթանոսութեան դէմ:

Ո՞վ չէ համակուած անհուն խանդաղատանքով, լսելով դեռ ուրիշ «կռապաշտական» պատմութիւններ կամ դիտելով, անվերջ դիտելով մնացորդները քարուքանդ փառքերու:

Կանգնած՝ Ս. Կարապետի որեւէ մէկ անկիւնը, ծառի մը տակ, պուրակի մը մօտ կամ քիչ մը անդին՝ Գէորգ Չաւուշի եւ Անդրանիկի անտառի ափը, ձեր հոգին թեւ կ՚առնէր, կը սլանար դէպի անցեալը, եւ մեր իսկական պատմութիւնը կը կարդար ամբողջ համայնապատկերին մէջ:

Ու ձեր աչքերը կ՚ուզէին ճեղքել գետինը, սարալանջին ամէն մէկ հողակոյտը, գտնելու համար ինչ որ թաղուած էր անոնց տակ, քրիստոնէութեան բարբարոսներուն կողմէ:

Ոչ եւս է, այսօր, Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը: Եւ կարմիր է, այսօր, Վարդավառը, որովհետեւ այդ օրն էր որ ողջ - ողջ գերեզման դրին նաեւ Տարօնի ժողովուրդը: Ե՛ւ լերան ե՛ւ դաշտի բնակիչը:

1915էն առաջ, ամէն տարի այս օրը, Տարօնի ժողովուրդը ծիծաղ էր եւ յորդահոսան ալիք մը կենսունակութեան, ինչպէս ծաղիկները իր լեռներուն եւ դաշտերուն:

1915էն ասդին, նոյն արի ժողովուրդին ցիրուցան մնացորդները Վարդավառի ջուրին տեղ արցունք է որ կը ցանեն, երկիրէ երկիր, եւ իրենց չքեղ ծաղիկներուն փոխարէն, արուեստական խունկն է որ կը փնտռեն, տունէ տուն:

Ինչպէս միւս բոլոր մնացորդները, որ անչնչացան Վարդավառէն առաջ կամ վերջը...

Եւ սակայն, դուն կաս, Տարօ՛ն, ինչպէս կան Բարձր Հայքը, Վասպուրականը, Տիգրանակերտը, Խարբերդը, Սեբաստիան, Բաղէշը, Կիլիկիան եւ միւսները:

Երկու երրորդով կոտորուած եւ մնացեալով ցիրուցան, դուն կաս իբրեւ կենդանի մէկ մասնիկը ժողովուրդի մը, որ չուզեց ծռել իր գլուխն ու մէջքը, որ թէեւ ուշ արթնցաւ, բայց գիտցաւ զարնել զարնողին, եւ ստեղծել խարիսխ մը, կռուան մը, մեկնակէտ մը վաղուան համար:

Տարբեր պարագաներու մէջ, Վարդավառը կրնար դառնալ քու կարմիր կիրակիդ — հայկական իմաստով — փոխանակ վերածուելու յաղթանակի:

Եւ սակայն, ահա քու մնացորդներդ են որ կ՚աղաղակեն, այս պողոտաներուն վրայ եւ ամէն տեղ, — Աշխատէ՛ որ սուգի տօնը վերածուի յաղթանակի:

Որովհետեւ, իբրեւ լերան ու դաշտի զաւակ – ինչպէս միւսները — անոնք Աշուղ Ջիւանիէն շատ առաջ գիտէին ու գիտեն.—

Փորձանք, հալածանք եւ նեղութիւն ազգերի գլխից
Ինչպէս ճանապարհի կարաւան՝ կուգան ու կ՚երթան.
Ո՛չ ուժեղը թող պարծենայ, ոչ տկարը տխրի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան կուգան ու կ՚երթան:

Ո՞վ կրցաւ չափել ձեր մէջ, — այս ամբողջ ժողովուրդին մէջ — կուտակուած կորովն ու կամքը, որպէսզի համարձակէր արտասանել մահավճիռը, վերջնական ու անվերաքննելի:

Եւ ո՞վ համարձակեցաւ պատմութեան յանձնել մեզ, նոյնիսկ աշխարհասասան սպանդի ամէնէն կատաղի օրերուն, երբ վերը երկինքն էր, իսկ վարը՝ եաթաղանը: Մշեցի մօր համար չէ՞ր որ կ՚երգէր բանաստեղծը.

կարդալ-գրել լաւ բան է,
Բայց երբ կուգայ քննութիւն,
Հարցուցէք աշակերտին,
Վաթել գիտէ՞ նա արիւն:

Տարօնը ստացա՛ծ էր այդ գիտելիքը — արիւն թափել, յանուն ազատութեան: Եւ եթէ ծանր վրիպումներ գործուեցան, ճակատագրական պահուն, այդ չի նշանակեր թէ այլեւս պէտք չունենանք ո՛չ Վարդավառ, ո՛չ ալ հայրենիք մը ամբողջական:

Մեր անդարձ մահավճիռը կը տրուի այն ատեն, երբ կը մոռնանք ե՛ւ Վարդավառ ե՛ւ Հայրենիք: Երբ կը դառնանք միջազգային բոշաներ, առանց դաւանանքի եւ առանց պատմութեան: Երբ հովին կուտանք մեր սրբութիւնները, թերխաշ մարդանքը չփոթելով բուն գիտութեան հետ:

Ու մանաւանդ, երբ ոտքով ձեռքով մրցումի կ՚ելլենք, բացուած ճեղքերը աւելի լայնցնելու խելագարութեամբ:

Թշնամին այդ օրը չի տեսներ, եթէ մենք սորվինք — սորվի՛նք, վերջապէս — սանձ դնել մեր ներքին թշնամութեանց:

Թող Վարդավառը ջուր ցանէ բոլոր սնոտի կիրքերուն վրայ:

1934 Շ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՆՈՐ ՋԱՐԴ ՄԸ

36 ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ըստ թերթերու, թիւը կը փոխուի, բայց իրողութենէն շատ բան չի փոխուիր: Արդարեւ Զորեքշարթի գիշեր Պեքայի կաթողիկէ համայնքէն 28էն 36 հոգի ջարդուած է «խորհրդաւոր» պայմաններու մէջ: Կը կարծուի որ Ֆրէնճիէի տղուն սպանութեան փոխ վրէժն է եւ մաքրագործումին մէջ մատ ունին Սուրիացիք: Իրենց անկողինէն հանուած են 55 հոգի եւ առեւանգուած լաւ զինուած քաղաքայիններու կողմէ որոնք ըստ իրենց ունեցած ցանկին ջարդած են կէսը կամ աւելի: Ասոնք կը պատկանին տեղւոյն յոյն - կաթողիկէ համայնքին եւ ընդհանրապէս Քաթայէպի (Ճէմայէլի փալանժը, որ պատասխանատու էր Թ. Ֆրէնճիէի սպանութեան) շարքային են: Քամիլ Շամունի համաձայն այս յարձակողները «ոչ - լիբանանցի» են: Անշուշտ կը շեշտուի նաեւ թէ յարձակումի ենթակայ չորս գիւղերը սուրիական սահմանին մօտ են: Մնաց որ յարձակումի վայրերն ալ բաւական հեռու են Ֆրէնճիէի բերդէն եւ կուսակիցներէն:

Այս նոր «միջադէպը» քիչ մը աւելի կը լարէ անշուշտ մթնոլորտը եւ Պէյրութի մէջ կ՚ըսուի թէ «նոր դաւ մը» կը պատրաստուի, որու նպատակն է երկրին վերջնական մասնահատումը: Ամէն պարագայի մէջ, ամէնէն լաւատեսներն իսկ չեն կրնար համոզուիլ որ Ճէմայէլ եւ իր կողմնակիցները «պիտի մարսեն» այս ջարդը առանց հակազդելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ շուկային մէջ ռումբ մը պայթեցաւ, որու հետեւանքով երկու մեռաւ եւ 42 վիրաւոր կայ:

ԻՏԱԼԻՈՅ նախագահին ընտրութեան Ա. շրջանը պարապ անցաւ: Երեք գլխաւոր կուսակցութիւնները իրենց թեկնածուին համար քուէարկեցին եւ Դեմօ-Քրիսթիանի՝ Կոնելլա ստացաւ 392 ձայն, Համայնավար Ամինտոլա՝ 339 եւ Ընկերվարական Նեննի՝ 88: 79 ճերմակ քուէ կար, մնացեալն ալ հոս-հոն ցրուած:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ճառ մը արտասանեց Սպանիոյ Քորթէսին (Խորհրդարան) առջեւ: Կրկնելով հանդերձ թէ Սպանիա պէտք է անդամակցի Հասարակաց Շուկային, չծածկեց դժուարութիւնները: Ֆրանսայի հողագործները պայմաններ ունին անշուշտ, գլխաւորաբար պտուղի, գինիի, բանջարեղէնի եւ ոչխարի համար: Շաբաթ օր Նախագահ Ժիսքար պիտի տեսնուէր համայնավար պարագլուխ՝ Սանթիակօ Քարիոյի հետ:

ՆԱՆՍԻԻ երեսփոխանական ընտրութիւնը չեղեալ համարուեցաւ Սահմանադրական Խորհուրդին կողմէ եւ ուրեմն Ժ. Ժ. Սերվան-Շրեպէր, որ + 22 ձայնով աթոռը շահած էր, կորսնցուց: Ընտրութիւնը կրկին պիտի ըլլայ Սեպտեմբերին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(Արմէնփրէս, Յունիս 14, 16, 19, 22)

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԽԵՑԵՂԷՆ

Արագածի ստորոտը հին բնակավայրի մը պեղումներուն ընթացքին երեւան հանուեցան խեցեղէն շինանիւթեր: Ասոնք կաղապարաձոյլ սալիկներ են՝ կղմինտրէ եւ կենդանիներու ու բոյսերու պատկերներ կը կրեն: Խորաքանդակները, մասնագէտներու կարծիքով, հին քրիստոնէական շրջանի կնիքը կը կրեն: Գտնուած իրերը մեծ արժէք կը ներկայացնեն իբրեւ միջնադարու զարդարուեստի նմոյշներ:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Յունիս 26 թուակիր «Ազատ Օր»էն կը քաղենք խտտեալ տեղեկութիւնները Սէլանիկի շարժին մասին: Ինչպէս կը պարզուի ճիշդ օրին կարելի չէր եղած ստոյգ լուրեր ունենալ:

«Երեք օրերէ ի վեր կարելի չեղաւ Թեսաղոնիկէի մեր հայրենակիցներուն հետ անմիջական յարաբերութեան մէջ մտնել ու մանրամասն տեղեկութիւններ քաղել քաղաքի մեր հայրենակիցներու վիճակին մասին: Շաբաթ կէսօրէ ետք էր, երբ այլեւս մեր օրերու ջանքերը արդիւնաւորուեցան եւ կարելի եղաւ հեռաձայնային կապ հաստատել. յաւելեալ տեղեկութիւններ քաղեցինք նաեւ երէկ, Թեսաղոնիկէէն Աթէնք հասած մեր հայրենակիցներէն մէկէն:

«Թեսաղոնիկէի շարունակական երկրաշարժներու պատճառաւ քաղաքէն դուրս բնակչութեան հոսանքը քշեց նաեւ հայ ընտանիքները, որոնք վրաններու տակ ապաստան գտան մայրաքաղաքէն դուրս գտնուող շրջաններու մէջ. Թեսաղոնիկէի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ գաւիթը, վերնամասերը եւ վերնամասի բարձր ապակիները ազդուած են շարժի ցնցումներէն, զգալի ու թեթեւ ճեղքեր առաջացած են վերնագաւիթի մասերուն վրայ. նոյնպէս թեթեւ վնասներ կրած են եկեղեցւոյ կից գտնուող շէնքի պատերը, որուն մէջ կը գտնուի, դահլիճը, սրահը, գրասենեակը եւ Հոգեւոր Հովիւին բնակարանը: Երկրաշարժէն անմասն մնացած չեն նաեւ մեր հայրենակիցներու բնակարանները եւ վաճառատուները թէեւ զգալի վնասներ կրած չեն, սակայն ոմանց պատերուն վրայ խոռոչներ առաջացած, ապակիներ ու ցուցափեղկեր փշրուած են: Մեծ երկրաշարժի հետեւանքով հիմնայատակ եղած շէնքի զոհերուն մէջ կը գտնուէր նաեւ ծագումով Հայ կին մը Տիկին Գեղեցիկ (Քիրիաքի) Իոաննիտու: Այլ զոհեր չկան»:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Ինչպէս ամէն ամսուան Ա. կիրակին, վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ի նոր թիւը, որու աշխատակցած են.—

Սարգիս Ճեվահիրճեան

Վահրամ Մավեան

Ժիրայր Միրիճեան

Գրիգոր Քէօսէեան

Նաեւ էջ մը՝ Շահնուրէն (Ֆրանսերէնի թարգմանուած):

×

Արձակուրդներու հետեւանքով «Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ի յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Սեպտեմբերի երկրորդ կիրակին՝ (Սեպտ. 10):

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

1897ին Միսաքի եղբայրը՝ Գ. Մեծատուրեան, Միսաքի հետ Մարզուանի Անաթոլիա գոլէճը կ'առաջնորդէ Գրիգոր Մեծատուրեանը, Թադէոս Մեծատուրեանը ու Լեւոն Ղոնչեգուլեանը: Գոլէճի տնօրէնը՝ Տոքթ. Թրէյսի, այս նորեկ աշակերտներուն հանդէպ մասնաւոր հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ, որովհետեւ գոլէճը իր հիմնարկութենէն ի վեր առաջին անգամն էր, որ այդ շրջանէն աշակերտ կ'ունենայ (Միսաք իր փոքր տարիքին պատճառաւ տնօրէնին տիկնոջ հսկողութեան տակ կը դրուի):

Գրիգոր Մեծատուրեան ու Լեւոն Ղոնչեգուլեան հիւանդութեան կամ գիշերօթիկ կեանքի չհանդուրժելու պատճառաւ գոլէճէն կը հեռանան նոյն տարին իսկ: Կը մնան Միսաքը եւ Թադէոսը, որոնց միջեւ ընկերական կապն աւելի կը սեղմուի ու կ'ամրանայ: Թադէոս, Միսաքէն աւելի մեծ, մեծ եղբօր մը ջերմ գուրգուրանքով կը պաշտպանէ Միսաքը խաղերու, պտոյտներու ու ճաշերու ատեն:

Միսաք սակաւակեր էր ու յաճախ ճաշերէն իր բաժինը չէր ուզեր ամբողջապէս ուտել: Թադէոսին յորդորներուն ու ստիպումներուն տեղի տալով, կը յօժարէր պահել իր բաժինները: Գոլէճի ընկերները Թադէոսին խնամակալ մականունը տուած էին: Միսաք արձակուրդներուն Սեբաստիա վերադարձին այս մասին խնդալով կը պատմէր:

Միսաք շուտով կ'ընտելացնէ գիշերօթիկի կեանքին: Յաջողակ է առհասարակ բոլոր դասերուն մէջ: Աչքառու ընդունակութեան յարմարութիւն ցոյց կուտայ անգլերէն լեզուի եւ անոր դժուարին հնչումներու առոգանութեան մէջ: Հետամուտ է հայերէնի զարգացման, որուն կը նպաստէին հայերէնի ուսուցիչ Աւետիս Կիւլպէնկեանի դասերը ու գրական պրոյցները եւ գոլէճի «Գրական Միութիւն»ի ժողովները, որոնց միշտ մասնակցած է իր անդամ հաճոյքով ու հետաքրքրութեամբ:

«Գրական Միութիւն»ի ժողովներուն կը նախագահէր Փրոֆ. Յովհ. Յակոբեան, ծանօթ բանասէր եւ հեղինակ անգլ-հայերէն բառարանի:

«Գրական Միութիւն»ը հիմնած էին Փրոֆ. Կ. Թումայեան եւ Փրոֆ. Յովհ. Գայայեան, գոլէճի երկու նախկին համբաւաւոր ու շատ սիրուած ուսուցիչներ, որոնց շնորհիւ գոլէճը հայկական դիմագիծ ունեցած է: Անոնց բանտարկութենէն հեռանալէն յետոյ եւ քաղաքական իրեւ բայաջորդ դէպքերու հետեւանքով «Գրական Միութիւն»ը կը դադրի: Մի քանի տարի յետոյ հալածանքներու մեղմացումէն օգտուելով, Փրոֆ. Յակոբեան կը վերսկսի «Գրական Միութիւն»ի ժողովները, հայ գրական եւ ազգային հարցերու մասին, անշուշտ, անվտանգ, դասախօսութիւններ, բանախօսութիւններ եւ վիճաբանութիւններ կը կատարուէին: Ժողովները զանազան շրջաններէ գոլէճ եկած հայ ուսանողներու միջեւ բարոյական ուժեղ կապ մը կը ստեղծէին կրթական օտար յարկի մը տակ:

Գոլէճի մէջ ինքնաբերաբար կազմուած էր ընկերութեան սեղմ շրջանակ մը՝ հետեւեալ ուսանողներէ. Մանուկ Գ. Խալըճեան (կեսարացի), Գաբրիէլ Օզանեան (Շ. Գարահիսար), Մկրտիչ Գօքանեան (Տիվրիկ), Թադէոս Մեծատուրեան, Միսաք Մեծատուրեան (Բինկեան), Յովհ. Գ. Թումայեան եւ Գրիգոր Ագըլեան (Մարզուան), տակաւին ուրիշ մի քանիներ:

Այս խմբակը գաղտօրէն արտասահմանէն Զօպանեանի «Անահիտ»ը կը ստանար կանոնաւոր կերպով ու կը կարդար: Ուրեմն, Մարզուանէն կը սկսի հետեւիլ արտասահմանեան գաղնի հրատարակութեանց:

Միսաքի գոլէճի ուսանողական պտոյտներու շրջանակը համեմատած Պոլսոյ գիշերօթիկ վարժարաններու՝ լայն եղած է:

Գոլէճը կառուցուած էր քաղաքին ծայրը, դէպի հիւսիս բարձրութեան մը վրայ, Թաւշան Թաղի եւ Խարբըլըխի ստորոտը, ընդարձակ դաշտի մը ու Կերմէճի Օլուգի գեղեցիկ պարտէզներու դրացութեամբ: Ուսուցիչները առտու, ցերեկ, իրիկուն, դասերէն ու սերտողութիւններէն վերջ, խմբովին կամ առանձին, ըստ իրենց նախասիրութեան կը քալէին, կը պտըտէին ազատ ու մաքուր օդին, դաշտին ու պարտէզներուն մէջ, ճամբաներուն վրայ՝ խօսելով կամ կարդալով ու դասերնին պատրաստելով: Միսաք ալ իր ընկերներուն հետ իր ազատ ժամանակը անցուցած է շրջագայութիւններով նոյն տեղերուն մէջ: Անիկա շատ անգամներ գացած է Յ. Թումայեաններու ընդարձակ, ծառախիտ ու բազմատեսակ պտուղներով հարուստ պարտէզը, որ իրեն կը յիշեցնէր Հայ.ենի տան իրենց սքանչելի պարտէզները՝ այժմ լքուած ու խոպանացած:

Թումայեաններու պարտէզին եղանակի յատուկ պտուղները կը քաղէին ու մեծ աւազանին շուրջ բոլորուած կը ճաշակէին կատակելով, ադմկելով: «Կերմէճի Օլուգ»ի քաղցրահամ կեռասը, մանաւանդ, բոլոր շրջակայքին մէջ համբաւաւոր էր:

Միսաք անծանօթ չէ եղած Մարզուանի այցելութքներուն, որոնց կը հրաւիրէին Յ. Թումայեան ու Գր. Ագըլեան՝ գոլէճի ցերեկօթիկ ընկերները:

Միսաք Կիրակի օրերը եւ կամ չաբաթական արձակուրդներուն քաղաքէն մէկ ժամ հեռու գտնուող Զարխափան Ս. Աստուածածնայ վանքն ալ կ'այցելէր համանուն գիւղին մօտ, ծառաստաններով շրջապատուած:

Աստուածածնայ տօնին Ամասիայէն, Հաճի գիւղէն, Մարզուանէն, յաճախ աւելի հեռու քաղաքներէն ուխտաւորներու մեծ բազմութիւններ կը հաւաքուէին վանքը, որուն սենեակները անբաւական կուգային ուխտաւորներու պատսպարման՝ որոնք վանքի շրջանակէն դուրս, շրջակայ ծառաստաններու մէջ վրաններ կը կանգնէին, 2–3 օր կերուխումով, զանազան նուագներով կ'ուրախանային ու կը զուարճանային: Միսաք ալ ներկայ եղած է, տեսած ու դիտած է այդ զուարճութիւնները իր ընկերներուն հետ:

Անշուշտ, այդ ուխտագնացութիւնները միայն հեռաւոր նմանութիւններ ունէին Ս. Փրկչի եւ Նարեկայ (Արեկայ) վանքերուն ուխտագնացութիւններուն՝ առանց անոնց հրապոյրն ու նկարագիրը ներկայացնելու:

Միսաք շատ անգամ Թադէոս Մեծատուրեանի հետ այցելութեան կ'երթար քաղաքը Ս. Մ. Գալէնտէրեան եւ եղբարց նահապետական ընտանիքին, ուր կը գտնէին ջերմ ու սիրալիր ընդունելութիւն: Բարեկենդանի ու անուններու տօնախմբութեան առիթներով կը հրաւիրուէին անոնք Գալէնտէրեաններու ընդնակարանը ու կը մասնակցէին ուրախութիւններուն՝ վերապրելով իրենց հայրենի գիւղին կեանքն ու յիշատակները:

Գոլէճի տնօրէնութիւնը ազատ կը թողուր աշակերտները հայկական եկեղեցի երթալու: Միսաք միշտ օգտուած է այդ թոյլտուութենէն:

Զ. ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

(Շար. – 3)

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ ՏԱՐՕՆԻ ՄԷՋ

Ամէն տարի Վարդավառին Տարօնի աշխարհը ցնծութեան մէջ էր: Ամիսներ առաջ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէին տօնելու համար աւանդական տօնը: Իսկապէս բացառիկ հանդամանք ունէր Տարօնի Վարդավառը: Օրեր առաջ կը զատէին մատաղցու զոհերը սուրբերուն նուիրելու համար: Ամէնէն գեղեցիկ եւ ընտիր խոյերը խնամքով կը պահէին պարարտացնելու համար: Տարօնի բոլոր վանքերուն միաբանութիւնները, քաղաքացի, գաւառացի եւ գիւղացի եռուզեռի մէջ էին տօնելու աւանդական Վարդավառը:

Գեղեցիկ է Տարօնի առաւօտը, օդը մեղմանոյշ, ջուրը պաղ զուլալ, երկինքը պայծառ, զուլալ եւ ջինջ կապուտակ: Հազար ու մէկ տեսակ թռչնազգիներու ճռուողիւնը կը զուարթացնէր շրջապատը: Լեռներն ու ձորերը, անտառներն ու ծառերը, գետերն ու դաշտերը կը ցնծային:

Քարկէ լեռը, բլուրներով եւ հովիտներով, փոքր եւ մեծ գագաթներով, կարկաչահոս անմահական աղբիւրներով, Ինակնեան սարով կախարդական տեսարան մը կը պարզէին Ս. Կարապետ վանքին շուրջը:

Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետին ուխտագնացութիւնը տեղի կ'ունենար մեծ խանդավառութեամբ: Այդ օր քաղաքացին կը գոցէր իր վաճառատունն ու առեւտուրը, գիւղացին կը ձգէր իր գութանն ու արտը, կալն ու կուտը, բոլորը մեծ հաւատքով եւ շարան - շարան կ'երթային այդ մեծ տաճարը, իրենց տարիներով խոստացած ուխտը կատարելու համար:

Մանաւանդ 1912 – 13ին երբ քիչ – շատ ապահով կը համարուէր երթեւկը ուխտաւորներու անհամար կարաւաններ կուգային Կարինէն, Բաղէշէն, Վասպուրականէն, Տիգրանակերտէն եւ հեռաւոր Կովկասէն:

Սուրբ Կարապետ վանքին միաբանութիւնը գլխաւորութեամբ Վարդան վարդապետի, մեծ պատրաստութիւն կը տեսնէր բազմահազար ուխտաւորները ընդունելու համար: Վանքին բակերը, տաճարը եւ շրջակայքը կը լեցուէին հազարաւոր ուխտաւորներով: Ասեղ ձգելու տեղ չկար: Աննախընթաց խանդավառութեամբ լեցուած էին ամէնքը: Վանքի յեղափոխական վանահայրը՝ Վարդան վարդապետ, ժպտադէմ կը դիմաւորէր ծանօթ ուխտաւորները կամ մեր հանրային կեանքի եւ ազատութեան ներկայացուցիչները եւ զէնքի ու բազուկի հերոսները՝ Շաւարշ Միսաքեան (1912ին իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդր. Կոմիտէի անդամ Տարօն եկած էր կուսակցական քննական աշխատանքներ կատարելու համար), Ռոստոմ, Զաւարեան, Տատրակ (Գեղամ), Գարմէն, Կորիւն, Մճօն, Հաճի Յակոբ Կոտոյեան, Արամ, Վարդան, Իշխան Մակար, Ճօճօ Գասպար, Մանուկ, Իշխան Արէն, Միքայէլ, Պեաօ եւ շատ մը ուրիշներ:

Ուխտի կուգար քաղաքացին, գիւղացին, փէտային, մտաւորականը, ուսուցիչը, առողջն ու հիւանդը առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան: Ամէն մէկը խնդրանք մը ունէր Ս. Կարապետէն.— առողջութիւն, քաջութիւն, գեղեցկութիւն եւ սէր: Թմբուկը եւ զուռնան կը թնդացնէին օդը: Շուրջպար, ըմբշամարտ, լարախաղացութիւն.— Եա Մշու Սուլթան Ս. Կարապետ աղաղակելով, հազարաւոր ոչխարները կը մորթուէին եւ կը բաժնուէին ժողովուրդին: Կերուխում, երգ ու պար շաբաթներով խրախճանքի մէջ էին ուխտաւորները: Իրարու վրայ ջուր ցանելը ամէնէն մեծ հաճոյքն էր: Իսկ այսօր Վարդավառի ջուրին փոխարէն Տարօնցիները արիւն – արցունք կը ցանեն աշխարհէ աշխարհ, երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք եւ ծովէ ծով:

Անկարելի է ժողովուրդի սրտին մէջ մեռցնել դարերէ եկող այդ սրբազան աւանդութիւնը, հաւատամքն ու Ինակնեան լեռը, որ հեթանոսական շրջանին Վահագնի հաւատքի սրբավայրն էր:

Ահա զանգակներու ղօղանջը, վսեմ եւ պատկառազդու որ կը թռի ուխտաւորներու սրտէն դէպի վեր, աւելի բարձր քան Զքարկէ լեռը:

Ժողովուրդը ամուր կառչած է այս աւանդութեան, վայ անոր որ կը յանդգնի արհամարհել զայն հեգնական ծիծաղով:

Աշուղները ճամբուն երկու կողմերը նստած, իրենց նուագներով եւ երգերով գովքը կը հիւսէին Սուրբ Կարապետի զօրութեան եւ Փէտայիներու քաջագործութեան:

Համաձայն ողբացեալ հօրս՝ Աբգար Խաչատուրեանի պատմութիւններուն, կէսօրէ վերջ տեղի կ'ունենային հանդէսներ, ճառախօսութիւններ եւ ձիարշաւներ: Վարդան վարդապետ գեղեցիկ ճառով մը անհրաժեշտ կը գտնէր յեղափոխութիւնը, Ռոստոմ կը բացատրէր Տարօնի դերը մեր մշակոյթին եւ ազատագրական պայքարի մէջ, Զաւարեան յեղափոխութեան պատճառներն ու Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործունէութիւնը պարզելէ ետք, կը շեշտէր.— Մեր ազատագրական եւ յեղափոխական պայքարի վերջին պատմաշրջանը, որուն գլխաւոր դրօշակիրը եղաւ Տարօն իր քոյր Վասպուրականի հետ, պիտի կազմէ Հայոց նորագոյն պատմութեան մէկ լուսաւոր էջը: Իսկ Շաւարշ Միսաքեան իր գեղեցիկ, հաճելի ոճով եւ մաքուր հայերէնով գովեց Տարօնցիներու տոկուն կեցուածքը, համբերութիւնը, քաջութիւնը եւ անհուն զոհողութիւնները: Յիշեց Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի դիւտը, Մամիկոնեան տան դիւցազնական կեցուածքը, Սուրբ Թարգմանիչներուն ստեղծած մշակութային շարժումը: Սասունցի Դաւիթը: Սասնոյ ապստամբութիւնը եւ կը շեշտէր.— Հայոց պատմութեան խորերը կարենալ իջնելու համար, պէտք է թառիլ արծիւներու թեւերուն վրայ եւ վառիլ բանաստեղծի հոգու բոցերովը: Պէտք է հեծնել երեւակայութեան մրրկաշունչ նժոյգը եւ սուրալ դէպի այն ոգեկան խորութիւններն ու բարձրութիւնները, որոնք յար եւ նման են Հայաստանի անսանելի լեռնաշխարհին: Մեսրոպ Մաշտոց, Սահակ Պարթեւ, առաքելատիպ եւ արախչաւոր Հրայր եւ պողպատակերտ Գէորգ Զաւուշ: Առաքելոց վանքը ուր մեր զէնքի եւ բազուկի հերոսները քանիերեք օր քաջութեամբ կռուեցան արիւնարբու Թրքական բռնակալութեան դէմ: Գիշերը կորեցին գինուորական շղթան, աներեւոյթ եղան: Առասպելական զոյն առաւ, փէտայիները եղան անխոցելի եւ անըմբռնելի ժողովրդային երեւակայութեան մէջ. խաւար եւ տխուր սրտերը լուսաւորուեցան:

Ժողովուրդը լուռ երկիւղածութեամբ կը հետեւէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներու ճառերուն:

Ի՛նչ խանդավառ օրեր էին, ափսոս որ մենք չտեսանք:

Ո՞վ չէր ճանչնար Տարօնի յեղափոխական վանահայրը, Ներսէս Եպս. Խարախանեանը Մշոյ դաշտի Աւրան գիւղէն, հայրենասէր եկեղեցական մը, որ տարիներով տառապեցաւ համիտեան բռնակալութեան տակ, բայց եւ այնպէս մնաց անձնուէր եւ աննկուն: Երբ քարոզ խօսէր բազմութիւնը յուզումէն կ'արտասուէր: Վարդան վարդապետ Սասունի Ահարոնք գիւղէն եւ Առաքելոց վանքի վանահայր Յովհաննէս Ծ. վարդապետ Մուրատեան: Իրենց համար ամէն փէտայի սուրբ մըն էր: Մանաւանդ Վարդան վարդապետ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան կնիքը կը համարէր իր սիրտը, իսկ փէտային՝ հոգին, շունչ:

Պատարագէն եւ կերուխումէն վերջ, Վարդան վարդապետ եւ Շաւարշ Միսաքեան թեւ թեւի կը պտըտէին բազմութեան մէջ ամբողջ ժողովուրդը կեցցէներով եւ ծափերով կ'ընդունէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները:

Ո՛վ Տարօնի հայրենազուրկ բեկորներ, դարձեալ կարմիր Վարդավառի տօնն է այսօր, Մշոյ Սուրբ Կարապետի ուխտի օրն է եւ մեր պաշտելի նահատակներու միախառնելութեան օրը: Եկէք երթանք միասին դէպի Տարօնի խաչելութեան գողգոթան եւ անգամ մը եւս պլպլացող բոցերու մէջէն տեսնենք մեր սիրելի նահատակներու մխացող ոսկորները: Բարձրանանք Հաւատամքին գագաթը եւ երկիւղածութեամբ մտնենք Սուրբ Կարապետի մեծ տաճարը, համբուրենք նրբաքանդակ դրան կողերը, պողոնց մը խունկ եւ քանի մը մոմեր վառենք մեր անթիւ նահատակներու հոգւոյն համար: Դուրս ելլենք տաճարէն, մտնենք անոր անմահական անտառը եւ ծնրադիր երկրպագենք

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Բուսական աշխարհի գոյութիւնը պայմանաւորուած է կեանք պարգեւող ջուրի եւ անոր առատութեան հետ։ Ծաղիկի (բոյսի) Համբարձում տօնին զուգահեռ կը ձեւաւորուի Վարդավառը՝ իր Ջրցանութեան հմայութեամբ, մայր աստուածուհիի, մայրութեան (կեանքի) հովանաւոր, Հայոց աշխարհի ոսկեղէն, ոսկեծին Անահիտ դիցուհիի ձօնուած տօնական շարքը։

Եկեղեցական տօնացոյցի Այլակերպութեան կամ Պայծառակերպութեան տօնը, որ, ինչպէս կը կարծուի, Քրիստոսի՝ իր առաքեալներուն պայծառ եւ լուսակերպ երեւալուն նուիրուած է, նոյն Վարդավառն է։ Տօնը կ՚իյնայ Զատիկէն 98 օր ետք, եւ 35 օրուան շարժականութեամբ կրնայ ըլլալ Յունիս 28էն մինչեւ Օգոստոս մէկի ընթացքին օր մը։ Պաշտօնական տօնացոյցին մէջ Վարդավառը կը տեւէր երեք օր։ Առաջին օրուան շարականները կը վերագրուին Մովսէս Խորենացիի, Մեծ աղօթքը՝ Եղիշէի։ Տօնական երկրորդ եւ երրորդ օրերը աւելցած են Շնորհալիի (ԺԲ. դար) ժամանակ, որ եւ նոյն օրերու շարականները գրած է։

Ժողովուրդի կեանքին մէջ Վարդավառը կը բնորոշուի Ջրցանութեան ծէսով։ Տօնին այս յատկանիշը արտայայտուած կը տեսնենք նաեւ անոր անուան լեզուական իմաստին մէջ։ Ըստ Գրիգոր Ղափանցեանի, Վարդավառ բառը կը կապուի փոքր ասիական վադար – ջուր եւ արր – լուալ, ցնցղել արմատներուն, որ նոյն ատեն կը համապատասխանէ անոր ժողովրդական ընդունելութեան։ Այդ օրը իրարու վրայ ջուր կը լցնեն։ Մեծ ու պզտիկ կը խառնուէին իրարու, նահապետական խիստ նիստուկացի վարժ մարդիկ չէին վիրաւորուիր անկէ։ Նուիրական արարողութիւն մըն էր անիկա եւ ամէնուն մասնակցութիւնը՝ պարտադիր։ Աւելի ճարպիկներն ու մոլիները յանկարծակի կը հրէին գետի, առուի եւ առուակի եզերքը կեցած անձերը։ Ծափ, ծիծաղ, կատակներ, երգ ու պար կ՚ըլլային այդ բոլորին։ Այդ օրը ոչխարներու հօտերը պարտադիր կը լողացնէին յատուկ ծէսով մը, որուն նպատակն էր ապահովել կենդանիներու բարգաւաճումը։

Ծաղիկի, մասնաւորաբար վարդի հետ կապուած ծիսակարգ ալ ունի Վարդավառի տօնը։ Պատմական Հայաստանի բոլոր շրջաններուն մէջ այդ օրը նախարարները դաշտին մէջ ծաղիկ կը հաւաքէին եւ իրիկունը՝ տուն վերադառնալուն, փունջ – փունջ կը կապէին կենդանիներու կոտոշներուն։ Ամէնէն շքեղ զարդարանքը կ՚ունենային հօտը առաջնորդող կենդանիները։ Ծաղկեփունջերու փոխարէն տանտիրուհիները նախապանին կը նուիրէին տրեխներ, նախշուն գուլպաներ, գլխարկ, բուրդէ թելէ հիւսուած հաստ պարանի մեծ խուրձ մը եւն.։ Նոյն օրը կէսօրին կանայք կաթնապուր կը պատրաստէին, խումբերով կ՚երթային դաշտերը եւ կաթնապուրը կը ցրուէին ցանուած արտերու եզերքները, կարծելով որ այդպէսով կ՚ապահովուի բերքին աճը։

Ամբողջ օրը դաշտին մէջ երգ ու պարով անցընելէ ետք, երեկոյեան տուն կը վերադառնային, բերելով ծաղիկներ, որոնցմով կը զարդարէին բնակարանները, մառանները, կը դնէին խնոցի բերանը, պանիրի եւ այլ պահածոներու ամաններուն վրայ։ Գիւղը կը լեցուէր ծաղիկներով։ Երախաները ծաղկեփունջեր կը փոխանակէին, իրարու կը նուիրէին։ Կատարեալ ծաղիկի հեղեղ, ծաղիկի պաշտամունք։ Իսկ երեկոյեան եկեղեցի ժամերգութեան երթալուն ամէնքը կը տանէին ծաղկեփունջեր, որոնց մէկ մասը կը ձգէին հոն, իսկ միւս մասը ետ կը բերէին։ Ինչպէս արդէն նկատեցինք Համբարձման տօնակատարութեան Ջուրի եւ ծաղիկի (բոյսի) պաշտամունքի զուգորդումը ժողովուրդի աչքին բնական է, քանի որ անկարելի է մէկը առանց միւսի պատկերացնել բնութեան մէջ։

Վարդավառը նաեւ աղաւնի զոհաբերելու տօն էր։ Աղաւնին՝ Անահիտ դիցուհիի այդ խորհրդանիշը, կը զոհաբերուէր ուխտավայրերու, եկեղեցւոյ մէջ, անպայման քահանայի օրհնութենէն ետք։ Սակայն զոհաբերելու միւս եղանակն էր աղաւնիները ազատ արձակել եւ անոնց թռիչքով գուշակութիւններ ընել։ Ամուրի երիտասարդները կը գուշակէին այսպէս. ո՛ր կողմը որ թռչէր արձակուած աղաւնին, փեսացուն կամ հարսնացուն այն կողմէն կը սպասուէր, գիւղի դաշտային շրջանի ա՛յն կողմի արտերը բերքառատ կ՚ըլլային եւայլն։ Հետաքրքրական է, որ բերքահաւաքը արտօնուած էր միայն Վարդավառէն ետք, աշնանացանը՝ նոյնպէս։

Վարդավառի տօնը նոյնպէս ունի իր յատուկ ուխտավայրերը, պատմական Հայաստանի ամբողջ տարածութեան մէջ, որոնք իբրեւ կանոն կը գտնուին մեծ աւազաններու, աղբիւրներու, գետերու մօտ։

Ուխտավայրերու մէջ Վարդավառին եւ Համբարձումին կատարուող ծիսակարգը նոյնն էր. կ՚աւելնար միայն Ջրցանութեան ծէսը, որ ուխտավայրերու մէջ կը ստանար աւելի հանդիսաւոր երեւոյթ մը։

Այսպէսով, Համբարձումն ու Վարդավառը երկրագործական զարգացած մշակոյթի ժողովրդական տօնացոյցի այն տօներն էին, որոնց ծիսակարգը կը միտէր հմայութեամբ ապահովել հունձքի աճին անհրաժեշտ ջուրի առատութիւնը։ Զմոռնանք, որ նախնական երկրագործի համար հմայութիւնը բնութեան ուժերու դէմ պայքարի իրական եղանակ մըն էր, որուն ան կը դիմէր ջերմ ակնկալութիւններով։ Այդ պատճառով ալ Համբարձման եւ Վարդավառի ծիսակարգերը գլխաւորաբար պտղաբերութեան, առատութեան եւ բեղնաւորութեան շեշտ ունին, ինչ որ կը վկայէ անոնց նախաքրիստոնէական ծագումի մասին։

Ազգային տոմարն ու տօնացոյցը, անոր ժողովրդական կիրարկումն ու արտայայտութեան եղանակները, հնագոյն խորհուրդներու շարունակութիւնը հանդիսացող ծիսական արարողութիւնները, տօնական շարքին կապուող բանահիւսութիւնը, ժողովուրդի տօնական տարազը կը կազմէին ամբողջութիւն մը, իբրեւ ազգային մշակոյթի արտայայտութեան եղանակներէն մէկը։ Տօնացոյցի ժողովրդական ընդունելութեան ու ծէսերու հիմքը կը կազմէ առօրեայ կեանքը՝ երկրագործի հոգերով եւ ակնկալութիւններով։ Ծագումով կապուելով բուն ազգային իրողութեան, այդ բոլորը միայն դուրսէն ունի քրիստոնէական զգեստաւորում, որ, անշուշտ, աւելի կազմակերպուած ու մշակուած տեսք մը կու տայ ժողովրդական տօնացոյցին, սակայն միշտ կը մնայ անկէ դուրս եւ գրեթէ առանձին։ Մ. Օրմանեան, Գր. Ղափանցեան եւ այլ հայագէտ գիտնականներ շատոնց հաւաստած են այս իրողութիւնը։ Նորագոյն ուսումնասիրութիւնները ոչ միայն կը հաստատեն, այլ եւ կ՚աւելցնեն նոր փաստեր։

Որեւէ ժողովուրդի ազգային մշակոյթի ինքնատպութեան պահպանման գրաւականն է անոր քաղաքական ինքնուրոյնութիւնը եւ նիւթական բարեկեցիկ վիճակը։ Ասով պէտք է բացատրել ազգային, ժողովրդական տօնախմբութիւնները վերագտնելու այն ձգտումը, որ կը նկատուի այսօր։ Տեղահանուած ու կիսակենդան ժողովուրդ մը իր ամբողջ մշակոյթին հետ կը կորսնցնէր նաեւ տօնացոյցը, եթէ անոր քաղաքական վերածնունդը յետնարան չդառնար հոս։ Ազգային մշակոյթի գանձարանէն յատկապէս տօնացոյցի պահպանումը, կարելի էր Մայր Աթոռի օգնութեամբ, որ պահպանելով ազգային տոմարն ու եկեղեցական տօնացոյցը, իր մէջ անթեղած էր նաեւ ժողովրդական տօնացոյցի ծիսակարգը, որ յետոյ պիտի վերադառնար գեհենէն ազատած ժողովուրդին։

Ժողովուրդը չի կրնար ապրիլ առանց տօնախմբութիւններու։ Սիրով եւ ընտրութեամբ վերցնենք մեզի ժառանգուած հարուստ գանձարանէն այն ծէսերը, որ նոր շուք ու հանդիսաւորութիւն կու տայ նոր կեանքի թեւածումին։

Ա. ՕԴԱԲԱՇԵԱՆ

«Սով. Հայաստան» ամսագիր

ՆՈՐՈՅԹԻ ՆՈՐՈՅԹ

ՊՈՍԹԸՆԻ «Նիւ Ինկլենտ Լայֆ» թատերասրահին մէջ, Յունիս 17ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի կազմակերպած գեղարուեստական երեկոյթը, մասնակցութեամբ պարախումբի եւ Երգչուհի Ռուզան Դարեանի։ Համազգայինի պարախումբը, ղեկավարութեամբ Օր. Ֆլորա Գալստեանի, ներկայացուցած է 10 խմբական պար եւ 7 մենապարեր։ Ռուզան Դարեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Պերի Ուիզընֆելտի, մեկնաբանած է եօթը արիաներ՝ Սքարլաթիէն, Մոցարթէն եւ Պելլինիէն, ինչպէս նաեւ հայերէն հինգ երգեր՝ Տիգրանեանէն, Կոմիտասէն, Կանաչեանէն եւ Սաթեանէն։

այն մեծ կաղնի ծառին, որուն շուքին տակ եւ Վարդան վարդապետի նախագահութեամբ ժողովներ կը գումարէին Շ. Միսաքեաններ, Զաւարեաններ, Ռոստոմներ, Հրայրներ, Գէորգ Չաւուշներ, Գեղամներ, Գուրգէններ, Անդրանիկներ, Մուրատներ, Սեպուհներ, Իշխան Մակարներ եւ Հաճի Յակոբ Կոտոյեաններ, անհուն մեր ազատութեան համար։

Անցնինք Տարօնի բարձրաբերձ լեռները, երկիւղածութեամբ կանգ առնենք Քանայ լերան ստորոտը եւ ծունկի գանք Մձօներու, Կորիւններու, Վարդաններու, Կարապետներու, Մուշեղներու եւ բոլոր յայտնի ու անյայտ հերոսներուն արիւնով ներկուած պաշտելի հողին վրայ, ամբողջ սրտով գոչենք.— Ցարգանք եւ հանգիստ ձեր յոգնաբեկ եւ անթաղ ոսկորներուն։

Ափսո՜ս, անոնց ոսկորներուն հետքն անգամ չէ մնացած այսօր։

Հանգիստ ննջեցէք, ո՜վ իմ պաշտելի նահատակներ. ձեր բնաջնջման ծրագիրը պատրաստողներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գնդակներէն եւ իր ուխտեալ գինուոր Սողոմոններու, Արշաւիրներու, Միսաքներու եւ Արամներու ձեռքով շանսատակ եղան Պերլինի, Հռոմի, Պոլսոյ եւ Թիֆլիսի պողոտաներուն վրայ։

Փա՜ռք եւ պատիւ այդ յեղափոխական կուսակցութեան եւ իր ուխտեալ զաւակներուն։

Փա՜ռք անունիդ, պաշտելի Տարօն, բիւր յարգանք նահատակներուդ։

ՎԱՀԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

1.

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

Բացի այդ ո՞վ պիտի մշակի Հայերից զաւթուած հողերը, այգիները։ Հարիւր կին, այո, ինքը պէտք է այդքան ունենայ։ Դրանք կ՚աշխատեն իր կալուածքներում, իսկ ուզած ժամանակ կարող է վաճառել կամ խեղդել ջրհորները նետելով։ Մեծ դժուարութիւն չէ։

Օսման օնբաշին պահանջեց նաեւ իրեն սեփականութիւն տալ Կաթակն գիւղը։ Բէյերը քրքջացին։

— Շատ ես ոտքդ առաջ դնում, օնբաշի, ասաց Քեմալ բէյը։ Գաւառիս հողերի ամէնից խղճոտ պատառին ես աչքդ դցել, ծաղկատար աղուէս։

Այս առեւտուրը երկար ձգձգուեց։ Օսման օնբաշին յամառում էր իր պահանջի վրայ։ Բէյերը զիջեցին՝ միայն Կաթակնի կէսը խոստանալով նրան։ Օնբաշին ցընծաց.

— Գրաւոր տուէք, պատուական բէյեր։ Խօսքը քիչ է, ինչպէս ասում են, ասուի պայմանը ածուխի հող է, վրան բան չի բուսնում։ Գրաւոր տուէք։

Պաշտօնական կալուածագիր ձեւակերպեցին, որով Կաթակն Հայոց գիւղի կէսը՝ հողերով ու ջրերով, անտառով ու տներով յանձնուեց երեւելի Մուրթուզա օղլի Օսման օնբաշուն։ Նրան խորհուրդ տուին չտապել, գործել որքան հնարաւոր է խաբելով, խորամանկելով, այնպէս անելով, որ Հայերը ապստամբուելու փորձ չանեն։

— Եթէ, Աստուած չանի, ապստամբեն, ապա գլխացաւանք կը լինի։

— Նման բան չի լինի, շտապեց բէյերին հանգստացնել օնբաշին։ Այդ Հայերը զէնք բռնելու կարողութիւն ու շնորհք չունեն եւ կոտորւում են, որովհետեւ չապստամբեցին։

Օնբաշին բէյերից հարցրեց, թէ ինչպէս վարուել այն Հայերի հետ, որ մահմեդական են դարձել կամ ազնուաբար են ծառայել երկրին ու հաւատարիմ են։ Մամուր Ֆէյզադը քմծիծաղեց։

— Խելք ունեցիր, օնբաշի։ Ինչ էլ որ լինեն Հայերը, որքան էլ հաւատարիմ լինեն նրանք՝ օգուտ չունի։ Ինչ էլ արուի, միեւնոյն է՝ հայաջնջումը պէտք է կատարուի։ Քանի որ յարմար պատեհութիւն է եկել, պէտք է օգտագործել՝ լաւ հասկանալով դրա օգուտը։ Պէտք է մի բան պարզ լինի իւրաքանչիւր Թուրքի համար՝ Հայերի զարգացումը մեզ համար ապագայ չի խոստանում եւ այդ ազգը թէ առաջ եւ թէ հիմա մեզ համար փորձանք է եղել եւ կայ։ Պէտք է բնաջինջ անել Հայերին, որպէսզի մենք ապահով ապրենք։

Քեմալ բէյը վեր կացաւ, ձեռքը մտերիմ դրեց Օսման օնբաշու ուսին։

— Կաթակն գիւղի կէսը քոնն է արդէն։ Հիմա ասա, օնբաշի, եթէ դու կաթակնցիներին չոչնչացնես այդ աւազակ Խորէն աղայի հետ միասին, ապա ո՞վ կը թողնի, որ այդ հողերը քոնը մնան։ Զսպանես, տէրը կը գայ քեզ տուածը ձեռքիցդ կը խլի։ Հասկացիր։ Այդ հողերի վրայ Թուրքեր կը բնակեցնենք եւ դու նրանց կը բանեցնես քո գրպանի օգտին։ Ցիշիր, եթէ քո մարդկանցից մեկն ու մէկը խնայել է թէկուզ մահմեդական դարձած Հայի, ապա այդ փափկասիրտը կ՚ոչնչանայ գաւակի ու կնոջ հետ։ Դէ, հիմա կարող ես գնալ։

×

Երզնկայի Հայութիւնը, որ հաւաքուել էր Սուրբ Նշան թաղամասում, ոսկոր էր Մամուր Ֆէյզադի ու Քեմալ բէյի կոկորդում։ Գարնան կոտորածից յետոյ այդ Հայերը դիմեցին ինքնապաշտպանութեան։ Բէյերը զայրանում էին կուսակալ փաշայի դէմ՝ ինչո՞ւ է ուշացնում խոստացած զօրքն ուղարկել։ Հայերը սկսել են կոտորուել ուտեստի պակասից ու իրենց թնդանօթի հարուածներից։ Լաւ է դեռ, որ այդ Հայերը իրենց սպանուածներին թաղում են, թէ չէ քաղաքը կը զարշահոտի։ Կառավարութիւնից խիստ հրահանգ է ստացուած՝ Հայերին հանել քաղաքից ու կոտորել բնակավայրերից հեռու տեղեր, լցնել գետերը։ Վտանգ կայ, որ քաղաքներում կոտորելուց ժանտախտ, խոլերա եւ այլ հիւանդութիւններ կը բռնկուեն եւ կը վտանգեն ողջ բնակչութեանը, նաեւ զօրքին։

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(98 – Շար.)

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Այրի Տիկին Աւետիս Մելքոնեան եւ զաւակները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սպանիա Յունիս 21ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Մարսէյլ։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Կը կազմակերպէ հաճելի պտոյտ մը դէպի Մանշի ափերը ՖԷՔԱՆ կիրակի, Յուլիս 9, ամբողջ օրը։ Պտոյտ՝ ծովափը, Մայր տաճարը, այցելութիւն՝ Պենետիքթինի գինեգործարան-թանգարանը, պտոյտներ ճամբու ընթացքին։

Մեկնում՝ կիրակի առաւօտ ժամը 8.15ին, Կառ տիւ Նոռ, Քաֆէ Քիւրվէօրի առջեւէն։ Վերադարձ՝ ժամը 21ի ատենները, նոյն տեղը։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 55 Ֆր.։ Երիտասարդներու՝ 45 Ֆր.։

Արձանագրուիլ՝ հեռախօսելով
588.99.14 եւ 376.32.43

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Յարութիւն Ֆերմանեանէ, որ նախապէս կը բնակէր 25 փասաժ Պուշարտօն, կը խնդրուի հեռաձայնել «Յառաջ»ին իրեն վերաբերեալ հարցի մը համար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆՖՈՐՎԻԼ .— Պետիկ Պետիկեան 600 ֆրանք կը նուիրէ եւ մէկ տարեկան «Յառաջ» իր քրոջ։

×

ՏՈՐԹՄՈՒՆՏ .— Տիկին Զարդարեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր ամուսնոյն Կարօ Զարդարեանի յիշատակին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Զարեհ Գարիպեան իր կնոջ Արտեմիս Գարիպեանի մահուան չորրորդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 100 Ֆր. Փարիզի եկեղեցիին, 100 Ֆր. Կապ. Խաչի կայանին, 100 Ֆր. «Յառաջ»ին։

(Ստանալ «Յառաջ»էն։

ՆՈՒԷՐ

Պր. Քիթապճեան Մամաս-Վանք Լիոնէն, 100 Ֆր. կը նուիրէ Սէն-Մօրիսի Կապոյտ Խաչի դպրոցին։

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Փակուած են արձանագրութիւնները Հայ Կարմիր Խաչի ծովեզերեայ օգափոխութեան կայանին։

Մեկնում՝ Երկուշաբթի, Յուլիս 3։

Ժամադրավայր՝ ժամը 13ին Հայ Կարմիր Խաչի գրասենեակը Պարոյր Սեւակ գրադարան՝ 32, Ռիւ տը Թրէվիզ, Փարիզ 9րդ։

U.G.A. ARDZIV Marseille

Grande Fête Champêtre

DIMANCHE 9 JUILLET TOUTE LA JOURNEE, PARC DES LOISIRS DE VALABRE

Jeux d'enfants — Concours de boules — Ambiance Arménienne

Orchestre : KOTCHARI

Buffet — Brochette

ENTREE LIBRE

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

ԼԻՈՆ

Օգոստոսի արձանագրութեանց համար դիմել Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի եկեղեցին։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ

Օգոստոսի արձանագրութեան համար դիմել Տիկին Ֆրանկիւլեանի՝ 32, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք, հեռ. 91.24.98

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ստիպողաբար կը փնտռէ բժիշկ մը, այր թէ կին, Փարիզի մօտ Հանգստեան տան մը տնօրէնի պաշտօնը վարելու համար։ Թեկնածուները պէտք է ֆրանսահպատակ ըլլան, 40էն 50 տարեկան, տիրապետեն հայերէնի եւ ֆրանսերէնի, ունենան ասպարէզի փորձառութիւն, մատակարարման յատկութիւն, նոյնպէս հոգեբանութիւն եւ պատսպարեալներու կեանքը ոգեւորելու կարող ըլլան։

Դիմել գրաւոր, ֆրանսերէն եւ հայերէն նամակներով Աղքատախնամի նախագահին՝ Ն. Արփիարեանի

A. A. d'Aide Sociale
77, Rue Lafayette — 75009 PARIS

Նամակին կցել քուռիքուլում վիթէն, վկայականներու եւ այլ գործատէրերու վկայագիրներու պատճէնները։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Մեր բաժանորդներուն ազնիւ ուշադրութեան

1978 Ապրիլ 4ին բոլոր օրաթերթերու գիները բարձրացան ընդհանրապէս 1,30էն անցնելով 1,60 ֆրանքի (նաեւ՝ «Յառաջ»)։ Առժամապէս անփոփոխ պահած էինք բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ տարւոյն սկիզբէն ի վեր թերթիս վարչութեան կրած ծանր յաւելումներուն. — աշխատավարձ, առաքում (*մեսաժըրի*), թղթատար, թուղթ, ընկերային եւ պետական տուրք եւայլն, եւայլն։ «Յառաջ», որու նիւթական միակ աղբիւրը կը կազմեն բաժանորդագրութիւնները, ծանուցումները (որոնց մեծ մասը *ազգային* բնոյթ ունին եւ ոչ՝ առեւտրական), հատավաճառութիւնը եւ իր ընթերցողներուն իմքնաբուխ համակրանքը, դժբախտաբար չի կրնար շարունակել ներկայ պայմաններով։ Ուրեմն՝ ՅՈՒԼԻՍ ՄԷԿԷՆ սկսեալ, բաժանորդագրութեան նոր սակերն են.—

ՖՐԱՆՍԱ

ՏԱՐԵԿԱՆ	230 ՖՐ.
ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	125 ՖՐ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ	260 ՖՐ.
ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	140 ՖՐ

Օդանաւային սպասարկութեանց սակերու համար՝ դիմել վարչութեան։

«Յառաջ» վստահ է որ իր հաւատարիմ բաժանորդները լաւ կը հասկնան հայերէն օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները եւ կը շարունակեն իրենց անվերապահ համակրանքը ցոյց տալ, ինչ որ արդէն երբեք չեն զլացած։

Շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

RESTAURANT EREVAN

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵՐԵՒԱՆ

26, RUE BERGÈRE PARIS 9e Tél. 770 85 81

Հայկական մաքուր խոհանոց — Հայկական ջերմ մթնոլորտ

Մատչելի գիներ

Չորեքշաբթի իրիկուն՝ ճիթապուր — մանթը

Հինգշաբթի իրիկուն՝ *պատուէրին* վրայ լահմաճուն *ու* չի-քէօֆթէ

Ուրբաթ իրիկուն՝ *Սու-պէօրէկ*

Եւ ամէն կիրակի առտու, պատուէրի վրայ՝ խաշ։

ՓԱԿ Է ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

Voyages en ARMENIE

EREVAN

ET EXTENSIONS A MOSCOU ET TBILISI ET LENINGRAD
DEPARTS CHAQUE MOIS :

11 jours — 13 jours et 15 jours

A partir de 2680 Fr. comprenant le séjour en hôtel de 1ère catégorie, en pension complète, le transport aérien, les excursions et la visite des villes

Demandez le programme détaillé à des spécialistes sur les voyages en Arménie depuis plus de 12 ans.

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS
OCIVEP

2, Rue de Sèze
75009 Paris
Tél. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12
M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages

50, Cours de la Liberté
69003 Lyon
Tél. : 60.13.66
M. SARKISSIAN VAROUJAN

ՀԵԼԼԱԴԱՆ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ENTRE OPERA ET TRINITE

LA MAISON DE LA GRECE

AUX 4 MARCHES

AU 1ér ETAGE

restaurant gastronomique grec

DEJEUNERS. DINERS
RECEPTIONS

AU REZ DE CHAUSSEE

Tous les soirs

DINERS DANSANTS

avec spectacle

PARIS à l'heure d'Athènes ...

accueil. qualité. prix

50, RUE CHAUSSEE D'ANTIN (9e) 280 69 40. f. dim.

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
2
DIMANCHE
2 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 200 Ֆ.	Վեցամսեայ 110 Ֆ.
Արտասահման	Տար. 230 Ֆ.	հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.154
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.154

ԽԱՆՁՈՒԱԾ ՕՐԵՐԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԸ

(Հատուած)

Առաւօտեան սովորական ժամուն աշակերտութիւնը հաւաքուած էր վարժարանին բակը: Զանգակը կ'ուշանար սակայն: Ուսուցիչները մէջտեղ չկային: «Մեծերը» կանգնած էին մէկ կողմ, պատին տակ: Մենք, մանկապարտէզի փոքրիկներս, կը վազվզէինք անտարբեր: Տրջան ընող չըլլալով իրենց տեղերը ... Շրջան ընող չըլուները քիչ վերջ հասան մեզի: Դասատուութիւն տեղի պիտի չունենար այդ օր: Մեր ընկերուհիներէն Սուրբիկին ու Մարգրիտին հայրիկը մեռած էր նախորդ գիշեր: Ցուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենար կէսօրուան մօտ:

Առաջին մահերէն մէկը ըլլալու էր գաղութին եւ ատոր համար ալ կարծես առաւ համազգային սուգի բնոյթ: Նոյն դառնութիւնները ապրած ըլլալը ժողովուրդը միացուցած էր անբացատրելի կապով մը եւ գաղութը վերածած մէկ ընտանիքի:

Ուսուցչուհիները արգիլեցին բակին մէջ

Գրեց՝

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ

վազվզել: Պարզապէս պիտի կանգնէինք քով քովի, լուռ: Մենք փոքրերս չէինք հասկնար թէ ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ ամէն մարդ կը զբաղէր Սուրբիկին ու Մարգրիտին հայրիկին մեռնելով: Մեռեր է՝ մեզի ի՞նչ: Մեռնելուն ինչ ըլլալը չէինք գիտեր դեռ: Հակառակ ատոր, մեծերուն հետ տխուր էինք նաեւ մենք՝ որովհետեւ օրէորդ Սօնան բացատրած էր թէ Սուրբիկն ու Մարգրիտը հայրիկ պիտի չունենային այլեւս: Բացատրութիւնը հեռու էր սակայն մեզ գոհացնելէ:

— Ի՞նչ կ'ըլլայ երբ մարդ մեռնի, ալ չի՞ կրնար խօսիլ, քալել, ուտել, կը հարցնէր Կարպիսը:

— Ոենթ, անշուշտ թէ կրնայ, միայն հայրիկ չի կրնար ըլլալ այլեւս, կ'ըսէր Սուրիկ՝ որ ամէն հարցումի պատասխան մը, բացատրութիւն մը կ'ունենար անպայման:

— Դուն կ'ուզե՞ս մեռնիլ, հարցումը յանկարծ, անսպասելիօրէն ինծի ուղղեց Սարգիս:

Շուրջի դէմքերէն դատելով շատ բաղձալի բան մը չէր երեւեր մեռնիլը. — Ո՛չ չեմ ուզեր, պատասխանեցի կտրուկ կերպով:

— Ես կ'ուզեմ, յարեց Սարգիս, պատահական մանր վտանգներ արհամարհողի քաջութեամբ:

Կէսօրուան մօտ Սուրբիկին ու Մարգրիտին հօր դագաղը բերին եկեղեցիին բակը, գլուխին կողմը վեր՝ դայն կռթնցուցին մեր դասարանի արտաքին պատին, իբրեւ թէ կանգնած եւ ողջ եղած ըլլալու պատրանք մը ստեղծելով, բացին կափարիչը ու հաւաքուեցան շուրջը:

Սուգի պահն էր: Կարծես անանցանելի վիհը գոյութիւն ունեցած չըլլար մեռնողին եւ ետեւը ողջ մնացողներուն միջեւ:

Մենք առաջին անգամն էր որ մեռել կը տեսնէինք: Կիրակնօրեայ զգեստին մէջ, կարմիր ֆէսը գլխուն, երկու ձեռքերուն դեղնած մատները իրարու անցուցած, աչքերը փակ, դագաղին մէջ կը մնար անշարժ, պաղ, տժգոյն: Ամառուան բարկ արե՛ւը անգամ չէր կրնար տաքցնել զայն:

— Հիմա մէկէն ելլէ նէ ի՞նչ կ'ընեն, կը փսփսի՞ն շուրջիննները:

Քովէն Սարգիսն էր խօսողը ծածուկ վախով մը:

— Ջելլեր, մի վախնար, ապահովցուցի զինք՝ չեմ գիտեր ի՞նչ տուեալներու վրայ հիմնուելով:

— Ինչէ՞ն գիտես, դուն մեռել եղա՞ծ ես բնաւ:

— Գիտեմ, այնպէս:

Սո՛ւտ, բան մըն ալ չէի գիտեր, պարզապէս ինքզինքս ապահովցնելու, խրախուսելու ձեւ մըն էր:

Ցետոյ բազմութեան մէջ անցք մը բացուեցաւ ու Սուրբիկին ու Մարգրիտին մայրըն ու ազգականները առաջ անցան ու շրջապատեցին դագաղը: Կու լային աղիողորմ ճիչերով, անապատներուն մէջ սպաննուած ու անթաղ մնացած իրենց միւս մեռելներուն սուգն ու վիշտն ալ միացնելով այս վերջին կորուստին:

Ապա «Պատկեր քաշող պարոն Վահանը» յայտնուեցաւ իր եռոտանի լուսանկարչական խոշոր գործիքով, տեղաւորեց զայն դագաղին ճիշդ դիմացը, քանի մը մեթր հեռաւորութեան վրայ, անկարեւոր քանի մը փոփոխութիւններ մտցուց ազգականներուն գրաւած դիրքերուն մէջ եւ սկսաւ շխռտացնել զայն: Ողբի ձայները բարձրացան աւելի եւ խոկոյն տարածուեցան դագաղին շուրջ հաւաքուած աշակերտութեան մէջ: Մեծերը երախաներուն լացը տեսնելով յուզուեցան նաեւ իրենք: Հօնքուր-հօնքուր կու լայինք, փոքրերս մանաւանդ, առանց գիտնալու թէ ինչու:

— Հայրիկս ալ օր մը պիտի մեռնի՞ Սուրբիկին հայրիկին պէս.— հարցուցի քովս կեցող բանիմաց Սուրիկին:

— Կախում ունի, եղաւ դիւանագիտական պատասխանը: Ես չհասկցայ թէ ինչէ՞ն կրնար կախում ունենալ: Լռեց յետոյ, չչարունակեց աւելի, կարծես ինծի խնայելու համար դառնութիւնը իրականութեան:

— Ես չեմ ուզեր որ մէկ հատիկ հայրիկս մեռնի:

— Ոենթ, ամէն մարդ պիտի մեռնի, ըրջացաւ Սուրիկ:

Զհասկցայ թէ Սուրիկը ուրկէ՞ ունէր այդքան ծանօթութիւն:

Մահուան անդունդ ի վար բացուած առաջին պատուհանը եղաւ Սուրբիկին ու Մարգրիտին հօր դագաղը՝ ուրկէ վար նայեցան մանուկի անմեղ աչքերս կեանքի անհուն կարօտով:

— Ո՛չ, ես չէի ուզեր մեռնիլ:

Լիզպոն

ՄԵՏԱՂԻՆ ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԸ
ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Նկարչութեան գնահատումը հասած է տեղ մը, ուրկէ մեկնելով փաղանգ մը արուեստագէտներ եւ քննադատներ կը դատեն, այսօր, նկարչական գործ մը յառաջդիմութեան վերջնագոյն դիրքերէն, այնպէս՝ ինչպէս պիտի դատէին, օրինակ, ինքնաշարժի վերջին նորաձեւութիւնը: Իսկ երբ դէմ յանդիման կը գտնուին արժէքաւոր նկարիչի մը, որ տարւոյն նորաձեւութեան վերջին կնիքը չէ դրած իր գործին վրայ՝ անոնք կը գիջին ընդունիլ թէ ներկայացուածը ... գէշ չէ, արժէքաւոր իսկ է, բայց թէ, այսօր, այդ բոլորը անցեալին կը պատկանին արդէն եւ թէ՝ պէտք է աւելի հեռունե՛րը երթալ: Այսինքն՝ արուեստագէտ մը որքան աւելի «հեռուները» երթայ՝ այնքան աւելի արժէքաւոր կը դառնայ:

Արուեստի դատումի եղանակ մըն է ասիկա, որ կ'առաջնորդուի ընկերութեան գիտական գլխապտոյտ պատճառող յառաջդիմութիւններէն, զուգահեռ եւ հաւասար փոփոխութիւններ փնտռելով արուեստի կալուածին մէջ եւս: Եւ փոխանակ արուեստի գործի մը մէջ տեսնելուն եզակիօրէն գեղեցիկը, կը փնտռուի նորը՝ առանց միջուկի, ալրումի, յատկանշական գիծի, կնիքի: «Արդիաշունչ» այդ գործերը կրնան քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ իրենց տեղը ունենալ, բայց ոչ արուեստի պատմութեան մէջ: Արուեստի պատմութիւնը անճաշակութեան պատմութիւն մըն ալ չէ: Ցամենայն դէպս, ամէնէն շատ «յառաջացեալ» գործերը չեն որ ամէնէն թանկարժէքներն են: Պոճար մը տեսաւ ծնունդը ֆովիզմին, խորանարդապաշտութեան եւ գերիրապաշտութեան, ինք մնալով անխռով իր տեղը, եւ դառնալով քսաներորդ դարու ամէնէն խիզախ ստեղծագործներէն մէկը:

×

Ճիշդ է թէ ներկայիս չկայ նկարչական մեծ իրագործում մը որ, կողմով մը, պարտական չըլլայ վերացական արուեստի նպաստին, կամ չունենայ վերացական ձգտում մը: Հանրայայտ է նաեւ որ ստեղծագործական ճիգը արդի արուեստին պարգեւեց հիանալի յաղթական իրագործումներ, սակայն ճիշդ է նաեւ թէ ասոնց կողքին արդի (ական) արուեստը դուռ բացաւ անթիւ սխալներու, մոլորումներու եւ չարաշահութիւններու:

Այնքան յառաջ քշեցին նորութիւններու պաշտամունքը, որ նորոյթը դարձաւ արուեստի չափանիշ, գերագոյն արժեչափ եւ թէ նոյնիսկ ան հետեւանքն էր անհեթեթ արարքի մը, անպարագիծ քմայքի մը: Իսկ եթէ նման արտադրանք մը պաշտպանելի որեւէ կողմ չունենար ան դարձեալ կը տարփողի որպէս «յանդուգն աբարք» կամ «աննախընթաց ցուցադրութիւն», արդիւնք՝ «մեծաթռիչ երեւակայութեան»: Մինչ այսօր շատ աւելի երեւակայութիւն, ճաշակ եւ խղճմտութիւն կայ արուեստագէտներու ձեռակերտ առարկաներուն մէջ քան թէ շատ մը նկարիչներու «մոսայղայք»ներուն մէջ:

Բնական իրողութիւն է որ միշտ եւ ամէն դարու մէջ ճշմարիտ ստեղծագործող արուեստագէտները շատ սակաւաթիւ եղած են անշնորհներու բանակի մը մէջ, սակայն այսօրուան չփոթեցուցիչ կացութիւնը կուգայ այն դիւրութենէն, որ ներկայ արուեստի արտաքին բնորոշիչ տարրերը կ'ընծայեն նկարչութեան եւ քանդակագործութեան տարրական քերականութիւնը չսերտած անհատներու: Այսօր մարդիկ նկարչութիւն կ'ընեն ինչպէս ժամանակին սալոններու օրիորդները դաշնակ կը նուագէին: Բայց եթէ այս վերջին երեւոյթը տեղի կ'ունենար ընտանեկան փակ շրջանակի մը մէջ, նկարները այսօր մեծաշուկ ծանուցումներով կը ցուցադրուին հանրութեան: Կը գտնուին նոյնիսկ գնողներ, մինչ, միւս կողմէ, կը նիւթեն վաճառաշահ մեքենայութիւններ միջազգային մակարդակի վրայ:

Վերացական — կամ այլ արդիական — արուեստին մէջ դիւրութիւնը տեղ չի կրնար ունենալ, որքան ան տեղ չունի կերպաւոր կամ պատկերային արուեստին մէջ: Որովհետեւ վերացական արուեստը պատկերային որեւէ նիւթ մը չունի՝ ոմանք կը կարծեն թէ ամէն ինչ արտօնուած է հոն, մինչ դժուարահաճ արուեստագէտին համար վերացական արուեստը աւելի՛ դժուարութիւններ կը յարուցանէ: Պատկերային նկարիչին համար աւելի գործնական է նիւթ փոխել եւ այդպէսով՝ նոր խնդիրներ յարուցանել ինչ որ դուռ կը բանայ նոր լուծումներու: Իսկ ասիկա թոյլ կուտայ արուեստագէտին նորոգուելու, ինքզինք գերազանցելու: Կրկնութիւններէ խուսափումը, վերականգնումը աւելի դժուար է վերացապաշտ նկարիչին համար, քանի ան ամէն ինչ իր ներաշխարհէն պէտք է բխեցնէ, ինչ որ ենթադրել կուտայ բացառաբար հարուստ ներաշխարհ մը: Այս պատճառով, անձեւական (էնֆորմէլ) նկարչութիւնը իրեն ետեւ պիտի ձգէ խեչարանքի չեղջակոյտ

Գրեց՝

ԳՐ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

մը, յառաջացած՝ դիւրին, արագ զեղումներէ, թերաճ միտքերէ, քաոսային հոգեվիճակէ զոր ներկայացնելու համար գեղագիտական ոչ մէկ ճաշակ, զարգացում եւ փնտռտուք անհրաժեշտ է: Տարք մը «նկարիչ»ներու համար յաճախ պաստառներու շարք մը կը ծնին առանց որ վրձին կամ երանգապնակ հարկաւոր ըլլայ: Ներկերը իրենց անօթներէն ուղղակի կը նետուին, ձեռնոցներու նման, սպիտակ կտաւի մակերեսին, պատահական ձեւեր ստեղծելով եւ ձգելով որ ... դիտողին երեւակայութիւնը ամբողջացնէ ձեւերը, եւ կամ անոր զգայնութիւնը ընկալէ նկարիչին... զգացածը: (Դեռ չենք խօսիր միայն սպիտակ պաստառով կամ առանց պաստառի լոկ շրջանակներու ցուցադրութեան մասին, որպէս արուեստի գործեր): Այս ձեւով կը խորհին թէ արդի նկարչութիւնը կրնար մատչելի ըլլալ բոլորին, մասնաւորաբար նկարչութեան բոլորովին խորթ եւ անհաղորդ զանգուածի մը: Ասկէ՝ այն անհակակշռելի ընդունելութիւնը, որ արդի արուեստը գտաւ բոլոր տգէտներուն քով, այսինքն՝ ջախջախիչ մեծամասնութեան մօտ: Այլեւս որեւէ մէկը կրնար խօսիլ իր «զգացածին» մասին: Եւ ի՛նչ եզրեր չգտնուեցան մէկ կողմէ ծակելու համար դիտողին անհասկացողութիւնը եւ միւս կողմէ վարագուրելու նկարիչին սնանկութիւնը՝ որպէս հոգի եւ արուեստագէտ: Այդ տեսակ նըկարները բացատրուեցան — եւ դեռ կը բացատրուին: — «գոյութենական անձկութեամբ», «զգացականութեան էարանական խորհուրդէն», «տիեզերական միջոցին եւ մեր գոյութենական պարտադիր կապերէն», «եսի բարձրագոյն ժայռացնացութեամբ», եւայլն, եւայլն: Ոմանք նոյնիսկ նկարը կը տեսնեն երաժշտային, փիլիսոփայական երկար ճամբորդութենէ մը վերջ... նկարին բարձր արժէքին վերագրելով այդ ձրի ճամբորդութիւնը:

×

Արուեստը կրաւորական չէ: Ճշմարիտ արուեստի գործը այն ընդունարանը չէ, ուր մենք կը ցոլացնենք մեր երեւակայածին միտքերն ու զգացումները: Գործի մը հոգեբանական շահեկանութիւնը եւս կարելի չէ շփոթել արուեստի հետ: Ար-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Այս 1978 տարին՝ ամբողջ Իտալիան եւ մասնաւորաբար Ֆլորանս քաղաքը՝ կը տօնեն իրենց մեծ զաւկին, «Վերածնունդի Հայր» կոչուող, աշխարհահռչակ ճարտարապետ՝ Ֆիլիբբօ Պրունէլլէսքիի ծնընդեան 600ամեակը: Գեղարուեստի եզական այս դէմքը՝ հայ հասարակութեան ներկայացնելը՝ մշակութային պարտաւորութիւն մըն է:

ՖԻԼԻԲԲՕ ՊՐՈՒՆԷԼԼԷՍՔԻ

Գրեց՝
Ս. ՃԷՎԱՀԻՐՃԵԱՆ
ճարտարագէտ

×

Ա.— ԴԱՐԱՇՐՋԱՆԸ ԵՒ ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

ԺԵ. դարու առաջին քառորդը՝ մարդկային իմացականութեան խմորումներու կարեւոր շրջան մըն է՝ ուր կը պատրաստուի նորագոյն ժամանակներու «Վերածնունդ»ը եւ անոր գործիչներուն ճամբան:

Ամերիկայի գիւտը՝ Քրիստափոր Գոլոմպոսէն 1492ին, Հնդկաստանի նոր ճամբուն բացումը՝ Վասկօ տէ Կամայէն 1497ին, Արեւմեան Եւրոպային կը բերեն տնտեսական կեանքին վերազարթնում մը որուն հետեւանքը եղաւ՝ ընկերական կեանքի պայմաններուն հիմնական փոփոխութիւն մը: Ոսկիի եւ արծաթի մեծաքանակ ներածումը՝ Ամերիկայէն, Արեւելքի՝ մասնաւորաբար Հնդկաստանի հետ վաճառականական փոխանակութիւններու զարգացումը, կենցաղի նոր պայմաններ կը հաստատէին որոնք Միջին Դարի վերջանալը կ'աւետէին: Միայն՝ 1533ի յաջորդ տարիներուն՝ Ֆրանսա եւ Իտալիա կը ներածուէր՝ հարիւր միլիոնի ոսկի եւ երկու հարիւր միլիոնի արծաթ, ինչ որ այդ դարուն համար՝ հսկայ եկամուտ մըն էր:

Թէեւ՝ իրենց դղեակներուն մէջ ամփոփուած միջնադարեան ազնուականութեան համար՝ տնտեսական այս նոր կացութիւնը չարաղէտ եղաւ, բայց ի փոխարէն՝ քաղքենի միջին դասակարգին, վաճառականներու, դրամատէրներու եւ արհեստաւորներու համար ընկերային պայմաններու փոփոխութիւնը՝ օրհնութիւն մը եղաւ: Մասնաւորաբար Իտալիոյ մէջ՝ ուր միջնադարեան անշարժացած եւ քարացած ազնուականութիւնը տեղի տուաւ քաղքենի վաճառականներու եւ դրամատէրներու առջեւ, որոնք՝ կամաց կամաց՝ ձեռք առին քաղաքներու իշխանութիւնները եւ սկսան ցոյց տալ եռուզեռ գործունէութիւն մը, որը մեծապէս նըպաստեց գիտութեան եւ գեղարուեստի զարգացումին, զանոնք դարձնելով հասարակութեան մատչելի:

Քաղաքներու իշխանութիւնները փոխակերպուեցան տեսակ մը հանրապետութիւններու, որոնք իրարու հետ կը մըրցէին փարթամ եւ շքեղ կառուցումներով, գեղարուեստի մէջ՝ մինչեւ այն ատեն՝ չտեսնուած զեխութեամբ մը: Այս յեղաշրջումին իր բաժինը բերաւ նաեւ նորահնար՝ Կիւթէնպէրկի տպագրութիւնը 1450ին, իմացական զարգացումը տարածելով եւ առեւտրական ու տնտեսական գործառնութեանց սատարելով: Փոխանակագիրներու գործածութեան դրութիւնն ալ 1516ին ընդհանրանալով՝ կը դիւրացնէր հարստութեանց տեղափոխութիւնը եւ դրամին շրջագայութիւնը: Այսպէսով կազմուեցան տնտեսական մեծ տուներ, Օկսպուրկի մէջ՝ Ֆուկէրները, Ֆլորանսի մէջ՝ Մէտիչիները, Սիէնայի մէջ՝ Քիկիները, Ճենէվի մէջ՝ Անկօները, Հռոմի մէջ՝ Ալթօվիները, Սալվաթիները, Բացցիները, Սթրօցիները, որոնք բոլորն ալ արուեստի եւ մանաւանդ գեղարուեստի մեծ պաշտպաններ եւ մեկենասներ եղան: Նոյնիսկ կը յիշուի Օկոսթինօ Քիկիի պարագան, որուն ի վարձատրութիւն՝ Ժիւլ Բ. գեղարուեստասէր մեծ Պապը՝ թոյլատրեց իր Քիկի անունին կցել իր իսկ ընտանեկան անունը՝ Տէլլա Ռօվէրէ:

Մեկենասներու այս փաղանգը մեծապէս նպաստեց եւ քաջալերեց «Վերածնունդ»ի զարթնումը եւ տուաւ Իտալիոյ մէջ՝ մասնաւորաբար՝ ինքնավստահ գիտուններու եւ արուեստագէտներու շարք մը որոնք Միջին Դարու իմացականութիւնը կը մերժէին եւ անոր տեղը նոր մը, իրենցինը դնելով:

Այս դարաշրջանին սկիզբին՝ բառին իրական առումով, գիտուններու փաղանգ մը կը գործէ Իտալիոյ մէջ, մարդկային իմացականութեան զարթնումին համար:

Այս գիտունները, այսօրուաններուն նըման «մասնագէտներ» չէին, այլ կ'ընդգրկէին՝ մասնագէտի մը չափ խորաթափանց՝ մարդուս իմացականութեան բոլոր փուլերը: Անոնք կեցած մարդկային տուեալներուն վրայ՝ բազմարժէք գիտուններ էին: Ասոր համար է որ անոնք յաջողեցան տիրապետել մարդուս էութեանը եւ բերին անոր վերակենդանացում մը, որ կոչուեցաւ «Վերածնունդ»:

Ահա՝ Ռօպէրթօ Վալթուրիօն (1413), ճարտարագէտ, գրագէտ, հնարիչ մեքենաներու, ճարտար հրետաձիգ: Ահա՝ Լէօն–Պաթիսթա Ալպէրթին (1404–1472), դրամատէր, վաճառական, օրէնսգէտ, մաթեմաթիկոս, նկարիչ, քանդակագործ, ճարտարագէտ եւ ճարտարապետ: Անոր կառուցած քանի մը շէնքերը ցոյց կուտան իր բարձր իմացականութիւնը: Նամանաւանդ իր մեծագոյն երկը՝ «Da re Aedificatoria»ն, որ կը հաւասարի՝ իր կարեւորութեամբը՝ Վիթրիւվի «De Architectura» խիստ կարեւոր երկին, գրուած Ն. Ք. Յուլիոս Կեսարի օրով: Իրադարձութեանց զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, 1414ին է որ գտնուեցաւ Վիթրիւվի այս գիրքը, Մօնթէ Քասինօի վանքին մէջ: Ահա՝ Ճիաքօմօ Ֆօնթանան (1393 – 1455), գրագէտ, գեղարուեստագէտ, բժիշկ, բնախօս, Ալքիմիստ, ճարտարագէտ եւ ճարտարապետ: Ահա՝ Ֆրանչէսքօ տի Ճօրճիօ Մարթինին (1439-1502), նկարիչ զարդանկարիչ, քանդակագործ, ճարտարագէտ եւ ճարտարապետ: Եւ ահա՝ Ֆիլիբբօ Պրունէլլէսքին (1377 – 1446), ոսկերիչ, քանդակագործ, մաթեմաթիկոս, տեսագէտ, ջրային եւ նաւային ճարտարագէտ, նուագարան շինող, բանաստեղծ՝ իր վերաքաղովը՝ Տանթէի «Աստուածային կատակերգութեան», ռազմական ճարտարագէտ, շինարարական մեքենաներ հնարող եւ ճարտարապետ:

Լէօն–Պաթիսթա Ալպէրթին՝ իր «Da re Aedificatoria»ին մէջ կը գրէ Պրունէլլէսքիի մասին՝ «Ան եղաւ գաղափարական ճարտարապետը, որ կը խոկայ տիեզերքի մաթեմաթիկական բնոյթին վրայ, ի պէտս մարդոց բարօրութեան»:

Պրունէլլէսքի կը ներկայացնէ մարդկային գիտութիւններու համադրութիւնը, այդ ԺԵ. դարուն՝ ուր տակաւին իրարմէ չէին զանազանուեր արուեստի վարժութիւնները, գիտական վարժութիւններէն: Անոր գործը՝ արուեստի եւ մտածումի հանդիպումի կէտ մը կը կազմէ, հակառակ որ ան բնաւ դժուարահասկնալի չատերէ: Բայց ան կը ցոլացնէ իր դարու մարդոց գործունէութեան ձգտումները, ձերբազատել մարդուս իմացականութիւնը՝ Միջնադարեան «սքոլասթիք» դպրութեան կաշկանդիչ դրութենէն, տալ անոր ստեղծագործ ազատ թռիչքի կարելիութիւնները:

×

Պրունէլլէսքի ծնաւ 1377ին Ֆլորանսի մէջ: Իր առաջին տարիները կը մնան շուքին մէջ, անոնք՝ ուսմունքի եւ հասունութեան տարիներն են: Քսանըմէկ տարեկանին՝ 1398ին կը մտնէր մետաքսագործերու արհեստակցականին մէջ, ուր իր աշկերտութիւնը կ'ընէ՝ գիտական եւ մաթեմաթիքական լուրջ պաշար մը համբարելով: 1399ին կը մտնէ Լունարտօի ոսկերչական գործատեղին, ուր քանի մը յաջող գործեր կ'արտադրէ, մասնաւորաբար՝ Բիսթօեայի մայր եկեղեցիին՝ Սան Ճաքօպօի զարդարանքներուն համար: Ոսկերչութեան մէջ իր ձեռք բերած յաջողութիւնները՝ իրեն թոյլ կուտան 1404ին, որպէս ոսկերիչ-քանդակագործ, մաս առնելու՝ Ֆլորանսի Մկրտարանին պրոնզէ դուռներուն զարդաքանդակներու համար բացուած մրցումին, Ճաքօբօ տէլլա Քուէրչիայի եւ Լորէնցօ Կիպէրթի նման վարպետներու քովն ի վեր: Այս մրցումին՝ ան կը յաջողի Կիպէրթիի համահաւասար, բայց՝ հանրածանօթ Կիպէրթին է որ գործը կը վերցնէ: Սակայն՝ այս առերեւոյթ անյաջողութիւնը իրեն կը բանայ յաջողութեան ճամբան, քանի որ իր արժէքը կը ճանչցուի եւ անունը կը լսուի:

Այս մրցումին առիթով է որ՝ առաջին անգամ ըլլալով՝ Պրունէլլէսքի ի յայտ կուգայ որպէս հանճարեղ հակաճառող մը աւանդական կոթիկ ճարտարապետութեան եւ արուեստին դէմ: Մկրտարանին պրոնզէ դուռներուն բարձրաքանդակներէն՝ «Իսահակի զոհաբերութիւնը» ներկայացնող տախտակներն են պատճառը այս հակաճառութեան որ տարիներ տեւեց: Կիպէրթիի հետ այս հակաճառութիւնը՝ պահպանողականի մը եւ կամ յեղափոխականի մը աղանդաւոր հակաճառութիւնը չէր, այլ հաւատաւոր մտաւորականի մը՝ որ կը պայքարի որպէս հակա–դասական մը:

Կիպէրթի՝ ան ալ բարձր իմացականութեան տէր մէկը՝ կը պաշտպանէր այն գաղափարը թէ «Արուեստը՝ դարերու «անկում»է մը վերջ (*) պէտք էր վերադառնէր հին դարերու իր «կատարելագործուած» ձեւը»: Կիպէրթի՝ արդէն կը նկատէր մեծ վերազարթնում մը սկսած, քանի որ դար մը առաջ, Ճիօթօ՝ համարձակօրէն խզելով բիւզանդական ձեւապաշտութեան հետ, վերադարձած էր արուեստին մէջ՝ կեանքի ողբերգութեան կենդանի նշանակութիւնը, այն ինչ որ Լատինները կը կոչէին՝ « Humanitas »:

Իսկ՝ Պրունէլլէսքի՝ ընդհակառակն աւելի արմատական դիրք մը կը բռնէր: Իրեն համար՝ աւանդութիւնը պատմութիւնը չէր եւ կը մերժէր ժառանգել հին դարերու ընթացքին ձեւաւորուած եւ պատրաստուած գիտութիւնը: Ան կ'ուզէր ուղղակի բարձրանալ գիտութեան ակերն իսկ՝ քննադատական ոգիով եւ չէր ընդուներ հինին եւ նորին միջեւ չարունակուող գիծի մը գոյութիւնը: Ըստ իրեն՝ ինչ որ կրնար առ առաւելն գոյութիւն ունենալ, այն էր միայն տրամաբանական յարնչականութիւն մը, պատճառէն դէպի հետեւանք:

Հռոմի մէջ, Պրունէլլէսքի չուսումնասիրեր հին արուեստի յիշատակարաններու վրայի գեղեցիկ ձեւերը, այլ կը քննէ եւ կը պրպտէ այդ ձեւերուն ներքին կազմը, անոնց զանազան մասերուն միջեւ կը ջանայ ի յայտ բերել համեմատութիւններու նուագը, որուն գործադրութիւնն է որ մի միայն կուտայ՝ «վերցնողին եւ վերցուածին, կմախքին եւ անդամներու միջեւ իւրաքանչիւր ձեւի տեղը եւ տարողութիւնը»: Այսինքն՝ այն ներդաշնակ համեմատութիւնը որ ծնունդ կուտայ հին արուեստին գեղեցիկ ձեւերուն:

Պրունէլլէսքիէն հարիւր տարի վերջն է որ, 1509ին, Fra Luca Pacioli de Borgo կը գրէր, որպէս Պրունէլլէսքիի մտածումներուն եզրակացութիւն, նշանաւոր «De Divina Proportione» երկը, որուն նկարազարդումը ըրաւ Լէօնարտօ տա-Վինչին: Այս երկին բնագիր – ձեռագիրը կը գտնուի Ժընեւի համալսարանի մատենադարանին մէջ:

Սակայն՝ Պրունէլլէսքիի նպատակը չէ եղած ճարտարապետական դրութեան մը միայն վերացական վերանորոգումը:

1404ին՝ Պրունէլլէսքի վերջնականապէս կը նուիրուի ճարտարապետութեան եւ կը մասնակցի քանի մը ռազմական կառուցումներու, որպէս ռազմական ճարտարագէտ: 1409ին՝ ան կը զբաղի Արօցցօնիօ Լաբիի բնանկարով: 1415ին՝ Բիզաի Բօնթէ–ա–Մարէ կամուրջին վերանորոգումին կ'աշխատի: 1417էն մինչեւ իր մահը Հռոմի մէջ 1446ին, Պրունէլլէսքի կը նըւիրուի ամբողջութեամբ՝ շինարարական խնդիրներու մասին ունեցած իր հայեցակերտներուն եւ ըմբռնումներուն իրա-

Պատ. 1.— Ֆլօրանսի՝ Սանթա Մարիա տէլ Ֆիօրի եկեղեցին, Պրունէլլէսքիի գմբէթը եւ ձախին Ճիօթթօի զանգակատունը: Շէնքին ամբողջական կառուցումը տեւած է 1296-1357–1365–1420–1461 թուականներուն:

գործումին: 1418ին կը պատրաստէ՝ Սան Լորենցօ եկեղեցիին յատակագիծերը եւ կը զբաղի Սփեդալէ Տէյլի Իննօսանթիի չինութեան խնդիրներով (1419) ուր կը կանուի Անտրէա Տէլլա Ռօպիաի նշանաւոր քանդակները: Սան Լորէնցօի յատակագիծը, անուրանալի կերպով՝ Պրունելլեսքիի եւ դարձ մը կ'ընէ դէպի վաղքրիստոնէական դասական կառուցածները: Սանրին հոս կը տեսնուի ճարտարապետին նպատակը, որն է՝ իրականացնել համեմատութիւններու միջեւ հաւասարակշռութիւն մը երկայնքի խորութեան՝ գագաթի խորութիւններու միջեւ: Ան՝ այդ հաւասարակշռութիւնը կը ստանայ՝ համեմատական նուազումովը՝ միջոցներու հեռաւորութիւններուն:

1416ին, ի նախատեսութիւն՝ Ֆլորանսի Մայր Եկեղեցիին՝ Սանթա Մարիա Տէլ Ֆիօրէ գմբէթին չինութեան, կը հնարէ արդէն հեռատեսիլ գործիք մը, որուն միջոցաւ՝ Մկրտարանին եւ Սէնեօրըրի պալատին հեռապատկերներուն միջեւ՝ կրնար բնորոշել չինուելիք գմբէթին միջոցին կանոնական տարածը:

1418ին է որ, հակառակ Սանլօրենցօի եւ Սփեդալէի չինութիւններով զբաղած ըլլալուն, կը ձեռնարկէ Սանթա Մարիա Տէլ Ֆիօրէ գմբէթին կառուցումին յատակագիծերուն պատրաստութեան:

ԺԴ. դարու գեղարուեստական վերազարթնումի սկիզբին, մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէ՝ Ֆլորանսի Մայր Եկեղեցիին՝ Սանթա Մարիա Տէլ Ֆիօրէ գմբէթին չինութեան խնդիրը: Արդէն՝ դար մը առաջ, Արնօլֆօ տի Գամպիօ՝ այդ եկեղեցին հիմերը դրած էր եւ դարու մը ընթացքին չէնքը բարձրացած էր համբոներ մինչեւ նաւերու կամարները: 1418ին երբ որոշեցին այլեւս չէնքը վերջնականապէս լրացնել, նշմարեցին որ՝ գմբէթին թմբուկին ընդարձակ տարածութիւնը չէր թոյլատրեր սովորական փայտեայ կաղապարներու գործածութիւնը, որը չափազանցօրէն մեծածախս պիտի ըլլար: (**)

Միւս կողմէ՝ իր անկումին հասած կոթական չինարուեստը, 300 տարիէ ի վեր ոչ մէկ նորութիւն բերած էր չինարուեստի թէքնիքի տեսակէտէն, այլ մի միայն զարդական ձեւերու զարգացումին հետամուտ, կորսնցուցած էր պէտք եղած փորձառութիւնը, նման ընդարձակ գմբէթի մը կառուցումը իրագործելու համար: Մանաւանդ որ 1346ին Բիւզանդիոնի Ս. Սոֆիայի գմբէթին մասնակի փլուզումը եւ Ֆլորանսի Մկրտարանին վրայ յայտնուած զանազան խանգարումի նշանները, Մայր Եկեղեցիին չինութեան խորհուրդը դրած էին հոգեբանական դժուարին կացութեան մը առաջ: (***)

Նոյնիսկ՝ մեծածախս լաստակի մը չինութենէն ազատելու համար, ոմանք՝ զարմանալի եւ նոյնիսկ զուարճալի առաջարկներ ա'լ բերած էին: Այսպէս՝ առաջարկուած էր, չէնքին ներսը հողէ բլուր մը չինել, որուն գագաթի մասը պիտի ներկայացնէր չինուելիք գմբէթին ձեւը, սա՝ տեսակ մը հողէ կաղապար մը պիտի ըլլար: Յետոյ՝ գմբէթին չինութենէն վերջը, դիզուած հողը պէտք էր պարպել: Որպէսզի այդ պարպումի աշխատութիւնը սուղի չգայ եւ քաղաքին բնակչութիւնը ինքնաբերաբար գար այդ աշխատութիւնը ընելու ձրիօրէն, առաջարկին հեղինակները կը թելադրէին՝ հողակոյտին մէջ ցիր ու ցան դնել ոսկեդրամներ, որոնք գտնողներուն պիտի պատկանէին: Շահու այս խայծը՝ կը կարծէին թէ՝ բնակիչներու մէկ մասը պիտի դրդէր գալու եւ հողերը պարպելու՝ ոսկեդրամներ գտնելու յոյսով: Անշուշտ՝ զուարճալի պիտի ըլլար հարիւրաւոր մարդոց ոսկիի փնտռտուքը հողակոյտին մէջ, բայց լուրջ բան մը պիտի չըլլար յոյս դնել թէ այս ոսկի փնտռողները՝ հողերը չէնքէն դուրս ա'լ պիտի հանէին եւ պարպէին:

Բարեբախտաբար կար Պրունէլլէսքին, որ իր կարողութեան եւ գիտութեան չափը ցոյց տուաւ՝ այս փշոտ խնդրին նոր լուծում մը գտնելով: Լուծում մը՝ որ սայթաքող աւանդական թէքնիքին պատկանները վերցուց: Պրունէլլէսքի հնարեց գմբէթի կառուցման նոր ձեւ մը, երկու «գդակ»ներու գործածութեամբ:

Այս թէքնիքը կը կայանայ իրարու վրայ դրուած եւ իրարու միացած՝ գմբէթի երկու «գդակ»ներէ (ճալոք), որոնք ջիլերով եւ անկիւնակապերով իրարու միացած, կը կազմեն գմբէթին ամբողջութիւնը: Կառուցումի այս դրութիւնը ի վիճակի էր ինքն իրեն վեր կենալու, չինութեան ատեն, շնորհիւ ծանրութիւններու եւ մղիչ ուժերու կատարեալ հաւասարակշռումին:

Սակայն՝ այս ձեւի կառուցումը, գմբէթին չէր տար՝ այլեւս՝ մի միայն չէնքը ծածկելու եւ որոշ միջոց մը սահմանելու դերը, այլ՝ անոր կուտար յօդաւորուած կազմ մը որ կ'ամբողջացնէր եւ կը կազմակերպէր՝ չէնքին բոլոր ներգործող ուժերը եւ պարփակուած միջոցը: Ասկից զատ՝ այս գմբէթը՝ իր ձեւին պատճառով՝ կր դառնար չէնքին եւ անոր շրջակային միջեւ հաւասարակշռիչ դեր կատարող միաւոր մը: Տեսակ մը՝ միջոցը ձեւաւորող եւ սահմանող տարր մը: Սանթա Մարիա տէլ Ֆիօրի այս գմբէթին էական կազմը՝ հեռապատկեր մըն է:

Այս գմբէթով՝ Պրունէլլէսքի փոխակերպեց կոթական եկեղեցին յարակատար միջոցը արմատական առընչութեանց դրութեան մը:

Այս չինուածաձեւի յղացումը ցոյց կուտայ թէ՝ Պրունէլլէսքի հասած էր՝ զանգուածին մէջ փոխադարձ ուժերու ծանօթութեան եւ իրագործած այս դրութիւնը գերազանցապէս ուժական եղաւ, իրեն թոյլատրելով պարապին մէջ առանց փայտաշէն կաղապարի՝ կառուցանելու: Արդարեւ՝ փայտաշէն կաղապարը կը ծառայէ, չինութեան պահուն՝ ձեռքով շարուած թեթեւ նիւթերը իրար միացնող շաղախին կարծրանալու ընթացքին, չինութիւնը վեր բռնելու:

Պէտք է ըսել նաեւ թէ՝ այս չինութեան վրայ աշխատող որմնադիրները հասած էին արհեստագիտական գերազանց վարպետութեան մը, որովհետեւ չինանիւթին բոլորակի շարուածքով չէնք բարձրացնելու դրութիւնը, գործաւորին թոյլ չի տար՝ ամէն վայրկեան՝ տեսնելու իր կառուցումին վերջնական ձեւը: Ան՝ ապա ուրեմն կ'աշխատէր ըստ ճարտարապետին վերացական հաշիւներուն նախատեսութեանց եւ անոր պատրաստած, աշխատանքի ծրագրին համեմատ:

Պրունէլլէսքիի ճարտարապետութիւնը կը կայանայ, միշտ աւելի ձեւին եւ միջոցին գաղափարական խտացած պատրաստութեան մէջ: Լուծել ուզած իր խնդիրները, կոթիկ ոճին մէջ եղածին նման՝ ուժերու անհատականացումի դրութեամբ չէ որ կը վերցնէ, այլ՝ ծանրութեանց եւ մղիչ ուժերու համեմատութեանց վերլուծումովը կը գործէ:

Անոր ոճը՝ հետզհետէ կը ստանայ տեղծական բնոյթ մը: Անոր սիւները, աղեղները, ծոփորները եւ բացուածքներու շրջանակները կ'առնեն կարեւոր արժէք մը եւ յատակագիծերու երկրաչափական յաջորդութիւններէն աւելի՝ չինուածքին ձեւն է որ կը գերազանցէ եւ կ'արտայայտէ տեղծական կազմը:

Արդէն՝ իր դարուն մտածելակերպի ընդհանուր ուղղութիւնը (****) զինքը կը մղէր գիտակցաբար, գործնական կեանքին գերազանցութիւնը նշելու, հայեցողական կեանքին վրայ: Այսինքն՝ արուեստը ձերբազատելու կրօնական ըմբռնումէն, զայն աշխարհականացնելով:

1420ին՝ Պրունէլլէսքի կը ձեռնարկէ նաեւ Կէլֆէներու կուսակցութեան պալատին կառուցումին: 1429ին ան կը չինէ՝ Իտալիոյ Պանթէօնը համարուող, Ֆլորանս քաղաքին Սանթա Քրօչէ եկեղեցիին մէջ՝ Բացցիի մատուռը: 1434ին՝ միշտ Ֆլորանսի մէջ՝ կը կառուցանէ՝ Սանթա Մարիա տէյլի Անճէլի եկեղեցին: 1444ին՝ Սանթօ Սբիրիթօն է որ կը չինէ, ուր ճարտարապետին ամբողջ ուշադրութիւնը կը կեդրոնանայ զանազան «պարապ միջոցներու» իրարու հետ ունենալիք կապակցութեանց վրայ եւ միջոցային ամբողջութեանց իրարու զօդելու խնդիրներուն վրայ:

Պրունէլլէսքիի բոլոր գործերուն վրայ կը նշմարուի չափազանցութիւններու չեչտուած հակում մը եւ ճաշակ մը: Ան՝ կը սիրէ հաւասարակշռուած համադրումներ: Ուղղաձիգ առանցքի մը փնտռտուքը եղած է իր մտահոգութիւններէն մին, որուն շուրջ՝ ան կը դասաւորէ կառուցուածքին զանազան տարրերը: Այսպէս՝ Սանթա Մարիա տէյլի Անճէլի համար՝ ան յղացաւ կեդրոնաձիգ յատակագիծ մը, որ մինչեւ այն ատեն Արեւմուտքի մէջ կիրարկուած սովորութեան հետ խզում մը կը նշանակէ:

Պրունէլլէսքիի արժէքը՝ մանաւանդ հոն է որ՝ ան գիտցաւ մարմնաւորել Վերածնունդի խէժը եւ յաջողեցաւ՝ դէպի Հելլէնօ — Հռովմայական ոճի բացարձակ վերադարձը չափաւորել, հոն մտցնելով «իտալականութիւն» մը, որ այդ հին ոճին խիստ կանոններու պաղութիւնը բարեխառնեց, անոր տուաւ եթերային տպաւորութիւն մը եւ նոյնիսկ խստապահանջ կանոնին մէջ՝ մաս մը տուաւ վայելչութեան եւ փափկութեան:

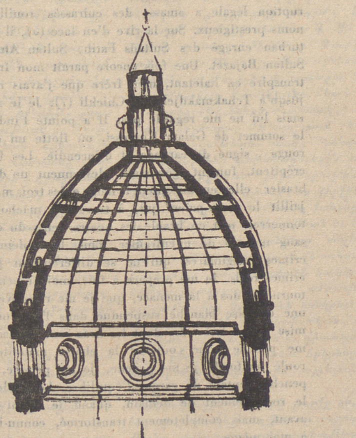
Անտարակոյս՝ Պրունէլլէսքիի աշխարհահռչակ գործը եղաւ՝ Սանթա Մարիա տէլ Ֆիօրի գմբէթին չինութիւնը: Բայց այս գործին քովն ի վեր ոչ նուազ կարեւոր եւ հետաքրքրական են իր միւս կառուցումները, որոնք կը լուսաւորեն ճարտարապետական իր ըմբռնումը եւ հասկացողութիւնը եւ իրեն կուտան «Վերածնունդի Հայր» տիտղոսը:

Իր մահէն վերջ, որ տեղի ունեցաւ 1446ին Հռովմի մէջ, չինուած զանազան չէնքեր՝ հաւանաբար կառուցուած ըլլան իր պատրաստած յատակագիծերուն համաձայն: Այս կարգի չինութիւններէն են՝ Սան Լօրենցօ եկեղեցիին՝ կանոնիկարանի ճեմելիքը 1457ին, Ֆլորանսի՝ Բիթթիի պալատը 1458ին, Բացցի — Քուարաթէօփի պալատը 1462ին:

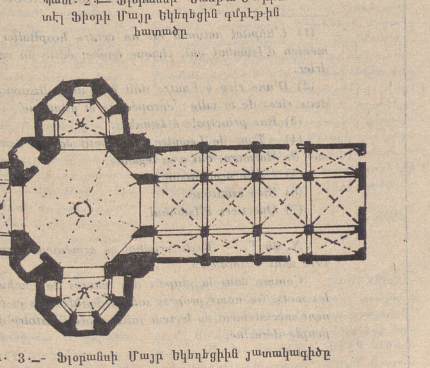
Ոմանք կր կարծեն թէ Պրունէլլէսքի ատեն մը աշխատած ըլլայ նաեւ, 1434ին՝ Միլանոյի Մայր Եկեղեցիին՝ Տուօմօի վրայ, ինչ որ շատ հաւանական չէ, քանի որ ան՝ 1434էն մինչեւ 1437 զբաղած էր Ֆլորանսի Մայր Եկեղեցիին գմբէթին չինութեամբ: Միւս կողմէ՝ գիտենք թէ՝ Պրունէլլէսքի աշխատած է եւ կառուցած է մի միայն Ֆլորանսի մէջ, իր քաղաքին համար:

Պէտք է ըսել նաեւ թէ՝ Պրունէլլէսքի բախտաւոր մէկը եղած է: Բարեբաստիկ պարագաներ թոյլատու եղած են իր հանճարին փոխփողելուն եւ գնահատուելուն: Արդարեւ՝ երբ 1414ին Պրունէլլէսքին կը ձեռնարկէր իր կառուցումներուն, ճիշդ՝ միեւնոյն ատեն կը վերագտնէին՝ Մօնթէ Քասինոյի վանքին մէջ՝ Վիթրիւվի գիրքը, ինչ որ կարեւոր օժանդակութիւն մը կը բերեր հռովմէական չինարարուեստին աւելի ծանօթանալու: Միւս կողմէ՝ 1414 թուականներուն՝ Ֆլորանսը կը շարունակէ գեղարուեստական փայլուն շրջան մը, ուր բոլոր նորութիւնները հնարաւոր եւ ընդունելի էին, ինչ որ մեծ աջակցութիւն մը եղաւ Պրունէլլէսքիի նորոյթներուն համար:

ժընեւ 21·5·1978

Պատ. 24 — Ֆլորանսի՝ Սանթա Մարիա տէլ Ֆիօրի Մայր Եկեղեցին գմբէթին հատածը

Պատ. 3 — Ֆլորանսի Մայր Եկեղեցիին յատակագիծը

(*) Բնական է՝ վերածնունդի մարդոց համար՝ «անկում» կը նշանակէ Ռոմանն եւ ա'լ աւելի կոթիկ ոճերը: Չէ՞ որ վե Լ րածնունդեաններն էին որ հնարեցին «կոթիկ» անունը, ըսելու համար «Բարբարոս»:

(**) Ժ. դարուն՝ Բիւզանդիոնի Ս. Սոփիայի գմբէթին վերակառուցումին համար, Տրդատի գործածած լաստակներու շինութիւնը՝ 10·000 ոսկի դրամի նստած էր, այն ալ 55 մեթր բարձրութեան մը համար, մինչ Ֆլորանսի մէջ՝ այդ բարձրութիւնը պիտի ըլլար 85 մեթր որուն լաստակներու շինութեան գինը պիտի ըլլար անմատչելի:

(***) Պէտք է նկատել թէ՝ Ս. Սոփիայի գմբէթը կարելի չէ ընդհանուր գիծերուն մէջ՝ բախտատել Ֆլորանսի Մայր Եկեղեցիին գմբէթին հետ: Ս. Սոփիայի գմբէթը չափազանցօրէն տափարակ գմբէթ մըն է, ինչ որ կուտայ շատ զօրաւոր մղիչ ուժեր, մինչ Ֆլորանսինը աւելի ցից գմբէթ մըն է, որը կը պակսեցնէ մեծ չափով՝ մղիչ ուժերու զօրութիւնը, ապա ուրեմն դիւրին հաւասարակշռելի:

(****) Վերածնունդի մտածելակերպին անգիտակցութիւնն էր որ, մեր մէջէն ոմանք, պահ մը կարծեցին թէ Լէօնարտօ տա- Վինչին եղած ըլլայ, հայկական եկեղեցիներու յատակագիծերը Եւրոպա մտցնողը, երբ այդ յատակագիծերը Թ. դարէն արդէն կ'երեւան Եւրոպայի մէջ (Ժերմինեէ տէ Փռէ, Սան Սաթիրօ)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

Գրեց՝ Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆ

Ջահակիրներ խորագրուած չահեկան դիմաստուերներով, 1973, Տոքթ. Եդուարդ Սիմքէշեան բարախուն գրչով մը լուսարձակի տակ դրած էր «կեանքին վէպը» Արեւմտահայ միտքին եւ հոգիին ծաղկումին սատարած 16 ջահակիրներու: Անոնք կը կոչուէին Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ա. Զօպանեան, Մ. Պէշիկթաշլեան, Պ. Դուրեան, Զապէլ Ասատուր, Եղիշէ Արք. Դուրեան, Թլկատինցի եւ հոյլ մը այլ աստղանիշ անուններ:

Ինչո՞ւ այս անդրադարձը բանաստեղծական գրքոյկի մը առիթով, որ լոյս տեսած է հեղինակին ստորագրութեամբ Պոլիս, 1977ին, Գարնանացան ընդհանուր խորագիրով:

Աղերսը անցեալին հետ, ըլլայ գեղապաշտ խառնուածքով, ըլլայ հոգեխառնութեամբ եւ քերթուածի արտաքին կառոյցով առաւել քան ակնառու է: Յաճախ չարունակականութեան մը դրոշմը կը ստանայ ալեզարդ վաստակաւոր մտաւորականին, գրչի մշակին բանաստեղծական տողերուն մէջ: Բաղդատութեան չեն մտիր այս հպանցումները: Ոչ ալ կրկնօրինակի վկայութեան: Հանդիտութիւնը առաւելաբար խառնուածքի արդիւնք է: Մ. Պէշիկթաշլեան, օրինակ, առնուազն դարով մը կ'անջատուի ներկայ օրերէն, բայց անոր լեռներէն, բարձունքներէն, երազած բնաշխարհէն յուշիկ ծաւալող հովը՝ ջերմ ու սրտայոյզ, կը յուշէ ներքին աշխարհը Եդ. Սիմքէշեանի:

Բնութիւնը իբրեւ ծառ ու տունկ, գետ ու վտակ, կամ այլ մանրամասնութիւն մարմնական ծարաւ տենչի մը ակնաղբիւր կը դառնայ: Նոյնացում մը, միախառնում մը, ընդելուզում մը տիեզերքին հետ ակնյայտնի կ'ըլլայ բանաստեղծին պարագային: Ընդհանրապէս մանկունակ, ըսենք անապակ հոգիով է որ կը դիտէ զայն՝ տիեզերքը, զանոնք՝ բնութեան ստորոգելիները: Պահերը, յիշատակները, ապրումները կամ ստուերագծուող դէմք մը միշտ պարուրուած կը մնան բնութեան հրջապատին հետ: Երազները կը թաւալին մինչեւ գիւղ՝ ստեղծելով գիւղանկարներ:

Այսպէս է, որ կը տարածուի լար մը, որ երազային է անպայման, ըղձանքներու արդիւնք է անկասկած:

Կեանքի վերջալոյսին հետքերը նշմարող միտքի եւ սրտի երա՞զ՝ անցած տրտմանոյշ պատանեկական, երիտասարդական օրերու, թէ ցայգերգ մը, միշտ խանդավառ որդատունկի մը ծիլով: Կեանքին յաւերժութեամբ: Թերեւս երկուքը միասնաբար: Որովհետեւ տրտմութիւն մը կայ հինէն եկող, գրչի առաջին հպումներէն: Տրտմութիւն մը, որ սակայն հազիւ հազ իր դիմագիծը կը ստուերագծէ: Եղանակները հեշտալի են, առանց բռնազբօսիկ մեղկութեան:

Հոս, մեր առջեւ, կեանքին չոր ու տափակ, այլամերժ ու տարանջատ միջավայրէն խոյս տուող եւ բանաստեղծութեան ընձեռած հոգեկան խաղաղութեան ապաւինող էութիւնն է, որ կը նշմարենք: Տեսակ մը նաւաբեկութենէ դէպի ուրուագծուող ափ լողացող էակը:

Իմացական անձկութիւններ անշուշտ որ կան, բայց ոչ դարը իր ափին մէջ առնող, դրոշմող եւ հրապարակ հանող կիրքով, տենդով ու դատումով: Կը տարուինք հաստատելու առաւել ապրումը յուզումներու, տուայտանքներու, անդարձ օրերու, ապրուած ու երազուած պահերու:

Մօտաւորապէս հարիւր էջերու վրայ տարածուող եւ տարիներու հոլովոյթը արձանագրող իր բանաստեղծական աշխարհը որակած է սրտի ժամեր: Այդ տողերը՝ միախառնուած հպանցիկ մըտասեւեռումին, ներկայացուած են պատկերաւոր տողերով, այլազան գոյներով, որոնք կը մնան կախարդական, եթէ նոյնիսկ չեն դառնար տիրական:

Արդեօ՞ք անոր համար, որ զգայնութեան թելը մեր մէջ տարտամ վիճակ է ստացած: Կորսնցուցած է իր երբեմնի կշիռը:

Ցամենայն դէպս, Տոքթ. Եդուարդ Սիմքէշեանի սրտին ալեկոծումը, թէկուզ մեղմիկ, խռովք մը կ'առթէ մեր մէջ: Մանաւանդ իր լեզուական պերճ ու հարուստ ատաղձով: Բիւրեղ ոճով:

ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆ, Եդ. Սիմքէշեան, Պոլիս 1977

ՄԵՏԱԼԻՆ ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԸ
ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ւեստի գործ մը վաւերաթուղթէ մը աւելին է: Ինչպէս որ պատկերային գործ մը չի կրնար արտաքին աշխարհին առարկայական եւ ստրկամիտ վերարտադրութիւնը ըլլալ, նմանապէս վերացական նըկար մը չի կրնար պարզօրէն եւ «հում» կերպով մեր ներաշխարհը արտացոլացնել: Արուեստի գործ մը ինքն իր մէջ կը պարունակէ արժէքներ մեր «տեսիլք»ներէն անկախ: Եւ դեռ՝ ան «պատահմունք»ի մը կամ ներշնչեալ պահու մը գործ չէ: Գոնէ ատոնց արգասիքը չէ միայն: Ամբողջական գործի մը մէջ կըրնան մտնել, անշուշտ, նպաստաւոր, ներշընչեալ վայրկեաններ՝ որոնք, սակայն, կը պտղաւորուին եւ մարմին կը ստանան աշխատանքով, յստակատեսութեամբ, գիտութեամբ, բայց երբեք պղտոր անորոշութեամբ: Մեր հարազատ, ներքին խոր կեանքը ցոլացնելու համար առաջարկուած «ինքնագործ»,«մեքենական ժայթքերը» ոչինչով կը պաշտպանուին: Մեր «մթին» կողմերը շատ աւելի հարազատութեամբ երեւան կը հանենք անոնց մասին մտածելով, զանոնք խորաչափելով, զննելով քան թէ՝ անգիտակից զառանցանքի նման արտաբերելով: Արուեստը դէմ չէ կարգաւորումի մը, ընդհակառակն:

Օրինակը կուգայ վերէն, անոնցմէ՝ որոնց անունով տեղի կ'ունենան մերօրեայ անհակակշռելի արուեստի պառթկումները: Արդի նկարչութեան հսկաները երբեք չեն խզած իրենց կապերը դասական նկարչութեան հետ: Մաթիս մը շատ մը հանդիտութիւններ ունի պարսկական մանրանկարչութեան հետ: Ֆերնան Լէժէ՝ Սիմապիւէին (1) հետ: Ռուօ մը կամ Մանէսիէ մը՝ միջնադարեան ապակենկարներու վարպետներուն հետ, Փիքասօ՝ բոլորին հետ, չմոռնալով ափրիկեան եւ Ովկիանիոյ արուեստները: Քանդակագործ Պրանքիւզիի ետին կ'ուրուագծուի Լէափիւկը (2): Յաճախ կը պատահի, ատոնց պարագային, հակառակ ուղղութեամբ արժեւորում մը: Արդի մեծ արուեստագէտներու շնորհիւ է որ հինը կը վերարծարծուի եւ կը վերարժեւորուի, ան ըլլայ ծայրագոյն արեւելեան թէ սեւամորթներու արուեստ:

Բարեբախտաբար, արուեստի պատմութիւնը ցոյց կուտայ թէ ամէն ժամանակ քիչ եղած է թիւը ընտրեալներու: Այսօր, պատկերասրահներու եւ թանգարաններու մէջ գտնուող դասական գլուխ-գործոցները սակաւաթիւ վերապրողներն են նըկարչական այն անչափելի չեղջակոյտին, որ գոյութիւն ունէր իրենց շրջանին որպէս «արուեստի գործ»: Արդի նկարչութիւնը, իր գլխաւոր իրագործումներով – ուր միտք, հոգի եւ արուեստագիտութիւն հաւասարապէս առկայ են – յաջողած է նոր ձեւերով արտայայտել նոր օրերու մարդկային տագնապները եւ հայեացքները, ազատագրելով արուեստը իր կաշկանդիչ կարգ մը հաստ շրջանակներէն:

ԳՐ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պէյրութ

(1) Իտալացի ճարտարապետ նկարիչ (1240 – 1302): Անուանի դարձաւ գլխաւորաբար իր որմնանկարներով:

(2) Նախապատմական վայր Եւրոպայի մէջ, ուր մեր թուականէն շուրջ երկու հազար տարիներ առաջ ստեղծագործուած արձանիկ մը ցոյց կուտայ թէ հնաքարային արուեստը խորհրդանշական եւ արտայայտչական ի՛նչ ններդաշնակութեամբ յաջողած է արտայայտել կնոջական մարմինը:

ISTANBUL

Je retourne parfois dans ma ville natale et je marche le long de ses sept collines, sous le ciel intime. L'Almanach de l'Hôpital National (1) prévoit « Vents et pluies », ou « Tempête de neige », mais son avertissement n'est pas entendu. Le mystère qui plane sur la ville à perte de vue donne l'impression que la population va se manifester d'un instant à l'autre en sortant de la féérie des siècles légendaires. Mais personne ne se manifeste. Tout est présent, tout est visible, et pourtant hermétiquement clos. Nos ponts intérieurs sont tels que je les ai laissés l'année de la panique, mais le temps ne s'écoule plus d'une rive à l'autre(2), le temps, c'est moi-même qui marche, sans avancer. Je sais où est notre maison, notre église, notre collège, mais je reste face à la mosquée comme un créancier obstiné. Je reste face au minaret, qui devrait être plus beau que le pin élancé, si sa racine n'était empoisonnée. Elle rend bouche-bée, la stupeur qui interdit toute interpellation désormais tardive, toute protestation ou cri qui resteraient sans écho. Ils sont là, les faux témoins du ciel, le Croissant et l'Etoile, ceux qui ont condamné notre chère île arménienne.

Je suis sur le Bab Ali Caddessi (3), lorsque je sens qu'à mes côtés marche mon frère, que je repousse sans explication, sachant que je n'ai pas de frère.

Sublime Porte, Sublime porte, pourrais-je oublier la Sublime Porte, trompeuse, qui est partout et nulle part. La Vierge deKez Koulessi (4) reste emprisonnée dans sa légende bleue, tandis que je continue mes promenades sans but, de Yemis Isguelessi à St. Jacques (5) et de Chabzadé Baçesi à Aynale Cesme, suivant la pente des rues divisées et des quais glissants. Devant chaque source je me souviens de la soif qui était mienne, devant chaque source je me souviens de la solitude qui fut mienne.

Disparues les aurores vivantes de Constantinople, disparus les merveilleux crépuscules dont les multiples voiles élevaient la ville vers le ciel. Ma promenade est aussi irréelle, le long de la Corne d'or où la corruption légale a amassé des cuirassés rouillés, aux noms prestigieux. Sur la rive d'en face (6), il reste le turban enragé des Sultans Fatih, Sultan Ahmed et Sultan Bajazet. Une fois encore paraît mon frère qui transpire en haletant, mon frère que j'avais repoussé jusqu'à Tchakmakdjelar et Chichli (7). Je le regarde, mais lui ne me regarde pas. Il a pointé l'index vers le sommet de Galata Koulessi, où flotte un drapeau rouge , signe de carnage et d'incendie. Les flammes crépitent, fument, gémissent, deviennent un dévorant brasier : elles ensanglantent la neige et les trois mers d'où jaillit le dieu païen qui, à travers la mâchoire des tonnerres, met en branle les quatre vents du ciel. Le sang menace de m'entraîner dans le roulement de crimes imaginaires, qui ne se différencient pas des crimes réels. Je me prépare à fuir, mais à peine ai-je tourné le dos à la menace, que je me retrouve face à une chemise blanche suspendue dans l'air, une chemise tout à fait vide, dont les bras sont enchainés. Je me penche pour soulever la chaise maudite qui a roulé au fond, je me penche, je me penche, je me penche, tentant de garder l'équilibre. Le garder pour le redressement de demain, quand je vivrai comme avant, mais complètement transformé, connu-inconnu à moi même.

CHAHAN CHAHNOUR

(1) *L'hôpital national est un centre hospitalier arménien d'Istanbul qui, chaque année, édite un calendrier.*

(2) *D'une rive à l'autre doit être une allusion aux deux rives de la ville : européenne et asiatique.*

(3) *Rue principale à Istanbul.*

(4) *« Tour de Leandre », un petit édifice dans la mer de Marmara, qui a sa légende.*

(5) *Eglise arménienne.*

(6) *Rive asiatique.*

(7) *Quartiers d'Istanbul.*

N. du T. — Texte original en arménien, paru en 1973 dans « Haratch ».

Comme dans la plupart des œuvres de Chahnour les mots, les noms propres sont à double sens et donnent succinctement au lecteur initié toute l'histoire d'un peuple déraciné.

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission paritaire : N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
4
MARDI
4 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 230 Ֆ.	Վեցամսեայ	125 Ֆ.
Արտասահման	Տար. 260 Ֆ.	հատը	1 Ֆ. 60

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.155 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.155

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՆԿԻՒՆԷՆ

ԹՈՒՐՔ - ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԵՐԸ

« Սով. Հայաստան » (Յունիս 23) իր առաջին էջով եւ երեք առանձին մեծատառ խորագիրներով թարգմանաբար ներկայացուցած է Թաս գործակալութեան տեղեկատուութիւնները թուրք - խորհրդային բանակցութիւններուն ու «Բարեկամութեան, բարի դրացնութեան եւ գործակցութեան սկզբունքներու վրայ հիմնուած քաղաքական փաստաթուղթին» մասին: Իբրեւ խորհրդային աղբիւր զանոնք կը ներկայացնենք ամբողջութեամբ:

Թաս – Արմէնփրէսի « հեռուստալուսանկար »ով մըն ալ ցոյց տրուած է թուրք վարչապետին եւ պատուիրակութեան հանդիպումը Բրեժնեւի հետ, ապա արձանագրուած է՝ Լ. Ի. Բրեժնեւն ընդունեց Բ. Էջեվիթին խորագիրը:

— ՍՄԿԿ կենտկոմի գլխաւոր քարտուղար, ՍՍՀՄ Գերագոյն սովետի նախագահութեան նախագահ Լ. Ի. Բրեժնեւը Յունիսի 22ին Կրեմլում ընդունեց Թուրքիայի Հանրապետութեան պրեմիեր մինիստր Բ. Էջեւիթին:

Բարեկամական զրոյցի ժամանակ, որին մասնակցում էր ՍՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, ՍՍՀՄ Արտաքին Գործերի մինիստր Ա. Ա. Գրոմիկօն, նշուեց, որ Սովետական Միութեան եւ Թուրքիայի Հանրապետութեան յարաբերութիւնները յաջող են զարգանում տարբեր բնագաւառներում փոխշահաւէտ համագործակցութեան հիման վրայ:

Լ. Ի. Բրեժնեւը եւ Բ. Էջեվիթը ընդգծեցին Սովետական Միութեան եւ Թուրքիայի Հանրապետութեան երկուստեք ձգտումը՝ շարունակելու համատեղ ջանքերը երկու երկրների բարի - դրացիական յարաբերութիւնների յետագայ խորացման համար: Ընդգծուեց բարի-դրացիական եւ բարեկամական համագործակցութեան սկզբունքների մասին քաղաքական փաստաթղթի ստորագրման կարեւոր նշանակութիւնը, որը նոր հնարաւորութիւններ է բացում երկկողմ յարաբերութիւնների բնագաւառում եւ միջազգային ասպարէզում համագործակցութեան զարգացման եւ խորացման համար:

Երկու կողմերը յատուկ ուշադրութիւն նուիրեցին միջազգային լարուածութեան թուլացման, սպառազինութիւնների մրցավազքի դադարեցման, զինաթափման հարցերին:

Ընդմին, այն համոզմունքն արտայայտուեց, որ Սովետական Միութեան եւ Թուրքիայի բարեկամական յարաբերութիւնների զարգացումը կը նպաստի Եւրոպայում համագործակցութեան ընդլայնմանը՝ խաղաղ գոյակցութեան սկզբունքների, համաեւրոպական խորհրդակցութեան եզրափակիչ ակտի դրոյթների հիման վրայ:

Լ. Ի. Բրեժնեւը եւ Բ. Էջեվիթը նշեցին, որ անհրաժեշտ է էլ աւելի ամրապնդել միջազգային լարուածութեան թուլացումը, նկատի ունենալով, որ լարուածութեան թուլացման առաջընթացը Եւրոպայում վստահութեան եւ բարի-դրացիութեան ամրապնդման միակ հնարաւոր ուղին է, եւ հաւաստեցին իրենց մտադրութիւնը՝ նպաստելու աշխարհի միւս մասերի ու մայր ցամաքների վրայ տարածմանը:

Այդ կապակցութեամբ նրանք արտայայտեցին քաղաքական լարուածութեան թուլացումը կոնկրետ եւ գործնական միջոցառումներով լրացնելու օգտին, որոնք նպատակամղուած լինեն սպառազինութիւնների մրցավազքի դադարեցմանը եւ ընդհանուր ու լրիւ զինաթափման, այդ թւում միջուկային զինաթափման գործի առաջընթացին օժանդակելուն: Երկու կողմերը հաստատ մտադրութիւն յայտնեցին նպաստելու այդ նպատակների իրականացման համար գործադրուող միջազգային ջանքերի յաջողութեանը:

Զրոյցին ներկայ էին Թուրքիայի Հանրապետութիւնում ՍՍՀՄ դեսպան Ա. Ա. Ռադիոնովը, ՍՄԿԿ կենտկոմի գլխաւոր քարտուղարի ռեֆերենտ Ե. Ս. Սամոտեյկինը:

Թուրքական կողմից՝ Արտաքին Գործերի մինիստր Գ. Օկչունը, ՍՍՀՄում Թուրքիայի դեսպան Ն. Եոլդան, Արտգործմինիստրութեան գլխաւոր քարտուղար Շ. Էլեկդաղը:

ԹԱՍ

×

ՍՈՎԵՏԱ - ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Յունիսի 21ին Կրեմլում սկսուեցին ՍՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, ՍՍՀՄ Մինիստրների Խորհրդի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինի եւ ՍՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, ՍՍՀՄ Արտաքին Գործերի մինիստր Ա. Ա. Գրոմիկոյի բանակցութիւնները Թուրքիայի Հանրապետութեան պրեմիեր մինիստր Բ. Էջեվիթի եւ Թուրքիայի Արտաքին Գործերի մինիստր Գ. Օկչունի հետ:

Բանակցութիւնների ժամանակ, որոնք անցան գործարար մթնոլորտում եւ բարի - դրացիութեան ոգով, հանգամանօրէն կարծիքներ փոխանակուեցին սովետա - թուրքական յարաբերութիւնների հարցերի շուրջը: Նշուեց, որ վերջին տարիներին կողմերի համատեղ ջանքերի շնորհիւ Սովետական Միութեան եւ Թուրքիայի յարաբերութիւնները անշեղօրէն զարգանում են փոխադարձ վստահութեան խորացման, բազմակողմանի կապերի եւ համագործակցութեան ամրապնդման ուղղութեամբ: Այդ բանի կոնկրետ արտայայտութիւնն են տնտեսական, առեւտրական, մշակութային եւ գիտական կապերի ընդլայնումը, երկու երկրների ղեկավարների փոխադարձ այցելութիւնները:

Միջազգային հարցերի շուրջը կարծիքներ փոխանակելիս գլխաւոր ուշադրութիւնը բեւեռուեց արդիականութեան հրատապ պրոբլեմների՝ միջազգային լարուածութեան թուլացման պրոցեսի զարգացման, սպառազինութիւնների մրցավազքի դադարեցման, զինաթափման վրայ: Նշելով միջազգային կլիմայի առողջացման գործում վերջին տարիներս կատարուած դրական տեղաշարժերը, կողմերը հաստատ մտադրութիւն յայտնեցին այսուհետեւ եւս զարգացնել քաղաքական համագործակցութիւնը՝ շահ ընդհանուր խաղաղութեան եւ անվտանգութեան ամրապնդման, ժողովուրդների անկախ զարգացման իրաւունքի իրականացման:

ԹԱՍ

×

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԱՒԱՐՏՈՒԵՑԻՆ.— Յունիսի 22ին Կրեմլում աւարտուեցին ՍՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, ՍՍՀՄ Մինիստրների Խորհրդի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինի, ՍՄԿԿ կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ, ՍՍՀՄ Արտաքին Գործերի մինիստր Ա. Ա. Գրոմիկոյի եւ Թուրքիայի Հանրապետութեան պրեմիեր մինստր Բ. Էջեվիթի ու Թուրքիայի Արտաքին Գործերի մինիստր Գ. Օկչունի բանակցութիւնները:

Բանակցութիւնների ժամանակ շարունակուեց կարծիքների փոխանակումը սովետա - թուրքական յարաբերութիւնների հարցերի, ինչպէս նաեւ փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող միջազգային պրոբլեմների շուրջը:

Կողմերը սահմանեցին քաղաքական, տնտեսական, առեւտրական, մշակութային եւ այլ բնագաւառներում փոխշահաւէտ երկկողմ համագործակցութեան յետագայ զարգացման եւ խորացման ուղղութիւնները: Նրանք հաւանութիւն տուեցին ՍՍՀՄի եւ Թուրքիայի Հանրապետութեան բարի - դրացիական եւ բարեկամական համագործակցութեան սկզբունքների մասին քաղաքական փաստաթղթին, որը համապատասխանում է երկու երկրների ժողովուրդների շահերին եւ աւանդ է մուծում միջազգային լարուածութեան թուլացման, խաղաղութեան ամրապնդման գործում:

Քաղաքական փաստաթուղթը կը հրատարակուի մամուլում:

Բանակցութիւնները անցան գործարար մթնոլորտում, փոխըմբռնման ոգով:

ԹԱՍ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՊԷՅՐՈՒԹԸ ԿՐԱԿԻ ՈՒ ԱՐԵԱՆ ՄԷՋ

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂԱՊԱՀ ՈՒԺԵՐԸ ՑԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԱՆՑԱՆ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 60 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 300 ՎԻՐԱՒՈՐ

Վերսկսաւ: Այս անգամ կռիւները կը ծաւալին սուրիական խաղաղապահ ուժերու եւ քրիստոնեաներու միջեւ, այսինքն՝ Քաթայէպ եւ Ազգ. Ճակատ (Ճէմայէլ եւ Շամուն):

Խաղաղութիւնը միշտ խախուտ եղած է արդէն Լիբանան, ուր բոլոր հոսանքները, բոլոր դաւանանքները վերջին տարիներու ընթացքին կարգով բախում ունեցած են իրարու հետ: Այս անգամ ամէն ինչ կը սկսէր Ֆրէնճիէի զաւկին եւ ընտանիքին սպանութեամբ, որու պատասխանատուն էր՝ Քաթայէպը: Քանի մր օր ետք, անցեալ Չորեքշաբթի գիշեր էր որ Պեքայի մէջ 31 քրիստոնեաներ կ'առեւանգուէին եւ կը ջարդուէին: Այս անգամ ալ պատասխանատուն կը նկատուէր՝ Սուրիա, որ պաշտօնապէս կը հերքէր եւ այս ջարդին պատասխանատուութիւնը կը ձգէր«էհտէնի ոճիր»ին հեղինակներուն վրայ, որ երեք շաբաթ առաջ 34 մեռեալի պատճառ եղած էր Ֆրէնճիէի կողմնակիցներուն մէջ: Դամասկոս կը շեշտէ որ թոյլ պիտի չտայ ոճրագործներուն իրենց նպատակին հասնիլ: Ամէն պարագայի մէջ, ոչինչ յստակ է Լիբանանի մէջ բացի այն իրողութենէն, որ շատ են եւ տեսակ - տեսակ անոնք որ չեն ուզեր խաղաղ Լիբանան մը: Արդէն Պեքայի ջարդէն ետք կը պարզուէր որ բոլոր զոհերը Ճէմայէլի կողմնակիցներ, այսինքն փալանժիստ չէին: Եւ այս զոհերուն առթիւ էր որ ազգ. սուգ եւ ընդհ. գործադուլ հռչակուած էր Շաբաթ, Յուլիս մէկին, քրիստոնեայ Պէյրութի մէջ: Այդ օրն է որ Սուրիացիք սկսան ռմբակոծել փալանժներու եւ Ազգ. Ճակտի կեդրոնատեղին եւ ընդհանրապէս քրիստոնեայ գօտին: Շաբաթ օր արդէն 22 մեռեալ կար եւ ամբողջ թաղամասը, Էշրէֆիէհն ալ կրակի ու արեան մէջ էին եւ սարսափը վերածնած էր բնակիչներուն մօտ: Շաբաթ օր սուրիական « խաղաղապահ » ուժերը կը սկսէին ռմբակոծել « Սթալինի երգեհոններով » այսինքն թնդանօթներու « միանուագ » ռմբակոծութեամբ: Կիրակի կը սաստկանար յարձակումը եւ կ'ըսուէր թէ պատճառն է, այս անգամ չորս սուրիացի զինուորի առեւանգումը, որմէ քիչ առաջ Պէշիր Ճէմայէլ քանի մը ժամ « ձերբակալուած էր » տարհամոզման արաբական ուժին կողմէ:

Միջադէպեր, որոնք երեւութապէս թեթեւ կը թուին բայց խորքին մէջ, լուրջ բաւարար են, որպէսզի կացութիւնը վատթարանայ եւ ցարդ չտեսնուած համեմատութեամբ: Այսպէս ըստ փալանժիստներու 1700 հրադունդ ինկած են Պէյրութի քրիստոնեայ թաղին վրայ Կիրակի կէսօրէ ետք: Նախորդ օրը Այն էլ Ռեմանեհի վրայ 500 հրադունդ ինկած էր չորս ժամուան մէջ: Զէր խնայուած իսկ Օթէլ - Տիէօ հիւանդանոցը, որ 130 «դընդակ» կը ստանար: Երկուշաբթի առտու, հակառակ հրադադարի մը եւ Սուրիոյ նախագահին հրահանգին՝ կռիւները դադրեցնելու, ռմբակոծութիւնը վերսկսած էր եւ մեռեալներու թիւը (60 ?) եւ վիրաւորներու թիւը կ'աւելնար ժամէ ժամ:

Պէյրութի քրիստոնեայ գօտին ապրողները կ'ըսեն թէ ցարդ երբեք այս սաստկութեամբ ռմբակոծութիւն չէր եղած եւ ինչպէս միշտ զոհերը պարզապէս բնակիչներն են, մինչ Սուրիա կ'ուզէ դաս մը տալ փալանժին: Արտաքինէն զատ կ'ըսուի թէ Լիբանան ունի նաեւ իր ներքին « խանգարողները »: Ընդհ. ձեւով ծանօթ է որ Ֆրէնճիէ մօտ է Սուրիոյ եւ կողմնակից՝ մէկ Լիբանանի մինչ Ճէմայէլ եւ Շամուն կ'ուզեն երկրին բաժանումը: Ըստ Իսրայէլի Սուրիա կ'ուզէ վերջնապէս կցել Լիբանանը:

ՏԽՐՈՒՆԻ.—

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՔԱԼԱՆԹԱՐ - ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

Յունիս 25ին, Ուաշինկթընի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ժամանակակից հայ մտաւորական ամէնէն պատկառելի դէմքերէն մին՝ այրի Տիկին Վարդուհի Քալանթար - Նալբանդեան, 85 տարեկանին:

Ողբացեալը հմուտ էր Հայոց թէ համաշխարհային պատմութեան: Իր ամուսնին՝ Զաւէն Նալբանդեանի հետ հրատարակած էր Թուրքիոյ համաթուրանական շարժման նուիրուած կարեւոր գործ մը: Բազմաթիւ հատորներ հրատարակած է նաեւ Հայոց ծագման, մասնաւորաբար Արմէններու մասին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 29ին: Դամբանական խօսած է Յակոբ Կարապենց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԵՐՍԱՅԼԻ պալատին մէկ թեւին քանդումին երկու հեղինակները, պրըթոն, ձերբակալուեցան առջի օր:

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

(Դ· եւ վերջին մաս)

Միսաքի համար ամէնէն մեծ հաճոյքն եղած է երբեմն ընկերներով, յաճախ առանձինն, գարնան ու ամրան իրիկունները Մարգուանի գեղեցիկ վերջալոյսները դիտել՝ իրենց բազմազան երանգներով:

Միսաք իր ընկերական շրջանակէն դուրս ալ սիրուած էր գոլէճի հայ աշակերտներու մեծ մասէն իր անոյշ բնաւորութեան պատճառով: «Ալզիր»ի ներկայացման մէջ իր ստանձնած դերին յաջող կատարումը զինքը աւելի սիրելի ու հետաքրքրական կը դարձնէ:

Միսաք գոլէճական տարիներու արձակուրդներուն Սեբաստիա կը դառնար՝ իւրաքանչիւր տարի ֆիզիքապէս աւելի աճած ու մտաւորապէս զարգացած:

Իր ընտանիքը որոշած էր զայն Պոլիս ղրկել՝ հօրը եւ եղօրը մօտ: Անցագրային դժուարութիւններու պատճառաւ տարի մը հանգիստ պիտի ընէր Սեբաստիա՝ միաժամանակ իր եղբօրը ու հօրեղբօրորդւոյն վաճառատան մասնաճիւղին մէջ հսկողի պաշտօն պիտի կատարէր, մինչեւ որ Պոլսոյ համաձայնութիւնը ձեռք բերուէր:

Սեբաստիոյ մէջ անցուցած այս վերջին ժամանակամիջոցը Միսաքի համար ամէնէն աւելի բեղուն կարելի է նկատել իրաւամբ: Ան ինքզինքը բոլորովին տուած է ընթերցանութեան: Կը հետեւի Պոլսոյ օրաթերթերու գրական բաժիններուն, «Մասիս»ին ու «Արեւելեան մամուլ»ին: Բնականաբար այդ թերթերու ընթերցումը չի բաւեր անոր հետզհետէ աճող, զարգացող գրասիրութեան:

Գ· Մեծատուրեանի բարեկամներէն մին, գրասէր Հայ մը՝ Մանասէ Պոտուրեան, որ ընտիր գիրքերու մատենադարան մ'ունէր, Միսաքին կարդալու համար փոխ կուտայ Րաֆֆիի «Փունջեր»ը ու ամբողջական գործերը: Շնորհիւ իր ազգականներուն Մեծարենց հետզհետէ իր տրամադրութեան տակ կ'ունենայ « Արձագանգ » օրաթերթի երկուքէն երեք տարուան հաւաքածոները, « Մուրճ » ամսագիրը ու Ա· Արփիարեանի « Հայրենիք »ի հաւաքածոն, զորս արագօրէն կը կարդայ, կ'ուսումնասիրէ:

1901ին կը սկսի գրելու փորձեր կատարել:

Այն օրերուն տեսակ մը նորութիւն եղած էր գրական եւ ազգային ծանօթ դէմքերու նկարագիրը գծել օրաթերթերու կամ շաբաթաթերթերու մէջ «վայրկենական», «երկվայրկենական» խորագիրներու տակ:

Միսաք ինք ալ փորձած է գոլէճի իր ուսուցիչներէն մէկ քանիին ուրուագիծերը տալ « Կէսվայրկենական » խորագիրով ու մեզ ղրկել նամակով մը (դժբախտաբար, Սեբաստիայէն ու աւելի ուշ Պոլսէն մեզի ղրկած անոր բոլոր նամակները Մարզուան մնացած ու կորսուած են): Այդ « Կէսվայրկենականները » Միսաքի գրելու առաջին փորձերը եղած են:

... Մինչեւ 1904 Միսաքի եւ մեր միջեւ թղթակցութիւն չի կատարուիր: Իր հիւանդութեան մասին շատ ուշ տեղեկացանք իր եղբօրմէն՝ Սարգիսէն, որ Պոլսէն Սեբաստիա երթալու ատեն ուղեգիծէ շեղելով, Մարզուան կը հանդիպէր մեզ տեսնելու համար:

Իրեն ուղղած մեր մէկ նամակին մէջ անցողակի կերպով եւ շատ ըղգուշաւոր առողջութիւնով հետաքրքրուած էինք: Այս մասին իր պատասխանն ալ շատ հակիրճ, խուսափուկ եղած է․« Ձիս ցնցող հիւանդութիւնէ մ'եսքը ինքզինքս հիմա աւելի լաւ կը զգամ »: Աւելի յետոյ մեր միջեւ արդէն ոչ մէկ ակնարկութիւն իր հիւանդութեան նկատմամբ:

« Ծիածան »ի եւ ապա « Նոր տաղեր »ու հրատարակութիւններով շատ խանդավառուած էր: Շատ զգացուած էր անոնց գտած տաք ընդունելութենէն ու լայն (անընթեռնլի) իրեն ծանօթ շրջանակներուն մէջ:

1908ի սկիզբը հայրը կը գրէր, թէ « միտք ունինք Միսաքը օդափոխելու համար Բինկեան ղրկելու »: Ինքն ալ իր կարգին շատ խանդավառ նամակ գրած էր, կատարելապէս իր առողջութիւնը գտնելու յոյսերով:

Ուրախանալով այդ որոշումին համար, պատասխանեցինք, որ Բինկեան երթալու համար փոխէ իր ճամբորդական ուղեգիծը եւ հանդիպի Մարզուան, որուն առողջարար կլիման, գեղեցիկ բնութիւնը ծանօթ են իրեն արդէն, ուր կրնար հանգըստանալ ու մնալ իր փափաքին չափ ընտանեկան ու ընկերական շրջանակի մը մէջ: Ըսինք որ սիրկա առիթ մը պիտի ըլլայ տեսնելու նաև Գ· Օզանեանը, Հ· Թումայեանը, Գր· Ագըլեանը, Յովհ· Աւագեանը եւ անցած օրերու յիշատակները վերապրելու:

Ան խիկոյն պատասխանեց մեզի․ « ... Այդ անկեղծ հրաւէրը, վստահ եղէք, պարարտ հողի վրայ ինկած է: Որոշում տուի․ Մարզուանէն պիտի անցնիմ »:

Մինչ օրէ օր անձկութեամբ կը սպասէինք իր մեկնումը ծանօթացնող նամակին կամ հեռագրին, կը ստանանք հօրմէն՝ Կարապետ աղայէն նամակ մը հետեւեալ խոստովանութեամբ․ « Սիրելիներս, Միսաքին վիճակը մէկէն ի մէկ ծանրացաւ կրկին, զինքը Հէյպէլի կը տանինք... »:

Շշմած յուզումով կը սպասէինք մանրամասնութիւններու, երբ Պոլսէն ստացուած օրաթերթերուն մէջ սրտի կսկծանքով կարդացինք սիրելի Միսաքի կսկծեցուցիչ մահը՝ այնքան վաղաժամ ու անսպասելի:

Զ· ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Կոյսերու « Մարիամ » դպրոցի նորակառոյց սրահին մէջ, Յունիս 4ին, տեղի ունեցած է հաստատութեան քառասնամեայ յոբելենական հանդէսը: Ներկայ եղած են Պապական Նուիրակի ներկայացուցիչը, հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերը, պետական երեսփոխան Էմմա Աղայեան եւ Թեհրանի ազգային մարմիններու եւ միութիւններու ներկայացուցիչները: Բացման խօսքը արտասանած է տեսչուհին՝ քոյր Ալֆոնսա Պետրոսեան, ներկայացնելով վարժարանի ուսումնական վիճակը, այն դժուար հանգրուանները՝ որոնցմէ անցած է հաստատութեան պատմութիւնը: Բանախօսած է Հայկ Օհանեան՝ անդրադառնալով դպրոցի հիմնադրութեան: Մկրտիչ Եպս· Արգարի առաջարկով եւ տեսչութեամբ « Մարիամ » դպրոցը, իրրեւ Անարատ Յղութեան Հայ Կոյսերու կրթական հաստատութիւն բացուած է 1938ին Նոր Ջուղայի մէջ, ուր հինգ տարի դաստիարակչական դեր խաղալէ ետք, 1943ին՝ Միաբանութեան կեդր· Վարչութեան որոշումով դպրոցը փոխադրուած է Թեհրան՝ ուր շատ զգալի էր աղջկանց վարժարանի մը պակասը: Ի դէպ, Անարատ Յղութեան Հայ Կոյսերու Միաբանութիւնը 25 դպրոցներ կը պահէ Սփիւռքի մէջ: Ընդհ· մեծաւորուհին է Մայր Երմինիա Քէչէճեան: Հանդէսի ընթացքին խօսք առած է Բիւզանդ Կոանեան (Ամերիկայէն) եւ շնորհաւորած դպրոցին քառասնամեակը: Ծնողական խորհուրդի նախագահուհին՝ Օֆիկ Մինասեան, ուղերձ մը կարդացած է, որմէ ետք Վարդան Եպս· Թէքէեանի ձեռամբ յիշատակի նուէր մը յանձնուած է դըպրոցի տեսչուհիին: Փակման խօսքը ըրած է Վարդան Եպս·, որ Պապի կողմէ ստրուած շքանշանը կախած է տեսչուհի քոյր Ալֆոնսա Պետրոսեանի կուրծքին:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր տաճարին մէջ, Յունիս 18ին, տեղի ունեցած է Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճանի տուչութիւն, ձեռամբ Գարեգին Բ· Աթոռակից Կաթողիկոսի: Ծիսական արարողութենէն ետք Հայրապետը քարոզած է շեշտը դնելով բարձրանալու ճամբով նոր ծառայութիւններ յանձն առնելու պարտաւորութեան վրայ: «Պատիւը, ըսած է Գարեգին Բ·, պէտք է ծառայեցնել ոչ թէ անձին փառաւորման, այլ նոր մղումով, նոր ոգեւորութեամբ նուիրուելու եւ ծառայելու ի սպաս մեր ժողովուրդին հոգեկան ու բարոյական արժէքներու բարձրացման, ցոյց տալով ճշմարտութեան ուղին, անձին օրինակով »: Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճան ստացած են Եփրեմ Վրդ· Թապաքեան՝ Հիւսիսային Ամերիկայի արեւմտեան թեմին առաջնորդ, եւ Կորիւն Վրդ· Պապեան՝ Իրանա-Հնդկաստանի թեմին առաջնորդական տեղապահ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՀՊԱՆԵԼ, ՀԱՐՍՏԱՑՆԵԼ ԲՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բնութեան անաղարտ պահպանութեան, բնական աշխարհի հարստացումին, աղտոտումին դէմ պայքարին հարցերը միշտ հրատապ կը մնան Հայաստանի, ինչպէս աշխարհի գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ, յատկապէս ճարտարարուեստականացած:

1958 Մայիսին, ուրեմն ճիշդ քսան տարի առաջ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը յատուկ օրէնք մը մշակեց այս ուղղութեամբ: Այդ թուականէն ցայսօր բաւական աշխատանք կատարուեցաւ ըննական աղբիւրներու բանաւոր օգտագործումին եւ վերարտադրութեան, անտառներու, ռազեւլի տարածութիւններուն ընդարձակման, ջուրերու մաքրութեան, օդի ապականութիւնը սահմանափակելու ուղղութեամբ:

Հեռու չէ նաեւ այն օրը, երբ Արփի-Սեւան ջրատարը պիտի բանի, այդ ձեւով փրկելով Սեւանը: Արդէն իսկ միջոցներ կը մտածուին լիճին մակարդակը բարձրացնելու, անոր բնական աղբիւրները պահպանելու համար:

Այս հաստատումները կատարելէ ետք, « Սով· Հայաստան » (Մայիս 21) կը ներկայացնէ կարգ մը կէտեր՝ եղածը պահպանելու, եղածը հարստացնելու մասին, ինչպէս գիտել կուտայ:

Նախ կ'անդրադառնայ օդին: Ջենք կրնար, կ'ըսէ, չարձանագրել, որ որոշ աշխատանք կատարուած չէ: Հանրապետութեան վառելանիւթին դիմագիծը փոխուած է եւ դեռ արագ կերպով կը փոխուի ի նպաստ կազի օգտագործուծումին: Բնակելի տարածութեանց 83 տոկոսը քաղաքներուն եւ 77 տոկոսը գիւղերուն մէջ արդէն օժտուած է կազով: Ինչ կը վերաբերի Երեւանին, կազի մատակարարումին տոկոսը 87 է: Միեւնոյն ժամանակ, նախատեսուած է մայրաքաղաքէն երկրին այլ վայրերը տեղափոխել թունաւոր նիւթեր արտահանող գործատուներ եւ ձեռնարկութիւններ: Սակայն առայժմ, օդին ապականութեան մակարդակը Երեւանի մէջ թոյլատրելի չափերէն շատ աւելի է:

Օդը մաքրելու ուղղութեամբ կատարուող աշխատանքները նոյնպէս դանդաղ են Հանրապետութեան արդիւնաբերական միւս կեդրոններուն մէջ՝ Կիրովական, Ալավերդի, Ղափան:

Օդին ապականութեան հիմնական աղբիւրը կը մնայ միշտ ինքնաշարժը, հանրակառքը: Վերջերս կատարուած քննութեան մը ընթացքին, տեսնուած է, թէ « աղաղակող թերութիւններ » կան կառքերու թունաւոր կազերը սահմանափակելու ուղղութեամբ ձեռք առնուած միջոցներուն մէջ: « Այսպէս՝ Հանրապետութեան պետաւտոտեսչութեան տըղաներով, Երեւան քաղաքի աւտոբուսների եւ բեռնատար մեքենաների գրեթէ կէսը քաղաքի փողոցներ է դուրս գալիս չկարգաւորուած շարժիչներով... Երեւան քաղաքի օգտագործուող աւտոմեքենաների արտանետած ածխածնի օքսիդի պարունակութիւնը թոյլատրելի նորմաները գերազանցում է »: Միւս կողմէ, յատկապէս Երեւանի համար կարուկ միջոցներ պէտք է ձեռք առնուին աղմուկը սահմանափակելու ուղղութեամբ, քանի ընդունուած չափանիշէն աւելի է: Անհրաժեշտ է, կը գրէ թերթը, աղմկարար բեռնատար կառքերը դուրս հանել քաղաքէն, լուծել լրացուցիչ զուգահեռական փողոցներուն եւ քաղաքը օղակող մայրուղիներուն կառուցման հարցերը:

Մտահոգութիւն կը պատճառէ միշտ քաղաքներուն ջուրը, յատկապէս խմելու սահմանուած ջուրը: Տրուած որոշումը՝ խնայողաբար գործածել, դըժբախտաբար կ'անտեսուի թէ՛ ժողովուրդին, թէ ալ ձեռնարկութիւններու եւ հաստատութիւններու պատկան մարմիններուն կողմէ:

Բնութեան պահպանութեան կարեւոր հարցերէն մէկն ալ ընդերքին հարստութիւններուն բանաւոր եւ համակողմանի օգտագործումն է: Թերթը յատուկ կ'անդրադառնայ այս խնդրին, որովհետեւ հանածոներու արդիւնահանութեան եւ վերամշակութեան ժամանակ մեծ կորուստներ տեղի կ'ունենան: « Այսպէս, դիտել կուտայ թերթը, Քաջարանի մոլիբդէնի հանքերի ընտրովի օգտագործման հետեւանքով, աղքատ հանքաքարերը չեն մշակւում եւ դրա պատճառով պղնձի եւ մոլիբդէնի կորուստը մեծ չափերի է հասնում: Արթիկի քարհանքերում, որտեղ արդիւնահանւում է բարձրորակ տուֆ, ընդերքում կորչում են տուֆի մեծ պաշարներ: Հանրապետութեան քարհանքերի թափօնների միայն 24 տոկոսն է օգտագործւում: Աւելի վատ է հանքային ջրերի օգտագործումը: Յայտնի է, որ հանքային ջրերի պաշարով Հայաստանը Միութեան մէջ գրաւում է առաջին տեղերից մէկը: Բայց ինչ, դրանց պաշարի միայն 32,2 տոկոսն է օգտագործւում: Դեռեւս շարունակւում են գետերի, ջրաւազանների, հանգստավայրերի աղտոտման անթոյլատրելի երեւոյթները »: Կարգ մը վայրեր եւ արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ զուրկ են ջուրը մաքրող կայաններէ: Անհանդուրժելի կերպով կը ձգձգուի Լենինական, Ալավերդի, Սպիտակ քաղաքներուն հոսող ջուրերուն մաքրութեան կայաններուն կառուցումը:

Սակաւահող Հայաստանի համար մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ մշակելի հողը: Գիւղատնտեսական հողատարածութիւններուն ընդհանուր քանակը կը նուազի մէկ կողմէ հողին մաշումին եւ, միւս կողմէ, արդիւնաբերութեան ուտուններու շինութեան արագ թափին հետեւանքով: Անհրաժեշտ է պատշաճ ուշադրութիւն դարձնել, որպէսզի յատկապէս վարելահողերը չնուազին:

Բնութեան մէջ յատուկ տեղ կը գրաւէ անտառը: Վերջին մէկ քանի տարիներուն աւելի քան 70 հազար հեկտարի վրայ անտառատնկումներ կատարուեցան: Սեւանայ լիճին ջուրերէն դուրս մնացած 17·000 հեկտար տարածութիւնը ծածկուեցաւ նորատունկ ծառերով: Յայտնի է, որ պատշաճ ուշադրութիւնը ընդհանուր երեւոյթ չէ եւ անտառային տարածութիւններ կը մերկանան իրենց հարստութիւններէն այլազան պատճառներով՝ հիւանդութիւններ, միջատներ, հակօրինական հատումներ եւայլն:

Նոյնը պէտք է ըսել կենդանական աշխարհին համար: Այդ աշխարհը հարըստացնելու աշխատանքներ կը կատարուին եւ լաւ արդիւնքներ ձեռք կը ձգուին: Միւս կողմէ, անփութութեան հետեւանքով բազմաթիւ շրջաններուն մէջ զգալի կերպով կը պակսին կենդանիները՝ վայրի ոչխարն ու այծը, քարակաքաւը:

« Սով· Հայաստան » օրաթերթին յօդուածը մտահոգութեան մը արդիւնք է: Այս բնոյթի գրութիւնները կը ձգտին հանրային ուշադրութիւնը կեդրոնացնել բնութեան եւ շրջապատին վրայ, զանոնք անաղարտ պահելու համար:

ԺԻՄԷՆ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Թատերական շարժումը Միլանոյի մէջ

Հայ գրականութեան պատմութեան մէջ, հանդրուանային տարի մըն է 1978 թուականը, որովհետեւ ան կը նշէ գրական մեծ անուններու հարիւրամեակը ինչպիսիք են մեծատաղանդ բանաստեղծներ Վահան Թէքէեան եւ անմոռանալի Սիամանթօն: Քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, Իտալահայ Մշակութային Միութիւնն ալ կը պատրաստուի աշնան իր գործունէութեան ծիրին մէջ արժանավայել մեծարանքը կատարել անոնց յիշատակին:

Մշակութային ուրիշ բնագաւառի մը մէջ, Միլանոյի հայ գաղութը ուրախութեան օրեր ապրեցաւ անցեալ Մայիս ամսու 19, 20, 21ին որովհետեւ ան վերջապէս ականատես եղաւ իր տարիներու երազին իրականացման՝ հայ Թատրոնին:

Ծակատագրի զանազան բերումներով Միլանօ հաւաքուած բուռ մը երիտասարդներ, հայադրոշմ կենսունակութեան նոր աւիշ մը ներարկեցին Միլանահայ Երիտասարդաց Թատերասիրացին, որ մինչեւ այսօր գովելի ճիգերով, սահմանափակուած էր հանրութեան ներկայացնելու խտալերէն լեզուով թատերգութիւններ խտալացի եւ նոյնիսկ հայ հեղինակներէ: Շնորհիւ ուրեմն այդ երիտասարդներուն համադիր եւ խանդավառ ճիգերուն, վերջապէս յաջողութիւն կ՚առնէր Երուանդ Օտեան՝ իր ամէնէն ժողովրդական կատակերգութեամբը՝ Զարմըը Արբիճ Աղաճ, յօրինուած 1909ին աջակցութեամբ Միքայէլ Կիւրճեանի:

Մայիս 19ին առաջին ներկայացումն է: Ցուցումը երկուտեք է, մութ սրահին մէջ քար լռութիւն է, բայց միայն... վայրկեան մը: Վարագոյրը կը բացուի եւ ներկայ հանդիսականները նոյնպէս իրենց մտքի կախարդական թուրով կը պատռեն ժամանակի վարագոյրը եւ կը փոխադրուին 70 տարի առաջ պոլսական թաղ մը՝ հայ տուն մը, մօտիկէն ականատես ըլլալու ժամանակի եղելութիւններուն, ծայր տալով ծափահարութիւններու եւ անվերջանալի ծիծաղի: Կրնանք անվարան հաստատել որ ժամանակը, միջավայրը, սովորութիւնները, կենցաղը, բարքն ու վարքը ճշգրտօրէն արտացոլած են իրենց մանրամասնութիւններով եւ բեմական խղճամիտ պատրաստութեամբ, ինչ որ աւելի իրական եւ դիւթիչ կը դարձնէ ներկայացումը հանդիսատեսի աչքերուն: Եւ այս մանրանկար « Հըրաչքը » կը պարտինք երիտասարդ խոստումնալից բեմայարդար եւ բեմավար Անի Մորլեանի անխոնջ աշխատանքին, իրեն օժանդակ ունենալով նոյնքան խանդավառ եւ նուիրուած գործակիցներ եւ դերակատարներ որոնց կարգին կ՚արժէ յիշատակել Լիւսի Պալեան, Օննիկ եւ Անդրանիկ Ճէմճէմեան, Օննիկ Բանեան որպէս իսկական պոլսեցի չարշըլը, Գրիգոր Շէխիկեան, Սարգիս Սարգիսեան, Ալեքսանեան եղբայրները եւ ուրիշներ:

Յաջողութիւնը կատարեալ է, սպասումները արդարացած եւ ներկայացումի վերջաւորութեան հանդիսակաները գոհունակ կը մօտենան ու կը շնորհաւորեն նորածին դերասանական խումբը, նորանոր յաջողութիւններ մաղթելով անոր, որ ի գին ամէն զոհողութեան ի կատար հանեց այս ձեռնարկը: Անիկա եկաւ անգամ մը եւս ապացուցանելու որ հաղորդակցութեան լաւագոյն միջոցներէն մէկը թատրոնն է, մանաւանդ հայկական փոքրաթիւ գաղութներու իրականութենէն ներս ուր պատկերը տարբեր երանգներով նոյնն է՝ եւ կը պահանջէ օտարացման – ձուլման դէմ յարատեւ պայքար: Այս բնաբանով է նաեւ որ Իտալահայ Մշակութային Միութիւնը գեղեցիկ ծաղկեփունջով ուզեց շնորհաւորել եւ քաջալերել խումբին փայլուն յաջողութիւնը:

Ս. ՍԱՐԿ.

Հ.Մ.Ը.Մ. - ԱՐԾԻՒԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Բոլոր մարզական միութիւններուն համար ժամն է հաշուեկշիռներու:

Քննել ընթացաւարտ շրջանի բարոյական եւ նիւթական արդիւնքները, ընդգծել թերիները, պակասները, վեր առնել դրական կէտերը եւ պատրաստել յառաջիկայ եղանակը: Այս է ահա ընդհանուր ժողովներու աշխատանքները:

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի տարեկան անդամական ընդհանուր ժողովը, որ տեղի ունեցաւ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, Յունիս 9ին, ջանաց մնալ աշխատանքներու այս շրջագիծին մէջ:

Ուրախ առիթ էր տեսնել կողք կողքի Հ. Մ. Ը. Մ. եւ ապա Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի նոր եւ հին անդամներ որոնք իրենց անձէն այնքան տուած են այս Միութեան եւ այսօր ալ կը մնան ամուր պատուանդաններ մարզական այս գեղեցիկ շարժումին:

Ժողովը բացաւ վարչութեան նախագահ՝ Աշոտ Վարդանեան որ նախ վայրկեան մը լռութիւն խնդրեց առ յաւէտ բաժնուած Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի անդամներէն՝ Ա. Արզումանեանի եւ Զ. Կոլքիւրեանի յիշատակին: Աշոտ Վարդանեան սեղմ բառերով տուաւ վարչութեան հետեւած քաղաքականութեան ուղղութիւնները, ուրկէ դուրս կուսակցական մտահոգութիւն մը՝ երիտասարդութիւնը: Կազմել երիտասարդութիւնը Հ. Մ. Ը. Մ.ական ոգիով, տալ պատասխանատուութիւն լաւագոյն ապագան պատրաստելու եւ ապահովելու համար:

Ապա, վարչութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Միշէլ Շալճեան կարդաց բարոյական զեկոյցը ուր կատարուած գնահատելի գործունէութեան մէջ զգալի էր ազգային զօրեղ գիծ մը որ կը մնայ զարգացնել ձեռք առնելով անհրաժեշտ միջոցներ: Գանձապահ՝ Միշէլ Արզումանեան տուաւ տարեկան ելքի եւ մուտքի գումարները մանրամասնութեանց մէջ: Նիւթական հաշուեկշիռը լայնօրէն դրական է: Ռոլան Վարդանեան տուաւ յատկապէս խումբերու վիճակը թիւերով եւ արդիւնքներով: 1977 – 78ի եղանակին « լիսանսիէ »ներու ընդհ. թիւն է՝ 113, հետեւեալ բաժանումով.— «Սենիոր» 36, «Ժիւնիոր» 20, «քատէ» 22, «մինիմ» 18, «փիւփիլ» 17: Իսկ Գոգօ Ելքովանեան ներկայացուց նորակազմ ֆութպոլի յանձնախումբի աշխատանքները:

Ցետոյ ժողովը անցաւ իր աշխատանքներուն, Կարօ Յովսէփեանի նախագահութեան ներքեւ: Քարտուղար նշանակուեցաւ Կարօ Կոնոյեան:

Ժողովականները հարցումներով, դիտողութիւններով, քննադատական եւ գնահատական խօսքերով, առաջարկներով, թելադրութիւններով յայտնեցին իրենց կարծիքները, իրենց տեսակէտները, երբեմն բուռն, երբեմն հանդարտ արտայայտութիւններով և երբեմն ալ յուզումով բայց միշտ հաւատքով եւ համոզումով միշտ ի մտի ունենալով Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւի գերագոյն շահերը:

Ժողովը ապա ընտրեց 1978 – 79 եղանակին համար նոր վարչութիւնը, որ կը բաղկանայ հետեւեալ անձերէ՝

Աշոտ Վարդանեան՝ նախագահ, Շարլ Ծերուկեան, Ռընէ Գիւրճեան փոխ նախագահներ, Միշէլ Շալճեան, Ռոլան Վարդանեան, Ժօժօ Յովսէփեան՝ քարտուղարներ, Թոնի Մուրատեան, Ղուկաս Տօնապետեան, Մկրտիչ Սէֆէրեան – Մելիքեան՝ գանձապահներ, Մանկեան եւ Փէհլիվանեան՝ խորհրդականներ: Ֆութպոլի յանձնախումբի պատասխանատու՝ Գոգօ Ելքովանեան:

Քուէարկութեան աւարտին, ժողովին նախագահը՝ Կարօ Յովսէփեան, յաջողութիւն մաղթելով նորընտիր վարչութեան, կոչ ըրաւ ներկաներուն, համակիրներուն եւ անխտիր բոլոր Հայերուն, որ թիկունք կանգնին նոր մարմնին, որպէսզի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւը քայլ մը եւս ըրած ըլլայ դէպի իր իտէալի իրագործման ճամբուն վրայ ողջունելով նորանոր եւ արդիւնաւոր հանդրուաններ:

Ընդհանուր ժողովի փակման խօսքը ըրաւ Միութեան տարիներու նախագահ՝ Ր. Նազարեան, այժմ պատուոյ նախագահ եւ Մարսէյլի քաղաքապետարանի անդամ: Ցարգելի նախագահը ըսաւ.— « Այս բոլոր խօսքերէն, արտայայտութիւններէն, վիճաբանութիւններէն վերջ, կարեւորը գործն է: Այդ գործը, այո, կը վստահինք նոր վարչութեան, բայց իւրաքանչիւր անդամ, տարուան ընթացքին, իր անձը պէտք է միշտ դնէ ի սպաս Միութեան, որպէսզի անոր գոյները առաւել փայլին բոլոր հորիզոններուն վրայ »:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Յունիս 25, առաւօտեան ժամը 11էն սկսեալ, Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարան կը հաւաքուէին ծնողքներ, բարեկամներ, ներկայ ըլլալու համար դաշտահանդէս ՝– մրցանակաբաշխումին զոր կազմակերպած էր վարժարանին Խընամակալ Մարմինը:

Կէսօրուան դէմ կը ժամանէր Ռենսիի քաղաքապետը:

Սրահը լեցուն էր արդէն: Կը սկսի դեղարուեստական յայտագիրը: Վարժարանին երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Եանպէկեանի, կը մեկնաբանէ հայերէն գողտրիկ երգեր: Տնօրէնուհին՝ Օր. Հուիփ. Գարագաշեան, խօսք առնելով ողջունեց ներկայութիւնը Ռենսիի քաղաքապետին, ծնողքներուն եւ բարեկամներուն՝ որոնք հոծ բազմութեամբ եկած էին գնահատելու վարժարանին մէջ թափուած ջանքերը հայապահպանման մարզէն ներ: Ապա աւելցուց. « Դարերու խորերէն մեզի հասած աւանդը՝ ազգային գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը, լեզուն՝ ու պատմութիւնը մեր նոր սերունդին փոխանցելու, զանոնք սիրցնելու միակ միջոցը հայ դպրոցն է: Պէտք է գուրգուրանք, ամէնօրեայ մեր մտահոգութեանց առանցքը դարձնենք զայն, եթէ կ՚ուզենք հայապահպանման մեր պայքարէն յաղթական դուրս ելլել: Վարժարանիս մէջ, բացի դասարանային աշխատանքներէ, աշակերտուհիները կը զբաղին նաեւ ձեռական աշխատանքով, մարզանքով՝ լուղորդութիւն, ժիւտօ, պասքէթ պոլ, սկաուտութեամբ, եւայլն :» Այնուհետեւ տնօրէնուհին ֆրանսերէն ողջունեց քաղաքապետին ներկայութիւնը, զայն նկատելով բարեկամութեան երաշխիք՝ քաղաքապետարանի և վարժարանի միջեւ:

Դարձեալ երգչախումբը հրամցուց քանի մը երգեր, աշակերտուհիներ արտասանեցին հայերէն՝ ստեղծելով հայկական հաճելի մթնոլորտ մը: Տնօրէնութիւնը պարգեւատրեց յառաջադէմ աշակերտուհիները զանազան մրցանակներով:

Խօսք տրուեցաւ Ռենսիի քաղաքապետին, որ ըսաւ. «Մինչեւ հիմա ճանչնալէ ետք միայն անհատ Հայեր, ուրախ եմ որ այսօր կը ճանչնամ հաւաքականութիւնը, հայ համայնքը: Ռենսի հպարտ է իր շրջանին մէջ ունենալով նման օրինակելի կրթական հաստատութիւն մը, որ իր ազգային մշակոյթն ու սեփական դիմագիծը պահելու համար ճիգեր կը թափէ: Կը գնահատեմ ու զօրավիգ կը կենամ ձեր ջանքերուն »:

Ամավերջի հանդէսի պաշտօնական բաժինը վերջ գտած էր: Հետզհետէ խումբ-խումբ կուգային նոր հանդիսականներ որոնք տեղ կը գրաւէին բակին մէջ պատրաստուած սեղաններու շուրջ: Կը սկսէր խրախճանքի բաժինը: Մինչ ներկաները զբաղած էին կերուխումով, վարժարանին պարախումբը կը ներկայացնէր հայկական ժողովրդական գեղեցիկ պարեր, ցոյց տալով ներդաշնակութիւն եւ ճկունութիւն:

Օրուան յայտագրին վրայ կար նաեւ վիճակահանութիւն, որմէ օգտուեցան բազմաթիւ բախտաւորներ: Հաճելի անակնկալ էր վարժարանի աշակերտութեան «Դպրոցասէր» պարբերաթերթի վերհրատարակութիւնը (թիւ 4), որ կը յուսանք, դարձեալ պիտի արժանանայ գաղութիս գնահատութեան եւ խթան մը պիտի ըլլայ աշակերտութեան մէջ աւելի հետաքրքրութիւն արթնցնելու դէպի մայրենի լեզուն ու գրականութիւնը:

Մինչեւ ժամը 18 հանդիսականները ապրեցան հայկ. հաճելի օր մը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

1.

Քէմալ բէյն ու Մամուր Ֆէյզադն ունեն արդէն մշակուած, կուսակալի կողմից հաւանութեան արժանացած իրենց ծրագիրը: Դա շատ պարզ ու խելացի միջոց է՝ ամէն կերպ համոզել պաշարուած Հայերին, որ նրանց ժամանակաւոր տեղահանում, ուղարկում են ապահով վայրեր: Այս միջոցով նրանց պէտք է հանել քաղաքից ու ոչնչացնել...

Այս է միջոցը եւ պէտք է կատարուի այսպէս:

×

Վերջապէս ժամանեց կուսակալի խոստացած զօրքը: Քաղաքի Ուլու Իսլամ Ջադը Խալիսը օսմանեան դրօշակը ծուէններ արեց, իբր թէ անարգուած է, թաթախեց սեւ թանաքով, իբր թէ Մուհամմէդի անունն արատաւորուած է, ու դըրանք կոթունի հագցնելով՝ տուեց մոլեգնած մոլլաների ձեռքը: Մզկիթների մէջ երդման արարողութիւն անելուց յետոյ, Ուլու Իսլամը զինուած ամբոխին ուղարկեց Հայոց դիւղերի վրայ:

— Սանջախ ի շէ–րիֆ...

Քէմալ բէյի խնդրանքով նահանգի ոստիկանական կոմիսարը Օսման օնբաշուն իւզբաշու կոչում շնորհեց: Մամուր Ֆէյզադն իր ձեռքով նորընծայ իւզբաշուն մունդիր հագցրեց ու կնքուած հրովարտակով մի գիւղ եւս տուեց նրան՝ իբրեւ սեփական կալուածք:

Քէմալ բէյը շնորհաւորեց նորաթուխ հողատիրոջը: Զգւում էր ծաղկատարի մշմշոցից, հոտից: Սակայն Օսմանն իր ձեռքի վստահելի գաւազանն էր:

Օսման իւզբաշին Քէմալ բէյին խնդրեց իրեն յանձնել Երզնկայի բանտի բանալիները:

–– Մեր բանտում փակած շատ թուրք դասալիք, գող ու մարդասպան ունենք, բացատրեց նա: Եթէ դրանց զինենք, հանենք Հայերի դէմ, մի շաբաթ յետոյ ճրագովման գաս, դայմադամութեան սահմաններում մի Հայ էլ չես գտնի:

Մարգարէի միտք ծնեց Օսման իւզբաշու կարծես քարի վրայ մեծացրած դդումի ձեւի գլուխը: Քէմալ բէյը նախանձեց նրան: Օգտակար բան մտածեց այս ծաղկատարը՝ երէկուայ գողը: Այո, Երզնկայի բանտը լցուած է թուրք դասալիքներով, որ փախել են ռազմաճակատից: Ջրի հաց են լափում միայն: Իսկ վերեւից ՚Էնվեր փաշան սեղմում է՝ «Շտապ վերջացրէք այդ Հայերի հաշիւը »: Ինքը՝ Քէմալ բէյն էլ շտապում, բայց իր ուժը քիչ է: Եւ ահա այդ ուժը ցոյց տուեց Օսման իւզբաշին: Այդ ուժը հրէն, բանտում փակած՝ դասալիքներ, նաեւ գողեր, մարդասպաններ ու արվամոլ սրիկաներ: Այո, պէտք է զինել այդ ուժը եւ բաց թողնել Հայերի վրայ: Քեմալ բէյը գրկեց Օսման իւզբաշու ուսերը:

–– Թուրք ցեղը երկու մեծ Օսման է ծնել, իւզբաշի: Մէկը երեւելի Օսման ղազին էր՝ մեր ճշմարիտ հաւատի ու թագաւորութեան սիւնը, միւսը՝ դու:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(99 – Շար.)

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Այրի Տիկին Նուարդ Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան եւ զաւակները, Օր. Փաթրիսիա, Ալէն եւ Քլարա Արծրունի, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մելքոնեան, այրի Տիկին Սարաֆեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աթէմեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Գայմաքեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Միջիկեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Էթիլ Մանչուրեան, Տէր եւ Տիկին Արծրունի Ջրբաշեան եւ զաւակները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ, Սպանիա Յունիս 31ին սրտի տագնապի հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Յուլիս 3, ժամը 14.15ին Մարսէյլի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ (Փրատօ)։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՅԱՌԱՋ. — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Նուարդ Մելքոնեանի, Տէր եւ Տիկին Ա. Ջրբաշեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Տիրուհի Սէրէնկիւլեան իր զարմուհիին՝ Տիկին Մաննիկ Զիլինկիրեանի կսկծալի մահուան առթիւ (Պուլկարիա) 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

×

Այրի Տիկին Աղաւնի Ալլահվերտեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Յովհաննէսեան եւ Տէր և Տիկ. Դանիէլ Ճիզմէճեան 50ական Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Մարսէյլի Մուրատ Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան։

Կիրակի, Յուլիս 9ին, ամբողջ օրը

Hôtel Sofitel (Aéroport de Marignane)

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր անդամները իրենց ընտանիքներով, համակիրներ եւ բարեկամներ։

Հեռաձայնել՝

V. Bozadjian 90-53-91
G. Papazian 50-86-93
D. Heratchian 62-40-20
V. Djarayan 40-31-13
G. Hovsépian 44-7013

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԻՆԵԼ .— Պ. Ե. Քոչունեան իր սիրելի «Յառաջ»ին 100 Ֆր. կը նուիրէ։

×

Ալֆորվիլէն Պ. Ասատուր 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի Միտք եւ Արուեստի բարգաւաճման, անմահ Յակոբ Օշականի յիշատակին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարի Նալպանտեան իր հօր յիշատակին կը նուիրէ 40 Ֆր. Կապոյտ Խաչին, հօրը կնքամօր՝ Տիկ. Նեկտար Փախազեանի մահուան առթիւ 30 Աղքատախնամին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ զարմուհիին՝ Ովսաննա Նալպանտեանի յիշատակին 30 «Յառաջ»ին։

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Կը կազմակերպէ հաճելի զբօսապտոյտ մը դէպի Մանշի ափերը ՖԷՔԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 9, ամբողջ օրը։ Պտոյտ՝ ծովափը, Մայր տաճարը, այցելութիւն՝ Պենետիքթինի գինեգործարանթանգարանը, պտոյտներ ճամբու ընթացքին։

Մեկնում՝ Կիրակի առաւօտ ժամը 8.15ին, Կառ տիւ Նոռ, Քաֆէ Քիւրվէօրի առջեւէն։ Վերադարձ՝ ժամը 21ի ատենները, նոյն տեղը։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 55 Ֆր.։ Երիտասարդներու՝ 45 Ֆր.։

Արձանագրուիլ՝ հեռախօսելով
588.99.14 եւ 376.32.43

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթուածներու փեղատիպ հատոր, նկարազարդեց ՇԱՐԹ։

Յառաջաբան՝

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Գին՝ 100 Ֆր.
թղթատարի ծախքով՝ 115 Ֆ.

Դիմել.—

ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս
ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի
ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25ԻՆ
եւ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28ԻՆ

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS
OCIVEP

2, Rue de Sèze
75009 Paris
Tél. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12

M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages

50, Cours de la Liberté
69003 Lyon
Tél. : 60.13.66

M. SARKISSIAN VAROUJAN

U.G.A. ARDZIV Marseille

Grande Fête Champêtre

DIMANCHE 9 JUILLET TOUTE LA JOURNEE, PARC DES LOISIRS DE VALABRE

Jeux d'enfants — Concours de boules — Ambiance Arménienne

Orchestre : KOTCHARI
Buffet — Brochette
ENTREE LIBRE

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փ. ծ.— Տիկին Տիրուհի Զաքմաքեանի թաղման առթիւ Տիկ. Եղիսաբէթ Տէր-Վարդանեան 20, Տիկ. Ռ. Քրիվէլարցի թաղման առթիւ, Տիկ. Տէր-Յովհաննէսեան 50, Տիկ. Հաճի Քիւրտօղլեանի հոգեհանգիստին առթիւ Գ. Քիւրտօղլեան 10, Պր. Սարգիս Անտոնեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Սարգիսեան 50, Պր. Կարապետ Գալօեանի թաղման առթիւ Ա. Երէցեան 40, Պր. Սիմոնի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Հայկ Մըկրեան 50, Տէր եւ Տիկ. Մամալեան 100։ Պր. Ռէյմոն Թուֆէլի հարսանիքին առթիւ Սիլօեան ընտանիք 50։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Սահակ Կէնճեանի մահուան առթիւ, փ. ծղկ.ի Տէր եւ Տիկ. Ն. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկ. Ժ. Ծառուկեան 50ական Ֆ., Տիկ. Մ. Թաւշանջեան 100, Տիկ. Մ. Կէնճեան 50 դպրոցին։ Յակոբ Մարկոսեանի մահուան առթիւ փ. ծղկ.ի Տէր եւ Տիկ. Ճ. Պահատուրեան 100 դպրոցին։ Պ. Պ. Մ. Գարուճեան, Յ. Գարուճեան եւ Յ. Թօփալեան 100ական։ Պ. Պ. Յ. Քէլէշեան, Յ. Պօյաճեան եւ Տիկ. Տիւյմէճեան 50ական։ Պ. Պ. Տէր-Գէորգեան, Գրաեան 30ական, Բ. Գարուճեան 20։ Արա Տէյիրմէնճեանի եւ Ֆլօրինի (ծն. Պահատուրեան) պսակին առթիւ Տէր եւ Տիկ. Ճ. Պահատուրեան 1000 երգչախումբին, 500 եկեղեցիին եւ 250ական դպրոցին եւ Ազգ.ին։ Պ. Ա. Տէյիրմէնճեան 500 եկեղեցիին, Մարսէյլէն Պր. Պ. Կարապետեան 100 եկեղեցիին։

(Շար.)

Restaurant

LA CAPPADOCE

3, rue Marivaux (derrière l'Opéra Comique, M° Richelieu-Drouot) tél 742-83-65
ouvert tous les jours midi et soir sauf lundi

SA NOUVELLE DIRECTION
présente
son mini-spectacle
avec Marten Yorgantz et Norayr

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
5
MERCREDI
5 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.156 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.156

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏ՝

ԷՃԷՎԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

ԷՏ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ա.

ԽՄԲ.— «Յառաջ»ի Յունիս 27ի թիւով հաղորդած էինք, որ Թուրքիոյ վարչա-պետը՝ Պիւլէնտ Էճէվիտ, Յունիս 17ին, Շաբաթ իրիկուն ընդունած էր Նիւ Եորք լոյս տեսնող *Արմինիըն Ռիփորթըր*ի խմբագրապետ՝ Եդուարդ Պօղոսեանը: Ծա-նօթ է որ վերոյիշեալ շաբաթաթերթի կողքին, Ե. Պօղոսեան կը հրատարակէ նաեւ անոր հայերէնը՝ *Տեղեկատու*: *Մար-մարա*էն քաղած մեր առաջին տեղեկու-թիւններուն համաձայն, տեսակցութիւնը նախապէս լոյս պիտի տեսնէր *Արմինիըն Ռիփորթըր*ի մէջ, բայց կը պարզուի որ Ե. Պօղոսեան արտօնած է *Մարմարա*ին որ արդէն իսկ հրատարակէ տեսակցութեան հայերէն թարգմանութիւնը (կատարուած *Մարմարայի* տնօրէն՝ Ռ. Հատտէճեանի կողմէ, ձայնագրուած ժապաւէնէն): Տե-սակցութիւնը տեւած է մէկուկէս ժամ եւ տեղի ունեցած է անգլերէն: Անկախ Էճէ-վիտի կարգ մը յայտարարութիւններէն, որոնք «բաց դուռ» մը կը ձգեն, պէտք չէ զարմանալ անշուշտ, Թուրքիոյ նախա-րարապետին այլ անզիջող արտայայտու-թիւններէն: Միամիտ լաւատեսութիւն մը պէտք է ունենալ, կարծելու համար թէ Էճէվիտ մէկ օրէն միւսը պիտի ըն-դունի գործուած ցեղասպանութիւնը ու նաեւ հողային հարցը: Բայց եւ այնպէս շահեկան կը նկատենք այս գրոյցը, որ իր տեսակին մէջ նախընթաց չունի: Կու-տանք, յաջորդաբար, արտատպելով, ինչ-պէս յիշեցինք վերը, *Մարմարայի* Յունիս 28, 29 30 եւ Յուլիս 1ի թիւերէն.—

×

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Հայ ժողովուրդը ընդ-հանրապէս վստահութիւն ունի ձեր անձին եւ միաժամանակ կը տածէ այն յոյսը թէ ձեր իշխանութեան օրով թուրքեւհայ յա-րաբերութիւնները կրնան բարելաւիլ: Բնականաբար ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ թէ այս յարաբերութիւնները հեռու էին բարւոք եւ գոհացուցիչ ըլլալէ: Պր. Սինան Քուներալփ, զաւակը՝ Մատ-թիտի ձեր դեսպանին որուն կինը սպան-նուեցաւ վերջերս, առաջարկած է ստեղ-ծել յատուկ հիմնարկութիւն մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ կատարել հետա-զօտական եւ պատմական քննարկում մը անցեալի այն դէպքերուն որոնք պատ-ճառ դարձան մեծ թիւով Հայերու եւ Թուրքերու սպանութեան: Կ'ուզէ՞ք ձեր տեսակէտը յայտնել այս կապակցու-թեամբ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— *Ուրեմն Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանը լեցուն է դառն յիշատակներով, ոչ միայն Հայերու, այլ նաեւ Թուրքերու համար: Արդարեւ, ներկայ Թուրք Հանրապետու-թիւնը ծնունդ առաւ որպէս յեղափոխու-թիւն՝ ուղղուած Օսմանեան կայսրու-թեան տարրալուծման դէմ: Ինչպէս յայտնի է, Օսմանեան կայսրութիւնը զա-նազան փոքրամասնութիւններէ բաղկաց-եալ Պետութիւն մըն էր: Կը մղուիմ մտա-ծելու թէ Օսմանեան կայսրութեան վեր-ջին շրջանէն մնացած այս դառն յիշա-տակները նախընտրելի պիտի ըլլար թա-ղել, ինչպէս որ թաղուեցաւ այդ կայս-րութիւնը: Օսմանեան կայսրութիւնը Պե-տութիւն մըն էր որուն պաշտպանութեան ներքեւ բազմաթիւ փոքրամասնութիւններ կրցած էին գոյատեւել խաղաղօրէն, բա-ւական երկար ժամանակ: Այս կայսրու-թիւնը իր ատենին մարդկային քաղա-քակրթութեան եւ մշակոյթին բերաւ իր մասնակցութիւնը, որ ինքնին կազմուած էր իր Պետութեան յատկանիշը դարձած փոքրամասնութիւններու քաղաքակրթու-թիւններէն:*

Այսուհանդերձ Օսմանեան Պետութեան կազմալուծման շրջանին տեղի ունեցան բախումներ կայսրութեան բաղկացուցիչ տարրերուն միջեւ եւ այս բախումները յանգեցան կայսրութեան փլուզումին եւ վախճանին:

Ուրեմն ճիշդ պիտի ըլլար խորհիլ թէ աւելի յարմար կ'ըլլայ մեր ներկայի եւ ապագայի զգացումները չհիմնել այն յիշողութիւններուն վրայ, որոնք կու-գան Օսմանեան կայսրութեան փլուզումի շրջանէն: Ընդհակառակն, աւելի խոհեմ պիտի ըլլար մեր այդ զգացումները հիմ-նաւորել այն յիշատակներուն վրայ, որոնք կուգան այն շրջանէն երբ Օսմ. կայս-րութիւնը բաղկացնող տարրերը իրարու հետ կ'ապրէին համերաշխօրէն: Ի վեր-ջոյ ամէն ազգի եւ ժողովուրդի տեն-չանքներն են որ իրենց համար կը ստեղ-ծեն լաւագոյն եւ խաղաղ ապագայ մը:

Ուրիշ առիթներով ըսած եմ յաճախ որ ատելութիւնն ու թշնամութիւնը մար-դուս սրտին մէջ ճնշող բաներ են եւ կը վարագուրեն անոնց միտքերը: Հետեւա-բար կը խորհիմ թէ աւելի հանդիստ կըր-նանք զգալ եւ աւելի լուսաւորեալ կերպով դիտել, եթէ երբեք յաջողինք մեր վրա-յէն չպրտել այս լեռները:

Թուրքերն ու Հայերը իրարու հետ եր-կար ատեն ապրած են խաղաղ պայման-ներու տակ եւ ներկայիս նոյնն է որ կը շարունակուի Թուրքիոյ մէջ: Հայերը այս երկրին մէջ կ'ապրին խաղաղ պայ-մաններու տակ եւ կը վայելեն բոլորին բարեկամութիւնը:

Այս տարուան սկիզբը երբ մենք կը ստանձնէինք կառավարութեան պատաս-խանատուութիւնը, որոշեցինք քննել բո-լոր այն հարցերը զորս կրնային ունենալ հայ կամ յոյն փոքրամասնութիւնները: Այս նպատակով տեսակցութիւն ունե-ցանք նախ Յունաց Պատրիարքին, ապա Հայոց Պատրիարքին եւ աւելի վերջ ալ Ասորիներու ներկայացուցիչին հետ: Ա-նոնք մեզի պատմեցին իրենց ունեցած դրեթէ բոլոր դժուարութիւնները եւ ան-միջապէս կազմեցինք Օրհան Էյիւպօղլուի նախագահութեամբ միջնախարարական յանձնաժողով մը, քննելու համար մեզի ներկայացուած այս հարցերը եւ անմի-ջապէս ձեռնարկեցինք անոնց լուծումի աշխատանքին: Ունիմ այն վստահութիւնը թէ մեզի ներկայացուած հարցերուն մե-ծամասնութիւնը արդէն գտած են իրենց բարի լուծումը: Մեր կառավարութեան քաղաքականութիւնն է ապահովել որ Թուրքիոյ մէջ ապրող փոքրամասնութիւն-ներէ ամէն անհատ վայելէ կատարեալ ապատութիւն: Եթէ կան այլ հարցեր, ո-րոնք լուծումի կը կարօտին տակաւին, անոնք ալ շուտով լուծումի պիտի տար-ուին:

(Շար. - 1)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

100 ՄԵՌԵԱԼ, ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 300 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՇԱՄՈՒՆ ԵՒ ՃԷՄԱՅԷԼ «ԲՆԱՋՆՋՄԱՆ» և «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

———— Օ ————

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ՝ ՀԱՄԵՄԱՏԱԲԱՐ ՀԱՆԴԱՐՏ

Երեքշաբթի առտու Պէյրութէն հասած լուրերու համաձայն, համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէր քրիստոն-եայ Պէյրութի մէջ, ահաւոր սպանդէ մը եւ կոտորածէ մը ետք, որու հետեւանքով հարիւր մեռեալ կար եւ աւելի քան երեք հարիւր վիրաւոր: Տեղացիները կը խօսին ահաւոր ջարդի մը մասին, զոր չէին տե-սած ամէնէն սարսափելի օրերուն: Երեք հիւանդանոց ռմբակոծուած են, Քաթա-յէպի ձայնասփիւռը լռած էր հաւանա-բար քանդումի հետեւանքով մինչ Քամիլ Շամուն կոչ կ'ընէր «քաղաքակրթուած աշխարհին եւ մանաւորաբար Միացեալ Նահանգներուն, ազատութեանց պաշտ-պաններ որպէսզի վերջ տան ցեղասպա-նութեան»:

Ռեմոն Էտտէ, որ չափաւոր մարոնի Ազգ. Պլոքի ղեկավարն է եւ Ֆրանսա ա-պաստանած, յայտարարութիւն մը ըրած է առջի օր, ուր կը շեշտէ թէ «Լիբա-նանի արիւնալի դէպքերուն պատասխա-նատուութիւնը ամէնէն առաջ կ'իյնայ Ֆալանժիստներուն վրայ: Անոնք է որ առաջին անգամ ուզեցին եւ ձեռք ձգեցին սուրիական բանակի միջամտութիւնը Լի-բանան: Դեռ վերջերս, իրենք է որ կազ-մակերպեցին Թոնի Ֆրէնճիէի սպանու-թիւնը, այդ ձեւով տեղի տալով բուռն հակազդեցութեան մը Դամասկոսի կողմէ: Այդ հակազդեցութիւնը սակայն, պատ-ճառաբանուած չէ Սուրիացիներու տա-ծած սէրէն այլ աւելի Էհտէնի ջարդը օգ-տագործելու կամքէն իբրեւ պատրուակ ջնջելու համար Ֆալանժիստ ռազմապաշ-տութիւնը եւ մենատիրութիւնը: Այսու-հանդերձ, կը շարունակեմ պնդել, որ Սուրիոյ նպատակն է ամբողջ Լիբանանը գրաւել մինչեւ Լիթանի գետը, հարաւը թողլով Իսրայէլի: Նման բաժանում մը համապատասխա է «Քիսինկէր ծրագրին» զոր Գարթըր չի թուիր թէ ուրացած ըլ-լայ»:

Էտտէի համար նախագահ Սարգիս պէտք է պահանջէ Սուրիացիներու քաշ-ուիլը բայց ամէն ոք եւ առաջինը՝ Սար-գիս գիտեն թէ Լիբանանի ոչ նախագահը եւ ոչ ալ կառավարութիւնը որեւէ հեղի-նակութիւն ունի, որեւէ որոշում տալու եւ մանաւանդ՝ գործադրել տալու հա-մար:

1975 - 76ի ամէնէն բուռն օրերուն, կը գրէ Ֆիկառօի թղթակիցը Էշրէֆիէի բլու-րը նման ռմբակոծութիւն տեսած չէր:

Ամէն պարագայի մէջ միշտ ժողովուրդն է որ կը տառապի, կը ջարդուի, շահերու համար որոնց ծանօթ ալ չէ, եւ որոնք անշուշտ՝ իր'ըը չեն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՓՐՈՖ. ՎԱՐԴԱՆ ԱՒԱԳԵԱՆԻ

———— Օ ————

«Սովետական Հայաստան» օրաթեր-թի Յունիս 30 թիւէն կ'իմանանք թէ մե-ռած է նշանաւոր գիտնական — բժիշկ, Հայաստանի սրտաբանական ընկերու-թեան նախագահ Փրոֆ. Վարդան Աւագ-եան: Ծնած 1900ին, հայ գիտնականը Մոսկուայի բժշկական համալսարանը ա-ւարտելէ ետք մէկ տարի դասախօսած է Երեւանի բժշկական համալսարանը: 1925-էն 1937 խորհրդային բանակին մէջ վա-րած է բժշկական տարբեր պաշտօններ: 1944 - 1955 եղած է Երեւանի Բժշկական Հաստատութեան ներքին հիւանդութիւն-ներու դոցենտ, իսկ 1955էն ետք վարած է մանկաբուժական համալսարանի ամ-պիոնը:

Փրոֆ. Վարդան Աւագեան ունեցած է գիտական - ստեղծագործական բեղուն գործունէութիւն: Իր գրչին կը պատկա-նին աւելի քան 60 գիտական աշխատանք-ներ: Հետաքրքրական է մանաւանդ և գնա-հատուած իր «Հիպերտոնիկ հիւանդու-թիւնը» գործը, ուր գիտականօրէն հիմ-նաւորուած մեկնաբանութիւններ տրուած են այդ հիւանդութեան առաջացման ու զարգացման կարեւոր հարցերուն: Փրոֆ. Վ. Աւագեան անդամ էր համամիութե-նական սրտաբանական ընկերութեան վարչութեան եւ նախագահ՝ Հայաստանի սրտաբաններու գիտական Ընկերութեան:

ՏԽՐՈՒՆԻ.—

ՏԻԿԻՆ ԳԵՂՈՒՀԻ ՏԷՏԷԵԱՆ

———— Օ ————

Ցաւով կ'իմանանք որ յետ կարճատեւ հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Գեղուհի Տէտէեան: Ողբացեալը ծնած էր Ռոտոսթոյի Թագաւոր գիւղը եւ զաւակն էր առաջնորդական փոխանորդ Բարթող Քհնյ. Թագըմճեանի, զարմուհին էր տարաբախտ գրագէտ՝ Վազգէն Շու-շանեանի:

Նախնական կրթութիւնը ստացած է Թաղին Յովհանեան վարժարանը, որմէ յետոյ ընտանիքով փոխադրուած է Պո-լիս, ուր նախ աւարտած է Անարատ Յղ-ղութեան հայ մայրապետներու վարժա-րանը, վերջն ալ յաճախած է Սամաթիոյ ազգ. վարժարանին կից «Լրացուցիչ» կոչուած երկամեայ բարձրագոյն դասըն-թացքները: 1922ին Արեւմտահայութեան հետ գաղթած է եւ հաստատուած Փարիզ, ուր սկիզբէն իբրեւ հայ մտաւորական կին իր մասնակցութիւնը բերած է հան-րային կեանքին: Գրելու շնորհով օժ-տուած աշխատակցած է հայ մամուլին եւ Պէյրութի դէպքերէն առաջ, մանաւա-բար՝ «Նայիրի»ի: Նախաձեռնարկ ե-ղած է «Յուշամատեան Ռոտոսթոյի Հա-յերուն 1606 - 1922» երկրորդ եւ լրաց-եալ հրատարակութեան (Պէյրութ 1971):

Իր մահով, Փարիզի հին գաղութը կը կորսնցնէ դէմք մը եւս, որ իր նուիրու-մով ստատրած է գաղութիս ազգ. կեան-քին եւ իբրեւ հայ մտաւորական կին իր նպաստը բերած է հայ գիրին:

Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Ա. Տէտէ-եանի եւ ընտանիքին:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնու-թիւնները տես՝ Դ. էջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԵՂԵՌՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Աչնան առաւօտ մը, գոլ ու քաղցր, ինչպէս կ'ըլլան առաւօտները երեւանեան այս եղանակին, կը բարձրանամ երկիւղած, բլուրն ի վեր Եղեռնի յուշարձանին, բաբախուն սիրտ մը դնելու՝ ծաղիկի մը խորհուրդին մէջ:

Դիմացն եմ ձեւակերպ ստացած Տառապանքին, անհուն ու եզական, դիմացը՝ գագաձեւ յուշարձանին մէջը բոցով մը մշտավառ, խորհրդանիշն է գարհուրանքի Թուականին: Անոր դիմաց, սգերթ մը միայնակ, սարսուռն անձրեւին տակ յուզումին, այցի է եկեր իր ծնողքին: Կը դիտեմ, սիրտս սեղմած որ չենթարկուիմ յուզումի պոռթկումին, խորհրդապատկերը ցաւատանջ Գողգոթային, իմ ճամբաս, ուրկէ անցայ սառնութեան հետ մահուան, սրտովը երախայի մը, աղէտի ծաւալին տակուին անգիտակ:

Աչքերուս առջեւէն կ'անցնի դարձեալ Թափօրը կենդանի մեռելներուն, մարդկային խիղճը սարսող երգումը վահագնացած վրէժին յուլօրէն կը քալէ: Ոչ մէկ կաթիլ արցունքի՝ տառապանքը զովացնող, ոչ մէկ հեծկլտուք վիշտի՝ մահաբոյր լռութիւնը խզող: Խուլ մրմունջներ: Ներքին յորձանքներու սրբազան լռութիւն, մռնչիւնէն աւելի ցնցող: Ամէն ողբերգ կը կատարուի սրտին խորը, լեռնակուտակ տառապանքին մէջ յուսազէն: Զայրացնած ըմբոստութիւնը լուռ ցասումին, չարժող սուսերներու նման կ'անցնի տառապանքի մահապարտ ճամբաներէն, անդենականին խաւարը աչքերուն մէջ, մարած հրաբուխներու խառնարանին այնքան նման, կը քալէ անարձագանգ քայլերով, դաշտերէն հեռու, արեւակէզ աւազներու վրայ անեզրական, գլխակներու հոտէն արբշիռ ագռաւներու կռինչը քայլերն ըրած իր մահուան, հասնելու համար ո՞ւր, մահաստան, ամենուրեք է ան, ոչ մէկ տեղ սակայն:

Ճամբաները նեղ, քարքարոտ, կը խեղդուին կեանքէն հալածուածներու բազմութենէն, կարծէք երկրագունդը կը պարպէն: Կը մաշեցնեն գետինը չոր ոտքերովն անաղմուկ: Հո՞ղը կ'ապտակեն թէ համբոյր կուտան մայր հողին, ինչ փոյթ արդարութենէն մերակուածներուն թէ ինչ կ'ընեն ոտքերը խոնջ ու խոց, մահուան հետ ժամադրուածներուն:

Բայց անոնք կ'ուզեն ողի ի բուին ապրիլ, ապրելու յամառ տենչով, չեն ուզեր տեսնել մահագդը ճակատներու վրայ դրոշմուած, չեն ուզեր տեսնել ոչ եւս ըլլալու սահմանուած դէմքն իրենց հիւծած: Հերոսութիւն է ապրիլ ուզելը տառապանքին մէջ ահաւոր: Մարդիկ կը մեռնին պառկած, կեանքէն վտարուած տարաբախտներն այս, հեծկլտուքի ներքին յորձանքին մէջ անբռնացած՝ պիտի մեռնին ոտքի վրայ, քալելով, չորցած տերեւներու նման իյնալով: Մարդավայել մեռնելու համար ալ բախտ պէտք է ունենալ:

Աստուած իմ, որքան դժուար է Հայ ըլլալ, որքան դժուար է մարդուն համար մարդկային ըլլալը, առաւել եւս դժուար ոճրագործին՝ ճշմարտախօս հայելին մէջ նայիլը:

Հայ գեղջուկը հայու ծնած՝ լացաւ, լացով իջաւ գերեզման, լացը ծնունդն է ու վախճանը Հայո՞ւն թէ կեանքին, ըսէ՛ անխիղճ ճակատագիր, ինչո՞ւ գոնէ կէս առ կէս չըրիր արցունքը վիշտին եւ ուրախութեան, չէ՞ որ նոյն ակէն երկուքն ալ կը հոսին: Ինչո՞ւ ուզեցիր որ Հայուն հետ ծնին վախ ու վիշտ ու Հայէն մնան անբաժան, արդեօք «դամբանին մրուրո՞վն է գրուած» դաժան ճակատագիրը ազնուասիրտ Հայուն:

Բայց, կը դողամ: Որքան ցուրտ է այս տաք օդը, գերեզմանի մը պէս ցուրտ, ուր մահաստուերներ կը հրջին դորովալից չարժումներով, իմիններս են, կուգան իրենց կարօտի համբոյրը դրոշմելու միակ վերապրողիս երեսներուն: Երակներս կ'ուռին արեան խուժումէն: Ըմբոստութիւնը կը լեռնանայ: Տարտարոսը հրէշային, չի հեռանար աչքերուս առջեւէն: Ի՞նչպէս չապաստանիլ վրէժի սրբութեան, չնչելու համար կենսաբուխ մեր արդարութեան:

Ո՞վ կրնայ գտնել չարտասանուած բառը դեռ, որ կարենայ որակել ահազարհուր խողխողումները կեանքի գարուններուն, ամրան բորբ արեւը տակաւին չտեսած, հաւատքին փայլակներովը լուսաւորուած աչքերն անմեղութեան որ մահուան խաւարին մէջ կը խրին, իրենց զաւակներուն փարած մայրերուն գութի հայցը, ռազմադաշտ դարձած աչքերուն մէջ արիւնոտուշտ խուժանին սեւ անտառներու այնքան նման, որ կը խոյանար մահուան գութը հայցող կիներուն վրայ, ու ոճիրներով յղփացած աչքերուն ինչքի ծարաւը մէկ գոհէն միւս գոհին վրայ տարածելով գոհարեղէններու փայլը կը փնտռէր:

Ո՞ր մէկ վերապրող կրնայ վերյիշել սոսկալի Ջարդը, առանց կրելու սարսուռը արեան, որ կը ժայթքէր Հայուն երակներէն, կազմելով կարմիր չառըուաններու դժոխային տեսարաններ: Ի՛նչպէս հանճարը երգին չխենթենար, ի՛նչպէս ըմբոստութիւնը բանաստեղծին չպոռթկար: Այնքան ատեն, որ մեր ծնողքներուն օրհասական ճիչերը պիտի հնչեն մեր ականջներուն իբրեւ զանգակը կարմիր հաւատքին, ամէն տարի պիտի հաւաքուինք սրահի մը մէջ, սրահը այդ օրուան համար վերածուած դարբնոցի, զարնելու համար խօսք-մուրճերը սալին, որ չտկարանան շղթաները վրէժի հաւատքին,

Նզովքին ամէնէն ահեղը որ ըմբոստութիւնը կը թափէ անգութ Թուրքին եւ անոր կաթնեղբայր Քիւրտին վրայ, մըրրիկն է կարմիր ծարաւին որ կ'ուզէ ակն ընդ ական սրբութեամբ յագենալ:

Ծիծեռնակներ այլեւս չեն թեւահարեր Ծիծեռնակաբերդի սգավայրին վրայ որ չխռովեն յաւիտենական քունը Տառապանքին:

Յուշարձա՛ն, Կայէնի աչքը թշնամահալած, գերեզմանն ես համատարած գերեզմաննոցին, կոթողը՝ վայրագութեան փոթորիկին, պիտի մնաս արեան սրբավայրը ժողովուրդի մը կէսին, որ քաւեց իր մեղքը Հայ ծնած ըլլալու յանցանքին:

Տասներկու քարեր, տասներկու բըռունցքները մեր նահանգներուն, Եղեռնի յուշարձանն են կերտեր: Անոնց վրայ վըրէժին բոցովը գրուած բառերն անգիր պէտք է կարդալ բարձրագոչ, որ լսէ արար աշխարհ, թէ դահիճը ժողովուրդի մը կէսին, դարշանքն է մարդկային կեղտին:

Տասներկու քարեր, սգակիր մայրերու նման իրենց գլուխները իրարու մօտեցուցած կը մրմնջեն անէծքը երբե՛ք չլսուած, երբե՛ք չտեսնուած Ջարդին: Յուզիչ մեղեդիները, որ կը լսուին անոնց ընդմէջէն, հոգեցունց հնչիւններն են հոգեվարքին, աղեխարշ ճիչերը մահուան, սրտաճմլիկ կանչերը երախաներուն մեղեդիներու վերածուած:

Յուշարձա՛ն, չարչարանքի խորան, ամրոցն ես մէկուկէս միլիոն նահատակներու վրէժին, կը յուշես հաւատք եւ սպասում մինչեւ կանչը գալիք օրուան, որ Արաքսի երկու ափերը համբուրուին: Կողք ի վեր սլացող պողպատեայ նիզակը, նման արդարութեան մականին, աւելի նման զանգակատան՝ քովը նստած տաճարին, ուր պէտք է մտնէ ամէն Հայ, մկրտուելու համար աւազանին մէջ անոր կարմիր հաւատքին: Գազանային աննկարագրելի կոտորածութեան, դո՛ւն ստեղծեցիր այս տաճարը ուր ամէն Հայ իր ուխտը վերանորոգէ, դո՛ւն դրիր առաքելութիւն Հայուն մէջ ոխի եւ ատելութեան գիտակցութիւնը:

Բոցդ, յուշարձան, լուռ ու անճարճատ կը հսկէ հոգիներուն վրայ անոնց՝ որ պիտի ապրէին, եթէ մարդակերպ հրէշներ դժոխքի չվերածէին ապրելու գեղեցկութիւնը, բայց կեանքին համար է նաեւ անոնց որ կ'ապրին, տեսնելու համար օր մը լուսածագն իրենց խաւարած արեւին:

Տուայտա՛նքի յուշարձան, խաչաղանով գրուած գեհենատիպ ողբերգութիւն, հեղինակը խաղաց քեզ աշխարհի բեմին վրայ անտարբերութեան առջեւ մարդկային խղճին: Ի՛նչպէս չարձակել անխծաղու ոխին ու ատելութեան մըրրիկին չանթը իժի ծնունդին վրայ որ եկած է աշխարհ արիւնով գինովնալու:

Ո՞ր հրաշագործ դիպուածէն ազատած, կը դիտէի սարսափահար աչքերով դըժոխքը, որ իջած էր երկիր: Կեանքին արշալոյսն էի, չէի կրնար ըմբռնել գեհենական քրքիջը թշնամիին, երբ մայր մը բզքտուած հագուստով քիչ մըն ալ բզքտուած մարմինով իր զաւկին կեանքը կ'աղերսէր արիւնաթաթախ ոտքերը համբուրելով ոճրագործ Թուրքին:

Սարսափներու գեհենը տեսած աչքերս կը տեսնեն հիմա խորհրդապատկերը նոյն գեհենին, որուն դիմաց մեր նոր օրերը կը հերկուին կեանքի եւ ինչքի ապահովութեան մէջ, շնորհիւ Մեծ Գաղափարի մը յաղթանակին:

ԶԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ՎՐԱՑԻՆԵՐՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ամերիկացի լրագրող Քրէյկ Ուիթնէյ, որ վերջերս Վրաստան եւ Հայաստան այցելած էր (ու դատարան ալ հրաւիրուած առջի օր Մոսկուա), քանի մը յօդուածներով կարգ մը հանդիպումներ, տեսակցութիւններ պարզած էր Նիւ Եորք Թայմզի մէջ, առանձին յօդուածով մըն ալ անդրադարձած է լեզուի, կրօնքի հարցերուն թէ՛ Վրաստան, թէ՛ Հայաստան:

Հերըլտ Թրիպիւնի Յունիս 27ի գրութեան մէջ նախ դիտել տուած է, թէ Խորհ. Վրաստանի ու Հայաստանի ժողովուրդները զոյգ հաւատարմութիւններ ունին. մէկը՝ Խորհ. Միութեան, միւսը՝ հանդէպ իրենց ազգին: Պաշտօնապէս ոչ մէկ բախում գոյութիւն ունի, սակայն, իրականութեան մէջ հաւատարմութիւնները պարբերաբար իրարու կը բախին: Ատոր հաւանականութիւնը միշտ կայ, եւ ինչպէս այլուր Խորհ. Միութեան մէջ, ազգայնականութիւնը փափուկ խնդիր մըն է:

Թիֆլիսի համալսարանի փրոֆեսէօր մը՝ Լոտար Գապախաձէ, դիտել տուած է լրագրողին, թէ «ազգայնականութիւնը խառնուածքի հարց է. փոքր ազգերը միշտ դիւրազգած են: Եւ վախ կայ, որ ազգն ու մշակոյթը կրնան կլանուիլ, — ոչ անպայման ուժով»:

Վրացիին երեսին վրայ ջիղ մը պըրկուած է, երբ փորձած է բացատրել ամերիկացի երկու թղթակիցներու, թէ ինչու լեզուն կրնայ բախումի կէտ դառնալ հոն: Այս խօսակցութեան ներկայ գտնուած է մարդ մը, որ երբեք ինքզինք չէ ներկայացուցած:

— «Համաշխարհային նուագախումբին մէջ, աւելցուցած է Գապախաձէ, պէտք է թոյլ տրուի, որ բոլոր նուագարաններն ալ հնչեն»:

Լրագրողը յիշած է, որ Ապրիլ 14ին, շուրջ հինգ հազար ուսանողներ եւ այլ ցուցարարներ Թիֆլիսի կեդրոնական պողոտայէն անցնելով, համալսարանէն ուղղուած են մինչեւ կառավարութեան կեդրոնատեղին, որպէսզի բողոքեն նոր Սահմանադրութեան դէմ, ուր ոչ մէկ յիշատակութիւն կ'ըլլար Վրաստանի պետական լեզուին մասին, այսինքն՝ վրացերէնին:

Մէկ գիշերուան ընթացքին, Սահմանադրութեան համապատասխան կէտը վերահաստատուած է եւ վաւերացուած է յաջորդ երեկոյ: Նոյն շաբաթը, բայց առանց հրապարակային մեծ բողոքի, նոյնը պատահած է Երեւանի մէջ: Ճիշդ այն պահուն, երբ ուսանողները Թիֆլիսի մէջ բողոք ներկայացուցած են՝ Հայերէնը իբրեւ պետական լեզու լռիկ մնջիկ վերահաստատուած է նոր Սահմանադրութեան մէջ:

Ամերիկացի լրագրողը ապա յիշատակած է, թէ Վրաստան ու Հայաստան իրենց այբուբենները ունին, ինչպէս նաեւ հին ու խոր արմատ ձգած իրենց մշակոյթները, սկսեալ նախաքրիստոնէական ժամանակներէն: Բայց երկու փոքր ազգերն ալ պատահական ձեւով ռուս տիրապետութեան ենթարկուած են՝ ապրելու համար զիրենք նուաճող դրացիներուն՝ Թուրքերու եւ Պարսիկներու խժդժութիւններէն:

Ապա յիշած է, թէ Վրաստան ու Հայաստան ցեղագրական իմաստով ամէնէն միատարր Հանրապետութիւններն են Խորհ. Միութեան մէջ: Վերջին մարդահամարին՝ 1970ին, աւելի քան 88 տոկոսը Հայաստանի 2,5 միլիոն բնակչութեան Հայեր եղած են, եւ աւելի քան 66 տոկոսը Վրաստանի 4,7 միլիոն բնակչութեան՝ Վրացիներ:

Երկու երկիրներուն մէջ ալ տեղական լեզուներով լոյս տեսնող գլխաւոր օրաթերթերը առաւել մեծ թիւ կը ներկայացնեն, բաղդատմամբ ռուսերէն թերթերուն՝ մէկի դէմ աւելի քան չորս համեմատութեամբ:

Երբ ռուսերէն հրատարակուող թերթերուն պատասխանատուները փորձած են բացատրել, թէ ինչո՛ւ լեզուի տարակարծութիւնները կրնան գոյութիւն ունենալ Մոսկուայի հետ, ասոնց մանուածապատ բացատրութիւնները խոր եւ առաւել հիմնական երեւոյթներ ի յայտ բերած են, ըստ լրագրողին:

— Հոս, Թիֆլիսի մէջ, յայտարարած է Նիկոլայ Շերքեզիշվիլի՝ խմբագիրը ռուսերէն լոյս տեսնող Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթ Զարիա Վոստոկայի, սահմանադիր յանձնաժողովը, նոր Սահմանադրութեան նախագիծը մշակելու ժամանակ, հարկ չէ նըկատած մատնանշելու վրացերէնին ազգային լեզու ըլլալու հանգամանքը: Մըտածեցինք, թէ մեր Հանրապետութեան մէջ ասիկա պարզ իրականութիւն մըն էր: Բայց, աւելցուցած է ան, բնակչութեան մէկ որոշ խաւը յայտնապէս գտած է, որ առաւել յստակ պիտի ըլլար մատնանշումը:

Միայն Վրաստան, Հայաստան եւ Ազրպէյճան խորհրդային 15 Հանրապետութիւններուն մէջ, իրենց նախկին Սահմանադրութիւններով ճշդած էին վրացերէնին, հայերէնին եւ ազերէնին պետական լեզուներ ըլլալու հանգամանքը:

Թէ ո՛րքան անցքեր կամ ուղիներ թոյլատրուած են՝ կախում ունի բազմաթիւ ազդակներէ: Մայիս 19ին, օրինակ, իրաւանց պաշտպանութեան յանձնախումբի երկու անդամներ՝ Զ. Կամսախուրտիա եւ Մերապ Քոսթավա, երեք տարիով աշխատանքի ճամբար ուղարկուելու դատապարտուած են «հակախորհրդային գործունէութեան» ամբաստանութեամբ: Առաջինը երկու տարի առաջ յայտարարած էր երկու թղթակիցներու, թէ ինք եւ իր նմանները պիտի ողջունէին ամերիկեան զինուորական միջամտութիւն մը՝ ազատագրելու համար Վրաստանը խորհրդային լուծէն:

Վրացիները կրնան որոշ չափով նըպաստաւորուած ըլլալ Ստալինի օրերուն, քանի ան Վրացի էր, սակայն Հայաստան, որ քաշողական ուժ կը ներկայացնէ երկրէն դուրս գտնուող Հայերուն համար, տարբեր դիրքի մէջ կը գտնուի հանդէպ Մոսկուայի: Աշխարհի մէջ ցրուած Հայերը զգացական լարով մը կապուած են Երեւանի հետ: Դուրսի գաղութներուն գոյութեան մէջ պէտք է փնտռել բացատրութիւնը այն փաստին, որ Հայաստանեայց Եկեղեցին՝ հաստատուած Դ. դարուն, եւ որ սահմանած, մարմնացուցած է հայկական մշակոյթը եւ, նոյնիսկ, քաղաքականութիւնը դարերու ընթացքին, դեռ կը գործէ յարաբերական ազատութեան մը մէջ: Արարողութիւնները նոյնիսկ կը ձայնասփռուին բարձրախօսներով Էջմիածինի տաճարէն դուրս:

Նման բան լսուած իսկ չէ այլուր Խորհ. Միութեան մէջ, նոյնիսկ Վրաստան, թէեւ Վրացիներն ալ հին քրիստոնէական ժառանգութիւն մը ունին: Վրաստան անունը (անգլերէն՝ Ճորճիա), արդարեւ, կը սերի Ս. Գէորգէ (անգլերէն Սէնծորճ) ազդու դիմագիծէն Վրաց մշակոյթին մէջ: Մեծամասնութիւնը Վրացիներուն ներկայիս կ'ապրի խորհրդային սահմաններուն մէջ եւ ասոնց եկեղեցիները ենթակայ են սահմանափակումներու:

Թ. Ա. Թ.

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 45ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Եթէ միութիւն մը կայ որուն մասին քիչ կը խօսուի, հակառակ իր առօրեայ ներկայութեան հայ կեանքին ներս, անկասկած Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու Միութիւնն է:

Արդարեւ, 45 տարիներու կեանք, պատմութիւն եւ մանաւանդ գործունէութիւն սովորական երեւոյթ մը չէ: Աւելի՛ն. սկաուտական գործունէութիւն կը նշանակէ յարատեւ ճիգ, անխորտակ կամք, աննկուն հաւատք եւ մասնագիտութիւն:

Երեսունական թուականներէն մինչեւ այսօր յաջորդական սերունդներ եկած ու անցած են անոր շարքերէն կրելով եւ տանելով իրենց հետ մասնայատուկ դրոշմը: Արդ սերունդներու անդամները, չատեր ընտանիքներով, համակիրներ եւ բարեկամներ լեցուցած էին Մշակոյթի Տան վասպուրական սրահը, Կիրակի, Յունիս 25ին, տօնելով հացկերոյթով մը, ժտերմութեան եւ խանդավառութեան մէջ՝ Հայ Արենոյշներու Միութեան հիմնարկութեան 45րդ տարեդարձը:

Կարպիս Յարութիւնեան, Հայ Արենոյշներու Միութեան նախկին խմբապետ, որ յիշատակելի օրեր ձգած է յատկապէս բանակումներուն մէջ, իր չէն շունչով ղեկավարեց հաւաքոյթը ի գոհունակութիւն բոլորին եւ մանաւանդ իր սերնդակից նախկիններուն, որոնք քանի մը ժամերու համար ինքնաբուխ խմբերգներով, երգերով, արտասանութիւններով սկաուտական թէ ազգային, սկաուտական ճիչերով եւ նստարաններով վերապրեցան, վերյիշեցին իրենց պատանեկութեան, իրենց չափահասութեան գեղեցիկ օրերը:

Այս առթիւ ըսենք թէ նախկին արի, արենոյշները քիչ մը յուզումով երգեցին «Դէպի ազատ դաշտ եղբայրներ» խմբերգը որ ողբացեալ յայտնի եւ սիրուած երաժիշտ Վարդան Սարգսեան յատկապէս գրած եւ երաժշտութիւնը յօրինած էր Մարսէյլի հայ արիներուն եւ արենոյշներուն համար, 1947ին, Փարիզի միջազգային ճամբարի առթիւ: Խմբերգ մը որ նախանձելիօրէն Մարսէյլի արիներն ու արենոյշները կը սեպեն իրենց սեփականութիւնը:

Բացի սրահի մէկ կամ միւս անկիւնէն, սեղանէն բարձրացած սրտաբուխ եւ նաեւ կարտաբաղձ խմբերգներէն, գեղարուեստական բաժինը ե՛ւ ընտիր ե՛ւ ճոխ էր:

Նախկին խմբապետուհիներէն՝ Ալիս Պիլկիւրեան (երէցներուն համար Ալիս Յարութիւնեան) միշտ խոր ապրումով եւ խանդավառ արտասանեց եւ ղեկավարեց խմբերգները, Մատօ Յովհաննէսեան (արտասանութիւն), Իսկուհի Հրաչեան (արտասանութիւն), Բարիգ Արմաղանեան (երգ) արթնցուցին երէկը: Մասնակցեցան նաեւ գեղարուեստական բաժնին՝ Ֆ. Սողոմոնեան (երգ), Սիրանոյշ Մանուկեան (երգ) եւ երէցին Եղիսաբէթ Տէտէեան, որ ներկաները նորոգուած հաճոյքով, ունկնդրեցին իր հաղորդական եւ զգայուն ձայնը ընտիր երգերու մէջ: Շուշանիկ Մանոյեան՝ Մեծարենցէն, Տէրեանէն, Թէքէեանէն, Զարենցէն արտասանեց հատուածներ իր յատակ ոճով եւ արուեստով: Էրեբունի նուագախումբը առաւել ճոխութիւն մը կը բերէր հաւաքոյթին: Հայ արենոյշները հրամցուցին հայկական պարերու գեղեցիկ եւ գունաւոր փունջ մը:

Հացկերոյթի ընթացքին խօսք առաւ խմբապետ՝ Կարօ Յովսէփեան, որ ընդգծելէ յետոյ հաւաքոյթին եղբայրական մթնոլորտը, շեշտեց սկաուտական այս շարժումին անհրաժեշտութիւնը եւ անոր բարերար դերը եւ ազդեցութիւնը հայ կեանքին ներս: Կարօ Յովսէփեան տուաւ սկաուտին յատկանիշները, մանաւանդ հայ սկաուտին, աւելցնելով. «... Պատշաճիլ օրուան պահանջներուն չի նշանակեր հրաժարիլ մարդկային բարոյական սկզբունքներէն, առաքինութիւններէն ու մեր ազգային սրբութիւններէն: Ընդհակառակն, միշտ ամուր պահելով է բարոյական, հոգեկան եւ ազգային խարիսխը, որ կարելի է ապահովել շարունակութիւնը եւ դիմաւորել յուսալից հանգրուաններ»: Կարօ Յովսէփեան գնահատանքի խօսքեր ուղղեց բոլոր անոնց որոնք եկած, գործած ու անցած են հայ արիներու եւ արենոյշներու շարքերէն եւ մասնաւորապէս վեր առաւ Մ. Շահմիրեանի աննահանջ պայքարը տասնեակ տարիներուն տալով, զոհելով իր անձէն լաւագոյնը եւ մաղթեց որ նորերը, յաջորդները երէցներու հաւատքով եւ վճռակամութեամբ շարունակեն ըլլալ հաստատ օղակները անծայրածիր շղթային:

Հայ Արենոյշներու Միութեան հիմնարկութենէն ի վեր, եթէ կայ անձ մը որուն ամբողջ էութիւնը անբաժանելի կերպով կապուած, շաղուած է այս Միութեան հետ՝ Տիկին Մանոյշ Շահմիրեանն է իր բոլոր փոքր թէ երէց սկաուտներուն համար, գաղութին համար՝ սիրելի «քոյրիկը»: «Քոյրիկը» որ բնաւ չի սիրեր երեւիլ, միշտ կ'աշխատի վարագոյրին ետին, այս առիթով եւ ի գոհունակութիւն բոլորին խօսք առաւ յայտնելով իր շնորհակալութիւնը բոլոր անոնց՝ բարեբար, համակիր, բարեկամ, ազգային որոնք տարիներու ընթացքին միշտ նեցուկ եղած են Միութեան: Մասնաւորապէս շնորհակալութիւն յայտնեց Շահան Քհնյ. Տէտէեանի, որ ամէն առիթով ցոյց տուած է անվերապահ կեցուածք: Նոյնպէս Մ. Շահմիրեան շնորհակալութիւն յայտնեց Մարսէյլի Մշակոյթի Տան յանձնախումբին որ ամբողջ տարին Միութեան տրամադրութեան տակ կը դնէ շէնքին բոլոր ընձայած բարիքները: Մ. Շահմիրեան իր խօսքի աւարտին ազդուած ըսաւ. «կ'արժէր կեանք մը նուիրել այս Միութեան, ու ես նուիրեցի»:

Այս խօսքերէն յետոյ, նախկին արի, արենոյշները «քոյրիկին» նուիրեցին Հայ Արենոյշներու Միութեան նշանը, ոսկիէ: Ապացոյց մը եւս այն գուրգուրանքին եւ գնահատանքին որ կը վայելէ «քոյրիկը» իր սկաուտներուն կողմէ:

Կարմիս Յարութիւնեանի ղեկավարութեամբ եղան ինքնաբուխ նուէրներ, ի նպաստ Պաւթիտ - լէ - Ժուատանի բանակավայրին: Գումարը հասաւ 7000 Ֆ.ի: Այս տարուան բանակումը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 9էն 30, պատրաստուած խմբապետական կազմով, եւ մասնաւորապէս զարկ տալով հայերէնի դասախօսութեան:

Փակման խօսքը ըրաւ Շահան խաչակիր Քհնյ. Տէտէեան որ նախ անդրադարձաւ սկաուտի դաւանանքի վրայ վեր առնելով անոր վսեմ նշանակութիւնը: Տէր հայրը գնահատական խօսքերով ընդգծեց Մ. Շահմիրեանի ազգանուէր գործունէութիւնը որ առանց ընկրկումի կը տոկայ եւ կը յարատեւէ: Տէր հայրը կոչ ըրաւ ծնողքներուն որ առաջնորդեն իրենց զաւակները դէպի նման միութիւն ուր մանուկը պիտի գտնէ գեղեցիկ միջավայր եւ լաւագոյն կերպով պիտի պատրաստուի ծառայելու համար իր անձին, ընկերութեան եւ ազգին:

×

Շնորհաւորելի են բոլոր անոնք, երէց թէ նոր, որոնք իրենց աշխատանքով պատրաստեցին այս գեղեցիկ հացկերոյթը, ձեռնարկը, նշելու համար իրենց Միութեան 45ամեակը, որուն համար Փարիզէն յատկապէս եկած էին Դաշնակեան քոյրերը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Մայիս 31ին, իր մահկանացուն կնքած է Զարեհ Սագայեան եգիպտահայ գաղութի ծանօթ ազգայիններէն, «Յուսաբեր»ի շրջանակի եւ «Յուսաբեր» Մշ. Ընկերակցութեան հիմնադիր անդամներէն: 77 տարեկան, ողբացեալը կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դ. շարքերը: Սկզբնական նիւթական համեստ պայմաններէ ետք, փայլուն դիրքի հասած է եւ այնուհետեւ իր բարեսիրական գործունէութեամբ գնահատուած բոլորէն: Ինք շինել տուած է Հելիոպոլսոյ ազգ. գերեզմանատան հայկ. ոճով մատուռը, որու համար վարձատրուած է Վազգէն Կաթողիկոսէն Ս. Գր. Լուսաւորչի Ա. կարգի պատուանշանով: Նաեւ իր բարերարութեամբ շինուած է Աղեքսանդրիոյ «Կամք»ի մարզադաշտին սրահը: 1945ին եղած է հիմնադիրներէն «Յուսաբեր Մշ. Ընկերակցութեան: Ազգ. յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս մէկին: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, խօսած են Զաւէն Եպս. Չինչինեան, ազգ. իշխանութեան Քաղաքական Ժողովի նախագահ Վահան Չէչճէնեան եւ «Յուսաբեր» օրաթերթի եւ Մշ. Ընկերակցութեան կողմէ՝ Կայծ Կոկանեան:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ մէջ, Յունիս 14-ի,ն մեռած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան բազմավաստակ դէմքերէն ընկ. Երուանդ Ֆնտըգեան: Միացեալ Նահանգներու Արեւմտեան Թեմի ազգային իշխանութեան որոշումով՝ ողբացեալին համար կատարուած է ազգային յուղարկաւորութիւն՝ Յունիս 17ին, Լոս Անճելըսի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ: Ծնած էր 1894ին Տրապիզոնի մօտ՝ Կրոպի գիւղը: 1910ին ընդունուած է Էջմիածնայ Գէորգեան ճեմարանը, զոր աւարտած է 1914ին: 1915ին զբաղած է որբահաւաքով, Տրապիզոնի Թուրքերու կողմէ վերագրաւման նախօրեակին, կամաւորներու հետ Պաթում - Թիֆլիս գիծով եղած է Կարս, Սարիղամիշ եւ Կարաուրկան եւ մասնակցած շարք մը կռիւներու: Թիֆլիսի Կ. կոմիտէի հրահանգով մասնակցած է տեղւոյն ահաբեկումներուն: Իր գնդակի զոհ գացած է Սաֆարով, եղած է նաեւ Թորլաքեանի կողքին Ճիվանշիրի ահաբեկումին ատեն: Աւարտած է Փրակայի համալսարանի քիմիական ճիւղը: Ապա անցած է Ռումանիա, Պարսկաստան, հուսկ՝ Ամերիկա, ուր եւ կը փակէ իր աչքերը:

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ Նուպարեան ազգային վարժարանի սրահին մէջ Յունիս 4ին, տեղի ունեցած է Արամ Խաչատրեանի յիշատակին նուիրուած երեկոյթ մը, հովանաւորութեամբ Գահիրէի ազգ. իշխանութեան: Բացման խօսքը արտասանած է Վահան Չէչճէնեան: Յարգանքի խօսք ըրած է խմբավար Եդուարդ Յակոբեան: Ճոխ եղած է գեղարուեստական յայտագիրը, որուն մասնակցած են՝ բացի հայ արուեստագէտներէ, նաեւ Գահիրէի պետական երաժշտանոցի ռուս դասախօսներ՝ որոնք մեկնաբանած են Ա. Խաչատրեանի գործերը եւ Կոմիտասի մեղեդիները:

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ լուսաւորութեան եւ մշակոյթի, սլաւոն դպրութեան ու պուլկար մամուլի օրուան առթիւ, պետական Խորհուրդի հրամանագրով պարգեւատրըուած է երկարամեայ ուսուցչուհի Նեկտար Մինասեան, «Կիրիլ եւ Մեթոտ»ի Ա. կարգի շքանշանով: Շրջանաւարտ Սոֆիայի պետական համալսարանէն՝ Ն. Մինասեան պաշտօնավարած է Ռայքովօ, Քալոֆէր, Փեշտերա եւ Փլովտիվ: 1968էն ի վեր կը վարէ նաեւ Փլովտիվի քաղաքային Խորհուրդի լուսաւորութեան բաժնի տնօրէնի պաշտօնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

1.

×

Բանտի դռները բաց արին: Նոյնիսկ սեփական զաւակը մորթած ցմահ բանտարկուածին լողցրին բաղնիքում, զինուորական համազգեստ հագցրին, զէնք տուին եւ չէթէ դարձնելով՝ ուղարկեցին հայ ժողովրդի բեկորների վրայ: Բարի եղիր, օսմանեան կառավարութիւն, Օսման խղրաշու արձանը անյապաղ կանգնեցրու Այա Սոֆիայի մէջ, մարդարէ դարձրու նրան եւ օծիր սրբազան Եփրատի Ջրերով:

Որքան ուզում է Թող Գրիգորիս եպիսկոպոսը ձայնը երկինք հասցնի.

— Ասա՛ղ ասեմ քեզ, Եփրա՛տ, ասա՛ղ..

Իր Ջրերը վերցնելով Մեծրաց լեռների սառոյցների ակնաղբիւրներից, Եփրատը՝ քայլ առ քայլ առատանալով, կտրում անցնում է Այգպտկունքի լեռները, գալարւում կիրճերի մէջ եւ վէհ ու վեհացած հմայքներով մտնում Եկեղեաց դաշտի հորիզոնները: Ապա լայնք է տալիս Եփրատը Երզնկայի մօտ ու հեզանազ երկարում դէպի հարաւի հեռուները: Հանելով Մնձուր լեռների խորխորատներին, Եփրատը նորից է փոթորկւում ջրվէժ - ջրվէժ, իր դղրդոցով հրաժեշտ տալիս Հայոց կապոյտ հովիտներին ու ծաւալ - ծաւալ փայլատակում դէպի Միջագետք:

— Ասա՛ղ ասեմ քեզ, Եփրա՛տ, ասա՛ղ..

Քեմալ բէյն ու Օսման խղրաշին հայ մանուկներ են դնում ճիւղերից հիւսած լաստերի վրայ ու բաց թողնում Եփրատի սահանքներին կուլ: Երեխաները մի պահ մայում են կապոյտ ալիքների վրայ ու մէկիկ - մէկիկ սուզւում կապոյտ յաւիտենականութեան մէջ: Քեմալ բէյն ու խղրաշին ծէսի գորգը փռում են Եփրատի ափին, չոքում վրան ու սկսում իրենց լուսնային նամազը:

— Ասա՛ղ ասեմ քեզ, Եփրա՛տ, ասա՛ղ..

Հեռւում մռայլ մթնում են Հայոց լեռները:

2.

Եփրատի Ջրերի մէջ յանդան ժանգառքի վերջին ցոլքերը: Գետը հառաչեց սեւաւորիկ: Ջիլ Զաքարը Փափաղին մղեց դէպի ջուրը:

— Լողալ գիտե՞ս:

— Կարող եմ:

Երեխայ էր դեռ, երբ Եփրատը հրապուրում էր: Մայրը վախեցած վազում էր գետափ՝ իր ետեւից: Ինքը քրքջում էր Ջրի հաճոյքից, սուզւում ձկան ճկունութեամբ: Մայրն էլ էր հրապուրւում Եփրատի մեռոնով ու լողանում էին երկուսով: Վաղուց մայրը չկայ: Նրա նման քոյրն է հրապուրւում Եփրատով: Է՛, Հայի քանի սերունդ է մեռոնուել քո Ջրերով, Եփրատ, սուրբ, սուրբ: Ի՞նչ է անում քոյրը: Ո՞ղջ է, թէ ահա Եփրատի ափը նետուած այն դիակի պէս մի տեղ կպել է մի հողակոշտի ու մնացել: Հայրն ո՞ւր է: Եթէ ողջ է կը գոռայ իր վրայ. «Դասալի՞ք ես, հա՛: Տէրութեան դէմ ես, հա՛»: Կը գոռայ ու լաց կը լինի անզօրութիւնից:

Գիշերները, հէնց որ աչքը կպցնում է՝ Սարգսի ոսկորները բռնում են ոտքը. «Կա՛ց, կա՛ց...»: Զարհուրած արթնանում է, կպչում Ջիլ Զաքարին: Ո՛չ, Զեւկէտ չի գնայ, թէկուզ հայրը չէ, մայրն էլ գերեզմանից ելնի ու գիրկը բաց անի իրեն: Ջիլ Զաքարի հետ կը գնայ Կաթակն: Ութ հոգի են: Այս վեց Հայերը իրենց միացել են Դարանաղիի լեռներում: Այդպէս եղաւ: — Ջիլ Զաքարը իրեն Թուրքի տեղ դրած, մտաւ Թուրքի գիւղ: Այդտեղ նա իրենց երկու ձին փոխանակեց վեց հրացանի հետ, բերեց զինեց նաեւ իրենց նոր Փիդայի ընկերներին: Հիմա ութ հոգի են:

Երկար - անսպառ ճանապարհն անցել են օձի երախով, որը հիմա, երբ արդէն հասել են Եփրատին, մշուշուած երազ է թւում:

Ջիլ Զաքարը ձկնորսի ինքնավստահութեամբ նայեց Եփրատին, չորերն ու հրացանը կապեց մէջքին եւ բոլորից վերջում մտաւ գետը: Ջուրը զով էր, նաեւ կարծես թանձր: Մի ալիք խաղաց նրա քիթ - բերանին, մտաւ փորի տակ, խուտուտ տուեց: Հարազա՛տ, հայրենի Եփրատ...

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(100 - Շար.)

Պ. Արամ Տէտէեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէտէեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Նուպար Տէտէեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արսէն Թագըմճեան եւ զաւակները, Օր. Մոնիք Թագըմճեան, այրի Տիկին Ատրինէ Ֆոնթէն, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մակարեան եւ զաւակները (Պոլիս), այրի Տիկին Աղաւնի Խաչերեան, այրի Տիկին Շուշան Բարաղամեան եւ զաւակները (Աթէնք), ինչպէս նաեւ Տատուրեան (Հայաստան), Կիւզէլեան (Յունաստան), Տանելեան, Անդրէասեան, Մովսէսեան եղբայրներ (Շաւիլ), Լուսինեան (Հայաստան), Մարտիկեան ընտանիքները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, եղբօր կնոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿ. ԳԵՂՈՒՀԻ ՏԷՏԷԵԱՆԻ
(ծնեալ Թագըմճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 2, Կիրակի օր յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Յուլիս 6, առաւօտեան ժամը 9ին Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին (Ռիւ տէ Թրուա Շանթիէ):

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Սերոբ Հայրապետեան եւ Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Գույումճեան իրենց կնոջ, մօր եւ աներմօր՝ Եաղուտ Հայրապետեանի (ծն. Կոստոյեան, Տարօնցի) մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 100 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

ՏԱՐԵԿԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Կիրակի, Յուլիս 9, Լա-Քոլ-սիւր-Լու. Համադամ ճաշեր, զանազան խաղեր: Օթոքարը ժամը առաւօտեան 8.30ին, փափաքողները կ'առաջնորդէ: Մեկնում՝ եկեղեցիին առջեւէն, Փլաս Մանեան-Վիլընէօվ Լուպէ:

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել եկեղեցին — 87.54.09

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆՎԵՐՍԷՆ Տէր եւ Տիկին Մելքոն Ասլանեան, խմբագրատուն իրենց այցելութեան առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Իւէն Աստուրեան (Թարաաքոն) իր մօր մահուան 14րդ տարելիցին առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Համախորհրդակցական Միութեան (ստանալ «Յառաջ»էն եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Էթեէմէզեան, այրի Տիկին Աղաւնի Ալլավէրտեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

Տիկին Թագուհի Բագումեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Արշալոյս Պապեան 10ական Ֆ. կը նուիրէ Սամուէլ-Մուրատ եւ Դպրոցասէր վարժարաններուն (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Ա. Քէլէկեանի մահուան 3րդ տարելիցին առթիւ՝ Ճնկտրեան եղբարք 1000, Տիկ. Ե. Ուզունեան 300, Պր. Վ. Քիթապճեան 100ական եկեղ.ին եւ դպրոցին: Տ. Քէլէկեանի պսակին առթիւ՝ Պր. Կ. Ճնկտրեան 1350 եկեղեցիին եւ 300 երգչախումբին: Պր. Վ. Քիթապճեան 100ական եկեղ.ին եւ դպրոցին: Քլերմոն-Ֆեռանէն Տիկ. Ասլանեան իր ամուսնոյն Հմայեակի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ 500ական եկեղ.ին եւ երգչախումբին: Այրի Տիկ. Ն. Էժտահարեան իր թոռան նշանախօսութեան առթիւ 100 եկեղ.ին եւ 50 դպրոցին: Կրկնակէն այրի Տիկ. Յովնանեան 100 իր թոռան մկրտութեան առթիւ: Հաւատացեալ մը՝ 1000 եկեղ.ին, 200 ուխտի մը առթիւ եւ 200 Աղք.ին: Տիկ. Ա. Խաչատուրեան 500, Պր. Ի. Զաքէոսեան 100, Տէր եւ Տիկ. Կ. Փափազեան 50 Ֆր.:

AVEC LE CONCOURS DE

AÉROFLOT - INTOURIST - Havas-Voyages
JACQUES CHELELEKIAN vous propose
tous les mois au départ de MARSEILLE

des VOYAGES à

MOSCOU - EREVAN - TBILISSI
3 jours — 8 jours — 3 jours

PRIX 3550 F

AOUT : du 04 au 17 Août
: du 18 au 31 Août

Septembre : du 01 au 14 Septembre
Octobre : du 06 au 19 Octobre
Décembre : du 29 au 11 Janvier 1979

MOSCOU - EREVAN
2 jours — 5 jours

PRIX 2550 F

AOUT : du 11 au 17 Août
Septembre : du 08 au 14 Septembre
du 22 au 28 Septembre

Octobre : du 06 au 12 Octobre
du 27 au 02 Novembre
Novembre : du 17 au 23 Novembre
Décembre : du 08 au 14 Décembre

Prix comprenant : Transport aérien — Transferts — Séjour hôtel 1er classe en chambre 2 lits — Pension complète — Visites et excursions selon programme — Visa — Assurances.

Renseignements et réservations

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES WASTEELS

87 la Canebière 13001 MARSEILLE
tél. (91) 95 90 12

Org. Lic. 97

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ
ՑԵՐԵԿԵԱՑ ԵՒ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ
1978 - 79

Տարեշրջանի արձանագրութիւնները բացուած են:

Վարժարանը կը կիրարկէ ֆրանսական ամբողջական ծրագիրը: Կարեւորութեամբ կ'աւանդուին նաեւ հայեցի ճիւղեր:

Օտար երկիրներէ եկող աշակերտները ֆրանսերէն լեզուին փութով վարժացնելու համար մասնաւոր դասընթացքներ հաստատուած են:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ECOLE TEBROTZASSERE
INTERNAT ET EXTERNAT
CLASSES
PRIMAIRES ET SECONDAIRES (1cycle)

Préparation au B. E. P. C.
Enseignement de la langue et de la civilisation arméniennes.

DIRECTION

S'adresser à :

Direction de l'Ecole Tebrotzassère
1, Bd. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE
Tél. : 927-01-72

U.G.A. ARDZIV Marseille

Grande Fête Champêtre

DIMANCHE 9 JUILLET TOUTE LA JOURNEE, PARC DES LOISIRS DE VALABRE

Jeux d'enfants — Concours de boules — Ambiance Arménienne

Orchestre : KOTCHARI
Buffet — Brochette
ENTREE LIBRE

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Մարսէյլի Մուրատ Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան:

Կիրակի, Յուլիս 9ին, ամբողջ օրը
Hôtel Sofitel (Aéroport de Marignane)

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր անդամները իրենց ընտանիքներով, համակիրներ եւ բարեկամներ:

Հեռաձայնել՝

V. Bozadjian 90-53-91
G. Papazian 50-86-93
D. Heratchian 62-40-20
V. Djarayan 40-31-13
G. Hovsépian 44-7013

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROB
Eglise du Prado
339, Ave. du Prado — MARSEILLE

ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ

Ալօ Գույումճեան

Այս Հինգշաբթի, Յուլիս 6, ժամը 21ին:
Ցայտագիր .— Շոփէն, Խաչատրեան, Պեթհովըն

Մուտքը ազատ է

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Այրի Տիկին Արեգ Բարեկամեան, ծնեալ Ջանիկեան, մահուան առթիւ հետեւեալ նուէրները եղած են.— Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցիի պայծառութեան համար Պր. Յարութիւն Թագւորեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Պարգեւ Սայրեմ 50, այրի Տիկ. Եսթեր Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկ. Յարէթնազովեան, Տէր եւ Տիկ. Հրայր Թորոսեան 500 Ֆր. միասնաբար, Պրեմիրզայեան Ջանիկ 50:

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Կը կազմակերպէ հաճելի զբօսապտոյտ մը դէպի Մանշի ափերը Ֆէքան Կիրակի, Յուլիս 9, ամբողջ օրը: Ըստ տոյտ՝ ծովափը, Մայր տաճարը, այցելութիւն՝ Պենետիքթինի գինեգործարան-թանգարանը, պտոյտներ ճամբու ընթացքին:

Մեկնում՝ Կիրակի առաւօտ ժամը 8.15ին, Կառ տիւ Նոռ, Քաֆէ Քիւրվէօրի առջեւէն: վերադարձ՝ ժամը 21ի ատենները, նոյն տեղը:

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 55 Ֆր.:
Երիտասարդներու՝ 45 Ֆր.:
Արձանագրուիլ՝ հեռախօսելով
588.99.14 եւ 376.32.43

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking: 3, avenue Jean-Jaurès — tél. 928 00 98 - 928 03 88

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
6
JEUDI
6 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.157 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.157

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐԶԱՊԵՏ՝

ԷՃԷՎԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԷՏ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Բ.

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ի՞նչով կը բացատրէք Սփիւռքի մէջ ցրուած Հայութեան ընդհանրապէս Թուրքիոյ դէմ թշնամական զգացումները:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մանկութենէս ի վեր բազմաթիւ Հայերու հետ շփման մէջ գտնուած եմ: Ինչպէս ձեզի աւելի առաջ ալ ըսի, դպրոցի մէջ հայ բարեկամներ ունէի: Իսթանպուլի մէջ ալ երկու տարի հայ ընտանիքի մը մօտ բնակեցայ: 1951ին երբ իբր ուսանող Ամերիկա կը գտնուէի եւ կը յաճախէի Հարվարտ համալսարանը, Ուաթըրթաունի մէջ բազմաթիւ Հայերու հետ բարեկամական կապեր ունէի: Կնոջս հետ միասին անձնական համոզումս այն է որ շատ մը Հայեր, առաջին առթիւ կը վերակենդանացնէին իրենց դառն յիշողութիւնները, սակայն երկրորդ շփումէ մը վերջ անոնք երեւան կը հանէին իրենց սիրտերուն ամբողջ բարի զգացումները եւ կը մոռնային անցեալի դառն յիշատակները:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ի՞նչ բանի պիտի վերագրէիք այս երեւոյթը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Անհատաբա՛ր, ես կը հաւատամ մարդկային էակին հիմնական ազնուութեան: Իսկ Հայերը ընդհանրապէս շատ ազնիւ սիրտ մը ունին եւ եթէ անոնք առանձին ձգուին եւ չգրգռուին ուրիշներու կողմէ, կը հաւատամ որ Հայերն ու Թուրքերը շատ լաւ կրնան գիրար հասկնալ: Իրարու հանդէպ համակրանք ունին անոնք եւ իրենց մշակութային ժառանգութեան մէջ ալ հասարակաց շատ բան կայ: Ի վերջոյ տակաւին Անատոլուի մշակոյթն է որուն միասնաբար մասնակցութիւն բերած ենք բազմաթիւ դարերէ ի վեր: Միայն առիկա պիտի բաւէր մեր ժողովուրդները իրարու կապելու:

Վերջին տարիներուն Հայերու մօտ Թուրքերու դէմ որոշ գրգռութիւններ պատահեցան, ոչ միայն Ամերիկայի մէջ, այլեւ աշխարհի զանազան կողմերը: Եւ ես վստահ եմ որ այդ գրգռութիւնները կուգան ոչ - հայկական որոշ աղբիւրներէ: Չեմ ուզեր հիմա այդ աղբիւրներուն անունը տալ, որովհետեւ չեմ ուզեր ռեւէ մէկը վիրաւորել: Միայն վստահ եմ որ այդ աղբիւրները հայկական համայնքներէ չէ որ կուգան:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Հայերը ընդհանրապէս որոշ հաշտութեան մը համար պայման կը նկատեն որ այսօր գործի գլուխ գտնուող թուրք իշխանութիւնը ընդունի Օսմանեան կայսրութեան վարիչներու յանցապարտութիւնը Հայոց ջարդերուն մէջ: Դուք, որպէս վարչապետ, ի՞նչպէս կը մեկնաբանէք այս կէտը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Բնականաբար պատմութեան առարկայական մէկ ուսումնասիրութիւնը միշտ օգտակար է անկասկած ոչ մէկ առարկութիւն պիտի ընենք Օսմանեան կայսրութեան տարրալուծման այդ շրջանը արժեւորող առարկայական քննութեան մը դէմ: Այսպիսի առարկայական քննութիւն մը եւ վերլուծում մը շատերու համար օգտակար շատ նիւթ կրնայ տրամադրել: Բայց ինչպէս քիչ առաջ ալ ըսի, կայսրութեան տարրալուծման այդ շրջանը որեւէ կերպով պէտք չէ ազդէ մեր յարաբերութիւններուն վրայ, որովհետեւ անոնք ենթակայ մնացին արտաքին գրգռութիւններու: Այդ շրջանին, Անատոլուի Թուրքերն ալ նոյնքան չտառապեցան եւ կը կրկնեմ որ այսօրուան Թուրք Պետութիւնը արդիւնք է նախկին Պետութեան դէմ ապստամբութեան մը:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Կը հանի՞ք այս կէտին վրայ ձեր խօսքը քիչ մը եւս մանրամասնել: Արդեօք ձեր կառավարութիւնը 1915-1918ի դէպքերուն մեկնաբանութեան մասին իր կեցուածքը փոխել յանձն պիտի առնէ՞ եթէ պատահի որ ակադեմական անկախ մարմին մը ստուգէ թէ այդ շրջանի դէպքերը տարբեր ձեւով պատահած են:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Շիտակը եթէ կ'ուզէք, Հանրապետութեան հիմնումին նախորդող այդ շրջանի դէպքերուն մասին արդէն կառավարական պաշտօնական տեսակէտ մը գոյութիւն չունի: Բայց եւ այնպէս, այդ շրջանի ակադեմական մէկ քննարկութեան դէմ առարկութիւն պիտի չունենանք:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Եթէ կ'արտօնէք որ ձեր յիշողութիւնը նորոգեմ, Պր. վարչապետ, վերջին տարիներուն թուրք ակադեմականներու եւ պատմաբաններու կողմէ միշտ տեսնուած է ճգնում մը համաշխարհային Առաջին Պատերազմի ատեն Հայերուն քաշած տառապանքները նուազագոյնի իջեցնելու ուղղութեամբ: Ձեր ակադեմականները դէպքերը ներկայացուցած են առաւելաբար որպէս ապստամբութիւն մը: Իմ հարցումս հետեւեալն է. — Ձեր ժողովուրդը, պատմագէտներն ու ակադեմականները պիտի ընդունի՞ն արդեօք միացեալ անկախ քննարկութեան մը արդիւնքը, եթէ փաստուի թէ կարեւոր անիրաւութիւն մը գործուած է Հայոց հանդէպ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ուրեմն, ես անձնապէս, ինչպէս որ ըսի, այդ դէպքերուն պատմութեան առարկայական մէկ արժեւորումին կողմնակից եմ: Ոչ մէկը պիտի կարենայ այս մարզին մէջ յառաջդիմութիւն մը արձանագրել որքան ատեն որ մարդիկ անցեալն ու ներկան պիտի չկարենան արժեւորել առանց «Ա. փրիորի» համոզումներու եւ նախապաշարումներու: Այս պատճառաւ ես կողմնակից եմ այդպիսի առարկայական քննարկութեան մը, բայց եւ այնպէս ես դարձեալ պիտի տարուիմ յանձնարարելու որ մենք իրարու նկատմամբ մեր զգացումները պէտք չէ հիմնաւորենք անցեալի պատմութեան վըրայ, մանաւանդ պէտք չէ հիմնաւորենք յիշողութիւններուն վրայ Պետութեան մը, որ այժմ պատմութեան մէջ թաղուած է: Մենք պէտք է ընդհակառակն նայինք դէպի ապագան:

(Շար. - 2)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ արեւելեան շրջանի ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին: Դադարը, որ յոյսեր տուած էր Երեքշաբթի առտու շատ կարճ տեւեց եւ կատաղի յարձակումները վերսկսան աւելի մեծ սաստկութեամբ: Կը թուի թէ Սուրիա վճռած է «կարգի բերել» Փալանժիստները, զոր «դաւաճիր» կը նկատէ եւ Դամասկոսի մամուլը կը գրէ բացէ ի բաց թէ Ֆալանժիստ եւ Շամունական իրենց ճակատագիրը Իսրայէլի կամքին կապած են: Փարիզի Լիբանանցիները բողոքի ցոյց մը ըրին սուրիական դեսպանատունը: Քանի մը օրերու ռմբակոծութեանց զոհերու ճշգրիտ թիւը կարելի չէ ունենալ բայց կ'ըսուի թէ աւելի քան 150 մեռեալ կայ եւ ամէնէն ահաւորը՝ «խոր ողբերգութիւն» մը: Չորեքշաբթի օր, Ներքին նախարարը Պութրոս (քրիստոնեայ) Դամասկոս կ'երթար ճար մը գտնելու համար բայց նախորդ օրը Շամուն Սուրիացիներու մեկնումը կը պահանջէր…: Այլեւս կարեւոր չէ գիտնալ թէ ի՞նչպէս սկսաւ, բայց ամէն ոք կ'ուզէ գիտնալ թէ ի՞նչպէս պիտի վերջանայ:

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ Ներքին նախարարը՝ Արիֆ Կէտարով սպաննուած է քանի մը օր առաջ, ծանօթ է որ խորհրդային մամուլը շատ «գաղտնապահ» է երբ զգայացունց դէպքեր կը պատահին Խորհ. Միութեան մէջ: Շաբաթներ հարկաւոր են նոյնիսկ տեղեկանալու համար թէ օգնաւ մը ինկած է: Այս անգամ Բաքուի «Բակինսկի Ռաբոչի» թերթը արձագանգ կը հանդիսանայ Ներքին նախարարին «եղերական» մահուան բայց այս պաշտօնական լուրը եւ Մոսկուա հասած անպաշտօն լուրերը իրարու քով բերելով, կը հաստատուի որ ոչ միայն նախարարը այլեւ իր երկու գործակիցները սպաննուած են երիտասարդի մը կողմէ, ծնած 1949ին Մուրատով անունով, պետը Շուշայի (Շուշի ?) բանտին վարչական ճիւղին: Մուրատով ատրճանակը ապա իր վրայ պարպած է ու անձնասպան եղած: Այս լուրերը տուած է Ներքին նախարարութեան բանբերը բայց մերժած է սպանութեան բուն դրդապատճառն ալ ըսել: Կը յիշուի սակայն թէ սպաննուած նախարարը, նախ քան այդ պաշտօնին կոչուիլը 1970ին, 25 տարի Քա. Ժէ. Պէ.ի անդամ եղած է:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ իր խորհրդակցութիւնները սկսաւ Պրեմի եւրոպական վեհաժողովի նախորդող երկու օրերուն (Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի) նախ ընդունելով Շիրաք եւ Լըքանիւէ, ապա Միթերան, Տէֆէռ եւ Պալանժէ (Մառշէ օդափոխութեան գացած է Ռումանիա):

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ սկսան Թուրքեւյոյն խօսակցութիւնները Արտաքին նախարարներու հանդիպումով: Միւս կողմէ, Նիկոսիայէն կը հաղորդեն որ Քիփրիանու որոշած է այցելել Թրքական գրաւման շրջանը տեսնելու համար հոն փակուած Յոյները: Տէնքթաշ պայման կը դնէ որ դիմումը իրեն ըլլայ — իբրեւ պետ «Թուրք Պետութեան», Նիկոսիոյ կառավարութեան բանբերը անընդունելի կը գտնէ այդ նախապայմանը:

ՔՈՐՍԻՔԱՅԻ մէջ 48 ժամուան մէջ 34 պայթումներ եղած են զանազան վայրեր:

ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք, որ յետ կարճատեւ այլ անողոք հիւանդութեան, Յուլիս 4ին, Երեքշաբթի կէսօրէ ետք, իր բնակարանին մօտակայ մէկ բուժարանը, ուր փոխադրուած էր քանի մը օրէ ի վեր, իր մահկանացուն կնքած է Սեդրակ Քարեան:

Ողբացեալը հանրածանօթ վեթերան դէմք մըն էր մեր գաղութին մէջ, ուր ցմահ վարեց Փարիզի եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութեան ատենապետի պաշտօնը:

Ծնած էր 1889ին, Խարբերդի Եղեգի գիւղը: Նախնական կրթութիւնը ստանալէ ետք տեղւոյն վրայ, Պոլսոյ մէջ է որ աւարտած է իրաւաբանական համալսարանը եւ նաեւ հոն է, որ Օսմանեան շրջանին կը դառնար ամէնէն երիտասարդ ատենակալը (մաժիսթրա): Իր ազգային գործունէութիւնը սկսած է արդէն Պոլիս, ուր իբրեւ պատասխանատու դէմք Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան կարեւոր դեր խաղացած է: Յաճախ կը սիրէր յիշել այդ օրերը, երբ ազգ. հարցերու շուրջ ալ կուսակցութիւնք՝ կուսակցութիւն տեսակցութիւններ կ'ունենար Շաւարշ Միսաքեանի հետ: Նոյն այդ Պոլիսն է, զոր կը յիշէր, ճիշդ ութ օր առաջ, երբ բուժարանի իր սենեակին մէջ, մահուան ստուերը արդէն պատած իր դէմքը, կ'ոգեկոչէր հին օրերը: Հակառակ իր տկար վիճակին, ոչինչ կորսնցուցած էր իր սուր իմացականութենէն ու չէր ծածկեր թէ շատ գոհ չէր մնացած «Յառաջ»էն, որ քննադատական մօտեցում ունեցած էր իր ճառին նկատմամբ, Սարդարապատի տօնակատարութեան թըղթակցութեան մէջ, յիշելով թէ՝ ինք ալ սահած էր Մայիս 28ի վրայէն, իբրեւ թապու Թուական: Ու իր փափկանկատութեամբ բայց նոյնքան վճռականութեամբ կ'ըսէր.— «Սիրելի՛ս, Մայիս 28ը պէտք է տեսնէիք ոչ թէ 1918ին, այլ 1919ին, երբ Մայիս 28ը մենք տօնեցինք Պոլսոյ մէջ, ու նոյն օրուան մէջ երեք տեղ ճառ խօսեցայ՝ Սկիւտար, Բերա եւ Գատըգիւղ, կազմակերպիչ Կեդր. վարչութեան ալ անդամ էի, ու հանդիսութիւնները առտուն սկսան որպէսզի հասնիմ: Եւ անհամեստութիւն թող չըլլայ, եթէ ըսեմ թէ երիտասարդ խանդավառող բանախօս էի»:

Սեդրակ Քարեան Փարիզի մէջ, արհեստով՝ երդուեալ թարգման էր բայց ազգային գետնի վրայ մնաց միշտ տիրական դէմք մը, մանաւանդ Փարիզի հայ եկեղեցւոյ մէջ, ուր կը վարէր վարչութեան ատենապետութիւնը ըստ իր հայեցողութեան: «Յառաջ» յաճախ համաձայն չէ եղած իրեն հետ, բայց ատիկա արդելք չէ եղած ոչ փոխադարձ յարգանքի, ոչ ալ բարեկամութեան: Արդարեւ, ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ Սեդրակ Քարեան, եղած է ազգանուէր անձնաւորութիւն մը, որուն մահը, նոյնիսկ իր յառաջացեալ տարիքին, զգալի բաց մը կը բանայ մեր գաղութի ազգ. կեանքին մէջ: Ս. Քարեան էր նաեւ մեր բեմերու փնտռուած բանախօսը եւ միշտ նոյն ոգեւորութեամբ խօսք կ'առնէր մեր հաւաքոյթներուն, ուր գիտէր ուշադրութիւնը գրաւել հանդիսականներուն իր զարգացումով ու պերճախօսութեամբ: Բնաւորութեամբ զուսպ, դիւանագէտի խառնուածքի տէր, Սեդրակ Քարեան միշտ գիտցած է իր տեսակէտները պաշտպանել առանց վիրաւորելու հակառակորդը:

Այսօր, ինք ալ հրաժեշտ կուտայ կեանքին, այն հանդիստ խղճով, որ ծառայեց իր ազգին եւ Եկեղեցիին:

×

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երկուշաբթի, Յուլիս 10, ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

ԷՋ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՍ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

Չորեքշաբթի, 21·6·78

Արդէն շաբաթ մը անցաւ: Միջերկրականին յատուկ արեւն ու կապոյտ երկինքը, գրեթէ իրենց ամէնօրեայ ներկայութեամբ, կը զգացնեն թէ հոս, Մարսէյլի մէջ, կեանք ու երկինք, տարբեր գօտիներ են:

Փարիզեան մռայլ ու լալկան երկինքը, կարծէք երազ կը դառնայ, ու պահ մը, կը մոռնանք թէ հաւասարութեան նոյն երկրի աստղերուն տակ կ'ապրինք: Արեւելք ու Արեւմուտք ե՛ւ կլիմայով ու բընակչութեամբ, ու նաեւ՝ բարքերով, ճիգ մը կ'ընեն ըլլալու հարազատ թարգմանը իրենց միջավայրին: Մայրաքաղաքի հեւ ի հեւ վազքը, հո՛ս, անբնական երեւոյթ է: Ձեւով մը՝ տարօրինակ, եւ ասիկա, հաւանաբար որպէս արդիւնք՝ արեւու ջերմութեան, բնութեան եւ շըրջապատի հարստութեան:

Մայրամուտ է գրեթէ: Արեւ ու ցերեկ, իրենց հանդիստը կը փորձեն գտնել հեռո՛ւն, հորիզոնին ետին: Լայն պողոտայ մը, Գանըպիէր, Մարսէյլի Շան զ'Էլիզէն, կեդրոնէն կը յառաջանայ դէպի Հին Նաւահանգիստը դարերու առեւտուրին, ուր պատմութիւնն ու միջազգային լեզուն, իրենց խօսքը ունին արձանագրած, որպէս կենդանի վկան՝ անցեալի էջերուն, կենդանութեան, միջ-ազգերու կապին ու շփումին:

Ծով ու ցամաք, քիչ անդին՝ երկինք ու հորիզոն, ընդելուզուած ու ձեռք ձեռքի, խորհրդանիշը կը դառնան Արարչի ստեղծագործութեան ու կատարելութեան: Ներկայութիւն մը՝ ամենուրեք, անոնց որոնք հին օրերու դանդաղ կապերը առաջնորդեցին ազգերու ե՛ւ առեւտուրին ե՛ւ մշակոյթին ու քաղաքակրթութեան մերձեցման ու նաեւ՝ ազդեցութեան:

Մարսէյլ ու Հին Նաւահանգիստ: Քիչ անդին, հսկայ փոխադրական նաւեր, որոնք, գրեթէ ամէն օր, դարերու նոյն դէմքերը կը տարուբերեն, վերանորոգուած տարազներով:

Ծիգ մըն ալ ու մենք արդէն կը խորասուզուինք ժամանակին մէջ: Բազմալեզու ազգեր, — Փիւնիկեցիներ, Ճենովացիներ, Իտալացիներ, Եգիպտացիներ ու դեռ... Հայեր, — թագաւորներու տիտղոսներով ու վաճառականներու հոգերանութեամբ, նուէրներ կը փոխանակեն, նշան՝ բարեկամութեան, խաղաղութեան դաշնագրերու ու տակաւին՝ քօղարկուած այլ շահերու:

Կը քալենք մտովի դարերու ընդմէջէն, ու պահ մը, կանգ կ'առնենք կիլիկեան շրջանի մեր պատմութեան էջերուն առջեւ: Տարօրինակ մտածում մը, շուրջ եօթը դարու նահանջով, մեզ կը կապէ անցեալին: Ահաւասիկ խաչակիրները, որոնք կայք են դրած Կիլիկիա, հանգըստանալու եւ վերանորոգուելու համար: Քիչ անդին՝ թագաւորները մեր Լուսինեան, որոնք, հաւանաբար, այս ափերը տեսան, ժողովուրդի մը՝ Հայուն, ճակատագիրը տնօրինելէ առաջ:

Հո՛ս է, մօ՛տս, թագակիր Լեւոնը վերջին, Լուսինեան արքան Հայոց, Հայուն ճակատագիրը սեղմած կրծքին, թափառական ու վտարանդի: Դարերու շղթաներ, Փարիզ, Սէն Տընիի Մայր-Տաճար, Մարսէյլ ու Հին Նաւահանգիստ, ջնջած են կարծէք ժամանակ ու միջոց, ու մենք կ'ապրինք ե՛ւ փառքի ե՛ւ չիջումի վայրկեաններ:

Դարուս արուեստական լոյսերը մեր աչքերը կը շլացնեն, ի տես՝ ադամանդակուռ քարերուն Հայոց արքային: Կը լսենք շեփորները արքայական պահակներուն՝ նաւերու խո՛ւլ, բայց ուժգին սուլոցներու ընդմէջէն: Ու քիչ ետք... լռութիւն:

Հեռո՛ւն, լուսինն է խաւարած, ամպերու ետին: Փախուստ ու նահանջ: Կորուստ՝ փառքի եւ իշխանութեան: Փակուած էջ՝ Հայոց պատմութեան: 1375: Վե՞րջ Կիլիկեան Թագաւորութեան: Անվերադարձ ողջերթ՝ Հայու արքային:

Կը քալենք մենք տակաւին կողք կողքի, Հայո՛ւ գոյութիւն, Հայո՛ւ պատմութիւն, երէկ ու այսօր:

Կը քալենք գլխիկոր, կարօտը մեր աչքերուն մէջ, իղձ ու տենչանք երգի վերածած:

Կը քալենք... ու ձայներ, խո՛ր ու մելամաղձոտ, բիւր շրթներով՝ կը փսփսան.

— «Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա»...

Դողդողացող մեր շրթները կը ձայնակցին ցեղիս երազի կարօտին: Գիշերային անուրջին մէջ ու հեռո՛ւն, մեղեդին կը դառնայ պատարագ, Հայո՛ւ աղօթք, ու բառերը՝ պատմութեան էջերէն ցցուող, Հայու սուրբեր: Անտեսանելի վարպետին ձեռքը կը շարժի: Գիծերը կը մէկտեղուին, կը դառնան գիր, կ'ըլլան լեզու, պատկեր ծանօթ՝ Հայոց լեզուի մշակներուն: Կը ձայնակցին անոնք եւս, քիչ հեռուէն, կղզեակ Հայու Վենետիկէն Մխիթարը Սեբաստացին, Ալիշանը մեր Մխիթարեան հայրերու՝ կարօտալից աչքերով.—

«Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիան»...

Ջնջուած են սահման, միջոց ու ժամանակ, հայորդիի մեր աշխարհին մէջ: Դարերը շաղկապուած իրարու, կը տողանցեն: Մինչ անդին, լուսափառ դէմքեր, զրոյց կ'ընեն սերունդէ սերունդ, մեծասքանչելի բարբառով, դեգերող մեր քայլերուն՝ խօսակից, հարազատ պատկեր՝ մեր ապրումներուն:

«Տո՛ւր ինծի Տէ՛ր ուրախութիւնն աննման» կը լսուին բառերը հայ բանաստեղծին:

Խոկումի պահն է ու ապրումը՝ երկու էջ կեանք, կամուրջ, կօթող՝ սերունդներու հաղորդականութեան:

Կեանք ու երազ, իղձ ու կարօտ, երէկ ու այսօր զօդուած են իրարու, ապրումի նոյն ուժգնութեամբ:

Դարերու պատմութեան շղթան փըշրուած է այս գիշեր, ի լուր՝ մեր պապերու պատգամներուն:

«... Բայց ո՞վ է կարող ժամանակների վճիռը եղծել,

«Շողացող աստղին, կապոյտ երկնքում վարագոյր քաշել... »:

Միջերկրակա՛ն, ծո՛վ դարերու պատմութեան, վայելքիս մէջ այս գիշեր, երկու անձով, երէկ-այսօր, օրհնեցի քեզ ու ատեցի:

Օրհնեցի՛ քեզ, մայր բնութեան Արարչագործ, որովհետեւ եղար կամուրջ՝ թափառական հայ պապերուս հանճարագործ մտքերուն:

Օրհնեցի՛ քեզ, ամբո՛ղջ սրտով, ծո՛վ լուսատու, որովհետեւ եղար շաղկապ՝ Արեւելքին-Արեւմուտքին, հին օրերու մէջ — ազգերու քաղաքակրթութեան փոխ ազդեցութեան ու լոյսին:

Բայց ատեցի միանգամայն, որովհետեւ ափ մը հողը, ոտքերուս տակ, բազուկ ուժիդ, մնաց օտար, մնաց հեռու «ձայն բարբառոյ յանապատի» ափ մը հողի մեր կարօտի՛ն, մեր իսկ դատին, արդար վարձքին, մեր հողերո՛ւն, մեր հողերու՛ն:

Ննջէ այժմ, ծո՛վ յաւիտեան, որովհետեւ թափառական ցեղիս ձայնը, նոր օրերու նոր երգերով, յանուն մարդոց արդարութեան, նոր արշալո՛յս պիտի կերտէ, միահամուռ կուռ քայլերով:

Բամ փորոտան...:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՏՈՒՖԻ ՆՈՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Մասնագիտական մշակումով մը կարելի եղած է հրաբխածին տուֆը մարմարէն առաւել ամուր դարձնել, միաժամանակ անոր տալ փայլ մը, որ կրանիտին նմանի: Մարմարին յատկանիշներով օժտուած այս տուֆը լայն չափերով կարելի պիտի ըլլայ օգտագործել շինարարութեան մէջ: Բազմազանութիւն պիտի մտցնէ շէնքերու ճարտարապետութեան մէջ:

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Լարուած կացութիւնը Խորհ. Միութեան եւ Չինաստանի միջեւ պարզ է, որ իր անդրադարձը կ'ունենայ դիւանագէտներուն, դեսպանատուներու եւ հիւպատոսարաններու անձնակազմերուն նոյնիսկ առօրեային վրայ:

Մոսկուայի չին համայնքը առանձնացած է ինքնիր մէջ: Շատեր հազուադէպ դուրս կ'ելլեն խիստ պաշտպանուած դեսպանատան դուռնէն: Իրենց ուտեստեղէնը դուրսէն բերել կուտան եւ քիչ մըն ալ կը մշակեն դեսպանատան պարտէզին մէջ: Իրաց այս վիճակին մէջ աւելի քան ժուժկալ կեանք կը վարեն:

— Կը փափաքիմ, բնականաբար, դուրս ելլել, կը խոստովանի դեսպանատան անձնակազմէն մէկը, անհրաժեշտ է, որ կատարելագործեմ ռուսերէնս, աւելի լաւ ճանչնամ քաղաքը, սակայն, ներկայ պայմաններուն մէջ ասիկա անկարելի է:

Տարբեր էր պատկերը մինչեւ 60ական թուականներու սկիզբը, երբ Մոսկուայի ամէնէն մեծ դաշնակիցը կը նկատուէր Մաօ: Այդ թուականներուն ընթացիկ երեւոյթ էր տեսնել հազարաւոր Չինացիներ՝ պաշտօնատարներ, մարզիկներ, ուսանողներ Մոսկուայի փողոցները: Բայց միայն Մոսկուան չէր, որ առանձնաշնորհեալ տեղ կը գրաւէր: Չինացիները կ'այցելէին նաեւ խորհրդային այլ Հանրապետութիւններու մայրաքաղաքներն ու քաղաքները եւ կ'արժանանային ջերմ ընդունելութեան:

Այդպիսի բացառիկ ընդունելութեան մը արժանացած են չինացի մարզիկները Երեւանի մէջ 1954ին: «Սով. Հայաստան» ամսագիրը, Յուլիսի թիւ, զոյգ նկարներով կը պատկերացնէր այցելութիւնը գրելով.— «Վերջերս, առաջին անգամ, Երեւան ժամանեցին Չինական Ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի բասկետբոլիստները... Տօնական տեսք էր ստացել այդ օրը (Յունիս 19) ռեսպուբլիկական ստադիոնը: Փողփողում էին Սովետական Միութեան, Չինական Ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի եւ Հայկական ՍՍՌ պետական դրօշները: Այլ պաստառների վրայ ռուսերէն եւ հայերէն լեզուներով գըրուած են.— «Ողջոյն չինական բասկետբոլիստներին», «Կեցցէ չին եւ ՍՍՌՄ ժողովուրդների բարեկամութիւնը»...:

Պատկերը հիմնովին փոխուեցաւ վաթսունական թուականներէն սկսեալ, երբ չինացի ուսանողներ արտաքսուեցան Մոսկուայէն եւ ցոյցեր տեղի ունեցան չինական դեսպանատան առջեւ:

Այժմ հարիւր հոգիէ կը բաղկանայ դեսպանատան անձնակազմը: Դեսպանատունը, որ կը գտնուի Բարեկամութեան Փողոցին վրայ, շինուած է առաւել մեծ անձնակազմ մը ունենալու նախատեսութեամբ:

Խորհրդային սահմանափակումներ չըկան: Ոստիկանները չեն միջամտեր մուտքի կամ ելքի ժամանակ: Չինացիք ազատ են իրենց ուզած տեղը երթալու մայրաքաղաքին մէջ եւ դեռ Ռուսեր բարեկամական խօսակցութիւններ կ'ունենան պատեհ առիթներով:

— Երբ երբեմն դուրս կ'ելլենք եւ կ'այցելենք հոս ու հոն, ինչպէս Լենինի թանգարանը կամ ցուցասրահներ, այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք, թէ ռուս պարզ քաղաքացին լաւ տրամադրուած է մեզի հանդէպ, դիտել կուտայ դեսպանատան պաշտօնեայ մը:

Յամենայն դէպս, Հերըլտի Թղթակիցին մատնանշումով, Մոսկուայի Չինացիները իրենց դեսպանատան չորս պատերուն ետեւ առանձնացած կեանք մը կը վարեն:

Թ. Ա. Թ.

LIVRES REÇUS

Poèmes

de L'Arménie Soviétique, traduits de l'Arménien par Vahé Godel. *Publications Orientalistes, France.*

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՏԺԳՈՅՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆԷ ՄԸ ՎԵՐՋ, ԱՀԱ՛ ԱՐԴԷՆ ՇՐՋԱՆԸ

Համայն մարզական աշխարհին կողմէ, ամիսներով այնքա՛ն հետաքրքրութեամբ սպասուած ոտնագնդակի աշխարհի ախոյենութեան մրցումները, բացայայտ միօրինակութիւն մը ցուցաբերեցին երկու միլիոնի մօտ ներկայ եւ հարիւրներով միլիոն հեռատեսիլի հանդիսականներուն, խաղարկութեան նոր ձեւի մը ընդգրկումով, որ ընդհանուր գոյնով կը հակէր պաշտպանողականի, մեծ մասով գործողութիւններուն դաշտին միջին սահմաններուն վրայ կատարումով: Արդարեւ, քիչ անգամ ականատես կ'ըլլայինք, յառաջապահ գիծերուն խմբովին շարունակական յարձակողականներուն, որոնք են միայն ստեղծողը զգայացունց ապրումներու: Փութանք ըսել որ ամէնէն աւելի Արժանթինցիք, Իտալացիք ու մասամբ Փերուցիք եւ Թունուզցիք էին որ (առանց մոռնալու Հոլանտացիք), կիրարկեցին խիզախ յարձակումներու խաղարկութիւնը:

Արժանթինի յաղթանակը անակնկալ մը չեղաւ, կարծես սկիզբէն ի վեր արձանագրուած ըլլար որ պիտի շահէր, քանի որ ըստ ընկալեալ աւանդութեան, կազմակերպիչ երկիրն է որ կը խլէ յաղթանակի դափնին: Անմիջապէս յայտնենք սակայն, որ Հարաւ. Ամերիկայի խումբը, դիպուածով չէր լոկ որ տիրացաւ բաժակին. առանց ըլլալու անզերազանց խումբ մը, սակայն սկիզբէն վերջ անմաքառեցաւ ոգի ի բուին եւ ի վերջոյ յաղթանակեց այնպէս, ինչպէս չորս տարիներ առաջ Արեւմտեան Գերմանիա, եւ տարիներ ալ առաջ Մեծն Բրիտանիա, երկուքն ալ նախորդ կազմակերպիչ երկիրները: Մինչ սքանչելի Հոլանտան, ճիշդ նման 1974ին, արժանապէս կը հասնէր վերջնականին, 90 վայրկեաններու աւարտումին, դեռ հաւասար հակառակորդին հետ, մեծ յոյս կը ներշնչէր «թատերական հարուած» մը արձանագրելու, երբ երեսուն վայրկեաններու երկարաձգման ընթացքին, բացարձակապէս պիտի խորտակուէր յանդուգն մրցակցին դըրդագին յարձակումներով, յաջորդաբար ստանալով պարտութեան երկու նըշանակէտերը:

Իսկ գալով Ֆրանսայի, մեզ ամէնէն հետաքրքրողը, ափսո՛ս, անգամ մը եւս ի դերեւ ելան իր վրայ դրուած բոլոր յոյսերը ու ոչ միայն չկրկնուեցաւ 1958ի իր ծափահարելի ելոյթը երբ ընդհանուր դասաւորման մէջ կը յաջողէր երրորդ հանդիսանալ, այլ եւ կը կորսուէր առաջին իսկ շրջանին, կարծես իր ձախողութիւնը կը ստորագրէր իր առաջին բախումին, վերջնական պարտութեան ենթարկուելով Իտալիոյ կողմէ: Ու այժմ տարտամ կամ ոչ, 1978ի Աշխարհայինը անցած է արդէն պատմութեան, վերերեւալու համար 1982ին, այս անգամ Սպանիոյ մէջ: Ահա ուրիշ կարեւոր մրցում մը, — բոլորովին տարբեր ճիւղի, եւ որ եթէ չունի համաշխարհային բնոյթ, բայց կը հետաքրքրէ մեծ մասով Եւրոպան, մասնաւորաբար անշուշտ Ֆրանսան, — ազդանշանը տրուած է քանի մը օրեր է ի վեր, Ֆրանսայի հեծելանիւի 65րդ շըրջանն է այդ: 4100 քիլոմեթր շրջագայութեամբ, 110 մրցորդներու մասնակցութեամբ, մեծ թիւով Ֆրանսացիներու կողքին՝ Պելժեր, Իտալացիներ, Հոլանտացիներ, Սպանացիներ, եւայլն, թէեւ անոնց մէջ կը գտնուին մէկէ աւելի զօրեղ հեծելանորդներ, սակայն բառին բուն իմաստով այս տարի չկան գերախոյեաններ, նման Մերքսի, նման Փուլիտորի:

Բաղդատմամբ այս վերջնոյն, որ դեռ մինչեւ անցեալ տարի, հակառակ իր քառասուն տարիներուն, քաջաբար կը յանդգնէր կռուիլ վիթխարի մրցման մէջ, քիչ մը շուտով մարեցաւ պելժ անզուգական ախոյեանին աստղը, որ երեսունեւչորս տարեկանին հրաժարականը կուտար անհամար յաղթանակներով պսակուած իր ասպարէզին, առանց կարենալու սակայն բեկանել մրցանիշը Ֆրանսացի միւս նոյնպէս անզուգական վարպետին՝ Ժաք Անքթիլի, յաղթական հինգ անգամնե-

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ԱԶՆԻՒ ՀԱՅՈՒՀԻՆԵՐ ԿԸ ԹԱՂԵՆՔ

ԹԱԳՈՒՀԻ ԲԱԶՈՒՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Իր վերջին նամակին այդ առաւօտ երբ կը պատրաստուէի պատասխանել, անակնկալ մահուան գոյժը ամբողջ հոգւովս ցնցեց զիս։

Համեստութեան տիպար, ազնուահոգի

բով, ինչպէս ինք էր Մերքս եւս։ Ինչպէս նախորդ Շրջաններուն, այս անգամ եւս, 22 հանգրուաններու մաս կը կազմեն Ալպեան եւ Փիրենեան լեռներուն բարձրաբերձ լանջերու կատարները, ու նաեւ գագաթ մը Օվէռնեի մէջ, բոլորն ալ շոգեպինդ մագլցումներով, ու նաեւ գարձդարձիկ չատ վտանգաւոր վայրէջքներով, ուր անկում մը կրնայ յանկար – ծակիի բերել ամէնէն յանդուգն ու փորձառուն։ Առաջին անգամ ըլլալով կը մասնակցի Ֆրանսացի յայտնութիւնը՝ Պերնառ Ինօ, 24 տարեկան, որ ամէնէն հաւանական յաղթականը կը նախատեսուի եւ ամէնէն կարեւոր ոսոխը իր հայրենակցին՝ 1975ի եւ 1977ի յաղթական Պեռնար Թէվնէի, որոնց միջեւ չատ բուռն կ'երեւակայուի մղուելիք պայքարը, մանաւանդ լեռնային շրջաններուն մէջ, ինչպէս եւ ընդդէմ ժամացոյցի անհատական գրոհներու ընթացքին։ Երկուքն ալ մանագէտ։

Պէտք է յիշել անունները, ի միջի այլոց, պելժ առաջնակարգ ախոյեանին՝ Վան Իմփի, 1976ի յաղթական ու նաեւ նոյնպէս պելժ Փոլանթիէի, հոլանտացի Քիւբերի եւ Զէօթէմէլքի։ Ռուրիշնեբու եւ Սպանացիներու մէջ եւս կարելի է փնտռել յաղթանակին ձգտողներ։

Շատ ք'էլիգէի վրայ է որ, Յուլիս 23ին, պիտի հասնի յաղթականը դեղին շապիկով, մինչեւ այդ, անխուսափելի լքումներու հետեւանքով բաւական կրճատուած կարաւանը։

... Ուզելով այդ յորձանքին հայկական կաթիլ մը հոսեցնել, հարց կուտամ թէ ե՞րբ պիտի տեսնենք եաճ մը մրցողներու ցանկին մէջ...։ Տարիներ առաջ, մեծ հրճուանքը կ'ունենայինք կարդալով երկու հայորդիներու՝ Մանուրեանի եւ Փափազեանի անունները, կարծեմ ուրիշ մը եւս, որուն անունը կը վրիպի յիշողութենէս, բայց վստահ գիտեմ որ Փափազեան, հարիւր մրցակիցներու մէջ, ընդդէմ ժամացոյցի հանգրուանի մը մէջ, երրորդ կը հանդիսանար անմման եւ տաբրախտ Ֆուսթօ Քոփփի օրով։

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Հայուհի մըն էր որ բաժնուած էր մեզմէ։

Դեռ տարի մը առաջ կը կորսնցնէր իր ծերունազարդ մայրիկը, զոր երկար տարիներ անտրտունջ խնամած էր տանը մէջ։ Այդ առթիւ հայ մայրերու նուիրուած յօդուածով մըն ալ կ'արտայայտուէր «Յառաջ»ի մէջ։

Կը յիշեմ Թագուհին երբ Պոլսոյ «Պէպէք»ի ամերիկեան քոլէճի վերջին տարուան քննութեան համար մխրճուած իր գիրքերուն մէջ մեծ եռանդով եւ տեւականօրէն աշխատելով աւարտեց իր շրջանը։

Մանկութեան յիշատակներով իրարու կապուած՝ բայց շրջան մը բաժնուած, կեանքի անխուսափելի պատահարներէն, ակամայ հեռացած մեր ծննդավայրէն, Թագուհի Բազումեան նախ Լիբանան ու յետոյ Լիոն հաստատուած էր վերջնապէս։

Սիրոյ եւ յարգանքի տուրք ունինք իրեն հանդէպ վասնզի գործօն ու օգտակար դեր մը ունեցած է Լիոնի եկեղեցւոյ չուրջ եւ ազգային կեանքի աշխուժութեամբ, նաեւ հայերէնի դասեր աւանդելով։

Աստանդական մեր կեանքին մէջ համեստօրէն շուքի մէջ աշխատած միշտ։ Ծառայութիւնը իրեն համար փառք չէր, այլ պարտք մը կը նկատէր։

Իր վերջին նամակով կը գրէր.

« Իրապէս կը հիանամ գործունէութեանդ։ Ես ինքզինքս որեւէ գործ ստանձնելու անկարող կը զգամ այլեւս։ Կ'երեւի ֆիզիքապէս քայքայուած եմ։ Թէեւ չեմ կրնար ըսել որ հարիւր առ հարիւր հիւանդ եմ, բայց մէկ բառով՝ անկայուն առողջութիւն մը »։

Աւելի վերջ կ'աւելցնէր.

« Պարտէզը աղուորցաւ, կեռասենին առատ կեռաս ունի, ամէնէն լաւ ժամանակն է, բոլորովին հասունցած։ Եթէ առիթ ունիս, եկուր միասին ճաշակենք»։

Սիրելի Թագուհի, ամէն կարելիդ ըրիր սիրով ծառայելու ընտանիքիդ, եկեղեցիիդ, համայնքիդ։

Կը խոնարհիմ թարմ շիրիմիդ առջեւ եւ թող այս քանի մը տողը բուրումնաւէտ մանուշակներով, որպէս համեստութեան խորհրդանիշ, զարդարեն քու ցուրտ շիրիմդ։

×

ՕՐԻՈՐԴ ԹԱԳՈՒՀԻ ԳՆԴՈՒՆԻ

Յունիս 28ին Սէն-Գլուի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանին մէջ հանգչեցաւ յոգնաբեկ Օր. Թ. Գնդունիի անշնչացած մարմինը։

Օր. Թ. Գնդունի մաքուր նկարագրի տէր, չափազանց խստակրօն, բայց զարմանալի կերպով գթասիրտ, աշխատունակ նուիրուածութիւն մը ցոյց տուած է ոչ միայն իրեններուն այլեւ առ հասարակ իր ազգակիցներուն հանդէպ։

Կապոյտ Խաչի երկար տարիներու անդամ, պարտաճանաչ ընկերուհի, թէեւ վերջերս իր առողջական վիճակին պատճառաւ հեռու կը մնար գործօն դեր մը ունենալէ, սակայն ամէն առթիւ իր լուման կը փութար հասցնել իր պատկանած Փարիզի մասնաճիւղին։

Աքսորի դառնութիւնը ապրած եկած հաստատուած Ֆրանսա, չարաչար աշխատանքի լծուած չատերու նման, ժամանակ կը գտնէր իր աշխատանքի բաժինը բերելու Կապոյտ Խաչի կազմակերպութեան, մնալով միշտ խստապահանջ ամէն կարգի գործունէութեան մէջ։

Բծախնդիր՝ մաքուր հայերէն լեզուի օտար բառերու ներգործութիւնը չհանդուրժելով հայերէն համապատասխան բառերը կը գտնէր եւ կը ստիպէր խստօրէն բոլորիս այդ բառերը գործածել։

Տարի մը առաջ տունէն փոխադրուած առողջական յանկարծակի անկումի մը պատճառաւ, աւաղ այլեւս անդառնալիօրէն կը բաժնուի մեզմէ։

Հողը թեթեւ, սիրելի ընկերուհի, ցաւատանջ մարմնոյդ։

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

×

ՍՐՏԻ ԽՕՍՔԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒՀԻԻՍ՝
ԹԱԳՈՒՀԻ ԲԱԶՈՒՄԵԱՆԻ

« Ոչինչ տուած կ'ըլլաս մարդոց մինչեւ որ քու անձէդ իսկ տուած չըլլաս »։

Կարծես թէ այս չակերտը քեզի համար բացուած ըլլար, Թագուհի։

Ամբողջ կեանքդ անձնուիրութիւններու մէջ խտացաւ։ Զլլացար ինչ որ կրնայիր ընել ամոքելու համար որեւէ ցաւ։ Սիրտդ իր անսահման հարստութիւնը բաժնեց անխտիր՝ բոլոր անոնց որոնք մօտեցան իրեն։ Նոյնիսկ անոնց՝ որոնք ապերախտութեամբ փոխարինեցին քեզմէ ընդունած իրենց բարիքները, դուն չարունակեցիր միշտ տալ։ Բարի ծնած էիր. ձեռքդ չէր։

Կուտայիր միտքդ, սրտէդ, քսակէդ՝ եւ ոչ աւելորդը։ Այս բոլորը առանց եսի, անշշուկ, կարծես նոյնիսկ ամօթխած։

« Ինչ որ կուտայ մարդ, ան կը մնայ միայն, պահածը յաւիտեան կորսուած է »։

Բարեկամներուդ հոգւոյն մէջ յիշատակդ պիտի վերածուի խորանի մը ուր ընդմիշտ պիտի պլպլայ անմար ճրագը կանթեղին՝ քու ջինջ պատկերդ լուսաւորող։

Ա. ՊԱՊԵԱՆ

ԴՈՂԱՅԻԹԷ ԴՈՂԱՅԻԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ «Յուսաբեր» ակումբի «Լ. եւ Ս. Գարագաշեան» սրահին մէջ, Շաբաթ, Մայիս 27, տեղի ունեցած է Մայիս 28ի վաթսունամեակի հանդէսը։ Ներկայ եղած է Եգիպտոսի Հայոց առաջնորդ Զաւէն Եպս. Չինչինեան։ Բացումը ըրած է Տոքթ. Սուրէն Պայրամեան։ « Յուսաբեր » երիտասարդականի կողմէ ուղերձ մը կարդացած է Գուրգէն Բանեան։ Բանախօսած է Տիգրան Ճինպաչեան (Պէյրութէն) որ անդրադարձած է Մայիս 28էն առաջ տեղի ունեցած դէպքերուն, Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան հռչակումին եւ անոր գոյութեան երկուքուկէս տարուան ընթացքին իրագործուած նուաճումներուն։ Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութենէն ետք հանդէսը վերջ գտած է ընկերական խրախճանքով։

×

Յաջորդ առաւօտեան, Գահիրէի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Զաւէն Եպս., վեր առնելով Մայիս 28ի պատմական եւ ազգային իմաստը։ Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն եւ Գոհաբանական մաղթանք կատարուած է։ Եկեղեցական արարողութիւններէն ետք խումբ մը ազգայիններ գլխաւորութեամբ առաջնորդի, այցելած են անկախ Հայաստանի վարչապետներէն Համօ Օհանջանեանի դամբարանը եւ ծաղկեպսակ դրած։

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 28ի առաւօտեան, պատարագած եւ քարոզած է Յովսէփ Վրդ. Մամուր։ Յաւարտ պատարագի կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն եւ Գոհաբանական մաղթանք, որմէ ետք « Կամք » մարզական ակումբի սկաուտները ծաղկեպսակներ զետեղած են եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ բարձրացած Ապրիլեան Եղեռնի յուշարձանին։ Ապա, հոծ բազմութիւնը ուղղուած է Առաջնորդարանի դահլիճը, ուր տեղի ունեցած հիւրասիրութեան ընթացքին խօսք առած է Յառաջդիմասէր Մշակութային Ընկերակցութեան կողմէ Վահան Գավուքճեան եւ տուած օրուան իմաստն ու Սարդարապատի յաղթանակին ազդեցութիւնը նորահաս սերունդին վրայ։ Խօսք առած են նաեւ Աղեքսանդրիոյ առաջնորդական փոխանորդ Իսահակ Ծ. Վ. Ղազարեան եւ Վահան Ալեքսանեան, որոնք ծանրացած են վաթսունամեակի տօնին առթիւ ստեղծուած համերաշխութեան եւ համագործակցութեան վրայ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

2.

Ութն էլ գրեթէ միաժամանակ կառչեցին ուռենիների կարմիր, ոլոր արմատներից։ Նրանց ուսերից ջուրը խշշոցով հոսեց քարերի վրայ։

Գիշեր էր թէեւ, սակայն Ջիլ Ջաքարը որոշակի տեսնում էր ծառերի բները, նոյնիսկ այդու արահետը, որ արծաթեայ փայլ ունէր աստղերի լոյսից։ Հեռաւոր հորիզոնում գծագրուել էր Գոհանամք լեռը՝ մթին խորշերով, հին ձեան ու հին սառոյցների լոյսով։ Լեռը ծանր, ծանր գալիս էր փլուելու Եփրատի վրայ։

Հասած – չհասած արտերի մէջ ճչում էր մի միայնակ գիշերահաւ։ –– «Ին–չո՞ւ, ին–չո՞ւ...» Նրա ճիչը ծանր արձագանգում էր Փիդայիների գլուխներում։ «Ին–չո՞ւ, ին–չո՞ւ»։ Երկինքը, մօտերքում մրափած Աւագ վանքի զանգի պէս կախուել էր արտերի ու բլուրների վրայ։ Տիեզերքի խորքերից է գալիս ահաւոր չառաչը։ «Ին–չո՞ւ, ին–չո՞ւ»։ –– Ջիլ Ջաքարը հոտոտեց շրջակայքն ու ձեռքը ուղղեց մօտիկ ձորակին։

–– Այնտեղ մարդ կայ։

Քարերի արանքում, խումբ – խումբ թաքնուել, քար էին դարձել տղամարդիկ, կանայք, նաեւ երեխաներ։ Ձլինէր Ջիլ Ջաքարի հոտոտելիքը, Փիդայիները չէին տարբերի՝ դրանք մա՞րդ են, թէ հողակոշտեր, քարեր։

Ջիլ Ջաքարը ճանաչեց քարի պէս գորշ գունդ, կոյր աչքերի խոռոչները դատարկ զինագործ Ղըյմա Օհանին։ Սա իր կրտսեր եղբօր հետ էր։ Ջիլ Ջաքարը ռոնաց բորենու յանգով։

–– Է՛, ո՛ւ... Ղըյմա՛ Օհան։

Ծերունին թարթեց կոյր աչքերի մըթինները։

–– Ես կաթնկցի Ջիլ Ջաքարի ձայնն եմ լսում, մարդիկ։

Քարերը կենդանացան։ Փախստականները Եփրատի ափի գիւղերից էին, մի քանի հարիւր շունչ, որ հրաշքով ազատուել էին կոտորածից։ Ջիլ Ջաքարը մռնչաց ցաւից, փուլ եկաւ կոյր զինագործի մօտ։

–– Է՛, ո՛ւ... Ղըյմա՛ Օհան, ջա՞րդ էր։

Կոյրը հեկեկաց։

3.

Շողը դարձել էր յեղյեղուկ կրակ։ Գերասիմ վարժապետը բերանը բաց ու խուփ անելով հազիւ էր կուլ տալու օդ գտնում։

Գարնան կոտորածից յետոյ, Երզնկան դիակի պէս աչքերը չռել, ոռնում էր գորշ երկնքի երախին։ Քաղաքի ողջ մնացած Հայերը՝ մի քանի հազար մարդ, կին, երեխայ հաւաքուել էին Սուրբ Նշանի բարձունքին անվնաս մնացած Հայոց թաղում ու ամրացել։ Թուրքերը վաղուց է չէին գրոհում Հայերի վրայ։ Համոզուած էին, որ պաշարուածները կը կոտորուեն քաղցից կամ անձնատուր կը լինեն։ Կանոնաւոր զօրքի մի գունդ շըրջապատել էր Սուրբ Նշան թաղը։ Նրանք միայն երբեմն – երբեմն թնդանօթներից խփում էին պաշարուածներին։

Մի խումբ զինուած տղամարդիկ ամբացել էին իրենց թաղը բերող միակ մուտքի փլուածքներում ու հսկողութեան տակ էին պահում նեղ փողոցը։ Գեղամն ու իր պապի ֆրանկ–մաւոն ծառան այդ խմբի մէջ էին։

Գիշեր էր։ Գեղամը մի վերմակ թրջեց նաւթով ու աւերակների միջով գնաց հասաւ այն շէնքին, որտեղ նստած էր թուրքական գնդի շտաբը։ Նա վառեց նաւթոտ վերմակն ու գցեց շէնքի մէջ։ Հրդեհի կրակն արագ բռնեց շէնքը։ Թուրքերը դուրս նետուեցին պատուհաններից, դռներից։ Հայոց դիրքերից նըրանց գնդակահարում էին հրդեհի լոյսի տակ։

×

Նորից գիշեր է։ Թուրք զինուորի զգեստ հագած Գեղամը նորից աննկատելի իջաւ բաց։ Մտնելով թուրքական թնդանօթների դիրքերը, նա դաշոյնով կտրեց մարտկոցի հրամանատար բէյի գլուխը ու ետ եկաւ։ Կտրուած գլուխը նա գցեց ֆրանկ – մաւոնի ոտքերի տակ։

–– Հագցրու ցցի ու պտըտիր դիրքերում, պատուիրեց նա ծերունուն։ Թող Հայը հասկանայ, որ Թուրքի գլուխն էլ է հնարաւոր կտրել։ Սակայն չասես, որ դա ես եմ արել։ Ջաւե՛ս, թէ չէ քո գըլուխն էլ կը կտրեմ։

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(101 - Շար.)

Այրի Տիկին Վահան Սապոնճեան, Պ. Հայկազ Սապոնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սապոնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժեռար Պելանժէ եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Սապոնճեան (Փարիզ, Հայաստան), Տնկոյեան, Նալպանտեան, Շըռթիքեան, Աղապալեան, Տէր–Ղազարեան եւ Գազազեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր եւ ազգակա-նին՝

ՎԱՀԱՆ ՍԱՊՈՆՃԵԱՆԻ
(էրզրումցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 3ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 7, ժամը 10·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Նուազի–լը–Սէքի Նոր–գերեզմանատունը (Ռիւ տը լա Ֆոնթէն) ժամը 11·45ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Աշխէն Պօղոսեանի (Մարսէյլ) մահուան առթիւ, հետեւեալ նուէրները եղած են «Յառաջ»ի բարգաւաճման ոգեբացեալին յիշատակին.—

Պօղոսեան ընտանիք 200 Փր., Պ. Ջաւէն Գաբրիէլեան 100, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ճառայեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 50, Շալճեան ընտանիք 100, Պ. Յարութիւն Տէրոյեան 50, Պ. Յակոբ Ղազարեան 50, Տէր եւ Տիկ. Մելքոնեան 50 Փր.:

ՆՈՒԷՐ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկ. Զապէլ Արզումանեանէ ձեռագործ պատկերը Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանին, շրջապատուած եռագոյնով, ի յիշատակ իր սիրելի եղբօր՝ Խաչատուր Արզումանեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50ական Փր. Տիկ. Տիրուհի Կելկելեանէ, Տիկ. Եպրուհի Դաւիթեանէ, Տիկ. Տիրուհի Պետրոսեանէ, Տիկ. Արփինէ Փափազեանէ, Տիկ. Անոյշ Այվազեանէ, 20 Փր. Տէր եւ Տիկ. Մուրատեանէ, 100 Փ. Օր. Էլիզապէթ Մուսէեանէ փոքրիկն Արմէն Բեքմէզեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Հրայր Աչճեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Աչըքկէօզեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 9, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՇԱՆՈՒՀԻ ԱՉՃԵԱՆԻ
(ծնեալ Պահլաւունի)

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Արէն Նշանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լուի եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ռիշար ինչպէս նաեւ Տրէզեան, Գալֆայեան, Ուշաղլեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ–մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱԳԱՊԻ ՆՇԱՆԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Տէր–Եղիայեան (Մոնպելիառ) փոխան ծաղկեպսակի 1000 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Այրի Տիկին Աշխէն Պօղոսեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Փր. Տէր եւ Տիկ. Տօքթ. Հ. Տամլամեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Տորք Տէր–Յակոբեանէ Բժ. Ռուբէն Տէր–Դաւթեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ:

ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
ՆԻՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Կիրակի, Յուլիս 9, Լա–Քոլ–սիւր–Լու. Համադամ ճաշեր, զանազան խաղեր:

Օթոքարը ժամը առաւօտեան 8·30ին, փափաքողները կ'առաջնորդէ: Մեկնում՝ եկեղեցիին առջեւէն, Փլաս Մանեան – Վիլընէօվ Լուպէ:

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել եկեղեցին.— 87·54·09

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

U.G.A. ARDZIV Marseille

Grande Fête Champêtre

DIMANCHE 9 JUILLET TOUTE LA JOURNEE, PARC DES LOISIRS DE VALABRE

Jeux d'enfants — Concours de boules — Ambiance Arménienne

Orchestre : KOTCHARI

Buffet — Brochette

ENTREE LIBRE

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Մարսէյլի Մուրատ Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան:

Կիրակի, Յուլիս 9ին, ամբողջ օրը

Hôtel Sofitel (Aéroport de Marignane)

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր անդամները իրենց ընտանիքներով, համակիրներ եւ բարեկամներ:

Հեռաձայնել՝

V. Bozadjian 90-53-91
G. Papazian 50-86-93
D. Heratchian 62-40-20
V. Djarayan 40-31-13
G. Hovsépian 44-7013

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Կը կազմակերպէ հաճելի զբօսապտոյտ մը դէպի Մանչի ափերը ՖէՔԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 9, ամբողջ օրը: Պըտոյտ՝ ծովափը, Մայր տաճարը, այցելութիւն՝ Պենետիքթինի գինեգործարան-թանգարանը, պտոյտներ ճամբու ընթացքին:

Մեկնում՝ Կիրակի առաւօտ ժամը 8·15ին, Կառ տիւ Նոռ, Քաֆէ Քիւրվէօրի առջեւէն: Վերադարձ՝ ժամը 21ի ատեններ, նոյն տեղը:

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 55 Փր.: Երիտասարդներու՝ 45 Փր.:

Արձանագրուիլ՝ հեռախօսելով 588·99·14 եւ 376·32·43

RESTAURANT EREVAN

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵՐԵՒԱՆ

26, RUE BERGÈRE PARIS 9e Tél. 770 85 81

Հայկական մաքուր խոհանոց — Հայկական ջերմ մթնոլորտ
Մատչելի գիներ

Չորեքշաբթի իրիկուն՝ ծիթապուր — մանթը
Հինգշաբթի իրիկուն՝ պատուէրին վրայ լահմաճուն ու չի–քէօֆթէ
Ուրբաթ իրիկուն՝ Սու–պէօրէկ

Եւ ամէն Կիրակի առտու, պատուէրի վրայ՝ խաշ:

ՓԱԿ Է ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

Voyage en Arménie

du 29 JUILLET au 12 AOUT

2 JOURS MOSCOU, 8 JOURS EREVAN, 2 JOURS TBILISSI, 3 JOURS LENINGRAD
Accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN
Hôtel première catégorie, pension complète, Excursions

×

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի
ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ
ՍԵՊՏ. 28էն ՀՈԿՏ. 12
Կ'ընկերանայ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Տեղերը սահմանափակ ըլլալով արձանագրուիլ ՕԳՈՍՏ. 30էն ԱՌԱՋ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Varoujan SARKISSIAN

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — 69 Lyon — Tél. : 60-13-66
Tél. : (78) 60-13-66 — Télex 900287
Licence organisatrice : A 529
Départs par avion de PARIS — MARSEILLE ET LYON

mondotours

2, rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 073-32-64 266-50-12 073-30-64

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
7
VENDREDI
7 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 371027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.158 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — No 14.158

ԹՈՒՐՔՈՒՆ ՎԱՐԶԱՊԵՏ՝ ԷՃԷՎԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԽՄԲԱԳԻՐ ԷՏ. ԳՕՂՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Գ.

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Եթէ օր մը փաստուի թէ ձեր կառավարական ներկայացուցիչ — ները սպաննուած են Հայոց կողմէ, կը խորհի՞ք թէ այդպիսի յայտնութիւն մը կրնայ խորացնել Թուրքերու և Հայերու միջեւ գտնուող անջրպետը եւ աննպաստ կերպով ներգործել տխալ մը ստեղծելու ձեռնարկներուն վրայ :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Արտօնեցէք որ կրկնեմ հետեւեալը. առարկայական քննարկու - թիւն մը պէտք է կատարուի, բայց մենք մեր զգացումները պէտք չէ հիմնաւորենք այդպիսի քննարկումի մը հաւանա - կան արդիւնքին վրայ : Պէտք չէ կաշկան — դուինք պատմութեան դառն յիշատակնե — րով : Ինչպէս քիչ առաջ ալ ըսի, շատ բարդ շրջան մըն էր ատիկա, Օսմանեան կայսրութեան տարրալուծման շրջանը : Կար նաեւ ազգայնական զգացումներու զարթնում մը, որ սաստկացոյն չափով շահագործուեցաւ արտաքին տար — րերու կողմէ : Այս խօսքը քննադատու — թեան նպատակով չէ որ կ'ըսեմ, այլ կ'ըսեմ պարզապէս առարկայական կեր- պով վերարժեւորելու համար շատ մը բաներ որոնք կային Օսմանեան շրջանին : Ուրեմն պիտի սպասենք մինչեւ որ ան — ցեալը քննարկուի եւ վերարժեւորուի, որպէսզի հաշտութեան վրայ հիմնաւոր — ուած ապագայ մը կերտենք :

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Ուրիշ խօսքով, ըսել կ'ու — զէք որ նոյնիսկ եթէ փաստուի թէ մա — հափորձերը գործուած են Հայոց կողմէ, ատիկա ոչ մէկ կերպով պիտի ազդէ հաշ — տութեան մը յաջողութեան հաւանակա — նութեան վրայ :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Իմ մտածելակերպս այսպիսի պարագաներու մէջ առաւել կամ նուազ կազմուած է Աթաթիւրքեան շըր — ջանին, ուր մենք սորվեցանք աւելի շատ ապագային նայիլ քան թէ անցեալին : Ոչ միայն հայկական դատի, այլ բոլոր խըն- դիրներու մէջ Թուրքիա դէպի ապագայ ուղղուած Պետութիւն մը եւ Ընկերութիւն մըն է : Աթաթիւրքեան շրջանին հիմ — նուած փոքրիկ խմբակ մը կայ թէեւ որ դէպի անցեալ կը նայի եւ դեռ կը շարու— նակէ պահել իր գոյութիւնը : Բայց իմ աշխարհայեացքս կազմուած է 1923ին հիմնուած Հանրապետութեան շրջանով եւ ես ծնած եմ 1925ին : Ուրեմն միայն հայ— կական դատի կապակցութեամբ չէ որ կ'ըսեմ, այսպէս կոչուած Աթաթիւրք — եան սերունդը, բնութեամբ եւ կրթու — թեամբ, դէպի ապագայ ուղղուած սե - րունդ մըն է :

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Ներեցէք որ մեծայարգ Պր. վարչապետ, շատ անկեղծ հարցում մը ուղղեմ ձեզի : Ընդհանրապէս Հայերը կարեւորութեամբ կանգ կ'առնեն հողային պահանջքի մը վրայ, այն հողերուն վրայ որոնք ատենօք Հայերուն պատկանած էին եւ ձեր երկրին մաս չէին կազմեր : Թէեւ այսպիսի պահանջ մը առաջնակարգ բնոյթ կրնայ չունենալ շատերու համար, կան սակայն ուրիշներ ալ որոնք կարեւորու — թիւն կուտան այս հարցին : Դուք ի՞նչպէս կը մեկնաբանէք այս հարցը :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Պատմութեան առարկա- յական քննարկումն ու վերարժեւորումը տարբեր բան է, պատմութիւնը վերա — հաստատելու ճիգեր ընելը տարբեր : Իմ կարծիքով, անհետացած պատմութիւն մը վերակերտելու ճիգերը ամբողջ աշխարհի համար անսահման խնդիրներ կրնան ծա- գեցնել : Այդ ճիգերը հակազդեցութիւն — ներու այնպիսի շղթայազերծում մը կըր- նան ստեղծել որ մարդ այլեւս չի գիտեր թէ ուր պէտք է կանգ առնել : Ուստի, կը խորհիմ թէ ատիկա գործնական պի - տի չըլլար :

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Քիչ առաջ ձեր Արտա — քին նախարարը ըսաւ որ ոչ մէկ իշխա — նութիւն կամ Պետութիւն կրնայ ընդունիլ հողային այսպիսի պահանջ մը : Դուք ալ այդ տեսակէտը ունի՞ք :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Ատիկա քիչ մը առաջ ըսածիս բնական եւ տրամաբանական ար- դիւնքն է :

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Արտօնեցէք որ ձեզի ալ ուղղեմ հարցում մը զոր քիչ առաջ ուղ — ղեցի ձեր Արտաքին նախարարին : Կարգ մը չհաստատուած տեղեկատուութիւններ կան որոնց համաձայն միջոց մը առաջ գաղտնի բանակցութիւններ տեղի ունե - ցած են — ձեր դրացիին — խորհրդային Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ սահմա- նային փոքրիկ սրբագրութիւններ ընելու համար, այնպէս որ Անիի աւերակները կցուին խորհրդային Հայաստանին եւ ա- տոր փոխարէն ուրիշ հողաշերտ մը տըր- ուի Թուրքիոյ : Ձեր կառավարութիւնը այսպիսի սահմանային սրբագրութեան մը կողմնակից կրնա՞յ ըլլալ, նկատի առ- նելով մանաւանդ այն նշանակութիւնը, զոր Անիի աւերակները կը ներկայացնեն հայ ժողովուրդին համար :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Այդպիսի բանակցու - թենէ մը լուր չունիմ : Եթէ ըլլար, լուր կ'ունենայի : Ինչ որ գիտեմ, այն է թէ կարգ մը դրացի երկիրներու, ի մէջ այ- լոց Խորհ. Միութեան հետ, սահմանային թեքնիք քանի մը խնդիրներ կան, որոնք ձեռք առնուած են քանի մը տարի առաջ եւ որոնք դեռ չեն լուծուած : Բայց Թուր- քիոյ եւ Խորհ. Միութեան միջեւ կան բնական սահմաններ, որոնց աւելի լաւ է ձեռք չդպցնել, որովհետեւ այլապէս ու- րիշ հարցեր կրնան ստեղծուիլ :

ՀԱՐՑՈՒՄ .— Բայց Անիի պարագան այդպէս չէ, քանի որ բնական սահման մը կազմող Ախուրեան գետի թրքական ե- զերքին վրայ կը մնայ : Մինչդեռ Անիի աւերակները, Թուրքերու համար որեւէ իմաստ մը չունենալով հանդերձ Հայերու համար մեծ նշանակութիւն ունին :

ՊԱՏԱՍԽԱՆ .— Եթէ երկիր մը այդ - պիսի կէտեր նկատի առնել սկսի, ատոր վերջը պիտի չգայ, քանի որ նմանօրի- նակ անհամար հարցեր պիտի յաջորդեն :

(Շար. - 3)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՆ

200 ՄԵՌԵԱԼ, 500է ԱՒԵԼԻ ՎԻՐԱՒՈՐ, ՆԱԵՒ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐ

—o—

Չորեքշաբթի կէսօրէ ետք, կրցանք հե- ռաձայնով յարաբերութեան մէջ մտնել Պէյրութի հետ (քրիստոնեայ գօտի) եւ հաստատուեցաւ թէ ամբողջ շրջանը սար- սափի մէջ կ'ապրի (եթէ կարելի է ապ- րիլ ըսել, անշուշտ) ու անկարելի դար- ձած է նոյն շրջանին մէջ իսկ լուր առնել դրացիներէ եւ բարեկամներէ : « Ազդակ » լոյս չէր տեսած Երկուշաբթի եւ Երեք - շաբթի իսկ Չորեքշաբթի լոյս տեսած էր բայց կարելի չէր եղած ցրուել քրիստոն- եայ շրջանը, ուր է ընթերցողներու մօտ 90 առ հարիւրը : Յիշենք որ « Ազդակ »ի խմբագրատունը կը գտնուի արեւմտեան կողմը (մահմետական) : Ցաւով իմացանք նաեւ որ հայ զոհեր կան, ինչ որ անխու- սափելի էր անշուշտ : Նոյն օրը ցերեկին կամուրջէն անցած ատեն ինքնաշարժով տեղն ու տեղը ռումբերու զոհ գացած էին երկու հայ երիտասարդներ բայց ,տեղւոյն վրայ իսկ անկարելի է ճշգրիտ որեւէ բան գիտնալ : Մեր խօսակիցը նոյնիսկ մեզմէ լուրեր կ'ուզէր բուն կացութեան մասին : Հեռաձայնը չէր բաներ, ջուրը կը պակ - սէր եւ ելեկտրականութիւնը յաճախ կը- տրուած էր :

Ամէն պարագայի մէջ, Հինգշաբթի կը հաստատուէր թէ Արտաքին Նախարար Պութրոսի Դամասկոս երթալ - գալը ոչ մէկ օգուտ ունեցած էր, եւ արդէն վե- րադարձէն հազիւ մէկ ժամ ետքն էր որ ռմբակոծութիւնները կը վերսկսէին ան- նախընթաց սաստկութեամբ : 200է աւելի մեռեալի մասին կը խօսուի որու 50էն ա- ւելին միայն Չորեքշաբթի գիշեր եւ 500է աւելի վիրաւոր :

Մէկ վայրկեանի մէջ երեք հրադադ կ'իյնայ եւ կասկած չկայ թէ Սուրիա վճռած է ծանր դաս մը տալ Փալանժիստ- ներուն եւ Շամունականներուն : Մնաց որ Սուրիոյ Նախագահը հաւանաբար չէ հրաժարած « Մեծ Սուրիա »էն : Բայց ո- չինչ դիւրաւ կարելի է կարգադրել Լի- բանանի մէջ, մանաւանդ երբ Դամասկոս յաջողեցաւ իրար ձգել քրիստոնեաները, ապա հաշիւը մաքրելու համար ճիշդ այն նոյն քրիստոնեաներուն (Ճէմայէլի փա - ղանգաւորները) որոնք զինքը օգնութեան կանչած էին երկու տարի առաջ : Եկած ու օգնած էր, նոյնիսկ « դիտող »ի դերք բռնած էր ալ-Զաթարի Պաղեստինցինե - րու ջարդին ատեն : Սուրիական մաքրա - գործումը չի կրնար դադրիլ, կ'ըսեն լա- ւատեղեակ աղբիւրները, եթէ քրիստոն - եաները չընդունին սուրիական պայման- ները, որոնց մասին ճշգրիտ ոչինչ կարելի է գիտնալ բայց ենթադրութիւններ կան : Սուրիա անպայման կը պահանջէ քրիս - տոնեայ քաղաքագործերու ամբողջական ապազինումը, ջնջումը Քաթայէպի ապա- հովութեան սպասարկութեան, ջնջումը այն ծրագրին որ քրիստոնեայ գօտիին ապահովութեան հակակշիռը լիբանան - եան բանակի մը կը յանձնէ : Չի թուիր թէ քրիստոնեաները այս ձեւով «Գանոսա երթան» բայց ելք ալ չի տեսնուիր : Հա - ւանաբար կը յուսան միջազգային եւ գոնէ իսրայելեան միջամտութիւն մը, բայց ցարդ Արեւմուտքը հոգեշահ խօսքերու սահմանը չէ անցած : Կոչեր ալ կ'ըլլան անշուշտ, Պապը, Փրանսերէն, իր մտա- հոգութիւնը յայտնած է եւ դիմումներ ըրած որպէսզի դադրին « ռմբակոծու - թիւնները որոնք սարսափ կը տարածեն անպաշտպան բնակչութեան մը մօտ » :

Արեւմուտքը դեղօրայք կը ղրկէ, նաեւ զէնք անշուշտ եւ պիտի բաւէր որ Մոս - կուա, Ուաշինկթըն դադրէին զէնք հայ- թայթելէ որպէսզի ամէն ինչ դադրէր, մնացեալը ամէնէն լիրբ կեղծաւորութիւնն է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ Պրեմ գնաց ուր գումարուած է եւրոպական Վեհաժողովը : Ինները պէտք է աշխատին փրկել դրա- մական կայունութիւնը : Նախ քան մեկ- նումը Նախագահը ժամ մը տեսնուած էր Միթերանի հետ, որ համեմատաբար դրա- կան կը գտնէր տեսակցութիւնը, մինչ Պալանժէ կը շեշտէր թէ յանուն Համայ- նավար կուսակցութեան ըսած էր Նա - խագահին թէ ոչ եւրոպական, ոչ ընկե - րային, ոչ տնտեսական, ոչ ալ արտաքին քաղաքականութեան համաձայն է :

ՍԱՏԱԹԻ խաղաղութեան նոր ծրագիրը յուսախաբ ըրած է Իսրայէլը, որ նորու - թիւն չի գտներ բայց հաւանաբար չմեր- ժէ իր Արտաքին նախարարը Լոնտոն ղըր- կել, որպէսզի խօսուի թէ՛ այդ թէ՛ իս - րայելեան ծրագրին մասին :

ՊՈԼՍՈՅ մէջ (ասիական կողմ) վար - ժարանի տնօրէն մը, որ երեսփոխան է, սպաննուած է առջի օր. 14 գնդակ պար- պած են վրան :

ՅՈՒԼԻՍԻ արձակուրդներու մեկնումին առթիւ, Ֆրանսայի ճամբաներուն վրայ, կառքի արկածէ 156 հոգի մեռած է եւ 4870 վիրաւորուած :

ՊՐԸԹԱՆԵԻ « Հանրապետական Բանա- կ »ի վեց անդամներ ձերբակալուած են : Ասոնք մեղսակիցներ են ձերբակալուած երկու ահաբեկիչներու, որոնք Վերսայլի մէկ թեւը քանդած էին : Մտադիր են ե- ղեր ուրիշ յուշարձաններ ալ օդը հանել եւ յաջորդն է եղեր՝ Պօպուրը :

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակը,

Փարիզի եւ շրջանի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ըն - կերակցութեան վարչութիւնը,

Եկեղեցական բոլոր մարմինները,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Երեքշաբթի, 1978 Յուլիս 4ին, յետ կարճատեւ հիւանդու - թեան :

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յուլիս 10ին ժամը 14ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ Փարի- զիէնի գերեզմանատունը :

Մասնաւոր մահազդ չէ ղրկուած. Ներ- կայս ընդունիլ որպէս այդ :

ՄԷԿԸ ԱՄԷՆՔԻ, ԱՄԷՆՔԸ ՄԷԿԻ ՀԱՄԱՐ

ԱՅՍ ՊԷՏՔ Է ԸԼԼԱՅ ՄԵՐ ՆՇԱՆԱԲԱՆԸ, ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ՄԻԱՑԵԱԼ ՈՒԺ ԴԱՌՆԱԼ

Գերագանցօրէն արդար, մարդկայնական եւ իմաստուն այս նշանաբանը, ինչպէս անցեալին նաեւ այժմ ամէ՛ն Հայու առաջնորդող սկզբունքը պէտք է ըլլայ, ոչ միայն մեր առօրեայ կեանքին ու ապրումներուն մէջ այլ եւ ու մանաւանդ հաւաքական – կազմակերպական գործունէութեանց ընթացքին:

Յետադարձ ակնարկ մը Հայոց պատմութեան վրայ՝ բաւական է ըմբռնելու թէ տիրապետող Պետութեանց կողմէ մեր ժողովուրդին պարտադրուած աշխարհագրական բաժանումը դարերու ընթացքին անջատողական հոգեբանութիւն ստեղծած է հայ կեանքի մէջ:

Այսպէս, երբ Բագրատունեաց եւ Ռուբինեանց հարստութեան խորտակումով վերջ գտաւ Հայաստանի անկախ պետականութեան շրջանը եւ Հայոց պատմութեան վերջին սեւ էջը արձանագրեց Հայաստանի բաժանումը Պարսկաստանի եւ Տաճկաստանի (Թուրքիոյ) միջեւ՝ հայերէնի բառարանին մէջ աւելցան ռուսահայ, պարսկահայ եւ թրքահայ կոչումները, որոնք դժբախտաբար լոկ աշխարհագրական բաժանումի իմաստ չունեցան, — ընդհակառակն՝ մեր ժողովուրդը այդ զատորոշումներով խրամատ բացաւ նոյն արիւնով, նոյն աւանդութիւնով եւ պատմութեամբ, նոյն կրօնով ու ազգային, իմացական, հոգեկան ժառանգութեամբ, այլեւ՝ կարեւորագոյն՝ նոյն լեզուով ու մշակոյթով միաձոյլ Հայութիւնը վերածելով երեք հատուածներու: (Թերեւս աւելորդ չըլլայ փակագիծի մէջ յիշել, որ հայ լեզուի նախանձախնդիր ծանօթ մըտաւորական Շաւարշ Միսաքեան՝ այս խորթ բառերը փոխարինեց Արեւելահայ եւ Արեւմտահայ բնորոշումներով):

Ուղիղ մէկ դար առաջ, Խրիմեան Հայրիկ Պերլինի վեհաժողովէն դարձին, քըրիստոնեայ մեծ պետութիւններէն յուսախաբ, «Երկաթէ շերեփ»ի խորհրդանշական ծանօթ քարոզչութեամբ վառեց յեղափոխութեան առաջին կայծերը: Այս կոչը արձագանգ գտաւ Րաֆֆիի, Խաչատուր Աբովեանի, Միքայէլ Նալբանդեանցի եւ ուրիշներու մօտ, որոնց յեղափոխականաշունչ գրականութիւնը յեղաշրջեց համայն Հայութեան համակերպումի մտայնութիւնը եւ ծնունդ տուաւ Հայ Յեղափոխութեան:

Այսպէս՝ նախ Արմենականութիւնը, ապա Հնչակեանութիւնը եւ վերջապէս Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւնը — իրարմէ տարբեր գաղափարական դաւանանքներ ունենալով հանդերձ — գերագոյն նպատակ ունէին պաշտպանել բռնութեան կրունկներու տակ ճնշուած հայ մարդուն ազատ քաղաքացիի բնական եւ ամէնէն տարրական իրաւունքները, ապահովել կեանքի, ստացուածքի, կրօնքի, պատուի եւ լեզուի անձեռնմխելիութիւնը:

Յեղափոխութիւնը, «ազատութիւն կամ մահ» նշանաբանի տակ հրդեհած էր ողջ հայ աշխարհը. ջնջուած էին աշխարհագրական սահմանները, եւ հայ մարդը, հոգւոյն խորէն դուրս շպրտելով տեղացիական ազգավնաս հոգեբանութիւնը՝ կ'ուխտէր ծառայել «Մէկը՝ ամէնքի, ամէնքը՝ մէկի համար» նշանաբանին:

Մագնիսական այդ հզօր ուժն էր որ իրեն քաշեց Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկն ու Թաւրիզցի Եփրեմ Խանը, Ախալցխացի Ռուբէնն ու Կարնեցի Արմէն Գարօն, Իգդիրցի Սրօն ու Վանեցի Աւետիս Մկրտչեանը, Սասունցի Սերոբ փաշան եւ Խանասորի Վարդանը, Սասունցի Գէորգ Չաւուշը եւ Հրայրը: Ո՞ր մէկը յիշել անունանի եւ խոնարհ հերոսներէն, որոնք կ'ուխտէին «հոգւով միացած, հրացան ուսերուն»՝ դիմել դէպի մահ, մեռնելու պատրաստ…:

Վերջապէս իրարու յաջորդեցին յեղափոխական պոռթկումները, — Զէյթունը, Սասունը, Խանասորի արշաւանքը, Պապը Ալիի ցոյցը, Եըլտըզի մահափորձը, Պանք Օթոմանի գրաւումը, Մեծ Եղեռնին յաջորդող դիւցազնամարտերը (Շապին Գարահիսար, Ուրֆա, Մուսա-տաղ, Այնթապ) եւ վերջապէս 1918ի Բաշ Ապարանի, Ղարա Քիլիսէի եւ Սարդարապատի դիւցազնամարտերը, որոնք պըսակուեցան «Մայիսեան վարդահեղեղ արշալոյս»ով:

Վերադառնալով ներկային՝ կը տեսնենք որ միեւնոյն դաւանանքով, — այսինքն՝ Մէկը ամէնքի, ամէնքը մէկի համար կարգախօսի շնորհիւ էր որ, Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի տագնապալի շրջանին, Լիբանանահայութիւնը (առանց կուսակցական, յարանուանական եւ այլ հատուածական տարբերութեան)՝ մէկ սիրտ մէկ հոգի՝ խիզախ կեցուածքով դիմագրաւեց սպառնացող աղէտալի վտանգը եւ փրկեց աւելի քան հարիւր հազար Հայերու կեանքը եւ նուազագոյն վնասով փրկուեցաւ մահասփիւռ դժոխքէն:

Անդրադառնալով անցեալի ու ներկայի մեր պայմաններուն, մարդ ակամայ կը տարուի մտածելու թէ անպայման կենաց եւ մահու խնդիրներու առջե՞ւ պէտք է գտնուինք՝ բաժանումէ, պառակտումէ եւ «մէկ»երու վերածուելու վտանգէն խուսափելու եւ զգաստանալու համար:

Մեր բազմաթիւ եւ բազմապիսի ցաւերուն հետ՝ ցաւ մըն ալ եղած է այն, որ մեզմէ ոմանք կը փորձեն կարծես տեղացիական մտայնութեամբ ապրիլ, արդէն իսկ ցրուումի հետեւանքով ստեղծուած որոշ կղզիացումները շեշտել ու վերածուիլ կոտորակներու՝ փոխանակ ապաւինելու «Մէկը ամէնքի, ամէնքը մէկի համար» փրկարար կարգախօսին:

Մեզի համար ցաւ է ուր ճակատագրի բերումով կը կոչուինք Ամերիկահայ, Ֆրանսահայ, Եգիպտահայ, Լիբանանահայ եւ Աւստրալահայ…: Բայց երբ կ'առնուին քայլեր՝ որոնք կրնան աշխարհագրական այս ակամայ բաժանումները նաեւ հոգեկան անջատումի վերածել, բնականաբար կ'արիւնի մեր հոգին:

Կը թուի թէ չենք ըմբռներ քայքայիչ իմաստը անջատողական հոգեբանութեան, երբ թշնամիին կողմէ մեզի պարտադրուած սփիւռքեան ցրուածութիւնը կը նուիրագործենք նաեւ հոգեկան անջատումովը ու «Մէկը՝ ամէնքի եւ ամէնքը՝ մէկի համար» դաւանանքին կը հակադրենք «Մենք» եւ «Անոնք» տեղացիական նեղմիտ նախասիրութիւնը:

Ազգային – ընդհանրական շահեր կ'անտեսուին ու մենք մեզ կղզիացնելով՝ չենք անդրադառնար որ Սփիւռքի աւելի քան մէկուկէս միլիոն Հայութիւնը կը վերածենք վատոյժ փոքրամասնութեանց, չենք անդրադառնար՝ որ այդ կերպով ենթագիտակցօրէն կը նպաստենք Թուրքին Հայաջինջ քաղաքականութեան:

Ի՞նչ դատում, ի՞նչ տրամաբանութիւն, ի՞նչ մտայնութիւն է, որ մեզմէ ոմանց իրաւունք կուտայ աշխարհագրային տարբերութիւններու հիման վրայ նաե՛ւ տարբերութիւն փնտռել մեր արիւնակիցներու եւ հարազատ եղբայրներու «Հայ»ութեան մէջ…

Տեղին է այստեղ մէջբերել մեծ Հայուն՝ Աւետիս Ահարոնեանի պատգամը. «Պապերս գաղթել են Պարսկաստանից, ես ծնուել եմ ռուսեւթրքական սահմանագլխի վրայ գտնուող Իգդիրմաւա գիւղում. բայց ես ո՛չ Պարսկահայ եմ, ո՛չ Ռուսահայ, ո՛չ էլ Տաճկահայ: Այլ պարզապէս ՀԱՅ եմ»:

Ինչպէս անցեալին, նաե՛ւ ներկայիս «լինել թէ չլինել»ու աղէտալի վտանգին դէմ յանդիման կը գտնուինք: Յատկապէս Սփիւռքը կը տագնապի հրատապ երկու հարցերով. առաջին՝ ազգապահպանում, երկրորդ՝ Հայ Դատի հետեւողական հետապնդում:

Ազգապահպանման մեր փոքրիկ նաւակը կատաղի ալեկոծութեան ենթակայ է, եւ դժուարին այս գոյամարտի ընթացքին՝ միայն միացեալ ուժերով, անսասան հաւատքով, երկաթեայ կամքով, յարատեւ ու մանաւանդ ինքնամոռաց նուիրումով կարելի պիտի ըլլայ խորտակումէ եւ ծովամոյն դառնալէ փրկել զայն:

Ներկայ քաղաքական աննպաստ պայմաններուն տակ՝ նոյնքան դժուարին է Հայ Դատի հետապնդումը եւ անոր արդար լուծումը որ, նոյնպէս, կը կարօտի հետեւողական գերմարդկային ճիգերու՝ որոնց լծուած են Սփիւռքի համալսարանական հայ երիտասարդութիւնը եւ մեր ազգային կազմակերպութիւնները: Այլեւս աշխարհ գիտէ թէ մէն մի Հայ խորապէս համոզուած է որ «ո՛չ եղբայր, ո՛չ. օտարէն չկայ յոյս»:

Արդ, անհրաժեշտ է խորապէս ըմբռնել ազգային մեր գոյութեան սպառնացող վտանգը: Անհրաժեշտ է հրաժարիլ այլամերժ եւ անջատողական հոգեբանութենէ, եւ համահայկական լայն հորիզոնով, շինարար ոգիով՝ աշխատիլ մէկ ու անբաժանելի Հայութեան, մէկ եւ ամբողջական Հայաստանի նուիրական տեսիլքի յաղթանակին ի խնդիր:

Ընդհանրապէս ամրան այս եղանակին կը գումարուին մեր քաղաքական, բարեսիրական, կրթական, մշակութային, եկեղեցական եւ այլ կազմակերպութիւններու տարեկան պատգամաւորական ժողովները:

Այր թէ կին, տարեց թէ երիտասարդ, կուսակցական թէ անկուսակցական՝ պէտք է մեր սփիւռքեան կեանքը դնենք կազմակերպական առողջ հիմերու վրայ, համահայկական մտածողութիւնը սկըզբունք եւ նպատակ դաւանելով, «մէկը՝ ամէնքի, ամէնքը մէկի համար» նուիրական նշանաբանը գործի վերածելով:

Ա՛յս է Հայոց պատմութեան պատգամը եւ փրկարար մեր միակ ուղին:

ՈՎՍԱՆՆԱ ՇԱՀԱՐՇՈՒՆԻ

«Հայրենիք»

30 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՍՏԱԼԻՆ ԿԸ ԲԱՆԱԴՐԷՐ ԹԻԹՕՆ

1948 Յունիս 28ին, Համայնավար կուսակցութիւններու տեղեկատուութեան բիւրօն, աւելի ճանչցուած Կոմինֆորմ անունով, սխալ կը հռչակէր «Եուկոսլաւիոյ Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի եւ ամէնէն առաջ Թիթոյի, Քարտելժի, Ճիլասի եւ Ռանքովիչի քաղաքականութիւնը» ու կ'աւելցնէր, թէ «Եուկոսլաւիոյ Համայնավար կուսակցութեան ղեկավարութիւնը՝ արտաքին թէ ներքին քաղաքականութեանց հիմնական հարցերուն մէջ, այս վերջին ժամանակները, կը հետեւի սխալ գիծի մը՝ լքելով մարքս – լենինեան վարդապետութիւնը»: Խորհ. Միութեան նկատմամբ «ոչ-բարեկամական» դիրք բռնելով «ազգայնականութեան» փաստը կուտայ: Իբրեւ եզրակացութիւն, պարսաւագիրը կը հաստատէր, թէ եուկոսլաւ ղեկավարները «իրենք զիրենք ընդդիմադիր դիրքի մէջ դրած են տեղեկատուութեան բիւրոյի անդամակցած կուսակցութիւններուն հանդէպ»: Այս առթիւ կոչ կ'ուղղէր երկրին «առողջ տարրերուն», որպէսզի «պարտադրեն, որ իրենց ղեկավարները բացէ ի բաց եւ պարկեշտ կերպով ընդունին իրենց սխալները եւ զանոնք սրբագրեն, կամ, եթէ անընդունակ ըլլան այդ քայլը առնելու, փոխեն ու պաշտօնի կոչեն միջազգայնական նոր ղեկավարութիւն մը կուսակցութեան մէջ»:

Այսպէս, ահա, աղմկալից ձեւով լոյս աշխարհ կ'ելլէր պայքար մը, որ կը դարբնուէր ամիսներէ, եթէ ոչ տարիներէ ի վեր: Մինչեւ այս յանկարծական փոթորիկին պայթումը 1948ին, Թիթօ բովանդակ աշխարհին կը ներկայանար իբրեւ մէկը, որ համայնավար ղեկավարներուն մէջ ամէնէն նախանձախնդիրն էր: Ղեկավարած էր յեղափոխութիւնը եւ ազգային ազատագրական պատերազմը, մինչ իր դրացիները, բացի Ալպանացիներէն, իրենց իշխանութիւնը հաստատած էին շնորհիւ Կարմիր Բանակին: Խզումէն տարի մը առաջ, իր գործակիցները գըլխաւոր դերակատարները եղած էին Կոմինֆորմի կազմական ժողովին, որ կուգար փոխարինելու Գ. Միջազգայնականը, լուծուած պատերազմին: Բիւրոյին մէջ ներկայացուցիչներ ունէին Խորհ. Միութեան, Պուլկարիոյ, Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Եուկոսլավիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ Համայնավար կուսակցութիւնները: Պելկրատ արդէն Կոմինֆորմի կեդրոնատեղին դարձած էր: Առաջին նստաշրջանին եուկոսլաւ պատգամաւորները սլաքներ արձակեցին Ֆրանսացի եւ Իտալացի իրենց ընկերներուն, որովհետեւ չէին յաջողած օգտուիլ պատերազմէն իշխանութեան գլուխն անցնելու համար: Թիթօ կը քարոզէր եւ կը կիրարկէր անհաշտ, անզիջող քաղաքականութիւնը:

Այդ ժամանակաշրջանին, Պլետի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումի մը ընթացքին, Թիթօ եւ պուլկար Դիմիտրով կ'որոշեն կեանքի կոչել պալքանեան դաշնակցութիւն մը: Պրաւդա չոր ոճով դիտել կուտայ, թէ նման որոշում մը ժամանակավրէպ է: Դիմիտրով տեղի կուտայ: Արդէն կարելի կ'ըլլար մտածել, թէ Թիթոյի օր աւուր բարձրացող հեղինակութիւնն ու կշիռը կը ջղայնացնէր Ստալինը, որ կ'ուզէր իր գործակիցները մանահատել՝ լաւագոյն ձեւով տիրապետելու համար:

Այս չէ՞ արդէն հիմնական պատճառը 1948ի փոթորիկին: Պարսաւագիրը, որով Եուկոսլաւիոյ սխալները կը թուարկուէին կոր փրթուած էր: Հերետիկոսները խզած էին իրենց կապը լենինականութեան հետ՝ միաժամանակ վերաքննականութեամբ եւ արկածախնդրութեամբ: Միեւնոյն ատեն աջ ու ձախ շեղողներ էին: Հիմնականը սակայն կը մնար լռուած.— ոչ-բարեկամական դիրքորոշումը Խորհ. Միութեան նկատմամբ: Յանկարծ Թիթօ վտանգ մը կը ներկայացնէր: Իշխանութիւնը, առանց դուրսի վճռական օժանդակութեան ձեռք ձգած ըլլալով, ինքզինք կը նկատէր ի վիճակի կառավարելու դերիշխան ձեւով: Իր գործակալները ուշադիր կը հետեւէին խորհրդային մասնագէտներուն, որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերելու պատրուակին տակ, կը սկսէին իրենց ցանցերը հաստատել Եուկոսլաւիոյ մէջ: Մասնագէտները կը հարկադրուէին Խոհ. Միութիւն վերադառնալ:

Արտաքին ճակատի վրայ, Թիթօ նախաձեռնութիւններ կ'առնէր, առանց Կրեմլինի օրհնութեան: Զօրավիգ կը կենար յոյն համայնավարներուն, երբ Մոսկուա զանոնք կը զոհէր: Թոյլ չէր տար, որ Ստալին պաղ պատերազմը մղէր իր հասկցած ձեւով, քաղաքականութիւն մը, որ կը ձգտէր մնայուն կերպով լարուած մթնոլորտներ ստեղծել, երբեմն սուր, սակայն, զգուշանալով միշտ, որ համաշխարհային բախում մը չստեղծուի: Շատ ուժեղ՝ արբանեակ դառնալու համար, շատ հնարամիտ՝ դրացի երկիրներուն մէջ իր հետեւորդները ունենալու ատիճան, Թիթօ արգելք կը հանդիսանար խորհրդային նոր կայսրութեան մը հիմնումին:

Կորուստի մատնելու համար զինքը՝ պէտք էր բոլորին ներկայացնել իբրեւ կատարեալ դաւաճան: Եւ, իբրեւ նախազգուշութիւն, անհրաժեշտ էր մաքրագործել բոլոր անոնք, որոնք այդ շրջագծին մէջ կ'ուզէին իր օրինակին հետեւիլ, կամ՝ կրնային նման քայլի դիմել: Կոմինֆորմի յայտարարութիւնը կ'ըլլայ.— պայքարը Թիթոյի խմբակին դէմ միջազգային պարտականութիւնն է համայնավար եւ բանուորական բոլոր կուսակցութիւններուն»: Արեւելեան Եւրոպայի մէջ կը մաքրագործուին ղեկավարներ եւ չարքայիններ, որոնք, ճիշդ կամ սխալ, Թիթոյական կը նկատուին, որովհետեւ հարկ նկատուած չափով չէին հպատակիր խորհրդային մենատէրին հրահանգներուն:

Ստալին չէր երեւակայեր 1948ին, թէ Եուկոսլաւները կրնան գլուխ բռնել: «Կը բաւէ, որ ճկոյթս բարձրացնեմ, որպէսզի Թիթօ մը այլեւս գոյութիւն չունենայ», կ'ըսէ: Կ'անտեսէր պայքարին մէկ հիմնական կէտը.— ազգային հպարտութիւնը: Ամէն ինչ ծայր կ'առնէր «փոքր»ի մը հաստատակամութենէն՝ չենթարկուելու մեծ ուժի մը կամքին:

Ցոյց տալու համար, թէ չէր դաւաճանած, Թիթօ առաջին առթիւ առաւել ձախ կը դարձնէ իր վարչակարգը: Բայց ի՞նչ օգուտ ունէին ուղղափառութեան փաստերը, երբ հին ընկերները շատ էին զբաղած նախատելով, որպէսզի ժամանակ ունենային զինք լսելու: Դիմագրաւելու համար վտանգը՝ Եուկոսլաւիա պէտք ունէր արտաքին օժանդակութեան: Ընդունեցաւ Արեւմուտքի օժանդակութիւնը՝ ոչ մէկ ճակատի յարելու քաղաքականութեան հետեւելէ առաջ: Ընդու-

[illegible] նոյնպէս, թէ անպատուաբեր չէ «վերաքննական» մը ըլլալը: Իր տեսաբանները [illegible] Մոսկուայի օրինակին: Այսպէս, Թիթոյականութիւնը [illegible]

Խորհ. Միութիւն – Եուկոսլաւիա յարաբերութիւններու պատմութիւնը [illegible]

1953ին, Թիթօ [illegible] Ստալինի մահով [illegible]

Այսունանդերձ, երկու երկիրներուն եւ երկու կուսակցութիւններուն յարաբերութիւնները [illegible] ցութեան, (1955 - 56), կը յաջորդէ աղմկալից գոյավիճակ մը, իբրեւ հետեւանք Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ 1956ի խռովարձութեանց: Ռուսերը կը մեղադրեն, ըսելով թէ Եուկոսլաւները կրակին վրայ իւղ կը թափեն: Թիթոյականները կը պատասխանեն, թէ Կրեմլին ի վիճակի չէ եղած իր դաւանած սկզբունքները կիրարկելու: Տարակարծութիւնները կը մեղմանան: Թիթօ նոյնիսկ իր կարելին կ'ընէ դիւրացնելու համար Խրուշչեւի եւ անոր յաջորդներուն գործը: Լուռ կը մնայ, երբ Խրուշչեւ անսպասելի կերպով պաշտօնէ կը քշուի: Կրկին լարուած մթնոլորտ 1968ին, քանի Եուկոսլաւները չեն գնահատեր Չեխոսլովաքիոյ վրայ կատարուած յարձակումը: Կը գտնեն, որ երկիր մը, որ չի վարաներ իր զօրքերը ուղարկելու Փրակա՝ «իրական ընկերվարութիւնը» հաստատելու պատրուակով, ի վիճակի է առանց արդարացումի նոյնը ընելու որեւէ այլ ընկերվարական երկրի մը մէջ:

Բանադրութենէն երեսուն տարի ետք, Թիթօ համայնավարներու լիկայի (Եուկոսլաւիոյ Համայնավար կուսակցութիւնը) 11րդ համագումարին պարզեց երեք տասնամեակներու իր գործունէութիւնը եւ կրկին հաստատեց իր կամքը՝ շարունակելու նոյն ուղին: Համագումարին ներկայ էին ներկայացուցիչները կուսակցութիւններու, որոնք 1948ին ըմբոստութեան կոչ ուղղած էին: Անոնց շարքին էին յատկապէս «Եւրոպահամայնավարութեան» կուսակցութիւններուն պատգամաւորները:

Այս վերջիններուն այժմու ճառերը անտարբեր չէն կրնար ձգել մարգարէն, որ «ընկերվարութեան ազգային ուղին» սահմանեց: Թիթօ լսեց նոյնպէս ողջոյնի խօսքերը Չինացիներուն, որոնք 1958էն 1968, իր ամէնէն բուռն հակառակորդները եղած էին: Միայն իր մնայուն թշնամին Ալպանիոյ Էնվեր Հոճան դուրս մնաց պաշտօնական ծիսակատարութենէն: Սակայն Եուկոսլաւներն ու Ալպանացիները չէ՞ն ըմբռներ ներկայիս իրենց հասարակաց շահերուն կարեւորութիւնը՝ ընդդէմ փառասէր ուժի մը:

«Դաւաճանը» ըմբոշխնած ըլլալու է ներկայացումը: Խորհ. Միութիւնը, որ 1948ին մեռելապար մը սարքած էր իր դէմ՝ պէտք ունի իր շնորհներուն: Եւ գրեթէ բոլոր անոնք, որոնք լուտանքներ շռայլեցին, կամ անոնց ժառանգորդները, ի վերջոյ Թիթոյականութենէն դեղաչափ մը բան իւրացուցին:

ՊԵՌՆԱՐ ՖԵՌՈՆ

«Մոնտ»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԼՈՎՏԻՎԻ (Պուլկարիա) «Ժողովըրդական Բանակի Քաղաքային Տուն»ի մէջ Յունիս 8ին, տեղի ունեցած է «Արամ Խաչատրեան» երգչախումբի տարեկան համերգը, ղեկավարութեամբ Անթոն Քալքանովի: Յայտագիրը բաղկացած է հայ, պուլկար եւ ռուս երաժիշտներու գործերէն, որոնց դաշնակով ընկերացած է Սոնա Քեսէճեան: Համերգի վերջաւորութեան, մէկ վայրկեան լռութեան փոխարէն, Ա. Խաչատրեանի յիշատակը յարգուած է «Գայեանէ» բեմապարէն «Սուրերու պար»ի ունկնդրութեամբ:

×

ՊՕՅԱՃԸԳԻՒՂԻ Ս. Երից Մանկանց եկեղեցւոյ եւ Սայաթ - Նովա երգչախումբի կրկնակ տարեդարձները նշուած են յատուկ հանդիսաւորութեամբ՝ Յունիս 25ին: Պատարագած է Աստուր Վրդ. Ծիլօղեան: Քարոզած է Շնորհք Պատրիարք: Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է եկեղեցւոյ ծառայողներու յիշատակին: Ապա պարտէզին մէջ տեղի ունեցած է աւանդական սիրոյ սեղանը, ներկայութեամբ Պոլսոյ բոլոր թաղերէն եկած ուխտաւորներու: Բացման խօսքը ըրած է Վարդգէս Ստեփանեան տեղեկութիւններ տալով Թաղական Խորհուրդի աշխատանքներուն մասին: Երգչախումբին ղեկավարը խօսած է խումբին նուաճումներուն մասին՝ Անգարայի մէջ: Բազմաթիւ անձերու խօսքերէն եւ գեղարուեստական յայտագրէ ետք՝ ճաշի փակման խօսքը արտասանած է Շնորհք Պատրիարք:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 18ին տեղի կ'ունենար Աղքատախնամի տարեկան դաշտահանդէսը, որ այլեւս աւանդութեան մը բնոյթն առած է գաղութին մէջ: Մոնմորանսիի Հանգստեան տունը անսովոր կերպարանք մը կ'առնէր:

Նախ քան բուն դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենար պաշտօնական բաժին մը, որուն ընթացքին առաջին առթիւ խօսք կ'առնէր կազմակերպութեան նախագահը՝ Պ. Ն. Արփիարեան – Վառենց, որ ի յարգանս ներկայ Ֆրանսացի անձնաւորութիւններու նախ կը խօսէր Ֆրանսերէն: Շեշտելէ ետք թէ պատիւ մը կը նկատէր վարելու այս հնագոյն կազմակերպութեան նախագահի պաշտօնը, կը վստահեցնէր բոլորը եւ ի մասնաւորի պատսպարեալները, որ զինքը շրջապատող խումբով ամէն ճիգ պիտի թափէ վարելու համար իր ստանձնած գործը: Պ. Արփիարեան, ապա, շնորհակալութիւն յայտնած է ներկայ անձնաւորութեանց Ազգ. Ժողովի, Վալ տ'Ուազի նահանգապետարանի, Թաղապետութեանց, համալսարաններու ներկայացուցիչներուն եւ Ալֆորվիլի քաղաքապետ՝ երեսփոխան Ժոզէֆ Ֆրանչեսքիի եւայլն, եւայլն: Նշելով զուգադիպութիւնը օրուան թուականին (Յունիս 18) եւ տը Կոլի կոչին, ոգեկոչեց դիմադրականներու յիշատակը ինչպէս՝ Վահրամ Կաքաւեան եւ Մ. Մանուշեան, ապա ողջունելով ներկայութիւնը Հայերէնի փրոֆեսոր Ժ. Փ. Մահէի, խօսքը տուաւ այս վերջինոյն:

Փրոֆ. Մահէ շեշտեց (արեւելահայերէն) որ տարեց սերունդը մեծ դեր ունի լեզուի պահպանման համար, յիշած է որ պաքալորէայի քննութեան շուրջ 60 թեկնածու եղած է միայն Հայերէնի համար, ինչ որ բաւարար չի նկատեր եւ ծանրացած է այս կէտին վրայ: Արդարեւ, կ'ըսէ, Փրոֆ. Մահէ, Ֆրանսական կառավարութիւնը ուրիշ ստոյգ վիճակագրական տուեալներ չունի. Ֆրանսահայ աշակերտներու եւ ընդհանրապէս Ֆրանսահայութեան մասին եւ ուրեմն չի կրնար շնորհել աւելի նպաստաւոր պայմաններ, Հայերէնը սորվեցնելու համար եթէ պաքալորէայի թեկնածուներու փոքր թիւէն սխալ եզրակացութեան յանգի: Իր եզրակացութեան մէջ ալ Փրոֆ. Մահէ պնդեց հայեցի դաստիարակութեան անհրաժեշտութեան վրայ եթէ չենք ուզեր որ Հայերէնը դառնայ միմիայն հնագիտական ուսումներու առարկայ՝ մասնագէտներու համար:

Ապա, տեղի կ'ունենար դաշտահանդէսը, գեղարուեստական իր բաժինով, որ մինչեւ ուշ ատեն կ'ոգեւորէր ներկաները ու պատսպարեալները:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս 1978 Թ. Մարտ 8ի մեր յայտարարութեամբ ծանուցանել էինք, Հայաստանի Հանրապետութեան 60ամեակի Իրանա – Հնդկաստանի Հայոց Թեմի Կեդրոնական Յանձնախումբս նախատեսում է 1978ի ընթացքին հրապարակել Հայաստանի Հանրապետութեան 60ամեակին նուիրուած մի խորհրդանշական պոստեր, որը պիտի արտացոլի հայ ժողովրդի ազատ ու անկաշկանդ ապրելու անձկուն կամքը, նրա անխորտակելի պայքարունակութիւնը եւ փայլուն ապագան:

Յանձնախմբիս սոյն յայտարարութեան միայն փոքր թուով արուեստագէտներ արձագանգեցին, որով Մրցանակաբաշխիչ Յանձնախումբը ստացուած նկարները գտաւ անբաւարար մրցոյթի համար եւ որոշեց յետաձգել ժամկէտը, ուստի, այսու մրցոյթ ենք յայտարարում վերոյիշեալ բովանդակութեամբ պոստերի խորհրդապատկերի գծման համար, եւ սիրով հրաւիրում ենք մեր արուեստագէտներին, նկարիչներին եւ գրաֆիստներին բերելու իրենց մասնակցութիւնը:

Մրցոյթին մասնակցելու պայմանները հետեւեալներն են.—

1) Մրցոյթին կարող են մասնակցել Իրանի կամ արտաշխարհի բոլոր հայ արուեստագէտները: 2) Պատկերները Կենտ. Յանձնախմբիս հասած պիտի լինեն ամենաուշը մինչեւ 1978 թուականի Սեպտեմբերի 30: 3) Խորհրդապատկերը պիտի ունենայ 70×50 սմ. մեծութիւն: 4) Խորհրդապատկերը կարող է լինել միագոյն կամ գունաւոր: 5) Խորհրդապատկերը չպիտի կրի նկարչի անունը, սակայն նկարիչը փակ ծրարով ուղղուած Կենտ. Յանձնախմբիս պիտի յայտնի իր ինքնութիւնը: 6) Մրցանակաբաշխիչ Յանձնախումբը իրաւասու է յարմար նկար չգտնելու պարագային ներկայացուած նկարներից եւ ոչ մէկի համար մրցանակ չառաջարկել:

Ստացուած նկարները ցուցահանդէսի կը դրուեն Նոր Ջուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի շրջափակում 1978 թ. Հոկտեմբեր ամսուայ ընթացքին:

Մրցանակաբաշխիչ Յանձնախմբի կողմից պոստերի համար լաւագոյն նկատուած առաջին երեք խորհրդապատկերների նկարիչներին կը տրուեն պատշաճ նուէրներ: Առաջնութիւն շահած նկարը կը վերածուի պոստերի:

Հասցէ.—
Prelacy of Armenians in Iran et India
Armenian Cathedral — P. O. Box 4
Julfa — Isfahan, Iran

Հայաստանի Հանրապետութեան
60ամեակի Իրանա-Հնդկաստանի
Հայոց Թեմի
ԿԵՆՏ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Նոր Ջուղա, 20.5.78 — ՀՀ60 - 5

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

×

Գիշերը Գուրբան Ալի Մանուկը Գերասիմ վարժապետին յայտնեց, թէ Պոլսից Երզնկա է եկել Էնվեր փաշայի խորհրդատու գնդապետ Կուրտ ֆոն Շուլցը: Նրանց հանդիպումը փլատակի մէջ էր, Հայերի պաշտպանական պատնէշի մի ճեղքում:

— Ինքդ քո աչքո՞վ տեսար Գերմանացուն, Մանուկ, հարցրեց վարժապետը:

— Նոյնիսկ լսեցի նրա եւ Քեմալ բէյի զրոյցը, պատասխանեց Գուրբան Ալի Մանուկը: Քեմալ բէյը շուքով ընդունեց Գերմանացուն: Գնդապետը եկել է աւտոմոբիլով: Դեռ ոտքը գետնին չդրած՝ գոչեց բէյի երեսին. «Ալարկոտ անբաններ էք: Այս քաղաքը ես դեռ Հայերից լիակատար մաքրուած չեմ տեսնում: Էնվեր փաշան ձեր կաշին կը քերթի այս բանի համար, նաեւ այն բանի համար, որ դուք մի ամբողջ գունդ զօրք էք պահում այստեղ՝ մէկուկէս շունչ Հայերի ահից: Իսկ այդ գունդը անչափ հարկաւոր է ռազմաճակատին: Ինչպէս ուզում էք, վերջացրէք Հայերի բանը, որպէսզի քաղաքում եղած զօրքն ու թնդանօթները ես անյապաղ ուղարկեմ ռազմաճակատ»: Այդպէս էլ ասաց:

Օդ չէր, որ շնչում էր Գերասիմ վարժապետը, այլ կրակ:

—- Ցետո՞յ:

— Իմացածս այս է:

Շոգի յեղյեղուկ կրակը դարձաւ բոլորովին անտանելի:

—- Ցետո՞յ:

Վարժապետը յոյսով նայեց Թուրքացած հայ պատանուն՝ գոնէ դու մի խորհուրդ տուր, յոյսի մի ճեղք ցոյց տուր, տղաս: Բայց Գուրբան Ալին զարմանալի հանդարտ էր եւ ասես ինքը տեղեակ չէ մօտեցող աղէտին:

—- Ցետո՞յ:

Պաշարուածների կացութիւնը աղէտալի էր: Սպառւում էր բուռ – բուռ հաւաքած զինամթերքը: Ուր որ է կը սպառուէր նաեւ սննդի պաշարը: Մինչեւ ե՞րբ կարող են դիմադրել, մնալ պաշարուած վիճակում, երբ ոչ մի տեղից օգնութեան յոյս չկայ:

Գերասիմ վարժապետը դարձել էր անիմաստ շարժուող ուրուական: Հեղինէի կորստից յետոյ նա իր գոյութիւնը քարշ էր տալիս ակամայ, հէնց այնպէս: Գուրբան Ալուց լսածը նա պատմեց աւագանուն: Պատմեց՝ առանց որեւէ կարծիք յայտնելու: Ինչ կարծիք յայտնէր, երբ փրկութեան ելք չէր տեսնում, երբ մօտենում է կործանման ժամը: Աւագների խորհուրդը եւս փրկութեան որեւէ ճեղք չէր գտնում: Ժայռ էր նրանց բախտը եւ կոյր նրանց յոյսը:

×

Լուսաբաց էր: Կուրտ ֆոն Շուլցի աւտոմոբիլը անսպասելի երեւաց Հայոց Թաղի մուտքի մօտ: Շուլցը սպիտակ դրօշակ թափահարեց գլխից վերեւ:

—- Լսեցէք, հաւատացէք, Հայե՛ր, խօսեց նա բարձրաձայն: Ես Կուրտ ֆոն Շուլցն եմ՝ գերմանական քրիստոնեայ կառավարութեան պատուիրակը: Ես բարի նպատակով եմ եկել ձեր քաղաքը: Խնդրում եմ երեւաք ձեր թաքստոցից եւ ականջ դնէք բանականութեան ձայնին:

Գեղամը գլուխը բարձրացրեց ու առանց հրացանը ետ քաշելու, հարցրեց գերմաներէն.

— Իսկ ո՞րն է ձեր գալու նպատակը, հե՛ր գնդապետ:

Գնդապետը զարմացաւ, նաեւ ուրախացաւ աւերակների միջից լսելով իր լեզուն: Նա խնդրեց կանչել Գրիգորիս եպիսկոպոսին, Գերասիմ էֆէնդուն ու Միսաք աղային՝ նրանց հետ բանակցելու: Գեղամը փոքր-ինչ լռեց, ապա հարցրեց.

—- Իսկ դուք չէ՞ք կարող ձեր նպատակն ինձ ասել, հե՛ր գնդապետ:

— Իսկ դուք ո՞վ էք:

— Ես ֆիդայի եմ, հերր գնդապետ: Պատասխանեց Գեղամը: Լսե՞լ էք նմանների մասին: Նոյնիսկ երգ կայ: Գեղամը երգեց. «Հայ ֆիդայներ, ջան ֆիդայներ, ձեր մայրերը ձեզ մատաղ»: Լսեցի՞ք, հերր գնդապետ, դուք մա՞յր ունէ՞ք:

—- Կատակի օր չէ, ներեցէք, գոչեց Գերմանացին: Կանչեցէք ձեր պետերին:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(102 - Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աստուր Փիլեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 9, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՍՏՈՒՐ ՓԻԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՐՈՆԷՆ Տէր եւ Տիկին Կ. Յովակիմեան, ողբացեալ Տիկին Թագուհի Բագումեանի մահուան առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրեն իր այնքան սիրած «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

×

Տէր եւ Տիկին Արթօ Գէորգեան իրենց եղբօր փաքրիէ փօղարեանի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի կայանին (ստանալ «Յառաջ»էն), նոյն առթիւ Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Տարօնի Հայր. Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հայկի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Տարօնի եւ զաւակներուն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝ Տիկ. Աշխէն Պօղոսեանի (Տարօնցի) մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 100 Ֆր. կը նուիրէ Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցիին։ Նոյն առիթով վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Սերոբ Հայրապետեան եւ Տէր եւ Տիկ. Գույումճեան 50ական, Տէր եւ Տիկ. Յովսէփ Տէյիրմէնճեան (Տէսին), Տէր եւ Տիկ. Քէշքէշեան 100ական, Պօղոսեան եղբայրներ 200 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկ. Ա. Պարօնեանէ փոքրիկն Արմէն Բէքմէզեանի կսկծալի մահուան առթիւ։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D
Collège Arménien Samuel Moorat
26, Rue Troyon — 92310 SEVRES
Tél. : 027-68-28

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(բացման 2րդ տարեդարձին առթիւ)

Վասպուրականի Հայր. Միութիւն 1200 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Վահանեան, Պր Վարուժան Պօզաճեան 1000ական, Հայ Արենոյշներու Միութիւն 500, Գրիգորեան – Դաւիթեան ընտանիքներ (Լիբանան) 100 տոլար, Տէր եւ Տիկ Համազասպ Մուրատեան, Շալճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկ. Պարսամեան (Էքս ան Փրովանս) 300ական Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Աւետիս Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկ. Վահրամ Գրիգորեան, Շահան Քհնյ. Տէտէեան, Պր. Վաղարշակ Տէր-Վարդանեան, Տէր եւ Տիկ. Մարգարեան (Ֆոս), Տէր եւ Տիկ. Միհրան Նագաշեան, Սեմէրճեան եղբայրներ, Պր. Արսէն Տէր-Զաքարեան, Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Սարգիսեան, Տիկ. Աշխէն Պօղոսեան, երախտապարտ անանուններ, Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր Ենթակոմիտէ, Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Դասալաքեան, Տէր եւ Տիկ. Մրմըրեան, Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Զալըքեան, Օր. Ժաքլին Տօրումեան 200ական, Տէր եւ Տիկ. Եղիազար Մելքոնեան, Պր. Խաժակ Յովակիմեան, Փելիկեան ընտ., Պր. Գրիգոր Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Փօլատեան, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան խումբ, Պր. Ղազար Տէրտէրեան, Նշան Քհնյ. Գույումճեան 100ական Ֆր.։

(Շար.)

"ՅԱՌԱՋ" կը նուիրեն

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Տիկին Շամիրեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Աւետիս Յովհաննիսեանի (Թեհրան, օդային թղթատարով)։

ՃՇԴՈՒՄ

Տիկին Ա. Պալեանի փոխան ծաղկեպսակի նուէրները (տես՝ «Յառաջ» Յուլիս 5) Տիկին Բագումեանի մահուան առթիւ 100ական են (հարիւրական) եւ ոչ՝ 10ական։

GALERIE DU CARLTON
LA CROISETTE-CANNES

importante exposition des Oeuvres de

Carzou

peintures, aquarelles, dessins, lithographies, livres

du 28 Juin au 26 Juillet

U.G.A. ARDZIV Marseille

Grande Fête Champêtre

DIMANCHE 9 JUILLET TOUTE LA JOURNEE, PARC DES LOISIRS DE VALABRE

Jeux d'enfants — Concours de boules — Ambiance Arménienne

Orchestre : KOTCHARI

Buffet — Brochette

ENTREE LIBRE

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Մարսէյլի Մուրատ Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան։

Կիրակի, Յուլիս 9ին, ամբողջ օր

Hôtel Sofitel (Aéroport de Marignane)

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր անդամները իրենց ընտանիքներով, համակիրներ եւ բարեկամներ։

Հեռաձայնել՝

V. Bozadjian 90-53-91
G. Papazian 50-86-93
D. Heratchian 62-40-20
V. Djarayan 40-31-13
G. Hovsépian 44-7013

VOYAGE en ARMENIE

organisé
par le Comité des jeunes de l'UGAB
du 2 au 14 Septembre

Programme intéressant — visite de sites historiques en Arménie et en Georgie

logement hôtel de première classe
Participation : 3.150 F.
(tous frais compris)

Renseignements et inscription jusqu'au 31 Juillet 1978 : UGAB, 118 rue de Courcelles, Paris 17ème

Tél. : 924-86-71 et 227-12-26

Voyage Culturel en Arménie

Nouvelle formule :

en plus des excursions classiques (ETCHMIADZINE, SARDARABAD, GARNI, KEGHART) et...

Découverte des provinces nord de l'ARMENIE : KIROVAGAN, HAGHPAT, SANAHIN, ODZOUN, etc...

et trois jours à TBILISSI, ancienne capitale intellectuelle arménienne

calendrier des départs

13 JUILLET	16 SEPTEMBRE
05 AOUT	30 SEPTEMBRE
21 AOUT	28 OCTOBRE
02 SEPTEMBRE	23 DECEMBRE

Pour les prix et renseignements s'adresser à :

Sonia Coumryantz

a le plaisir de vous annoncer l'ouverture de l'Agence

OPTIMA Tours

67-69, RUE QUINCAMPOIX
(Ange, Rue Rambuteau)
75004 Paris — Tél. : 274-27-20
Métro : Etienne Marcel ou Rambuteau (licence A 946

A LYON
MAGUY KALOUSTIAN
OPERATOURS, 45 Rue Edouard Herriot, 69002 Lyon, Tél. : 42-10-24

Sur MARSEILLE
Mr YABERIAN — Maison de la Culture Arménienne, 12-14 rue St. Bazile
les Mercredis, Vendredis et Samedis au 50-15-09

ՀԵԼԼԱԴԱՆ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ENTRE OPERA ET TRINITE

LA MAISON DE LA GRECE

AUX 4 MARCHES

AU 1ér ETAGE

restaurant gastronomique grec

DEJEUNERS. DINERS
RECEPTIONS

AU REZ DE CHAUSSEE

Tous les soirs

DINERS DANSANTS

avec spectacle

accueil. qualité. prix

50. RUE CHAUSSEE D'ANTIN. (9e) 280 69 40. f.dim.

ՇԱԲԱԹ–ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.159
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.159

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏ՝

ԷՃԷՎԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

ԷՏ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Յունիս 17)

Բ. եւ վերջ

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Մեծայարգ Պր. վարչապետ, մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ տիալոկ մը ստեղծելու համար ձեր կարծիքով ո՞ւրկէ պէտք է սկսիլ: Կը խորհիք թէ կառավարակա՞ն հիմանց վրայ պէտք է սկսիլ, թէ ոչ ակադեմական մակարդակի վրայ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Շատ մը երկիրներու մէջ հայկական համայնքներ կան, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ մէջ, որոնք Թուրք քաղաքացիներ են: Ուրեմն չեմ գիտեր թէ ինչպէս կարելի է այդ ճիգը ընել դիւանագիտական մակարդակի վրայ: Ատոր փոխարէն, կարելի է աշխատիլ մարդկային հիման վրայ, մարդկային շփումներու ընդմէջէն, զանգուածներու եւ այլ միջոցներու խողովակով: Տիալոկ մը բնականաբար կարելի է եւ պէտք է սկսիլ եւ ես պատրաստ եմ այսպիսի տիալոկի մը ծնունդ տալու կերպերն ու միջոցը մտածելու:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ձեր կառավարութիւնը տրամադի՞ր է հայ ակադեմականներու խումբ մը հրաւիրելու, տեսակէտներ եւ փաստաթուղթեր փոխանակելու և թուրք-հայ յարաբերութիւններու հարցը պաշտօնական մակարդակի վրայ վիճաբանելու:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Կրնանք մտածել պաշտօնական կամ անպաշտօն մակարդակներու վրայ այսպիսի աշխատանք մը տանելու կերպերուն մասին: Ես իբրեւ վարչապետ, առարկութիւն չունիմ: Բայց կասկած չկայ որ այդ աշխատանքը տանելու լաւագոյն ձեւը պէտք է գտնենք: Չենք ուզեր ներսը կամ դուրսը նոր բարդութիւններ եւ խնդիրներ յարուցանել:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ձեր երկրին ներքին դժուարութիւններուն տեղեակ եմ: Եւ այնպէս կը թուի թէ միշտ ալ պիտի գտնուին որոշ տարրեր որոնք պիտի հակառակին նմանօրինակ ճիգերու:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ես անձնապէս, ինչպէս արդէն ըսի, Հայերու հետ շփումներուս ընթացքին, որոնցմէ մէկ մասին հետ հիանալի յարաբերութիւններ ունեցանք, երբեք դժուարութեան չհանդիպեցայ իրարու հետ հաղորդուելու եւ բարեկամական փոխադարձ զգացումներ հաստատելու ուղղութեամբ: Կը խորհիմ թէ այս մէկը լաւագոյն մերձեցումն է:

Կը կրկնեմ որ մենք դէպի ապագայ ուղղուած ժողովուրդ մըն ենք եւ կրնանք լուծել բոլոր այս հարցերը:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Հայոց Պատրիարքը որոշապէս բաւարարուած ըլլալ կը թուի ձեր մօտ տուած իր այցելութենէն եւ ինծմէ խնդրեց որ այս պարագան յանձնեմ ձեր նկատողութեան:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Պիւրոքրաթիք դետնի վրայ թերեւս դեռ քանի մը հարցեր լուծուած չեն, բայց եւ այնպէս իմ պարտականութիւնս պիտի նկատեմ խնկոյն միջամտել, եթէ ինծի լուր տրուի թէ խոստումներուս մէկ մասը չեն իրագործուած տակաւին: Այսպիսի հարցեր ամէն երկրի մէջ կան եւ վերջերս ալ Թուրքիոյ մէջ մասնաւորաբար, պիւրոքրասին բաւական մեծ աւերներ գործեց վերջին տարիներու քաղաքական այն տագնապին պատճառաւ որուն մէջէն անցանք: Հայերուն մեծ մասը հաւաքուած են Իսթանպուլի մէջ, եւ թէ քաղաքապետը, եւ թէ կուսակալը այս նիւթին չափազանց ուշադիր են: Անոնք մեծապէս պատասխանատու են այս շրջանէն: Եւ եթէ տեսնեմ թէ իմ ուշադրութեան յանձնուած խնդիրներէն մէկ մասին լուծումը կ'ուշանայ, այն ատեն անձամբ ձեռք պիտի առնեմ այդ խնդիրները:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Իսթանպուլի մէջ բըռնութիւններուս ընթացքին առիթը ունեցայ ստուգելու որ թրքահայ համայնքը կը վայելէ ամէն տեսակ ազատութիւն: Այժմ կարելի է ուղղել ուրեմն այն հարցումը թէ ի՞նչ կրնայ պատահիլ երբ ձեր կառավարութիւնը իշխանութեան գլուխ չգտնուի:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Էհ, մենք չենք խորհիր թէ այդքան շուտ պիտի հեռանանք իշխանութենէն: Ցետոյ, վստահ եմ որ Թուրք ընկերութիւնը կը զարգանայ ու կը յառաջդիմէ ճշգրիտ ուղղութեամբ: Երբ կը գործածեմ «ճշգրիտ ուղղութիւն» բացատրութիւնը, զայն չեմ գործածեր քաղաքական կամ գաղափարական իմաստով: Ուստի, չեմ կարծեր որ որեւէ խնդիր մը ծագի ապագային:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Մոսկուայի ձեր այցելութեան սեմին, կը խորհի՞ք թէ այդ ուղեւորութիւնը յաջողութիւն պիտի արձանագրէ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Այո, վերջին տարիներուն մենք հետզհետէ աւելի լաւ յարաբերութիւններ մշակեցինք Խորհ. Միութեան հետ: Երկու երկիրներու միջեւ այժմ իրարու նկատմամբ փոխադարձ վըստահութեան կապեր հաստատուած են:

Զանազան մարզերու մէջ, արդէն կը գործակցինք իրարու: Իրականութեան մէջ, Թուրքիա, բաղդատմամբ իր դրացիներուն, բաւական ուշացաւ Խորհ. Միութեան հետ մօտիկ յարաբերութիւններ ստեղծելու, այն օրէն ասդին երբ վերջացաւ պաղ պատերազմը: Հիմա այդ կորսուած ժամանակը փոխարինել պիտի ջանանք:

(Տեսակցութեան այս վերջին մասին մէջ, Պ. Պօղոսեան երկար բացատրութիւններ տուաւ մեծայարգ վարչապետ Էճէվիթի Հայաստանի մասին, յայտնելով որ այս մէկը Խորհ. Միութեան Հանրապետութիւններէն մէկն է, որ վերջերս ճարտարարուեստական նկատելի յառաջդիմութիւններ արձանագրած է: Պր. Պօղոսեան յայտնեց թէ այսօր Հայաստանի մէջ կը շինուին մինչեւ իսկ հաշուիչ մեքենաներ):

Երբ. Պ. Պօղոսեան վարչապետին բացատրեց թէ Թուրք երաժշտական նուագախումբ մը անցեալ տարի համերգներ տուած էր Երեւանի մէջ եւ համերգներուն բոլոր տոմսերը վաճառուած էին օրեր առաջուց, վարչապետ Էճէվիթ այս տեսակցութիւնը աւարտեց հետեւեալ խորհրդածութեամբ.

— Շատ լաւ, ձեր այս բոլոր ըսածները կը հաստատեն իմ այն համոզումս եւ արտայայտութիւններս, թէ Թուրք մը եւ Հայ մը, աշխարհին ո՛ր կողմն ալ իրարու հանդիպին, եթէ ազատ թողուած են իրենց զգացումներուն մէջ, չեն կրնար իրարու նկատմամբ մօտիկութեան եւ բարեկամութեան զգացում մը չզգալ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԽՈՐԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄՏԱՀՈԳ Է

———O———

ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՇԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ՀԱՆԴԱՐՏ ԷՐ
ԲԱՑԻ ՈՉԻՆՉ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԱԾ Է

300 ՄԵՌԵԱԼ

———O———

Հինգշաբթի իրիկուն կրցանք հեռաձայնային կապ հաստատել Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հետ եւ քանի մը վայրկեան խօսիլ նոյնինքն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս՝ Խորէն Ա.ի հետ: Հայրապետը յայտնեց թէ ճիշդ է որ հայ զոհեր ալ կան բայց թիւով՝ քիչ, աւելի շատ նիւթական վնասներ կան: Տեղւոյն վրայ իրարմէ բնաւ լուր չկայ, կապ չկայ նոյնիսկ Կաթողիկոսարանին (Անթիլիաս) եւ Պէյրութի Առաջնորդարանին միջեւ: Օրէ ի վեր կարելի չէ եղած յարաբերութեան մէջ մտնել: Խորէն Ա. չծածկեց անշուշտ իր մտահոգութիւնը բայց կը յուսայ որ ելք մը գտնուի: Էշրէֆիէի համար ըսաւ թէ Հայերը կը փորձին Պուրճ — Համուտ ապաստանելու համար, բայց աւելի ուշ երբ կը խօսէինք արեւմըտեան (մահմետական) կողմը հաստատուած ընկերոջ մը հետ, կը յայտնէր թէ այլեւս կարելիութիւն չկար, որ ժողովուրդը Էշրէֆիէէն Պուրճ — Համուտ անցնի, որովհետեւ սուրիական բանակը փակած էր կամուրջը: Մեր բարեկամն ալ կը յայտնէր թէ հայ զոհեր կան, բայց ստոյգ թիւ եւ անուն կարելի չէ ունենալ: Ազդակ լոյս չէր տեսած Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի, որովհետեւ պաշտօնէութիւնը որ քրիստոնեայ գօտի կ'ապրի չէր կրցած խմբագրատուն երթալ (արեւմըտեան կողմ): Չորեքշաբթի լոյս տեսած էր եւ Հինգշաբթի առտու կանուխ յաջողած էր նոյնիսկ ցրուել տալ արեւելեան գօտիին մէջ:

×

Աւելի ընդհանուր գետնի վրայ, Ուրբաթ առտու հասած լուրերու համաձայն գիշերը հանդարտ էր եւ սուրիական հրազդաններու տարափը դադրած էր: Ծանօթ է որ Հինգշաբթի օր նախագահ Սարգիս կը սպառնար հրաժարիլ (ըստ Քաթայէպի ձայնասփիւռին) եւ կ'ըսուէր թէ ամերիկեան ճնշումի վրայ առ այժմ հրաժարած էր հրաժարելէ: Նոյն օրուան մէջ, իսրայելեան օդանաւեր հետախուզական թռիչք մը կատարած են շատ վարէն արեւմտեան Պէյրութի վրայ, ձեւով մը ըսելու համար Սուրիացիներուն. «Հո՛ս ենք»: Նոյն օրը Փարիզ «մեծագոյն չափաւորութեան» կոչ կ'ընէր Սուրիոյ մինչ Իսրայէլ ձայնը կը բարձրացնէր եւ նախարարապետին բաները կը յայտարարէր. «Պիտի չթողուքն քրիստոնեաներու բնաջնջումը»:

«ՕԳՆՈՒԹԻ՞ՒՆ»

———O———

Նախկին նախագահ Շառլ Հելուն է որ այս կոչը կ'ընէր Ուրբաթ առտու Ֆրանս-Սուառի Ա. էջէն եւ կ'ըսէր. «Հոս են, 600էն 700 հազար այր, կին, երախայ, ծեր, խռնուած արեւելեան Պէյրութի նեղ շրջագիծին մէջ, տեղատարափ կրակի եւ կապարի ներքեւ, որ կը դադրի երեւի աւելի զօրաւոր կերպով վերսկսելու համար: Ասոնց կոչերը կը մարին ժխորին մէջ մեծ քաղաքներու ուր նոյնիսկ երբեմն ձայներ կը համարձակին բարձրանալ աւելի մեղադրելու համար այս դատապարտեալները, որ կը յամառին չմեռնիլ»:

Հելու, որ միշտ յստակատես վերլուծող մը եղած է Լիբանանի կացութեան կ'ողբեկոչէ «խաղաղ համակեցութիւնը քրիստոնեայ եւ մահմետական Լիբանանցիներուն, որոնք Լիբանանի իսկ ապագային պատկերն ու նախատիպը պարզեցին»:

×

Արդարեւ տեղին չէ ներկայիս բարձր քաղաքականութիւն ծախել եւ նրբամիտ վերլուծումներ ընել փնտռելու համար պատասխանատուները: Մանաւանդ քիչ մըն ալ սատիք մօտեցումով ըլլել յիշել որ այս նոյն քրիստոնեաներն են որ օգնութեան կանչեցին Սուրիան փրկուելու համար ծանր պարտութենէ մը եւ միասնաբար ջարդեցին մահմետականները: Ուրեմն այսօր ալ կարգն իրենց եկած է: Ոչ ոք կ'ուրանայ քրիստոնեայ աջին պատասխանատուութիւնը, բայց ատիկա չի բաւեր արդարացնելու համար ժողովուրդի մը բնաջնջումը, բանակի մը կողմէ որ եկած է իբրեւ խաղաղապահ ուժ:

Ուրբաթ կ'ըսուէր թէ մեռեալներու թիւը չորս օրուան մէջ 300ը կ'անցնի: Հաշիւը չկայ փլած տուներու, շէնքերու, խանութներու, ոչ ալ վիրաւորներու:

Երկիր մը կը սպաննուի տարիներէ ի վեր, աշխարհ ալ «սէիր» կ'ընէ եւ անշուշտ զէնք կը հայթայթէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ Ուրբաթ առտու տակաւին չէր կրցած նախագահ մը գտնել 12 քուէարկութենէ ետք հակառակ անոր որ 4րդէն ետք բացարձակ մեծամասնութիւնը կը բաւէ: Ոչ մէկ կուսակցութիւն կ'ուզէ զիջիլ եւ համաձայնիլ անունի մը շուրջ:

ԲՐԵԺՆԵՒԷՆ ետք (որ Փեշտան ընտրած էր իբրեւ վայր օտար երկիրներու ներքին գործերուն ոչ — միջամտութեան քաղաքականութիւնը պաշտպանելու համար իբրեւ օրինակ առնելով՝ Զայիրը) այս անգամ Գրոմիկօն է որ նոյնքան իմաստ կը ցուցաբերէ Գերագոյն Խորհուրդի 1517 երեսփոխաններու առջեւ խօսք առնելով եւ ի մէջ այլոց ջատագովելով Խորհ. Միութեան արտաքին քաղաքականութեան յաջողութիւնը եւ իբրեւ օրինակ առնելով՝ Հելսինքիի համաձայնագրերու գործադրութիւնը...:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան մէջ բաւական դժուարութիւններ կան եւ Մօրուա կ'ուզէ որ Միթերան միտքը պարզէ: Ի հարկին պատեհ կը նկատէ որ գալ տարուան համագումարը աւելի կանուխ տեղի ունենայ:

ՊՐԵՄԻ մէջ Հինգշաբթի գիշերը Եւրոպայի ինները համաձայնեցան դրամական հաւաքական ռազմավարութեան մը շուրջ, որ պիտի փրկէ եւրոպական դրամը, որպէսզի ան ալ չվայելէ տոլարին անկայուն ճակատագիրը:

ՄԱՐՍԷՅԼ ԵՒ ԻՐ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԷՆ

Պուլվար Օտտօ, Մարսէյլի հիւսիսային շրջանի մերձաւոր արուարձաններէն մին է:

Նաւահանգիստ, մեծ գործատուներ, գտարաններ, ճարտարարուեստական հաստատութիւններ, բազմաթիւ աշխատանոցներ, բարձր ծխաններ կը լեցնեն այս թաղամասը իրենց ճնշիչ ներկայութեամբ, տալով աւելի խիտ եւ փութաջան դիմագիծ մը: Ընդհանրապէս համեստ տնտեսութեամբ հոծ բազմութիւն մը կ'ապրի Մարսէյլի հիւսիսային շրջանը:

1920ական թուականներուն, տեղական իշխանութիւնները հայ գաղթականներու մեծ խուժումին առջեւ բացին ընդարձակ ՔԷՄփեր ժամանակաւոր կերպով տեղաւորելու համար զանոնք: Երէցներէն գիտենք, օրինակի համար, Վիքթոր Հիւկօ կոչուող քէմփը, Սէն Շարլ երկաթուղային կայարանին մօտ: Նոյնպէս, «Քէմփ Օտտօն» պատսպարեց հազարաւոր հայ գաղթականներ, որոնք հետզհետէ ցրուեցան եւ քէմփն ալ որ խախուտ պայմաններու մէջ էր, փակուեցաւ: Գաղթականներու մէկ մասին տարտղնումէն յետոյ, մնացեալները տեղաւորուեցան յատկապէս Պլ. Օտտօ - Բասլիւէլ թաղամասը ապրելով միշտ համախմբուած եւ տիրանալով անձնական տուներու: Սակայն հոս, ինչպէս այլուր, մանաւանդ այս վերջին քսան տարիներու ընթացքին, սերունդներու փոփոխումով, կեանքի պայմաններու բարելաւումով, հոս ու հոն նոր եւ բազմաթիւ շէնքերու, բնակարաններու երեւումով շրջանի դիմագիծը, եթէ ոչ հիմնովին, մեծ մասամբ փոխուած է:

Երբ Պլ. Օտտօ կ'ըսենք, ինչպէս անունը ցոյց կուտայ, միայն մէկ փողոց մըն է: Շրջանը շատ աւելի ընդարձակ է: Պլ. Օտտօ անունը մնացած է հաւանաբար՝ Քէմփ Օտտոյէն:

Այս շրջանը, որ կը հաշուէ շուրջ 2500-էն 3000 հայութիւն, նկատառելի համեմատութեամբ բաղկացած, եթէ դեռ մեր օրերուն կարելի է ըսել, Սեբաստացիներէ, Վանեցիներէ, Պիթլիսցիներէ եւ Մըշեցիներէ գաղթած մասնաւորապէս Յունաստանէն, Պուլկարիայէն եւ անշուշտ Թուրքիայէն, ինչպէս միւս հայաշատ արուարձանները եւ քիչ մըն ալ աւելի, եղած է ազգային բեղուն կեանքի վայր: Դիտումնաւոր կերպով կը գործածենք հոս «անցեալ ժամանակը», ներկան կը ձգենք քիչ մը անդին:

Հայրենակցական Միութիւններ, երիտասարդական, մարզական, սկաուտական շարժումներ, կուսակցութիւններ, կանացի եւ այլ կազմակերպութիւններ միշտ կը ստեղծէին եռուզեռ: Ազգային տօնակատարութիւններ, մշակութային եւ գեղարուեստական ձեռնարկներ, սկաուտական գործունէութիւն, դպրոց, մարզական մրցումներ, դաշտահանդէսներ ոգեւորութիւն կը ստեղծէին: Հիները քաղցր յիշատակներով եւ տպաւորիչ պատկերներով կը յուզեն, կը պատմեն Սէնթ Անտրէի թաղամասի մէկ սրճարանի բակին մէջ տեղի ունեցած ամառնային եղանակի դաշտահանդէսներու շարքը: Նոյնպէս Շըմէն տը լա Մատրակի «Էնթէր - քոնթինանթալ» սրճարանի սրահին պատերն ու բեմին տախտակները եթէ լեզու ունենային, ինչե՜ր, ինչե՜ր մեզի պիտի փոխանցէին այսօր: Նոյնպէս Լա Վիսթի դաշտերու ծառերը, մացառներն ու քարերը որքա՜ն ու որքա՜ն յարձակումներու ենթարկուած են: Նաեւ քէմփին հայկական դպրոցը, որ առաջինը եղաւ Մարսէյլի մէջ, շատ ու շատերուն համար եղաւ իրենց առաջին դպրոցը: Այդ դըպրոցը, որ յետագային զարգացաւ, Կապոյտ Խաչի եւ Թաղականութեան հովանաւորութեան ներքեւ, հաշուած է որոշ շրջանի մը մինչեւ 250 աշակերտներ, մանկապարտէզի բաժինով մը: Հայ Արենոյշներու Միութիւնը, Մարսէյլի մէջ, սկիզբ առած է Պլ. Օտտոյէն: Արծիւ մարզական միութիւնը, ֆութպոլի իր փայլուն խումբերով, երկրորդ աշխարհամարտի վաղորդայնէն մինչեւ 1964, պարծանքը եղած է Պլ. Օտտոյի, միանալով յետոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ին, կազմելով այսօրուան՝ Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ մարզական համաձայնութիւնը:

Պլ. Օտտոյի մէջ կան երկու փողոցներ որ կը կրեն հայկական անուններ՝ Աբովեան փողոց, Մարտիրոսեան փողոց:

Իսկ եկեղեցի՞ն. քանի ամէնուրեք, հոն ուր հայը կայք հաստատած է, բարձրացուցած է նախ եկեղեցի մը: Առաջին եկեղեցին, աւելի ճիշդ աղօթատեղին, Արթիւր Միշօ փողոց թիւ 1, որ ծառայած է նաեւ որպէս դպրոց, եղած է բնակարանի մը մէջ: Յետոյ, եկեղեցին փոխադրուած է նոյն փողոցին թիւ 7ը, ուր եւ կը գտնուի այսօր: Փողոցէն երկար ու նեղ անցք մը կ'առաջնորդէր դէպի եկեղեցին: Փայտաշէն, փոքր եւ համեստ եկեղեցի մը շրջապատուած հայ ընտանիքներու բնակարաններով: Սակայն, 1963ին, Պլ. Օտտոյի հայահոծ շրջանը, հինին տեղ բարձրացուց, բառին բուն իմաստով, իր նոր, աւելի ընդարձակ, ներկայանալի եկեղեցին: Արդարեւ, կոկիկ եւ գեղեցիկ եկեղեցի մը, որ արդար հպարտութիւնն է բոլոր թաղեցիներուն անխտիր: Օրուան Թաղականութիւնը աջակցութեամբ Կապոյտ Խաչի տիկիններուն, վճռակամ ճգնեցաւ եւ յաջողութեամբ պսակեց ազգային այս ձեռնարկը: Նման թղթակցութիւններու մէջ, ինչպէս յաճախ ըսած ենք, կը խուսափինք անուններ տալէ, մանաւանդ անցեալը պատկերացնող, սակայն եկեղեցիի պարագային չենք կրնար չյիշել Երուանդ Զարգարեանի անունը որ եղաւ ոգին եւ սիւնը այս ազգապատկան ձեռնարկին: Այսօր եկեղեցին ունի իր լայն եւ պատշաճ մուտքը, ընդարձակ բակով մը: Եկեղեցին իր հողով, այժմ ազգային կալուած է:

Պլ. Օտտոյի ծուխը բաւական տարածուած է՝ Բասլիւէլ, Սէն-Լուի, Բանէ եւ Փըթի Բանէ, Լա Գալանտ, Փըթիթը-վիթ, Սէն Կապրիէլ, Սէնթ Մարթ, Սէն Ժոզէֆ, Սէնթ Հանրի, Սէնթ Անտրէ, մինչեւ Փլոմպիէռ, այսինքն քաղաքին հիւսիսային մուտքը կը պատկանի Սուրբ Յակոբ եկեղեցւոյ: 1969էն ի վեր հոգեւոր հովիւն է՝ Նշան Քհնյ. Գույումճեան, յարգուած իր ծուխէն: Այժմ եկեղեցին, որ կը յարգէ Հարաւային Ֆրանսայի թեմական կազմակերպութիւնը կատարելով իր բոլոր պարտականութիւնները ազգ. իշխանութեանց հանդէպ, շնորհիւ քահանայ հօր եւ Թաղական Խորհուրդի ջանքերուն բարգաւաճ վիճակի մէջ է եւ կը վայելէ համակրանքը բոլորին: Այսօրուան Թաղական Խորհուրդի կազմն է՝ Վահան Յակոբեան՝ պատուոյ նախագահ, Հայկ Սարգիսեան՝ ատենապետ, Մուրատ Օհանեան՝ քարտուղար, Յովսէփ Արգումանեան՝ գանձապահ, Վարդան Տէր-Կարապետեան, Կարօ Կոնոյեան, Մուրատ Ինճէյեան, Յակոբ Մարտիրոսեան եւ Յովհաննէս Յուսիկեան՝ խորհրդականներ:

Առաջին մէկ օրէն իսկ, Պլ. Օտտոյի շրջանը կը տառապի ազգապատկան սրահի մը պակասէն: Թաղականութեան տարիներու որոշումն եւ ծրագիրն է՝ եկեղեցւոյ կողքին օժտել շրջանը յարմարագոյն սրահով մը եւ երիցատունով մը: Սակայն հակառակ թափուած բոլոր ճիգերուն, արգելքները (դրացիութեան) դեռ չեն լուծուած: Արդ, ծրագիրը կը մնայ ծրագիր եւ Թաղականութիւնը, ու իրեն հետ ժողովուրդը, կը շարունակէ սպասել եւ յուսալ:

Իսկ, ինչ կը վերաբերի ներկային, դըժբախտաբար, պատկերը հեռու է անցեալը կամ պարզապէս երէկը յիշեցնելէ: Ինչ որ, քիչ թէ շատ, պարագան է շատ մը այլ հայահոծ շրջաններու: Նոր օրերը, նոր կոչումներ չեն արթնցներ: Եկեղեցիէն դուրս որ կը մնայ ազգային միակ բեւեռը, որպէս անցեալի շարունակութիւնը եղող կը մնայ մանաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վռամեան խումբը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը: Բարի կամեցողութիւնները չեն պակսիր, բայց գործունէութեան դաշտը շատ նեղցած է: Բացառութիւնները յարգելով, երիտասարդութիւնը չի մտներ ազգ. շրջագիծին մէջ, ինչ որ տագնապեցուցիչ չափերով կը տկարացնէ շրջանի ազգային զօրութենական ուժը: Պլ. Օտտոյի շրջանը ունի կարելիութիւններ: Անցեալէն դէպի ներկան եւ մանաւանդ ապագան առաջնորդող ճանապարհը օրուան հրամայականներուն, փոփոխութիւններուն, պատշաճեցումներուն չէ հետեւած: Անպայման երէկուան ճշմարտութիւններն ու ձեւերը այսօրուանը չեն: Այն օրը որ երիտասարդութիւնը, երէցներու հաւատքով եւ զոհաբերութեան գիտակցութեամբ լեցուած, ձեռք առնէ ղեկը շրջանին, Պլ. Օտտօն կրնայ վերագտնել իր երկրորդ շունչը եւ վերադառնալ դէպի ազգային ակունքները:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ ՄԸ ԿԱՐ

Պարտիզակի Ս. Յակոբ փառաւոր եկեղեցիին եւ Ներսէս Շուշանեան ազգային վարժարանին միջեւ, ընդարձակ բակ մը կար «Ժամուն Ավլուն» տեղացիներուս համար: Քանի մը թմբլի ծառեր իրենց երկնասլաց կեցուածքով՝ կը հսկէին երկու հաստատութիւններուն վրայ: Ուսանողներս կէսօրուան ճաշի յատկացուած դադարին, տուն կը վազէինք եւ փոխանակ հանգիստ նստելու եւ ճաշելու, «տիլիմ» մը հաց վրան պանիրի շերտով մը, եւ կամ երկու հատիկ «քէօֆթէ»ով, խնձոր մըն ալ գրպաննիս դլորած հաց - ճեպով, «Ժամուն Ավլուն» կը վազէինք:

«Եսիր»ի խաղը (գերի) մեր նախընտրած խաղերէն մէկն էր: Մարմնամարզական հաստատութիւններ ունենալու ի վիճակի չէր դեռ մեր վարժարանը, մօտաւորապէս երկու հազարի մօտ երկսեռ աշակերտութիւն մը կը հաշուէր: Բակին երկայնքն ու լայնքը կարող էր պարտկել երկու խումբեր անջատօրէն խաղալու: Բայց այդ երկու տեղերէն մէկը առաւելութիւն մը ունէր միւսէն, որ պատճառ կ'ըլլար վէճերու եւ երբեմն ալ՝ կռիւներու: Բակին տակը երկու մեծածաւալ ջրամբարներ էին պեղուած, դպրոցին երկսեռ աշակերտներուն ծարաւը յագեցնելու համար: Այդ ջրամբարները ծածկուած էին տաշուած մարմարի նման քարերով, հաճելի կը դարձնէին մեր վազքը: Միւս մասը սալայատակուած էր «գունդ ու կոշ» քարերով որոնք մեր ոտքերը կը վիրաւորէին եւ թէ մեր «եէմէնի»ները կը ծակէին: Հինգերորդ կարգը տարուոյն շրջանաւարտներն էին, համեմատաբար ֆիզիքապէս աւելի ուժեղ մեր չորրորդ կարգի ուսանողներէն: Է՜, հայտէ՛ տղաք, տեղերնիդ դացէք խաղացէք, կ'ըսէին անուշութիւնով, քանի մը ամիսէն ձեզի պիտի մնայ այս հրապարակը: Եթէ բրտօրէն մեզ վտարել փորձէին, այն ատեն վէճը եւ կռիւը չէր վերջանար:

Խաղի տաք վայրկեաններուն, մեր ընկերներէն մէկը մօտենալով մեզի՝ է՜, տղաք, մոլի ըրէք, չփախցնէք առիթը, Շաւարշ Միսաքեանը եւ Գեղամ Բարսեղեանը Պր. Օննիկին դասարանը կը գտնուին, Պր. Մելքոնն ալ միասին կը խօսակցին, արդէն մեկնելու կը պատրաստուին «վերի դռնէն»: Այդ դուռը յատկացուած էր միայն հիւրերուն եւ ուսուցիչներուն:

Խաղը շարունակելով՝ մեր աչքերէն չէինք փախցներ «վերի դուռը». մեր հիւրերը տեսնել կը փափաքէինք անհամբեր. չէ՞ որ երկար տարիներ զրկուած էինք հիւրընկալելէ Պոլսոյ մեր մտաւորականները: 1910ին էր կարծեմ, Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն քանի մը տարի յետոյ էին այս այցելութիւնները որ շարունակուեցան երկու տարի եւս միայն: Դուռը դանդաղօրէն շարժիլ սկսաւ, առաջին ելլողը դռնէն Շաւարշն էր. կանանչ գլխարկով եւ աշնանային թեթեւ վերարկուով մըն էր այդ օրը: Յետոյ Գեղամը իր լայնածաւալ սեւ գըլխարկովը արթիսթի: Մեր ուսուցիչներուն հետ խաղացողներս ուշադիր կը դիտէինք, քաջալերուած անոնց հետաքրքրութենէն եռանդով կը վազէինք գերի մը եւս բռնելու խաղը վերջանալէ առաջ: Զանգակին հնչումը մեզ պարտադրեց դադարի, քրտինքով թրջուած, դէմքս սրբելով շուրջս կը դիտէի, երբ — Մա՛նչ, կեցիր նայիմ քիչ մը. Պոլսէն եկող շոգեկառքէն աւելի արագ կը վազէիր ըսաւ: Շաւարշն էր. «Դուն ալ գերի կը բռնուի՞ս երբեմն»: «Ի հարկէ կը բռնուիմ» ըսի, եւ տղայական ինքնագոհ հաճոյքով մը, «քիչ անգամ բռնուած եմ, բայց շատ աւելի գերի բռնած եմ» ըսի: Ընկերներս հարցումներ ըրին շաբաթաթերթ «Ազատամարտ»ի մասին, որ հաճոյքով կը կարդայինք: «Երբ ընթացաւարտ ըլլանք՝ Պոլիս գալով Արծիւ դրատունն ալ պիտի այցելենք» ըսինք: Ժամանակը կարճ էր, մեզմէ աւելի տարեց ընկերներ եկան թօթուեցին մեր երկու գրական պատգամաւորները:

×

Ի՞նչպէս փոշիացաւ Պարտիզակը իր 10 հազար բնակչութիւնով, բնութեան այդ աննման բարիքները, արեւին հետ կը պարէին եւ լուսնին հետ կը խոկային: Հիմա մտքիս մէջ կաղապարուած է Պարտիզակը, իր բնական պատկերներով եւ անհատներով, առանց կարգին՝ երիտասարդ Շաւարշ Միսաքեանը կանգնած «վերի դրան» առջեւ իր քաջալերող ժպիտովը:

×

1914էն սկսեալ Պարտիզակ իր հոգեվարքի վայրկեաններուն մէջ կ'ապրէր: Իրմէ շատ հեռու, քաղաքակիրթ երկրի մը մէջ կը գտնուէի, Եւրոպան բռնկած էր արդէն, Պոլսոյ մէջ մարդակերպ գազանները՝ իրենց առաջուց պատրաստած ծրագիրներուն գործադրութեան կը մըտածէին:

Կ'ուզէի պոռալ բոլոր ուժովս.— Հասէ՛ք, հասէ՛ք, պիտի ջարդեն: Բայց ո՞վ կը լսէր, եւ ո՞վ կը լսէ դեռ: Մտածեցի՝ մեր դահիճները դեռ չեն մտած կրակի պարին մէջ, երկու տող գրեմ որ զգոյշ ըլլան, կամ հեռանան եւ կամ պաշտպանուին:

Երեք օր չանցած, նամակս վերադարձաւ. ճամբաները փակուած էին արդէն, չարաշուք երազիս իրականութիւնը տեղի պիտի ունենար:

Գիշեր մը հինգ տարեկանիս, տեսիլքի նմանող երազի մը մէջ կը պոռայի լալագին, մայրս եւ մեծ մայրս.— Ի՞նչ ունիս զաւակս, ի՞նչ եղար: Դէմքս անճանաչելի էր դարձած:— Մայրի՛կ կը ջարդե՛ն, փախէ՛ք: Եւ մինչեւ չափահաս տարիքիս կը մտածէի տրորուած սրտով մը.— «Ինչո՞ւ այդ երազը», որ իրականութիւն կը դառնար:

ՀՐ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՂԱՓԱՆ

Ինչպէս Հայաստանի շատ մը շրջաններուն, Ղափանի մէջ եւս հարթավայրեր չկան: Աչքի հեռաւորութեամբ լեռներ ու լեռներ՝ բարձր, երկնակամարը սղոցող գագաթներով: Երբ կ'անցնիս Խուստուփի, Կապուտջուղի եւ այլ լեռներու լանջերէն, խոր-խոր ձորերէն, իբրեւ թէ շրջիս բնութեան եւ պատմական յուշարձաններու իսկական թանգարանի մը մէջ: Հոս են Զանգեզուրի հռչակաւոր անտառները՝ իրենց հազուագիւտ ծառերով, կենդանիներով եւ թռչուններով: Բուսատու գետի ափերուն կը պահպանուին սօսիներու եւ հաճարենիի հնադարեան պուրակները: Անմատչելի ժայռերու ծերպերուն, ահռելի կիրճերու եզերքներուն վեհանիստ բազմած են Հալիձորի բերդը, Վահանավանքն ու պատմական եւ ճարտարապետական այլ կոթողներ:

Անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր Ղափանը յայտնի է իր հանածոներով: Երկրի ընդերքին եւ բացօթեայ շերտերուն մէջ կան պղինձի, մոլիբդենի եւ այլ մետաղներու հարուստ պաշարներ: Վերջին յիսնամեակին միայն Ղափանը դար-

ձու հանքային արդիւնաբերութեան մեծ կեդրոններէն մին: Տակաւին 25 տարի առաջ ծնունդ առաւ ծովու մակերեւոյթէն 2000 մեթր բարձր Քաջարանի պղնձա-մոլիբդէնային գործարանը՝ որուն կառուցման մասնակցեցան տարբեր ազգերէ մասնագէտներ: Մեծ վերակառուցումներ ու փոփոխութիւններ կատարուած են հանքային արդիւնաբերութեան մէջ: Սկսած են շահագործուիլ պղնձամոլիբդէնային գործարանի նոր կարողութիւնները:

Վերջին 15 տարիներուն հիմնովին յաղթահարուած է շրջանի արդիւնաբերութեան զարգացման միակողմանի բնոյթը: Ցաջորդաբար սկսած են գործել ելեկտրական, զանազան կազմածներու հիւսուածեղէնի, գարեջուրի, ինքնաշարժներու նորոգման ու գրեթէ երկու տասնեակ արդիւնաբերական այլ ձեռնարկներ:

Շրջանի կեանքին մէջ նոր երեւոյթ են Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի գիծով ստեղծուած թէեւ փոքր, բայց արդէն գործօն գիտական, մետագործական, մանրէաբանական եւ բարձունքային տարրալուծարանները: Շինարարական բարեփոխութիւններու ծաւալը այն աստիճանի է հասած, որ հին Ղափանէն յուշեր են մնացած միայն: Լեռնալանջերուն, Ողջի գետին ափերուն ստեղծուած են նոր թաղամասեր՝ ճարտարապետական համալիր կառոյցներով, բազմայարկ շէնքերով, կլրապատ փողոցներով, մշակութային տուներով, ուսումնական հաստատութիւններով, առեւտրական, կենցաղային սպասարկման կեդրոններով եւ մարզաւաններով:

Ղափան երկաթուղիով կապուած է Երեւանին: Ամէն օր հարիւրաւոր ուղեւորներ կը ճամբորդեն «Զանգեզուր» մարդատար գնացքներով: Բեռնատար գնացքները Ղափան կը բերեն ժողովրդական տնտեսութեան անհրաժեշտ բազմապիսի ապրանքներ ու կը տանին հանածոյ, անտառանիւթ, սննդամթերք, եւայլն: Ցատուկ թռիչքներ Ղափանէն Երեւան կը հասնին ընդամէնը կէս ժամէն: Շրջանին մէջ չկան այլեւս հին խճուղիները: Հարիւրաւոր քիլոմեթր երկարող ճամբաները կամ նոր են, կամ ալ կառուցուելու վրայ:

Անհամեմատ է գիւղատնտեսութեան վերելքը եւս: Հանրային եւ պետական 15 տնտեսութիւնները, թռչնաբուծական գործատունն ու ջերմանոցը գիւղատնտեսական եւ անասնապահական առատ մթերք կը հայթայթեն բնակչութեան: Հետաքրքրական կերպով կ'իրագործուի գիւղերը բարեկարգ աւաններու վերածելու ծրագիրը: Գեղեցիկ բնակավայրերէն մին կը կրէ հայ ազգային — ազատագրական հերոս Դաւիթ Բեկի անունը: Հռչակաւոր գիւղերէն մին է Ներքին Հանդը, զոր այնքան գեղեցիկ յուզումով նկարագրած է Ակսել Բակունց իր «Մթնաձոր» պատմուածքին մէջ: Բոլոր գիւղերն ալ ունին իրենց դպրոցները, մշակութային տուները: Մինչ յիսնամեակ մը առաջ բացառիկ բախտաւորներ միայն կրնային ընդունուիլ Շուշիի թեմական դպրոցը, ներկայիս Ղափան քաղաքի եւ շրջանի դպրոցներուն եւ ուսումնարաններուն մէջ պաշտօնավարող 1290 ուսուցիչներէն 820 հոգի ունին բարձրագոյն կրթութիւն: Ղափան, Քաջարան եւ շրջակայ գիւղերը այսօր կը հաշուեն 75 ակումբներ, 92 գրադարան, 10 մշակոյթի տուներ, շարժանկարի 20 սրահներ. ունին պետական թատրոն, երաժշտական ուսումնարան, նկարչական դպրոց, երկրագիտական թանգարան:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սոյն թուականի Մայիսի 12 - 16 օրերին Հայոց Հայրապետի հրաւէրով Մայր Աթոռ ժամանեց Համայն Վրաստանի նորընտիր Պատրիարք – Կաթողիկոս, Նորին Սրբութիւն Իլիա Երկրորդը:

Նորին Սրբութեանն ընկերակցում էին Սուխումիի եւ Աբխազիայի առաջնորդ Տ. Նիկոլայ եպիսկոպոս Մախարաձէն, Մցխեթայի հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ Գուրամ աւագ քահանայ Շալամբերձէն, Ս. Նունէ վանքի վանահայր Տ. Գավրիլ Զոհոշվիլին եւ Բաթումիի Ս. Գէորգ եկեղեցու քահանայ Տ. Ալեքսանդր Կատամաձէն:

Մայիսի 12ին, Ուրբաթ օրը, ժամը 16ին, Երեւանի հարաւային օդանաւակայանում Հայոց Հայրապետը, շրջապատուած Մայր Աթոռի սրբազան եպիսկոպոսներով, ողջունեց եւ բարի գալուստ մաղթեց Իլիա Բ. Պատրիարք – Կաթողիկոսին:

Ցանուն Հայաստանի կառավարութեան յարգելի հիւրի եւ նրա շքախմբի անդամների ժամանումը Երեւան ողջունեց ՀՍՍՀ Մինիստրների Խորհրդին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի Խորհրդի նախագահի տեղակալ Պր. Անդրանիկ Հասրաթեանը եւ բարի գալուստ մաղթեց նրանց:

Ս. Էջմիածնում երկու Հայրապետները «Հրաշափառ»ով եւ եկեղեցական թափորով մուտք գործեցին Մայր տաճար:

Եկեղեցական արարողութիւնից յետոյ Հայոց Հայրապետը եղբայրական ջերմ սիրով եւ ուրախութեամբ ողջունեց Վրաց օրթոտոքս եկեղեցու գահակալի ժամանումը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

Շնորհակալութեան ու ողջոյնի ջերմ խօսքով հանդէս եկաւ Նորին Սրբութիւն Իլիա Բ. Պատրիարք – Կաթողիկոսը:

Մայիսի 13ին, Շաբաթ օրը, ժամը 10ին, Մայր Աթոռի հիւրերը, Հայոց Հայրապետի ընկերակցութեամբ, Երեւանում այցելեցին Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անուան մատենադարան եւ ապա Ս. Մեսրոպի շիրիմ Օշականի եկեղեցում:

Նոյն օրը, ժամը 19ին, Մայր տաճարում երկու Հայրապետները ներկայ եղան երեկոյեան հանդիսաւոր ժամերգութեանը:

Մայիսի 14ին, Կիրակի օրը, Հոգեգալստեան տօնի առիթով, Վեհափառ Հայրապետը պատարագ մատուցեց Մայր տաճարում եւ կատարեց երկու աբեղաների ձեռնադրութիւն, որից յետոյ ողջունեց ներկայութիւնը Համայն Վրաստանի Պատրիարք – Կաթողիկոս Իլիա Բ.ի եւ նրա շքախմբի անդամների:

Ի պատասխան Հայրապետի ողջոյնի խօսքի, հանդէս եկաւ Մայր Աթոռի բարձրաշնորհ հիւրը եւ Մայր Աթոռի միաբանութեանը, հաւատացեալներին ու Հայաստանի ողջ ժողովրդին բաշխեց իր օրհնութիւնները:

Նոյն օրը, ժամը 15ին, Վեհարանի հայրապետական սեղանատանը տրուեց պաշտօնական հացկերոյթ՝ ի պատիւ օրուայ հիւրերի:

Մայիսի 15ին, Երկուշաբթի օրը, առաւօտեան ժամը 10ին, երկու Հայրապետները, իրենց շքախմբի անդամներով, Ծիծեռնակաբերդում այցելեցին Հայ Նահատակաց յուշարձան, ուր ծաղկեպսակներ զետեղեցին եւ Հոգւոց արտասանեցին հայ նահատակաց հոգիների համար:

Ժամը 11ին երկու Հայրապետները այցելեցին Երեւանի Ս. Սարգիս առաջնորդանիստ եկեղեցի:

Ժամը 15ին Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Համայն Վրաստանի Պատրիարք – Կաթողիկոս, Նորին Սրբութիւն Տ. Իլիա Երկրորդին, յանուն Հայաստանի կառավարութեան, ընդունեց ՀՍՍՀ Գերագոյն Սովետի Նախագահութեան նախագահի տեղակալ Պր. Յովհաննէս Բաղդասարեանը եւ բարի գալուստ մաղթեց նրանց:

Երկու Հայրապետների եւ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցչի միջեւ տեղի ունեցաւ բարեկամական ջերմ զրոյց:

Նոյն օրը, ժամը 15ին, Սեւանի «Ախթամար» հիւրանոցում, ի պատիւ Մայր Աթոռի հիւրերի, տրուեց ողջերթի հացկերոյթ:

Մայիսի 16ին, Երեքշաբթի օրը, առաւօտեան ժամը 10ին, Վեհարանում տեղի ունեցաւ երկու Հայրապետների վերջին հանդիպումը: Եղբայրական Վրաց ժողովրդի բարձրաստիճան ներկայացուցիչները հրաժեշտ տուեցին Հայոց Հայրապետին եւ Մայր Աթոռին ու մեկնեցին անմոռաց տպաւորութիւններով:

Մայիսի 12 – 16 օրերին Համայն Վրաստանի Պատրիարք – Կաթողիկոս Իլիա Երկրորդի պատմական այցելութիւնը Մայր Աթոռ եւ երկու քոյր եկեղեցիների պետերի հանդիպումներն ու զրոյցները հանդիսացան պայծառ վկայութիւնը հայ եւ վրաց եկեղեցիների ու ժողովուրդների դարաւոր բարեկամութեան, քրիստոնէական եղբայրական սիրոյ եւ սրտագին համագործակցութեան:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

16 Մայիս 1978 թ.
Ս. Էջմիածին

ԳԱՌԶՈՒ

ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԱՐԺԱՆԻՔԻ ԱԶԳ. ԿԱՐԳԻ

Ցունիս 7ին Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած է որ Մայիս 31ի հրովարտակով Գառզու ստացած է Հրամանատարի աստիճան Արժանիքի Ազգ. Կարգի (Օրտոր Նասիօնալ տիւ Մերիթ): Այս կարեւոր մեծարանքին առթիւ բազմաթիւ շնորհաւորական գիրեր ստացած է Գառզու, ի շարս որոց յիշենք Ծերակոյտի նախագահ Ալէն Փոհէր, Փարիզի քաղաքապետ Ժաք Շիրաք, նախկին նախարար Անթուան Փինէ, Մշակոյթի նախարար Ժան – Ֆիլիփ Լըքա, Փարիզի նահանգապետ Լիւսիէն Լանիէ, եւն., եւն.:

ԴՊՐՈՑԷ ԴՊՐՈՑ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Փալանճեան ճեմարանի Վասպուրական սրահին մէջ, Ցունիս 25-ին վերջ գտած է Լիբանանի «Համազգային»ի պատգամաւորական ժողովը եւ ընտրուած է 11 հոգիէ բաղկացած Տրջ. նոր վարչութիւնը, հետեւեալ կազմով.– Տոքթ. Կարպիս Հարպոյեան, Ալիս Գազանճեան, Սարգիս Սարգիսեան, Խորէն Մղտեսեան, Քնար Ֆուճուրեան, Սեդրակ Պալեան, Գրիգոր Շահինեան, Զեփիւռ Շանթ, Գաբրիէլ Փանոսեան, Արփի Զըպուքճեան եւ Միհրան Տիմչիրեան: Նիստերու ընթացքին քննութեան նիւթ դարձած են Տրջ. վարչութեան եւ մասնաճիւղերու կանոնագրութիւնները, որոնք վերամշակուած են: Մասնաւոր պարտականութիւն դրուած է նորընտիր Տրջ. վարչութեան վրայ հիմնական նպատակ դարձնել մշակութային որակի վերանորոգումը եւ յիսնամեակի տօնակատարութեանց պատրաստութիւնը:

LIVRES REÇUS

HONOURABLE BEGGARS

Hagop Baronian

Translated and edited by Mischa Kudian
Mashtots Press — Londo n1978

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

Կէս ժամ յետոյ Հայերի երեք երեւելիները եկան Թալի բերանը, կանգնեցին մի կիսակործան պատի ետեւում, այնպէս, որ լաւ երեւայ Գերմանացին: Սա կանգնած էր պատի ստուերում ու թաշկինակով անվերջ վզի քրտինքն էր սրբում: Նրա հետ էր նաեւ Մամուր Ֆէյզադը: Շուլցը տառապում էր շոգից, բոսերի ու ճանճերի գրոհից, որ կպչում էին նրա ճարպոտ կզակին, վզին, մտնում քրտնած մունդիրից ներս: Աւտոմոբիլի մէջ նստած էր Քեմալ բէյը՝ անմեղ, զարմացած, նաեւ անտարբեր այն ամէնի նկատմամբ, ինչ կատարւում էր շուրջը: Նրա մօտ նստած էր Ուլու Իսլամ Ջադը խալիսը: Սա դուրս եկաւ շիկացած մեքենայից, շոքեց պատի ստուերում եւ գլուխը դրեց ծնկներին: Նա սկսեց գլուխը վեր ու վար անելով՝ խփել գրքի կաշէ կազմին.

— Նա՛ է ամէնից վեհը, եւ Նրա ձեռքին է երկնքի եւ երկրի կառավարման ղեկը: Հաւաքուեցէք Նրա դրօշի տակ:

Պարսպի ճեղքի միջով Հայերը գնացին դէպի աւտոմոբիլը: Կուրտ Փոն Շուլցը հաճոյական շարժուխօսքով ընդունեց նրանց: Մամուր Ֆէյզադը խոնարհումներ արեց ու դիմեց Հայոց թեմի առաջնորդին.

— Այս ինչո՞ւ էք փախել, մտել պարիսպների մէջ, բարա քէշիշ: Ինչո՞ւ էք ապստամբել, խռովել ձեր նկատմամբ այնքա՛ն հոգատար իշխանութիւնից, ձեր բարի հարեւաններից: Նման արարքը թոյլատրելի չէ ձեզ նման մէկին, որ հովիւ է կարգուած ժողովրդի վրայ:

Հայերին թուաց, թէ իրենք լսում են ոչ թէ գայմագամին, այլ կատարուած անցքերին անտեղեակ մէկին: Եպիսկոպոսը նոյնիսկ նայեց չորս կողմը՝ որտե՞ղ է գտնւում ինքը: Լսեց, սեւեռուն նայեց գայմագամին:

— Զրմեղ էք ձեւանում օրը ցերեկով, բէյ: Ամօթ ունեցէք գոնէ Աստծու առջեւ: Նայեցէք ձեր հոգու խորքը, գուցէ կը ճանաչէք ինքներդ ձեզ: Նայեցէք ձեր ձեռքերին, որ թաթախուած են քաղաքիս Հայութեան արիւնով:

Մամուր Ֆէյզադը գլուխն օրօրեց:

— Մոլորուած էք, բարա քէշիշ: Այն անկարգութիւնները, որ եղան քաղաքիս մէջ, հակառակ էր իմ ու իշխանութեան կամքին եւ տգէտ ամբոխի արարքն էր: Ինքներդ գիտէք, որ ձեր մարդիկ անմըտօրէն անմեղ զինուոր սպանեցին: Դա էլ առիթ եղաւ ամբոխի անկարգութեանը:

— Տգեղ էք ստում գայմագամ բէյ, — իրենից դուրս եկաւ եպիսկոպոսը: Ոչ մի Հայ ոչ մի Թուրքի մատով անգամ չի դիպչել: Ասկեարի սպանութիւնը ձեր սարքած խաղն էր: Անձամբ դուք էք սպանել ասկեարին:

Մամուր Ֆէյզադը նոյնիսկ յօնքը չծռեց:

— Դուք անպատուում էք մեզ, բարա քէշիշ: Իմ մարդասէր ու ազնիւ կառավարութիւնը մի թել անգամ մեղք չունի դառը եղածի մէջ: Սակայն ես խորապէս ցաւում եմ կատարուածի համար: Ձեմ յանդիմանում, ուզում եմ ասել, որ մեղաւորը դուք էք, Հայերդ: Ահա դուք ապստամբել, ամրացել էք այս թաղում եւ դիմադիր կանգնել օրէնքին ու իշխանութեանը: Սա է անթոյլատրելին: Դա ձեր գոյութիւնը վտանգում է...:

Քեմալ բէյը, որ աւտոմոբիլի մէջ նընջում էր, եկաւ՝ փքուածութիւնը վիրաւորուածի քայլուածքով:

— Լսեցէք, Հայեր, — ասաց նեղացած: Ձեզ յայտնի՞ է, որ շուկայի հրապարակում ես կախել եմ տասներեք Թուրք խառնակիչների՝ մեր եղբայր Հայերին, այսինքն ձեզ նեղութիւն տալու պատճառով: Դա ես արել եմ ձեր նկատմամբ ունեցած անխոտոր սիրուցս: Վկան ահա՝ Ուլու Իսլամ պատուելի Ջադը Խալիսը, հարցրէք նրան:

Ուլու Իսլամը գլուխը կպցրեց ճակատին:

— Նա՛ է: Վե՛հն է, անքննելի՛ն: Եւ Նա մշտապէս խօսում է ճշմարիտը:

Կուրտ Փոն Շուլցը ծխամորճ էր ծխում՝ սպասելով, որ Հայերի կրքերը իջնեն:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(103 – Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Տէր եւ Տիկ. Պետրոս եւ Գեղանոյշ Պետրոսեան, մասնակից ըլլալով իրենց մտերիմ Արամ Տէտէեանի վիշտին, ցաւակցութիւններ կը յայտնեն իր սիրելի կողակցին՝ Տիկ. Գեղուհի Տէտէեանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Ազատուհի Տէր-Վարդանեանի ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ-մօր, աներմօր՝ ողբ. Եղիսաբէթ Սէրէնկիւլեանի մահուան առթիւ:

×

Հարաւ. Ֆրանսայի Թեմի Ազգ. Կեդրոնական վարչութիւնը կ'ողբայ մահը իր նախագահ՝ Անտոն Մելքոնեանի:

Այս կսկծալի առիթով, իր խոր վշտակցութիւնները կը յայտնէ այրի Տիկ. Ա. Մելքոնեանի, իր զաւկին, թոռներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

×

Կապ. Խաչի Պլ. Օտոոյի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Թագուհի Պետիկեանի եւ ամուսնոյն եւ բոլոր պարագաներուն, Տիկին Ազնիւ Պօյաճեանի եւ զաւակներուն, իրենց հօր եւ ամուսնոյն Ստեփան Պօյաճեանի մահուան առթիւ: Ցաւակցութիւններ նաեւ Տէր եւ Տիկ. Ժաք Պօղոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկ. Ալպէր Պօղոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկ. Տարօն Պօղոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկ. Գրիգոր Եավերեանի եւ զաւակրուն, Պր. Յարութիւն Տէրոյեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի Տուտու Պօղոսեանի եւ զաւակներուն, Պետրոսեան, Տէր-Եղիայեան, Հէքիմեան ընտանիքներուն, իրենց սիրելի մօր, մեծ-մօր, հարսին, ներոջ, խնամիին եւ ազգականին՝ Աշխէն Պօղոսեանի մահուան առթիւ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի, Յուլիս 9, ժամը 9.30ին Ա. կայանէն հայկ. յայտագիր:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(բացման 2րդ տարեդարձին առթիւ)

Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Գույումճեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Ազատ Խաչիկեան (Ալֆորվիլ) 200ական, Տէր եւ Տիկ. Վահրամ Ճառայեան, Պ. Մուշեղ Պետրոսեան, 100ական, Տէր եւ Տիկ. Աստուր Քէօսէեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 50ական: Վանիկ Գարակէօզեանի մկրտութեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Նշան Քէհէյեան 25: Սաթենիկ Համբարձումեանի յիշատակին Պր. Խորէն Համբարձումեան 10, Սիմոն Համբարձումեան 50: Աստղիկ Միլտոնեանի ծննդեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Ջաւէն Միլտոնեան 200: Գալուստ Սաղըրեանի յիշատակին Մարի Սաղըրեան 30: Թ. Քէօսէեանի յիշատակին Գրիգոր Գէորգեան 50, Թէճիրեան ընտ. 100, Արմենակ Մուրատեան 50, Համբարձում Քաջեան 20: Արամ Արմաղանեանի յիշատակին Արմաղանեան ընտ. 50: Աւագ Պապայեանի յիշատակին Կարպիս Յարութիւնեան 50, Տէր եւ Տիկ. Հայկ Սարգիսեան իրենց ամուսնութեան 50րդ տարեդարձին առթիւ 100: Սարգիս Խոզիկեանի յիշատակին Մարտիրոս Հասպանեան 20, Տէր եւ Տիկ. Կարպիս Յարութիւնեան 50: Ազատուհի Սէրէնկիւլեանի յիշատակին Գամեր Տէր-Վարդանեան, Տիկին Արմենուհի Բալուեան 100ական: Պօղոս Մուսայէլեանի յիշատակին Թապաքեան ընտ. 100 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պլ. Օտոոյի Թաղական Խորհուրդը շընորհակալութեամբ ստացած է.—

Պետրոս Հայրապետեանի հոգեհանգիստին առթիւ այրի Տիկ. Էկոյեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 20, այրի Տիկ. Տուտու Պօղոսեան 10, Տիկ. Զապէլ Արզումանեան 20, այրի Տիկ. Բարիզ Արմաղանեան 10, Պր. Տէրոյեան Յարութիւն 10, Տէր եւ Տիկ. Արշակ Միրոյեան 20, Պր. Սեպուհ Գաբիկեան 50 Ֆր.: Տիգրան Իբրանոսեանի թաղման առթիւ Պր. Սեդրակ Գարաթէբէ, Տէր եւ Տիկ. Եմէնէճեան 50ական, Պր. Էլմասեան Շապօ 20, Արմենուհի Եօրղանճեանի հոգեհանգիստին առթիւ Պր. Վարդան Դաւիթեան 30, Սերոբ Էքմէքճեանի թաղման առթիւ Հայրապետեան ընտանիք 20, Արմենուհի Եօրղանճեանի հոգեհանգիստին առթիւ Պր. Վարդան Դաւիթեան 30, Օր. Սիրուն Ճէլալեան 100, Տէր եւ Տիկ. Քէքչեան 30, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մանուկեան 30, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Շալճեան 50, Աննա Գէորգեանի թաղման առթիւ Պր. Տիգրան Ղազարեան 25, Պր. Թաշճեան Կարապետ, Տէր եւ Տիկ. Ղազար Ղազարեան 50ական, Տէր եւ Տիկ. Ոսկեան Սարոյեան 10, Տէր եւ Տիկ. Ենովքեան Բիւզանդ 30 Ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն Սարգիս Աբրահամեան Արսէնի կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Աբրահամեան Նորայր (Նորիկ) Արսէնի, ծնած 1925ին Հայաստանի Արտաշատի շրջանի Բուրաստան գիւղը: Կորսուած է Բ. Աշխարհամարտին, սակայն անկէ ետք զինքը տեսնող եղած է Գերմանիա: Տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի լուր տալ Աբրահամեան Սարգիսի

St. Comitasa 56 ap. 50
EREVAN 14
ARMENIE — URSS

VOYAGE en ARMENIE

organisé
par le Comité des jeunes de l'UGAB
du 2 au 14 Septembre

Programme intéressant — visite de sites historiques en Arménie et en Georgie

logement hôtel de première classe
Participation : 3.150 F.
(tous frais compris)
Renseignements et inscription jusqu'au 31 Juillet 1978 : UGAB, 118 rue de Courcelles, Paris 17ème

Tél. : 924-86-71 et 227-12-26

Restaurant

LA CAPPADOCE

3, rue Marivaux (derrière l'Opéra Comique, M° Richelieu-Drouot) tél 742-83-65
ouvert tous les jours midi et soir sauf lundi

présente

son mini-spectacle

avec Marten Yorgantz et Norayr

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

Voyages en ARMENIE

EREVAN

ET EXTENSIONS A MOSCOU ET TBILISI ET LENINGRAD
DEPARTS CHAQUE MOIS :
11 jours — 13 jours et 15 jours

A partir de 2680 Fr. comprenant le séjour en hôtel de 1ère catégorie, en pension complète, le transport aérien, les excursions et la visite des villes

Demandez le programme détaillé à des spécialistes sur les voyages en Arménie depuis plus de 12 ans.

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS
OCIVEP
2, Rue de Sèze
75009 Paris
Ttl. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12
M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages
50, Cours de la Liberté
69003 Lyon
Tél. : 60.13.66
M. SARKISSIAN VAROUJAN

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
11
MARDI
11 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.160
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.160

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Օսմանեան Կայսրութիւնը կը թաղուի, Հայուն անցեալը՝ ՈՉ

Զորս օր յաջորդաբար, մեր ընթերցողները հետաքրքրութեամբ հետեւեցան Թուրքիոյ վարչապետին տեսակցութեան, հայ լրագրողի մը հետ։ Ոչ այնքան միամիտ էինք, ոչ ալ նոյնիսկ բարեմիտ՝ ակնկալելու համար, որ զգայացունց նորութիւն մը կրնար ծնիլ այս առթիւ։ Երեւոյթը սակայն ինքնին նորութիւն մըն էր եւ արդար ըլլալու համար ըսենք, նաեւ, որ Արմինիըն Ռիփըրթըրի խմբագրապետը հարցումներու լաւ ընտրութիւն մը կատարած էր, քանի անոնք կը շօշափէին մեզ շահագրգռող գլխաւոր հարցերը։ Այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, կարելի չէր պատրանքներ ունենալ եւ յուսալ, որ մէկ օրէն միւսը Թուրք ղեկավար մը պիտի ընդունի՝ ինչ որ Օսմանեան կայսրութեան բոլոր ժառանգորդները, ցարդ, ուրացած են։

Էճէվիթ աւելի վարպետ է, խորամանկ, կոպտօրէն չի պատասխաներ, անոյշ-անոյշ կը փորձէ համոզել իր խօսակիցը չժխտելու համար նաեւ ազատական քաղաքագէտի իր համբաւը, պզտիկ մըն ալ, դուռ մը կը բանայ։ Ճիշդ է որ, ներքին ճակատի վրայ, Էճէվիթի քաղաքականութիւնը փոքրամասնութեանց հանդէպ աւելի արդար է և իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր, հետզհետէ վերցնել տուաւ այն անընդունելի սեղմումները, որոնց տարիներէ ի վեր զոհ կ՚երթային Պոլսոյ Հայերը, գլխաւորաբար կրթական դետնի վրայ։ Արտաքին դետնի վրայ սակայն, պարտինք հաստատել, որ մասնաւոր նորութիւն մը չի բերեր բանաստեղծ-վարչապետը՝ եթէ նոյնիսկ սկզբունքով համամիտ կը թուի ըլլալ «պատմական առարկայական ուսումնասիրութեան մը, Օսմանեան կայսրութեան տարրալուծման այդ շրջանը արժեւորող քննութեան մը»։ Նոյն Էճէվիթն է թէև որ կ՚ըսէ նաեւ թէ կարեւորը՝ ապագան է, ո՛չ անցեալը։ «Աթաթիւրքեան շրջանին, կ՚ըսէ Հալքի պարագլուխը, մենք սորվեցանք աւելի շատ ապագային նայիլ քան թէ անցեալին։ Ոչ միայն հայկ. դատի, այլ բոլոր խնդիրներու մէջ Թուրքիա դէպի ապագայ ուղղուած Պետութիւն մը ու ընկերութիւն մըն է։ ... Այսպէս կոչուած աթաթիւրքեան սերունդը բնութեամբ եւ կրթութեամբ դէպի ապագայ ուղղուած սերունդ մըն է»։ Աւելի շեշտելով իր միտքը, կ՚աւելցնէ նոյնիսկ՝ «Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանէն մնացած այս դառն յիշատակները նախընտրելի պիտի ըլլար թաղել, ինչպէս որ թաղուեցաւ այդ կայսրութիւնը»։ Եւ հոս այլեւս մարդուն ըսածը շատ պարզ է, — հարկ է թաղել հայկ. դատը։ Գէշ յիշատակները՝ լաւ է մոռնալ, յիշել միայն լաւ բաները։ Ինչո՞ւ ոգեկոչել ինչ որ կը բաժնէ Հայն ու Թուրքը եւ չոգեկոչել միայն ինչ որ կը միացնէ զանոնք, օրինակ «Անատոլուի մշակոյթը, որուն միասնաբար մասնակցութիւն բերած ենք» կ՚ըսէ Էճէվիթ։ Ու դեռ կը սիրէ խօսիլ Հայերու ազնուութեան մասին, անոնց «արտերուն բարի զգացումներուն», կրկնելու համար սա մաշած բանաձեւը, թէ Հայը միայն համակրանք կ՚ունենար Թուրքին հանդէպ եթէ չըլլային «ուրիշները», այսինքն վինքը գրգռողները։ Բայց Էճէվիթ, ոչ ոքի կրնայ հաւատացնել եւ ոչ իսկ ինք կը հաւատայ, որ Հայը պէտք ունենայ «ուրիշին» գրգռութեան՝ յիշելու համար իր մէկուկէս միլիոն նահատակներն ու իր հողերը։ Այդ բոլոր «ուրիշները» շատոնց մոռցած կ՚ըլլայի

(եւ որքա՜ն ալ կը փափաքին) ոչ միայն Հայուն Սեւ Ապրիլը, այլեւ Հայն իսկ՝ եթէ դեռ այսօր չըլլար հայ երիտասարդութիւն մը, որ Երեւանէն Նիւ Եորք եւ Ծիծեռնակաբերդէն Մարսէյլ անվհատ չյիշեցնէր իր խանգարող ներկայութիւնը։ Ընդունինք ի վերջոյ, որ այս ամբողջ հարցազրոյցէն կը մնայ մէկ ոչ-բացասական կէտ, այն է հաւանութիւնը, զոր կը թուի տալ Թուրքիոյ վարչապետը «առարկայական ուսումնասիրութեան մը Օսմանեան կայսրութեան տարրալուծման շրջանին»։ Հոդ ալ սակայն, շատ ճկուն է իր արտայայտութիւններուն մէջ եւ ամէն անգամ, որ նման — երեւութապէս — դրական բան մը կ՚ըսէ չի մոռնար անոր ետին անմիջապէս «բայց» մը տեղաւորել։ Օրինակ՝ «... Ես կողմնակից եմ այդպիսի առարկայական քննարկութեան մը, բայց եւ այնպէս ես դարձեալ պիտի տարուիմ յանձնարարելու, որ մենք իրարու նկատմամբ մեր զգացումները պէտք չէ հիմնաւորենք անցեալի պատմութեան վրայ, մանաւանդ պէտք չէ հիմնաւորենք յիշողութիւններու վրայ Պետութեան մը, որ այժմ պատմութեան մէջ թաղուած է։ Մենք պէտք է ընդհականն նայինք դէպի ապագան»։

Եւ խորքին մէջ այս վերջին բառն է, որ կը բնորոշէ Էճէվիթի բուն միտքը։ Քանիցս կը կրկնէ՝ թաղել անցեալը, նայիլ ապագային միայն։ Եւ ճիշդ հոս է որ անկարելի կը դառնէ Թուրքին եւ Հայուն տիալոկը։ Եւ անկարելի կը դառնայ Թուրքին իսկ ապագան, ցորչափ ան չաբունակէ թաղել փորձել Հայուն անցեալը։

Այն անցեալը, որ Անատոլուի «հասարակաց մշակոյթ չէ» այլ՝ Հայու հող եւ մանաւա՛նդ չլուծուած դատ։

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ երկու օր է թնդանօթը լռած է բայց ոչինչ լուծուած։ Հաւանական է որ Սարգիսի հրաժարականի սպառնալիքը եւ արտաքին ճնշումները, որոնց ամէնէն արհամարհելին Իսրայէլինը չէր անշուշտ, Սուրիոյ վրայ (այս մէկը՝ ամերիկացի դեսպանին միջոցաւ) իրենց բարերար դերը խաղացին։ Կը մնայ տեսնել թէ որքա՞ն կը տեւէ այս նոր խաղաղութիւնը։ Լիբանանի սահմանները ամէն ոք զօրք կը համախմբէ (Սուրիա, Իրաք, Իսրայէլ)։ Սարգիս յայտարարած է թէ կը հրաժարի հրաժարելէ եթէ իրեն կարելիութիւն տրուի երկիրը վարելու, ըստ Պէյրութի օրաթերթի մը ըսած կ՚ըլլայ. — «Զօրեքշաբթի իրիկուն լացի, այլեւս ոչ ոքի հանդէպ վստահութիւն ունիմ, երաշխաւորութիւններ կ՚ուզեմ»։ Ֆիկառօի ձեռնհաս թղթակիցը՝ Թիէրի Տէժարտէն կը պատմէ թէ ինչ պայմաններու մէջ կրցած է դուրս ելլել քրիստոնեայ «կէթոյէն», ուր տեսած է Պէշիր Ճէմայէլը (որդին Փալանժի պարագլուխի), որ կ՚ըսէ. «Սուրիացիք իրենց մատները այրեցին, հիմա իրենց ձեռքերը պիտի այրեն։ Գուցէ կարելի է ուտել Լիբանանը բայց կարելի չէ զայն մարսել։ Եթէ Ասատ մինչեւ ծայրը երթայ, մենք ալ Պաղեստինցիներուն պէս կ՚ընենք, կեռիլա կը սկսինք բայց Սուրիացիք աւելի զօրաւոր չեն քան Նացիները Ֆրանսայի մէջ, 1940ին»։

ԻՏԱԼԻՈՅ կուսակցութիւնները 15 քուէարկութենէ ետք անունի մը շուրջ համաձայնեցան եւ յաջողեցան նախագահ մը գտնել, որուն հարկ է նախ և առաջ առողջութիւն եւ երկար կեանք մաղթել, որպէսզի կարենայ իր եօթնամեայ պաշտօնը կատարել, քանի 82 տարեկան է։ Թերահաւատները տեղը դրած է սակայն, յիշեցնելով թէ մայրը 90 տարեկանին մեռած է (ան ալ աթոռէ մը իյնալով), եղբայրը՝ 94ին, քոյրն ալ՝ 93ին։ Սանտրօ Փերթինի «պատմական ընկերվարական» մըն է, պայքարած է ֆաշիզմի դէմ, եղած է Երեսփոխանական Ժողովի նախագահ, երկու անգամ տնօրէն՝ Ավանթի (Յառաջ) ընկերվարական պաշտօնաթերթին եւ կ՚ուզէ որ «Իտալիան ըլլայ խաղաղութեան բանբերը»։

ՓԱՆՓԸԼԻՈՆԻ մէջ (սպանական Պասք) արիւնալի միջադէպեր պատահեցան, որոնց հետեւանքով Երկուշաբթի օր 150 հազար զբօսաշրջիկ մեկնած էին շրջանէն։ Ամէն ինչ սկսաւ Շաբաթ գիշեր երբ կը սկսէր ժողովրդական փեռիան (տօնը)։ Հակառակորդները կոկորդ կոկորդի եկան կրկէսներուն մէջ եւ մէկ հոգի մեռաւ եւ 150 հոգի վիրաւորուեցան շատ ծանր բախումներու հետեւանքով։ Ոստիկանութիւնն ալ որ սկիզբը ձգախէժէ գնդակներ կը պարպէր կարգը վերահաստատելու համար, իրական կրակ բացած է։ Շրջանի կառավարիչն ալ ընդունած է որ ոստիկանութեան միջամտութիւնը բաւական ձախող եղած է։ Ֆրանքիստ մը սպաննուած է հաւանաբար պասք անջատողական էթա շարժումին կողմէ։ Բախումները ծայր տուած էին երբ ցուցարարներ կրկէս մտած էին ցուցատախտակներով եւ հանդիսականներու հետ է որ կռիւները սկսած էին։ Առ այժմ բոլոր քոռիտաները արգիլուեցան։

ՄԻԹԵՐԱՆ կրկին յաջողեցաւ փրկել Ընկերվարական կուսակցութեան միասնականութիւնը, գոնէ երեւոյթները փրկելով ժամանակի մը համար։ Ծանօթ է որ Սերէսէն զատ, Փիէր Մօռուա ալ, իր կողմնակիցներով շատ դիւրին չիդարձներ Միթերանի գործը։ Այս վերջինը սակայն վեց էջնոց յայտարարութեամբ մը, առնուազն ժամանակ շահեցաւ։ Շեշտեց թէ վերջ պէտք է դնել «հոսանքներու այս մրցակցութիւնը» քանի որ հիմնական ուղեգիծին շուրջ տարակարծութիւն չկայ։

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ Իրաքի նախկին վարչապետ՝ Նայէֆի դէմ մահափորձ մը կատարուած է, Արաբի մը կողմէ, որ ձերբակալուած է անցորդ մը արգելք եղած ըլլալով փախուստին։ Իրաքցին ծանր վիճակի մէջ էր։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ, Սատաթ եւ Իսրայէլի ընդդիմադիր կուսակցութեան պարագլուխը Փերէս տեսնուած են բայց Իսրայէլի եւ Եգիպտոսի դիրքերը միշտ հեռու կը մնան իրարմէ եւ այդ պատճառով Մոշէ Տայեան կ՚ըսէ թէ առանց պատրանքի եւ առանց մեծ յոյսի է որ Լոնտոն պիտի երթայ Յուլիս 18ին։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ խիստ ազդարարութիւն մը ըրած է Մոսկուայի Շթշարանսկիի եւ Կենզպուրկի դատավարութեան առթիւ (կը բացուէր Երկուշաբթի օր)։ Կը կարծուի որ խորհրդային կառավարութիւնը մի անգամ ընդմիշտ կ՚ուզէ հիմնապէս հաշիւը մաքրել այլախոհներուն եւ այս ներքին ընդդիմութեան։

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ՔԱՆԴՈՒԱԾ

—O—

ԿՈՂՈՊՈՒՏ, ԿՌԻՒ, ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Թուրքիոյ խառնակ վիճակը կը շարունակուի եւ օր չանցնիր, որ մարդ չմեռնի։ Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն (Յուլիս 6, 7 եւ 8) կը քաղենք հետեւեալ լուրերը, որոնք աւելի քան խօսուն են.—

Նոր ոճիրներ գործուեցան քաղաքիս մէջ, Աթաթիւրք Ելիթիմ Էնսթիթիւի փոխ-տնօրէնը գնդակահար սպաննուեցաւ, այն պահուն երբ հանրակառքի կայանին մէջ փոխադրական միջոցի մը կը սպասէր։ Ակսարայի կողմերն ալ անծանօթներ ծանր բան մը զարկին ոստիկանի մը գլխուն եւ մեռցուցին զայն։ Անոնցմէ զատ, Շէհիրէմինիի մէջ, դարձեալ անծանօթներ համազարկ բացին սրճարանի մը վրայ, հոն գտնուողներէն երկու հոգի մեռան, չորս հոգի վիրաւորուեցան, իրենցմէ մին ուսանող։

Ուրֆայի Վիրանշեհիր գաւառակին մէջ Հալք կուսակցութեան նախագահը եւ իր մէկ ազգականը սպաննուեցան նմանապէս։

Էնսթիթիւի փոխ տնօրէն եւ գերմաներէնի ուսուցիչ Ֆահրէտտին Ըլմազի սպանութիւնը պատահեցաւ հետեւեալ պարագաներու տակ. ժամը եօթնին ելաւ Փաշապահչէի բնակավայրէն եւ վարժարան երթալու համար հանրակառքի կայանը սկսաւ սպասել։ Պահ մը վերջ Անատոլ վաճառանիշով ինքնաշարժ մը կանգ առաւ, երեք հոգի կրակ բացին իր վրայ։ Անծանօթները ինքնաշարժէն դուրս ելան եւ քանի մը ձեռք եւս կրակեցին Ֆահրէտտին Ըլմազի վրայ, որ վիրաւոր վիճակի մէջ գետին փռուած էր։ Իր ստացած վէրքերուն հետեւանքով անմիջապէս մեռաւ եւ անծանօթները նոյն ինքնաշարժով խոյս տուին։

ԵՐԵՔ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ

Ատանայի մէջ ձերբակալուեցաւ Իւլքիւճիւ մը, որ կ՚ամբաստանուի թէ Առեւտրական լիսէի ուսանող մը սպաննած է իր երեք ընկերներուն հետ։ Գոնիայի մէջ եւս ձերբակալուեցան նախակրթարանի տնօրէն մը, որ կրակ բացած էր չորս կողմը, Տրապիզոնի մէջ ուսանող մը՝ որ պայթուցիկ նետած էր իր ուսուցչին դպրանին, Իզմիրի մէջ ալ երեք ուսանողներ, որոնք քաշկռտած եւ խոշտանգած էին իրենց ֆաքիւլթէին վերատեսուչը, Փրոֆ. Էրոլ Իզտար։

×

Իսթանպուլ, Չաղլայանի կողմերը, ֆութպոլի դաշտին քով կանգնած Աթաթիւրքի կիսանդրին քանդուեցաւ անծանօթ ձեռքերու կողմէ։ Չաղլայանի պահականոցին ոստիկանները չեն գիտեր թէ արձանը որո՞նց կողմէ եւ ե՞րբ քանդուեցաւ, այս մասին որեւէ հարցաքննութիւն կատարուած չէ ցարդ։

Քաղաքին տարբեր գօտիներուն մէջ ալ պայթումներ պատահեցան եւ Էյուպի մէջ կարդ մը խանութներ քանդուեցան։

Իսթանպուլի մէջ, Գոճամուսթաֆա փաշայի Կարանթի պանքան կէսօրին մօտ կողոպտուեցաւ երկու զինեալ մարդոց կողմէ։ Անոնք մտան, քաշեցին զէնքերը եւ անշարժութեան մատնեցին պաշտօնէութիւնը եւ արկղէն 110 հազար ոսկի առնելով՝ վազելով դուրս ելան եւ հետիոտն փախան։

Թէքիրտաղի ճամբուն վրայ ալ վեց յելուզակներ կեցուցին ճամբորդատար օթոպիւս մը եւ ուղեւորներէն 200 հազար ոսկի դրամ եւ իրեղէն առնելով փախան։

(Շար.)

ՎԵՐԱՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ա.

Այս յօդուածաշարքին նպատակն է ներկայացնել հայ ժողովուրդի կազմաւորման շրջանի պատմութիւնը՝ մատչելի ձեւով: Ոմանք կրնան առարկել թէ օրաթերթը պատշաճ տեղը չէ նման յանձնառութիւն մը իրագործելու, խնդիրը ի վերջոյ կը թուի ունենալ մասնագիտական բնոյթ, եւ նիւթը խրթին է:

Նման առարկութիւններու կը պատասխանեմ այսպէս.

Ա.— «Հայրենիք»ի ընթերցողներուն ուղղուած հարցախոյզ մը (1977ի Հոկտեմբեր եւ Նոյեմբեր ամիսներուն) ցոյց տուաւ թէ մեր ընթերցողներու ճնշիչ մեծամասնութիւնը կը փափաքի տեսնել պատմական բնոյթ ունեցող յօդուածներ: Կ'ենթադրենք որ՝ թիւերու աննշան տարբերութեամբ՝ նոյնն է պահանջը Սփիւռքի մէջ, ամենուրեք:

Բ.— Նիւթին կնճռոտութիւնը եւ մասնագիտական բնոյթը արգելք չի կրնար ըլլալ այս փորձին: Կը հաւատամ թէ քիչ մը ուշիմ ուեէ հայ ընթերցող կրնայ հասկնալ թէ բանն ինչումն է: Լեզուաբան, մարդաբան կամ հնաբան ըլլալու պէտք չկայ, այլ պարզապէս պէտք կայ երեք մասնագիտութիւններու նորայայտ գիւտերուն հանդէպ հետաքրքրութեան:

Գ.— Կը մնայ երրորդ հարց մը.— Ո՞րն օգտակար կրնայ ըլլալ նման յօդուածաշարք մը. վասն ինչի կը գրուի ան: Կը պատասխանեմ.— յաղագս ինքնաճանաչման: «Ծանիր զքեզ»ը պատմական – մշակութային հրամայական մը պէտք է ըլլայ մեզի համար: Մենք, մե՛ր իսկ պատմական դիմանկարը կամ ինքնանկարը (սէլֆ–իմըճ) խեղաթիւրած ենք, կամ ալ զայն չենք ճանչնար:

Եթէ անցեալին հասկնալի էր Հայկ ու Բէլի պատմութիւններով բաւարարուիլ, այսօր այլեւս ընդունելի չէ ատիկա: Կը բողոքենք, երբ Թուրքը եւ իր վարձկան պատմագէտը կը խեղաթիւրեն մեր մօտաւոր անցեալի պատմութիւնը, սակայն կը մնայ տխուր իրականութիւնը, — հայ հասարակութեան ճնշիչ մեծամասնութիւնը աւելի զգացական քան վերլուծական մօտեցումով կը ծանօթանայ վերջին երկու դարերու մեր պատմութեան, եւ հետեւութիւնը կ'ըլլայ այն՝ որ դեռ չենք հասկցած թէ ի՛նչպէս պատմութեան անողոք կրունկին տակ փշրուեցանք:

Մեր հին պատմութի՞ւնը: — Ոչ միայն աշակերտները, այլեւ սփիւռքի հայ կեանքի մէջ պատմութիւն աւանդող ուսուցիչներու ոչ–համալսարանական բաւական փաղանգը առասպելներով, դիցաբանութեամբ եւ յիսուն տարի առաջ խմբագրուած՝ պատմագիտական վարկածներով կ'օրօրուի: Աւելի՛ն: Վարկածներով (հայփոթիսիզ) եւ տեսութիւններով (թէորի), որոնք հիմնուած են կայսերապաշտ Եւրոպայի գերակայութեան (սուփիրիորիթի) բարդոյթ – քոմփլէքսներուն վրայ, եւ ուրեմն՝ արդէն լքուած են եւրոպացի եւ ամերիկացի գիտնականներու կողմէ, ու տեւականացուած՝ մի՛այն սփիւռքի հայ դպրոցներու մէջ:

Այս բոլորը կը մղեն մեզ բաւական խրթին ձեռնարկի մը: Եւ կ'ուզեմ հակիրճ ձեւով բացատրել թէ ինչու բարդ է նիւթը:

Նախ՝ որովհետեւ մասնագիտութեանց արդի աշխարհին մէջ համապատկեր պատրաստողներ գրեթէ չեն մնացած, ո՛ւր մնաց Հայոց հին պատմութեան համապատկեր: Խորհրդային Հայաստանի մէջ շատ լուրջ աշխատանք կը տարուի այս ուղղութեամբ եւ հաւանական է որ մօտ ապագային Գիտութիւններու Ակադեմիայի խմբագրական «Կոլեգիա»ներէն (այսինքն՝ մարմիններէն) մէկը մասնագիտացած մարդոց յարմար հատոր մը հրատարակէ: Սակայն Հայաստանի մէջ տարուած գիտական գործը ենթակայ է որոշ սահմանափակումներու: Մինչ մեծատաղանդ ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանի ղեկավարութեան ընթացքին հսկայ յառաջդիմութիւն ցոյց տուաւ լեզուաբանական ճիւղը, հնաբանական մասնագիտութիւնը ենթակայ է քաղաքական, տնտեսական եւ թեքնիք զանազան դժուարութիւններու, — պեղումները դանդաղ կը յառաջանան եւ պեղածոներու («պեղածոյ»՝ արքէոլոժիքըլ տիսքավըրի կամ պեղման արդիւնք կը նշանակէ խորհրդային հայերէնով) մեկնաբանութիւնն ու վերլուծումը որոշ չափով յետամնաց է, քանի որ հայ եւ նոյնիսկ ռուս հնաբաններ ազատ չեն Նախիջեւանը եւ անշուշտ Արեւմտեան Հայաստանը պեղելու, կամ եւրո – ամերիկեան թանգարաններու հաւաքածոներուն հետ բաղդատելու իրենց գտած իրերը:

Վերջապէս՝ մարդաբանութիւնը ընդհանրապէս արեւմտեան գիտական մակարդակին չէ հասած Խորհ. Միութեան մէջ, եւ ուրեմն հոն չի կրնար խաղալ այն կարեւոր դերը՝ որ իրն է՝ Արեւմուտքեան պատմագիտութեան կողքին: Վերջերս քաջալերիչ յառաջդիմութիւն սկսած է այս ճիւղին մէջ, շնորհիւ Լճաշէնի եւ որոշ քարայրներու պեղումներուն:

Նիւթը բարդ է նաեւ սա պատճառով. — Մասնագէտներն ալ իրարու հետ չեն համաձայնիր: Հիւանդ մը շրջապատող եւ ախտաճանաչութեան մասին վիճաբանող բժիշկները շատ աւելի ներդաշնակ եւ հեզահամբոյր մարդիկ են, քան հնաբանական կամ հին լեզուաբանական ճիւղերու մասնագէտները, երբ կը մէկտեղուին գիտական համագումարներու մէջ ու կը սկսին վիճաբանիլ թէ ի՛նչպէս կը հնչուէր այս կամ այնբաղաձայնը՝ երեք հազար տարի առաջ կորսուած լեզուի մը մէջ: Այսօր, աշխարհահռչակ Ինիվըրսիթի աֆ Շիքակօն լծուած է սումերերէն, աքքատերէն եւ խեթթերէն (հիթթերէն) լեզուներու բառարաններու պատրաստութեան, եւ դուցէ անոնց ամբողջացումը դիւրացնէ լուծումը Միջին Արեւելքի պատմութեան որոշ թնճուկներուն: Մինչ այդ՝ թէ՛ մասնագէտը, թէ՛ մանաւանդ ամաթէօրը անորոշութեան դատապարտուած են շատ մը մարզերու մէջ:

Եւ վերջապէս, նիւթը բարդ է՝ որովհետեւ երեսունէն յիսուն մասնագիտական թերթեր կը հրատարակեն նորանոր յօդուածներ այս ընդհանուր նիւթին շուրջ, օրէ օր կը փոխեն տեսութիւններու համապատկերը, եւ այսօր հաստատուած իրականութիւնը վաղը կրնայ, նոր գիւտի մը պատճառաւ, սխալ համարուիլ:

Այս ներածականէն ետք, որոշ վերապահութիւններով կը մօտենանք Միջին Արեւելքի հին շրջանի պատմութեան եւ հայ ժողովուրդի կազմաւորման խնդրին:

×

Պատմութիւնը — եթէ փորձենք սեղմօրէն սահմանել բառին գիտական իմաստը — կը սկսի գիրերու գիւտէն ետք: Այդ թուականէն առաջ կայ նախապատմութիւնը (փրի – հիսթըրի), որուն ուսումը կը կազմուի հնաբաններու եւ մշակութային եւ ֆիզիքական մարդաբանութեան մասնագէտներու աշխատանքը մէկտեղելով: Հնաբանները կը մեկնաբանեն կամ կը վերլուծեն տուներու, իրերու եւ կամ զէնքերու մնացորդները ու կը հասնին որոշ եզրակացութիւններու, — օրինակ՝ քարէ դարու զարգացման ո՞ր փուլին մէջ էր այս կամ այն տեղը բնակող ժողովուրդը: Մարդաբանները կրնան քննել մարդկային գանկեր, ոսացուած կենդանիներու ոսկորներ եւ մոխիրին տակ հինգ հազար տարի առաջ ածխացած հունտեր, ու կրնան գիտական ճշգրտութեամբ ըսել, — այս ժողովուրդը կ'որսար այծ, ոչխար, ձուկ եւ նապաստակ. կը ցանէր, օրինակ, գարի՝ բայց ոչ ցորեն, եւ կաւեղէն իր ամանները կը ներածէր 200 քիլոմեթր հեռու գտնուող այնինչ շրջանէն:

Ճշգրտութիւնը, որով կը բնորոշուին այս գիտութիւնները՝ մանաւանդ Արեւմուտքի մէջ, զարմանալի է: Շնորհիւ զանազան նիւթերու հիւլէական վերլուծման կարելիութիւններուն՝ կաւէ եւ շատ մը կայծքարերու հանքերն անգամ կարելի է գտնել, քանի որ նոյնիսկ բոլորովին իրարու նմանող կաւեր տարբեր քիմիական հիւլէական բաղադրութիւն ունին: Հակառակ այս ճշգրտութեան, այնքա՛ն քիչ բան մնացած է մեզի նախապատմութենէն ու այնքան վիճելի է ամէն մեթոտ ու եզրակացութիւն՝ գիտական աշխարհի մէջ՝ որ միայն տարտամ պատկեր մը կրնանք կազմել այդ շրջանի մասին:

Ն. Ք. 3500 թուականին (մեզմէ 5500 տարի առաջ) Միջին Արեւելքի եւ անոր մօտ շրջաններու մէջ կ'ապրէին քանի մը մեծ համախմբումներու պատկանող հարիւրաւոր «համայնքներ», — յաճախ որսորդ, կովարած կամ նախնական երկրագործութիւն կիրարկող մարդիկ: Այս «համայնք»ներէն ամէն մէկուն բնակչութիւնը հազարէն հին հազար հոգի էր եւ ոչ աւելի:

Այս ժողովուրդներու մեծ համախմբումներն էին՝

Ա) Սահարայէն հարաւ՝ Ափրիկէի մէջ, սեւ անհամար ցեղախումբեր եւ «համայնքներ», որոնց լեզուախումբերու բաժանման մասին ոչինչ գիտենք: Գրեթէ դեր չունին մեր պատմութեան մէջ:

Բ) Աֆղանիստանէն դէպի Արեւելք՝ «դեղին» կոչուող ցեղերը, որոնցմէ ոմանք ներկայ Չինաստանի, Պուրմայի եւ Թայլանտի (Սիամի) շրջաններուն մէջ արդէն սկսած էին պրոնզ ձուլել: Բաւական յառաջադէմ էին, սակայն սահմանուած չէին մեծ դեր խաղալու մեր պատմութեան մէջ:

Գ) Հնդկաստանի հսկայ թերակղզիին մէջ կ'ապրէին Տրաւիտեանները, որոնց սերունդին կը պատկանին ներկայ Հարաւ. Հնդկաստանի եւ Սէյլանի կարճահասակ ու շատ սեւ զգոյն ցեղերը: Ասոնց ճակատագիրն էր ճզմուիլ սպիտակամորթ եւ «արիական» (այսինքն՝ հնդեւրոպական) լեզու խօսող ժողովուրդներու կողմէ, եւ նահանջել հարաւ:

Դ) Սեմական ժողովուրդներ, — կիսանապատային ապրելակերպ ունեցող փոքր խմբակներ՝ որոնց լեզուները իրարու կը նմանէին, ու դեռ կը նմանին: Անապատներու սպիտակամորթները՝ թէեւ թուխ:

Ե) Համիթիք (ըստ Հին Կտակարանի՝ Քամի զաւակ) ժողովուրդները, Սահարայէն հիւսիս ինկող Ափրիկէի բնակիչները, որոնցմէ սերած են հին Եգիպտացիներն ու նորերը (Արաբներու հետ խառնուելէ ետք), հիւսիսային Սուտանցիք եւ Եթովպիոյ ոչ–սեւ լեռնականները: Համական կամ համիթական լեզուները սեմականին կը նմանին, բայց՝ անոնցմէ անկախ: Նորէն թուխ՝ բայց սպիտակամորթ համարուող:

Զ) Սեւ ծովու եւ Կասպից ծովու միջեւ ինկող տափաստաններուն մէջ (ներկայիս՝ հարաւային Ուկրանիա, հարաւային Ռուսիա, մինչեւ Կովկաս եւ հիւսիսային Խազախստան) կը բնակէին ձիարած սպիտակամորթ ժողովուրդներ՝ որոնք կը խօսէին իրարու հետ մօտիկ կապ ունեցող լեզուներ եւ որոնց պատմութիւնը տուաւ հնդեւրոպական անունը, քանի որ անոնք յետոյ Հնդկաստանի հիւսիսը եւ գրեթէ ամբողջ Եւրոպան գրաւեցին: «Արիական» անունը խեղաթիւրում մըն է. ատիկա ժողովուրդի անուն չէ, այլ՝ հնդեւրոպացի որոշ ժողովուրդներու մէջ գործածուող մակդիր:

Է) Հիւսիսի անտառներուն մէջ, Նորվեկիայէն մինչեւ Ռուսիա եւ Սիպերիա, կը բնակէր շատ նախնական ժողովուրդ մը՝ ֆինօւգական համախմբումը, սպիտակամորթ: Այս լեզուներէն սերած են արդի ֆիններէնն ու էսթոներէնը՝ օրինակ:

Ը) Կը մնայ հին աշխարհի կեդրոնը, — Միջագետք, Միջին Արեւելք՝ Կովկասէն հարաւ, Միջերկրականեան Եւրոպա եւ անոր հիւսիսը ինկող անտառային շրջանները: Այս շրջաններու բնակիչները Ն. Ք. 3500 թուականին կը բաժնուէին երկու ճիւղերու. Միջին Արեւելքի մէջ՝ «կովկասեան» կոչուող ժողովուրդը (որոնց ամէնէն անխառն ժառանգորդներ են Վրացիներն ու — կ'ենթադրուի — Պասքերը) եւ հին, այժմ կորած էթրուսքացիները:

Այս եզրակացութիւնը տակաւին վէճի նիւթ է. վարկած է:

Իսկ Մալթայէն արեւմուտք՝ Միջերկրականեան շրջաններու եւ Եւրոպայի միւս շրջաններու բնակչութեան կը տրուի Արեւմտեան միջերկրականեան (Ուէսթ Մէտիթըրրէյնիըն) մակդիրը:

Թէ Կովկասեան եւ Արեւմտեան – Միջերկրականեան ժողովուրդներու կապը ի՛նչ էր իսկապէս՝ բոլորովին յստակ չէ: Ոմանք կ'ենթադրեն թէ կա՛ր նման կապ. ուրիշներ՝ թէ ո՛չ:

Մեզ հետաքրքրողը Կովկասեան ժողովուրդներու ճակատագիրը եւ հնդեւրոպական ու սեմական ժողովուրդներու ներխուժումները պիտի ըլլան մանաւանդ. սակայն համապատկերն ալ օգտակար կրնայ ըլլալ:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարեկան արձակուրդի եղանակը արդէն իսկ սկսած է: Եւ բոլոր Ֆրանսացիներուն նման Յառաջի ընթերցողներն ալ կամ արձակուրդի վայրերը կը գտնուին եւ կամ անդէտ կը սպասեն մեկնումի վայրկեանին:

Օտար երկիրներ այցելողներուն թիւը զանցառելի չէ: Ի՞նչ պէտք է գիտնան այդպիսիները սահմանը անցնելու միջոցին: Ահա քանի մը անհրաժեշտ ծանօթութիւններ, որոնք կրնան օգտակար ըլլալ:

Օտար երկիր մեկնող Ֆրանսացի քաղաքացիները անձնաթուղթ մը պէտք է ունենան անպայման՝ համաձայն իրենց ընտրած երկրին օրէնքներուն: Այսպէս, ինքնութեան թուղթ՝ յանձնուած առաւելագոյն տասը տարի առաջ, անցագիր մը, որ կրնայ 5 տարիէ ի վեր ի զօրու չըլլալ, թոյլ կուտան ճամբորդել հետեւեալ երկիրները.— Դաշնակցային Գերմանիա, Անտոր, Աւստրիա, Պելժիա, Սպանիա, Յունաստան, Իտալիա, Սէն - Մարին, Լիխթէնշթայն, Լիւքսէնպուրկ, Հոլանտա, Զուիցերիա, Թուրքիա, Պենէն, Կեդրոնական Ափրիկեան Կայսրութիւն, Բարձր Վոլթա, Մատակասքար, Մալի, Մաւրիտանիա, Նիժեր, Զատ եւ Թոկօ:

Ինքնութեան թուղթը, բայց ոչ պայմանաժամը անցած անցագիրը, թոյլ կուտայ նոյնպէս այցելելու Դանիա, Ֆինլանտա, Նորվեկիա, Փորթուկալ, Շուէտ, Անգլիա, Իրլանտա, ինչպէս նաեւ Թունուզ:

Միւս երկիրներուն համար անհրաժեշտ է ունենալ պայմանաժամը չլրացած անցագիր մը եւ, կարգ մը երկիրներու պարագային, յատուկ վիզա: (Օր. Միացեալ Նահանգներ, Չինաստան, Լիբիա, Իրաք, Եգիպտոս եւ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներ):

Անչափահասները, անկախ իրենց տարիքէն, պէտք է անձնաթուղթ մը ունենան, — ինքնութեան թուղթ կամ անցագիր համաձայն իրենց գացած երկրին պահանջներուն: Այսուհանդերձ, մինչեւ 15 տարեկան, կրնան մատնանշուիլ իրենց ընկերացող Ֆրանսացի քաղաքացիին ի զօրու անցագիրին մէջ: 15 տարեկանէն վար եղող անչափահասները՝ Պելժիա, Լիւքսէմպուրկ, Զուիցերիա եւ Իտալիա անցնելու համար կրնան անցագիրի մը փոխարէն ձեռք ձգել անցքի արտօնագիր մը՝ լեսէ - փասէ, պատրաստուած պատկան մարմիններուն կողմէ:

Վերջապէս այն անչափահասները, որոնց չեն ընկերանար իրենց օրինական ներկայացուցիչները (հայր, մայր կամ խնամակալ) եւ կը ճամբորդեն ինքնութեան թուղթով կամ իր ոչ-ի զօրու անցագիրով, պէտք է իրենց մօտ ունենան «երկրէն դուրս ելլելու արտօնագիր» մը: Ասոնք կը յանձնուին ենթակային բնակավայրին քաղաքապետին կամ ոստիկանապետին կողմէ:

Անհրաժեշտ է գիտնալ, որ ճամբորդները նոյնիսկ կարճ ժամանակուան այցելութիւններուն համար, սահմանամերձ երկիրները, ոչ մէկ պարագայի տակ կրնան ձեռք ձգել անհրաժեշտ թուղթերը սահմանագլուխին վրայ: Ուրեմն պէտք է ապահոված ըլլան զանոնք նախապէս:

Ամէն ճամբորդ, չափահաս թէ ոչ, իրաքանչիւր ճամբորդութեան կրնայ իր վրայ ունենալ 5.000 ֆրանքի համարժէք գումար մը (ֆրանսական կամ տարադրամ, վճարագիր, ճամբորդական վճա-

ՎԱՆԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

—————О—————

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Վասպուրա-կանի Հայրենակցական Միութիւնը պատ-մական հերոսամարտի անչեղ ոգեկոչման հանդիսութենէն դուրս, որպէս տարեկան այլ ձեռնարկ կը կազմակերպէ ընտանե-կան խնջոյք, Վասպուրականցիներու եւ Միութեան բարեկամներու մասնակցու-թեամբ:

Այս անգամ հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ կիրակի, Յուլիս 2ին, Սէն Ժեռոմ, յատ-կապէս վարձուած դալարագեղ վայրի մը մէջ:

Այս տարուան սեղանը նուիրուած էր Վասպուրականի Հայրենակցական Միու-թեան կեդրոնական վարչութեան պատ-ուարժան նախագահին՝ Վարդան Պան-տիկեանի, 85ամեակին առթիւ:

Միութեան փոխ նախագահ՝ Ալեքսան Պապայեան իր սեղանապետի խօսքերուն մէջ չէշտեց հաւաքոյթին նպատակը՝ միշտ սերտացնել կապերը անդամներուն եւ բարեկամներուն միջեւ, ստեղծել հայ-րենաբաղձ մթնոլորտ, ապրիլ հայրենա-չունչ օր մը:

Ճաշը ընթացաւ երգերու եւ բաժակա-ճառերու կշռոյթով: Տէր եւ Տիկին Ֆեր-տի Հրաչեան «իրենց» զուգերգներով, Սիմոն Աւտոյեան «իր» Տըլէ եաման-ով մասնաւորապէս համեմեցին սեղանը:

Կարօ Փօլատեան հակիրճ խօսքերով վերագծեց Վարդան Պանտիկեանի կեանքն ու գործունէութիւնը հայրենի աշխարհէն մինչեւ այս հիւրընկալ ափերը: Դժ-բախտաբար, ան վերջին վերապրողներէն մին է որ մասնակցած է, որպէս զինուոր Վասպուրականի յաղթական հերոսամար-տին եւ այլ ազատագրական կռիւներու: Կարօ Փօլատեան թուեց նաեւ Վարդան Պանտիկեանի բերած մասնակցութիւնը Մարսէյլի հայկական կեանքին եւ մանա-ւանդ իր անխառն սէրն ու կիրքը հան-դէպ իր պաշտած Միութեան՝ Վասպու-րականի Հայրենակցական Միութեան, որ այս տարի բոլորեց իր հիմնադրութեան 55ամեակը:

Սոյն հաւաքոյթին, ինչպէս նաեւ բո-լոր առիթներով, Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը հրաւիրած էր «Յառաջ»ի թղթակիցը՝ Կարօ Ցոլաքեան, որ յայտ-նեց շնորհակալութեան խօսքեր այս ազ-նիւ ուշադրութեան համար: Կարօ Ցոլ-աքեան գոհունակութեամբ դիտել տուաւ Վասպուրականի Հայր. Միութեան գնա-հատելի եւ յարատեւ ջանքերը միշտ կեն-դանի պահելու համար այս Միութիւնը եւ անոր ընդմէջէն հայրենի հարազատ բարքերն ու սրբութիւնները: «Յառաջ»ի աշխատակիցը մաղթեց որ «երիտասարդ Վանեցիները» վերցնեն շարունակութեան ջահը երէցներու հաւատքով եւ վճառա-կանութեամբ ներշնչուած: Կարօ Ցոլաքի-եան բաժակ բարձրացուց, մաղթելով Մի-ութեան նախագահ՝ Վ. Պանտիկեանի եր-կար եւ քաջառողջ կեանք:

Մեծարանքի այս հաւաքոյթէն անմասն չմնացին Վիէնի եւ Տէսինի մասնաճիւղե-րը, քանի հեռագրով մը յայտնած էին շնորհաւորութեան եւ բարի մաղթանքի խօսքեր:

Հաւաքոյթը տեւեց մինչեւ երեկոյեան ժամերը եւ ներկաները բաժնուեցան լաւ տրամադրուած եւ լեցուն հայրենակցա-կան զգացումներով:

×

Ուրիշ առիթով ալ գրած ենք, սակայն կը կրկնենք որ Ֆրանսահայ գաղութին մէջ, ամէնէն առաջ կազմուած Հայրե-նակցականն է Վասպուրականցիներու այս Միութիւնը: Հիմնուած է 1923 Մայիս 28ին, Մարսէյլի մէջ, ուր կը գտնուի կեդր. վարչութիւնը որուն ներկայ կազմն է՝ Վարդան Պանտիկեան (նախագահ), Ալեքսան Պապայեան (փոխ նախագահ), Սիմոն Աւտոյեան (քարտուղար), Ֆերտի Հրաչեան (գանձապահ), Միսաք Աւտոյ-եան, Վարդգէս Աւիգեան, Պետրոս Նա-զարեան եւ Անդրանիկ Խըլոյեան (խոր-հըրդականներ):

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1978 թուականի Մայիսի 19-22ը Ամե-նայն Հայոց Կաթողիկոսի եղբայրական հրաւէրով Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում էր գտնւում Եթովպիայի ուղղափառ ե-կեղեցու պատրիարք Նորին Սրբութիւն Աբբա Թեքլէ Հայմանոթը իր շքախմբի անդամների հետ: Սա Եթովպական Եկե-ղեցու մի պատրիարքի առաջին այցելու-թիւնն էր Հայ Եկեղեցու պատմական կենտրոն Ս. Էջմիածին:

Նորին Սրբութեան շքախմբին մաս էին կազմում Եթովպական Եկեղեցու Սուրբ Սինոդի քարտուղար եւ Կաֆայի արքե-պիսկոպոս Տ. Իոսիֆը, արտաքին յարա-բերութեանց նախագահ եւ Գոջամի արքե-պիսկոպոս Տ. Մակարիոսը, Եթովպական Եկեղեցու արտաքին յարաբերութիւնների բաժնի կառավարիչ Հաւաէ Սէլլասի Տ. Թասսա վարդապետը, Խաղաղութեան պաշտպանութեան եկեղեցիների կոնֆե-րանսի անդամ եւ Շաւայի նահանգի եկեղեցիների գլխաւոր վարիչ Տ. Սողո-մոն աւագ քահանան, ինչպէս նաեւ Ռու-սաց Եկեղեցու կողմից պատուիրակու-թեան ուղեկցող, Ղրիմի եւ Սինֆերոպոլի առաջնորդ Տ. Լէոնտի արքեպիսկոպոսը:

Մայիսի 21ին, Կիրակի օրը, Ս. Էջ-միածնի Մայր տաճարում մատուցուեց հանդիսաւոր պատարագ, որի ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Եթով-պական Եկեղեցու սրբազան Պատրիարքը հանդէս եկան եղբայրական փոխադարձ սիրոյ բարեմաղթութիւններով:

Նոյն օրը Վեհարանի սեղանատանը տրուեց պաշտօնական հացկերոյթ ի պա-տիւ Մայր Աթոռի բարձրաստիճան հիւ-րերին: Ընդունելութեան ժամանակ փո-խանակուեցին բաժակաճառեր:

Մայիսի 22ին, Երկուշաբթի օրը, ժամը 10ին, Եթովպական Եկեղեցու սրբազան Պատրիարքի այցելութեան ամենայուզիչ պահը եղաւ ծաղկեպսակի զետեղման ա-րարողութիւնը եւ միատեղ աղօթքը 1915 թուականի ցեղասպանութեան մէկուկէս միլիոն զոհերի յիշատակին նուիրուած Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանի առաջ:

Նոյն օրը, ժամը 11ին, Հայոց Հայրա-պետին եւ Եթովպական Եկեղեցու սրբա-զան Պատրիարքին ընդունեց ՀՍՍՀ Գե-րագոյն Սովետի նախագահութեան նա-խագահի տեղակալ Պր. Յովհաննէս Բաղ-դասարեանը:

Հայոց եւ Եթովպական Եկեղեցիների հոգեւոր պետերի ու Հայաստանի կառա-վարութեան ներկայացուցչի միջեւ տեղի ունեցաւ ջերմ զրոյց, որին ներկայ եղաւ նաեւ Հայ Եկեղեցու գործերի Խորհրդի նախագահի տեղակալ Պր. Անդրանիկ Հարսթեանը:

Մայր Աթոռում գտնուելու օրերին Մայր Աթոռի մեծարգոյ հիւրերը այցե-լեցին Վաղարշապատի պատմական վան-քերը՝ Ս. Հռիփսիմէ, Ս. Գայեանէ տա-ճարները, ինչպէս նաեւ Ս. Գեղարդի վանքը, Երեւանի Ս. Սարգիս առաջնոր-դանիստ եկեղեցին եւ Երեւանի Ս. Մես-րոպ Մաշտոցի անուան մատենադարանը:

Մայիսի 22ին Վեհարանում Հայ եւ Ե-թովպական եկեղեցիների ներկայացու-ցիչների միջեւ տեղի ունեցաւ տեսակ-ցութիւն էկումենիկ ոգով, որի ընթաց-քում գոհունակութեամբ արձանագրուեց երկու քոյր եկեղեցիների նոյն հաւատի, դաւանանքի եւ աւանդութիւնների հիմքի վրայ զարգացող սերտ կապերը, ինչպէս նաեւ հայ եւ եթովպացի ժողովուրդների միջեւ եղբայրական դարաւոր անկեղծ բարեկամութիւնը, որը շարունակւում է նաեւ մեր օրերում, բարեկամութիւն, ո-րի զարգացման եւ ամրապնդման համար աղօթում եւ աշխատում են երկու եկե-ղեցիները:

Խորհրդակցութիւնում երկու կողմերը հաստատեցին, որ Եկեղեցիների կոչումն է իրենց ակտիւ նպաստը բերել՝ յանդ-գնելու համար աշխարհում դեռեւս գոյու-թիւն ունեցող պատերազմական օջախ-ները, իրենց ջանքերը միաւորել պահ-պանելու եւ ամրապնդելու կայուն խա-ղաղութիւն աշխարհում, նպաստել դա-դութային ստրկութեան եւ ցեղային խտ-րականութեան վերացմանն ուղղուած բո-լոր միջոցներին՝ կենսագործելու համար ազգային եւ սոցիալական արդարութիւնը աշխարհում, եղբայրութիւնը եւ հաւա-սարութիւնը ժողովուրդների միջեւ:

Խորհրդակցութեան ընթացքում ցան-կութիւն յայտնուեց, որ երկու եկեղեցի-ներու միջեւ հետզհետէ զարգանան գոր-ծակցութեան կապերը՝ փոխ այցելու-թիւններով եւ դասախօսների ու ուսա-նողների փոխանակումներով:

Երկու Հայրապետները իրենց իղձը յայտնեցին մօտ ապագայում յարաբերու-թեան մէջ մտնել Արեւելեան ուղղափառ դաւանակից միւս երեք եկեղեցիների՝ ղպտական, ասորական եւ մալաբար եկե-ղեցիների պետերի հետ՝ կազմակերպելու համար նոր հանդիպում վերոյիշեալ քոյր եկեղեցիների Հայրապետների միջեւ:

Եթովպական Եկեղեցու պատրիարք Նո-րին Սրբութիւն Աբբա Թեքլէ Հայմանոթը պաշտօնապէս հրաւիրեց Նորին Սրբու-թիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին այցելելու Եթովպիա մօտ ապագայում:

Սոյն հրաւէրը սիրով ընդունեց Հայոց Հայրապետը:

Սոյն հաղորդագրութիւնը խմբագրուեց եւ ստորագրուեց Ս. Էջմիածնի Վեհարա-նում 1978 թուականի Մայիսի 22ին:

ԱԲԲԱ ԹԵՔԼԷ ՀԱՅՄԱՆՈԹ
Պատրիարք Եթովպական Ուղղ եկեղեցւոյ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

22 Մայիս 1978 Թ.
Ս. Էջմիածին

բագիրներ, վարկագիր, այլ խօսքով լէք-բը տը քրէտի): Սակայն որոշ երկիրներ սահմանափակած են իրենց դրամին մուտ-քը եւ ելքը.— Յունաստան՝ անձ գլուխ 15.000 տրախմի, Թուրքիա՝ 1000 ոսկի, Իտալիա՝ 100.000 լիր, Փորթուգալ՝ 1000 էսքուտօս, Աֆղանիստան՝ 5000 աֆղանի, Հար. Ափրիկէ՝ 50 րանտ:

Այլ երկիրներ ալ կ՚արգիլեն իրենց դրա-մին ներածումն ու արտածումը.— Ալպա-նիա, Ալժերիա, Արեւելեան Գերմանիա, Պիրմանիա, Պուլկարիա, Չինաստան, Քո-լոմպիա, Քոնկօ, Քինշաշա, Քուպա, Ե-գիպտոս, Ղանա, Հնդկաստան, Քենիա, Մարոք, Նեփալ, Ուկանտա, Լեհաստան, Դոմինիկեան Հանրապետութիւն, Ռու-մանիա, Սուտան, Թանզանի, Չեխոսլո-վաքիա, Թունուզ, Խորհ. Միութիւն: Այս պարագաներուն, փոխանակութիւն-ները կը կատարուին սահմանագլուխին վրայ:

Անձնական պայուսակներու մէջ գըտ-նուող իրերն ու ապրանքները զերծ կը մնան մաքսային տուրքէ հետեւեալ պայ-մաններուն մէջ: 15 տարեկան եւ անկէ վեր ճամբորդ մը կրնայ 690 ֆրանքի ար-ժողութեան ապրանք բերել Հասարակաց Շուկայի միւս երկիրներէն.— Դաշնակ-ցային Գերմանիա, Պելժիա, Դանիա, Անգլիա, Իրլանտա, Լիւքսէմպուրկ, Ի-տալիա եւ Հոլանտա: 140 ֆրանք այլ եր-կիրներէ:

15 տարեկանէն վար գտնուողներուն համար սահմանուած արտօնեալ գումար-ներն են համապատասխան կարգով 165 եւ 55 ֆրանք:

Ուշադրութիւն: Սահմանուած գումար-ները չեն կրնար բաղդուիլ մէկ ապրանքի մը վրայ: Օրինակ՝ երեք անգամէ բաղ-կացած ընտանիք մը չի կրնար առանց տուրք վճարելու 2070 ֆրանք արժող գործիք մը բերել՝ երեք անգամ 690 ֆը-րանքի հաշիւ ընելով: Նման պարագայի պէտք է յայտարարել եւ վճարել ընդհա-նուր արժէքին համապատասխան տուրքը:

Աւելցնենք, որ Ֆրանսական մաքսատու-նը հրապարակ հանած է «Բարի ճամ-բորդութիւն» թռուցիկ-գրքոյկը, ուր մատնանշուած են խմիչքներուն, անու-շահոտերուն, ծխախոտերուն եւ այլ իրե-րուն արտօնուած քանակները եւն.:

Ք.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

Մամուր Ֆէյզալը Հայերին հաւատաց-նում էր, թէ կոտորածը իշխանութեան մեղքով չի եղել, այլ մխուր դէպքերի հետեւանք էր: Նա պնդում էր, որ այլեւս նման բան չի կրկնուի: Պահանջում էր, որ Հայերը անյապաղ կատարեն գերա-գոյն իշխանութեան հրամանը՝ որոշ ժա-մանակով հեռանան քաղաքից: Նա երդ-ուեց, թէ տեղահանութիւնը կը կատար-ուի իր ու ոստիկանապետի հսկողու-թեամբ եւ ոչ մի վտանգ չի սպառնայ Հա-յերին:

— Վերեւ Աստուած կայ, նեղացած գո-չեց նա: Թող իմ հայրը գերեզմանում չուռ գալով չէյթանի (սատանայ) կեր-պարանք ստանայ, եթէ ձեր մի մազը պա-կասի: Հասկացէք, Հայեր, տեղահանու-թիւնը ձեր օգտին է: Ի՞նչպէս չէք ըմբռ-նում դա՝ մեր կառավարութեան այդ մարդասիրական նպատակը:

Քեմալ բէյն ու Ջադը Խալիսը եւս պըն-դեցին, երդուեցին, թէ Հայերի տեղահա-նութիւնը կը կատարուի միանգամայն ապահով եւ անվնաս: Գերասիմ վարժա-պետը բռնեց Կուրտ ֆոն Շուլցի գօտին եւ խօսեց գերմաներէն:

— Ողորմած տէր, յանուն Քրիստոսի, յանուն ձեր կայսեր գթասրտութեան, օգ-նեցէք մեզ ճշմարիտը տեսնելու, կանխե-ցէք Հայերիս ջարդը: Չէ՞ որ դուք էլ Քրիստոսի զաւակն էք, ուրեմն թեթե-ւացրէք տառապած խաչապաշտներիս վի-ճակը:

Գնդապետը ուշադիր լսեց նրան ու յօն-քերը կիտեց:

— Մի՞թէ որեւէ մէկը նեղում է ձեզ, Հայեր: Ցամենայն դէպս, ես նման բան չեմ տեսնում բովանդակ Օսմանիայում: Մեզ չէ՞ք կատարում, արդեօք, անմե-ղին մեղաւոր հռչակելով:

— Գաւառներում կոտորա՛ծ է, ձերդ ողորմածութիւն, նոյնպէս գերմաներէն գոչեց եպիսկոպոսը: Մեր քաղաքում էլ նոյնը կատարուեց: Շատ գիւղեր ոչնչա-ցել են գլխովին: Անգթաբար կոտորում են մանուկներին անգամ: Ինչպէս երե-ւում է, սա կազմակերպուած ջարդ է, եղեռն:

Գնդապետը ձեռքերը թափահարեց.

— Սրբազան հայր, դուք անպատւում էք Օսմանիայի ազնիւ ու մարդասէր կառավարութեանը: Նման բան չկայ, չկայ, երդւում եմ պատուովս:

Եպիսկոպոսը ցասումով թափ տուեց գլուխը:

— Դիակները կը ճչան, մա՛րդ: Մե-ռածները կը վկայեն, եթէ հասկանում էք մեռածների լեզուն, խօսեցէք նրանց հետ:

Գերասիմ վարժապետը անթարթ նա-յում էր Գերմանացուն, որի դէմքին մի սառը ժպիտ էր գծուած, աչքաւի ոտնա-հետք՝ ձեան վրայ:

— Հերր գնդապետ, նորից խօսեց նա: Թէեւ դուք ժպտում էք ինչպէս անմե-ղութիւնը, եւ ձեր ձայնը նման է փրկու-թեան կոչի, բայց ձեր մէջ սառը մտքեր են կուտակուած եւ ձեր այստեղ գալը մատնում է ձեր նպատակը:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(104 — Շար.)

Այրի Տիկին Արիս Տագէսեան եւ զա- ւակները՝ Ժան եւ Փիէր ցաւով կը ծա- նուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐԻՍ ՏԱԳԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 6ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի, Յուլիս 12, ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Վահան Սապոնճեան, Պ. Հայկազ Սապոնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Սապոնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սա- պոնճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժեռար Պելանժէ եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր ա- նոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՎԱՀԱՆ ՍԱՊՈՆՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Թադէոս Յովնէփեան (Ամերիկա) Թաքուլ Ինճէեանի սիրելի յիշատակին 200 ֆր. կը նուիրեն Սամուէլ Մուրատեան վարժարանին (ստանալ «Յա- ռաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱԹԷՆՔԷՆ Տիկին Ճանիկեան, խմբա- գրատուն իր այցելութեան առթիւ 300 ֆրանք կը նուիրէ:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կապ. Խաչի քաղաքի մասնաճիւղը 200 ֆր. կը նուիրէ:

ԹԵՀՐԱՆ.— Հայ Կոյսերու Մարիամ դպրոցի քոյրերը 100 ֆր. կը նուիրեն:

ԺԱՆԹԻՅԻ.— Պ. Շաւարշ Հաղարա- պետեան 60 ֆր. կը նուիրէ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ըն- կերուհի Արմենուհի Բալուեանի, իր մօր մահուան առթիւ:

Նոյնպէս ընկերուհի Տիրուհի Սէրէն- կիւլեանի, իր զարմուհիին մահուան առ- թիւ եւ ընկերուհի Անիկ Պագըրճեանի իր մօր մահուան առթիւ:

×

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարչութիւնը եւ հայ դպրոցի Հոգաբար- ձութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնեն Պ. Արամ Տէտէեանի, Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Տէտէեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տի- կին Նուպար Տէտէեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր եւ եղբօր կնոջ՝ Գե- ղուհի Տէտէեանի (ծնեալ Թագըրճեան) մահուան առթիւ:

Pour vos déjeuners d'affaires et vos soirées de détente

Le Caucase

situé en plein cœur du Marais vous assure de son meilleur accueil dans son cadre agréable et chaleureux

Spécialités Franco-Arméniennes

15, Rue St. Gilles, Paris 3e
(en pleine cœur du Marais)

Métro Chemin Vert

Réservation : 887-31-24

Ouvert tous les jours sauf le Dimanche

ouvert en juillet et août

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեց- ւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւ- եալ նուէրները.— Ողբ. Վերժին Նիյոտէլ- եանի թաղման առթիւ Պր. Աբրահամ Ճեկամեան 10 ֆր.: Յարութիւն Այտըն- եանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Ասա- տուր Կարապետեան, Տէր եւ Տիկ. Ներ- սէս Մսըրլեան, Տիկ. Էպրոս Մարտիկ- եան եւ Տիկ. Պերճուհի Արթինեան 50ա- կան, Պ. Պ. Յակոբ Փափազեան եւ որ- դին Նուպար 100ական դպրոցին: Ռոզա Հոտիկեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Բիւզանդ Տէվէճեան 20: Գալուստ Վար- դանեանի թաղման առթիւ Պր. Սեդրակ Քարատէփէ եւ Լեւոն Մարիկեան 50ա- կան: Յովհ. Զոմբուլեանի թաղման առ- թիւ Կիւլպէնկ Զիլեան, Սարգիս Թաս- ճեան եւ Լուսաբեր Աշըգեան 50ական: Մաքրուհի Լեւոնեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Մարգար Մնակեան, Տէր եւ Տիկ. Յար. Զէքիեան եւ Տէր եւ Տիկ. Ռաֆայէլ Զէօրտիւքեան միասնաբար 500, Միսաք Զէօրտիւքեան, Յակոբ Թորոսեան 30ական, Պօղոս Ազարեան, Ժան Քէօսէ- եան 50ական, Տիկ. Հռիփսիմէ Եալըն- դըզճեան 20, Աթանագի Կէչիճեան 15: Աթանաս Ուլաշեանի թաղման առթիւ Ար- ուէն Տէր-Զաքարեան 50, Գալուստ Զո- րիկեան 10: Սաթենիկ Վարդանեանի թաղման առթիւ Անդրանիկ Թորոսեան, Սեդրակ Քարատէփէ, Լեւոն Մարիկեան 100ական, Միսաք Թրիքեան, Բիւզանդ Տէվէճեան, Սարգիս Զուպաքեան, Վա- հան Գապասագալեան 50ական, Մարգար Մնակեան 30, Տիկ. Զօղանճեան 20: Օ- հաննէս Կիրակոսեանի թաղման առթիւ Օհան Նաճարեան 100, Տիգրան Շահպազ- եան 100, Նշան Նաճարեան 50, Յակոբ Քիւրէճեան 20 ֆր.:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՓԱՐԻԶ.—

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ստիպողաբար կը փնտռէ բժիշկ մը, այր թէ կին, Փարիզի մօտ հանգստեան տան մը տնօրէնի պաշտօնը վարելու համար: Թեկնածուները պէտք է ֆրանսահպատակ ըլլան, 40էն 50 տարեկան, տիրապետեն հայերէնի եւ ֆրանսերէնի, ունենան ա- պարէզի փորձառութիւն, մատակարա- ման յատկութիւն, նոյնպէս հոգեբանու- թիւն որպէսզի պատսպարեալներու կեանքը ոգեւորելու կարող ըլլան:

Դիմել գրաւոր, ֆրանսերէն եւ հայե- րէն ձեռագիր անջատ նամակներով Աղ- քատախնամի նախագահին՝ Ն. Արփիարեանի

A. A. d'Aide Sociale
77, Rue Lafayette — 75009 PARIS

Նամակին կցել ճշգրիտ եւ մանրամասն կենսագրական գիծերը, վկայականներու պատճէնները եւ գործատէրերու վկայա- գիրները:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ընտրուածներու գեղատիպ հատոր, նկարազարդեց ՇԱՐԹ:

Յառաջաբան՝

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Գին՝ 100 ֆր.

Թղթատարի ծախքով՝ 115 ֆ.

Դիմել.—

ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒԼԻՍ 16, ԱՄԲՈՂՋ ՕՐԸ

Հայկական խնամուած յայտագիր

Ճոխ պիւֆէ

AVEC LE CONCOURS DE

AÉROFLOT - INTOURIST - Havas-Voyages

JACQUES CHELELEKIAN vous propose

tous les mois au départ de MARSEILLE

des VOYAGES à

MOSCOU - EREVAN - TBILISSI

3 jours — 8 jours — 3 jours

PRIX 3550 F

AOUT : du 04 au 17 Août
: du 18 au 31 Août

Septembre : du 01 au 14 Septembre
Octobre : du 06 au 19 Octobre
Décembre : du 29 au 11 Janvier 1979

MOSCOU - EREVAN

2 jours — 5 jours

PRIX 2550 F

AOUT : du 11 au 17 Août

Septembre : du 08 au 14 Septembre
du 22 au 28 Septembre

Octobre : du 06 au 12 Octobre
du 27 au 02 Novembre

Novembre : du 17 au 23 Novembre

Décembre : du 08 au 14 Décembre

Prix comprenant : Transport aérien — Transferts — Séjour hôtel 1er classe en chambre 2 lits — Pension complète — Visites et excursions selon programme — Visa — Assurances.

Renseignements et réservations

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES WASTEELS

87 la Canebière 13001 MARSEILLE
tél. (91) 95 90 12

Org. Lic. 97

Voyage en Arménie

du 29 JUILLET au 12 AOUT

2 JOURS MOSCOU, 8 JOURS EREVAN, 2 JOURS TBILISSI, 3 JOURS LENINGRAD

Accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

Hôtel première catégorie, pension complète, Excursions

×

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի

ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ

ՍԵՊՏ. 28էն ՀՈԿՏ. 12

Կ'ընկերանայ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով արձանագրուիլ ՕԳՈՍՏ. 30էն ԱՌԱՋ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Varoujan SARKISSIAN

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — 69 Lyon — Tél. : 60-13-66
Tél. : (78) 60-13-66 — Téléx 900287
Licence organisatrice : A 529

Départs par avion de PARIS — MARSEILLE ET LYON

mondotours

2, rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 073-32-64 266-50-12 073-30-64

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
12
MERCREDI
12 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 371027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

53րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.161 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.161

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄԱՒՐԻՏԱՆԻԱ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ

ՈՒԼՏ ՏԱՏԱ ՏԱՊԱԼԱԾ

Երեքշաբթի օր, տակաւին շատ յայտնի չէր թէ որո՞ւ ի նպաստ էր պետական զինուորական հարուածը, որ տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի օր, Նուաքշոթ, առանց արիւնահոսութեան, անաղմուկ և որ մէկ վայրկեանէն միւսը վերջ դրաւ Մոքթար Ուլտ Տատայի 18 տարուան իշխանութեան: Տատա ձերբակալուեցաւ առաւօտեան ժամը 6ին երբ կը պատրաստուէր Խարթում երթալ ափրիկեան կազմակերպութեան ժողովին: Անմիջապէս գործի գլուխ անցաւ « Ազգ. վերականգնումի զինուորական Կոմիտէ » մը, որուն ղեկավարը՝ Գնդ. Մուսթաֆա Ուլտ Մոհամէտ Սալեք, 43 տարեկան զինուորական մը շրջանաւարտ Սօմիւրէն: Առաջին տպաւորութիւնն այն է թէ քաղաքական վերիվայրում մը չկայ, այլ զինուորականներ եկած են աւելի վճռական կերպով վարելու համար քաղաքականութիւն մը, զոր քաղաքայիններ չկրցան: Կը կարծուի թէ Արեւմուտքի ի նպաստ եւ ազգայնական բնոյթ ունեցող շարժում մըն է: Նոր կոմիտէն արդէն ճշդած է թէ պիտի յարգէ այն բոլոր յանձնառութիւնները զորս նախորդ կառավարութիւնը ստանձնած է օտարներու կամ միջազգային կազմակերպութեանց նկատմամբ:

18 տարի առաջ էր, որ Տատա տը Կօլի ձեռքէն կը ստանար իր երկրին անկախութիւնը: Երիտասարդ իրաւագէտ մըն էր եւ 18 տարի կը յաջողէր դժուար հաւասարակշռութիւն մը պահել խառնակ Ափրիկէի մը մէջ, Մարոքի եւ Ալժերիոյ քով, պայքարելով նաեւ, մանաւանդ վերջին տարիները Փոլիսարիօ ճակատին հետ:

Մաւրիտանիա երկու անգամ Ֆրանսայի տարածութիւնն ունի եւ գլխաւորաբար անապատ է: Արեւմտեան Սահարայի մէկ մեծ պատառն է, արեւմուտքէն՝ Ատլանտեանը, հիւսիս - արեւմուտք՝ Մարոք, հիւսիս – արեւելք՝ Ալժերիա, արեւելք եւ հարաւ՝ Մալի եւ Սենեկալ: Տեսակ մը շաղկապ է արաբ եւ ափրիկեան աշխարհի միջեւ եւ բնակչութեան 80 առ հարիւրը կը կազմեն Մաւրերը, ընդհանրապէս վրանաբնակ: 1958ին է որ ոչինչէն ստեղծուած է մայրաքաղաքը՝ Նուաքշոթ: 12րդ դարուն է որ Արաբները գրաւած ու իսլամացուցած են Մաւրիտանիան, որ 1858ին Ֆրանսական հոգատարութեան տակ դրուած է: Անկախութենէն ի վեր եւ մինչեւ 1975, ընկերվարական դրութեամբ օժտուած Հանրապետութիւնը մասնաւոր հոգ մը չունէր երբ ծնաւ « Սահրաուի հարցը »: Արդարեւ, մարդու բան չհարցուցած Մաւրիտանիա եւ Մարոք կը բաժնուէին արեւմտեան Սահարայի նախկին սպանական հողամասը: Հետեւանքն այն կ'ըլլար որ Ալժերիա կը սկսէր մարզել ըմբոստ Սահրաուիները, որոնք անկէ ի վեր չեն դադրիր ըլլալէն « խանգարելէ » Մաւրիտանիան նոյնիսկ տնտեսական գետնի վրայ քանի կը փորձեն միշտ վնասել Զուերաթի երկաթահանքին որ Մաւրիտանիոյ գլխաւոր հարստութիւնը կը կազմէ (տարին 12 միլիոն թոն): Մաւրիտանիան 12 հազար հոգինոց բանակ մը ունի, բայց զինուորական լայն (եւ Ֆրանսայի ձախին կողմէ ընդհանրապէս քննադատուած) օժանդակութիւնը կը վայելէ Ֆրանսայի, 6 – 7 ժակուար հալածիչներով, հետախուզական եւ փոխադրական այլ օդանաւերով: Մարոքն ալ 9 հազար հոգինոց զօրագունդ մը կը պահէ ըստ 1977ի համաձայնագրի մը:

×

Ուլ Տատայի ներկայ ճակատագիրը շատ յայտնի չէ: Ամուսնացած էր Ֆրանուհիի մը հետ, որ իսլամանալով կը կոչուէր Մարիամ, այնքան կը հիանար Սէնթ - Էկզիւփերիի որ իր հայրենիքը մկրտած էր՝ « Մարդոց Հող »:

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ՀԱԿԱԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՑՈՅՑ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ

Նոր օրեր, նոր բարքեր: Արդարեւ, այսօր ամբողջ աշխարհ իրար անցած է Մոսկուայի դատավարութեան առթիւ, ուր կը « դատուին » Շթշարանսկի եւ Կենզպուրկ: Միացեալ Նահանգները շատ խիստ ազդարարութիւն մը կ'ընեն Խորհ. Միութեան (կը սպառնան նոյնիսկ չմասնակցիլ 1980ի Ողիմպիականներուն), Գարթըր անձնական նամակ մը կը գրէ Բրեժնեւի, միջազգային մամուլը էջերով իր վրդովումը կը յայտնէ եւ Փարիզի մէջ (Երեքշաբթի) կազմակերպուած ցոյցին կը մասնակցի Համայնավար կուսակցութիւնը, որուն պաշտօնաթերթին ալ խմբագրապետը, նոյն օրը, բառերը չէր ծամծմեր դատապարտելու համար խորհրդային Միութիւնը, որ չի հանդուրժեր ներքին ընդդիմութեան: Անտրիէօ կը գրէ թէ ոեւէ քաղաքացիի իրաւունքն է համաձայն չըլլալ իր երկրին կառավարութեան քաղաքականութեան հետ հետ եւ կը շեշտէ նոյնիսկ.— « Ամբաստանեալ մը, ով որ ալ ըլլայ պէտք է ազատ ըլլայ ընտրելու իր փաստաբանը եւ դատարանները պէտք է նիստ գումարեն օր–ցերեկով: Եթէ խորհրդային օրէնքներու համաձայն է որ ընդդիմադիրները յիմարանոց կը ղրկուին կամ ներկայ դատավարութիւնները գրեթէ դռնփակ կը կատարուին եւ նշանակովի փաստաբաններով, այն ատեն բացէ ի բաց ըսենք, ի գին մեզի չվերաբերող գործերու խառնուողի ամբաստանութիւն ստանալու, ստիպողական է օրէնքներու գիրն ու ոգին մեր ժամանակի ժամուն դնել »: Ծանօթ է որ 2 ամբաստանեալները, մին մաթեմաթիկոս, միւսը գրագէտ հակախորհրդային քարոզչութեան ամբաստանութեան տակ են: Կենզպուրկ նոյնիսկ Սոլժենիցինի Գուլագը ցրուեր է...: Իրաւունք չունեցան իրենց ընտրած օտար փաստաբաններն ունենալու:

Ուրախալի է անշուշտ, որ վերջապէս մարդկային խիղճեր կը շարժին, բայց դառն է յիշել, անկասկած, որ Սթալին լուռ ու մունջ կրցաւ հարիւր հազարաւորներ գլխատել, մաքրագործել, աքսորել (միայն Հայաստանի մտաւորականութիւնը կը բաւէ, դեռ չյիշելու համար զատ - զատ անունները մեր «կենդպուրկներուն», Թոթովենցէն Զապէլ Եսայեան կամ Մահարի, որպէսզի — Թող ներուի մեզի — նուազ յուզուինք այսօր), եւ ոչ ոք իրար անցաւ այն ատեն: Եւ դեռ գուլագներու մէջ, մարդիկ կան, մոռցուած ինչպէս կը յիշէր Ժաք Մատօլ, Մոնտի մէջ, որոնք տասնեակ տարիներէ ի վեր արեւի երես չեն տեսած, բանտի խցիկներուն մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱ. ՍԻՈՒԹԱՅԻ նաւարաններէն հաւանաբար պաշտօնանկ ըլլան շուրջ 1500 բանուոր, ինչ որ մեծ յուզում ստեղծած է եւ առաջին առթիւ արդէն 24 ժամ գործադուլի որոշում տրուած է:

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ՔԱՆԴՈՒԱԾ

ԿՈՂՈՊՈՒՏ, ԿՌԻՒ, ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Թուրքիոյ խառնակ վիճակը կը շարունակուի եւ օր չանցնիր, որ մարդ չմեռնի: Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն (Յուլիս 6, 7 եւ 8) կը քաղենք հետեւեալ լուրերը, որոնք աւելի քան խօսուն են.—

Բ.

ՋԳՈՒՇԱՑԷՔ ՊԱՅԹՈՒՑԻԿ ՍԻԿԱՌՆԵՐԷՆ
ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ

Անիշխանականները նոր միջոց մը խորհեցան ժողովուրդին անդորրութիւնը խռովելու եւ զայն ահաբեկելու համար: Սկսած են պայթուցիկ նիւթեր զետեղել սիկառներու մէջ, ուժանակի մը չափ քանդիչ պայթուցիկներ, որոնց քանի մը անձեր զոհ գացին վերջերս: Սագմաճըլարի բանտին մէջ, նախընթաց օր ուժանակի երեք կտորներ գտնուեցան երկու ծրար Սամսուն սիկառներէն, պայթելու պատրաստ վիճակի մէջ: Բանտի տնօրէնութիւնը այս կացութեան առջեւ գրաւեց ութ հազար ծրար Սամսուն սիկառներէն, որոնք մի առ մի պիտի քննուին եւ պայթուցիկ նիւթեր պիտի փնտռուին:

Մինչ այդ, սպանութիւնները, ուսանողական բախումները եւ արիւնալի կռիւները շարունակուեցան եւ ոչ ոք գիտէ թէ այս վրդովիչ դէպքերը ե՞րբ պիտի դադրին: Իսթանպուլի եւ Անգարայի մէջ երկու հոգի սպաննուեցան, Իզմիրի մէջ գործաւոր մը գնդակահար վիրաւորուեցաւ, կռիւ ծագեցաւ Անգարա, Իրաւաբանական փաքիւլթէին մէջ, ապահովութեան պաշտօնեաները եկան եւ օդին մէջ կրակելով կռիւին վերջ տուին:

Իսթանպուլի մէջ սպաննուող երիտասարդն է Սալիհ Զագըր: Շիշլիի մզկիթին մօտ, երէկ ձումհուրիյէթ թերթը կը կարդար, երբ բանակռիւ մը ունեցաւ ուրիշ երիտասարդի մը հետ եւ ան կրակելով սպաննեց զինքը, յետոյ խոյս տուաւ: Անգարայի մէջ մահացած գործաւորը կը կոչուի Սաթըլմազ Ճօշգուն, որ անծանօթներու կողմէ սպաննուած է եւ իր դիակը գտած են ճամբու մը ծայրը:

Բազմաթիւ քաղաքներու մէջ պայթուցիկներ նետուած են եւ շէնքեր քանդուած:

Երկրին զանազան կեդրոններուն մէջ, շարունակուեցան անիշխանական բախումները, ուսանողական կռիւները եւ պայթումները, որոնք յանգեցան աղիտալի հետեւանքներու նորէն: Իսթանպուլի Տիարպագըրի եւ Անգարայի մէջ երեք հոգի սպաննուեցան: Ջէլիքթէփէի մէջ կրակ բացուեցաւ երկու հոգիի վրայ, որոնք ծանրապէս վիրաւորուեցան եւ իրենցմէ մին մեռաւ:

Պինկէօլի ճամբուն վրայ, աւազակներ կեցուցին Իրանէն եկած զբօսաշրջիկներու ինքնաշարժ մը, ուր երեք Իրանցիներ կային: Կրակ բացին անոնց վրայ, երեք Իրանցիները ծանրապէս վիրաւորուեցան եւ իրենցմէ մին մեռաւ հիւանդանոցին մէջ: Իզմիրի մէջ ձերբակալուեցան երեք կասկածելիներ, որոնք փամփուշտ կը ծախէին անիշխանականներուն: Ոստիկանութիւնը խուզարկեց Աթաթիւրք Էյիթիմ Էնսթիթիւի հանդիպակաց ուսանողական տունը, ուր քոմանտօներ կը բնակէին, եւ հոն գտաւ զէնք ու փամփուշտ: Վերջերս պայթուցիկ սիկառներ երեւան ելած էին եւ լուրջ վտանգ մը կը կազմէին ծխողներու համար, ճշդուեցաւ թէ այդ սիկառները կը շինուին Սագմալճըլարի բանտին մէջ: Յուլիս 7ին չորս պայթումներ պատահեցան զանազան վայրերու մէջ, փորձագէտներ յաջողեցան անվնաս վիճակի վերածել երկու պայթուցիկները:

Իսթանպուլ Ջէլիքթէփէ անծանօթներ կրակ բացին Իսմէթ Եըլմազի եւ դրամատան գանձապահ Նէճաթի Գայայի վրայ, որոնք աջակողմեաններու յաճախած սըրճարանին դիմաց, մայթին վրայ, շուք տեղ մը նստած էին: Արձակուած գնդակներէն Իսմէթ Եըլմազ մեռաւ տեղւոյն վրայ եւ Նէճաթի Գայա ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Տիարպագըրի մէջ սպաննուեցաւ նոյնպէս շարժավար Մէհմէտ Ագայ, դարձեալ անծանօթներու կողմէ: Անգարայի մէջ ալ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ կահագործ Իսմէթ Ինալան, որ մեռաւ հիւանդանոցին մէջ:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ Սերովբէ Արքեպս. Մանուկեան ի գնահատութիւն Նիսի եւ շրջակայից հոգեւոր հովիւ Տարօն Վրդ. Ճէրէճեանի եւ Ժընեւի հոգեւոր հովիւ Վազգէն Վրդ. Թադոյեանի մատուցած նուիրեալ եւ ժրաջան ծառայութեանց, անոնց շնորհեց ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան:

Տուչութիւնը կատարուեցաւ 1978 Յունիս 18, Կիրակի օր, Ժընեւի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Շահէ Արքեպս. Աճէմեանի:

Տէրը միշտ առանց ամօթոյ արասցէ եւ առաւել եւս զօրացնէ զանոնք իրենց հոգեւոր ծառայութեան ասպարէզին մէջ:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԹՈՂ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ « ՏԷՐ ՇՓԻԿԸԼ »
ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Գերմանական Տէռ Շփիկըլ շաբաթաթերթը իր վերջին (27) թիւին մէջ յօդուած մը նուիրած է Հայերուն, ուր կ'անդրադառնայ Ջարդերուն եւ այսօրուան կացութեան: Կ'անդրադառնանք առանձին:

ՎԵՐԱՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Բ.

Հասկնալու համար քաղաքակիրթ ժողովուրդներու կազմաւորումը, պէտք է յիշել թէ որքա՛ն սահմանափակ էին ապրուստի միջոցները՝ նախապատմական շրջանին, — մարդիկ տեղւոյն վրայ կ'արտադրէին հացահատիկ, կը բուծանէին կենդանիներ, կ'որսային, եւ ձեռք բերուած արդիւնքով կը գոհանային: Եթէ գէշ տարի մը պատահէր՝ սովն ու հիւանդութիւնները կրնային ջնջել ամբողջ գիւղ մը:

Ն. Ք. 3500 Թուականէն առաջ, Նեղոսի եւ Միջագետքի հովիտներուն մէջ փոխուեցաւ մարդոց ապրելակերպը: Եգիպտոսը մեզ չի հետաքրքրեր, որովհետեւ ան՝ պաշտպանուած Սինայի անապատով, Միջին Արեւելքի պատմութեան վրայ լուրջ ազդեցութիւն չունեցաւ Ն. Ք. 3500-էն մինչեւ 1600 Թուականներուն: Սակայն, մեզ կը հետաքրքրէ Միջագետքը:

Երբ գետեր, լիճեր ու ճահիճներ սկսան չորնալ եւ Միջագետք աշխարհագրականօրէն սկսաւ նմանիլ ներկայ վիճակին, շրջանի բլրային եւ լեռնային շրջաններէն դէպի «վար» կամ դաշտ իջան լեռնային ժողովուրդներ: Կասկած չկայ որ Ն. Ք. 7000 Թուականին իսկ, Ջարմոյի (ներկայիս՝ քրտաբնակ Հիւսիսային Իրաքի, Զապ գետի հովիտին մէջ և Ուրմիոյ լճին մօտ) արդէն գարի ցանող եւ հացահատիկ օգտագործող ժողովուրդներ կային. սակայն այս բլրաբնակ կամ լեռնալանջերու վրայ ապրող ժողովուրդները կ'ապրէին բնական դաժան պայմաններու տակ: Միայն Միջագետքի դաշտային պայմաններու բարելաւումէն ետք է, որ կարելի եղաւ անոնց ապրելակերպի բարելաւումը:

Առաջին ժողովուրդը եւ հնարանութեան ամէնէն մեծ առեղծուածն է Սումեր համախմբումը՝ որ 3500էն մինչեւ 2500 Թուական տեւող հազարամեակի շրջանին հաստատուեցաւ ներկայի Պաղտատէն մինչեւ Պասրա ու Պարսից ծոց տարածուող շրջանին մէջ: Հոս «հնարուեցաւ» առաջին գիրը եւ առաջին քաղաքը, այսինքն՝ քաղաքը, իբր շրջակայ գիւղերու կրօնական – մեհենական բայց մանաւանդ վարչական կեդրոն: Հոս ծնան ու մեռան պատմութեան ծանօթ առաջին Թագաւորները: Հոս զարգացան հացահատիկի մշակումը, ջրանցքներու կառոյցը, արձաններու շինութիւնը, եւայլն:

Թէ ովքե՞ր էին Սումերները, յստակ չէ: Մասնագէտները չեն համաձայնիր. սակայն կայ հայաստանեան (դուցէ նախապաշարեալ) այն կարծիքը, որ անոնք կովկասեան ժողովուրդներու ամէնէն հարաւային ճիւղն են: Ես ալ, որոշ վերապահութեամբ, կը հաւատամ այս վարկածին: Պատճառներէն ոմանք լեզուական նմանութիւններն են, ոմանք՝ աշխարհագրական իրականութիւններ:

Կան մօտ 30 բառեր, զորս կարելի է նկատել զուգահեռներ՝ հայերէնի եւ սումերերէնի մէջ. օրինակ՝ տակալ – դագաղ, զուվափ – ծովափ: Չկայ ուրիշ լեզու՝ որու՛ն արմատական բառամթերքը նոյնքան սերտ կապեր ունենայ սումերերէնի հետ որքան հայերէնը: Աւելի՛ ապաւորիչ է սակայն աշխարհագրական տուեալ մը, — Սումերներէն դէպի արեւելք բնակող ու անոնց հետ քաղաքական եւ վաճառականական սերտ կապեր ունեցող ժողովուրդ մըն է Էլամականը, որուն Պետութիւնը հաստատ էր Ն. Ք. 2750ին: Կասկած չկայ հնարաններու մտքին մէջ, որ Էլամները կը պատկանին կովկասեան ժողովուրդներու հարաւային ճիւղին: Ի դէպ, անոնց Պետութեան տարածքն էր ներկայ Իրանի հարաւ – արեւմտեան շրջանը, Ապատան – Իսֆահան – Շուշա եռանկիւնը: Կան հայ հնարաններ, որոնք կը հաւատան թէ այս Շուշան եւ Ղարաբաղի հին մայրաքաղաք Շուշին նոյն անունը ունէին, եւ յաւելեալ փաստեր են Էլամականներու կովկասեան բնոյթին:

Ի՞նչպէս բացատրել Սումեր – Էլամ ժողովուրդներու բաւական մեծ տարբերութիւնները: Ասիկա հասկնալու համար պէտք է միշտ յիշել թէ քարտէսներն ու լեզուաբանական բաղդատական ցանկերը ունին կէս – մոռցուած մարդ մը (տայմենշըն)՝ ժամանակը: — Ընդլայնենք:

Կովկասեան ժողովուրդները սփռած են Հայկական Լեռնաշխարհի հարաւ – արեւելեան մարզին մէջ (Արարատեան Դաշտ–Վան–Ուրմիա–Զապ գետի շրջան), ու հոնկէ՝ տարածուելով՝ բնաջնջած կամ կլանած են ուրիշ փոքր ժողովուրդներ: Ասիկա կը պատահի նոյնիսկ 3500 Թուականէն առաջ:

Հիմա երեւակայեցէք որ ժողովուրդ մը իր բնօրրանէն հարիւր քիլոմեթր անդին նոր ճիւղ մը կը հաստատէ (չմոռնալ՝ որ ճիւղը կ'ունենայ հազիւ 1000 – 5000 բնակիչ, եւ, առանց գրատի, կը ճամբորդէ օրը 10 – 20 քիլոմեթր: Այսպէս հարիւր քիլոմեթր հեռու հաստատուող նոր ճիւղը տասը օրուան ճամբայ հեռու կրնայ ըլլալ, մանաւանդ լեռներու մէջ: Հազար քիլոմեթր հեռու հաստատուողը (ըսենք, Վանէն՝ Էլամ) այլեւս կապ չի պահեր իր բնօրրանին հետ, այդ նախնական պայմաններուն մէջ: Եւ կը Թաւալի ժամանակը: Հին ու նոր ճիւղերը ոչ միայն իրարմէ բաժնուած են քիլոմեթրներով, այլեւ ժամանակով: Նոյնիսկ այսօր, եղեռնէն աւելի քան վաթսուն տարի ետք, որքա՛ն տարբեր են իրարմէ, օրինակ, Հալէպահայն ու Արժանթինահայը: Երեւակայել, թէ որքան մեծ կրնան ըլլալ փոփոխութիւններն ու տարբերութիւնները հին օրերուն՝ երբ հազար քիլոմեթրը անկարելի հեռաւորութիւն մըն էր պարզ մարդուն համար, եւ երբ, մանաւանդ, հարիւր կամ հազար տարի կը տեւէր այդ բաժանումը այդ հեռաւորութեան վրայ: Արդիւնքը կ'ըլլար այն, որ կը գոյանային իրարմէ շատ տարբեր ցեղեր:

Նկատելով որ մարդիկ եւ կենցաղային կերպեր չափազանց պահպանողական էին՝ հնաբանները այսօր ալ կորսուած հին քաղաքակրթութիւններու միջեւ կը գտնեն կապեր, եւ վստահութեամբ կը հաստատեն Էլամ եւ Կովկասեան միւս ժողովուրդներու կապը: Իսկ Սումերնե՞րը: Անոնք կամ Կովկասեան ժողովուրդներու բնօրրանէն շատ կանուխ մեկնած են հարաւ (եւ ուրեմն՝ ամէնէն աւելի փոխուած, երբ կ'երեւին պատմութեան սեմին, գիրերու եւ քաղաքի «գիւտ»ով) եւ կամ նախա – կովկասեան ժողովուրդներու մնացորդացն են՝ որոնք կ'ապաստանին հարաւ՝ փոխանակ մնալու, դիմադրելու, գոյութեան պայքարը կորսնցնելու եւ կլանուելու կովկասեան ժողովուրդներու կողմէ: Այս վերջին վարկածը կը բացատրէ թէ՛ իրենց տարբերութիւնը, թէ նմանութիւններն ու կապերը:

Բնօրրանին մէջ մնացող կովկասեան ժողովուրդները կը տարածուին դէպի արեւմուտք (դէպի կեդրոնական Անատոլու) եւ հիւսիս: Խորհ. Հայաստանի հնաբանական աշխատանքը (Լճաշէնի պեղումներ) ցոյց կուտայ, որ կանուխէն Սեւանի շրջանը կը բնակէին բաւական յառաջացած մշակոյթով ժողովուրդներ, որոնք կը ծագէին նախա – Կովկասեան եւ այսպէս կոչուած բուն կովկասեան ծաւալող ժողովուրդներու ձուլումէն: Արդէն Ն. Ք. 2750 Թուականին՝ ներկայ Թիֆլիսէն մինչեւ Ուրմիա եւ Վան, ինչպէս նաեւ ներկայ Անգարա կը տարածուէին ու կը զարգանային կովկասեան ժողովուրդներ, որոնք միաժամանակ կը զանազանուէին, կը վերածուէին բացայայտօրէն տարբեր մշակոյթ ունեցող ժողովուրդներու:

Իսկ ի՞նչ կը պատահէր անկէ հիւսիս եւ հարաւ: Հիւսիսը՝ Սեւ ծովուն շրջանէն դէպի արեւելք կը շարժէին Հնդեւրոպական ձիարոյծ ցեղախումբերէ ոմանք, որոնց պատմութիւնը կուտայ «արիական» անունը կամ աւելի ճշգրիտ Հնդեւիրանական ենթաճիւղ մակդիրը: Նոյն օրերուն դէպի արեւմուտք ու հարաւ կը շարժին Հնդեւրոպական ուրիշ խումբեր: Կը հեռանան իրարմէ, ընդմիշտ կը բաժնուին: Նախա – Հնդեւրոպական միատարրութիւնը կը կորսուի եւ կը սկսի բազմալեզու ժողովուրդներու զատորոշում մը. սակայն այս յառաջացող, անգրագէտ խմբաւորումները պատմութիւն չունին, ոչ իսկ անուն: Կը կոչուին Դանուբեան (տարածքը՝ ներկայ Ռումանիա, Հարաւային Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Պուլկարիա), ենթաճիւղ՝ Հնդեւրոպական ցեղին:

Վերջապէս, Հնդեւրոպական ժողովուրդներու քանի մը խումբեր կը շարժին հարաւ, կը գրաւեն Կովկասեան լեռնաշղթայի յարակից տափաստանները, կը մօտենան ներկայ արեւելեան Վրաստանի եւ Տաղստանի լեռնանցքներուն, ուրկէ անցնողը կրնայ ներխուժել Անդրկովկաս: Ոմանք զանոնք կը կոչեն Պոնտա – կովկասեան Հնդեւրոպականներ:

2750 Թուականը, ուրեմն, պատմութեան ժխորէն առաջ բաղդադաբար խաղաղ վերջին վայրկեանն է:

Հարաւէն, անապատաբնակ սեմական ժողովուրդներն ալ կը յառաջանան դէպի հիւսիս եւ կը բնաջնջեն կամ կը կլանեն պատմութեան անծանօթ մնացող այն ժողովուրդները, որոնք կը բնակէին Պաղեստինի, Սուրիոյ, Լիբանանի եւ ներկայիս կեդրոնական ու հիւսիսային Իրաք կոչուող շրջաններուն մէջ: Սեմական եւ Կովկասեան ժողովուրդներ իջած են ահա պատմութեան կրկէսին մէջ: Իւրաքանչիւրը անհետացուցած է քարայրաբնակ, խեղճ ու կրակ հին ժողովուրդներ, եւ կազմաւորուիլ սկսած է իբր ցեղախումբ կամ Սումերներու պարագային՝ իբր Պետութիւն:

Պիտի սկսին հնաբանական պատմութեան ծանօթ առաջին մեծ ներխուժումներն ու ընդհարումները:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Շար. 2)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԻ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱԶՄԵՐԸ

(Սեփական թղթակցութիւն «Յառաջ»ի)

«Հայ Մշակոյթը Սփիւռքի մէջ» ընդհանուր նիւթին, առաջին հանդրուանը կազմող այս համագումարը, սկսած Յունիս 29ին Միլանոյի «Թուրաթի ակումբ»ի հիւրընկալ դահլիճին մէջ տեւեց երեք օր, մասնակցութեամբ մօտաւորապէս 40 հրաւիրեալներու, ուր խօսք առին 12 հոգի, ջանալով վերլուծել գրական, հոգեվերլուծական եւ պատմական աշխատանքներով, հայ սփիւռքի ընկերային եւ մշակութային կազմը:

Պետրոս Թէրզեան՝ Փարիզէն ձեռնհասօրէն ներկայացուց հայ սփիւռքը ներկայ միջազգային կացութեան մէջ: Վերլուծում մը՝ որ ոչ միայն ընկերային գիտութեան սկզբունքներով կուտար սփիւռքի համայնապատկերը, այլ եւ ներկանեբուն մէջ կ'արծարծէր հետաքրքրուած հարցումներու շարք մը, առիթ տալով օգտակար վիճաբանութեանց:

Ապա խօսք առաւ Սեդա Գաբոյեան՝ Փարիզէն, Զապէլ Եսայեանի «Սիլիհտարի պարտէզները» վերլուծումէն, իր կնոջական խօսքն ըսելու. լուրջ աշխատանք մը եւ միաժամանակ պրպտում մը 19րդ դարու հայ կնոջ ներաշխարհին մէջ, անձնական անդրադարձներով:

Լուդվիկ Պագիլ՝ Միլանէն, երաժիշտ եւ երաժշտագէտ, հարց տուաւ թէ ին – չո՞ւ հայ երաժշտութիւնը «իր բանասեղծական ձեւով չի արտայայտւում» խօսելով նախ հայ երաժշտութեան մասին, սխալ ըմբռնումներուն վրայ, թէ ինչպէս Հայերն ու օտարներն առ հասարակ «կարծում են որ հայ երաժշտութիւնը հիմնուած է միայն ժողովրդական ֆոլքլորի վրայ», թէ տխուր է... եւն., աշխատեցաւ գտնել անոնց պատճառները Թուելով երեք կէտեր.

Ա) Հայութիւնը առհասարակ «ներառեալ Խորհ. Հայաստանը, չեն ճանաչում հայ երաժշտութիւնը» — Սփիւռքը՝ որովհետեւ կտրուած է իր երաժշտութենէն եւ կը լսէ օտար երաժշտութիւն: Հայաստանը՝ քաղաքական պատճառներով «հայ դասական երաժշտութեան կատարման եւ տարածելու համար աշխատանք չի տանում», ուստի հոն եւս թէեւ «ժողովրդային» երաժշտութիւնն է իշխողը, «որը դարձել է Հայաստանի ղեկավարութեան մտահոգութիւններից»:

Բ) «Տասնեակ սինֆոնիաներ, բալէտներ, օփերաներ, բալադներ եւայլն... գրուած են հայ երաժշտութեան մեղեդի եւ եւրոպական երաժշտութեան դպրոցի միացման հիման վրայ, բնականաբար հոն հայ երաժշտութեան հոգեբանութեան եւ նկարագրի հետքը չկայ:

Գ) Հայ երաժշտութեան իւրայատկութիւնը ոչ արեւելեան է, ոչ արեւմտեան, այլ իր աշխարհագրական դիրքին նման, երկուքին խառնուրդը:

Հուսկ դիտել տուաւ թէ հայացնելու համար երաժշտութիւնը, պէտք է զայն հիմնել հայ երաժշտութեան դպրոցի սկզբունքներուն վրայ:

Եւրոպան իր քաղաքական, զինուորական, տնտեսական եւ մշակութային ուժի վրայ հիմնուած դարեր շարունակ «իշխում է ամբողջ աշխարհը». ընդունիլ Եւրոպայի մշակոյթը, կը նշանակէ խաթարել հայ եւ մեզի նման ճնշուած ազգերու մշակոյթները:

Ուստի եզրակացուց հեղինակը, հարկ է կեդրոններ ստեղծել բոլոր երկրամասերու վրայ ուր կատարուին փոքրամասնութիւններու (ճնշուած ազգերու) երաժշտութիւնները, անտեսելով օրուան շուկայի պահանջները:

Ժիրայր Լիպարիտեան՝ Ուաշինկթընէն, ուղարկած էր իր ելոյթը կազմող յօդուածը «Թը տիասփորա, փրոցես էնտ փրոկրամ», զոր կարդաց Սեդա Գաբոյեան:

Նմանապէս Նորա Ներսէսեան՝ Ուաշինկթընէն, շատ հետաքրքրական վերլուծումով մը մասնակցած էր համագումարին: Ֆրոմ իմէյճ թու իճոն. — Սամ Ռիմարճս օն թը էսթէթիգ օֆ թը Արմենիան տիասփորա, որ դարձեալ կարդացուեցաւ Սեդա Գաբոյեանի կողմէ:

Հերման Վահրամեան՝ Միլանոյէն, ԻՔՕՄի քարտուղար եւ այս առաջին համագումարին նախաձեռնողը անդրադարձաւ հայ նկարչութեան մասին, նկատելով զայն «մի ճահիճ անդնդում», մօտաւորապէս կատարելով հայ նկարչութեան մասին այն միեւնոյն վերլուծումը ինչ որ Լ. Պագիլ կատարած էր հայ երաժշտութեան մասին:

Յարութիւն Քիւրքճեան՝ Փարիզէն, հանդէս եկաւ «Մշակոյթ – առարկայ, եւ ինտելիգենցիա – ենթակայ, Սփիւռքի համար, որպէս տուեալ եւ որպէս կարելիութիւն»:

Գրիգոր Պըլտեան՝ Փարիզէն, խօսեցաւ «Սփիւռքային բանաստեղծութեան մը կարելիութեան պայմաններու մասին»:

Մարք Նշանեան՝ Փարիզէն, Մենք. մէկ եւ երկու:

Այս երեք երիտասարդ եւ համակրելի մտաւորականները նիւթով եւ գաղափարներով թէեւ ո՛չ միշտ համակարծիք, ինչպէս վիճաբանութիւններու առեն յայտնուեցաւ, ունէին սակայն հասարակաց գիծ մը, իրենց նիւթը մշակելու իմաստասիրական եւ հոգեվերլուծական մօտեցում, ինչ որ գնահատուեցաւ ներկաներու կողմէ եւ առիթ տուաւ գաղափարներու օգտակար փոխանակութիւններու:

Նոյն հոգեվերլուծական մօտեցումը ունեցաւ նաեւ Ժանին Ալթունեան՝ Փարիզէն, Մայքլ Արլէնի «Թրիփ դէպի Արարատէն քաղելով իր նիւթը «Սթրաքթժի փուռ իւն էնթէկրասիոն տը լա մոռ»:

Յակոբիկ Մանուկեան՝ Միլանոյէն, որպէս ընկերաբան, սքանչելիօրէն կատարեց «Սփիւռքի ընկերային եւ քաղաքական գրականութեան քանակային եւ որակային վերլուծումը»:

Հուսկ Անահիտ Տէր-Մինասեան՝ Փարիզէն հեղեղային հմտութեամբ եւ մեծ աշխուժով խօսեցաւ «Ժամանակակից պատմութեան եւ մեմուառ տիւ փէօփլը եւ անոնց դերը ազգային գիտակցութեան եւ քաղաքական դիրքորոշումներու մասին Սփիւռքի մէջ»: Նիւթին այժմէականութիւնը եւ հեղինակին հմտութիւնը այդ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԵԹՐՕՆ

Երեւանի մետրոպոլիտէնի շինարարութեան դիրեկցիայի գլխաւոր ինժենէր Ս. Բաղալեան «Սով. Գրականութիւն» ամսագրի Մայիսի թիւին մէջ, նոր ստացուած, երկար նկարագրած է Երեւանի համար կենսական դարձած մեթրոյի գիծին ծրագիրն ու աշխատանքներուն պատկերը:

Մեթրօներուն հաստատման մասին տեղեկութիւններ տալէ ետք, աշխարհի բոլոր ծագերուն, յիշած է, թէ մեթրոյի շինութիւնը Խորհ. Միութեան մէջ առաջին անգամ սկսած է Մոսկուայէն 1932ին: 1976ին անոր ընդհ. երկարութիւնը եղած է 186 քիլոմեթր: Ներկայիս ունի 111 կայարան: Ամէն տարի կը փոխադրէ շուրջ երկու միլիառ ճամբորդ: Մոսկուայէն ետք Լենինգրադ օժտուած է մեթրոյի գիծով 1955ին: Գիծին երկարութիւնն է աւելի քան 120 քիլոմեթր եւ ունի 90 կայարան: 1960ին Կիեւ եւս օժտուած է մեթրոյով: Թիֆլիս 1966ին ունեցած է իր մեթրօն: Անկէ ետք՝ Բաքուի եւ Խարկովի ստորերկրեայ երկաթուղիները: 1976ին Տաշքենդ եւս ունեցած է իր մեթրօն, կեդրոնական Ասիոյ առաջինը: Այս հաշուով Խորհ. Միութեան եօթը քաղաքներ ունին իրենց մեթրօները: Կառուցուելու վրայ են Երեւանի, Մինսկի, Գորկի գիծերը եւ կը նախատեսուի մեթրոյի գիծեր հաստատել Նովոսիբիրսկ, Կոյբիշեւ ու Սվերդլովսկ քաղաքներուն մէջ:

Խօսելով Երեւանի մասին գրուած է, թէ մեթրոյին առաջին գիծին երկարութիւնը մօտ 12 քիլոմեթր պիտի ըլլայ: Նախատեսուած է ունենալ ինը կայարան. — Կիեւեան, Բարեկամութեան, Ուսանողական – Թատերական, Լենին հրապարակ, Հոկտեմբերեան, Կայարանային, Գործարանային, Թամանցիներէ, Հայելեկտրագործարան: Կայարանէ կայարան հեռաւորութիւնը պիտի ըլլայ 1250 մեթր:

Ճարտարապետներուն համար առաջին հարցը եղած է այնպէս ընել, որ կայարաններուն ձեւերը չխաթարեն քաղաքին ճարտարապետական համակարգերը:

Մանրայասն նկարագրելէ ետք ինը կայարաններէն ամէն մէկուն ձեւաւորումը, Ս. Բաղալեան արձանագրած է, թէ Հայաստանի պետական ծրագիրներու կեդրոնին տուեալներով, մեթրօն տարին պիտի փոխադրէ շուրջ 230 միլիոն հոգի:

Ինը կայարաններէն հինգը ստորերկրեայ պիտի ըլլան: Ամէն կայարան պիտի ունենայ ազդանշաններու կեդրոն, հեռատեսիլով բանող սարքեր, իսկ փապուղիներն ու ստորերկրեայ կայարանները օդափոխիչ սարքերու համակարգ մը:

Սկզբնական շրջանին, երեք – հինգ կառաշարքէ բաղկացած մեթրօներ կայարանները պիտի ժամանեն ու մեկնին հինգ վայրկեանը մէկ, իսկ յետագային՝ մէկուկէս վայրկեանը մէկ:

Խորհ. Միութեան մէջ մեթրոյի գիծին մէկ քիլոմեթրին արժէքը 10 – 16 միլիոն ռուբլի է, Երեւանի համար կը նախատեսուի ծախսել 7 -8 միլիոն ռուբլի:

Երեւանցիները ե՞րբ պիտի կարենան օգտուիլ այդ արագաշարժ եւ յարմարաւէտ փոխադրութենէն: Այս հարցումին պատասխանը տուած է Ս. Բաղալեան, յիշեցնելով, որ պատկան մարմիններուն համաձայն մեթրոյին առաջին գիծը պէտք է աւարտի 1980ին:

ուղղութեամբ, երկու ժամէն աւելի զաղափարի փոխանակութիւններու առիթ ընծայեցին, համագումարի մասնակցողներուն:

×

ԻՔՕՄի կազմակերպած այս համագումարը Միլանոյի մէջ, Յունիս 29էն Յուլիս 1, առաջինն է չարքի մը որուն յաջորդը տեղի պիտի ունենայ Փարիզի մէջ, 1979ի ընթացքին, նիւթ ունենալով լուփուքի մշակութային ճարտարարուեստի կառոյցը, եւ տարի մը ետք (1980) Պէյրութի մէջ, սփիւռքի մշակութային քաղաքական կառոյցը, բնաբանով:

Անձնապէս, մեծապէս գնահատելի կը գտնեմ Հերման Վահրամեանի եւ Լութվիկ Պագլի միասնական այս աշխատանքը, որ ժամանակի ընթացքին, վստահ եմ, կը ստանայ կազմակերպչական աւելի ամուր կառոյց եւ համատարած բնոյթ, ինչպէս ցոյց կուտան ներկաներուն «միջազգային» հանգամանքը (Պերլին, Միւնիխ, Պէյրութ, Վենետիկ, Գահիրէ, Պոլիս, Վիէննա, Թեհրան եւայլն) եւ երիտասարդ տարիքը:

Ներկայ էին Եանցի կողմէ զոյգ ներկայացուցիչներ (Թոմա Թոմասեան եւ Արշակ Գառնիկեան), Մխիթարեան Միաբանութեան կողմէ՝ Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան (Վենետիկ), Միլանոյի բազմարուեստից ճարտարապետական մասնաճիւղէն Փրոֆ. Ալփակօ Նովելլօ եւ Արմէն Մանուկեան, ԻՔՕՄի խալացի անդամներէն եւ անոր նախագահը՝ Փրոֆ. Փաչիֆիչի, մինչ իրենց բացակայութեամբ աչքի կը զարնէին Միլանոյի հայ գաղութի ներկայացուցիչները, երիտասարդ թէ տարեց, բացի Բամպակեան եւ Մանուկեան ընտանիքի անդամներէն:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՋԱՅՆԵՐ ՆԻՍԷՆ

o

Կիրակի, Յունիս 25, Նիսի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, ընկերակցութեամբ Նիսի Հայ Մշակութային Ակումբի երիտասարդներուն, այս տարի եւս՝ երրորդ անգամ ըլլալով, տօնեց իր տարեկան այցելութիւնը Սէն Ռաֆայէլի Հայոց Հանգստեան տան: Առաւօտեան ժամը 9.30ին օթոքարը կը մեկնի Նիսէն:

Հանգստեան տան բնակիչներուն համար այս օրը բացառիկ տօնախմբութեան օր է:

ՀՕՄի տնօրէնուհին՝ Տիկ. Ատէլ Կարաբեան գեղեցկօրէն զարդարած էր ճաշասեղան մը: Ճաշին կը նախագահէր Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան:

Եղան բազում եւ հակիրճ բաժակաճառեր: Ի միջի այլոց՝ Տիկ. Ա. Կարապետեան յայտնեց իր երախտագիտութեան ջերմ զգացումները Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան վարչականներուն, որոնք երբեք չեն մոռնար իրենց երէց եղբայրներն ու քոյրերը Հօմի: Տիկ. Ատրինէ Փափազեան, նախագահուհին Տիկնանց Միութեանց, յայտնեց իր եւ իր ընկերուհիներուն անհուն գոհունակութիւնը: Տարօն Ծ. Վ., ճաշի աւարտին, փակման իր խօսքով քաջալերեց երիտասարդները եւ անոնց մաղթեց յարատեւութիւն:

Ժամը 16.30էն մինչեւ 18.30, երիտասարդուհիներն ու երիտասարդները, գլխաւորութեամբ Միութեան նախագահին՝ Ռոպէր Յովակիմեանի, ի գործ դրին գեղեցիկ ու կոկիկ յայտագիր մը՝ հայ ժողովրդական երգերու եւ պարերու:

Երեկոյեան հրաժեշտ առինք մեր սիրելի երէց եղբայրներէն եւ քոյրերէն, որոնց կեանքի «տխուր» մէկ էջն եւս դարձնել ուրախութեամբ չրջուեցաւ:

×

Կիրակի, Յուլիս 2, Մարսէյլի նախկին Մարտիկներու Ամիքալը երկար տարիներէ ի վեր աւանդութիւն դարձուցած է «Ուխտագնացութիւն» կազմակերպել դէպի Նիս՝ Նշան Տէր–Մարտիրոսեանի նահատակուած վայրը, 7 Ռիւ տը Ֆրանս: Նշան Տէր–Մարտիրոսեան 1944 թուին, երկարատեւ փնտռտուքէ յետոյ, կը մատնուի եւ վերոյիշեալ տեղը կը սպաննուի, Նացիներու կողմէ: Ֆրանսական կառավարութիւնը ի յիշատակ այս հերոսին, որ գիտակցօրէն տուած է իր կեանքը՝ ֆրանսական այս ապնիջական հայրենիքի ազատութեան համար, հաստատած է, պատին վրայ, մարմարեայ յուշատախտակ մը: Այս տարի եւս, Մարսէյլի հայ նախկին Մարտիկներու Ամիքալը, գլխաւորութեամբ Միութեան նախագահ՝ Սարգիս Ալթունեանի, կատարեց աւանդական այցը նահատակ հերոսի ինկած տեղին վրայ, ժամը 10.45ին: Զետեղուեցան ծաղկեպսակներ: Մեր գաղութին կողմէ ալ՝ ծաղկեփունջ մը: Ներկայ գտնուեցան պետական անձնաւորութիւններ:

Այս 60 հոգինոց խումբը, ժամը 11.40ին մուտք գործեց Հայոց Ս. Աստուածածին եկեղեցիէն ներս, ներկայ գտնուելու համար հոգեհանգստեան պաշտօնական արարողութեան: Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան իր քարոզը յաւուր պատշաճի տուաւ հիւրերու ժամանումէն յետոյ: Ապա՝ եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն մը, որու ընթացքին եղան խօսք առնողներ... ինչպէս նաեւ արտասանողներ եւ երգողներ: Խումբը, ապա, մեկնեցաւ Սէն Ռաֆայէլ, ուր յետ ճաշի, այցելեց նաեւ Հօմը:

Տ. Վ.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՅԱՋՈՂ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ ՄԸ

o

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի տեսչութիւնը ուրախութեամբ կը հաղորդէ որ պետական քննութիւններու (պրըվէ) ներկայացող աշակերտները 100 առ հարիւր յաջողութեամբ անցած են: 3րդ դասարանի 12 աշակերտներն ալ առաջին առթիւ արժանացած են իրենց վկայականին: Անոնք են.—

Արապեան Վազգէն (Լիբանանէն), Դաւիթեան Անէթ (Թեհրանէն), Կերսէն Էրիք, Կէօչեան Թիէրի, Մեթելեան Ֆիլիփ, Մխիթարեան Միշէլ, Միսաքեան Ստեփան, Շահինեան Ռիչար, Տէր–Գալուստեան Ստեփան, Տէօէեան Վազգէն, Գարակէօզեան Կարօ, Օզանեան Ստեփան:

Ա. դասարանի չորս աշակերտներ ներկայացած են պաքալորէայի նախապատրաստական քննութիւններուն եւ ստացած են միջինէն բարձր թիւեր, որոնք եկող տարի պիտի նպաստեն վերջնական քննութիւններու ընդհանուր գումարի բարձրութեան: Տեսչութիւնը կը յայտնէ իր խորին խնդակցութիւնը աշակերտներուն եւ ծնողքներուն:

×

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի.— Մենք եւս ուրախ ենք այս արդիւնքներէն, քանի յաճախ թերի վարկածը կայ, որ հայկական վարժարան յաճախող աշակերտը կը տուժէ եւ չի յաջողիր պետական քննութեանց: Ասոր գլխաւոր պատճառն ալ այն է որ մենք (Հայերս) կ'ընդունինք որ մեր զաւակները կրնան ընդունակ չըլլալ երբ չյաջողին ֆրանսական վարժարանի մէջ, բայց երբ չյաջողին հայկական վարժարանի մէջ, յանցաւորը միշտ՝ վարժարանը կ'ըլլայ:

Կը յուսանք սակայն որ այս բոլոր աշակերտները նոյնքան յաջող արդիւնքներ ձեռք ձգած ըլլան հայերէնի մէջ, ինչ որ առաւելաբար կ'իմաստաւորէ հայկական դպրոցը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

— Բայց ես ուզում եմ ձեզ օգնել, — վիրաւորուած գոչեց գնդապետը: Ես եւրոպացի եմ ու քրիստոնեայ: Ձեզ օգնելն իմ պարտականութիւնն է:

— Մենք, Հայերս բախտաւոր կը լինէինք, եթէ մեր անունը երբեք չընկնէր ձեր այդ Եւրոպայի բերանը:

Լռեցին՝ չեչտուած բորբոք նայելով միմեանց: Նորից խօսեց Մամուր Ֆէյզագը, նորից դառնալով միայն եպիսկոպոսին:

— Մի քիչ արդար եղէք, հոգեւոր հայր: Ըմբռնեցէք իրավիճակը:

Նա ասաց, որ կառավարութիւնը Հայերին տեղափոխում է Միջագետք՝ պատերազմական նպատակով եւ զանազան անախորժութիւններից զերծ մնալու համար: Մէկ – երկու տարի յետոյ, երբ պատերազմը կը վերջանայ, կառավարութիւնը Հայերին նորից ետ կը բերի իրենց տեղերը:

— Այս է մեր բարի նպատակը, վերջում ասաց նա: Մի հաւատաք ստայօդ լուրերին, վկայ է Աստուած որ ոչ մի ջարդ ու կոտորած չկայ: Չկաշյ...

Միսաք աղայի սեղմուած բերանը վերջապէս պատռուեց:

— Չհաւատա՞նք, բէյ աղա, ասաց նա մի ձայնով, որ աւելի շուտ աղերսանք էր, հաշտութեան ճիչ, քան բողոք: Սակայն իմ երեք որդիների կորստեանն ու թոռնիկիս դիակին նոյնպէ՞ս չհաւատամ: Նրանք սպաննուած են: Իմ տունը կողոպտուած է, ես հալածական եմ: Որի՞ն ուրեմն հաւատամ, բէյ աղա:

Թուրքերը նորից սկսեցին համոզել, թէ կատարուածը դժբախտ թիւրիմացութիւն է եղել: Մամուր Ֆէյզագը ձեռքը դրեց Ջագը Խալիսի ուսերին, երդուեց ահեղ արդարով, որ այլեւս ոչ մի Հայ չի վնասուի, որ իրենք նրանց բոլորին ապահով կը հասցնեն Միջագետք: Խնդրեցին, որ Հայերը լսեն բարին, չյամառեն, իրենց մօտ եղած զէնքը յանձնեն ու պատրաստուեն տեղահանուելու: Կուրտ ֆոն Շուլցը հասկացնել տուեց Հայերին, որ եթէ չհնազանդուեն հրամանին, ապա հետեւանքը ողբալի կը լինի:

Պատասխանի համար Հայերը խնդրեցին մէկ օր ժամանակ տալ: Վարժապետի շրթունքները դողում էին՝ մօտ է կործանումը: Ելք չկայ, որտեղի՞ց լինի, երբ չկայ Հեղինէն:

Երբ ետ էին եկել, նա աներօջն ասաց.

— Եւ դուք, աներհայր, հաւատո՞ւմ էք, որ բէյերը մտահոգուած են մեր ապահովութեամբ:

Միսաք աղան իր թանձր մարմնով այնպէս գնաց փեսայի վրայ, որ սրան թուաց, թէ ինքը հիմա կը ճզմուի նրա ծանրութիւնից:

— Հապա ի՞նչ անեմ, ի՞նչ, գոռաց Միսաք աղան: Ասա՛, դու՛ ելք ցոյց տուր, համբա՛կ...

Իսկապէս, փրկութեան ի՞նչ ելք ցոյց տայ Գերասիմ վարժապետը:

Հետեւեալ օրը Հայերը Մամուր Ֆէյզագին լուր ուղարկեցին, թէ իրենք համաձայն են հեռանալու Երզնկայից: Երեք օր ժամանակ խնդրեցին մեռելներին թաղելու համար: Մամուր Ֆէյզագը ոչ միայն համաձայնեց, այլ եւ խոստացաւ հարիւր յիսուն ձիասայլ տրամադրել Հայերին: Բացի դա, նա ու Կուրտ ֆոն Շուլցը յանձն առան քարաւանն անձամբ ուղեկցել մինչեւ Կամախ:

Սուրբ Նշան թաղում անսպասելի երեւաց Հեղինէն: Հայրը չհաւատաց իր աչքերին: Իր խելագար մտքի պատրա՞նքն է տեսնում: Սակայն, ոչ, ահա նեղ փողոցով գալիս է Հեղինէն՝ իր դուստրը, իր սիրելին: Գալիս է դանդաղ, շրջապատին անտարբեր, ասես գերեզմանից: Նա իր հետ բերում է երկու փոքրիկ տղայի՝ ութ – ինը տարեկան: Հայրը չոքչոքէ գնաց դէպի նա:

— Հեղինէ՛ս...

Հեղինէի յայտնուելը Հայերի մօտ որեւէ տպաւորութիւն չթողեց: Վիճակները անյոյս ու սոսկալի էր: Աւագանին՝ Միսաք աղայի գլխաւորութեամբ, պատրաստւում էր հեռանալու Երզնկայից: Աւագանու հրամանով եղած զէնքը հաւաքեցին: Գեղամը ցատկեց պապի երեսին:

— Ի՞նչ ես անում, պապ, գոռաց դաժանած, ամէն պատշաճութիւն ոտնահարելով: Ինչո՞ւ ես զէնքը յանձնում, պապ: Դա ինքնասպանութիւն է:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(105 – Շար.)

Այրի Տիկին Սանդուխտ Նուրիկեան եւ զաւակները (Յունաստան), այրի Տիկին Թագուհի Մընոյեան (Փարիզ) ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՂՈՒԿԱՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ 75 տարեկանին, իր բնակարանը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Յուլիս 13։
Հաւաքուիլ իր բնակարանը՝
114, Avenue Lenine
Les Joncherolles
Bât. 01
Pierrefitte

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պ. Յակոբ Պաժան, Տիկին Սոնա Պաժան (ծնեալ Նիքօլթեան), Տէր եւ Տիկին Ռուբէն եւ Քրիսթիան Տարագճեան (Փարիզ), Օրիորդ Պէաթրիս Պաժան եւ համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ՄԱՅՏԱ ԵԱԶՂՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Յուլիս 8ին 74 տարեկանին Մարսէյլի իր բնակարանին մէջ յետ երկար հիւանդութեան։

Թաղումը կատարուեցաւ Փրատոյի Մայր եկեղեցւոյ մէջ Երկուշաբթի Յուլիս 10ին։

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ։

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմինը կ'ողբայ իր պատուոյ նախագահին՝

ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆԻ

կորուստը։

Ի նշան սուգի տեղի պիտի չունենայ աւանդական դաշտահանդէսը, նախատեսուած Յուլիս 14ին Կարմիր Խաչի կայանին մէջ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ Հ. ԿԱՐ. ԽԱՉԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Հերմինէ Ազնաւուրեան, զաւակներն ու համայն պարագաները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ՝ 339, Ավընիւ տիւ Փրատօ, այս Կիրակի, Յուլիս 16ին։

Ի գիտութիւն հանգուցեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արեգնազ Քէփէնէկեան եւ զաւակները (Ռոման), այրի Տիկին Սոնա Քէփէնէկեան եւ զաւակները (Լիոն) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 16, Վալանսի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր, աներ հօր, տագրոջ, հօրեղբօր՝

ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՓԷՆԷԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Այս առթիւ, իր ամուսնոյն յիշատակին, Տիկին Քէփէնէկեան 175 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վալանսէն, Տիկին Ճինպաշեան (ծնեալ Մանուկեան) իր սիրելի եղբօր Կարապետի (Քարա Բեկ, Անդրանիկի զինուոր) յիշատակին 100 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԻԹՐԻ.— Տէր եւ Տիկին Մ. Թօփալեան եւ զաւակը՝ Արամ իրենց շատ սիրելի բարեկամին՝ Յարութիւն Ինճէեանի (Տէսին) մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 30 ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին եւ 20 Կապ. Խաչի Անիէռի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

×

Տիկին Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Հ. Մինասեան 100 ֆր. կը նուիրեն Ուսանողներու Օգն. Մարմնին, Շաւիլէն Տէր եւ Տիկին Գ. Մինասեան 50 ֆր. կը նուիրեն նոյն առթիւ եւ նոյն նպատակին, նաեւ 50 ֆր. Շաւիլի դպրոցին Տիկին Մարի Մանուկեանի մահուան առթիւ։

(Ստանալ «Յառաջ»էն)։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ — ՆԻՍ

Տարօն Ծ. Վ. Ճէրէճեան իր ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճանի տուչութեան առթիւ, գաղութին հայրենակիցները կը հրաւիրէ պատարագին, որ կը մատուցուի այս Կիրակի (Յուլիս 16) եւ յաջորդող՝ ճաշին, եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

Restaurant
LA CAPPADOCE
3, rue Marivaux (derrière l'Opéra Comique, M° Richelieu-Drouot) tél 742-83-65
ouvert tous les jours midi et soir sauf lundi

présente

son mini-spectacle

avec Marten Yorgantz et Norayr

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԻ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Պ Է Լ Ֆ Ո Ն Թ Է Ն
ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒԼԻՍ 16, ԱՄԲՈՂՋ ՕՐԸ
Հայկական խնամուած յայտագիր
Ճոխ պիւֆէ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ
ՑԵՐԵԿԵԱՑ ԵՒ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ
1978 - 79

Տարեշրջանի արձանագրութիւնները բացուած են։

Վարժարանը կը կիրարկէ ֆրանսական ամբողջական ծրագիրը։ Կարեւորութեամբ կ'աւանդուին նաեւ հայեցի ճիւղեր։

Օտար երկիրներէ եկող աշակերտները ֆրանսերէն լեզուին փութով վարժացնելու համար մասնաւոր դասընթացքներ հաստատուած են։

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ECOLE TEBROTZASSERE
INTERNAT ET EXTERNAT
CLASSES
PRIMAIRES ET SECONDAIRES (1e cycle)

Préparation au B. E. P. C.
Enseignement de la langue et de la civilisation arméniennes.

DIRECTION

S'adresser à :

Direction de l'Ecole Tebrotzassère
1, Bd. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE
Tél. : 927-01-72

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND
DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMANGES
Tél..: (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՓԱՐԻԶ.—

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ստիպողաբար կը փնտռէ բժիշկ մը, այր թէ կին, Փարիզի մօտ հանգստեան տան մը տնօրէնի պաշտօնը վարելու համար։ Թեկնածուները պէտք է ֆրանսահպատակ ըլլան, 40էն 50 տարեկան, տիրապետեն հայերէնի եւ ֆրանսերէնի, ունենան ապարէզի փորձառութիւն, մատակարարման յատկութիւն, նոյնպէս հոգեբանութիւն ծերերու պատսպարեալներու կեանքը ոգեւորելու կարող ըլլան։

Դիմել գրաւոր, ֆրանսերէն եւ հայերէն ձեռագիր անջատ նամակներով Աղքատախնամի նախագահին՝ Ն. Արփիարեանի
A. A. d'Aide Sociale
77, Rue Lafayette — 75009 PARIS

Նամակին կցել ճշգրիտ եւ մանրամասն կենսագրական գիծերը, վկայականներու պատճէնները եւ գործատէրերու վկայագիրները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պլ. Օտոյի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Փոքրիկն Սօսէ Արմաղանեանի մկրտութեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Կ. Արմաղանեան 30 ֆր., Արծրունի Արզումանեանի մահուան քառասունքին առթիւ Արզումանեան ընտանիք 50, Պր. Պաղտասար Սահակեան 10, Տէր եւ Տիկ. Ա. Սարգիսեան դպրոցին 20, Կապ. Խաչի ընկերուհի Նարդուհի Պալեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան 50, Արմաղանեան ընտ., այրի Տիկ. Արաքսի Սուքիասեան 20ական, Պալեան եւ Օհանեան ընտ. 100, Գրիգոր Քէօսէեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Կոնոյեան 10, Տէր եւ Տիկ. Ռընէ Կօթիէ 20, Տէր եւ Տիկին Կօթիէ դպրոցին 10, Տէր եւ Տիկ. Մաղինէ 15, Արմաղանեան 10 և 10 դպրոցին։ Տէր եւ Տիկ. Ռուբէն Մանուկեան դըպրոցին 10 ֆր.։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ամիսը քանի մը օր (կամ՝ առտու) երախաներ պահող հայ կին մը, որ սահուն հայերէն խօսի։

Հեռաձայնել՝ 920·27·46

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փ. ծ.ի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալ նուէրները.— Շնորհիկ Այանեանի թաղման առթիւ այրի Տիկին Էպրա Մարտիկեան եւ Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Գասպարեան 50ական ֆր., Պր. Ժիրայր Գազանճեան վեց տոլար, Մարկոս Մարկոսեանի թաղման առթիւ Յովհ. Թահմիզեան 50, Խաթուն Մարկոսեան 10, Տէր եւ Տիկ. Գառնիկ Մարկոսեան 20, Ժի էս. Ա. Մարզական Միութիւն 200, Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ 100, Շապուհ Էլմասեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Բիւզանդ Տէվէճեան, Ղազարոս Կիւլեան եւ Անդրանիկ Զամանցեան 50ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Տըրնի, Անդրանիկ Էլմասեան 100ական, Մուշեղ Էլմասեան 100 եկեղեցւոյ, Բարսեղ Գամպուրեան եւ Մկրտիչ Տէփդարեան 20ական, Երուանդ Պապոյեան 20 դպրոցին։ Առաքել Տուտուսեանի թաղման առթիւ Աբրահամ Տուտուսեան, Ժիրայր Քէշիշեան 50ական, Ժանէթ Գալայճեան եւ Պէթի Փիզօ 25ական, Եղիա Գէորգեան 20։ Վարդուհի Յարութիւնեանի թաղման առթիւ Սեդրակ Քարատէփէ 100, Տէր եւ Տիկ. Օհաննէս Տէրտէրեան 20 ֆր.։

Գրիգոր Էգտիկօղլուի թաղման առթիւ Էգտիկօղլու ընտանիք 50, Տէր եւ Տիկ. Հայկ Ֆրէնկեան 20 ֆր.։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
13
JEUDI
13 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 230 Ֆ.	Վեցամսեայ	125 Ֆ.
Արտասահման	Տար. 260 Ֆ.	հատը	1 Ֆ. 60

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.162 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — Nº 14.162

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

ԱՀԱՒՈՐ ԱՂԷՏ ՄԸ ՍՊԱՆԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՐԻ ՄԸ ՄԷՋ

———o———

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՌՏՈՒ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ ԷՐ՝ 180 ՄԵՌԵԱԼ, 200 ՎԻՐԱՒՈՐ

———o———

Երեքշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 2.30ին սպանական այս ճամբարին մէջ, ամէն ոք կը հանգստանար, ճաշէն ետք երբ պատահած է ահաւոր արկած մը: Պարչելոնայի հարաւը, Թառակոնէն աւելի վար, Քոսթա Տորատայի վրայ կը գտնուի Լօս Ալֆաքուէսի ճամբարը, ուր խըռնուած են արձակուրդի եկած հարիւրաւոր օտարներ, մեծ մասամբ՝ Ֆրանսացի, հոլանտացի, գերմանացի, անգլիացի, պելճ՝ մասնելի արձակուրդներ սպանական արեւով: Անծանօթ պատճառներով է որ քարիւղատար բեռնակառք մը, 43 խորանարդ մեթր փրոփիլէնով (վտանգաւոր կազ մը) յանկարծ ճամբէն հեռացած է եւ պայթած ճամբարին մէջ: Խուճապը, անշուշտ աննկարագրելի եղած է, հսկայ հրդեհ մը, ածխացած մարմիններ որ հոս – հոն կ'իյնան, սարսափի մթնոլորտ մը: Չորեքշաբթի առտու Ֆրանսական պետական ձայնասփիւռը կը խօսէր 109 մեռեալի եւ 200 վիրաւորի մասին, բայց բժիշկները յայտնած էին որ այս 200 վիրաւորներուն առնուազն 50ը չի վերապրիր, մարմինները այրած են 100էն 90 եւ վիճակը՝ յուսահատական: Նոյն առտուն սակայն սպանական ձայնասփիւռը կը խօսէր արդէն 180 մեռեալի մասին: Ամէն պարագայի մէջ, Սպանիոյ զբօսաշրջիկային ամէնէն ծանր աղէտն է:

Շատ յստակ չէ թէ ինչո՞ւ պատահած է այս արկածը: Ով որ չուրջը գտնուած ու տեսած է, կ'ըսէ թէ սարսափելի էր տեսարանը, պոռչտուքներ եւ արդէն բոցերու մէջ մարդիկ, որ կը վազէին եւ ոչ ոք կրնար բան մը ընել: Փրկուածները կը դատապարտեն նաեւ սպանական իշխանութիւնները, առարկելով թէ օգնութիւն եւ հիւանդատար կառքեր ուշ հասած են: Ֆրանսա, Անգլիա, Գերմանիա պատրաստ են արդէն հիւանդ ընդունելու բայց վիրաւոր թէ մեռեալ, մարմինները անճանաչելի են եւ ողբերգութիւն մըն ալ այդ է, երբ ընտանիքները ճարահատ կը փնտռեն ազգականներ, երբեմն զաւակներ:

X Անշուշտ այրուածքի նոր դարմանումներ կան բայց եւ այնպէս պէտք չէ անտեսել որ կարեւորը խորութիւնը չէ այլ՝ տարածութիւնը քանի մորթը չի շնչեր եւ թունաւորումը անխուսափելի է: Ըստ բժիշկներու այրուածք մը «տարածուն» է երբ մարմնին 10 առ հարիւրին հասած է, «ծանր»՝ երբ 20 առ հարիւրը կ'անցնի եւ մահացու՝ 40 առ հարիւրէն անդին:

ԵՐԵՒԱՆ ⟺ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵԼԵԿՏՐՈՆԻՔ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ՍԱՐՔ

Երեւանի ուսողագիտական մեքենաներու գիտահետազօտական հիմնարկութեան մէջ պատրաստուած է ելեկտրոնիք հաշուիչ նոր գարք մը: Ցատկանիշն է 15 առաջադրութիւններ պատկերացնել վայրկեանը 700.000 գործողութիւն արագութեամբ: Այս շարքին առաջին սարքը պատրաստուած էր 1972ին՝ լեհ մասնագէտներու գործակցութեամբ: Այժմ կը բանին 150 նմանօրինակ սարքեր: Հիմնարկութիւնը իր առաջին հաշուիչ մեքենան պատրաստած է 18 տարի առաջ: Կը կոչուէր «Հրազդան-2»:

×

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Հայաստանի վարչապետը Ֆադէյ Սարգըսեան, ընդունած է Արեւմտեան Գերմանիոյ Մոսկուայի դեսպանը՝ Հանս – Գէորգ Վիկի, որուն հետ ունեցած է բարեկամական զրոյց: Ֆադէյ Սարգսեան խօսած է Հայաստանի արդիւնաբերութեան եւ ընթացիկ հնգամեակին ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման հեռանկարներու մասին: Ընդունելութեան ներկայ եղած են Հայաստանի Արտաքին նախարար Ջոն Կիրակոսեան, դեսպանատան Ա. քարտուղար Ա. Վայս եւ Բ. քարտուղար Գ. Վայս:

×

ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է հեղինակներու եւ երաժիշտներու ընկերութեանց միջազգային դաշնակցութեան Երաժիշտներու Միջազգային Խորհուրդի ժողովը, կազմակերպութեամբ հեղինակի իրաւունքի համամիութենական գործակալութեան եւ Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան: Երկու օր տեւող ժողովը վարած է Ժան Ալեքսի Զիկլէր (Ֆրանսա), նախագահած է երաժիշտ Մարսէլ Պուտ (Պելժիա): Օրակարգի նիւթ եղած են հետեւեալ հարցերը՝ երաժշտութեան ասպարէզին մէջ ձեռք ձգուած յառաջդիմութիւնը, լուրջ երաժշտութիւն յօրինողներու նիւթական վիճակը, շարժանկարի երաժշտութիւն յօրինողներու իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, արդի երաժշտութեան դասաւանդման եղանակը եւայլն: Գլխաւոր զեկուցումները կարդացած են Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան վարչութեան նախագահ Եդուարդ Միրզոյեան եւ հեղինակի իրաւունքներու համամիութենական գործակալութեան նախագահի տեղակալ Վ. Սիտնիկով: Եդ. Միրզոյեան անդրադարձած է Խորհ. Միութեան մէջ երաժշտական մշակոյթի զարգացման հակումներուն, նշելով որ «ամէն օր Խորհ. Միութեան մէջ տեղի կ'ունենան մօտ 1500 համերգներ, որոնց ներկայ կ'ըլլան կէս միլիոն հոգի»: Խօսելով հայկ. երաժշտութեան պատմութեան եւ անոր ներկային մասին զեկուցաբերը նշած է որ Հայաստանի երաժշտական դպրոցներու թիւը կը հասնի հարիւրի: Վ. Սիտնիկով խօսած է երաժշտութեան մարզէն ներս միջազգային փոխանակումներու զարգացման ուղղութեամբ հեղինակի իրաւունքներու համամիութենական գործակալութեան աշխատանքներու մասին: Ապա տեղի ունեցած է ընտրութիւն: Երաժիշտներու Միջազգային Խորհուրդի նախագահ ընտրուած է Ռընէ Սիւվիանօ (Ֆրանսա): Որոշուած է 1979ի հերթական ժողովը գումարել Եուկոսլաւիա: Ժողովին մասնակցող 19 երկիրներու ներկայացուցիչները այցելած են Դիլիջան, ուր՝ Խորհ. Միութեան Երաժիշտներու Միութեան տան մէջ, հանդիպում ունեցած են հայ երաժիշտներու հետ եւ ներկայ եղած անոնց գործերուն նուիրուած համերգին: Հիւրերը այցելած են Մատենադարան, 1915ի Եղեռնի յուշարձանը, Կոմիտասի այգին, ուր ծաղիկ դրած են Արամ Խաչատրեանի շիրմին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ կացութիւնը շատ յըստակ չէ: Սարգիս կը շարունակէ պահել հրաժարելու իր սպառնալիքը եթէ ամենայն իրաւասութիւններ չվայելէ: Ճէմայէլ կը յայտարարէ Մոնտի թէ Սուրիոյ նախագահը գերին է քաղաքականութեան մը, զոր չի փափաքիր: Կ'ըսէ թէ զինուած են պաշտպանուելու համար եւ թէ իրենք զինաթափ չեն կրնար ըլլալ եթէ միւսները չըլլան, այդ պարագային անձնասպանութիւն կ'ըլլար: Կը պնդէ որ բաժանում չեն ուզեր: Գալով Շամունի, կ'ըսէ թէ Սուրիա Խորհ. Միութեան թափանցման գործիքն է այդ շրջանին մէջ: Նոր ստացանք «Ազդակ»ի Յուլիս 5, 6, 7ի թիւերը, ուրկէ կ'իմանանք թէ վերջին կռիւներու շրջանին, արձակազէնի մը գնդակին զոհ գացած է Ռամկավար կուսակցութեան երիտասարդ այլ պատասխանատու դէմքերէն՝ Զօհրապ Քէչիշեան, 43 տարեկան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ դատավարութիւնը կը շարունակէ իրար անցընել արար աշխարհ: Նիստի բացման օրն իսկ, ամբաստանեալ Կէնսպուրկի կինը վռընտուած է դատարանէն: Փարիզի մէջ 4000 հոգի, մասնակցութեամբ Համայնավար կուսակցութեան, ցոյց մը ըրին, գլխաւորութեամբ Տիկին Շթչարանսկիի: Օրուան նշանաբանքերն էին. «Բրեժնեւը՝ գուլագը», «Ընկերվարութիւն չկայ առանց ազատութեանց պաշտպանութեան»: Մոսկուա շատ ազդուած չէ այս աղմուկէն:

ՍՊԱՆԻՈՅ պասք շրջանը բռնութիւնները վերջ չեն գտած, կրկին մէկ մեռեալ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ կան: Մատրիտի կառավարութիւնը փակեց Ֆրանսայի հետ սահմանը, Հանտայ:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ - ԱԼՊԱՆԻԱ կամաց – կամաց կը թաղեն իրենց երկար բարեկամութիւնը թէեւ շատ յստակ չէ որ ո՞վ նախաձեռնարկ եղած է խզումին, բայց արդիւնքը կասկած չի վերցներ: Հիմնական տարակարծութիւնը գաղափարական է: Սթալինական Ալպանիան կը գտնէ որ Չինաստան կը շեղի եւ շատ արդիապաշտ է: Այս պատճառաւ մօտ տարի մըն է որ Թիրանա սկսած էր քննադատել Չինաստանը:

ՅՈՒԼԻՍ 14ի տօնին առթիւ Ֆրանսայի դրամատուները կը փակուին Հինգշաբթի (Յուլիս 13) ցերեկէն մինչեւ Երկուշաբթի: Թղթատարն իսկ ցրւում չունի ոչ միայն Ուրբաթ, այլ եւ Շաբաթ առտու:

ԹՈՒՐՔԻԱ դէմում ըրած է Հնդկաստանի որպէսզի, իրրեւ հիւր, մասնակցի ոչ-ուղեկից շարժումին: Հնդկաստանի Արտաքին նախարարը ըսեր է որ «համակրանքով» կ'ուսումնասիրէ դիմումը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

———o———

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Յունիս 29ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան հրամանագրով «Պետական անվտանգութեան Կոմիտէի նախագահ» նշանակուած է Մարիուս Արամի Իւզբաշեան: Նախկինը՝ Հրայր Աւանէսի Միխայէլեան, «ազատած է» իր պարտականութիւններէն հանգստեան կոչուելու համար:

×

ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹԵԱՆ 1977Ի ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Հայաստանի խումբ մը երիտասարդ գրողներ, նկարիչներ, երաժիշտներ, բեմադիրներ եւ դերասաններ պարգեւատրուած են Կոմերիտմիութեան 1977ի մրցանակներով: Այսպէս, բանաստեղծներ Արտեմ Յարութիւնեան եւ Եդուարդ Մելիտոնեան, պարգեւատրուած են «Նըշանների երկիրը» եւ «Երեք խնձոր» հաւաքածոներու համար, Վարուժան Վարդանեան եւ Վիգէն Թադեւոսեան՝ որոնք վերջերս հանրութեան ուշադրութիւնը գրաւած են իրենց կարգ մը հետաքրքրական գործերով՝ նկարչական եւ գծագրութեան մարզերէ ներս, բեմադիր Ռոբեր Սահակեանց, «Շարժուն-նկար»ը (տէսէն անիմէ) շահած էր Երեւանի մէջ տեղի ունեցած 11րդ համամիութենական շարժանկարի փառատօնի մրցանակը. լաւագոյն դերասաններու մրցանակը շահած են ռուսական թատրոնի արուեստագիտուհի Վերա Բաբիչեւա եւ Երեւանի տոմաթիք թատրոնէն Անահիտ Թօփչեան:

×

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՀԱՄՈՅԹԻ 40ԱՄԵԱԿԸ

Կիրովականի պիոներներու պալատի պեղարուեստական զանազան խումբերու աշխատանքներուն կը մասնակցին շուրջ երկու հազար երախաներ: Արուեստի զանազան ճիւղերու մէջ ամէնէն յաջող խումբն է երգի – պարի համոյթը, որու հիմնադիրն է ու ղեկավարը Նապոլէոն Քալաշեան: Մանկական այդ համոյթը բոլորած է արդէն իր 40ամեակը: Խումբը հանդէս եկած է ոչ միայն Հայաստան, այլեւ Մոսկուա, Խորհ. Միութեան այլազան քաղաքները: 40 տարուան մէջ տուած է 1500 երեկոյթ, բազմիցս արժանացած է համամիութենական եւ Հայաստանի երիտասարդական փառատօներու դափնեկիրի կոչումին: Ցայժմ խումբին նուաճած մրցանակներու, վկայականներու, մետալներու եւ պատուագիրներու թիւը կ'անցնի 200ը: Անոնց վրայ աւելցած են նաեւ երկու նոր պարգեւներ, զորս շնորհած են համամիութենական պիոներական կազմակերպութեան Կեդր. Խորհուրդը եւ Հայաստանի պիոներական կազմակերպութեան պետական խորհուրդը:

ՎԵՐԱՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գ.

Եթէ ընթերցողը համբերած է եւ հասած յօդուածաշարքի այս կէտին, նկատած է որ Հայ ժողովուրդի մասին տակաւին շատ քիչ բան ըսուած է, ու կրնայ հարցնել թէ ինչո՛ւ:

Երկու պատճառ կայ հանդարտ եւ մանրազնին մօտեցումի:

Ա) Ժողովուրդներու պատմութիւնը ընդհանրապէս, բայց մե՛ր պատմութիւնը մասնաւորաբար՝ իրարագդեցութեան պատմութիւն մըն է: Հայ ազգի կազմաւորումը խառնուրդի մը ստեղծման պատմութիւնն է. խառնուրդի մը, որ այնքան հին է (Քրիստոսէ առաջ 600 թուականին արդէն կազմաւորուած էր ան հիմնականօրէն), որ մենք մեզ այլեւս «զտարիւն» կը համարինք եւ սակայն՝ իր կարգին, ուրիշ կուտայ որ Եւրոպացիներու հանդէպ ստորադասութեան բարդոյթէ տառապող մարդիկ պնդեն որ մենք «զուտ Հնդեւրոպական» ժողովուրդ ենք, եւն.:

Նման յայտարարութիւններ պատմական խեղաթիւրանքի առիթ կուտան եւ շփոթի՝ մարդաբանական, լեզուաբանական եւ Պետութեան պատմութեան հետ կապ ունեցող հարցերու մէջ:

Մարդաբանականը սա է.— Մարմնի ի՞նչ կազմ ունի ժողովուրդի մաս կազմող մարդը:

Լեզուաբանականը՝ ո՞ր լեզուական խմբաւորումին կը պատկանի հայերէնը, եւ Պետութիւններու պատմութիւնը՝ ո՞ր ցեղին կը պատկանէին Հայոց արքաները:

Նման շփոթանքներ փարատելու յոյսով է որ գրի կ՚առնուին յաջորդական այս ակնարկները, եւ հաստատելու համար թէ մենք չենք կրնար մե՛ր իսկ պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ մեր անցեալ եւ ներկայ իրականութիւնները լաւ հասկնալ՝ առանց մեր շրջապատը հասկնալու:

Բ) «Գործնական» ձեւով մտածող մարդիկ կան, որոնց մօտեցումը բարդ խնդիրներու՝ հետեւեալն է.— «Հիմա քեզմէ մանրամասնութիւններ չեմ ուզեր. ուրուագիծ մը տո՛ւր, կը բաւէ»:

Մեր ազգային ծագումի եւ ազգակցական կապերու խնդիրը այնքա՜ն բարդ է եւ այնքա՜ն մանրամասնութիւն եւ վէճ պահանջող բան մըն է՝ որ կրնամ անկեղծօրէն հաստատել թէ իմ տուածս ուրուագի՛ծ մըն է արդէն: Նիւթը, ինքնին, հատորներ լեցուցած է եւ պիտի լեցնէ դեռ:

Վերադառնանք հին պատմութեան հոլովոյթին:

Նախ քան Քրիստոս 2750 թուականէն ետք տեղի կ՚ունենան նոր ժողովուրդներու զատորոշում (տիֆըրէնշիյշըն), կազմաւորում (ֆորմէյշըն) եւ նոր Պետութիւններու հաստատում:

2750էն ետք՝ Անատոլուի կեդրոնը (ներկայիս Անգարա - Կեսարիա — Գոնիա շրջաններուն մէջ) կովկասեան ժողովուրդ մը կը յայտնուի, որուն անունն է Խաթ (երբեմն՝ Խաթթի): Եւրոպացիք յաճախ Հաթ կը հնչեն անոնց անունը: Այս ժողովուրդը կը սկսի պղինձի եւ թիթեղի հանքեր օգտագործել, պրոնզ կը ձուլէ եւ կը սկսի առեւտրական կապեր հաստատել Միջագետքի Պետութիւններուն հետ: Սակայն այդ շրջանին Միջագետք կը փոթորկի, որովհետեւ Սեմական ցեղերէն Աքքատներ հոն կը հիմնեն Աքքատական «կայսրութիւն» մը,— պատմութեան ծանօթ առաջին ծաւալապաշտ ռազմական Պետութիւնը, որուն ամէնէն մեծ թագաւորը՝ Սարգոն կամ Սարկան, կը գրաւէ Սումերական Պետութիւնը, Էլամական Պետութեան մեծ մասը եւ կը ստեղծէ կայսրութիւն մը, որ կ՚ընդգրկէր ներկայ Իրաքը, հարաւ - արեւմտեան Իրանը եւ հիւսիս — արեւելեան Սուրիան:

Այս կայսրութիւնը (ուր Սեմական ռազմական ոգին եւ Սումերական վարչայինե — երկրագործական ձիրքերը կը միաւորուէին) առաջինն է Միջագետքեան շարք մը Պետութիւններուն, որոնք միշտ նուաճողական քաղաքականութիւն կը վարեն ու կը ճնշեն իրենցմէ հիւսիս՝ Զագրոսէն անդին ապրող Կովկասեան ցեղերուն վրայ: Այդ կովկասեան լեռնային ցեղերէն երկուքը՝ Կութերը եւ Քասսիները (կամ Քասսիթի), որոնք կը բնակէին Զագրոսի ներկայ քրտական շրջաններուն մէջ, կը միանան պարտեալ Էլամական եւ Սումերական իշխաններուն ու կը ճզմեն Աքքատները, մօտաւորապէս Ն. Ք. 2200 թուականին: Սակայն, կովկասեան եւ Սեմական ցեղերու առաջին ընդհարումն է սակայն, եւ ո՛չ վերջինը:

«Ցընթացս ժամանակի»՝ Կովկասեան ցեղերը կը զգան տարբեր ճնշումներ: Արեւելքէն՝ Հնդեւրոպական ծագում ունեցող Իրանեան ցեղերը 2200 թուականէն ետք կը մտնեն ներկայ Իրանի բարձրաւանդակը եւ կը սկսին նեղել նստակեաց կեանք վարող հարուստ Էլամները: Բոլոր ձիարոյծ, հեծելազօրքով կռուող քոչուոր ժողովուրդներուն նման, Իրանեան Հնդեւրոպացիները կը սիրեն թալանել եւ ասպատակել: (Ասպ բառը, որ արմատն է ասպատակելին, կը նշանակէ «ձի»: Ասպետ, ասպանդակ, Համազասպ՝ նոյն արմատէն կը սերին):

Ցարձակող, նախկին տափաստանաբնակ այս ժողովուրդներուն ճակատագիրը պիտի ըլլար, 3000 տարի ետք, ճիշդ նոյն տեսակի յարձակումներու ենթարկուիլ՝ Թուրքերու եւ Մոնկոլներու կողմէ:

Միաժամանակ, Հնդեւրոպացիներու Պոնտա — Կովկասեան ճիւղն ալ հիւսիսէն՝ Կովկասեան լեռնանցքներէն կը սկսին ներխուժել եւ թալանել: Պատմութիւնը չէ կրցած ճշդիրտօրէն ըսել թէ ո՛րքան յաջող էին այս արշաւները: Որոշ պատմաբաններ կ՚ենթադրեն որ արդէն իսկ թալանող ցեղերէն ոմանք կը սկսին տեղաւորուիլ Կուր եւ Ճորոխ գետի հովիտներուն մէջ ու մնայուն կապեր հաստատել կովկասեան ժողովուրդներու հետ: Հնարաններու մեծամասնութիւնը ներկայիս կը մերժէ այդ վարկածը:

Արեւմուտքէն՝ Դանուբեան Հնդեւրոպացիներու երկու ցեղախումբեր նոր ներխուժումներ կը կատարեն: Խումբերէն մէկը՝ Պելասգ ցեղը, կը գրաւէ ներկայ Յունաստանը, իսկ ուրիշ մը՝ Խեթերը (որոնք իրենք զիրենք կը կոչէին Նեսսի կամ Նեշշու անունով)՝ կը մտնեն արեւմըտեան Անատոլու եւ կը յառաջանան Կովկասեան Խաթերու թագաւորութեան վրայ: Քրիստոսէ առաջ 2250էն մինչեւ 1850 տեւող չորս հարիւրամեակի ընթացքին կը հաստատուի Հնդեւրոպական — Հիթիթական Պետութիւն, որուն հպատակ ժողովուրդի բացարձակ մեծամասնութիւնը պարտեալ Կովկասեան Խաթերն են, այսինքն անոնց մշակ-դիւղացի դասակարգը: Միաժամանակ, պէտք չէ մոռնալ թէ Խեթերը ներխուժող միակ հնդեւրոպական ցեղը չէին: Անոնց հետ կուգան ուրիշներ, որոնք կը տեղաւորուէին երբ անկախ կամ կիսանկախ միաւորներ՝ Անատոլուի մէջ եւ յառաջ կը խաղան դէպի արեւելք, ճնշումի ենթարկելով Կովկասեան ժողովուրդները:

Այդ կովկասեան ժողովուրդները, իրենց կարգին, կը կազմեն «դաշնակցային» Պետութիւններ, որոնք իսկական Պետութիւններ ըլլալէ աւելի՝ ռազմական դաշնակցութիւններ էին: Անոնցմէ ամէնէն ծանօթ է Ն. Ք. 1850 թուականին կազմուած Խուռական խմբաւորումը, (որմէ կը սերի արաբերէն Խուրի անունը), որուն աշխարհագրական տարածքն է Եփրատէն արեւելք, մինչեւ Հիւսիսային Միջագետք եւ Ուրմիա տարածուող շրջանը: Խուռական դաշնակցութենէն կը զանազանուին եւ ապագային կը հիմնուին Ալզնի (Աղձնիք), Նայիրի եւ Ուրարտու Պետութիւնները: Այսինքն՝ անոնք կովկասեան ցեղերու կողմէ կազմուած Պետութիւններ պիտի ըլլան, սեմական եւ հնդեւրոպական ճնշումի տակ եւ, անկասկած, անոնց հետ որոշ կապերու հաստատումով (իրերու եւ դերերու փոխանակում, մշակութային փոխանակութիւններ, եւայլն):

Այս 400ամեակի ընթացքին,— մինչ Խեթերը եւ անոնց հետ ներխուժող միւս ցեղախումբերը Պետութիւններ կը հիմնէին — Հնդեւրոպական ժողովուրդներու զանազանումը կը շարունակուէր ամէն տեղ: Լեզուաբանները՝ Անատոլուի մէջ հաստատուող Հնդեւրոպական ժողովուրդներու լեզուները կը կոչեն խեթա - լուվական. այս լեզուներն են Ա) խեթերէն, Բ) լուվայերէն՝ զոր խօսողները կը բնակէին ներկայ Իզմիրի շրջանը ու անկէ հարաւ — արեւելք, Գ) պալայերէն՝ Անատոլուի հիւսիս — արեւմուտքը, Դ) խայաշայերէն՝ որմէ սերած է Հայասա լեզուն ու Պետութիւնը Ն. Ք. 1300ական թուականներուն: (Ի դէպ, այդ ժողովուրդէն է որ մենք առած ենք Հայ անունը եւ գուցէ նոյնիսկ Հայկեան առասպելները: Պիտի ընդլայնենք այս նիւթը, աւելի վերջ):

Փակենք այս մասը շեշտելով որ Եւրոպայի մէջ մնացող Դանուբեան Հնդեւրոպացիք Քրիստոսէ առաջ 2750 — 1850 թուականներուն գրաւեցին գրեթէ ամբողջ Եւրոպան: Դանուբի հովիտին մէջ զարգացան տասնեակ մը ցեղախումբեր, որոնց կուտանք Թրակիական անունը: Թրակիայի եւ Խայաշա — Հայասա ժողովուրդները ունեցած ըլլալու են բաւական սերտ կապեր: Միջնադարու պատմագէտ Յովհաննէս Դրասխանակերտցի կը պահէ շատ հին աւանդութիւն մը, որ կ՚ըսէ թէ Հայկի պապը (մեծ հայրը) Թիրաս անուն անձ մըն էր: Ա՛յդ է Թրակիական անուն եւ աւանդ: Աւելի՛ն: Խորհրդային Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային անդամ եւ Հ. Աճառեան Լեզուաբանական Ինստիտուտի վարիչ Գէորգ Ջահուկեան բաղդատական վիթխարի աշխատանքով մը փաստած է գրաբարի կապերը այս շատ հին ու գրեթէ կորսուած հնդեւրոպական լեզուներու հետ: (Տե՛ս Գ. Բ. Ջահուկեանի «Հայերէնը եւ Պելազգերէնը», «Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների», 1967, թիւ 9): Օրինակ, պելազգերէն պոլպա՝ հայերէն բորբոջ, դումպոս՝ դամբան, անգլերէն՝ թում(պ), օմպրոս՝ ամպրոպ, եւայլն (էջեր՝ 72–84): Նմանապէս, տե՛ս՝ Գ. Բ. Ջահուկեանի «Հայերէնը եւ Թրակերէնը» («Բանբեր Երեւանի Համալսարանի», 1968, թիւ 2):

Շեշտեմ, որ պատմական այս ուրուագիծը հիմնուած է ոչ միայն հայկական այլեւ արեւմտեան աղբիւրներու վրայ. ոչ միայն լեզուական՝ այլեւ հնարանական եւ մարդաբանական տուեալներու վրայ:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Շար. 3)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԱՅՍՕՐ

Ա.

Թուրքիոյ մայրաքաղաքին, Անգարայի կեդրոնը, անցորդներու անտարբեր նայուածքին տակ, ծայրայեղ աջ ուսանողներ յայտարարութիւններ կը փակցնեն: Կը հասնին ոստիկանները: Յայտարարութիւն փակցնողները կը փախչին, մինչ կուսակիցներու «պաշտպան» խումբ մը կը սկսի, դիմացի մայթէն, քարկոծել ոստիկանները: Այս վերջինները, ատըրճանակ ի ձեռին, կ՚ապաստանին փողոցին մէջ կանգ առած ինքնաշարժներու ետին: Երկուստեք կը սկսին փամփուշտները տեղալ: Փողոցը շուտով կը պարպուի, բայց «ճակատները» կը մնան հաստատ: Ծայրայեղ աջ ուսանողները կը քաշուին մօտակայ համալսարանական կեդրոն մը: Ոստիկանութիւնը, որ կը փորձէ շէնքը շրջապատել, կ՚ընդունուի արձակուած քարերու տեղատարափով մը: Զէնքերը եւս կը գործեն: Ժամեր եւ օգնական ուժեր անհրաժեշտ են, որպէսզի ոստիկանութիւնը յաջողի մուտք գործել շէնքէն ներս եւ հարցաքննէ 490 ուսանողներ: Կարելի է միշտ ալ խուզարկել. կարելի է ձեռք բերել հեծանիւի քանի մը շղթայ, ալքոլ, մերքիւրօքրոմ, եւայլն, բայց ոչ մէկ զէնք:

Անկէ ոչ հեռու, նոյն օրը, ուրիշ շէնքի մը մէջ, մեծ շուքով ուսանողական ճաշարանի մը բացումը կը կատարուի: Կիւնտուզ Էօքչիւն, Արտ. նախարարը, կը ներկայացնէ կառավարութիւնը: Նախարարին կ՚ընկերանան բազմաթիւ անձնաւորութիւններ որոնք եւս, իրեն պէս, առաջին ճաշը պիտի կատարեն նորակառոյց ընդարձակ ճաշարանին մէջ: Ամէնքն ալ սակայն պիտի բաւարարուին սոսկ պատառաքաղով մը՝ ճաշակելու համար աղանդերներն ու միսը: Մոռացո՞ւմ, թէ անհրաժեշտ պիտոյքներու հայթայթման ուշացում: Ոչ մէկը եւ ոչ միւսը: Ներկայ լարուած մթնոլորտը թոյլ չի տար որ դանակներով օժտուի ուսանողութիւն մը, որ դեռ երէկ, կոկորդ կոկորդի էր եկած համալսարանի մուտքին:

Ասոնք տակաւին միջադէպեր են, որոնք զոհ չտուին, մինչդեռ քանի մը օր առաջ, Պոլսոյ մէջ, ինքնաշարժ մը կանգ էր առած ձախակողմեան ուսանողներէ յաճախուած սրճարանի մը առջեւ. ինքնաշարժէն բազմաթիւ երիտասարդներ, կրակ կը բանային յաճախորդներուն վրայ՝ սպաննելով անոնցմէ երեք հոգի եւ վիրաւորելով ութ ուրիշներ: Անգարայի մէջ, նախապէս, տասներկու տարու մանչ մը ատրճանակի գնդակներով կը սպաննուէր ուսանողներու միջեւ բախումի մը ընթացքին այն օրն իսկ, երբ ուրիշ երկու ուսանողներու խոշտանգուած մարմինները կը գտնուէին եւ ազգայնական ուսանողներու կողմէ ոստիկան մը կը սպաննուէր, Կեսարիոյ մէջ:

Թերթեր ու լրատուական գործակալութիւններ ամէն օր կը կրկնեն մահափորձերու, սպանութիւններու, արիւնալի բախումներու, առեւանգումներու նոյն դրըշ լիթանիան, եւ կը փորձեն զոհերը հաշուել: Մամլոյ իւրաքանչիւր օրկան, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն իր յատուկ հաշուեցոյցը ունի: Այժմու վարչապետ Էճէվիթի կողմնակիցները զոհերու թիւը կը նկատեն շուրջ 270՝ տարեսկիզբէն ի վեր, բայց նախկին վարչապետ Տէմիրէլի համախոհներուն համաձայն այդ թիւը շուրջ 400 է, ինչ որ կը նշանակէ միջին հաշուով, աւելի քան երկու մեռեալ օրական: «Բնական» այս զոհերուն պէտք է աւելցնել անոնք՝ որոնց մասին չի խօսուիր,— յանկանշական դիակներ՝ գտնուած — եւ ի՜նչ վիճակի մէջ — կառուժի մը կամ փոսի մը խորը, եւ որոնք հազիւ քանի մը տողի պիտի արժանանան այս կամ այն թերթին մէջ, նայած թէ աջակողմեան կամ ձախակողմեան մեռելներ կը նկատուին:

«Անխախտականութիւն» խորագիրը իր տեղն ունի թերթերուն մէջ՝ կառքի արկածներուն եւ խոհարարական արուեստի կողքին: Բախումներէն թելադրուած մեկնութիւններ տակաւին կ՚արժանանան, երբեմն — երբեմն, խմբագրականի կամ ազատ բեմի սիւնակի մը: Սակայն իբրեւ թէ հասարակ, սովորական բան ըլլար, նոյնիսկ Թուրք մամուլի հրատարակած կարգ մը ծաղրանկարներուն մէջ, ինչպէս օրինակ Փաշիստ այս «պզտիկ զեկավարը» որ կը յանդիմանէ իրեններէն մին՝ ձեռքին մխացող ատրճանակ եւ դիմացը փռուած դիակ մը.— «Ապուշ, քեզի ըսած էի որ շարքային մառյականը սպաննես, եւ ոչ թէ Մալպորօ ծախողը»:

Մահ ու սարսափի այս տեսարանները սակայն չեն ցոլացներ Թուրքիոյ առօրեան: Արեւելեան ճակատագրապաշտութի՞ւն թէ զարերու համակերպում: Ոչ մէկը եւ ոչ միւսը: Աւելի անտարբերութիւն գուցէ: Հասարակ մարդը, ինչ որ կ՚անդրադառնայ, կը վերագրէ երկու մեծ եւ ընդդիմադիր տարրերու, ծայրադոյն աջի եւ ծայրադոյն ձախի հակամարտութեան: Ճիշդ է թէ այս բախումները նըպաստաւոր գետին մը կը գտնեն Թուրքիոյ արդի աշխարհին յարմարելու դըժուարութեան մէջ: Բազմաթիւ երեսներով Թուրքիա կը յիշեցնէ «երրորդ աշխարհը».— Թուրքիոյ բնակչութեան թիւը կը կրկնապատկուի ամէն քսանըհինգ տարին՝ հակառակ մանուկներու մահուան բարձր թիւի մը (երկուքի վրայ մէկ Թուրք կը մեռնի քսան տարեկանը չըրորած):

Ժողովրդավարական սկզբունքներու գործադրութիւնը կը բախի կարգ մը դաւանաններու բուռն ընդդիմութեան: Թուրք կնոջ ազատագրումը, որ քուէարկութեան գետնի վրայ շատ մը երկիրներ կը կանխէ, Անգարայէն եւ Իսթամպուլէն դուրս տակաւին... կը մնայ մեռեալ տառ, կամ համագրեթէ: Այս երկու քաղաքներու հաma-

լսարանական ուսանողներուն մէջ միւնի ժխիճ ու ղունաթափ պլու ծինը կրնան խլխել, մինչդեռ երկրին Արեւելքը, մանաւանդ գիւղերուն մէջ, բազմաթիւ կիներ կը մնան փաթթուած իրենց սեւ քօղերուն մէջ:

Ընդհանրապէս Արեւմուտքի եւ յատկապէս Եւրոպայի հետեւելու Թուրքիոյ ճիգերը, վերջին այս տարիներուն, առիթ տուին երկու տեսակի քաղաքակրթութիւններու, երկու մտածելակերպերու եւ կեանքի տարօրինակ խառնուրդի մը: Այս ամէնը անշուշտ չեն արդարացներ տիրող անհասարակ մթնոլորտը, բայց «քաղաքներուդ դարուն հետ ըլլալու» այս ձեւը, կառավարութեան անդամի մը բացատրութեամբ, քաղաքներու ընդլայնման եւ ճարտարարուեստականացման այս անակնկալ երեւոյթը ստեղծած են բաւարար դժգոհութիւն ու վերիվայրում՝ բերրի հող մը ստեղծելով:

Դեռ աւելին, քանի մը տարիներէ ի վեր, դպրոցական եւ համալսարանական ներկայ ծրագիրը այնքան ալ չի պատշաճիր արդիական Թուրքիոյ յաւակնութիւններուն: Պատահականութեան պէտք չէ վերագրել, եթէ ահաբեկչութեան ամէնէն բուռն թատերաբեմը համալսարանը կը ներկայանայ: «Ուսման մեր եղանակը պարզապէս ժամանակավրէպ է»: ատիկա բողոքողի մը խօսքը չէ, այլ նոյնինքն Կրթական Նախարարին՝ Նէճէտէթ Իւկիւրի, որ կը նշէ.— «Ականատես ենք Թուրք նոր մարդու մը ծնունդին: Այս ծնունդը կը կատարուի, ինչպէս միշտ, երկունքի ցաւերով: Մեզ կը հարկադրէ անհրաժեշտ ցաւալի վերաքննութիւններու, դժուարին պատշաճեցումներու: «Ներկայիս, ուսուցման մեր եղանակը կը պատրաստէ աւելի դժգոհներ քան թէ ազգին համար նոր քարտեր: Ահաբեկչութեան այս ծաւալումին մէջ մեր ուսուցման անարդարութիւններն ու յետամնացութիւնը իրենց բաժինը ունին»:

Այս դժուարութիւններն են որ կը մտածեն լուծել ուսումնական ծրագրի մը բարեփոխման հեղինակները, բարեփոխում՝ զոր Խորհրդարանը պիտի քննէ յառաջիկայ նստաշրջանին: Բարեփոխումը կը կայանայ գլխաւոր երեք կէտերու մէջ.— Դպրոցը մօտեցնել «իրաւ կեանքին», դիւրացնել մուտքը համեստ խաւերէ երիտասարդներու եւ տարեցներու, որդեգրել նաեւ «ղեկավարուած» մանկավարժութիւն մը՝ հիմնուած աւելի փորձառութեան քան զուտ տեսական ուսուցման վրայ:

Գրեթէ պաշտօնական խզումը աջակողմեան եւ ձախակողմեան համալսարաններու միջեւ նպաստեցին անշուշտ ներկայ կացութեան այս վատթարացման: Այսօր գրեթէ անկարելի է որ միաժամանակ քննութիւն անցընեն աջ եւ ձախ ուսանողներ: «Փոքրամասնականները», իրենց փոխադարձ համալսարաններուն մէջ, թոյլտուութիւնը ունին չհետեւելու դասաւանդութեան՝ երբ համալսարանին մէջ իրենց ներկայութիւնը կը դառնայ անբաղձալի, չըսելու համար վտանգաւոր: Այս է պարագան ձախ ուսանողներու՝ Էլազիկի, Էրզրումի, Պինկէօլի մէջ թէ այլուր:

Համալսարանական ահաբեկչութեան կեդրոնը կը կազմեն ուսուցչանոցները: 77 հաստատութիւններ, Թուրքիոյ տարածքին, ամէնէն աւելի կը թուին «քաղաքականացուած»: Այս վերջինը կը թուի իրագործուած ըլլալ ի շահ ծայրայեղ աջին՝ ուսանողութեան թէ ուսուցիչներու կապակցաբար: Կրթական ներկայ պատասխանատուները այս երեւոյթը կը վերագրեն նախկին կառավարութեան հետապնդած քաղաքականութեան:

Ուսուցչանոցներուն մէջ կարգի վերահաստատումը առիթ տուաւ աւելի քան բուռն միջադէպերու: Անոնցմէ մէկուն մէջ, Այտընի, արտաքսուած աջակողմեան ուսանողներ յաջորդ օրը վերադարձան պայթուցիկներով՝ վիրաւորելով երեսուն ուսանողներ (որոնցմէ չատեր յետոյ մեռան): Այլ մեռեալներ, այլ բախումներու ընթացքին: Թուրքիոյ վաղուան դաստիարակ - ուսուցիչները, կամայ - ակամայ, ահաբեկիչներ են այսօր:

Ն. Ա. Թ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
- ՍԷՆ ԼՈՒ -

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— «Ուսումը զէնք է յաղթութեան: Այդ յաղթանակը ձեռք բերելու համար, պէտք է կարդալ շարունակ: Մանաւանդ ոչ թէ ժամանցի համար, այլ բան մը աւելի ամբարելու համար»: Այս է իմաստը արտասանուած բանաստեղծութիւններէն մէկուն, որ ինքնին կը բնորոշէ հայերէնի դասընթացքներու նպատակը:

Կիրակի, Յուլիս 2ին, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան հովանաւորած միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը: Բացման խօսքը արտասանեց, Միութեան ատենապետուհի՝ Տիկին Մատլէն Յովհաննէսեան, որ պարզեց ընթացաւարտ տարեշրջանի աշակերտութեան ներկայացուցած պատկերը: 21 արձանագրուած պատանի աշակերտներէն 14ը կանոնաւորաբար հետեւած են մինչեւ տարեվերջ: Կազմուած է նոր դասարան մը 15 տարեկանէն վեր աշակերտներու համար եւ այս երկրորդ բաժնին մէջ արձանագրուած 18 երիտասարդ - երիտասարդուհիներէն 14ը գրեթէ կանոնաւոր կերպով հետեւած են դասընթացքներուն ամբողջ տարին: Ուսուցչութեան պաշտօնը վարած եւ դասընթացքները կազմակերպած է՝ շրջանի հոգ. հովիւ՝ Շահան Քհնյ. Տէտէեան:

Այնուհետեւ իրարու յաջորդեցին արտասանութիւններ, խմբերգներ, մեներգներ: Գրեթէ բոլոր աշակերտները հանդէս եկան, երբեմն յաջող, երբեմն երկչոտ ջանալով տալ իրենց լաւագոյնը: Ամէն պարագային մէջ բոլորն ալ անխտիր արժանի են, իրենց ջանքերուն համար, գնահատական խօսքերու եւ կարեւորը այն է թէ՝ հայերէն լեզուն է որ յաղթանակեց անոնց շրթունքներուն վրայ իր պարզութեան եւ գեղեցկութեան մէջ: Մեծ աշակերտները ներկայացուցին «Սամաթիացի Աբիկ աղան», ի ցնծութիւն բոլորին: Գեղարուեստական բաժինը շարունակուեցաւ հայկ. պարերով որոնց իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին Մարսէյլի հայ արենոյշներու կրտսեր պարախումբը:

Դպրոցական այս հանդէսին կը նախագահէր Ռ. Տէր - Մերկէրեան՝ հայերէնի Փրոֆ. Էքսի համալսարանը: Իր ուրախութիւնը յայտնելէ յետոյ ի տես տիրող խանդավառ մթնոլորտին եւ շնորհաւորելէ յետոյ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի ջանքերը, պատրաստելու համար նման գեղեցիկ եւ պատշաճ յայտագիր մը, Ռ. Տէր - Մերկէրեան յայտնեց որ այս տարի Մարսէյլի մէջ 40 հայ թեկնածուներ ներկայացուցած են հայերէնը պաքալօրէային: Իսկ Էքսի համալսարանը հայերէնի դասախօսութեան հետեւած են սոյն տարեշրջանին 15 ուսանողներ որոնցմէ եօթը օտարներ են: Փրոֆ.ը յայտարարեց որ հայերէնը պէտք է սորվիլ ոչ թէ մի քանի առաւել թիւեր ստանալու համար քննութիւններուն, այլ որպէս մեր մայրենի լեզուն, որպէս մշակոյթ: Իր խօսքի աւարտին ըսաւ. «ազգանունով մը չէ միայն որ մենք պիտի մնանք Հայ, այլ լեզուով»:

Շահան Քհնյ. Տէտէեան իր խօսքին մէջ մասնաւորապէս ծանրացաւ ծնողքներուն կատարելիք դերին շուրջ: Ամէն դաստիարակութիւն կը սկսի ընտանեկան յարկէն եւ առանց ծնողքներու գիտակից եւ անվիճող կեցուածքին կարելի չէ արդիւնաւորել եղած ջոհողութիւնները: Տէր Հայրը հաւատք յայտնեց, որ յառաջիկային ծնողքներուն աջակցութեամբ միշտ կարելի պիտի ըլլայ զարգացնել եղածը: Այս խօսքերէն յետոյ եղան կարգ մը ինքնաբուխ նուէրներ:

Հանդէսի պաշտօնական բաժինէն յետոյ, եկեղեցւոյ բակին մէջ, ժողովուրդը դեռ երկար ատեն մնաց, բոլորուելով պիւֆէին եւ խորովածին շուրջ:

×

Շնորհաւորելի է Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը իր աշխատանքին եւ հաւատքին համար եւ գնահատելի են Շահան Քհնյ. Տէտէեանի ճիգերը, որ կը ջանայ եւ շատ անգամ հոսանքն ի վեր թիավարելով, հայերէնի շունչ եւ աւիշ ներշնչել եւ տալ նորահաս սերունդներուն:

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՄԱՆՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇ ՄԸ
ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆԷՆ

—o—

Ուրեմն պիտի չտեսնենք այլեւս իր պարթեւ հասակը, ժան Կուժոնի Հայոց եկեղեցւոյ յառաջամասին, ուր կը կանգնէր, մանաւանդ տօնական կամ բացառիկ արարողութեանց առթիւ: Դեռ հազիւ մէկ ամիս առաջ էր, իրեն կը հանդիպէի Պիւթ Շոմոնի մէջ, ուր կը սիրէր ման գալ յաճախ, ու կը պատմէի հին օրերու իր կեանքին կապուած փոքր դրուագ մը, որ զարմանալի կերպով չաղախուած էր մտքիս մէջ, պատանի իմ տարիքիս իսկ:

Իսկոյն վերյիշեց զայն եւ որ ահաւասիկ.— Զինադադարի երանելի շրջանն էր. Պոլիս գրաւուած էր Համաձայնականներու կողմէ. ամբողջ քաղաքին Հայութիւնը ցնծութեամբ կ'ըմբոշխնէր ազատութեան երջանկաւէտ պահերը. աննկարագրելի խանդավառութեան մէջ, իրարու կը յաջորդէին հայրենական ամէն կարգի հաւաքոյթներն ու հանդիսութիւնները:

1919ի գարնան, նման տօնակատարութիւն մը եւս սարքուած էր Սկիւտար, Պէյլէրի պարտէզին մէջ, ընդհանրապէս ժամադրավայրը հայ մտաւորականութեան, Մայիս 28ի պանծացումով:

Խինճաղինճ բազմութեան մը առջեւ բեմ կը բարձրանար առաջին բանախօսը, երկարահասակ եւ գանգուր մազերով երիտասարդ մը: Հազիւ խօսած էր տասնեակ մը վայրկեաններէ ի վեր, արժանացած էր տասն անգամէ աւելի բուռն ծափահարութիւններու. հրաշունչ բառեր, առանց երկվայրկեան մը դադարի, մեքենական արագութեամբ կը բխէին իր շրթներէն. անտարակոյս դէմ յանդիման կը գտնուէինք ախոյեան հռետորի մը: Բայց յանկարծ, հորիզոնը կը մթագնէր. Թուրք ոստիկաններու խումբ մը կը խուժէր դէպի բեմ եւ անմիջապէս կը փակէին վարագոյրը, իրենց հետ բեմին ներսդին տանելով Սեդրաք Քարեանը. փոխ–հարուածը չուշացաւ սակայն: Ներկաներէն շատեր, մանաւանդ առաջին կարգի հանդիսականներ, կը ցատքէին դէպի բեմ, վարագոյրը կը վերաբանային եւ կը սկսէր գիրկընդխառն կռիւ մը, եւ շուտով տաճիկ ոստիկանները փախուստ տալու մը կ'արժանանային, իրենց ամբարտաւան միջամտութեան պատիժը քաղելով: Մինչ արդէն, տեղւոյն վրայ կը հասնէին խալացի գրաւման զինուորական ուժեր, որոնք դուրս կը շպրտէին Թուրքերը, ժողովուրդին ծաղրալից աղաղակներուն տակ:

Հանդարտութիւնը վերահաստատուած՝ Քարեանի բանախօսութիւնը կը շարունակուէր աւելի յաղթականօրէն:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ–ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ…

3.

Պապը խեղդուեց օդի պակասից, բարկութեան կրակից: Գեղամի մօտ կանգնեց նաեւ Ֆրանկ - մասոն ծառան: Սա հապից եւ, երեւի կեանքում առաջին անգամ հակառակեց իր տիրոջը:

— Զէնքը չյանձնենք, Միսաք աղա: Այդ էլ հէնց Թուրքերի ցանկութիւնն է քաղցր խաբկանքով մոլորեցնել մեզ եւ ապա յօշոտել մեր մարմինները: Աստուած է վկայ դրան, Միսաք աղա:

Միսաք աղան ոսկրացած ձեռքերը պարզեց դէպի նա:

— Ձայնդ փորդ գցիր, խռովարա՛ր: Կտրի՛ր, կտրի՛ր լեզուդ, այլապէս ինքս կը կտրեմ, կը պոկեմ արմատից: Ինչ վճռել ենք, պէտք է կատարուի: Ես համոզուած եմ, որ մեզ վտանգ չի սպառնում:

Գեղամը չոքեց պապի առջեւ:

— Վտանգը չի վերացել, պա՛պ, խօսեց հանդարտ: Ականջ արա Աստծու ձայնին, պա՛պ: Թուրքերը նորից են մեզ խաբում: Մի՞թէ քո զգաստութիւնը բթացել է: Մի հաւատա Թուրքին: Երբեք մի հաւատա…

Պապը հեկեկաց, սակայն խօսեց աւելի՛ ցասկոտ:

— Պատիւս լաւ ես պահում, Թոռնիկս: Ա՛խ, ա՛խ… Նա ձայնը բարձրացրեց՝ դարձնելով ահեղ ու սպառնալի: Նրա նիհար ծնօտը դողում էր: Սակայն ի՞նչ ես ցոյց տալիս: Ի՞նչ ելք: Կա՞յ ելք:

— Կայ, հանդարտ պատասխանեց Գեղամը: Ականջ դիր ինձ, պապ: Լաւ լսիր բանականութեան ձայնը: Մենք տակաւին ուժ ունենք: Արի Թուրքերին հաւատացնենք, որ յանձնւում ենք: Այդպէս անենք՝ խաչ ու երդում ուրացած: Ի՞նչ օգուտ խաչից: Նա մեզ համար սեւ է այլեւս: Խորհուրդս այս է՝ խաբենք Թուրքերին եւ գիշերը, գաղտագողի հեռանանք քաղաքից:

— Շրջապատուած ենք Թուրքական բանակով, հրանօթներով, գնդացիրներով, ասաց պապը՝ գլուխը թափահարելով: Դա միջոց չէ:

— Միջոց է, առարկեց Գեղամը: Գունդ ու կծիկ դարձած կը յարձակուենք պաշարուածների վրայ ու կը ճեղքենք օղակը: Դա հնարաւոր է, պապ: Լսիր քո որոմելի Թոռանը, պապ: Հնարաւոր է: Գիշերային մարտում կը ճեղքենք օղակը, ժողովրդին կը տանենք դէպի լեռները, դէպի Ներսէս Զավուշը: Մի մասը մեռնելից անշուշտ, կը սպաննուի: Բայց միւս մասը կարող ենք փրկել:

Նա բռնեց պապի ձեռքերը, համբուրեց, սկսեց նրան համոզել, որ օղակից դուրս գալու փորձ անեն: Պապը կարծես անկենդան էր: Սառած, նաեւ վանող աչքերով նա լափում էր Թոռանը: Խոր ընկած աչքերից երբեմն արցունք էր ծագում ու նորից ետ գնում: Նրա Ֆրանկ - մասոն ծառան եւս սկսեց համոզել տիրոջը, որ շարունակեն պայքարը: Ծերունին սթափուեց, գաղազեց կատաղի ու ձեռնափայտը վերցնելով սկսեց անգթօրէն հարուածել ծառային: Սա կարծես չէր զգում ցաւը, շարունակում էր ահեղ անէծքներով ծերունուն համոզել, որ չհաւատայ թշնամու երդումներին: Նրա ճակատից արիւն էր հոսում եւ նա նոյնիսկ փորձ չէր անում սրբել դա: Գեղամը փորձեց պապի ձեռքից խլել փայտը, սակայն իրեն եւս հարուածներ հասաւ: Կարծես պապը խելագարուել էր: Արիւնաթաթախ Ֆրանկ - մասոնը յանկարծ վեր կացաւ, հրացանը նետեց ծերունու ոտքերի տակ, ինքը վազեց դէպի մօտակայ ձորի կտրուածքը, որ բարձր քարահերձ էր: Հասնելով անկումի եզրին, շուռ եկաւ, գոչեց ահեղ.

— Ես գնացի՜… Նահատակների մեղքը քո շլինքին, Միսաք աղա, դժբախտ մարդ, մոլորուա՛ծ…

Նա երեսին խաչ հանեց ու ցատքեց քարահերձի պռնկից: Գնաց՝ կործանուելու անդունդի քարերի վրայ:

Միսաք աղայի հրամանով Գեղամին կապկպեցին պարաններով, փակեցին մի փլուածքի մէջ: Երբ Հեղինէ այդ մասին ասաց հօրը, Գերասիմ վարժապետը ուսերը վեր ձգեց.

— Պապը աւելի իրաւունք ունի Թոռան վրայ, աղջիկս: Գեղամը ըմբոստ է. անհնազանդ: Իսկ մեզ այժմ մի միջոց է մնացել՝ հնազանդուել ճակատագրին: Գուցէ դրանով կարողանանք փրկել քաղաքիս Հայութեան փշրանքները:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(106 – Շար.)

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Մարի ՕհանՋէլէպեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Պակտալեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Վիկլիարոն, Տէր եւ Տիկին Իվ Պօղոսեան եւ զաւակը, ինչպէս նաեւ Օհան Ջէլէպեան, Վէնսան Փալանճեան, Ժոզէֆ Օհան Ջէլէպեան, Պօղոսեան, Տէրոյեան, Եավէրեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց աղջկան, մօր, քրոջ, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՆԷԹ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ
(ծնեալ Օհան-Ջէլէպեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 10ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յուլիս 13, ժամը 8.15ին Սէն-Ժոզէֆ եկեղեցւոյ մէջ, 28 Շըմէն տը Ֆոնթէնիէօ (Մարսէյլ 14) ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն-Փիէրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Հերմինէ Ազնաւուրեան, զաւակներն ու համայն պարագաները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱԶՆԱՒՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:, Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ՝ 339, Ավընիւ տիւ Փրատօ, այս Կիրակի, Յուլիս 16ին:

Ի գիտութիւն հանգուցեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչութեան միջոցաւ այրի Տիկ. Անժէլ Գալիկեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ իր սիրեցեալ ամուսնոյն՝ Պաղտիկ Գալիկեանի մահուան քառասունքին առթիւ.—

Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիին պայծառութեան 500 ֆր., «Յառաջ»ի տարածման 300 ֆր., Վիէնի Կապ. Խաչի դպրոցին 300, Վիէնի Ազգ. Միութեան 300 ֆ.:

×

Լա-Կառէնէն, Տիկին Եղնիկեան իր ամուսնոյն Մամաս Եզնիկեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 100 ֆր. կը նուիրէ Կապ. Խաչի Անիէռի մասնաճիւղին եւ 100 ֆր. «Յառաջ»ին:

Նոյն առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գարուճեան իրենց հօր յիշատակին 100 ֆր. կը նուիրեն անոր այնքան սիրելի Յառաջին:

Անիէռէն, նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Տէվէճեան իրենց հօր յիշատակին 150 ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի Անիէռի մասնաճիւղին եւ 150 ֆր. Մոնմորանսիի Հանգստեան տան (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գէորգեան Հենրիկ Յուսիկի, 1921ին կամ 1922ին Երեւան ծնած, ռազմաճակատ մեկնած է 1941ին: Իրմէ վերջին լուրը հասած է 1942ին: Զինքը կը փնտռեն իր մայրը, եղբայրը եւ երկու քոյրերը:

Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողները գրեն հետեւեալ հասցէին.

M. Henry Kasparian
2217 N. Commowealth Ave.
Los Angeles — Calif. 90027
U.S.A.

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկ. Մաքսաեան 100, Պր. Յակոբ Խաչատուրեան 200, Տէր եւ Տիկ. Հայկ Մարգարեան 20: Խանըմ Օհանեանի յիշատակին՝ Սարաճեան ընտ. Արսէն Տէր-Զաքարեան 50ական, Միհրան Պոսնոյեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 20: Մովսէս Կարապետեանի յիշատակին՝ Տիկ. Մարի Կարապետեան (Տէսին) 100: Պետիկ Տէրտէրեանի պսակին առթիւ՝ Ղազար Տէրտէրեան 100: Հայկ Սէմէրճեանի յիշատակին՝ Տիկ. Սէմէրճեան 30: Հայկ Միզիքեանի յիշատակին՝ Տիկ. Օլէմբ եւ զաւակները 100: Եսթեր Միրաքեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 20, Պօղոսեան ընտ. 100: Խմոն Զաքմաքճեանի յիշատակին՝ Նախկին հայ արենոյշներ, Տէր եւ Տիկ. Մասիս Աւետեան, Պաղտասարեան ընտ. 20ական, Քոչարի նուագախումբ 200: Ս. Փափազեանի յիշատակին՝ Պր. Ա. Պօզեան 50: Պայծառ Նազարեանի յիշատակին՝ Շալճեան ընտ. 50: Ժոզէֆ Անդրանիկեանի յիշատակին, Դերենիկ Մկրտիչեան 30 ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պլ. Օտոյի մասնաճիւղը ստացած է Հայկանոյշ Մարգարեանի թաղման առթիւ փոխան ծաղ.ի Տէր եւ Տիկին Սահակ Յարութիւնեանէ 20 ֆր., Տիգրան Յուսիկեանի թաղման փ. ծ.ի Տէր եւ Տիկ. Օհաննէս Յուսիկեան 50, Օր. Աղաւնի Խոզիկեան 20, Արմաղանեան ընտ. 10, այրի Տիկ. Օ. Կոնոյեան, Տէր եւ Տիկ. Վարդեվար Գամբրեան 20ական: Պր. Գրիգոր Քէօսէեանի քառասունքին առթիւ Տէր եւ Տիկ. Կ. Կոնոյեան 10: Կապ. Խաչուհի ընկ. Նարդուհի Պալեանի քառասունքին առթիւ Պալեան եւ Օհանեան ընտ. 100, Արմաղանեան ընտ. 20:

ՆՈՐ ՀԱՍՑԷ

Տիկին Մառլէն Թավշանճեան կը հաղորդէ իր նոր բնակարանին հասցէն.—

Mme Vve M. TAVCHANDJIAN
36, Rue de Raincy
69003 Lyon

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

RESTAURANT EREVAN

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵՐԵՒԱՆ

26, RUE BERGÈRE PARIS 9e Tél. 770 85 81

Հայկական մաքուր խոհանոց — Հայկական ջերմ մթնոլորտ
Մատչելի գիներ

Չորեքշաբթի իրիկուն՝ ժիթապուր — մանթը

Հինգշաբթի իրիկուն՝ պատուէրին վրայ լահմաճուն ու չի-քէօֆթէ

Ուրբաթ իրիկուն՝ Սու-պէօրէկ

Եւ ամէն Կիրակի առտու, պատուէրի վրայ՝ խաշ:

ՓԱԿ Է ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

ՀԵԼԼԱԴԱՅԸ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
ENTRE OPERA ET TRINITE

LA MAISON DE LA GRECE
AUX 4 MARCHES
AU 1er ETAGE
restaurant gastronomique grec
DEJEUNERS. DINERS
RECEPTIONS

AU REZ DE CHAUSSEE
Tous les soirs
DINERS DANSANTS
avec spectacle

PARIS à l'heure d'Athènes

accueil. qualité. prix
50. RUE CHAUSSEE D'ANTIN. (9e) 280 69 40. f.dim.

Voyage en Arménie

du 29 JUILLET au 12 AOUT

2 JOURS MOSCOU, 8 JOURS EREVAN, 2 JOURS TBILISSI, 3 JOURS LENINGRAD
Accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN
Hôtel première catégorie, pension complète, Excursions

×

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի
ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ
ՍԵՊՏ. 28էն ՀՈԿՏ. 12
Կ'ընկերանայ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Տեղերը սահմանափակ ըլլալով արձանագրուիլ ՕԳՈՍՏ. 30էն ԱՌԱՋ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Varoujan SARKISSIAN

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — 69 Lyon — Tél. : 60-13-66
Tél. : (78) 60-13-66 — Télex 900287
Licence organisatrice : A 529
Départs par avion de PARIS — MARSEILLE ET LYON

mondotours

2, rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 073-32-64 266-50-12 073-30-64

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CREDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking: 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

ՈՒՐԲԱԹ Ւ ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
14-16
VENDREDI
DIMANCHE
14-16 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 230 Ֆ.	Վեցամսեայ	125 Ֆ.
Արտասահման	Տար. 260 Ֆ.	հատը	1 Ֆ. 60

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.163 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 53e ANNÉE — Nº 14.163

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ, ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՂԸ, ՀԱՅԿ. «ԱՆՑԵԱԼԸ» ԿԱՄ՝ ՆՈՐ ՄԱՐԴԻԿ, ՀԻՆ ԽՕՍՔԵՐ

Ա.

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք առնենին, Լէճվիտի հետ տեսնուելէ առաջ, *Արմի - նի - Ուիփորթըրի* խմբագրապետը՝ Էդ. Պօղոսեան տեսնուած էր նաեւ Արտաքին նախարար Էօքչիւնի հետ: Հակառակ անոր որ այս տեսակցութիւնը աւելի առաջ տեղի ունեցած էր, կուտանք աւելի ուշ, քանի նոր ստացանք վերոյիշեալ շաբաթաթերթին անգլերէն եւ հայերէն (Տեղեկատու) Յուլիս 6ի եւ 7ի թիւերը: Այս տեսակցութեան առթիւ, որեւէ նոր բան չունինք ըսելիք քանի Էօքչիւն նուազ նըրկուն քան վարպետ վարչապետը, ձեռնոց իսկ չի դներ ըսելու համար թէ ոչ ցեղասպանութիւն, ոչ հողի հարց կրնայ ըլլալ: Ըստ երեւոյթին հայկ. «անցեալը» թաղողներու մասնագէտներու հետ է մեր գործը, ինչ որ ոչ նոր է, ոչ ալ զարմանալի: Բայց ընդունինք որ իբրեւ Արտաքին նախարար մը, Էօքչիւն ծիծաղելիէն ալ չի խուսափիր եւ կը յաջողի այս տեսակցութիւնը վերածել, զաւեշտէն ալ անդին, նոր տեսակ բանի մը...:

ԷՏՈՒԸՐՏ ՊՕՂՈՍԵԱՆ.— Ի՞նչ է ձեր կանխատեսումը հայ - թրքական երկխօսութեան մը (*տիալոկ*) վերաբերեալ: Կարելի՞ է որ այդ տեղի ունենայ պաշտօնական կամ պետական մակարդակի վըրայ:

ԿԻՒՆՏԻՒՁ ԷՕՔՉԻՒՆ.— Ես այն կարծիքին եմ որ սկսելու ամէնէն գործնական ճամբան գիտական մակարդակն է:

Է. Պ.— Արդեօք զանազան երկիրներէն միջազգային գիտնականներ, որոնց կարգին հայ եւ թուրք գիտնականներ, պիտի ներառուի՞ն այդ մակարդակի շփումներու մէջ:

Կ. Է.— Ի հարկէ՛:

Է. Պ.— Սեպենք թէ գիտական այդ քննութիւնները փաստեն թէ թուրք Օսմանեան կառավարութիւնը խաղացած է հիմնական դեր մը 1915ի հայասպանութեան գործին մէջ. արդեօք ձեր կառավարութիւնը պիտի ընդունի՞ նման եզրակացութիւն մը:

Կ. Է.— Այդ պէտք չէ բացատրուի որպէս պատասխանատուութեան փաստ, այլ այդ պէտք է կատարուի բարեկամութեան կամուրջ մը հաստատելու համար երկու ժողովուրդներու միջեւ: Ուրիշ խօսքով՝ ատիկա պէտք է ըլլայ շինիչ, եւ ոչ թէ քանդիչ քայլ մը: Եթէ մենք պնդելու ըլլանք քանդիչ քաղաքականութեան մը վըրայ, ես կը կարծեմ բարեկամութեան հաստատումը կը դառնայ շատ աւելի դժուար: Առնենք օրինակի համար Հըրեաներու պարագան, կամ Պալքաններու եւ այլ երկիրներու մէջ տեղի ունեցած որոշ ջարդերը. եթէ չեշտուի նման դէպքերու քանդիչ կողմերը, որեւէ տեղ անկարելի է հասնիլ: Միւս կողմէ, պէտք է միշտ քննել գտնելու համար անցեալի յարաբերութեանց շինիչ երեսները, որոնք պէտք է օգտագործուին կերտելու համար բարեկամական յարաբերութիւններ:

Է. Պ.— Արդեօք դուք տեղեա՞կ էք որ արտասահմանի Հայութիւնը ընդհանրապէս կը պնդէ Օսմանեան Թուրքիոյ ղեկավար շրջանակներու յանցագործութեան ընդունումը ձեր կողմէ՝ որպէս նախապայման բնականոն յարաբերութիւններու հաստատման համար:

Կ. Է.— Ինչի՞ պիտի ծառայէ նման ընդունում մը: Այդ կը նմանի որ նոյն բանը պահանջէին Թուրքերը պալքանեան որոշ կառավարութիւններէն, Ալժերացիք Ֆրանսացիներէն, կամ ալ Վիէթնամցիք Ամերիկացիներէն: Ուրեմն, ի՞նչն է նման մօտեցման մը առաւելութիւնը: Ես կը կարծեմ որ մենք շեշտը պէտք է դնենք հարցին աւելի շինիչ կողմերուն վրայ:

Է. Պ.— Բայց Հրեաներու պարագային, Գերմանացիք առնուազն ընդունեցան իրենց ղեկավարներուն յանցանքը եւ վերջապէս հատուցում կատարեցին ցեղասպանութեան վերապրողներուն: Եւ դուք, ուրեմն, ի՞նչպէս կ'ըսէք թէ ինչի՞ պիտի ծառայէ պատասխանատուութեան ընդունումը:

Կ. Է.— Ինչո՞ւ նոյնը չպահանջել սպանական կառավարութենէն, այն դէպքերու մասին, որոնք տեղի ունեցած են պատմութեան ընթացքին: Գերմանացիներու պարագային պէտք է գիտնալ թէ, յիշողութիւնները դեռ շատ թարմ էին այն ժամանակ: Այս տրամաբանութեամբ, մենք ալ կրնայինք պահանջել Յունաստանէն, որ ընդունէր իր յանցանքը Անատոլուի մէջ կատարած իր արարքներուն համար: Բազմազգ կայսրութեան մը պարագային, շատ բնական է որ պատերազմներու ընթացքին նման դժուարութիւններ ծայր տան: Այն ինչ որ Օսմանեան կառավարութիւնը ըրաւ, Հայութեան տեղահանութիւնն էր կայսրութեան մէկ մասէն դէպի միւսը: Այդ կատարուեցաւ ոչ թէ Թուրքիոյ Հայութիւնը բնաջնջելու նպատակով, այլ տեղափոխելու համար զանոնք, ինչպէս որ միշտ պատահած է պատմութեան ընթացքին: Այդ գործադրուեցաւ որպէս կանխամիջոց մը Ռուսերու դէմ, բայց գործադրութեան ընթացքին որոշ տարրեր չարաչար գործածեցին իրենց տրուած իրաւասութիւնները, եւ որոշ պաշտօնեաներ անհարկի մոլեռանդութեամբ գործադրեցին իրենց տրուած հրահանգները: Օսմանեան կառավարութիւնը ի վիճակի չէր ամբողջական կերպով հակակշռելու նման դէպքերը: Այդ բոլորէն ետք կազմուեցաւ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, ինչպէս նաեւ այլ երկիրներ, որոնց կարգին Սուրիան եւ Իրաքը: Այս Պետութիւնները յաջորդներն են Օսմանեան Պետութեան: Ուստի հարցը հետեւեալն է՝ արդեօք արդա՞ր է պահանջել ներկայ Թուրք կառավարութենէն որ ընդունի Օսմանեան կառավարութեան անկարողութիւնը, որ ի վիճակի չեղաւ գործադրել օրէնքը այդ պատմական դէպքերու ընթացքին: Ցաւօք, երբ վերյիշենք այն իրականութիւնը, որ Թուրք Հանրապետութիւնը ինքը պատերազմի մէջ կը գտնուէր Օսմանեան կառավարութեան դէմ:

Է. Պ.— Ամէն անգամ երբ քննութեան առարկայ կը դառնան 1915ի դէպքերը, թուրք գիտնականները միշտ ալ կ'ուրանան հայ ժողովուրդի հանդէպ կատարուած ջարդերու տարողութիւնը: Նոյն երեւոյթը պարզուեցաւ քանի մը տարի առաջ, երբ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը կը պատրաստէր վաւերաթուղթ մը ցեղասպանութեան հարցին վերաբերեալ: Թուրքիան այդ անգամ եւս հակառակեցաւ հայկական ջարդերը որպէս «20րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւն»ը անուանելու առաջարկին: Կարելի՞ է լսել ձեր կարծիքը այն հարցի մասին թէ ինչո՞ւ Թուրքիան կը շարունակէ իր այդ դիրքորոշումը:

Կ. Է.— Կը կարծեմ որ անարդարութիւն կար այդտեղ Թուրքերու վերաբերեալ: Աշխարհի մէջ կան բազմաթիւ այլ ցեղասպաններ, որոնք մեղադրուած են որպէս ցեղասպաններ 19րդ եւ 20րդ դարերու ընթացքին: Կը կարծեմ թէ պատմական քննութիւն մը բազմաթիւ այլ պարագաներ հեշտութեամբ կրնայ մէջտեղ հանել: Ես կ'ուզէի շեշտել որ այս որդեգրուելիք շինիչ ճամբայ մը չէ, եւ ուրիշ ելքեր պէտք է փնտռուին հասնելու համար փոխադարձ իրարհասկացողութեան: Ուրիշ խօսքով՝ ես կ'առաջարկեմ մոռնալ անցեալի բոլոր հաշիւները եւ սկսիլ սկիզբէն: Այլապէս անկարելի է մեզի համար օտար երկիրներու հետ ապրիլ խաղաղութեան մէջ:

Է. Պ.— Ինչպէս նախապէս ըսի, Հայութիւնը աշխարհի բոլոր կողմերուն մէջ աւելի ու աւելի կը վերյիշէ քան մոռացութեան կուտայ անցեալի դէպքերը: Կ'ուզէի՞ք անդրադառնալ այն հարցին թէ ինչո՞ւ այդ այդպէս կ'ընթանայ եւ ինչո՞ւ Հայերը խստիւ կը զայրանան ամէն անգամ երբ անցեալի դէպքերը կը ներկայացուին իրականութենէն տարբեր պատկերացումներով: Այդ գործին մէջ ձեր կառավարութիւնը որեւէ պատասխանատուութիւն չընդունի՞ր:

Կ. Է.— Անձնական յարաբերութիւններու հիման վրայ, ես չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս ատիկա կը կատարուի: Անձնապէս ունիմ բազմաթիւ հայ ընկերներ եւ մենք ունինք բազմաթիւ հասարակաց գիծեր: Ըստ երեւոյթին շարժում մը կայ ձեր մէջ վերակենդանացնելու անցեալը:

Է. Պ.— Արդեօք չէ՞ք կարծեր որ Հայերու նախաձեռնած եւ հետզհետէ ծաւալող հակաթուրք գործունէութեան ետին կան նաեւ ուրիշ պատճառներ: Ի հարկէ խօսքս նոյնպէս կը վերաբերի թուրք դիւանագէտներու ահաբեկումներուն, որպէս նշան թշնամութեանց եւ գործունէութեան աշխուժացման: Ի հարկէ պէտք է նկատի ունենալ որ տակաւին բաւարար տուեալներ չկան փաստելու համար որ այդ արարքները կը կատարուին Հայութեան կողմէ:

Կ. Է.— Չեմ կարծեր որ քաղաքական բռնամիջոցները կրնան լուծել որեւէ հարց:

Է. Պ.— Նոյնի՞սկ եթէ շարունակուին անոնք:

Կ. Է.— Այո: Այդ կը ստեղծէ յաւելեալ ատելութիւն երկու ժողովուրդներուն միջեւ: Հակառակը աւելի ճիշդ պիտի ըլլար:

Է. Պ.— Հայ քաղաքական կուսակցութեանց մէկ այլ պահանջն է վերադարձը հայկական այն հողերուն, որոնք ժամանակին բնակուած էին Հայութեան կողմէ, իսկ ներկայիս մաս կը կազմեն ձեր երկրին: Այս մասին ըսելիք մը ունի՞ք: Ի՞նչ պիտի ըլլայ ձեր դիրքը այն պարագային երբ Խորհրդային Միութիւնը, որուն մէկ անդամն է նաեւ Հայաստանը, նման առաջարկ մը ներկայացնէ Թուրքիոյ:

Կ. Է.— Որեւէ անկախ Պետութեան մը համար անընդունելի է այդ:

Է. Պ.— *Անգամ* եթէ նման հարց մը առաջ քաշուի Խորհրդային Միութեան կողմէ, որուն մէկ անդամն է Խորհրդային Հայաստանը:

Կ. Է.— Այո՛:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՅ ճամբարին զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ պիտի ըլլայ քան կը կարծուէր: Հինգշաբթի օր մեռեալներու պաշտօնական թիւը 121 էր բայց բոլոր մասնագէտ բժիշկները կ'ըսէին թէ 120 վիրաւորներէն ոչ մէկը կրնայ վերապրիլ: Ուրիշ ողբերգութիւն մըն է նաեւ այն իրողութիւնը որ ոչ մեռեալներուն, ոչ իսկ (ցարդ) ողջերուն ինքնութիւնը կարելի է ճշդել: «Մեծ այրածներու» խումբ մը Ֆրանսա փոխադրուեցաւ բայց յոյս չկայ որ կարելի ըլլայ փրկել:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ Հաճէթեփէի համալսարանի մէկ դասախօսը, Պետրէթթին Զոմերթ, որ անդամ էր ահաբեկչական գործունէութեանց քննութեան համալսարական յանձնախումբին, սպաննուեցաւ առջի օր (Յուլիս 11) եւ ութ օրուան համար դասընթացքները ընդհատուեցան: Էճէվիտ եւ իր կառավարութիւնը օրէ օր աւելի կը քննադատուին քանի վեց ամիս է, չկրցան սանձ մը դնել ահաբեկչութեան, բռնութեանց եւ անիշխանութեան: Ոստիկանութիւնն իսկ երկուքի բաժնուած է եւ ուրեմն՝ անկարող կարգ ու կանոն վերահաստատելու: «Ժողովրդավար իսկական ուժ մը հաստատելու համար է, որ Էճէվիտ օգնութեան կանչած է Սէֆօթլանտ Եարտին հակահաբեկչական ճիւղը, որմէ երեսուն անդամներ Թուրքիա են ներկայիս:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԺԻՍՔԱՐ տեսակցութիւն մը տուած է Մոնտի (դծագրութիւն մըն ալ՝ հետը) ուր կրկին կը շեշտէ Սպանիոյ Հասարակաց Շուկային անդամակցութեան անհրաժեշտութիւնը եւ կը քննադատէ այն կուսակցութիւնները (համայնավար եւ Հ. Հ. Հ. - Շիրաք) որոնք դէմ են:

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ՊԱՍՔ երկիրը շատ ծանր վիճակի մէջ էր դեռ Հինգշաբթի: Գործադուլը եւ միջադէպերը շարունակուած են:

ՖԱԱՆՍԱՅԻ շրջանի մրցորդները գործադուլ ըրին Չորեքշաբթի օր, ինչ որ առաջին անգամ է կը պատահէր 75 տարիէ ի վեր բայց պատճառ չկայ որ իրենք ալ պահանջներ չունենան: Դժգոհ են «աշխատանքի» պայմաններէն եւ ցոյց տալու համար իրենց դժգոհութիւնը հեծանիւէն իջան Վալանս - տ'Աժէն հասնելէ 50 մեթր առաջ եւ քալեցին...:

ՓՈԼԻՍԱՐԻՕՆ «քաջերու խաղաղութիւն» մը կ'առաջարկէ Մաւրիտանիոյ նոր ղեկավարներուն: Կը թուի թէ կը փորձէ լեզու գտնել Նուաքշոթի զինուորական իշխանութեան հետ, ինչ որ կը մտահոգէ Մարոքը:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ եւ Խորհ. Արտաքին նախարարները տեսնուած են Ժընեւ: Գրոմիկօ մերժած է խօսիլ Մոսկուայի դատավարութեան մասին:

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻՆ առթիւ «Յառաջ» վաղը լոյս չի տեսներ (Յուլիս 15ի թիւ): Խմբագրատունը գոց է Ուրբաթ եւ Շաբաթ: Մեր յաջորդ թիւը՝ լոյս կը տեսնէ Երկուշաբթի (Երեքշաբթի Յուլիս 18ի թիւ):

ՎԵՐԱՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Դ.

Նախ քան Քրիստոս 1850 թուականէն ետք՝ Միջին Արեւելքի, մանաւանդ Միջագետքի, Անատոլուի եւ Հայկական Բարձրաւանդակի պատմութիւնը լի է երեք մեծ ցեղերու բախումներով և ցեղախումբերու ձուլումներով: Այս բախումներէն առաջ գլխաւոր ժողովուրդներն են Կովկասեան ցեղախումբերը, որոնք կը զգան արեւելքէն յառաջացող Հնդեւրոպական ցեղի Իրանական ենթաճիւղին ճնշումը, հարաւէն՝ սեմական ցեղերու, նուաճողական քաղաքականութիւնը, իսկ արեւմուտքէն՝ Հնդեւրոպական ցեղի Խեթա – Լուվական ենթաճիւղի զգալի ներկայութիւնը:

Կովկասեան ցեղերու հակազդեցութիւնը տեղէ տեղ կը տարբերի: Ն. Ք. 1600էն մինչեւ 1300, չեն կրնար դիմադրել շատ զօրաւոր խեթական կայսրութեան: Խեթերը (որոնց Եւրոպացիք եւ Ամերիկացիք հիթիթ անունը կուտան) կը հաստատեն Պետութիւն մը, որուն կեդրոնը ներկայ Անգարա – Սեբաստիա ճամբուն վրայ է, Ալիս գետի հովիտին մէջ: Անոնց ենթակայ, դաշնակից, բայց յաճախ ըմբոստ եւ պայքարունակ ժողովուրդներէն են Լուվաները, Պալաները, եւ, նախ քան Քրիստոս 1350 թուականէն ետք՝ Հայասաները կամ Խայաշաները:

Երկար կանգ առնենք Խայաշաներու մօտ որովհետեւ այլեւս կասկած չկայ որ անոնք եղած են ապագայ Հայ ժողովուրդի մէկ շատ կարեւոր ենթաչերտը:

Թէ ուրկէ՞ եկած են անոնք՝ յստակ չէ. բայց ընդհանուր հաստատում մը կարելի է ընել:

Անոնց լեզուն Հնդեւրոպականի Խեթա-Լուվական ենթաճիւղին կը պատկանի եւ կը թուի որ եղած ըլլան քոչուոր ցեղախումբ մը՝ որ, շատ կանուխ, արեւմուտքէն մտած է Անատոլու, ենթարկուած է Խեթերու Պետութեան եւ հաստատուած է Եփրատի հիւսիսային հոսքի երկու ափերուն՝ Արածանիի, Եփրատի եւ Ճորոխի շրջաններուն մէջ, նախ քան Քրիստոս 14րդ դարուն:

Մուրշիլ կամ Մուշիլիշ (ապագային՝ Մուշեղ) Խեթայ արքան, Ն. Ք. 1340 թուականին կը խօսի Ազզի – Խայ-աշաներու մասին (արդիական հնչումով, հաւանաբար՝ Ազզ – հայ – ասա), եւ կը շեշտէ որ անոնք իրեն դաւաճանեցին, իրենք զիրենք նախ դաշնակից յայտարարելէ ետք, իր դէմ ապստամբեցան՝ Ալզիի (ապագային աղձնիք, այսինքն՝ Տիգրանակերտ - Ծոփքի շրջան) եւ Իշուվայի իշխաններուն հետ համաձայնելով:

Այս եւ ուրիշ սեպական արձանագրութիւններ, որոնց վերլուծումը հատորներ կը գրաւէ, փաստ են որ Ն. Ք. 1400-1300 թուականներուն Եփրատ – Արածանի շրջանին մէջ հաստատուած էր Հայ ժողովուրդի նախահայրերուն մէկ մասը: Անոնց երկրի քաղաքներէն են Քումախա (ներկայ Կամախ, Եփրատի ափին) եւ Արմատանա (ապագային՝ Արմաւան): Անիան թէ՛ դիցանուն է եւ թէ տեղանուն, – չմոռնալ որ մեր առաջին Անին՝ Կամախի եւ Երզնկայի մօտ ուխտատեղի – քաղաք եղած է, Անահիտի մեհեանին մօտ: Ապագայի Անին՝ Կարսի մօտ, շատ աւելի ուշ հիմնուած քաղաք մըն է:

Լեզուաբաններ փաստած են Նաեւ Դարկուեգ դիցանունի կապը՝ Տորք (Անգեղի) անունին հետ, Արնուանտա իշխանական անուան կապը՝ Երուանդին հետ (ըստ Խորենացիի, մեր առաջին արքաներէն է ան), եւ Խեթերէնի ու Խայաշերէնի Աշտ եւ Աշտուաշ մակդիրներու կապը՝ աստուած բառին հետ (կը գործածուէին իբր դիցանուններու մակդիր):

Խայ – աշա բառը ունի Խայ (« Հայ ») արմատը եւ –աշա մասնիկը, որ ազգ կամ երկիր կը նշանակէ, յստակ չէ թէ ո՛րը: Ամէն պարագայի, մեր ժողովուրդի ծագումով եւ կազմաւորումով հետաքրքրուող ամէն անձ ստիպուած է սեւեռել հո՛ս, ինչպէս նաեւ ուրիշ երկու կէտերու վրայ:

Երբ յառաջ խաղացող Հնդեւրոպական ցեղերը ճնշում կը բանեցնեն Հայկական բարձրաւանդակի ցեղախումբերու Խուռական դաշնակցութեան վրայ, երկու բան կը պատահի. նախ՝ 1850էն 1600 (Ն. Ք.) դիմադրելէ ետք, Խուռական դաշնակցութիւնը կը կքի եւ բուն Խուռի ժողովուրդը կը գաղթէ դէպի հարաւ – արեւմուտք, կը հաստատուի Խառան – Հալէպ – Համա շրջանին մէջ՝ ուր կովկասեան այս ցեղը կը ձուլուի Սեմական ժողովուրդներու մէջ: Սակայն Խուռական դաշնակցութեան միւս անդամներէն ոմանք կը կազմեն փոքր դաշնակցային Պետութիւններ: Ն. Ք. 1300 թուականին արդէն կազմուած էր բայց տակաւին քաղաքական մեծ նշանակութիւն չունէր Ուրարտուի Պետութիւնը, որուն հիմնական բնօրրանն է Վանայ ծովի արեւելեան ափը եւ Ուրմիոյ լճի հիւսիս – արեւմտեան շրջանը:

Ամէնէն մեծ հանելուկն է Նայիրիի շրջանին վիճակը: Գիտենք որ հոն՝ ապագայի Տարօն – Տուրուբերանի շրջանին մէջ, մանաւանդ Մշոյ բերրի դաշտին մէջ, կար « դաշնակցութիւն » մը զանազան ցեղախումբերու, որոնց թշնամիները զանոնք կը կոչէին Նաիրի անունով: Սակայն կան չփոթեցուցիչ պարագաներ եւ հարցումներ: Ո՞ւր էին Արմէնները, եւ ի՞նչ էին անոնք:

Այս հարցումներուն երկու հակասական պատասխան կայ, եւ զանոնք լուծելու հարցին մէջ ամէնէն մեծ արգելքն է Թուրք կառավարութեան քանդիչ քաղաքականութիւնը: Թուրքիա չուզեր որ հնաբանական պեղումներ կատարուին Հայ ժողովուրդի բնօրրանին մէջ, – այսինքն՝ Արածանի – Եփրատի հովիտներուն եւ Վանի շրջանին մէջ: Անցեալները, ամերիկեան թերթերու մէջ կարդացինք որ քիւրտ գիւղացիներ ուրարտական պղնձեայ փաններ եւ ուրիշ իրեր գտած են Քըյըմլը – Սերփար կոչուող տեղ մը (Վանայ ծովուն մօ՞տ, – չկրցայ ճշդել տեղը, Խ. Թ.) եւ զանոնք ցրուած են, գաղտնօրէն ծախելով: Ահա՛ պատմական-հնաբանական թանկագին նիւթ մը՝ որ անհետ կորսուած է: Անկեղծ մտահոգութիւն չէ Թուրք կառավարութեան համար, որովհետեւ ան կ'ուզէ ջնջել մեր գոյութեան պատմական հիմքերն ու հետքերը:

Նկատելով որ Թրքահայաստանի մէջ պեղումներ արտօնուած չեն, Հայոց հին պատմութեան այս ճակատագրական շրջանով հետաքրքրուողը ստիպուած է ուսումնասիրել լեզուաբանական – բանասիրական տեկստեր եւ ուրիշ ժողովուրդներու կողմէ ձգուած արձանագրութիւններ: Հոս՝ հակասական փաստեր մէջտեղ կ'ելլեն եւ հակասական տեսութիւններ կը կազմուին՝ որոնց լուծումը կը յուսանք գտնել ապագային:

Հակիրճ ձեւով ներկայացնենք խնդիրը:

Առաջին վարկած.– Արմէնները եղած են Հնդեւրոպական ցեղախումբ, որ շատ կանուխ հասած է Հայկական բարձրաւանդակ, Խայաշաներուն հետ կամ գուցէ նոյնիսկ անոնցմէ առաջ. այսինքն՝ Ն. Ք. 1850 – 1400 շրջանին:

Եթէ ճիշդ է, կրնայ բացատրել տեղանուններու շուրջ գոյութիւն ունեցող շփոթութիւններ: Օրինակ՝ ոմանք կը հաւատան որ Ուրմիա եւ Արմիա իրարու հետ կապ ունին, թէեւ անիկա կասկածելի է մասնագէտներու մեծամասնութեան համար: Չմոռնա՛լ, որ հին սեմական սեպագրութեան սիսթեմը միայն բաղաձայններ կ'օտագործէր սովորաբար (ինչպէս ներկայիս՝ սեմական արաբերէն լեզուն): Օրինակ՝ «Ուրարտու» չի գրուիր, այլ ր-ր-տ, եւ ձայնաւորները պէտք է մտքով հայթայթել: Ճիշդ ա՛յս է կապը Ուրարտու եւ Արարատ բառերուն (պէտք է նկատել որ երկուքին ալ բաղաձայն կառոյցն է ր-ր-տ): Կ'ենթադրուի որ Արարատ լեռը Ուրարտու կոչուած էր Ուրարտացւոց կողմէ, եւ Արարատի էր վերածուած այս անունը՝ Հայոց կողմէ:

Այս վարկածը կրնայ բացատրել նաեւ թէ ինչո՛ւ Ասորեստանցիք ունին արձանագրութիւն մը, որ ցոյց կուտայ թէ Արիմու կամ Ուրիմու անուն (?) ցեղախումբ մը կ'ապրէր Նայիրի – Աղձնիքի (Մուշ – Տիգրանակերտի) շրջանին մէջ, Ն. Ք. 1200ական թուականներուն: Անշուշտ նման արձանագրութիւններու ճշգրիտ մեկնաբանութիւնը վիճելի է:

Երկրորդ վարկած.— Արմէնները եկած են Խայաշաներուն հետ, հաստատուած Ծոփք – Խարբերդի շրջանը, իբրեւ դաշնակից (ու յաճախ ըմբոստ) խեթական Պետութեան: Ըստ այս վարկածին՝ Արմէնները եկած են Ն. Ք. 1600-1400 շրջանին, ուրեմն՝ քիչ մը աւելի «նոր» ենթաճիւղն են Հնդեւրոպական ցեղերու եւ լեզուներու:

Այս վարկածը կը բացատրէ թէ ի՛նչպէս Արմէնները կրնան ծանօթ ըլլալ Ասորեստանցիներուն, Ն. Ք. 1200 թուականին (տե՛ս առաջին վարկածը): Կը պարզէ նաեւ Արմէն, Արմատան, զարմ եւ արմատ բառերուն կապը: Զարմի մը մաս կազմողները ունին ցեղային – ազգականային նոյն արմատը, եւայլն:

Երրորդ վարկած.– Այս վարկածին վարկը շատ բարձր է ներկայիս, որովհետեւ հիմնուած է լեզուաբանական ամէնէն լաւ տուեալներու վրայ եւ կը պաշտպանուի ակադեմիկոս Ջահուկեանի նման պատկառելի տաղանդի մը կողմէ:

Որքան ատեն որ ունինք լեզուական նիւթեր եւ փաստեր, բայց լրացուցիչ հնաբանական պեղումներ չկան, այս վարկածն է ամէնէն ընդունելին: Բացատրենք թէ ինչո՛ւ:

Արդի հայերէնը ունի ուրարտերէնէն եւ կովկասեան միւս ցեղախումբերու լեզուներէն առնուած մեծ բառապաշար, սակայն յայտնօրէն հնդեւրոպական լեզու է, թէեւ շատ եզակի հնդեւրոպական լեզու մը: Անոր հնդեւրոպական ըլլալուն փաստն է իր քերականական եւ շարահիւսական կառոյցը, ինչպէս նաեւ իր բառամթերքին մէկ մասը: (Շեշտենք որ լեզուի մը հիմքը քերականական – շարահիւսական է: Սփիւռքի հայ մամուլի հայ խմբագիրները՝ որոնք արցունք ու մելան կը թափեն օտար լեզուներէ փոխառեալ բառերու դէմ պայքարելու համար, կ'անտեսեն լեզուական հիմնական տուեալներ):

Սակայն արդի հայերէնը հնդեւրոպական լեզուներու Խեթա – Լուվական ենթաճիւղին չի կրնար պատկանիլ, ուրեմն Խայ – աշաներու լեզուին մօտիկ ազգական չէ, Արմէններու լեզուէն կը սերի: Պատճառները բարդ եւ մասնագիտական են, սակայն փաստերը այնքան յստակ՝ որ միջազգային գիտական համայնքին մէջ ոչ մէկ վէճ կայ այս մասին: Ուրեմն, պէտք է բացատրել թէ ի՛նչպէս եւ ե՛րբ հասած են Արմէնները, եկած են տիրապետելու Կովկասեան – Ուրարտացիներուն եւ Նայիրցիներուն, ինչպէս նաեւ հին հնդեւրոպացի Խայ–աշաներուն, զորս իրենց ենթարկելով եւ ձուլելով, կազմած են ներկայ Հայ ժողովուրդը:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Շար. 4)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԱՅՍՕՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցող արիւնալի միջադէպերուն մեծ մասին հեղինակները ձախապաշտ, կամ աւելին, ֆաշիստ կամ համախոհ խմբակցութիւններ են: Այս վերջինները չեն կրնար սահմանուիլ իրենց սոսկ ազգայնական ձգտումներով: Երբ հարց կը դրուի թէ ինչո՞ւ բռնի միջոցները կը դիմեն, վերոյիշեալ խմբակցութիւններու պատասխանատուները, փոխադարձաբար, հետեւեալը կ'առարկեն. առաջին, թէ երբեք իրենք չեն նման բուռն միջադէպերու հեղինակները, այլ գաղափարակից այլ խմբակցութիւններ՝ « որոնց վրայ կարելի չէ հսկել ». երկրորդ առարկութիւնը այն է, յամենայն դէպս, որ նախայարձակը եղած է միշտ հակառակորդը: « Շատ բնական է որ մեր կեդրոնները պաշտպանենք »: — միեւնոյն պատասխանը՝ ծայրայեղ աջէն թէ ծայրայեղ ձախէն: Թշնամիներու գուցէ միակ հասարակած գիծը. այլապէս, գաղափարաբանութեամբ թէ գործելակերպով բացարձակապէս հակամէտ են:

Ծայրայեղ ձախը կը ներկայանայ աւելի քան պառակտուած: Տակաւին անցեալ տարի, թերթ մը, ջանալով դասաւորել ձախ կազմակերպութիւնները, կը թուէր մօտ 15 հատ: Անկէ ետք, անշուշտ, « բուսած » են ուրիշներ: Բոլոր այս շարժումներն ալ կը մերժեն վարչակարգին տնտեսութիւնն ու ընկերային իրաւակարգը, եւ քաղաքական այնպիսի միջավայրի մը մէջ՝ ուրկէ բացակայ է իրաւ համայնավար կուսակցութիւն մը (արգիլուած է): Թուրք Բանուորական կուսակցութիւնը կը փորձէ անշուշտ, քուէարկութենէ քուէարկութիւն, գրաւել բաց մնացած տեղը եւ համախմբել յեղափոխական ուժերը. բայց ինք եւս, արգիլուած շրջանէ մը ետք, իր ուժերը կեդրոնացուցած է աւելի ինքզինք զօրացնելու, վերակազմուելու:

Ձախակողմեան գլխաւոր կազմակերպութիւնը կը կոչուի Տեվ – Կենճ: Համախմբելով հազարաւոր (կամ աւելին՝ բիւրաւոր) տարբեր հոսանքներու շարքայիններ՝ միջազգային իր նկարագրով թէ գաղափարաբանութեամբ կը միանայ Եւրոպայի ծայրագոյն ձախ մեծ կազմակերպութիւններուն: Տեվ – Կենճ, համալսարանական քաղաքներուն մէջ, օժտուած է բազմաթիւ մասնաճիւղերով եւ հրատարակութիւններով: Այս կազմակերպութիւնը ծնունդ տուաւ իրմէ բաժնուած խմբակցութեան մը՝՝ Ազատագրումին, եւ հակամէտ շարժումի մը՝ Հասարակաց ճակատին՝ արգիլեալ ու գաղտնի: Այս վերջինը, հիմնուած 1971-ին, նպատակ ունի գործունէութեան նոյն ծրագրին մէջ համախմբել մաոյականներն ու դասական ձախերը: Կան անշուշտ, եւ ընդհանրապէս, մարքսիստ – լենինիստները, մակդիր՝ տրուած մաոյիստներուն՝ Թուրքիա, Ֆրանսա թէ այլուր: Առանց որ գործակցին ձախակողմեան միւս կազմակերպութիւններուն հետ, կը ներկայանան շատ աւելի բաժանեալ. կարելի է թուել առնուազն վեց տարբեր շարժումներ, առանց յիշելու իրապէս գաղտնի փոքր խմբակներ՝ մկրտուած « փաշիստէ մը սպաննուած » շարքայինի մը անունով: Անոնք սակայն, միշտ ալ, ժողովրդային մակդիրը կը կրեն.— Ժողովրդային Ազատագրում, Ժողովրդային Ուժ, Ժողովրդային Ձայն, Ժողովրդային Ուղի եւ Ժողովրդային Միութիւն: Այս բոլորն ալ, ծայրայեղ հակախորհրդային, իւրաքանչիւրը հազիւ քանի մը հարիւր շարքային կը հաշուեն:

Ծայրայեղ ձախ կազմակերպութիւնները նուազ անհատական մահափորձ կը կատարեն քան ծայրայեղ աջը: Ձախապաշտներու մասնագիտութիւնը կը թուի աւելի հոլտ – բփը՝ որ կը միտի ձեռք բերելու նիւթական միջոցներ եւ զէնք – յարձակման թիրախ կը կազմեն ընդհանրապէս զինավարները: –– Հոլտ–բփը կըրնայ դառնալ արիւնալի՝ « եթէ իրապէս անհրաժեշտ է », բայց սպանութիւնը նըպատակ չէ երբեք: Երկրորդ գործելակերպը խմբական կռիւն է, յատկապէս ծայրայեղ ձախ համալսարաններուն մէջ, վտարելու համար աջակողմեան մնացեալ տարրերը կամ ոստիկանութիւնը:

Ծայրայեղ աջը, խորքին մէջ, կը ներկայանայ նուազ բաժանեալ, պարզ այն պատճառով, հաւանաբար, որ վարդապետական խնդիրներով այնքան ալ չեն տարուած: Ծայրայեղ աջ երկու օրինաւոր կազմակերպութիւններն են Ցառաջապահ ու Միլլի Հարէքէթը: Առաջինը, չափազանց պահպանողական, մաս կը կազմէ Փրոֆ. Էրպաքանի կուսակցութեան, Միլլի Սելամէթի ծիրին: Միւսը՝ Հարէքէթը, հակառակ Տէմիրէլի կառավարութեան անկումէն ետք իշխանութենէն իր հեռացման, անկասկած որ աջակողմեան օր ըստ օրէ զօրացող ուժն է: 1977ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն, 300.000էն անցած էր մէկ միլիոն քուէի եւ երեք երեսփոխանէն՝ տասնեւվեցի: Գնդ. Թուրքէշի նախագահութեամբ եւ բաւական տարածուն իր թերթով՝ Հերկիւն, կը ներկայացնէ որոշ « ներկայանալի » հիմքը բուրգի մը՝ որուն երկրորդ յարկը կը կազմէ Գաղափարական Երիտասարդութեան Շարժումը եւ որու գագաթը կը գտնենք իրական քոմանտոներ, զորս հակառակորդները կը կոչեն « գորշ գայլեր »:

Այս վերջինները, իրապէս զինուած ու մարզուած, չեն բաւարարուիր զէնքի ձեռին պահպանելու միայն Գնդ.

Թուրքերէն հանրաժողովներուն կարգապահութիւնը:

Աջակողմեանները, իրենց յայտարարութիւններու հիման վրայ, կը ներկայանան աւելի իբրեւ բարեփոխական քան պահպանողական – յեղափոխական: Պաշտօնապէս կ'առաջարկեն «ընկերային եւ համայնավարական անարդարութիւններու ջնջումը», եւայլն. մէկ խօսքով, «տեսակ մը ընկերվարական ազգայնականութիւն եւ ոչ թէ ազգայնական ընկերվարութիւն»:

Ծայրայեղ աջ թէ ծայրայեղ ձախ կը խօսին անշուշտ զուտ քաղաքական նպատակներու մասին: Նոյնիսկ դրամատիրական կարգերու վայրագ տապալումի մը մասին խորհող ծայրայեղ ձախակողմեանները, պաշտօնապէս կ'արտայայտուին ժողովրդային յեղափոխութեան անուան՝ դատապարտելով բռնի ուժն ու ահաբեկչութիւնը: Տեսականօրէն, ուրեմն, չկան ոչ ռումբ, ոչ գնդացիր: Եւ սակայն ռումբերը կը պայթին, գնդացիրները կ'որոտան: Եւ կը սպաննեն: Ի՞նչպէս չմտածել ուրեմն թէ գոյութիւն ունի, առօրեայ բռնութիւններու ետին, քաղաքական բարդ հարց մը, աւելի վտանգաւոր բան մը:

Յուլիս 13ին հանգստեան կը կոչուէր բարձր պաշտօնատար մը, Զօր. Կիւրկիւչ, որ շատեր պիտի ուզէին լսել, մանաւանդ կատարուած ահաբեկչներու մասին: Տակաւին քանի մը տարի առաջ Թուրք գաղտնի սպասարկութեան պետ՝ բարեկարգելու եւ արդիականացնելու համար զայն: Իր մեկնումին վրայ ոմանք պիտի ցաւին, ուրիշներ պիտի ուրախանան: Եթէ երբեք խօսի Կիւրկիւչ — ինչ որ հաւանական չի թուիր — կրնայ շատ բան փոխել իր ըրած յայտնութիւններով:

Իսկապէս, քաղաքական աւանդական դասը այս բախումներուն մէջ շատ աւելին կը տեսնէ, քան թէ ծայրայեղ աջի եւ ձախի բողոքի ցոյցեր: Երբ հարց կը դրուի ահաբեկչութեան իրական դրդապատճառներուն մասին, շատեր ձեռքերը վեր կը բարձրացնեն եւ կացութիւնը կը գտնեն «անըմբռնելի, անհասկնալի»: Ուրիշ պատասխանատուներ, մանաւանդ ծայրայեղ ձախին մէջ, տիրող կացութեան մէջ կը տեսնեն տարիներու իրենց վերլուծումին արդիւնքը: Հակառակ բոլոր գաղափարաբանական ընդդիմութիւններուն, կէտի մը շուրջ, առնուազն, համաձայն են սակայն ամէնքն ալ, այն՝ թէ Թուրքիա զոհն է այսօր «ապակայունացման ծրագրի մը»:

Աւանդական արժէքներու ընդհանուր մերժումին, որու թատերաբեմն է այսօր Թուրքիա, կ'աւելնայ քաղաքական թաքուն ճգնաժամ մը: Անցեալ Դեկտեմբերին Էճէվիթը իշխանութեան գլուխ բերող քաղաքական թեքումը կարելի չէ նկատել հանրային կարծիքը ներկայացնող քաղաքական հոսանքներէն մէկուն իրական յաղթանակը: Շատ չնչին է յաղթականն ու պարտեալը բաժնող ձայներու տարբերութիւնը, եւ այս կամ այն ուղղութեամբ փրկարար ոստում մը փորձելու բոլոր պատճառներն ալ կ'օգտագործուին: Ահա թէ ինչու, օրը օրին, Հալքի թէ Ատալէթի կուսակցութեանց ներկայացուցիչները, եղած ահաբեկումներուն մէջ կը տեսնեն, փոխադարձաբար, դիմացինին երբեմն, նոյնիսկ, մատը: «Հալքի ձախ թեւը կը ծառայէ ձախակողմեաններուն իբրեւ օրինաւոր ապաւէն» կը յայտարարեն Ատալէթի պատասխանատուները, «Տէմիրէլի բոլոր համախոհներն ալ փաշիստ չեն անշուշտ, բայց ծայրայեղ աջ խմբակցութիւններ կը գործածեն՝ իրենց նպատակներուն իրագործման համար» կ'ըսեն Հալքի ղեկավարները: Ինչ կը վերաբերի ծայրայեղ ձախին, յստակ է.— «Յամենայն դէպս նախափաշական շրջանի մը մէջ ենք՝ Էճէվիտ կամ ոչ», պիտի հաստատէ Հասան՝ ուսանող Անգարայի քաղաքական գիտութիւններու համալսարանը:

Խռովարարական ծայրայեղ արարքներու այս ծաւալումը, տարբեկիրքէն ի վեր, առիթ մըն է որ դասական աջը բարձրաձայն պարսաւէ Էճէվիտի կուսակցութեան «թուլութիւնն» ու «կրաւորականութիւնը», եթէ ոչ տակաւին «մեղսակցութիւնը»: Տակաւին վերջերս Տէմիրէլ կը յայտարարէր, թէ «կառավարութեան գոյութիւնը ձեւական է միայն»: Վարչապետը, կիպրական հարցի լուծման եւ տնտեսական վիճակի բարելաւման հետ, կառավարական ծրագրի գլխաւոր հարցերէն մին է ըրած ահաբեկումներու նուազումը: Անշուշտ, իշխանութեան իր ժամանակաշրջանը անբաւարար է այս վերջինին մասին յստակ պատկեր մը կազմելու համար, բայց կասկած չկայ թէ թափուած արիւնը կը վնասէ այն դիմագիծին՝ զոր Տէմիրէլի յաղթականը իրեն համար կ'ուզէր տալ: Ուրախացողը ծայրայեղ աջն է անշուշտ:

Կառավարութիւնը, անշուշտ, կը ջանայ քակել բռնութեան այս մեքենականութիւնը: Ասոր գլխաւոր պատասխանատուութիւնը կը վերագրուի ծայրայեղ աջին, բայց, հակառակ այս վերջինին պնդումին, լռութեամբ չեն անցնիր ծայրայեղ ձախին վրայ եւս. «տակաւին կը փնտռենք այս ամէնուն տանող կապը», կ'ընդունի լրատուական ընդհանուր պատասխանատու եւ Էճէվիտի բանբեր Քօրօղլու. «Անկասկած որ պիտի գտնենք զայն. մինչ այդ, սակայն, կը մնայ անյայտ: Իտալիոյ եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ պատահածին հակառակ, Թիրախ հանդիսացողները ՛ականաւոր անձնաւորութիւններ չեն, առհասարակ, այլ անծանօթ շարքայիններ, ոստիկաններ, այլեւ պարզ անցորդներ՝ առանց քաղաքական որոշ դիրքորոշումի: Բարեբախտաբար ժողովրդավարութիւնը լաւ արմատացած է ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ: Լարուած վիճակը, որուն կը միտին ծայրայեղները, այնքան ալ չի «բարձրանար»:

Գտնելու համար այս խորհրդաւոր «կապը», Թուրք կառավարութիւնը, ճիշդ է, իր տրամադրութեան տակ ունի կարեւոր միջոց մը՝ ՄԻԹը: 1971ի դէպքերուն իր մասնակցութենէն ի վեր, իրապէս վերակազմուած է գաղտնի սպասարկութիւնը: Կատարուեցան որոշ պաշտօնազրկումներ, ոմանք երբեմն անխոհեմ. կարգ մը պաշտօնազրկուած գործակալներ, կ'ըսեն մայրաքաղաքի տարբեր շրջանակներու մէջ, իրենց արխիւներով միացած են խռովարարներուն: Ընդհանրապէս, սակայն, գաղտնի այս սպասարկութիւնն է որ ամբողջութեանը մէջ այսօր կը թուի օրինապահ:

Աշխարհագրական իր դիրքին պատճառով, գաղտնի սպասարկութիւններու ժամադրավայր մըն է այսօր Թուրքիա, եւ մէկ բանի շուրջ համաձայն են այսօր քաղաքական բոլոր մեկնաբանները, այն՝ թէ օտար գաղտնի սպասարկութիւնները Թուրքիոյ այս լարուած կացութեան կապակցութեամբ կարեւոր դեր մը կը խաղան:

Այս սպասարկութիւններուն միջամտութիւնը կ'ենթադրուի գլխաւորաբար զէնքի հայթայթման մէջ: Անշուշտ, հոս եւս, իւրաքանչիւրն իր վարկածը ունի: Աջին համաձայն, օրինակ, Պաղեստինցիներն է որ կը զինեն ձախը, իսկ ձախին համաձայն, ընդհակառակն, Իսրայէլն է որ կը զինէ աջը: Ամէնքն ալ համաձայն են ըսելու սակայն թէ Իրան, ըստ ձախին, «դրամատիրութեան ոստիկանը», եւ ըստ աջին «սկզբունքով դաշնակից բայց կասկածելի երկիր մը»՝ այս ուղղութեամբ նմանապէս իր դերն ունի:

Այս ուղղութեամբ սակայն առաջին դիծի վրայ կուգան Քա. Ժէ. Պէ. եւ Սէ. Ի. Ա.: Ամերիկեան դեսպանատունը, անշուշտ, ուս կը թօթվէ. «Ի՞նչ շահ Թուրքիոյ կարգուսարքը խռովելու»: Այո՛, սակայն մաօյականներու հակախորհրդային ծայրայեղ այս դիրքը, մանաւանդ սահմանակից այդ շրջանին մէջ, այդքան ալ տհաճելի չի կրնար ըլլալ Ուաշինկթընի: Այլ հարց որ ներկայ լարուած մթնոլորտն ու ահաբեկումները կրնան առաջնորդել աւելի զօրաւոր եւ անշուշտ արեւմտասէր վարչակարգի մը:

Զափաւոր աջը, ընդհակառակն, հարց կուտայ թէ արդեօ՞ք Քա. Ժէ. Պէ.ի ցուցմունքով չեն գործեր կարգ մը ծայրայեղ աջ խմբակներ, ստեղծելու այնպիսի մթնոլորտ մը՝ որպէսզի Թուրքիոյ մէջ համայնավարութիւնը տարածուի: Միաժամանակ կ'ամբաստանեն սակայն Խորհ. Միութիւնը՝ իբրեւ ծայրայեղ ձախի զինարար: Ըստ Թուրք կառավարութեան մասնագէտներուն, զինամթերքի մեծ քանակութիւն մը կուգայ Չեխոսլովաքիայէն: Ուրիշներ, պնդելով թէ Արեւելեան Գերմանիա կը մարզուին ծայրայեղ ձախ ահաբեկիչներ, արդեօ՞ք կ'ակնարկեն, անուղղակի կերպով, Արեւելեան Պերլինի մէջ աքսորական Թուրք Համայնավար կուսակցութեան:

Ն. Ա. Թ.

ՀԱՅ ՆՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՏԻՏԱՆԸ

Ակադ. Յակոբ Մանանդեան (1873–1952) հայ պատմաբանասիրութեան մեծ դէմքերէն է: Գրեթէ վեց տասնամեակներու ընթացքին հիմնական կերպով մըշակած է հայ ժողովուրդին հին եւ միջնադարեան քաղաքական պատմութեան կարգ մը հարցերը, հետազօտած է Հայաստանի մէջ աւատականութեան ծագումին եւ զարգացումին խնդիրները, վեր հանած է հայ մշակոյթին մէջ յունաբան թարգմանական դպրոցին տեղն ու կատարած դերը, լուծած է Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան, տեղական եւ տարանցիկ առեւտուրին, անոր հիմնական ուղիներուն, հին հայկական չափերուն–կշիռքներուն վերաբերող բազմաթիւ խրթին հարցեր, զբաղած է հայկական հողին վրայ գտնուած յունարէն վիմագրական յուշարձաններուն ուսումնասիրութեամբ եւայլն:

Յ. Մանանդեանի աշխատութիւնները իրենց արժէքով դուրս ելած են Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի սահմաններէն եւ ընդգրկած են դրացի երկիրներու անցեալին հետ կապ ունեցած կարեւոր հարցեր:

Ակադեմականին ժառանգութիւնը այսօր եւս կը շարունակէ հետաքրքրութիւն ներկայացնել պատմաբաններուն եւ ընթերցող հանրութեան: Նկատի առնելով այս պարագան, 1973ին Յ. Մանանդեանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ, որոշուեցաւ հրատարակել անոր աշխատութիւնները երեք հատորով՝ ընդգրկելով ակադեմականին մենագրութիւններն ու բազմաթիւ հանդէսներու մէջ ցրուած (նաեւ՝ անտիպ) աշխատութիւններն ու յօդուածները: Ասոնցմէ շատերը ներկայիս դըժուար գտնելի նիւթեր են:

Ծրագրուած հատորներէն առ այժմ լոյս տեսած են առաջինը եւ երրորդը: Առաջին հատորին մէջ ամփոփուած են՝ «Քննական տեսութիւն հայ ժողովուրդի պատմութեան» Ա. հատորը, ուր լուծուած են հայ ժողովուրդի պատմութեան՝ հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ Արշակունիներու հաստատման ժամանակաշրջանը (Ք. Ա. 66) բազմաթիւ բարդ հարցեր, ապա պատմաբանին «Տիգրան Բ. եւ Հռոմը, նոր լուսաբանութեամբ ըստ սկզբնաղբիւրների» անուանի մենագրութիւնը: Այստեղ, ինչպէս ծանօթ է, այլ մեկնաբանութիւն ձեռք ձգած է մեր ժողովուրդին անցեալին այդ փառաւոր դրուագը:

Երրորդ հատորը կը բովանդակէ «Քըննական տեսութիւն հայ ժողովրդի պատմութեան» բազմահատորեակին Գ. հատորը՝ նախկինին մէջ կատարուած կարգ մը յապաւումներուն վերահաստատումով: Հոս հանգամանօրէն իր անդրանիկ լուսաբանութիւնը գտած է Հայոց պատմութեան Թ. – ԺԵ. դարերու ժամանակաշրջանը:

Մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ հաւաքածուին երկրորդ հատորը:

Գ. Ս.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ…

3.

Հեղինէն հեկեկաց: Ոչինչ անել չէր կարող: Ի՞նչ անել: Ցոյսի մի հեռաւոր նշոյլ էր երեւում խաւարած երկնքից՝ գուցէ, իսկապէս, Թուրքերը իրենց ձեռք չտան ու կենդանի հասցնեն Միջագետք:

Դժբախտաբար, այս պատրանքին հաւատում էին բոլորը՝ բոլոր պաշարուածները: Դրան միակ չհաւատացողը Գեղամն էր:

×

Սայլերը բեռնեցին, ու տեղահանուողների քարաւանը շարժուեց: Փողոցի երկարութեամբ շարուած ձիասայլերը ճռընչացին դանդաղ: Հաջի Քասեմի սայլի գլխին նստել էր ոսկեգոյն երանգներով կատուն՝ երկու ձագերի հետ: Խանում խաթուն կատուն զարմացած նայում էր շրջապատի խլրտուքին, տագնապով հոտոտում ձագերին ու երբեմն մլաւում խղճալի: Նրա մէջքը շափաղում էր արեւից՝ ոսկէ ցայտուքներով:

Իր սեւ կառքի մօտ կանգնել էր Գրիգորիս եպիսկոպոսը՝ առաջնորդարանի վարդապետների հետ: Խաղաղ օրը նոյնիսկ տրամադրում էր մեկնելու: Դէ, գա իրենց սեւ բախտն է, դէ, մնաս բարո՛վ, Երզնկա: Գնում ենք՝ մեր սրտերում քո Եփրատի կարօտն ու քո սուրբ Նշան խաչը:

— Մեղա՛յ, Եփրա՛տ, մեղա՛յ…

Քարաւանի գլխամասում երեւացին Կուրտ Ֆոն Շուլցը, Մամուր Փէյզադէն ու Քեմալ բէյը: Երեքն էլ սպիտակ ձիերի վրայ էին, զինուորական համազգեստով, Կուրտ Ֆոն Շուլցը նաեւ ճերմակ ձեռնոցներով էր: Նա իր գլուխը պսակել էր կայսերական բանակի շողշողուն գլխարկով: Նրանց ձիերը ուրախ վէտվէտում էին՝ հեռաստաններ դուրս գալու անհրաժեշտութեամբ: Գնդապետը ուրախ էր, նա նոյնիսկ ժպտաց եպիսկոպոսին:

— Մենք մեր խօսքի տէրն ենք, հոգեւոր հայր: Ձեր ապահովութեան հոգսն է մեզ բերել այստեղ:

Զօրանոցից դուրս եկան զօրքի երկու վաշտ եւ փողային նուագախմբի ուղեկցութեամբ հետեւեցին Հայերի քարաւանին:

Եփրատը պապանձուել էր եղեգնեայ մահճի մէջ: Չէր ճողփում ոչ մի ալիք: Առաւօտեան ժամերգութեան պահն էր:

×

Արեւն սկսեց բարձրանալ դէպի Մընձուրի լեռները:

Քարաւանը հասաւ Եփրատի Արքայիր կամրջին ու կանգ առաւ՝ հանգիստի: Քեմալ բէյի հրամանով ոստիկանների ու զօրքի վաշտերը հանգըրուանեցին ժողովրդից մի փոքր հեռու: Կանայք սկըսեցին կերակրել երեխաներին:

×

Ոստիկաններն ու զինուորները աննկատելի շրջապատեցին սայլերը: Օսման իւզբաշին Հաջի Քասեմից օղի պահանջեց: Սա երեսը զզուանքով շրջեց նրանից, մեծ հարսի սնդուկից մի շիշ Ֆրանսիական գինի հանեց տուեց իւզբաշուն:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(Շար. –107)

ՊՈՒՏՄ ԺՊԻՏ

Ուսուցիչը՝ փրփրած.

— Երեք տարի է՝ սա դասարանն ես, կարգդ չփոխեցիր գնաց. աս ի՞նչ ծոյլ տղայ ես եղեր:

Աշակերտը.

— Ասկէ ի՞նչ կ'ելլէ. դուք ալ երեսուն տարի է՝ հոս էք…:

×

Խեցեակի մը վրայ ապաստանած նաւաբեկեալներ յարձակում կը կրեն սովալլուկ կէտ–ձուկէ մը: Զայն հանգստացնելու համար՝ հետզհետէ անոր կը նետեն նստարան մը, նարինջի սնտուկ մը, խափշիկ մը ու Չինացի մը: Կէտ–ձուկը կ'իյնայ ծովեզր. փորը ճեղքելով՝ կը տեսնեն որ… Չինացին նեղսը նստարանին վրայ բազմած՝ նարինջ ծախելու վրայ է խափշիկին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Արշալոյս Խանեսեանեան իր ամուսնոյն՝

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԵՏԱՆԵԱՆԻ

մահուան 4րդ տարելիցին ի յիշատակ, 100 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

×

Ի յիշատակ Սեդրակ Քարեանի, Աստղիկ Ճանիկեան 10ական ֆր. կը նուիրէ Կարմիր Խաչի եւ Կապոյտ Խաչի կայաններուն (ստանալ «Յառաջ»էն)։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Յօժէնի Ճերանեան իր մօրեղբօր՝ Լեւոն Թոքաթլեանի մահուան առթիւ 50 ֆր. կը նուիրէ Կեսարիոյ Հայր. Միութեան (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 50 ֆր. «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը եւ Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տիկին Նուարդ Մելքոնեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն՝ Անթոնիս Մելքոնեանի կսկծալի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Այրի Տիկին Սրբուհի Տէր-Գալուստեան եւ զաւակները, ողբ. Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ 50 ֆր., Մարի Մանուկեանի մահուան առթիւ 50, ինչպէս նաեւ Յարութիւն եւ Ռուբէն Տէր-Գալուստեան եղբայրներ Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ 50։ Նոյնպէս փոխան ծաղկեպսակի Տիկ. Գեղուհի Տէտէեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Համբարեան 150, Տէր եւ Տիկ Աստուր Պաղտասարեան, Տիկ. եւ Օր. Պէնկեան, Տիկ. Մարի Մարտիկեան եւ Արթօ Ղուկասեան 100ական ֆր., Տէր եւ Տիկ. Վազգէն Անդրէասեան եւ Տիկ. Աղաւնի Պապէրեան 50ական։ Յարութիւն Պօղոսեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Աստուր Պաղտասարեան 100, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Անդրէասեան 50 ֆր.։

×

Կապ. Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը փոխան ծաղկեպսակի շնորհակալութեամբ ստացած է.— Այրի ընկերուհի Տէր-Գալուստեան եւ զաւակները, Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ 50 ֆր եւ Մարի Մանուկեանի մահուան առթիւ 50 ֆր.։

×

Կապ. Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ընկ. Քլեման Թիւթէլեանէ 100 ֆ.իր հօր յիշատակին։ Տիկ. Ներվիլ Ժամկոչեան (վառ իր սանամօր՝ Լիւսի Շէհրէրեանի մահուան առթիւ փ. ծ. 100 ֆր.։ Աշխէն Պօղոսեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Մելքոնեան 50, Տիգրան Յուսիկեանի քառասունքի հոգեհանգստին առթիւ Յուսիկեան ընտանիք 50։

Կապ. Խաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր-Վարդանեան ընտանիքներուն իրենց մօր Տիկ. Սէրէնկիւլեանի մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ.— Պ. Սերովբէ Մխիթարեանէ կը խնդրուի խմբագրատուն հանդիպիլ (նամակ ունի)։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը

ՆՈՅ. 5ԻՆ ժամը 15էն 24։

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D

Collège Arménien Samuel Moorat

26, Rue Troyon — 92310 SEVRES

Tél. : 027-68-28

ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 65րդ Ընդհ. Ժողովին, որ պիտի գումարուի, Շաբաթ, Սեպտ. 30, 1978, առաւօտեան ժամը 10ին, Առաջնորդարանի Կիւլպէնկեան Մշակ. Կեդրոնի Գավուքճեան սրահին մէջ, 630 Սեքընտ Էվընիւ, Նիւ Եորք, Ն. Ե., ԱՄՆ։

Ներկայս 65րդ Ընդհ. Ժողովին համար տրուած միակ հրաւիրագիրն է։ Կը խնդրենք հետեւաբար Միութեան յարգոյ իրաւասու անդամներէն, որ անձնապէս ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտ. 6, 1978, իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհանուր տնօրէնին կամ ղրկեն հետեւեալ հասցէին.—

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
628 Second Avenue, New York,
N. Y. 10016

ՕՐԱԿԱՐԳ

1) Ներկայացում եւ վաւերացում 1977 տարեշրջանի ընդհանուր տեղեկագրի։
2) Ներկայացում եւ վաւերացում 1977 տարեշրջանի ընդհ. հաշուետուութեան։
3) Մասնակի ընտրութիւն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի։
4) Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի։
5) Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ։
6) Գնահատանքի բանաձեւեր։

Ի դիմաց Կեդր. Վարչ. Ժողովի
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ատենապետ
Ր. Ք. ԿՐԵԿԸՐԻ, Ատենադպիր

Մայիս 1, 1978
Նիւ Եորք,

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 ֆ. Տիկ. Աննիկ Փափազեանէ, Տիկին Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ։

×

Կապ. Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, փոխ. ծաղկեպսակի.— Եղիսաբէթ Սէրէնկիւլեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Գամէր Տէր-Վարդանեան եւ զաւակները 100 ֆր. եւ 50 դպրոցին, Թապաքեան ընտանիք 200, Տիկ. Արմենուհի Բալուեան, Պր. Վաղարշակ Տէր-Վարդանեան, Տէր եւ Տիկ. Մուսայէլեան 50ական։ Օննիկ Ճգնաւորեանի հոգեհանգստեան առթիւ այրի Տիկ. Երանուհի Ճգնաւորեան 50 ֆր.։

×

Կապ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 25 ֆր. Տէր եւ Տիկին Պիւլպիւլեանէ, իր դպրոցին համար։

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9
métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ընտրուածներու գեղատիպ հատոր, նկարազարդեց ՇԱՐԹ։
Յառաջաբան՝
Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Գին՝ 100 ֆր.
Թղթատարի ծախքով՝ 115 ֆ.
Դիմել.—
ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris
Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով անպայման երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 ֆր.ի դրոշմաթուղթ։

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը։

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով։

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱՒՈՐ։ Հեռաձայնով չընդունուիր։

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Voyages en ARMENIE

EREVAN

ET EXTENSIONS A MOSCOU ET TBILISI ET LENINGRAD
DEPARTS CHAQUE MOIS :
11 jours — 13 jours et 15 jours

A partir de 2680 Fr. comprenant le séjour en hôtel de 1ère catégorie, en pension complète, le transport aérien, les excursions et la visite des villes

Demandez le programme détaillé à des spécialistes sur les voyages en Arménie depuis plus de 12 ans.

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS
OCIVEP

2, Rue de Sèze
75009 Paris
Tél. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12
M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages

50, Cours de la Liberté
69003 Lyon
Tél. : 60.13.66
M. SARKISSIAN VAROUJAN

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
18
MARDI
18 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 371027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.164
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.164

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ, ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՂԸ, ՀԱՅԿ. «ԱՆՑԵԱԼԸ» ԿԱՄ՝ ՆՈՐ ՄԱՐԴԻԿ, ՀԻՆ ԽՕՍՔԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Է. Պ.— Կ'ըսուի թէ տարիներ առաջ որոշ բանակցութիւններ տեղի ունեցած են ձեր կառավարութեան եւ ՍՍՀՄի միջեւ, որոնք կը ձգտէին որոշ բարեփոխութիւններ մտցնել խորհ. Հայաստանի եւ Թուրքիոյ սահմանագիծին մէջ:

Կ. Է.— Այդ բանակցութիւնները կը վերաբերէին փոքրիկ եւ թեքնիք բարեփոխութեանց միայն: Ինչպէս ըսի, որեւէ անկախ Պետութիւն նման բան չի կրնար ընդունիլ: Այդ հակառակ է նաեւ տէքթանքի քաղաքականութեան: Եթէ այդպէս ընելու ըլլանք, այդ կը նշանակէ որ Թուրքիան իրաւունք ունի պահանջելու իր սահմաններու ընդարձակումը մինչեւ Վիէննա կամ Պաղտատ, եւ կամ ալ Ատրիան հասնելու համար մինչեւ պալքանեան թերակղզի: Իմ ծննդավայրս եղած է Մակեդոնիան, ուրեմն ինծի իրաւունք կը տրուի՞ Յունաստանէն պահանջելու այդ երկրամասը:

Է. Պ.— Ինչպէս ես հասկցայ, գիտական ուսումնասիրութեան ձեր առաջարկը, դուք կատարեցիք, աւելին գիտնալու համար 1915–1918ի դէպքերու մասին:

Կ. Է.— Գիտական եւ առարկայական ուսումնասիրութիւն մը որ զերծ ըլլայ հոգեբանական եւ յուզական ազդեցութիւններէ, կրնայ ունենալ իր դրական կողմերը: Ուրիշ խօսքով, հասարակութիւնը պէտք է տեղեակ ըլլայ հարցի մասին, աւելի յետոյ մենք պէտք է հետեւինք ուղղութեան մը, որ առաջնորդէ մեզ դէպի փոխադարձ հասկացողութեան: թեան:

Է. Պ.— Արդեօք դուք պատրա՞ստ էք նախաքայլը առնելու նման ուսումնասիրութիւն մը կատարելու գործին մէջ:

Կ. Է.— Մենք Իսթանպուլի Հայութեան վերաբերեալ դիմած ենք որոշ քայլերու: Փոխադարձ իրարհասկացողութիւնը մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ պէտք է քաջալերուի: Այս կարգին վերաբերեալ մենք պէտք չէ կոյր ըլլանք:

Է. Պ.— Տեսակցութեան մը ընթացքին, Պր. Սինան Քուներալփ, զաւակը Մատրիտի ձեր դեսպանին, որուն կինը վերջերս սպաննուեցաւ, առաջարկեց ստեղծումը հիմնարկութեան մը, միացեալ հետազօտութիւններ կատարելու համար անցեալի պատմական այն դէպքերու մասին, որոնք կ'աղերսուին հայ – թրքական յարաբերութիւններուն հետ: Պր. Քուներալփ նոյնիսկ նշեց շարք մը հայ բանասէրներու անունները, որոնց հրաւէր պիտի ուղղուի մասնակցելու սոյն աշխատանքին: Ան վստահութիւն յայտնեց թէ այս ձեռնարկը դրական կերպով պիտի դիտուի ձեր կառավարութեան կողմէ եւ պիտի գտնէ անոր օժանդակութիւնը: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այս առաջարկի մասին: Արդեօք կը կարծէ՞ք թէ նման ձեռնարկներ կրնան յաջողիլ մեր միջեւ յարաբերութիւնները բարելաւել, նոյնիսկ եթէ ձեր դեսպաններուն դէմ ուղղուած ահաբեկումները շարունակուին: Ի վերջոյ ձեր մէջ եւս կը գտնուին անձեր, որոնք կրնան ձեռնարկել փոխադարձ արարքներու, որպէս հակազդեցութիւն Հայերուն վերագրուած ահաբեկումներուն:

Կ. Է.— Մեր կողմէ փոխադարձ արարքներու պիտի չձեռնարկուին, քանի որ մենք չենք հաւատար բռնամիջոցներու:

Է. Պ.— Բնական է որ մենք որպէս համայնք հակակշիռ չենք կրնար ունենալ այնպիսի անձերու վրայ, որոնք կը դիմեն բռնամիջոցներու, կատարելով ահաբեկումներ:

Կ. Է.— Բայց դուք կրնաք բարոյական ճնշում բանեցնել, հրապարակային ձեւով դատապարտելով նման արարքներ: Դուք պէտք է հասկցնէք բոլոր ծայրայեղ անձերուն, որ իրենց արարքը լուծման ճիշդ ճամբան չէ: Տեսէք օրինակը, որ կը պարզէ Պաղեստինեան Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը:

Է. Պ.— Ուրեմն, դուք կ'ուզէք ըսել որ ձեր կառավարութիւնը պիտի աշխատի բարելաւել յարաբերութիւնները Հայութեան հետ, անկախ ահաբեկչական ապագայի գործողութիւններէն, որոնք կ'ուղղուին ձեր դիւանագէտներուն դէմ:

Կ. Է.— Այո. եթէ նման կեցուածք մը որդեգրէ Հայութեան մեծամասնութիւնը: Ես վստահ եմ, որ ձեր ժողովուրդին մեծ մասը համաձայն չէ այս գործունէութեան, զոր կը կատարեն այդ անձերը: Ասոնք կը դատապարտուին մեծամասնութեան կողմէ: Հարցը կը կայանայ անոր մէջ, թէ ի՛նչպէս կարելի է նուազեցնել այն ծայրայեղականներուն թիւը, որոնք կը դիմեն այդպիսի ձեռնարկումներու:

Է. Պ.— Չէ՞ք կարծեր որ Հայութեան հետ աւելի բնականոն յարաբերութիւններ հաստատելու ձեր շահերը բացասական կերպով չեն ազդեր ահաբեկչական գործունէութեան տարողութեան վրայ:

Կ. Է.— Ի հարկէ, ես համաձայն եմ: Մենք ընդհանրական շատ բաներ ունինք միասին, քանի ունեցած ենք ընդհանրական ժառանգութիւն:

Է. Պ.— Ես կը փափաքէի յայտնել ձեզի որ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Շնորհք Արք. Գալուստեանը շատ գոհ է Թուրքիոյ վարչապետին հետ ունեցած իր տեսակցութեան արդիւնքէն: Երբ ես նախքան Անգարա գալս հանդիպեցայ իրեն Իսթանպուլի մէջ, ան յայտնեց ինծի որ մէկ – երկու չնչին հարցերէն բացի իր բոլոր դժգոհութիւնները, որոնց մասին ան յայտնած էր Պր. Էճէվիթին, սրբագրուած են արդէն:

Կ. Է.— Թուրքիոյ փոխ-վարչապետը՝ Պր. Էուպօղլու նշանակուած է ընդհանուր պատասխանատու փոքրամասնութիւններու կողմէ ներկայացուած դժգոհութեանց: Ես վստահ եմ, որ բոլոր այդ հարցերը շուտով պիտի լուծուին:

Է. Պ.— Անգարա գալու համար Իսթանպուլի օդակայանը մեկնած ատենս, երբ կ'անցնէի «Իսթիքլալ» փողոցով, ինծի ցոյց տրուեցաւ շէնք մը, որ կը պատկանի Գալֆայեան հայկական որբանոցին: Անցեալ ինը տարիներու ընթացքին կատարուած բազմաթիւ դիմումներու հակառակ, տեղական իշխանութիւնները տակաւին իրաւունք չեն տուած վերանորոգելու այդ շէնքը: Ուրեմն, հիմա, դուք պէտք է համաձայն ըլլաք ինծի հետ, որ եթէ այս շէնքի խնդիրին լուրը դուրս գայ Թուրքիայէն եւ լսելի դառնայ դուրսի աշխարհին ու հայկական թերթերը անդրադառնան այս եղելութեան, ապա ամէն մարդ պիտի կարծէ որ Թուրքերը յետին նպատակով կը դիմեն նման քայլերու:

Կ. Է.— Այս պարագայի կապակցութեամբ ես տեղեակ չեմ: Թերեւս շէնքի նորոգութեան դիմումը չէ կատարուած ըստ Իսթանպուլի քաղաքապետութեան օրէնքներուն: Ամենայն դէպս ես կը կարծեմ որ դուք պէտք է զգո՛յշ ըլլաք այսպիսի պարագաներուն եւ չհրատարակէք նման եղելութիւնները, նախքան հարցին էութիւնը նախօրօք քննելու: Պէտք է գիտնալ հարցին եղելութեան միւս երեսը: Պէտք է ըսեմ, որ հակառակ այս բոլորին, Թուրք ժողովուրդը կրցած է պահել իր անդորրութիւնը: Քանի մը տարի առաջ երբ ես Իսթամպուլի մէջ էի, մենք ունէինք հայ հարեւան մը: Այնտեղ խտրականութիւն բացարձակապէս չկար:

Է. Պ.— Այն փաստը, որ Հայերն ու Թուրքերը կողք կողքի ապրած են դարեր շարունակ, եւ յանկարծ սկսած են զիրար սպաննել, կը պահանջէ խոր ուսումնասիրութիւն, հասկնալու համար բուն պատճառը:

Կ. Է.— Իմ կարծիքով այդ ժամանակահատուածի գաղթատիրութիւնն էր, որ պատճառ դարձաւ այդ բոլորին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէկ զինուորական ատեանը վճիռը տուաւ Շթշարանսկիի եւ Կինսպուրկի մասին: Դատախազին պահանջած 15 տարի արգելափակման փոխարէն, Պրոլետարսկի դատարանը Շթշարանսկին դատապարտեց 13 տարի արգելափակման, որու տասը տարին խիստ դրութեամբ գուլագի: Նախապէս Կինզպուրկ ութ տարի արգելափակման դատապարտուած էր: Վրդովումը մեծ է ամէն կողմ, ինչ որ մասնաւոր յուզում չի պատճառեր խորհրդային իշխանութեանց: Շթշարանսկիի արտօնութիւն չէր տրուած իր ընտրած Ֆրանսացի փաստաբաններն ունենալ եւ հրեայ մատուրականը մերժած էր նշանակուած փաստաբանը եւ ինք ստանձնած իր պաշտպանութիւնը: Միայն եղբայրը կրցած էր ներկայ ըլլալ դատավարութեան եւ յայտնած թէ Շթշարանսկի վերջին յայտարարութիւն մը ըրած է երբ լսած է դատավճիռը.– «Երջանիկ եմ, որովհետեւ խիղճս հանդարտ է: Խօսք կ'ուղղեմ կնոջս եւ ժողովուրդիս՝ հրեայ ժողովուրդին եւ կը գոչեմ անոնց՝ գալ տարի յԵրուսաղէմ»: Դատապարտեալին կինը քաղաքէ քաղաք աշխարհ իրար անցուց ի նպաստ իր ամուսնոյն բայց Արեւմուտքը հոգեհաճ խօսքերէն անդին չանցնիր: Պաշն ալ հրաւէր ըրած է աղօթելու դատապարտեալներուն եւ անոնց ընտանիքներուն համար: Գալով Պրաւդայի բաւական ատեն լռելէ ետք, վերջին 48 ժամերուն երկար բացատրութիւններու ձեռնարկած է, փաստելու համար թէ Շթշարանսկի լրտես մըն է:

ԳՐՔՇԵՀԻՐԻ (Թուրքիա) մէջ պայթուցիկներ նետուած են անցորդներու վրայ եւ 23 հոգի վիրաւորուած է: Մէկը ձերբակալուած է, ուրիշ մը կը փնտռուի: Վիրաւորներու մեծ մասը ձախ ուսանողներ են:

ԺԱՆ ՏԻԻԹՈՒՐԻ բնակարանին դէմ եղեռնափորձ մը կատարուած է, որ քարուքանդ ըրած է ոչ միայն հրապարակիր-գրագէտին յարկաբաժինը, այլեւ 63 Ավրնիւ Քլէպէրի շէնքը ծանր վնասներու ենթարկուած է: Տիւթուռ ոչ ալ ընտանիքը հոն էին: Եղեռնափորձին տէր եղած է «մերժումի ֆրանքեւարաբական ճիւղը», որ զեկոյցով մը կ'ըսէ թէ Տիւթուռ հրեայ մամուլին կը ծառայէ:

ՅՈՒԼԻՍ 14ի Ազգ. տօնը մասնաւոր փայլ մը ստացաւ այս տարի Փարիզ, ուր Թրոքատերոյի հրապարակէն կատարուեցաւ շքեղագոյն հրավառութիւն մը, զոր հրամցուց քաղաքապետ՝ Ժաք Շիրաք: Ներկայ էր շուրջ 300 հազար հոգի, մեծ մասամբ օտար կամ գաւառացի: Օրուան գլխաւոր նորութիւնն այն էր որ ամառը վերջապէ՛ս բարեհաճած էր իր ներկայութեամբ պատուել մայրաքաղաքը:

ԳԱՐԹԸՐ, որ Արեւմտեան Գերմանիա այցելեց ու նաեւ Պերլին, յանպատրաստից ճառեր ալ խօսած է: «Պարոն նախագահ, ըսեր են Պերլինցիները, դեռ քանի՞ տարի կը խորհիք որ պէտք է այս պատով ապրինք», «Ձեմ գիտեր» պատասխաներ է Միացեալ Նահանգներու նախագահը եւ ժողովուրդն ալ նախ մարեր է խնդալէն, յետոյ ծափահարեր է...:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ գաղտնի սպասարկութիւնները ապաքաղաքականացնելու եւ ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու պաշտօնը յանձնուած է հանգստեան կոչուած զօրավար՝ Ատնան Էրսէօզի, 61 տարեկան, որ կառավարութեան եւ սպայակոյտին վստահութիւնը կը վայելէ: Զինուորական կցորդ եղած է Ուաշինկթընի թրքական դեսպանատունը:

ՍԱՐԳԻՍ «կը մնայ» յայտարարած է, սպառնալէ ետք Լիբանանի նախագահի իր պաշտօնէն հրաժարելէ բայց ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ ասիկա միայն ժամանակ շահելու կրնայ ծառայել առայժմ: Եւ խօսած ճառը յուսախաբ ըրած է եւ փաստը տուած իր տկարութեան: Ըսած է թէ ներկայիս կարելի չէ ապազինել զանազան քաղաքազօրքերը ու նոյնիսկ հաստատած՝ «Լիբանանցիք պէտք է սուրիական ուժերը նկատեն իբրեւ լիբանանեան օրինապահ ուժեր, որոնք կը կատարեն մեր զինեալ ուժերուն ինկած դերը»: Արեւմտեան լրագրողները դիտել կուտան թէ մէկ խօսք չէ ըսած Էշրէֆիէի քրիստոնեայ ընտանիքներուն...: Գալով Ճեմայէլի եւ Շամունի, երկուքն ալ չեն հաւատար նախագահին հեղինակութեան: Պէշիր Ճեմայէլ կ'ըսէ թէ Սարգիս երբեք պիտի չկարենայ Պետութեան հեղինակութիւնը պարտադրել երկրին մէջ, մինչ Շամունի համար, Սարգիս քաջ մարդ մը չէ եւ երբեք պիտի չկարենայ ինքզինքը պարտադրել:

ԿԻՊՐՈՍԻ կառավարութիւնը երկրէն արտաքսած է իբրեւ փերսոնա նոն կրաթա գերման դիւանագէտ մը, զոր կը նկատէ Կիպրոսի նախագահին դէմ դաւի մը ուղեղը: Ըստ այս տեղեկութեան, նոր դաւ մը կը պատրաստուէր Կիպրիանուն տապալելու, խռովութիւններ ստեղծելու եւ Կիպրոսը բաժնելու նպատակաւ:

ՎԵՐԱՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Ենթադրութիւններու վրայ միայն կրնանք հիմնուիլ։ — Հայերէնը եթէ բաղդատենք հին հնդեւրոպական զանազան լեզուներու հետ՝ անոր ամէնէն մօտիկ ազգականներն են, այս կարգով, Հայերէն, հին Փռիւգերէն, նոր Փռիւգերէն, Մակեդոներէն, նոր Թրակերէն, Խեթերէն, Խայաշա, Պելասգերէն։ Գիտենք որ հին փռիւգերէնը, նոր փռիւգերէնը, մակեդոներէնը եւ նոր թրակերէնը, բոլորն ալ, Թրակական ցեղախումբերու լեզուներն են, Ն. Ք. 1200էն մինչեւ Ն. Ք. 800 թուականներու միջեւ զարգացած են եւ Անատոլու մտած։ Ցետոյ՝ յոյն պատմիչ Հերոդոտոս կը հաստատէ որ Արմէնները Փռիւգացւոց եւ Թրակեցիներուն «ազգական» են։ Վերջապէս Հոմերոս, երբ կը խօսի Արիմոյ ցեղին մասին (Իլիական, Բ. Գիրք), ցոյց կու տայ որ անոնք ծանօթ էին յոյն եւ տրովադացի ժողովուրդներուն, Ն. Ք. 1300 – 800 շրջանին։ (Հետաքրքրական է որ ան կը խօսի Արիմոյի երկրի երկրաշարժներուն մասին)։

Ուրեմն, այս վարկածը կը հիմնուի լեզուական անհերքելի իրականութիւններու վրայ եւ կը հաստատէ որ Արմէնները հաւանաբար Անատոլու մտած են հնդեւրոպական արշաւանքներէն մէկուն ընթացքին Խեթական Պետութեան տկար շրջանին (այսինքն՝ Ն. Ք. 1500 – 1400) եւ կամ անոր անկումի շրջանին (Ն. Ք. 1300 – 1200)։ 1400էն 1300՝ վերականգնումի շրջան մըն էր Խեթական Պետութեան համար։ Անոր վերջնական անկումէն ետք, Արմէնները (ըստ այս վարկածին) կը յառաջանան արեւելք, կը գրաւեն Աղձնիք – Ծոփք – Նայիրի – Խայաշա շրջանները՝ մօտ Ն. Ք. 1200ին։ Իսկ յետո՞յ։

Ն. Ք. 1300ին Միջագետքի մէջ կազմուած էին երկու մեծ Պետութիւններ՝ Ասորեստան եւ Քասսիմիթաններ։ Քասսի-Միթան-Ականը մեզ կը հետաքրքրէ՝ որովհետեւ ան ձուլումի քաղաքականութեամբ կը ստեղծուի, այնպէս՝ ինչպէս ապագային պիտի ստեղծուէր Հայ ժողովուրդը։ Քասսիները (տես՝ մեր յօդուածաշարքի մասը) կովկասեան ցեղախումբ մըն էին, որոնք ենթարկուեցան հնդեւրոպացի - իրանական ցեղախումբերէն մէկուն՝ Միթաններու ճնշումին։ Միթանները կը կուէին ձիաքարշ, գրահապատ կառքերու վրայ, (չարիըթ, Ֆրանսերէն՝ շարիօ), իսկ Քասսիները աւելի հետեւակ, լեռնային կռուողներ եղած էին։ Անոնց ձուլումը ստեղծեց անդիմադրելի ուժ մը, — Պետութիւն մը, որուն իշխանական դասակարգը ունէր խառն ծագում, կը գործածէր հնդեւրոպական անուններ ու կրցաւ ծաւալիլ Զագրոսէն արեւմուտք եւ տիրապետել սեմական փոքր բայց ուժեղ Պետութեան մը՝ Ասորեստանին։ Իրենց հզօր շրջանին, Քասսի – Միթանները տիրապետեցին Եփրատէն արեւելք ինկող Միջագետքի շրջաններուն, արգելք էին Հայկական բարձրաւանդակի ժողովուրդներու դէպի հարաւ շարժումին։ 1300էն ետք, Ասորեստանցիք ապստամբեցան, տապալեցին այս Պետութիւնը եւ կազմեցին Միջագետքի նոր եւ հզօր սեմական կայսրութիւնը։ Պէտք է նկատել թէ Ն. Ք. 1300էն ետք ի՛նչ խառնիճաղանճ մըն է Միջագետքի բնակչութիւնը (Կովկասեան ցեղերէն՝ Քասսի, Խուռի, Իրանականէն՝ Միթանի. Սեմականէն՝ Ասորի, եւն)։

Տեսած էինք որ հայ ժողովուրդի կազմաւորումը կը վերջանայ մօտ Ն. Ք. 600 թուականին։

Ի՞նչ պատահած է Ն. Ք. 1200էն մինչեւ 600 թուական։ Պարզ է, — Հայկական Բարձրաւանդակին տիրապետեց Կովկասեան ցեղերու վերջին հզօր Պետութիւնը՝ Ուրարտականը։ Մէկ օրէն միւսը պատահած բան մը չէր անոր ծաւալումը։ Ն. Ք. 1200էն 800 դոնէ, յաճախ տկար էր ան, միշտ ենթակայ՝ հարաւէն, սեմական Ասորեստանցիներու յարձակումներուն, երբեմն կը դիմադրէր յաջող կերպով եւ հակայարձակումի կը դիմէր, երբեմն կ՚ենթարկուէր իբր դաշնակից ու հարկատու. բայց ոչ երբեւ լի՛ւ հպատակ։ Սակայն, ինչ որ ալ պատահի Ուրարտուի հարաւային սահմաններուն՝ Ուրարտու կը ծաւալի դէպի հիւսիս եւ արեւմուտք։ Ն. Ք. 900 թուականէն ետք, կը նուաճէ ամբողջ Այրարատեան աշխարհի Կովկասեան (իրեն հին ազգական) ցեղախումբերը, կը հիմնէ Երեբունի (Երեւանի) եւ Արգիշտիխինիլի (Արմաւիր) բերդաքաղաքները։ Դէպի արեւմուտք յառաջանալով՝ Ուրարտու կը գրաւէ Տարօնի, Ծոփքի շրջանները եւ Եփրատի արեւելեան ափերը ու կը տիրապետէ հոն հաստատուող Խեթա – Լուվական ցեղերուն։

Թէ ի՞նչ կը պատահի Խայ-աշաներու եւ Նա-իրի դաշնակից ժողովուրդներուն, չենք գիտեր. յստակ չէ։ Բայց հաւանական է որ հայ ժողովուրդի նախահայերու առաջին ենթաշերտերու ձուլումը կը պատահի Ն. Ք. 1200 – 800 թուականներուն։ Ուրեմն, այդ չորս դարերու ընթացքին արդէն կը կազմուէր հայ ժողովուրդի առաջին խառնուրդը, հին Հնդեւրոպացիներու եւ Կովկասեան ցեղերու ձուլումով։

Այս չորս դարերու ընթացքին՝ խառնիճաղանճ վիճակ կը ներկայացնէ Եփրատէն դէպի արեւմուտք տարածուող շրջանը։ Խեթական կայսրութեան անկումէն ետք, կը հաստատուի հին Փռիւգիական պետութիւնը, իսկ Ն. Ք. 800էն ետք՝ Նոր Փռիւգիականը։ Հարկ է յիշել, որ հին օրերուն, երբ «պետութիւն» մը կը կազմուէր, այդ չէր նշանակեր որ պետութեան հպատակները միատարր ու միաձոյլ ժողովուրդ մը կը կազմէին։ Այսպէս, երբ կ՚ըսենք «Փռիւգական պետութիւն», ասիկա կը նշանակէ որ հնդեւրոպացի Փռիւգեան ցեղախումբի արքաներուն հարկ վճարող բոլոր ցեղախումբերը կը համարուէին Պետութեան հպատակներ։ Անշուշտ, քանի որ հարկատու ցեղախումբերը գիր-գրականութիւն չունէին՝ շատ քիչ հետք ձգած են։ Ըստ մեր նկարագրած երրորդ վարկածին՝ փռիւգական պետութեան հարկատու, բայց ինքնամփոփ ու կիսանկախ ցեղախումբերէն մէկը եղած են հնդեւրոպացի Արմէնները, ձիարոյծ, քոչուոր, հեծելազօրով կռուող ցեղ մը, որ 1300էն 800 դանդաղօրէն շարժած է դէպի արեւելք։ Թրակիայէն եկած է, Տարտանէլէն կամ Վոսփորէն անցնելով՝ Անատոլու մտած։ Արեւմուտքէն՝ այսինքն, հին Փռիւգիոյ եւ Արմէններու կռնակէն միշտ ճնշում կար, – ինչպէս ապագային Թուրք – մոնկոլ հեծեալ ցեղախումբերը պիտի յառաջանային արեւելքէն, Յ. Ք. 1040էն մինչեւ Յ. Ք. 1405, նոյնպէս Ն. Ք. 1200էն մինչեւ 800 տեւող չորս դարու ընթացքին տեւաբար նոր ցեղախումբեր կը գաղթէին հնդեւրոպացի – Թրակիացի մայր գանգուածէն եւ կը շարժէին դէպի Անատոլու։

Այդ շարժումներու պատմութիւնը չենք կրնար ամփոփել հոս, սակայն կը փակենք այս յօդուածը՝ նկարագրելով Ն. Ք. 700 – 600 օրհասական դարը։

Ինչպէս կը հասուննան ու կ՚իյնան պտուղներ, յաճախ նոյնը կը պատահի պետական կառոյցներուն։ 700 թուականին՝ կային երեք մեծ պետութիւններ, — Ասորեստան (Սեմական), Ուրարտու (Կովկասեան, որոշ հնդեւրոպական հպատակներով), եւ Փռիւգիա (հնդեւրոպական, բայց խառն ցեղախումբ հպատակներով)։ Դար մը ետք՝ անհետ կորած էին բոլորն ալ։ Ինչո՞ւ։

Պատճառը հնդեւրոպացի նոր ցեղերու «պայթումն» էր։ Ն. Ք. 700ին հնդեւրոպացի Կիմմերացիք արեւմուտքէն հարուածեցին եւ կործանեցին Փռիւգեան պետութիւնը, հաւանաբար Արմէնները, եւ ուրիշ՝ արդէն իսկ քիչ-կամ-շատ «տեղաւորուած» ցեղեր արեւելք քշելով։ Ն. Ք. 612ին հնդեւրոպացի Իրանական ցեղախումբ մը, Մարականը, դաշնակցելով հնդեւրոպացի Պարսիկներուն ու կովկասեան ծագում ունեցող Ուրարտացիներուն հետ, տապալեց Ասորեստանը, յաւէտ ջնջելով անոր մեծ մայրաքաղաքը՝ Նինուէն։ Սակայն Մարական նոր պետութիւնը եւ Ուրարտացիք չդիմացան երկար։ Կովկասէն անցնելով՝ Հայաստան մտաւ հնդեւրոպացի Կիմմերական ցեղախումբը, որ նախ կործանեց ներկայ Ազրպէյջանը, գրաւեց Ուրմիա լճի շրջանը, ապա ասպատակելով կարեց անցաւ ներկայ Հայաստանի մէջէն։ Կիմերները հաստատուեցան պոնտական լեռներու ստորոտը եւ հոն ձուլուեցան հնդեւրոպացի միւս ժողովուրդներուն հետ, սակայն անոնց հարուածներուն տակ կործանեցաւ Ուրարտական պետութիւնը։ Իր ռազմիկ - իշխանական դասակարգը գոնէ, բնաջնջուեցաւ կռիւներու ընթացքին, իսկ ողջ մնացողները ստիպուեցան դիմադրաւել՝ 600էն 550 թուականներուն՝ նոր սպառնալիք մը, – Արմէնները։

Ինչպէս ըսինք, որոշ վարկածներ կ՚ենթադրեն որ Արմէնները Ն. Ք. 1400էն ի վեր Եփրատի մօտ էին, կէս-ենթակայ՝ կամ Ուրարտացւոց, կա՛մ Խեթ եւ անոր յաջորդող Փռիւգական պետութիւններուն, իսկ ուրիշ վարկածներ ալ կ՚ենթադրեն որ միայն 800էն ետք դէպի արեւելք կը շարժեն Արմէնները։ Մէկ բան որոշ է։ Երբ Կիմմեր ասպատակող բանակներ արինաքամ ձգեցին Ուրարտուն, միակ «թարմ» ուժը շրջանին՝ Արմէններն էին։ Անոնք կամ նուաճելով, կամ Ուրարտացի իշխանական դասակարգին հետ խնամիական կապեր հաստատելով (հաւանաբար՝ երկուքն ալ) 600էն 550 թուականին տիրապետեցին Եփրատէն արեւելք՝ մինչեւ Այրարատեան դաշտ ու Վան տարածքին, Հին Հայաստանին։ Այս շրջանին, իշխող դասակարգը Հնդեւրոպացի էր աւելի՝ քան Կովկասեան, իսկ երկրագործ – ռամիկ ժողովուրդը՝ աւելի՛ Կովկասեան ցեղին կը պատկանէր, քան Հնդեւրոպականին։ Տիրապետող լեզուն հնդեւրոպական – արմենական լեզուն է, որ սակայն իր բառապաշարին մէջ ներմուծեց ուրարտերէն, խայաշերէն եւ աւելի ուշ՝ իրաներէն կամ պարսկերէն, որ նոյնպէս հնդեւրոպական լեզու է։ Մենք՝ թէ՛ «արիւնով» թէ՛ լեզուով եզակի խառնուրդի մը արդիւնքն ենք, ժառանգորդը՝ մեծ պետութեան մը (Ուրարտական) եւ զանազան հեծելորդ ցեղախումբերու։ Նման ձուլումներ շատ պատահած են պատմութեան մէջ, բայց մերը խրթին առեղծուած մըն է տակաւին, նկարագրուած պատճառներով։

Կը մնան ուրիշ առեղծուածներ։

– Ինչո՞ւ մենք զմեզ Հայ կը կոչենք, իսկ օտարները՝ Արմէն։ Հաւանաբար անոր համար, որ տիրապետող իշխանները էին ազգի միակ անձերը՝ որոնք ծանօթ էին օտարներուն. իսկ այդ իշխանները «Արմէն» կը կոչուէին։ Բայց ինչո՞ւ մենք զմեզ կը կոչենք Հայ, եւ ոչ Ուրարտացի։ Գիտութիւնը պատասխան չունի։ Իսկ ես, անձնապէս, ունիմ ենթադրութիւն մը։ Կը հաւատամ որ Արմէն եւ Խայաշա (կամ Հայ—սաս) ցեղախումբերու լուծումը պէտք է տեղի ունեցած ըլլայ բաւական կանուխ, Ն. Ք. 1300 - 1200 շրջանին, ինչ որ իր կարգին կը նշանակէ թէ ես... «կը հակաճառեմ» ակադեմիկոս Ջահուկեանի կարծիքներու մէկ մասին։ Այդ մէկը ընելու կը վարանիմ, եւ ուրեմն կը թողում ենթադրութիւն մը ըրած ըլլալու սահմանին մէջ, նկատելով որ զայն փաստակել անկարելի է, Թուրքիոյ կողմէ պեղումներու դէմ դրուած արգելքներու հետեւանքով։

Հայ ժողովուրդի կազմաւորման շրջանի պատմութիւնը այս վարկածներու կառոյցին պէս խախուտ է։ Վաղը կրնայ փոխուիլ ամէն ինչ։ Ոչի՛նչ հաստատ է։ Առ այժմ, սակայն, ա՛յս է վիճակը։

ԽԱՉԻԿ ԹՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱԿԱԴ. ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

Ակադ. Լեւոն Խաչիկեանի ծննդեան 60ամեակը առիթ ընծայած է Փրոֆ. Ասատուր Մնացականեանի, որ բնութագրէ անխոնջ աշխատանքը Երեւանի Մատենադարանի տնօրէնին։

Ցիշողութեան ճամբով արձանագրած է, թէ 1940ական թուականներուն, Լեւոն Խաչիկեան աշխատելով Մատենադարանին մէջ, յաջորդական կարգով լոյս ընծայած է Վանական Վարդապետին «Ցաղագս տարեմտին», Զենոն Իմաստասէրին «Ցաղագս բնութեան» երկերը՝ պատշաճ ուսումնասիրութիւններով, ինչպէս նաեւ առանձին յօդուածներ նուիրուած Վարդան Արեւելցիի քերականութեան, Գրիգոր Մագիստրոսին գրի առած «Մ՚տայր ինձ գծուխ ծխանի»ին, Մովսէս Խորենացիի «Պատմութիւն Հայոց»ին հետ կապուած քանի մը հարցերու քննութեան։

Փրոֆեսէօրը, ապա, «Սով. Հայաստան» օրաթերթին մէջ հրատարակած իր յօդուածով մատնանշած է ակադեմականին յաջորդական աշխատութիւնները նուիրուած Յակոբ, Յովհաննէս, Մատթէոս Ջուղայեցիի, Կոնստանդին Բարձրաբերդցիի, Սարգիս Աբեղայի, Յակոբ Սանահնեցիի, Յովհաննէս Քռնեցիի եւ շատ ուրիշներու երկերուն, միշտ հետազօտական վերլուծումի բովէն անցնելով։

Բացառիկ արժէք ունին Լ. Խաչիկեանի այն յօդուածներն ու հետազօտութիւնները, որոնք կոչուած են բացայայտելու միջնադարեան Հայաստանի արհեստներուն տեսակները, արհեստաւորական եղբայրութիւնները, տնտեսական գործառնութիւնները, ընկերային շարժումները, առանձին իշխանութիւններուն յամառ պայքարը օտար բռնակալութիւններու դէմ եւայլն։ Ասոնցմէ են, օրինակ, Փոքր Հայքի ընկերային շարժումներուն նուիրուած մենագրութիւնը, Սիւնեաց Օրբելեաններու Բուրթելեան ճիւղին, Արտազի հայկական իշխանութեան եւ Ծործորի դպրոցին, Երզնկայի արհեստաւորներուն կազմած եղբայրական միութեան վերաբերեալ փաստացի ուսումնասիրութիւնները։

Առանձին ճիւղ մը կը ներկայացնեն ակադեմականին պրպտումներուն այն արդիւնքները, որոնք կը վերաբերին մեսրոպեան եւ նախամեսրոպեան դպրութեանց հարցերուն։

Ակադ. Լ. Խաչիկեան «Հայ ժողովուրդի պատմութեան» 4րդ հատորին գլխաւոր խմբագիրն է եւ բովանդակութեան կարեւոր մասը իր գրչին կը պատկանի։ Այդ հատորով ընթերցողներուն ներկայացուեցաւ ԺԴ. – ԺԸ. դարերու հայ ժողովուրդին պատմութիւնը։

Կոթողային աշխատութիւն մը կը նկատուի անոր գրչին պատկանող այն քառահատորեակը, որ կը կոչուի «Հայերէն ձեռագրերի յիշատակարաններ» եւ կ՚ընդգրկէ շուրջ 3.000 ձեռագիրներէ քաղուած, բայց այդ թիւէն շատ աւելի յիշատակարաններ եւ յիշատակագրութիւններ։ Ասոնք վերջին տարիներու հայագիտութեան արձանագրած մնայուն նուաճումներէն մէկն է։ Այդ պատկառելի հատորներով հրապարակ հանուած են նիւթեր եւ ասոնք ներկայացուած են կարելիութեան սահմաններուն մէջ ամբողջական գիծերով, ճշգրիտ վերծանումներով, հարուստ ծանօթագրութիւններով, ճոխ ցանկերով եւ ընդարձակ ու խոր ներածականներով։

Փրոֆեսէօրը այնուհետեւ անհրաժեշտ նկատած է յիշելու, որ ակադեմականը շուրջ քառորդ դարէ ի վեր կը վարէ Մատենադարանին տնօրէնի պատասխանատու պաշտօնը։ Եթէ, գիտել տուած է Ա. Մնացականեան, մինչեւ 1959 ակադեմականը կրնար օգտուիլ նաեւ իր նախորդներուն փորձառութենէն եւ հմտութենէն, այդ թուականէն ետք արմատապէս փոխուած է վիճակը, քանի Մատենադարանը սովորական գրադարան հիմնարկութիւն ըլլալէ դադրելով՝ դարձած է գիտահետազօտական հիմնարկութիւն։ Հրապարակ եկած է նոր պահանջը, այն է յատուկ պատկերացում ունենալ Մատենադարա-

ՀՈՂԱՐՏՈՒՔ

ԱԼԵՔՍԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Իր անմիջական սիրելիներուն, ապա նաեւ Մարսէյլի հայ գաղութին խոր ցաւ պատճառեց Ալեքսիս Մելքոնեանի յանկարծական մահը։

Կեանքով լեցուն, կեանքը սիրող, չէն, զուարթաբարոյ մարդ մը որ իր մէջ կը պահէր զգայուն սիրտ մը։

Կեանքին դէմ պայքարող, գործունեայ, միշտ լաւատես իր նախաձեռնութիւններուն մէջ անձ մը որ օժտուած էր մարդկային ազնիւ զգացումներով եւ առաքինութիւններով։

Ազգանուէր, հիւրասէր, առատաձեռն հայ մը որ իր ընտանեկան յարկէն ներս նախանձելի կերպով կը պահէր հայրենի բարքերն ու սրբութիւնները։

Ալեքսիս Մելքոնեան ծնած էր Թուրքիա, Պիլէճիք քաղաքը 1904ին։ Բազմաթիւ ազգակիցներու նման, դեռ պատանի, կը լքէր ծննդավայր եւ շրջապատ ու իր ծնողքներուն հետ կը գաղթէր Պուլկարիա։ Երկու տարուան կայքէ մը վերջ, Մելքոնեան ընտանիքը կ'ընտրէր Ֆրանսան որպէս ապահով հող եւ 1923ին ոտք կը դնէր Միջերկրականի մեծ նաւահանգիստը՝ Մարսէյլ, որ եւ պիտի ըլլար վերջին հանգրուանը։ Երիտասարդ հասակին մէջ, յամառ աշխատանքով, անխախտ կամքով, զոհողութիւններով սկըսած էր յաջողութիւններ արձանագրել իր գործին մէջ, հասնելու համար հետզհետէ ընկերային բարեկեցիկ եւ ապահով դիրքերու։

Ալեքսիս Մելքոնեան ընդլայնեց իր հորիզոնը եւ ուղղակի մտաւ ազգային գործերու մէջ 1965ին, ըլլալով փոխատենապետ Հարաւային Ֆրանսայի Թեմի Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան։ 1974էն սկսեալ եւ մինչեւ իր մահը վարեց ատենապետի պաշտօնը։ Իր անմիջական գործակիցները, իրեն հետ մօտէն ու հեռուէն յարաբերութիւն ունեցողները գտան անկեղծ Հայ մը որ ամէն բանէ առաջ եւ ամէն բանէ վեր փնտռեց իր ժողովուրդին ազգային վերելքը հետեւելով օրինաւորութեան ուղիին։ 13 տարիներու իր պաշտօնավարութեան ընթացքին ջանաց իր բոլոր միջոցներով ուղիղ ճամբուն վրայ բերել անոնք որոնք կը նախընտրեն գաղութի մը պառակտուած վիճակը քան ազգային օրինաւոր եւ արդիւնաւէտ կեանքը։ Ալեքսիս Մելքոնեան երբեք չվարանեցաւ ճշմարտութիւնները բարձրաձայն ըսել ուր որ պէտք էր, եւ բռնել անդրդուելի կեցուածք քանի խորապէս համոզուած էր որ այս գաղութը անպայման պէտք է գտնէր իր ազգային – եկեղեցական անդորրութիւնը, բոլորուելով Ազգային Առաջնորդարանի շուրջ, որ միակ օրինաւոր Թեմական վերին մարմինն է։

Ալեքսիս Մելքոնեան իր ողջութեան երջանկութիւնը չունեցաւ իրականացած տեսնել իր խոր տենչերը։ Այսօր, ան, անդենականին մէջ, կը շարունակէ յուսալ եւ անկասկած իր հոգին պիտի խայտայ լոյսերու մէջ երբ տեսնէ Հարաւային Ֆրանսայի Թեմը միահամուռ, հաւաքական խանդավառութեամբ լծուած ազգային եւ եկեղեցական շինարար աշխատանքի։ Իր մահկանացուն կնքեց Յունիս 21ին Սպանիա։ Յուղարկաւորութիւնը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, եւ գաղութի բոլոր հոգեւոր հովիւներու մասնակցութեամբ, տեղի ունեցաւ Յուլիս 3ին, Մարսէյլ, Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ։ Դամբանականներ խօսեցան Ցակոբ Եպս. Վարդանեան եւ Հարաւային Ֆրանսայի Թեմի Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան անունով՝ Կարապետ Ճանիկեան։

Ցարգանք իր յիշատակին։

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

նին բազմադարեան շերտերուն մէջ ննջող պատմագրութեան, փիլիսոփայութեան, իրաւաբանութեան, գրականութեան, երաժշտագիտութեան, տիեզերագիտութեան, բառարանագրութեան, քերականագիտութեան, մանրանկարչութեան, մատենագիտութեան եւ շատ ուրիշ բնագաւառներուն մասին։ Ասկէ զատ անհրաժեշտ էր հմտանալ ձեռագիրներուն տառատեսակներուն, առողանութեան նշաններուն, խազերուն, կողքերուն, ներկ ու մելանին եւայլնի մէջ։

Ա. Մնացականեան վերջացնելով իր գրութիւնը արձանագրած է հետեւեալը.

–« Այստեղ չենք կարող չյիշել Մատենադարանի աշխատանքներին առընչուող մի կարեւոր առանձնայատկութիւն։ Ցայտնի է, որ նրա աշխարհահռչակ գանձերի ծնունդն ու զարգացումը կապուած են եղել հայ աւատատիրական կարգերի եւ հայ եկեղեցու գործունէութեան հետ։ Խաչիկեանի ամէնօրեայ հոգատարութեան տարիկաներից մէկն էլ այն է եղել, որ պատմական այդ իրողութիւնը ճիշդ ընկալուի եւ առիթ չտայ ստուեր գցելու մեր ժողովրդի մտքի ու ոգու հանճարեղ արգասիքներից եւ ոչ մէկի վրայ՝ նրանց գնահատման ժամանակ »։

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ «ՍԵՆՆԵԱԿ»Ի ՄԱՍԻՆ

Գրեց՝ Գր. Պըլտեան

Պէյրութ 1978, տպարան Շիրակ

ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆԻ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկուշաբթի օր (Յուլիս 10), Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին լեցուն էր բազմութեամբ մը, որ եկած էր իր վերջին յարգանքը բերելու ողբացեալ Սեդրակ Քարեանի։

Արարողութեան կը նախագահէր Սերովբէ Արք. իր շուրջն ունենալով Գիւտ Եպիսկ. եւ քահանայից դասը։ Դագաղը ծածկուած էր բազմաթիւ ծաղկեպսակներով։

Արարողութենէն ետք, դամբանական մը խօսեցաւ Կաթող. Պատուիրակ՝ Սերովբէ Արք., որ ծանրացաւ գլխաւորաբար ողբացեալին կենսագրական դիծերուն վրայ, Խարբերդէն՝ Պոլիս, ապա՝ Փարիզ։ Ցիշենք այս առթիւ որ Սեդրակ Քարեանի մէկ կարեւոր պաշտօնն եղած է, Ա. պատերազմին վաղորդայնին, Պատրիարքարանին կողմէ՝ որպէս ներկայացուցիչ Պատրիարքին երթալ Աթէնք, Նիռ - Իսթ – Ռըլիֆի մօտ, գաղթականներու եւ որբերու վիճակը քննելու եւ տեղեկագիր պատրաստելու։ Եղած է, Փարիզի մէջ, ընդհ. քարտուղար ՀՕԿի եւ վարիչ քարտուղար ու յետագային պատուոյ նախագահ Կարմիր Խաչի, որ իր սրտին ամէնէն մօտ կազմակերպութիւնը կը նկատէր։

Սերովբէ Արք. յայտնեց նաեւ թէ ողբացեալը համամիտ չէր, որ աշխարհականներ դամբանական խօսին եկեղեցին, այդ իսկ պատճառով Պանեէօ – Փարիզէնի գերեզմանատան մէջ է, որ յանուն Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան խօսեցան Ն. Պշտիկեան եւ Պ. Կէնճեան։ Այս վերջինը մանաւանդ ծանրացաւ Սեդրակ Քարեանի կուսակցական գործունէութեան վրայ եւ անոր կատարած պատասխանատու դերին Պոլսէն՝ Փարիզ։

Անհատական ծաղկեպսակներէ զատ, ծաղկեպսակ ղրկած էին նաեւ Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը, Հ. Բ. Ը. Մ.ը, Կարմիր Խաչը, Հնչակեան կուսակցութիւնը, զանազան այլ կազմակերպութիւններ եւ ֆրանսացի բարեկամներ։

Սերովբէ Արք. յայտնեց նաեւ թէ հասած էին բազմաթիւ ցաւակցական հեռագիրներ, որոնցմէ կարդաց մէկը միայն՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսինը։

×

Պանեէօ – Փարիզէնի գերեզմանատան մէջ է, ուր կան արդէն բազմաթիւ հայ մտաւորականներ, որ կը հանգչի Սեդրակ Քարեան, մէկը եւս, մեր գաղութին դիմագիծ տուող անձերէն եւ որոնց պակասը, օրէ օր աւելի զգալի կը դառնայ։

Ա. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՏՆԱԳՆԴԱԿԻ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Վարդենիսի շրջանային նորակառոյց մարզադաշտին վրայ Հայաստանի ոտնագնդակի վեթերաններու խումբը հանդիպում մը ունեցած է տեղւոյն երիտասարդական խումբին հետ եւ յաղթած 3ի դէմ 5 կէտով։ Վեթերաններու խումբէն խաղցած են Ալեքսանդր Կովալենկօ, Լեւոն Իշտոյեան, Նիկոլայ Ղազարեան, Մանուկ Սեմերճեան եւ Յովհաննէս Աբրահամեան։ Խումբը ներկայիս կը պատրաստուի մասնակցելու Յուլիս 19–23 Թիֆլիսի մէջ տեղի ունենալիք բաժակի մրցումներուն՝ որոնք նուիրուած են վրացի մարզիկ Աւթանդիլ Ղողոբերիձէի։

ԷԴՄՈՆ ՔԷՕՍԱՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ

Բեմադիր Էդմոն Քէօսայեան աւարտած է « Փորձութիւն » շարժանկարը, որ պատրաստուած է Սերօ Խանզադեանի « Մխիթար Սպարապետ » վէպի հիման վրայ։ Երկու մասէ բաղկացած ժապաւէնը, զոր պատրաստած են «Մոսֆիլմ» եւ «Հայֆիլմ» արուեստանոցները, կը ներկայացնէ մէկուկէս դար առաջ պատահած դէպքերը։ Դերեր ստանձնած են Մոսկուայի, Լենինգրադի եւ Երեւանի անուանի դերասանները։

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՁԱՅՆԵՐ

Ալ. Սպենդիարեան տուն – թանգարանին մէջ կը գտնուի միջին դարերուն տարածուած հայկական ժողովրդական երեք լարանի նուագարան մը՝ փանփիռը (բամբիռ)։ Շատոնց մոռցուած, բայց Մ. Խաչատրեանի կողմէ վերահաստատուած այս նուագարանին մէկ օրինակը ամբողջացուցած է թանգարանի հաւաքածոն։ Հոս մեծ աշխատանք կը տարուի արեւելեան ժողովրդական երաժշտական գործիքներու ուսումնասիրութեան եւ տարածման ուղղութեամբ։ Արեւելքի երաժշտութեան ջերմ երկրպագու եւ խորապէս գնահատող Ալ. Սպենդիարեան՝ կէս դար առաջ, Անդրկովկասեան մամուլին մէջ հայերէն, ադրբեջաներէն եւ ռուսերէն յօդուածներ ստորագրած է արեւելեան ժողովրդական նուագարաններու նշանակութեան եւ ապագայի մասին։ Ներկայիս տուն – թանգարանին մէջ ստեղծուած է ժողովրդական նուագարաններու ուսումնասիրութեան կեդրոն։ Հաւաքածոյին մէջ կան ոչ միայն արեւելեան ծագումունեցող նուագարաններ, այլեւ աշխարհի այլ ժողովուրդներու նուագարաններուն նմանները՝ որոնց մէջ քիչ չեն եզակի օրինակները։ Կը նախատեսուի կառուցանել յատուկ ցուցասրահ մը եւ դասախօսութեանց ու համերգի սրահ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

Օսմանը գինին խմեց հէնց շշի բերանից ու դատարկ շիշը թափով հարուածեց սայլի մօտ պպզած Մխսաք աղայի գլխին։ Ապա տարճանակը հանեց, ուղղեց սայլի անիւին կպած – կանգնած երեխայի վրայ։ Հաջի Քասեմը ծղրտաց, թռաւ դէպի իգյրաշին։ Օսմանը կրակեց, երեխան ընկաւ՝ ձեռքերը տատին պարզած։

Ջարդն սկսուեց։ Ասկեարներն ու ոստիկանները սրերով ջարդում էին սոսակոմից կծկուած, խռնուած տղամարդկանց, կանանց, երեխաներին՝ ով ընկնում էր մրերի ու սուինների բերանը։ Մի ասկեար Հեղինէի վրայից պոկեց նրա շորը։ Աղջիկը սոսկաց իր մերկութիւնից։ Նա թափով հրեց Թուրքին, ցատքեց կամրջի եզրապատին ու իրեն նետեց դէպի Եփրատի ալիքները։

... Դիմացը կապոյտ մշուշ էր, զարմանալի թեթեւութիւն։ Ջրեղէն մշուշի մէջ Հեղինէն տեսնում էր յոյսի աստղը՝ Ներսէս Զալուշի պատկերը... Ցիշեց, որ ինքը լաւ լողալ գիտի։ Կապոյտ մշուշն աւելի ցանկալի դարձաւ։ –– «Ճեպի՛ր, աղաւնեա՛կս, ճեպի՛ր ի երկինս »։ Օ՛, կապոյտ Եփրատ։ Օ՛, մայր Հեպիտի, քոյր Նանէի, օ, Անահիտ կապոյտ, կապոյտ Եփրատ »։

Հաջի Քասեմի ու նրա հարսների վրայից Թուրքերը պոկեցին մինչեւ անդամ կարճճիտք զուլպաները։ Հաջի Քասեմն ամուր բռնել էր դեռ ողջ մնացած երկու թոռնիկների ուսերը եւ ճչում էր.

— Մահմեդական ենք դառնում, խնայեցէ՛ք...

Սուրը ձեռքին մի ղզլի մօտեցաւ նրան։

–– Թոռներիդ տուր, Հաջի Քասեմ։ Կը փրկեմ՝ Ալլահի սիրուն։

Հաջի Քասեմը ճանկերով պոկեց ղզլի մօրուքը, ապա եղունգները խրեց նրա աչքերի մէջ։ Մոլլաները թափուեցին նրա վրայ ու ծուատեցին։

Հաճի Քասեմի կատուն իր զոյգ ձագերն առաւ բերանը ու փախաւ...

×

Քեմալ բէյը իր կարճ սրի վրայ լերդացած արիւնը սրբեց Գերասիմ վարժապետի ծուատուած սերթուկի քղանցքով եւ անմեղ խորհուրդ հարցնողի պէս՝ թեքուեց դէպի նա։

— Հիմա կը գա՞ս մեր ճշմարիտ հաւատին, էֆէնդի։ Թէ քեզ էլ մորթեմ քո անհրոջ նման։

Գերասիմ վարժապետ անվրդով նայեց նրա տաք սրին։

–– Բացի սպանելուց, այլ բանի ընդունակ չէք, բէյ։

Քեմալ բէյն սկսեց շոյել նրա սմքած կզակը՝ արդեօք սրի մի հարուածով կարո՞ղ է կտրել այս շլինքը։

Անսպասելի երեւաց Գուրբան Ալին։ Եկաւ՝ ձին չափ գցած, փոշի բարձրացնելով ու տնկուեց Քեմալ բէյի առջեւ. բէյը չար նայեց նրան։

–– Բէյ աղա, գոռաց Գուրբան Ալին։ Մի սպանիր, բաց թողէք, ազատացէք վարժապետ էֆէնդուն։ Ձեր որդի Մեհմէդը տարճանակը դէմ է արել սեփական քունքին։ «Մուհալիմիս բերէք, պահանջում է, կամ ես կը սպանեմ ինքս ինձ։ Ձեր հանըմը ուշաթափ ընկած է Մեհմէդի ոտքերի տակ։ Ինձ ուղարկեց...

Քեմալ բէյը դողաց՝ զայրոյթից։ Վարժապետը ուշաթափուեց։ Գուրբան Ալին իջաւ ձիուց, սկսեց տրորել նրա ականջները, ուշքի բերել։ Վարժապետը ուշքի եկաւ, բռնեց ոստիկանի փէշը։

–– Գեղամիս գտիր, թէ նա ողջ չէ, ես կը կործանեմ ինձ։

Գուրբան Ալին Գեղամին գտաւ դեռեւս ողջ մնացած մի խումբ Հայերի մէջ։ Սրանք արիւնլուիկ, վիրաւոր ու զազրազած խռնուել էին մի ժայռի տակ եւ քարերով պաշտպանւում էին սպանիչներից։ Զինուորները նրանց գնդակահար էին անում հեռուից։

Գուրբան Ալին Գեղամին բերեց հօր մօտ։ Հայրը փաթաթուեց որդուն, ուշքը նորից կորցրեց։ Գեղամը դարձաւ դէպի ոստիկանապետը եւ խօսեց բոլորովին անշփոթ.

–– Իմ ձեռքը չի դողայ քո բուկը կըտրելուց։ Իսկ այդ օրը կը գայ։

Նա ու Գուրբան Ալին Գերասիմ վարժապետին դրին ձիու վրայ ու տարան։

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(108 - Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԻԷՆ.— Այրի Տիկին Մարտիրոս Զոպոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 23, ժամը 10ին Քարմելի մատրան մէջ՝ 40, Ռիւ Վիմէճ, Վիէճ, իրենցամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԶՈՊՈՅԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Այս առթիւ Տիկին Զոպոյեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Աստղիկ Սէֆէրեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Կապ. Խաչի Պանեէօյի մասնաճիւղին փոքրիկն Արմէն Բէճմէզեանի յիշատակին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Օհանեան եւ զաւակները 100 Ֆ. կը նուիրեն Հայ Ուս. Օգն. Միութեան, Տիկին Նեկտար Փափազեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պլ. Օտոյի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Վարդուհի Տէրտէրեանի թաղման փ. ծ. այրի Տիկին Տուտու Պօղոսեան 20 Ֆր., Աշխէն Պօղոսեանի թաղման, Փ. Ծ. Տէր եւ Տիկին Եղիազար Մելքոնեան, Պօմոնի Կապ. Խաչի վարչութիւն 50ական, Տէր եւ Տիկ. Յովսէփ Տէմիրճեան (դպրոցին) 100, Տէր եւ Տիկ. Արշակ Մերոյեան, Արմաղանեան ընտանիք 20ական, Պ. Յարութիւն Տէրոյեան, Տիկ. Զարուհի Քէչիշեան, Տէրիկեան ընտանիք 50ական, Տիկ. Տուտու Պօղոսեան 30, Տիգրան Յուսիկեանի քառասունքին առթիւ Արմաղանեան (դպրոցին) 20, Տէր եւ Տիկ. Կօթիէ 20 եւ 20 դպրոցին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՓՈՔՐ ՀԱՅՔԻ ՍԻՄ—ՀԱՃԻ ԳԻՒՂ ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մարգուանի եւ Ամասիոյ մասին կարգ մը ծանօթութիւններով: Կը ծախուին

Բալուեան գրատունը
9, Rue de Trévise, 75009 Paris

Հ. Սամուէլեան գրատունը
51, Rue Monsieur le Prince
75006 Paris

եւ հեղինակին մօտ՝
Baravian
34, Ave Carpeaux
95400 Arnouville les Gonesse

Գին՝ 15 ֆրանք

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D

Collège Arménien Samuel Moorat
26, Rue Troyon — 92310 SEVRES
Tél. : 027-68-28

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մուշեղ Անդրանիկեան 30 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Արամ Տէրտէրեան 50: Կ. Մէհլէճեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկ. Արամ Տէրտէրեան 50: Ա. Վարդեվառեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Խսկիճեան, Տէր եւ Տիկ. Յակոմ Կէօնճեան 20ական: Գր. Կէրկէրեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Քեհեաեան 20, Հայ Արի եւ Արենոյշներ 100, Տէր եւ Տիկ. Հարոյեան 10: Հ. Միզիքեանի յիշատակին Գր. Աւետեան 30, Ժան Մելքոնեան 50, Տիկ. Ժոզէֆին Ստեփանեան եւ զաւակները 100: Ս. Պէչիթեանի յիշատակին Պր. Պէչիթեան 150: Արշալոյս Աբգարեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկ. Հայկ Ֆրէնկեան, Ժան Աճէմեան, Տէր եւ Տիկ. Հելվաճեան, Պօմոնի Կապ. Խաչ, Հայկուհի Շալճեան, Արմենակ Զաքարեան, Ժան—Ֆիլիփ Պապէտիկեան 50ական, Տիկ. Խօրտէքեան, Տիգրան Ղազարեան 20ական, Տէր եւ Տիկ. Ժան—Մարք Կ իւլեան 100: Խորէն Տէր-Նազարէթեանի յիշատակին Նազարէթեան, Աւետիսեան եւ Հրաչեան ընտանիքներ 200, Ֆրք., Մարի Սուքիասեան, Տիկ. Վ. Պարոնեան եւ զաւակները, հանգուցեալին թոռնիկները, Նազարէթեան եղբայրներ եւ Մարգար Աւետիսեան 100ական, Տէր եւ Տիկ. Ֆէրտի Հրաչեան 250, Արշալոյս Տէր-Նազարէթեան 70, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Ասլանեան, Ասլանեան եղբայրներ 30ական, Յովհաննէս Յակոբեան 10: Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Պասմաճեաններու յիշատակին (Լիոն) Տէր եւ Տիկ. Պասմաճեան Մարտիրոս 200, Վասպուրական սրահի բարեզարդման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը

ՆՈՅ. 5ԻՆ ժամը 15էն 24:

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ
ՑԵՐԵԿԵԱՑ ԵՒ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ
1978 - 79

Տարեշրջանի արձանագրութիւնները բացուած են:

Վարժարանը կը կիրարկէ ֆրանսական ամբողջական ծրագիրը: Կարեւորութեամբ կ'աւանդուին նաեւ հայեցի ճիւղեր:

Օտար երկիրներէ եկող աշակերտները ֆրանսերէն լեզուին փութով վարժացնելու համար մասնաւոր դասընթացքներ հաստատուած են:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ECOLE TEBROTZASSERE
INTERNAT ET EXTERNAT
CLASSES
PRIMAIRES ET SECONDAIRES (1cycle)

Préparation au B. E. P. C.
Enseignement de la langue et de la civilisation arméniennes.

DIRECTION

S'adresser à :

Direction de l'Ecole Tebrotzassère
1, Bd. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE
Tél. : 927-01-72

Voyage en Arménie

du 29 JUILLET au 12 AOUT

2 JOURS MOSCOU, 8 JOURS EREVAN, 2 JOURS TBILISSI, 3 JOURS LENINGRAD

Accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

Hôtel première catégorie, pension complète, Excursions

×

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի

ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ

ՍԵՊՏ. 28էՆ ՀՈԿՏ. 12

Կ'ընկերանայ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով արձանագրուիլ ՕԳՈՍՏ. 30էն ԱՌԱՋ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Varoujan SARKISSIAN

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — 69 Lyon — Tél. : 60-13-66
Tél. : (78) 60-13-66 — Télex 900287
Licence organisatrice : A 529
Départs par avion de PARIS — MARSEILLE ET LYON

mondotours

2, rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 073-32-64 266-50-12 073-30-64

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
19
MERCREDI
19 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 230 Ֆ.	Վեցամսեայ	125 Ֆ.	
Արտասահման	Տար. 260 Ֆ.	հատը	1 Ֆ. 60	

LE NUMERO 1,60 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.165 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.165

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԵՏՈՐ ԿՈՒԼԱԿՈՎ, 61 տարեկան, որ Բրեժնեւի յաջորդը կը նկատուէր (մանաւանդ այս վերջինոյն ծանր հիւանդութեան լուրերէն ի վեր) յանկարծամահ եղաւ անցեալ օր: Ռոմանովի հետ, Կուլակով ամէնէն երիտասարդն էր խորհրդային 31 ղեկավարներէն:

ԼՈՆՏՈՆԻ մօտ, Լիտսի դղեակին մէջ է, որ հովանաւորութեամբ Միացեալ Նահանգներու, սկսաւ Եգիպտացիներու եւ Իսրայելացիներու հանդիպումը: Անգլիական ապահովութեան սպասարկութիւնները արտակարգ միջոցներ ձեռք առած են պաշտպանելու համար իրենց հիւրերը: Դղեակը ինքնին միջնաբերդ մը կը նկատուի: Այս ժողովը մեծ յոյսերու դուռ չի բանար թէեւ Ճերուսաղէմ փութի համաձայն Սատաթ տրամադիր է ընդունելու որ իսրայելեան ուժեր մնան արեւմտեան ափը հինգ տարուան փոխանցման շրջանի մը համար բայց եգիպտական բացայայտ դիրքը տարբեր է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ դատարանները արձակուրդի շրջան չունին եւ ընդհակառակն նոր թափով եւ աշխուժով կը դատեն այլախոհները: Գերագոյն Ատեանը կը քննէ գիտնական Եուրի Օրլովի վերաքննութեան դիմումը: Միւս կողմէ Ուկրանիոյ մէջ ալ սկսած է դատուիլ երաւգէտ մը՝ Լուկանիէնկօ, որ մահուան դատապարտուած էր 1961ին, այն ամբաստանութեամբ թէ փորձած էր «մարքսիստ խմբակ մը կազմել, որ առաջ կը դնէր Ուկրանիոյ ինքնորոշումը»: Պատիժը յետագային վերածուած էր 15 տարի գուլագի: Ազատ արձակուելէն ի վեր ելեկտրական բանուոր եղած է բայց կրկին ձերբակալուած, նախաձեռնողներէն ըլլալով Հելսինքիի համաձայնագրերու գործադրութեան հսկողութեան ուկրանական մարմնին:

ՊՈՆԻ մէջ, ուր տեղի կ'ունենար, ճարտարարուեստականացած եօթը երկիրներու վեհաժողովը կարգ մը որոշումներ տուաւ, որոնք միասնական կեցուածքի փաստ են, որոշ հարցերու նկատմամբ: Նախ միացեալ ճակատ կազմեցին ահաբեկչութեան եւ օդանաւային «առեւանգում»ներու դէմ: Որոշած են նաեւ զարկ տալ համաշխարհային տնտեսութեան: Ընդհ. ձեւով, ժողովը յաջողութիւն մը կը նկատուի:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարը՝ Խօջէլին հինգ օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Նորվեկիա:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պետութեան Ապահովութեան Ատեանին առջեւ է որ կը դատուին 14 պրըթոն ահաբեկիչներ, որոնցմէ երկուքը կը մերժէին ֆրանսերէն արտայայտուիլ բայց դատարանն ալ պրըթոնը չընդունեցաւ ոչ ալ՝ թարգման բերաւ: Վերսայլի ահաբեկումը մանաւանդ բաւական վնաս բերած է Պրըթոններուն եւ պակսեցուցած իրենց դատին համակիրները:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ժողովուրդին 10 առ հարիւրը (23 միլիոն հոգի) բոլորովին անգրագէտ է եղեր, նոր քննութեան մը համաձայն: Ոչ հարցարան մը կրնան լեցնել, ոչ իսկ ժամանակացոյց մը կարդալ: Պատճառն այն է որ, օրինակ Նիւ Եորքի լիսէները, ուշիմ եւ աշխատող աշակերտն ալ դասարանը կ'անցնի տարւոյն վերջ, անբան եւ չաշխատողն ալ: Որովհետեւ, ընկերաբանական գետնի վրայ լաւ չէ եղեր որ տղայ մը ետ մնայ եւ ուրեմն նախընտրելի է, որ 17 տարեկանին գրել, կարդալ եւ հաշուել չգիտնայ:

ԻՐԱՔ սկսած է գլուխ բռնել Խորհ. Միութեան եւ նախագահ Պաքր ազդարարութիւն մը ըրած է Խորհ. Միութեան եւ Համայնավար կուսակցութեան, անուղղակի կերպով, Պաասական յեղափոխութեան տասնամեակին առթիւ արտասանած ճառին ընթացքին:

ԼԻԲԱՆԱՆ խախուտ խաղաղութիւն մը կ'ապրի կրկին եւ ընդհանրապէս «մահամերձ Պետութիւն» մը կը նկատուի, որու նախագահն ալ «դատապարտուած է ցըմբուր խմել բաժակը»: Պէշիր Ճեմայէլ չի քաշուիր ըսելու Սարգիսի համար թէ մընացեր է կամ գացեր է, շատ կարեւոր չէ:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, լեփ-լեցուն հանրակառք մը Նեղոսը ինկած է, որովհետեւ վարորդը կը փորձէր խուսափիլ արկածէ մը, ուրիշ կառքի մը բախելով: Շուրջ հարիւր մեռեալ կայ:

ՄԵՔՍԻԿԱՅԻ մէջ ալ, կառուղիի մը վրայ քարիւղատար կառք մը պայթած է: Քանի մը տասնեակ զոհ կայ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒԼԻՍ 18ի «կարեւորագոյն» լուրը սակայն վերոյիշեալներէն ոչ մէկն է, այլ Միշէլ Փոլնիթիէի, պելժ, արտաքսուիլը Ֆրանսայի շրջապտոյտէն, որովհետեւ բժշկական հակակշիռը ցոյց տուած էր որ տոփէ եղած էր: Թէեւ «մեղա՛յ» մը ըսեր է բայց օգուտ չէ ունեցած եւ Ֆրանսայի շրջանը արատաւորուած կը նկատուի այլեւս:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԴԺԳՈՀ ԵՆ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

—o—

Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը մասնաւոր հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է արեւմտեան մամուլին մէջ լոյս տեսած հայանպաստ յօդուածներուն առթիւ: Վերջերս, արդէն Հիւրիէթ ալ վրդովումով կ'արտայայտուէր մանաւանդ Տէր Շփիկըլ եւ Էքոնոմիսթի մասին, որոնք կ'անդրադառնային Թուրք դիւանագէտներու դէմ եղած ահաբեկումներուն, որոշ «հասկացողութիւն» ցուցաբերելով: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը իր հաղորդագրութեան մէջ կ'ըսէ թէ «այդ լուրջ թերթերէն կ'ակնկալուի արդարադատ եւ իրողութեան համապատասխան հրատարակութիւններ պատահած դէպքերու մասին, եւ ոչ թէ սխալ եւ դիտումնաւոր լուրեր տալ եւ ահաբեկիչները պաշտպանել»:

Պոլսոյ թերթերը կ'աւելցնեն թէ.—

Այս ուղղութեամբ գրութիւններ հրատարակուած էին Տէր Շփիկըլ եւ Էքոնոմիսթի նման աշխարհածանօթ թերթերու մէջ, որոնք պաշտպանած էին հայ ահաբեկչական կազմակերպութիւնները եւ կը պնդէին թէ Հայաստանի հողերը թրքական գրաւման տակ են:

Արտաքին նախարարութենէն բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը յայտնեց թէ ձեռնարկներ կը կատարեն այսպիսի հրատարակութեանց դէմ, փափաքելով որ չարամիտ Թուրք հայրենակիցներն ալ նոյն հակազդեցութիւնը ցոյց տան, ժողովրդավար միջոցներով:

Թուրք Արտաքին նախարարութիւնը «դիւանագիտական ճամբով» կը շարունակէ իր պայքարը, ընդդէմ օտար մամուլին հակաթուրք հրատարակութիւններուն:

ԼԻԲԱՆԱՆ

Հայ համայնքի համակրական կեցուածքը հանդէպ նախագահ Սարգիսի

Խորհրդարանի նախագահ Քամէլ Ասաատ Հինգշաբթի, Յուլիս 6ին, կէսօրին հեռաձայնային հաղորդակցութեան մէջ մտած էր հայ երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ ընկ. Մելքոն Էպլիղաթեանի հետ՝ անոր հաղորդելով Հանրապետութեան նախագահ Իլիաս Սարգիսի որոշումը, հրաժարելու մասին: Լիբանանեան Խորհրդարանէն ներս հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներու անունով, ընկ. Մ. Էպլիղաթեան խոր ցաւ յայտնեց Հանրապետութեան նախագահին որոշման համար, ու ատիկա ազգային աղէտ մը նկատելով, Քամէլ Ասաատէն խնդրեց ճիգ չխնայել նախագահ Իլիաս Սարգիսը տարհամոզելու համար որ ետ քաշէ իր հրաժարականը ու շարունակէ տէր կանգնիլ իր պատմական իրաւասութեանց:

Երէկ, Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէէն պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ ընկ. Հրաչ Թուրիկեանի եւ մասնակցութեամբ Տոքթ. Անդրանիկ Մանուկեանի, Պաապտա այցելելով, նախագահ Իլիաս Սարգիսի հանդամանօրէն պարզեց իր տեսակէտները՝ ներկայի ծանրակշիռ կացութեան ու հրաժարման ունենալիք անդարմանելի հետեւանքներուն մասին: Հանրապետութեան նախագահը անկեղծ շնորհակալութիւն յայտնեց իր անձին նկատմամբ ցուցաբերուած վստահութեան եւ համակրանքին, ինչպէս նաեւ երկրին ընդհանուր կացութեան վտանգաւոր բնոյթին ըմբռնողութեան համար: Այս առիթով, նախագահ Իլիաս Սարգիս շատ բարձր գնահատեց հայ ժողովուրդին կեցուածքը Լիբանանը յուզող բոլոր հարցերուն նկատմամբ, մաղթելի նկատելով որ բոլոր համայնքներն ու կազմակերպութիւնները օրինակ առնեն հայ համայնքէն:

Միւս կողմէ, Խորէն Ա. Կաթողիկոս եւ Գարեգին Բ. Աթոռակից-Կաթողիկոս, երէկ կէսօրէ ետք հեռաձայնային կապ հաստատեցին նախագահ Իլիաս Սարգիսի հետ եւ յայտնեցին թէ խորապէս ազդուած են այն լուրէն, թէ այս օրերու անել կացութեան մէջ Հանրապետութեան նախագահը հարկադրուած կը զգայ իր հրաժարականը ներկայացնելու:

Հայրապետները անձնապէս եւ յանուն հայ համայնքին, նախագահէն խնդրեցին, որ քաջ եւ զօրաւոր մնայ իր պաշտօնին վրայ, եւ թէ՝ հայ համայնքը իր կողքին կանգնած է այս դժուարին օրերուն, որպէսզի իր ճիգերը արդիւնաւորուին՝ պետական օրինական իշխանութեան շուրջը բոլոր Լիբանանցիները համախմբելու եւ լիբանանեան հայրենիքին մէջ խաղաղութիւնը հաստատելու համար:

«ԱԶԴԱԿ», Յուլիս 8

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 4-10)

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան պատուիրակութիւն մը, որ Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի հրաւէրով Մոսկուա գացած էր, երեք օրով այցելած է Հայաստան եւ ընդունուած կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Կարլէն Դալլաքեանի կողմէ: Հիւրերը ծանօթացած են տնտեսութեան եւ մշակոյթի մարզերէն ներս հայ ժողովուրդի ձեռք ձգած նուաճումներուն. այցելած են Գիտութիւններու Ակադեմիան ուր խօսակցութիւն ունեցած են ակադեմիայի փոխ նախագահ Ա. Յովհաննիսեանի հետ: Հիւրերը ընդունուած են նաեւ Երեւանի փոխ քաղաքապետ Մ. Բաղալեանի կողմէ:

×

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԷՆ՝ ԺՈՐԺ ՀԱՈՒԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարի տեղակալ Ժորժ Հաուի այցելած է Հայաստան եւ ծանօթացած ժողովրդական տնտեսութեան նուաճումներուն, դիտած է տեսարժան վայրերը, գտնուելով Աշտարակի եւ Էջմիածնի շրջանները, ինչպէս նաեւ Սեւանայ լիճ: Ժորժ Հաուի հանդիպում ալ ունեցած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Կարլէն Դալլաքեանի եւ արտասահմանեան կապերու բաժնի վարիչ Լ. Մանասէրեանի հետ: Յուլիս 9ին Ժորժ Հաուի իր կնոջ մեկնած է Մոսկուա:

ՏԽՐՈՒՆԻ.- ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Խոր ցաւով իմացանք որ յետ անողոք հիւանդութեան, Յուլիս 17ին իր մահկանացուն կնքած է Պետրոս Պետիկեան:

Ծնած էր Պանդրմա, 1911ին, եւ շատերու նման հաստատուած Ֆրանսա: 1968 Նոյեմբերին մեծ դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր քսանամեայ մանչ զաւակը եւ անկէ ետք բոլորովին քաշուած կեանք մը ապրեցաւ, իր ընտանիքին մէջ:

Պետրոս Պետիկեան հիմնադիր անդամներէն եղած է Րաֆֆի լսարանին, Ս. Վրացեանի օրով, ապա առաջին անդամներէն Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբին: Իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է ոչ միայն ազգային եւ կուսակցական (մասնաւորաբար Նոր Սերունդի առաջին քայլերուն) կեանքին՝ այլեւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին, որու վարչական պատասխանատու անդամներէն էր Գուրգէն Ալէմշահի ղեկավարութեան շրջանին: Փարիզի հայ երիտասարդութեան խանդավառ օրերուն, Պետրոս Պետիկեան իր լայն մասնակցութիւնը բերաւ գաղութիս ազգային կեանքին: Ազնիւ նկարագրի տէր, ընկերական ու ջերմ, այն սակաւաթիւ անձերէն էր, որոնք համեստութիւնը ունեցած են՝ իբրեւ առաջնորդ եւ գիտցած են աշխատիլ առանց ցուցամոլութեան՝ բայց աննկուն կամքով ու անսակարկ նուիրումով: Իրեն ու իրեն նմաններուն համար, ազգ. թէ կուսակցական կեանքը չէ եղած ասպարէզ, այլ այն դաշտը, ուր ով որ ազգ. գիտակցութիւն ունի, կ'աշխատի առանց ակնկալութեան:

Պետրոսներու նմաններուն համար է, անկասկած, որ գերման բանաստեղծը ըսած է.—

Ihr habt einen Kameraden, einen bessern findst du nit (ընկերմը ունէի, լաւագոյնը պիտի չգտնես):

Սիրելի Պետրոս, այսօր, բոլոր ընկերներդ, հին Րաֆֆիականները մանաւա՛նդ, գիտեն, որ լաւագոյն ընկեր պիտի չգտնեն:

× Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Զ. Պետիկեանի, Իզապէլի, Օր. Զապէլ Շեխիկեանի եւ Տիկին Խաչիկ Մկրտիչեանի ու զաւակներուն (Քալիֆորնիա եւ Փարիզ): Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տես՝ Դ. էջ:

ԱԼ. ԹԱՄԱՆԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 100ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՍԿԻԶԲԸ ՈՒ ԱԿՈՒՆՔԸ

Վերջին տասնամեակում մենք չատ հարիւրամեակներ նչեցինք: Հարիւրամեայ յոբելեարները նրանք էին, ովքեր հիմք են դրել հայոց նոր գրականութեանը, երաժշտութեանը, նկարչութեանը եւ միաժամանակ եղել նոր Հայաստանի ստեղծողները: Հարիւրամեայ Կոմիտասը ապացուցեց, որ Հայը երաժշտութիւն ունի, հարիւրամեայ Թումանեանը եւ Իսահակեանը իրենց կրտսեր եղբայրների՝ Վահան Տէրեանի, Եղիշէ Չարենցի հետ ստեղծեցին նոր բանաստեղծութիւնը:

Հարիւրամեայ Թամանեանը իր երէց եղբայր՝ Թորոս Թորամանեանի հետ, հիմք դրեց նոր Հայաստանի ճարտարապետութեանը:

Նչուած բոլոր այս մեծերն էլ մեծ են, հռչակուած, սակայն մի էական տարբերութեամբ՝ մեծ բանաստեղծ, երաժիշտ ու նկարիչ կարելի է դառնալ ամէն ժամանակ, նոյնիսկ պատմական ամէնից անբարենպաստ պայմաններում — դուես եւ թուղթն ու գրիչը, ներկն ու երաժըշտական գործիքը: Սակայն ի բնէ հանճարեղ ծնուածը անզօր է մեծ ճարտարապետ դառնալ, եթէ ծնուի աւերի ու աւարի ժամանակ, կամ մի յետամնաց ու աղքատ երկրում, որ անզօր է մեծ կառուցումներ ձեռնարկել: Թամանեանը ոչ միայն մեծագոյն էր հայ ճարտարապետների մէջ, այլ նաեւ ու առաջին հերթին նրանով, որ ասպարէզ եկաւ մի ժամանակաշրջանում, երբ մի ամբողջ ժողովուրդ կառուցում էր, ընդ որում ոչ միայն նոր տուն, գիւղ ու քաղաք, այլ եւ նոր երկիր ու պետականութիւն: Նախ քան Հայաստան վերադառնալն էլ մեծ ճարտարապետ էր Թամանեանը. դեռեւս 1904 թուին նա աւարտել էր Պետերբուրգի Գեղարուեստից ակադեմիան, կառուցել հիանալի չէնքեր ու մենատներ, արժանացել ոսկէ մեդալի եւ ճարտարապետութեան ակադեմիկոսի կոչման: Եւ սակայն Թամանեանը իր իսկական կոչումը եւ իր կեանքի գլխաւոր անելիքը գտաւ 1923 թուականից սկսած, երբ վերածընուող, բայց դեռ կիսամեռ ու կիսաւեր Երկրի կոչով վերադարձաւ Հայաստան, դառնալով նոր Հայաստանի առաջին ըստեղծագործողներից մէկը: Եթէ Թորոս Թորամանեանը մեր դարաւոր ճարտարապետութեան գիտական ուսումնասիրութեան հերկի առաջին խոր ակօսը քաշողն էր, սար ու ձոր ընկած մեր կոթողները չափագրողը, ուսումնասիրողը, հիմնաւորողը, ապա Թամանեանը այդ հարուստ աւանդների հիմքի վրայ նոր նախագծողն ու կառուցողը եղաւ: Եթէ Թորամանեանի գործն այն էր, որ աշխարհին ցոյց տայ, թէ Հայը ունեցել է հիանալի ճարտարապետութիւն, ապա Թամանեանի գործը կրկնակի դժուար էր, նա պիտի ցոյց տար աշխարհին, որ Հայը ունի հիանալի ճարտարապետութիւն: Այն, ինչ Թորամանեանը ապացուցում էր հին յուշարձանների աւերակների վրայ, Թամանեանը ցոյց էր տալիս կառուցուած չէնքերի օրինակով: Այդ նա էր, որ ձեւ տուեց մեր ժողովրդի չինարարական դարաւոր երազին, պարսկա – թուրքական գաւառական խղճուկ կաւաչէն գիւղաքաղաք Երեւանը դարձնելով նոր Հայաստանի մայրաքաղաք, այն Երեւանը, որի ճարտարապետական չատ կոթողներ իրաւամբ մրցում են մեր հին ճարտարապետութեան կոթողների հետ: Մեծ երջանկութիւն էր մեզ համար Թամանեանի բուն դոյութեան փաստը, նրա՝ նոր ծընուող Հայաստանի սնարին կանգնած լինելու փաստը:

Չլինէր Թամանեանը, որն ամբարել էր իր մէջ մեր դարաւոր ճարտարապետութեան լաւագոյն աւանդոյթները, բացառուած չէր, որ նոր Երեւանը մեր մեծ երկրի չատ քաղաքների ու աւանների պէս իր կենսագրութիւնը կը սկսէր որպէս անձեւ ու անդէմ, արկղների նմանուող չէնքերի մի կոյտից: Եւ մենք զրկուած կը լինէինք իր ազգային ուրոյն դէմքն ու ձեռագիրն ունեցող այն Երեւանից, որով այսօր հպարտանում ենք, ինչքան հեշտ է այսօր հիանալ նոր Երեւանի ճարտարապետութեամբ, նոյնքան դժուար էր դրա ստեղծումը Ալեքսանդր Թամանեանի համար, նիւթական դժուարութիւններ եւ տիրող մտայնութեան իմաստով: Հիմա քչերը երեւի կը հաւատան, թէ այսօրուայ հոյակապ Երեւանի ստեղծողը ապրում էր չատ անչուք մի բնակարանում, աշխատանքի էր գնում ոտքով, փահլաբազար ծուռ ու մուռ փողոցներով, իր իսկ ճարտարապետական արուեստանոցում դոյլեր ու ամաններ էր դնում ապագայ Երեւանի նախագիծը անձրեւաջրից պաչտպանելու համար: Հիմա երեւի ոչ ոք չի հաւատայ, թէ նա տարիներ, ներվեր, առողջութիւն էր ծախսում ապացուցելու համար այնպիսի պարզ ճչմարտութիւններ, թէ քարէ կամարն ու սիւնաչարը «կղերա – ֆէոդալական» չեն, թէ պետական բանկ կառուցելով, նա բնաւ էլ եկեղեցի չի կառուցում եւ ոչ էլ կառավարական տան փոխարէն մայր տաճար, թէ Երեւանը կարելի է եւ պէտք է կառուցել իր նախկին տեղում, եւ դրա համար անհրաժեշտ էր քանդել որոշ չէնքեր ու թաղամասեր, թէ կարելի է եւ պէտք է օգտագործել Հայաստանի չինանիւթերը եւայլն:

Ի դէպ, օգտուելով մեծ ճարտարապետի յոբելեանի առիթից, կրկնենք մի կարեւոր առաջարկ ու հարց, որի լուծումը վաղուց անյետաձգելի անհրաժեշտութիւն է դարձել: Երեւան այցելող բոլոր հիւրերին մենք արժանի հպարտութեամբ ցոյց ենք տալիս Թամանեանի նախագծած չէնքերը եւ առաջին հերթին օպերային թատրոնի չէնքը: Ցոյց ենք տալիս եւ... ի զուր, որովհետեւ հպարտանալու փոխարէն մենք ամաչում ենք, իսկ այցելուները՝ տարակուսում. «Այս ինչ մեծ ճարտարապետի ճարտարապետական եզակի կոթող է, որ տասնեակ տարիներ կիսատ է մնացել»: Ընդ որում կիսատ ոչ միայն Թամանեանի մեծ երազի ու նախագծի լիակատարման իմաստով (արձաններ ևն.), այլև չէնքի արտաքին անմխիթար տեսքի իմաստով, ինչքան կարելի է այլեւս հանդուրժել, որ քարաչատ եւ բազալտաչատ Հայաստանում մի քանի կտոր բազալտ խնայուի երեսպատելու համար ճարտարապետական այն հիանալի կոթողի վերեւի մասը, որ 40 տարի է, ինչ աչք է ծակում իր բետոնէ անճոռնի տեսքով ու գանգուածով: Երեսպատելու համար կարելի է օգտագործել նաեւ գրանիտի կամ բազալտի փոչու եւ ցեմենտի չաղախ: (Անյետաձգելի անհրաժեշտութիւն է այդ մանաւանդ հիմա, երբ օպերային չէնքը գտնւում է կապիտալ վերանորոգման մէջ):

Թամանեանը ոչ միայն հայ նոր ճարտարապետութեան սկիզբն ու ակունքն է, այլ եւ նրա զարգացման հիմնական ճանապարհը, նրա մայրուղին, որը այդպիսին էլ կը մնայ գալիքում, եթէ Թամանեանի սրբազան աւանդները ոչ թէ կրկնուեն, այլ զարգանան ու նորանան, ոչ թէ թեթեւամտօրէն «հերքուեն», այլ յղկուեն ու բիւրեղանան: Կրկնուելու դէպքում մենք կ՚ունենանք, օրինակ, ժամանակակից գործարանի չէնք՝ Դրդ դարի եկեղեցու ծանրանիստ մուտքով, որն անկասկած ծիծաղելի է, ժամանակավրէպ, իսկ «հերքելու» դէպքում՝ Երեւանի որոշ նոր թաղամասերի «վարդագոյն ձանձրոյթը», որտեղ թւում է, թէ ինչոր նոր բան կայ, բայց որտեղ ազգային ձեւը նոյնիսկ չի էլ գիչերել: Եթէ հանրայայտ է անցեալի ազգային աւանդների զարգացման անհրաժեշտութիւնը մեր մըչակոյթի բոլոր բնագաւառներում — բանաստեղծութիւն լինի, նկարչութիւն, թէ երաժշտութիւն, ապա եօթնապատիկ կարեւոր է այդ ճարտարապետութեան մէջ —՝ չէ՞ որ չէնքն ու կոթողը ոչ բանաստեղծութիւն է, ոչ էլ նկար, որպէսզի ջնջես ու փոխես տողն ու գոյնը: Ճարտարապետութեան մէջ եղած սխալը անջնջելի է եւ կարող է ցցուել մարդկութեան առջեւ, երբեմն դարերով: Թամանեանը մեր անցեալի լաւագոյն աւանդների բնական համադրումն է այսօրուայ նոր պահանջների հետ, որի առաջին օրինակները, ի դէմս նոր Երեւանի յատակագծի, կառավարական տան, օպերային թատրոնի չէնքի նա տուել է բարձրարժէք երեք գործեր, եւ նոր օրինակները պիտի տան մեր այսօրուայ ու վաղուայ հայ տաղանդաւոր ճարտարապետները, հարիւրամեայ Թամանեանի արժանաւոր որդիներն ու թոռները:

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱԲԽԱԶԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Խորհրդային իշխանութիւնները հաղորդեցին, թէ մեծ ծրագիր մը գործադրութեան կը դրուի զարգացնելու համար Աբխազիոյ տնտեսութիւնը: Ծրագիրին յատկացուած գումարը ռուբլի համար – ժէքով 750 միլիոն է:

Մոսկուայի այս անմիջական կարգադրութիւնը ցոյց կուտայ ազգութեանց հարցին բարդ կացութիւնը Խորհ. Միութենէ ներս: Արդարեւ, ինչպէս դիտել կուտան արեւմտեան դէտեր, խորհրդային աշխարհէն ներս եթէ մէկ կողմէ ոչ-ռուս ժողովուրդները կը պայքարին ռուսացման քաղաքականութեան դէմ, միւս կողմէ Հանրապետութիւններուն մէջ գտնուող փոքրամասնութիւններն ալ յամառ ճիգ կը թափեն, որպէսզի իրենց ինքնուրոյն դիմագիծը պահպանեն եւ զարգացնեն:

Իրաց այս վիճակը պարզ դարձնելու համար հարկ է յիչել, թէ Ապրիլ 14ին 5.000 Վրացիներ ցոյց մը կատարեցին պահանջելով, որ իրենց ազգային լեզուն ըստ առաջնոյն պետական նկատուի: Արդ, նոյն օրերուն, Աբխազները իրենց մայրաքաղաքին Սուխումի մէջ Վրաստանի կազմէն դուրս ելլելու եւ Խորհ. Ռուսիոյ դաչնակցութեան մաս կազմելու պահանջը կը ներկայացնէին:

Վրացիները, բնականաբար, անջատողական չարժումին պատասխանատուները չէզոքացուցին, նոյնիսկ դանազան պատրուակներով ոմանց պատժեցին: Ասոնց հեռաւոր արձագանգները լսուեցան Վրաց մամուլին մէջ: Համաձայն դէտերուն՝ Աբխազներուն տրամադրութիւնը՝ ազատելու վրացական իշխանութենէն, չէչտուած դիմագիծ ստացած է անցեալ Դեկտեմբերին: Ապրիլին ալ տեղի ունեցած են գանգուածային համախմբումներ երեք քաղաքներու մէջ: 12.000 հաչուուած է մէկ համախմբումի մը ներկաներուն թիւը:

Մայիսին Իվան Կապիտոնով, անդամ Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարութեան, Սուխում ժամանած է միտքերը հանդարտեցնելու համար: Կուսակցութեան տեղւոյն կազմին գլուխը նչանակած է Բորիս Ադլէյբա: Կապիտոնով յստակ ըսած է, թէ անջատումի խօսք չի կրնար ըլլալ:

Աբխազները դէմ են այսպէս կոչուած «վրացականացման» քաղաքականութեան: Դեկտեմբերին 130 աբխազ մտաւորականներ նամակ մը յղած են Գերագոյն Խորհուրդին, Մոսկուա, ամբաստանելով Վրացիները, թէ աբխազ հողերուն վրայ կը հաստատուին, վրացերէնը կը դասաւանդուի դպրոցներուն մէջ: Աւելին՝ թէ Վրացիք կը կողոպտեն Աբխազիոյ բնական հարստութիւնները: Այս բողոքագիրին յաջորդած է պահանջը անջատուելու Վրաստանի կազմէն եւ միանալու Խորհ. Ռուսիոյ Հանրապետութեան, որպէսզի պահպանուի տեղւոյն ազգային մչակոյթը:

Դէտերու համաձայն, Մոսկուա որոչած է յատուկ ուչադրութիւն դարձնել Աբխազիոյ վրայ: Ոչ միայն ինք նչանակած է կուսակցութեան նոր քարտուղարը, այլ եւ լայն ծրագիրով մը մտադրած է զարգացնել Աբխազիոյ ճարտարարուեստը, համալսարան հաստատել Սուխումի մէջ, լայն ծաւալ տալ գիւղատնտեսութեան, հաղորդակցութեան միջոցներուն եւայլն:

Աբխազիա, որ Վրաստանի հիւսիս – արեւմուտքը կը տարածուի, Սեւ ծովի ափին, Վրաստանի կազմին մէջ մտած է, իբրեւ ինքնավար Հանրապետութիւն: Կազմուած է 1921 Մարտ 4ին: Տարածութիւնն է 8 հազար 600 քառ. քիլոմեթր, իսկ բնակչութիւնը 1972ի տուեալներով 492.000 է: Բաժնուած է վեց չըրջաններու, մայրաքաղաքն է՝ Սուխում:

Աւելի քան 10 ազգեր կ՚ապրին չրջանին մէջ: Աբխազները կը կազմեն բնակչութեան միայն 15,9 առ հարիւրը, գրեթէ Հայերուն տոկոսը ներկայացնելով՝ 15,4: Թէեւ բնակչութեան կէսէն նուազ, բայց մեծամասնութիւն կը ներկայացնեն Վրացիները՝ 41 տոկոս, երկրորդ տեղը կը գրաւեն Ռուսերը 19,1 տոկոսով:

Միչտ 1971ի տուեալներով աբխազերէն կը խօսին չուրջ 70.000 հոգի: Իպեր–կովկասեան լեզուախումբին մաս կազմող աբխազերէնը ունի հիմնական երկու բարբառ. աբժույի, որ գրական լեզուին հիմը կը ներկայացնէ, եւ բզիփի: 1862ին, ռուսական տառերու հիմունքով կազմուած է աբխազերէնին այբուբենը. սակայն 1926-1928ին փոխարինուած է Ն. Մառի ստեղծած այսպէս կոչուած վերլուծական այբուբենով: 1928ին Աբխազները ընդրած են լատինական տառերը, 1938ին իրենց պարտադրուած է վրացական, իսկ 1954ին ալ ռուսական գիրերը:

Աբխազները (իրենք զիրենք կ՚անուանեն ափսուա) տարածուած են նաեւ Աճարիոյ ինքնավար Հանրապետութեան եւ Թուրքիոյ սահմաններուն վրայ: Ուղղափառ հաւատացեալ քրիստոնեաներ են, մաս մըն ալ մահմետականացած է՝ պատկանելով սիւննի աղանդին:

Խորհ. Միութեան նախավերջին մարդահամարին, 1969ին, Հայերու թիւը 100.000 եղած է Աբխազիոյ մէջ: Գլխաւորաբար Տրապիզոնի, Օրտուի եւ Սամսոնի չրջաններէն ծագումով համչէնցիներ են, որոնք ընտանեօք գաղթած են 1879ին: Գաղթը չարունակուած է 1896ին եւ 1915ին: Հիմնած են բազմաթիւ հայաբնակ գիւղեր, ինչպէս Լարրա, Արադիչ, Աթարա եւն.:

1969ի տուեալներով Աբխազիա ունէր 105 հայկական դպրոց, քսանը՝ միջնակարգ, 38ը՝ ութամեայ (13.500 աչակերտ):

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ) — Թէեւ այս տարի ամառը պահուըտուք կը խաղայ, նոյնիսկ Միջերկրականի այս մենաչնորհեալ ափերուն վրայ, սակայն սովորութիւն դարձած կամ ոչ, եղանակի ձեռնարկները կ՚ընթանան նոյն գնացքով: Այսպէս, միայն Մարսէյլի համար, «Յառաջ»ի 4րդ էջը (հաւանաբար ամէնէն չատ կարդացուածը) Կիրակի, Յուլիս 9ին համար կը յայտարարէր երկու ձեռնարկ՝ դաչտահանդէս Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի եւ հացկերոյթ՝ Մուրատ Ռափայէլեան Նախկին Աչակերտաց Միութեան:

Մեր օրը սկսանք երկրորդով, եւ չարունակեցինք առաջինով:

×

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Արեւը մեզի հետ էր:

Մառինեան – Սոֆիթէլ օդակայանի արդիական եւ հսկայ պանդոկ – ճաչարանի կանանչազարդ պարտէզը իր հրապուրիչ աւազանով եւ թենիսի դաչտով, յարմարագոյն վայր մըն էր օրը սկսելու համար, նոյնիսկ եթէ, մերթ ընդ մերթ, օդանաւերուն աղմուկը կը լեցնէր պայծառ երկինքը:

Ախորժաբերներով եւ զովացուցիչներով սպասարկուած սեղաններու չուրջ բոլորուած, Միութեան անդամներ՝ երէց թէ երիտասարդ, համակիրներ իրենց ընտանիքներով, երկար ժամանակ, վայելեցին բարեկամական այս մթնոլորտը յանձնուելով արեւի ճառագայթներուն:

Ցաղեցած ե՛ւ օդէն ե՛ւ արեւէն, գեղեցիկ սրահ մը, զարդարուն սեղաններով կ՚ընդունէր բոլոր ներկաները:

Հացկերոյթի ընթացքին, Մարսէյլի

Մուրատ Թափայճեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան Նախագահը՝ Նուպար Փափազեան սեղմ բառերով բացատրեց օրուան նպատակը։ Անդամներով եւ նաեւ համակիրներով եւ բարեկամներով ուրախ մթնոլորտի մը մէջ փակել, արձակուրդներու այս առաջին օրերուն, Միութեան գործունէութեան տարեշրջանը։ Առանց թուելու Միութեան կատարած գլխաւոր գործերը այս վերջին 12 ամիսներու ընթացքին, Նուպար Փափազեան ընդգծեց կարեւորութիւնը նման հանդիպումներուն որոնք առաւելութիւնը ունին ամրապնդելու եւ զարգացնելու անդամական եւ համակրական փոխ յարաբերութիւնները։ Հացկերոյթին ներկայ էր Ցակոբ Եպս. Վարդանեան որ շնորհաւորելէ յետոյ Միութեան կատարած գործունէութիւնը, ծանրացաւ անոր նպատակին վրայ, վեր առնելով յատկապէս հայապահպանման գետնի վրայ եղած նախաձեռնութիւնները։ Ցակոբ Եպիսկ. քաջալեր խօսքերով Միութեան մաղթեց յարատեւ կամք, յաջողութեամբ դիմագրաւելու համար նոր հանգրուաններ։

Քիչէ դարձած որակումներէն դուրս գալով, ըսենք որ « ազատ մթնոլորտ » մը տիրեց հաւաքոյթի ընթացքին, եւ իւրաքանչիւր սեղանի շուրջ«ազատ ընթացք» տրուեցաւ զանազան եւ այլազան խօսակցութեանց։

Վերջացնելով, ըսենք որ յաջորդ ծրագիրը հաւաքական « արշաւ »ի մը՝ ճամբորդութիւն մըն է դէպի Կղզին Հայոց՝ Սուրբ Ղազար որուն բազմադարեան կենսատու արմատներէն է որ այս Միութիւնը կը ստանայ իր աւիշը։

×

Հ.Մ.Ը.Մ. – ԱՐԾԻՒԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Միջօրէի վերջին ժամերուն ենք։ Դեռ արեւը կը թագաւորէ կապուտակ ու բարձր երկինքին մէջ։

Հայկական նուագի արձագանգները կը կտրեն հանդիսավայրը շրջապատող դաշտերը։ Կառքերու երկար շարքեր բռնած են ճամբուն երկու կողմերը հարիւրաւոր մեթրի վրայ։

Հոծ բազմութիւն մը խուժած է առաւօտեան ժամերէն իսկ Վալապրի անտառը, բացօթեայ օր մը ապրելու և իր համակրութիւնն ու քաջալերանքը բերելու համար Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի Մարզական Միութեան, որ ամբողջ տարին կը ներկայացնէ հայկական գոյները Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր մարզադաշտերուն վրայ։

Ամբողջ օրը պուլի մրցումներ, կէսօրին՝ մանուկներու համար յատուկ խաղեր, սեղաններու շուրջ հայկական ուրախութիւններ, տեւական կերպով հայկական եղանակներ, Քոչարի նուագախումբը իր կշռոյթներով, երգիչ Մարթէն Եօրկանց իր յայտագրով լեցուցին ամբողջ օրը ի ցնծութիւն եւ ի գոհունակութիւն մեծերուն թէ փոքրերուն։

Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի այս դաշտահանդէսը տարուէ տարի կը գտնէ առաւել յաջողութիւն եւ ժողովրդականութիւն։ Ապացոյց մըն է որ Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւը, ինչպէս իր կոչումն է, մարզականին ընդմէջէն կը հետեւի հայկականութեան, կ'ապրի գաղութին մէջ, գաղութին հետ, գաղութին համար։

Ժողովրդական եւ գաղութային այս յաջողութիւնը ամէնէն հաստատ երաշխիքը պէտք է ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի ղեկավարներուն, շարունակելու եւ զարգացնելու համար այս ուղին։

Գիշերուան ժամերը կը հասնին։

Արեւը հրաժեշտ առած է։ Բայց Վալապրի անտառին տաղաւարանի եռուզեռը կը շարունակուի։ Պարի « փիսթ »ը դեռ «սեւ» է ժողովուրդով։ Ոգեւորութիւնը եւ խանդավառութիւնը կը շարունակեն տիրել թէ՛ ներկաներուն թէ՛ մեկնողներուն սրտերուն մէջ։

ՆԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ.— Այս տարի կենսունակ շրջան մը եղաւ Լիոնի համար, Մայիս 28էն մինչեւ Յունիս 25, յաջորդաբար տեղի ունեցող տարեկան դաշտահանդէսներով։ Թուական կարգով յիշենք կազմակերպող մարմիններու անունները։

Մայիս 28, կիրակի օր, Լիոնի ԻՒՔ-ՖԱՖ և ԺԱՖի կողմէ,Քոճա-Քեան նուագախումբի մասնակցութեամբ, Վօ-ան-Վըլէն էկլա-Թոլոզէ դաշտին վրայ, հայրենական մթնոլորտի մէջ։

Յունիս 4, կիրակի օր, Լիոնի Հայ Արիներու Միութեան կողմէ, Ս. Մօրիսի Գլօ-Մոնտերօ կանաչազարդ դաշտին վրայ, մասնակցութեամբ « Սայաթ - Նովա » նուագախումբին, սկաուտական այլազան խաղարկութեան յայտագրով։

Յունիս 11ի կիրակի օր, Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան կողմէ։ Գարոնօի Միխոն Աֆրիքէն ընդարձակ դաշտին վրայ։ Մասնակցութեամբ « Սայաթ – Նովա » նուագախումբին։ Դպրոցական ամավերջի յայտագրով, « Հայկազեան » վարժարանի ամբողջ աշակերտներու մանկական – դեղջկական պարերով։

Յունիս 18, կիրակի օր, Լիոն – Տէսինի Նոր Սերունդի կողմէ, Սէն Մօրիսի Գլօ-Մոնտերօ դաշտին վրայ, Տէսինի « Նայիրի » նուագախումբին մասնակցութեամբ հայկական պարերու եւ երգերու յայտագրով։

Յունիս 25, կիրակի օր, Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Ընկերակցութեան կողմէ, « Նարեկեան » վարժարանի պարտէզին մէջ։ Առաւօտեան պատարագ մատուցանելէ վերջ, կէսօրին արդէն սեղաններ գրաւուած էին։ « Սայաթ – Նովա » նուագախումբի մասնակցութեամբ կը տեւէ մինչեւ երեկոյ ուշ ատեն, հայկական տոհմիկ յայտագրով։

Յուլիս 2, կիրակի օր, Վիլֆրանշի հայ գաղութի կողմէ, տեղւոյն լաւագոյն դաշտի մը վրայ, գաղութը խանդավառող բացառիկ հանդիսութեամբ մը տեղի ունեցաւ, նորակազմ յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ։

Եթէ առանձնապէս դիտենք իւրաքանչիւր կազմակերպութեան հետեւողական ծրագիրը, կը յանգինք ըսելու որ անոնք կ'ուզեն նման գործելակերպերով, իրենց մասնակցութիւնը բերել հայապահպանման նուիրական խնդրին։

Արդար է յիշել, որ Լիոնի եւ շրջանի հայ գաղութը սիրով պատուասիրեց ամէն մէկուն ձեռնարկը, հոծ բազմութեամբ։ Քաջալերական եւ խրախուսիչ երեւոյթ է ձեռնարկող կազմակերպութեանց համար։

Յուսալի է ուրեմն որ, նոյն կազմակերպութիւնները պիտի արդարացնեն իրենց վրայ դրուած յոյսերը, գործնական կերպով, ապացոյց տալով թէ ի զուր չէ անցած ներկայ եղող հասարակութեան նիւթական թէ բարոյական աջակցութիւնը ի հաշիւ ամենաթանկ առաջադրութիւններու, յատկապէս նորահաս սերունդի հայեցի կրթութեան եւ դաստիարակութեան, որ կը յանգի հայապահպան գծին։

Այս ուղղութեամբ, պատեհութիւն կը համարիմ յիշել որ, Լիոնի հայ երկու հեղինակաւոր մարմիններ, իրենց հաստատած վարժարաններով, կը ձգտին նորահաս սերունդի, չափահաս թէ անչափահաս մանուկներու տալ հայկեան կենսունակ ոգին։

Առաջինը, Լիոնի Հայ Ազգային Եկեղ. Միութեան հովանաւորութեան տակ գտնուող « Հայկազեան » վարժարանն է որ 40 տարիէ աւելի անցեալ ունի, Հայ Կրթական Մարմնոյ հոգածութեամբ շարունակուեցաւ եւ պիտի շարունակուի առյաւէտ, շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցառումներու։ Միջանկեալ պէտք է յիշել յիշատակը Հմայեակ Վրդ. Պաղտասարեանի, որ նախաձեռնարկ եղաւ «Հայկազեան» վարժարանի անուանակոչութեան։ Պաշտօնավարեց ամբողջ 12 տարի Տիկին Մարի Շահինեան, անձնազոհութեան նուիրապետական գծով։ Յաջորդական ուսուցչուհի - մանկապարտիզպանուհիներ եղան, Տիկ. Թագուհի Բաղոմեան (նորոգ մահացած), Օր. Ընծայ Ստեփանեան (մեռած անցեալ տարի), եւ այսօր Տիկին Գ. Գայթանճեան, Տիկին Ա. Սարըկարապետեան, Տիկ. Ե. Գասապեան, Օր. Մարալ Շըխրտիկեան կը պաշտօնավարեն ձեռնհասօրէն։ Ազգ. Միութեան կարեւորագոյն գործերէն մին։

Իսկ երկրորդը, Սէն-Սիր Մոն տ'Օրի գեղատեսիլ ոստանի վրայ հիմնուած «Նարեկեան վարժարան»ն է, որ նոյնքան կարեւոր հաստատութիւն մըն է համահայկական իմաստով։ Մանկավարժական, մանկապարտէզի դասարաններով, նախակրթարանի եւ գիշերօթիկ նորակառոյց բաժիններով, արդիական կահաւորումներ, նոյնիսկ զետեղուած են թելեվիզոններ։ Երկու տարի է որ գոյութիւն ունի, եւ տնօրէն Հայր Գ. Զապպարեանի ձեռնհաս կարգադրութիւններով արդէն որոշ մակարդակի մը հասած է, խոստմնալից ապագայով։

Քանի որ վարժարաններու մասին խօսելու առիթն ունեցանք, կրնանք յամառօրէն ըսել որ, Լիոնի եւ շրջանի Հայութեան համար, զոյգ վարժարաններու գոյութիւնը, ոչ միայն բացառիկ այլ եւ օրհնաբեր պատեհութիւն մըն է իրեն համար։

Անտարակոյս որ ամէն մէկ հայ ընտանիք, իրենց զաւակներուն հայեցի տոհմիկ դաստիարակութիւն տալու գիտակցութիւնը, պիտի մղէ զիրենք որ վերամուտին անյապաղ հաստատամիտ եւ համոզուած կամքով արձանագրել տան եւ մէկին ու միւսին, 1978–79 դպրոցական տարեշրջանի ասմարակալութեան մէջ։

Այսպէսով Լիոնի հայ գաղութը ապացոյցը տուած պիտի ըլլայ որ, ամառնային թէ ձմեռնային որեւէ հանդիսութիւններու ներկայ ըլլալը պարզ ժամանցի մը համար չեն եղած, այլ խորքին մէջ, իրենց նիւթական աջակցութեամբ սատար հանդիսանալ է եղած, եւ արդարօրէն իրաւունք ունի մօտէն հետաքրքրուելու հայապահպանման նուիրական գործին, որ կը սկսի իրենց զաւակներուն հայկական վարժարան ուղարկելով։

Կը յուսանք եւ մաղթելի է նաեւ որ փայլուն յաղթանակով մը պսակուի 1978–1979 դպրոցական տարեշրջանը, Լիոնի զոյգ վարժարաններուն համար։

ՀՐԱՆԴ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ (Պոլիս) Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 2ին, տեղի ունեցած են Վարդավառի աւանդական հանդիսութիւնները՝ կրօնական եւ աշխարհիկ երեսներով։ Պատարագած եւ քարոզած է Շնորհք Պատրիարք, ծանրանալով Պայծառակերպութեան տօնին եւ անոր իմաստին վրայ՝ քրիստոնէութեան ու հայ ժողովուրդին համար։ Կրօնական արարողութիւններէն ետք, եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ սարքուած է Սիրոյ Սեղան, որուն շուրջ հաւաքուած են Թաղական Խորհուրդներու ներկայացուցիչները, հոգեւորական դասը եւ մեծ բազմութիւն մը։ Խօսք առած են Ցակոբ Սիվասլըեան, Գրիգոր Մէշալէճեան, Շահան Եպս.։ Փակման խօսքը արտասանած է Շնորհք Պատրիարք։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

3.

Որդու արարքից զազազած Քեմալ Վէյը բռնեց Գրիգորիս եպիսկոպոսի օձիքը։

— Խիղճ ունեցիր, ադուէս, ասա թէ որտեղ ես թաքցրել եկեղեցու գանձերը։

Սրբազանը վիրաւոր էր։ Նրա կրծքի խաչից արիւն էր կաթկթում։ Քեմալը սրի ծայրով սկսեց խոցոտել նրան։

— Անխիղճ խոզ, խո՛զ։ Ինչո՞ւ չես յայտնում քո գանձերի տեղը, ինչո՞ւ։ Ուրեմն կորչի՞ գանձը։ Բա դու խիղճ չունե՞ս, խոզ։

Եպիսկոպոսը նայեց արդէն մայր մտնող արեւին ու անսպասելի առոյգ ձայնով երգեց.

Տէ՛ր, երկնի եւ երկրի Արարիչ,
Շնորհեա մեզ պահել պատուիրանս քո,
Տէ՛ր, Տէ՛ր ողորմած...

Նրա հետ խաչոտուեցին դեռեւս ողջ մնացածները, նաեւ վիրաւորները։

Երգել սկսեցին մեռածները։ Դա սարսափեցրեց Կուրտ փոն Շուլցին։ Նա ատրճանակի մէջ եղած բոլոր գնդակները պարպեց եպիսկոպոսի մարմնի մէջ։ Սա ընկաւ Ղազանչի Մխսաք աղայի դիակի վրայ, ճիգով բռնեց նրա սառած ծնօտն ու մռնչաց.

— Հաւատո՞ւմ էիր սրանց, աւանա՛կ։

Արեւը բոլորովին մայր մտաւ։ Նա այլեւս չի ծագելու։

4.

Ցերեկն այրող արեւ էր, գիշերը անչարժ տօթ։

Եփրատի ափերին ծանր նստել էր ճենճահոտը։ Մի թեթեւ քամի եւ ժանտախտի ճարակ կը բռնկուի։

Դէպի լեռը խուսափողները խրտնում էին անթաղ դիակների գարշահոտով բռնուած դաշտերից։

Մութն ընկնում էր։ Ձիլ Ջաքարի հաւաքած ժողովուրդը հասաւ Կաթակնի անտառներին։ Շուտով անտառոտ լանջերն ի վեր ելնող մոլոր խմբեր նկատեցին։ Մի՞թէ Թուրքեր են։ Սակայն ոչ, Թուրքն ի՞նչ ունի տառապանքի այս արահետների վրայ։ Ձիլ Ջաքարը նրանց մէջ քահանայ ու երախաներ նկատեց։ Դէ, դրանք եւս Հայեր են։ Երբ աւելի մօտեցաւ, ճանաչեց Գերասիմ վարժապետին։ Սա հրացան ունէր, որ փողն ի վար դիմահար տալով՝ մագլցում էր լեռը։ Նրա ծերունական մարմինը ճօճւում էր եւ ուր որ է կտոր-կտոր կը թափուի ձորը։ Ձիլ Ջաքարը կանչեց.

— Գերասիմ էֆէնդի, ուխտի՞ ես գնում Աւագ վանք։

Վարժապետը հրացանն ուղղեց նրա կողմը։

— Մի փորձիր վախեցնել մեռածներին, շտապեց Ձիլ Ջաքարը։ Մի՞թէ չի երեւում, որ մենք եւս Հայեր ենք։

Վարժապետի խումբը մեծ չէր՝ կին, տղամարդ ու երեխայ, ընդամէնը մի քանի հարիւր հոգի։ Վարժապետը հեկեկաց.

— Ժողովեցէ՛ք գնչխարեալ բեկորսն։

Փրկուածները Եփրատի հովտային գիւղերից էին։ Կանանցից շատերը տղամարդու հագուստ էին հագել։ Վախեցած, ծերացած էին բոլորն էլ։ Սակայն նաեւ չար էին ու զազազած։ Ձիլ Ջաքարը սոսկաց այն մտքից, որ Երգնկայի Հայութիւնն արդէն ոչնչացուած է։

— Մեր Կաթակնից լուր ունե՞ս, Գերասիմ էֆէնդի։

Վարժապետը կարծես սթափուեց մոռացութիւնից, զննող նայեց Ձիլ Ջաքարին։

— Ներսէհ Ջավուշ մինչեւ հաւաքել է եղած – չեղածը, ամրացել Կաթակնում։

Ձիլ Ջաքարի աչքերը մթնեցին։ Անգութ Աստուած, պահե՞լ ես երեխաներիս ու կնոջս, թէ երեւս բոլորովին չունես տուել մեզանից։

Անցան Կաթակնի արտերով։ Հասկերը կոխկրտեցին անխնայ։ Ցորենը տեղ – տեղ արդէն հասել էր եւ կարելի էր հնձել։ Իր արտի մօտով անցնելիս Ձիլ Ջաքարը չոքեց, համբուրեց առաւելի քարերը, ապա վազելով անցաւ արտի երկայնքով՝ գլխարկը հանած, մազերը ցրիւ։ Գնում էր թաղուելու սարերից զաղտագողի իջնող մշուշի մէջ։ Աշխարհն այլեւս գերեզման էր։ Գնում էր դէպի խաւարը՝ կորչելու նրա մթին երախում։ Ուրիշ էլ ի՞նչ ճանապարհ ունի ինքը։

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(109 – Շար.)

Այրի Տիկին Զարուհի Պետիկեան եւ զաւակը՝ Իգապէլ, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պետիկեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Խաչիկ Մկրտիչեան եւ զաւակները, Օր. Զապէլ Շեխիկեան, Տիկին Արուսեակ Գարակէօզեան, ինչպէս նաեւ Եաղճեան, Պառաւեան, Երանոսեան եւ Քխեան ընտանիքները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին եւ ազգականին

ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Յուլիս 17ի առաւօտեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Յուլիս 20, ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Եփինէի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկ Պօղոսեան և զաւակները, Տէր և Տիկ Տարօն Պօղոսեան և զաւակները, Տէր և Տիկ. Գրիգոր Եավէրեան և զաւակները, Պ. Յարութիւն Տէրոյեան, Պետրոսեան, Տէր-Եղիայեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՂԱԶԱՐ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ
(ծնեալ Աշխէն Մելքեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ
ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5—6 օր առաջ, տալով անպայման երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ:

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը:

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով:

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱԻՈՐ: Հեռաձայնով չընդունուիր:

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14 Rue St. Bazile

ՓԱԿ Է
ՕԳՈՍՏՈՍ 1-ԷՆ 31

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ինճէեան, Գալուստեան, Շամոյեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, անձամբ, գրաւոր, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին

ԱՐԹԻՒՐ ԻՆՃԷԵԱՆԻ

մահուան առթիւ (Տէսին, Յուլիս 7):

ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 65րդ Ընդհ. Ժողովին, որ պիտի գումարուի, Շաբաթ, Սեպտ. 30, 1978, առաւօտեան ժամը 10ին, Առաջնորդարանի Կիւլպէնկեան Մշակ. Կեդրոնի Գավուքճեան սրահին մէջ, 630 Սեքընտ Էվընիւ, Նիւ Եորք, Ն.Ե., ԱՄՆ:

Ներկայս 65րդ Ընդհ. Ժողովին համար տրուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խընդրենք հետեւաբար Միութեան յարգոյ իրաւասու անդամներէն, որ անձնապէս Ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտ. 6, 1978, իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհանուր տնօրէնին կամ ղանոնք ղրկեն հետեւեալ հասցէին.—

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
628 Second Avenue, New York,
N. Y. 10016

ՕՐԱԿԱՐԳ

1) Ներկայացում եւ վաւերացում 1977 տարեշրջանի ընդհանուր տեղեկագրի:
2) Ներկայացում եւ վաւերացում 1977 տարեշրջանի ընդհ. հաշուետուութեան:
3) Մասնակի ընտրութիւն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի:
4) Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի:
5) Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ:
6) Գնահատանքի բանաձեւեր:

Ի դիմաց Կեդր. Վարչ. Ժողովի
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ատենապետ
Ր. Ք. ԿՐԵԿԸՐԻ, Ատենադպիր

Մայիս 1, 1978
Նիւ Եորք,

ՇԱՒԻՂ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթուածներու փնտրտուք հատոր,
նկարազարդեց ՇԱՐԹ:

Յառաջաբան՝
Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Գին՝ 100 ֆր.
թղթատարի ծախքով՝ 115 ֆ.

Դիմել.—
ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris
Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND
DU 1ER AU 30 AOUT
Thonon-les-Bains
HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inseriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE
DIMANCHE 13 AOUT

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղ. Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Տիկ. Թագուհի Բագումեանի մահուան առթիւ՝ Տիկ. Ֆլան 500 (եւ 100 Աղք.ին), Փարիզէն Տէր եւ Տիկ. Բագումեան 200 (դպրոցին), Տէր եւ Տիկ. Ուզունեան 200, Տէր եւ Տիկ. Տիւյմէճեան եւ Տիկ. Ի. Փափազեան 50ական: Տիկ. Ա. Փէհլիվանեան 500 իր ապաքինման առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինի տարեկան մեծ պարահանդէսը ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3ԻՆ, ի նպաստ հայ վարժարաններու:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Restaurant
LA CAPPADOCE
3, rue Marivaux (derrière l'Opéra Comique, M° Richelieu-Drouot) tél 742-83-65
ouvert tous les jours midi et soir sauf lundi

présente

son mini-spectacle

avec Marten Yorgantz et Norayr

AVEC LE CONCOURS DE
AÉROFLOT - INTOURIST - Havas-Voyages
JACQUES CHELELEKIAN vous propose
tous les mois au départ de MARSEILLE
des VOYAGES à

MOSCOU - EREVAN - TBILISSI
3 jours 8 jours 3 jours
PRIX 3550 F

AOUT : du 04 au 17 Août
: du 18 au 31 Août
Septembre : du 01 au 14 Septembre
Octobre : du 06 au 19 Octobre
Décembre : du 29 au 11 Janvier 1979

MOSCOU - EREVAN
2 jours 5 jours
PRIX 2550 F

AOUT : du 11 au 17 Août
Septembre : du 08 au 14 Septembre
du 22 au 28 Septembre
Octobre : du 06 au 12 Octobre
du 27 au 02 Novembre
Novembre : du 17 au 23 Novembre
Décembre : du 08 au 14 Décembre

Prix comprenant : Transport aérien — Transferts — Séjour hôtel 1er classe en chambre 2 lits — Pension complète — Visites et excursions selon programme — Visa — Assurances.

Renseignements et réservations
Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES WASTEELS
87 la Canebière 13001 MARSEILLE
tél. (91) 95 90 12
Org. Lic. 97

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
20
JEUDI
20 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.166
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.166

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Թաղապետական դատա – րանը վճիռը տուաւ երկու ամերիկացի լրագրողներուն նկատմամբ, որոնք կը դատուէին ի բացակայութեան, քանի մերժած էին ընթացք տալ եղած «հրա – ւէրին» : Փայփըր եւ Ուիթնէ դատապար– տուած են հերքելու, իրենց թերթերուն մէջ ինչ որ գրած են եւ ընդունելու թէ զրպարտած էին խորհրդային հեռատեսիլը գրելով թէ վրացի կամսախուրդիայի խոստովանութիւնը շինծու էր : Նաեւ պի– տի վճարեն 16.000 ֆր. տուգանք : Ֆա. ժէ. Պէ.ի երեք ոստիկաններով շրջա – պատուած, նոյնինքն դատապարտեալը՝ կամսախուրդիա եկած է յայտարարելու թէ ինչ որ ամերիկացի լրագրողները գը– րած են սուտ էր : Միւս կողմէ Օրլովի դատին վերաքննութիւնը բան չփոխեց անշուշտ եւ հաստատուեցաւ եօթը տար– ուան արգելափակումը : Ուաշինկթըն ո– րոշեր է « պատժել » Խորհ. Միութիւնը այս առթիւ եւ նախ եւ առաջ պիտի չյանձնէ ԹԱՍին այն հաշուիչ մեքենա – ները զորս խորհ. գործակալութիւնը ա– պսպրած էր :

ՊԱՂՏԱՏԻ կառավարութիւնը սկսած է գէպի ներս տեղափոխել թրքական–պարս– կական – սուրիական սահմանագլուխը բնակող Քիւրտերը : Այս տեղահանու – թեան պատճառն է Պարզանիի Փէշմեր – կաններուն կեռիլլաները :

ԼԻՏՍԻ եգիպտական եւ իսրայէլեան բանակցութիւնները անելի մէջ են եւ Սա– տաթ խիստ ազդարարութիւն մըն ալ ը– րած է Իսրայէլի եւ ճշդած թէ եթէ նոր առեալներ չըլլան, հարկ չկայ շարունա– կելու խօսակցութիւնները :

ՍՊԱՆԻՈՑ ճամբարին ահաւոր արկա – ծին զոհերու վերջին (բայց ոչ՝ վերջնա– կան) թիւերն են.— 153 մեռեալ, որոնց մէջ՝ 43 ֆրանսացի : Նաեւ 37 ֆրանսացի կայ վիրաւորուած, եւ 17 անհետացած :

ՆԱԽԱԳԱՀ ԺԻՍՔԱՐ ՏԷՍԹԷՆ 48 ժամ– ուան այցելութիւն մը կը կատարէ Փոր– թուկալ : Զանազան հարցեր կան ծեծուե– լիք, ի շարս որոնց Ֆրանսա աշխատող Փորթուկալցիներու խնդիրը : 900 հազար են եւ եթէ Փարիզի կառավարութիւնը սեղմումներ ընէ, ծանր հարուած մը կու– տայ Լիզպոնի, որու տնտեսական վի – ճակը փայլուն չէ :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 4–10)

ՋՐԱՑԱՏՔԻ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ ԴԱՒԻԹ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Երեւանցի 22ամեայ մարզիկ Դաւիթ Համբարձումեան, 6րդ անգամ ըլլալով նուաճած է Խորհ. Միութեան ախոյեանի կոչումը, Ջրացատքի մէջ : Մրցաշարքին մասնակցած են նաեւ Եւրոպայի ախոյ – եան Վլատիմիր Ալէյնիկ (Մինսկ) եւ Վլատիմիր Տրոշին (Սարատով) : Հայ մարզիկը շահած է ախոյենութիւնը միա– ւորներու մեծ տարբերութեամբ : Ներկա– յիս Դաւիթ Համբարձումեան կը պատ – րաստուի մասնակցելու Ջրացատքի աշ – խարհի Բ. ախոյենական մրցումներուն՝ որոնք տեղի կ'ունենան Օգոստոսին, Ա– րեւմտեան Պերլին :

×

ԿԱՄՈՒՐՋ ԿԻՐՃԻՆ ՎՐԱՅ

Մօտ կէս քիլոմեթր երկարութեամբ բարձր կամուրջի մը շինութիւնը սկսած է Երեւանի երկու շրջաններուն միջեւ՝ 26 Կոմիսարներ եւ Շահումեան : Կ'անցնի կիրճի մը վրայէն : Ինքնաշարժները կա– րելիութիւն պիտի ունենան սուրալու քանի մը շարքի վրայ, իսկ հետիոտն անց– ուղարճը պիտի կատարուի երեք առան – ձին ուղիներով՝ երկուքը բուն կամուր– ջին վրայ, երրորդը ասոր տակը յատուկ հաստատուած ենթակամուրջի մը միջո – ցաւ :

Գլխաւոր ճարտարագէտն է Ս. Բաղ – դասարեան, իսկ ճարտարապետն է Ռ. Ջուլհակեան :

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐԸ

Թուրքիոյ վարչապետը՝ Էճէվիտ, կարգ մը խոստումներ ըրած էր Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին, երբ ան, Անգարա իր այ– ցելութեան առթիւ պարզած էր այլազան խոչընդոտները ու արգելքները որոնց կը բախին Հայերը կրթական թէ այլ մար – զերու մէջ : Էճէվիտ այս առթիւ հրա – հանգ տուեր է փոխ – վարչապետին, որ– պէսզի մօտէն հետաքրքրուի եւ քննէ կա– ցութիւնը :

Յուլիս 15ի Մարմարա հետեւեալ ման– րամասնութիւնները կուտայ այս մասին.

Յաւոտ կարգ մը հարցեր ունեցող երեք Համայնական Հաստատութիւններու ներ– կայացուցիչներ Յուլիս 12ին եւ 13ին, Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի Անգարա հրաւիրուած էին, մօտիկ եւ մանրամասն բացատրութիւններ տալու համար փոխ – վարչապետ եւ պետական նախարար Օր– հան Էյիւպօղլուի :

Օրհան Էյիւպօղլու առաջին անգամ իր մօտ ընդունեցաւ Գալֆայեան Հաստա – տութեան անունով Անգարա ժամանած Կարպիս Ուզուրլեանն ու խորհրդատու Ի– րաւագէտ Տիրան Պաքարը : Գալֆայեանի ներկայացուցիչները, լուսանկարներով, փաստաթուղթերով եւ կարելի բոլոր մի– ջոցներով մանրամասն տեղեկութիւններ տուին նախ ապասեփականացուած եւ աւելի վերջ նոր շինութենէ արգիլուած Գալֆայեան Որբանոցի դժբախտ խնդրին մասին : Օրհան Էյիւպօղլու զարմանքով լսեց բոլոր ըսուածները եւ իսկոյն կապ հաստատեց Վագըֆներու Ընդհ. Տնօրէ – նութեան հետ, հասկնալու համար թէ ինչպիսի արգելքներ կային Գալֆայեանի նոր շէնքի կառուցման համար : « Եթէ պէտք ըլլայ, այս առթիւ որոշմնագիր մը անգամ կրնանք հանել » կ'ըսէր փոխ– վարչապետը ցուցաբերելով շատ գնահա– տելի բարեացակամութիւն մը :

Սակայն յայտնի է որ այս հարցին մէջ ծանր ընդդիմութիւն մը կուգայ Վագըֆ– ներու Տնօրէնութենէն : Փոխ – վարչա – պետը երկրորդ անգամ մը եւս իր մօտ հրաւիրեց Գալֆայեանի ներկայացուցիչ– ները եւ յայտնեց թէ իր ձեռքէն եկած ամէն ինչ ի գործ պիտի դնէ բարւոք լու– ծում մը գտնելու համար Գալֆայեանի հարցին :

Հինգշաբթի օր Օրհան Էյիւպօղլու ըն – դունեցաւ որպէս Ս. Փրկիչ Ազգային Հի– ւանդանոցի ներկայացուցիչներ Հոգա – բարձութեան ատենապետ Գէորգ Աթմա– ճեան եւ խորհրդատու Միհրան Տէմիրը :

Այս անգամ եւս մանրամասնօրէն բա – ցատրութիւններ տրուեցան Իսթիքլալ Պո– ղոտայի վրայ նախապէս արտօնութիւնը տրուած ըլլալով հանդերձ Վագըֆներու Տնօրէնութեան կողմէ յետագային ար – գիլուած շէնքին շինութեան խնդիրը : Այս տեսակցութեան ներկայ գտնուեցաւ նաեւ պետական նախարար, Լիւթֆիւ Տօղան, որ փոխ – վարչապետին հետ միասին զարմանք յայտնեց թէ ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ այսքան գեղեցիկ եւ կարեւոր շէնքի մը շինութիւնը կ'արգիլուի : Երկուքն ալ խոստացան որ կարելի արագութեամբ անպայման լուծում մը պիտի գտնեն այս շէնքին համար :

Նոյն օրը փոխ – վարչապետ Էյիւպօղ– լու եւ պետական նախարար Լիւթֆիւ Տօղան իրենց մօտ ընդունեցան Պօղոս – եան – Վառվառեան վարժարանի ներկա– յացուցիչ Գէորգ Պիւյիւք Յակոբեանը եւ Անդրանիկ Սահակեանը, որոնցմէ տեղե– կութիւններ առին Վառվառեան վարժա– րանի աղջկանց գիշերօթիկ բաժնի փակ– ման մասին :

Անգարայի այս հանդիպումներէն ետք մեր համայնական մարմիններու ներկա – յացուցիչներուն տպաւորութիւնը այն է թէ Էյիւպօղլու շատ անկեղծօրէն իւրա – ցուցած է այս հարցերը եւ ամէն կարե – լիութիւն պիտի փնտռէ արգելքները ան– հետացնելու համար : Միջոց մը Լիւթֆիւ Տօղան յայտնած է թէ իշխանութիւնը վճռած է ոչ մէկ խտիր դնել հայրենա – կիցներու միջեւ, ինչ ծագում ալ ունենան անոնք :

ԱՐԱՐԱՏ ՅԱՂԹԵՑ ՊԱԽՏԱԿՈՐԻ 1 – 0

Ոտնագնդակի խորհրդային 41րդ ախո– յենութեան դարձի մրցումներու շարքին՝ « Արարատ », Յուլիս 15ին, իր սեփական դաշտին վրայ 0ի դէմ 1 կէտով յաղթեց Տաշքենդի « Պախտակոր »ի : Խաղը տեղի ունեցած է Արարատցիներու առաւելու – թեամբ. անոնք բազմաթիւ անգամներ վտանգաւոր պահեր ստեղծած են « Պախ– տակոր »ի բերդին առջեւ, սակայն միայն 36րդ վայրկեանին է, որ Անդրանիկ Խա– չատրեան կրցած է կոլ մը նշանակել : Այս յաղթանակը մեծ նշանակութիւն ունէր « Արարատ »ի համար, քանի որ խումբը կը գտնուէր վտանգաւոր դիրքի մէջ : 16 շրջանէ ետք, դասաւորման գլուխը կը գտնուի Թիֆլիսի «Դինամօ»ն՝ 25 միա– ւորով :

×

Դարձի մրցումներու ժամանակացոյցն է.—
Յուլիս 22, Նեֆթչի – Արարատ,
Յուլիս 29, Զէնիթ – Արարատ,
Օգոստոս 2, Արարատ – ԲԿՍԱ,
Օգոստոս 6, Տորպետօ – Արարատ,
Օգոստոս 26, Չերնոմորեց – Արարատ,
Սեպտ. 1, Արարատ – Լոկոմոտիւ,
Սեպտ. 10, Կայրաթ – Արարատ,
Սեպտ. 23, Արարատ – Դնեպր,
Սեպտ. 30, Դինամօ (Թ.) – Արարատ,
Հոկտ. 15, Արարատ – Շախտեոր,
Հոկտ. 23, Դինամօ (Կ.) — Արարատ,
Հոկտ. 28, Արարատ – Սպարտակ,
Նոյ. 4, Դինամօ (Մ.) – Արարատ,
Նոյ. 11, Արարատ – Զարեա :

ԱԿՆԱՐԿ

ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ԼՈՒՐԸ

Հոգեբանական յայտնի իրողութիւն է, որ քաղաքական փոթորիկներու օրերուն մարդիկ, մանաւանդ այդ փոթորիկներուն մէջն ու մօտը ապրող բազմութիւնները լուրերու նկատմամբ կը դառնան աւելի զգայուն եւ քիչ կարեւորութիւն կ'ընծա– յեն տարբեր նիւթերու կամ խորհրդա – ծական հաղորդումներու :

Լիբանանեան տագնապի վերջին փուլին առիթով այդպէս վարուեցան բոլոր թեր– թերը, ընդ որս եւ մենք, փորձելով հնա– րաւոր արագութեամբ թաւալող դէպքերը պատկերացնող ճշգրիտ լուրեր փոխան – ցել մեր զանգուածներուն :

Այս սիւնակին մէջ տրուածը տարբեր լուր մըն է, պիտի ըսէինք ուրախալի, վճռական ու քաղաքական գործօննե– րու արարքներն ու մտածումները դիմա– գրաւող հաւաքականութիւններու կեց – ուածքը, որ ստոյգ փորձաքարի մը պէս կը բացայայտէ անոնց մարդկային ո – րակը :

Վերջին պայթիւնին վրայէն անցած է աւելի քան շաբաթ մը եւ անկարելի չէ այլեւս համարձակօրէն խօսիլ այդ մա – սին, յատկապէս մեր զանգուածին ցու – ցաբերած խոհական լրջութեան մասին : Մահուան ուրուականը այս անգամ առա– ւելաբար սաւառնեցաւ հայահոծ թաղա – մասերու վրայ, Էշրէֆիէէն մինչեւ Պուրճ Համուտ, Հաճըն – Խալիլ Պատաւիէն մին– չեւ Սին էլ Ֆիլի շրջանները, բայց վտան– գայեղց այդ օրերուն մեր ժողովուրդի անունին դիմաց խուճապային ոչ մէկ դէպք արձանագրուեցաւ, ընդհակառակն, տեղ – տեղ համբերատարութեամբ, ու– րիշ առիթներով պաղարիւն քաջութեամբ, այլ միշտ արթնութեամբ հետեւեցանք դէպքերուն, հեռացնելով մեզմէ եւ ու– րիշներէն յաւելուածական կորուստներու ամէն հաւանականութիւն :

Ահաւասիկ մեր լուրը, եւ ինչո՞ւ չունինք միթէ զայն կոչելու լուրերուն լուրը, ներքին հաւասարակշռութեան այս անհերքելի փաստը :

Հոգեկան այս կորովը թերեւս կը բխի այն համոզումէն, զոր ընծայեց այս երկ– րին երէկը մեզի եւ կը ներշնչէ անոր վաղը : Անցնող երեք ու աւելի տարինե– րուն այդ համոզումը երբեք չխախտեցաւ մեր մէջ, այն համոզումը, որ խաղաղու– թեան ծիածանը պիտի բացուի ի վերջոյ Լիբանանի վրայ եւ պիտի տրուի դար – ձեալ մեզի այն լայն հնարաւորութիւնը, որուն մթնոլորտին մէջ, ու քաղաքացիա– կան պարտքերու առընթեր՝ պիտի շա – րունակենք մեր ազգային երթը, ինչպէս ըրինք անցնող յիսնամեակին, ծառայելով մեր կոչումին, պատմութեան, աւելի քան այլուրեք... :

(Յուլիս 13) «ԱԶԴԱԿ»

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50ԱՄԵԱԿԻՆ
(1928–1978)

ԱՄԷՆՈՒՆ ԹԷՈԴԻԿԸ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

… Երկու թուականներ, 1907 – 1967, մեզի կը յիշեցնեն թէ վաթսուն տարիներ անցած են այն օրէն ի վեր, երբ լոյս կը տեսնէր Ամէնուն Տարեցոյցը, այդ պզտիկ համայնագիտարանը, որ կորուստէ պիտի փրկէր հայ մշակոյթի անթիւ նշխարներ եւ վաւերաթուղթեր, որ հայ մտքին խօսքը լսելի պիտի դարձնէր, աւելի քան որեւէ հրատարակութիւն, մեր ամէնէն մութ գաղութներուն մէջ իսկ, որ աշխատութեան պիտի մղէր մեր գրիչները զանոնք խրախուսելով եւ հմայելով, եւ պատիւի հարց պիտի դարձնէր խնամեալ եւ ճաշակաւոր տպագրութեան անհրաժեշտութիւնը։ Աւելի՛ն կայ։

Եթէ եղերական կատակերգութիւն մըն է ազգի մը կեանքը (եւ ուրիշ ի՞նչ բան կրնայ ըլլալ) երկարաձիգ ներկայացումը կը վարեն ոչ միայն վրտէքները որ յայտագրին ճակատը կը փայլին, այլ նաեւ հոյլը անոնց որ կը գործեն լռելեայն, բեմի առաջամասի կանթեղաշարքէն հեռու։ Այսպէս է որ Տարեցոյցի ամէն մէկ հատորը լայն բաժին կը յատկացնէր Հայութեան համեստ եւ խոնարհ գործիչներուն, ի գին նոյնիսկ քմծիծաղ պատճառելու մեզմէ անոնց որ բարձրէն կը սաւառնին։ Թէոդիկ բնազդաբար հասկցած էր խոնարհները, ինքն իսկ ըլլալով ժողովուրդի զաւակ եւ գրիչ մը՝ երկրորդական։

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

×

Թէոդիկ, բուն անունով Թէոդորոս Լապճինճեան, ծնած էր Պոլիս, 1873 թուականին։ Ուսումը աւարտելէ ետք Պէրպէրեան վարժարանին մէջ, ինքզինք կը նուիրէ գրականութեան։ Կը սկսի աշխատակցիլ « Բիւզանդիոն »ին եւ մանաւանդ Փանոսեանի «Մանզումէի էֆքեար» թերթին, ուր իննհարիւրականի սկիզբներուն իսկ լոյս կը տեսնեն « Կեանքի հատորէն փրցուած» իր հիւթեղ պատմուածքները, որոնք 1910ին պիտի ամփոփուէին « Կաղանդ »ին մէջ։ Այդ պատմուածքներուն մէջ Պոլիսն էր իր ընկերային ու ընտանեկան կեանքով՝ Թէոդիկի պոլսական հայեվարով։

« Մանզումէ »ն այդ օրերուն յաւակնութիւնը ունէր սրելու նորահաս սերունդին գրական ճաշակը, եւ ահա Թէոդիկի « Ճանչուոր դէմքեր » շարքը լաւագոյնս ծառայեց այդ նպատակին, երբ ան քննադատօրէն ուրուագծեց իրեն ժամանակակից վաթսուն արեւմտահայ գրողներ, ինքնատիպ եւ գրաւիչ ոճով։

Յետոյ Թէոդիկը դարձաւ փնտռուած աշխատակից ու խմբագիր։ Պոլսոյ համարեա բոլոր թերթերը, մանաւորաբար « Վերջին Լուր »ն ու « Ժամանակ »ը, սկսան Թէոդիկին յանձնել Նոր Տարուան եւ Ծնունդին յատկացուելիք համարներուն պատրաստութիւնը…։

« Պոլսոյ հայեվարը » արդէն լուրջ եւ ստուար բիբլիոգրաֆիական ուսումնասիրութիւն մըն էր՝ անհերքելի ապացոյցը մեղուաջան աշխատողի։ Պատահական չէր որ այդ աշխատանքը արժանացաւ Իզմիրեանց մրցանակին եւ ապշեցուց քննիչ մարմինը։ Եզակի եւ աննախընթաց փորձ մըն էր, որ, ափսո՜ս, մնաց անտիպ։

Ուրիշ պատուաբեր գործ մըն ալ պատկերազարդ « Տիպ ու տառ »ն էր, որ լոյս տեսաւ 1912 թուականին՝ գիրերու գիւտի 1500ամեակի եւ հայ տպագրութեան 400ամեակի օրերուն։ Հոն է որ առաջին անգամ ըլլալով ընդարձակօրէն եւ համահաւաք ճիգով կը խօսուի աշխարհի ամենատարբեր երկիրներու մէջ հիմնուած ու հաստատուած հայկական տպարաններու մասին, կը նշուին անոնց հիմնադիրները, կը տրուին հրատարակուած գիրքերու ցուցակները։

Աքսորէն դարձին, Թէոդիկ, Պատրիարքին խնդրանքով, պատրաստեց « Գողգոթայ »ն՝ որ «ամէնէն սրտառուչ այլ եւ ամէնէն վաւերական եղեռնապատումն էր մեր ազգովին քաշածներուն»։ Բայց հազիւ անոր Ա. պրակը լոյս տեսած, թրքական գրաքննութիւնը կը դադրեցնէ անոր շարունակութիւնը 1921ին։ Մինչ այդ, սակայն, ան լոյս ընծայած էր արդէն « Յուշարձան Ապրիլ տասնըմէկի » (1919) ժողովածուն, ուր ներկայացուցած է թրքական վայրագութեանց զոհ դարձած հազարի չափ հայ ձեռբակալեալ մտաւորականներ՝ կենսագրական տեղեկութիւններով եւ լուսանկարներով։ « Որբն ու իր բերքը » Թէոդիկի անսպառ բազմաթերքին ճոխութեամբ եւ զունազեղութեամբը յագեցած այգերանական եւ մատենագրական մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մըն է, իր նմանը չունեցող։

Բայց Թէոդիկի իսկական հռչակը կապուեցաւ իր տարեգիրքերուն՝ «Ամէնուն տարեցոյց»ներուն, որոնցմէ առաջինը լոյս տեսաւ 1907ին, համիտեան բռնապետութեան դաժան օրերուն։ Մինչ 1915, մինչեւ Եղեռնը ու տեղահանութիւնը ան անընդմէջ հրատարակած էր տարեցոյցը՝ ապահովելով ժամանակակից բոլոր յայտնի գրողներուն եւ մտաւորականներուն աշխատակցութիւնը։ Լոյս տեսած բազմաթիւ լուսանկարներն ու գրական, բանասիրական, պատմական, տեղագրական, ազգագրական, վիճակագրական նիւթերը հանրագիտարանի վերածեցին այդ տարեգիրքերը եւ անգին գանձ մը դարձան յաջորդ սերունդներու ուսումնասիրողներուն համար։ Առանց Թէոդիկի եւ իր տարեգիրքերուն շատ բան կորսուած պիտի ըլլար այսօր, եւ Թէոդիկ պիտի ապրի կորուստէ եւ մոռացութենէ փրկած իր գործերուն հետ, ու պիտի յիշուի անոնցմով։

Ա. Պատերազմի աւարտը կրկին զինք նետեց Պոլիս, ուր վերսկսաւ իր տարեցոյցներուն հրատարակութիւնը, մինչեւ որ քեմալական շարժման յաղթանակով անցաւ Փարիզ, ուր շարունակեց իր գործը մինչեւ իր յանկարծահաս մահը։

Իր դամբանականին մէջ Շաւարշ Միսաքեան կը մաղթէր, որ «Թէոդիկը ոչ թէ ունենար շքեղ ու պաղ դամբարան մը այս օտար եւ ցուրտ հողին վրայ, այլ բաժին մը Հայաստանի թանգարանին մէջ, իբրեւ կենդանի յիշատակարան»։ Միսաքեանի իղձը չիրականացաւ, բայց կ՚արժէ որ գոնէ լոյս տեսնեն « Պոլսոյ հայեվարը»ն ու «Ճանչուոր դէմքեր»ը, որպէս յարգանքի համեստ տուրք եւ որպէս նախանիւթ ուսումնասիրութեանց։ Միժամանակ, ինչ խօսք, հարկաւոր է հետաքրքրուիլ «Գողգոթայ»ով … ի շահ իրեն եւ մեզի…։

Թէոդիկի մահը լայն արձագանգ գտաւ բոլոր գաղութներուն մէջ եւ յուզեց բոլոր մտաւորականներն ու գրասէրները։ Բանաստեղծներու իշխան անմահն Թէքէեանն ալ անդրադարձաւ անոր մահուան, իսկ Արշակ Չօպանեանն ու Լեւոն Բաշալեանը դամբանականներ խօսեցան անոր շիրիմին առջեւ, մին՝ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Ապագայ»ի կողմէ, իսկ միւսը՝ մտաւորականութեան։ Ահա բովանդակութիւնն անոնց.

« ԶԱՐԹՕՆՔ »

« Մեծ է մեր ցաւը մեր բարեկամին անսպասելի մահուանը առթիւ. բայց ինք պիտի ուզէր կարծեմ այս կերպ մեռնիլ, գրիչը ձեռքը, իր սիրելի աշխատութեան ընթացքին։ Հայ գրականութեան այս «զինուորեալ մանուկը» պատնէշին վրայ մեռաւ. իր բռնած դիրքին հաւատարիմ։ Ինք մեզի կը յիշեցնէ այն վանականները որոնք մենաստաններուն խորը միշտ վառ կը պահէին հայ գրականութեան ճրագը. ամէն օր անոր վրայ աւելցնելով ահագին դժուարութիւններով ձեռք բերուած իւղը։ Այս աշխարհական Ոսկանը հայ գիրքին այլամերժ հրայրքը ունեցաւ սկիզբէն ի վեր, եւ մինչեւ վերջը անոր բանիմաց ու խանդաղատ սպասաւորը եղաւ։ Ու ասոր համար է որ այսօր պարտք կը համարինք իրեն բերել այստեղ մեր յարգանքի ու համակրանքի սգաւոր արտայայտութիւնը»։

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

×

«Ամէնէն սիրուած դէմք մըն էր Թէոդիկ. համեղ. սիրուն ու յուզիչ թիփ մը, շատոնց ի վեր մեր ժամանակակից մտաւոր կեանքին մէջ իր յատուկ տեղը գրաւած։ Իր բուռն ու անսպառ սէրը ամէն բանի համար որ ազգային գերագոյն սրբութեանց հետ – պատմական յիշատակներ, գրականութիւն, արուեստ — կապ ունի, իր բազմամեայ տքնաջան ճիգը մեր ազգային կեանքի ու մշակոյթի անծանօթ մնացած կամ մոռցուած նշխարներ հաւաքելու, մեկնաբանելու, ծանօթացնելու, գաղտնիքը զոր ունէր մեր քիչ արտադրող արժէքաւոր գրողները համոզելու որ իր տարեցոյցին համար էջ մը տան (բաւական թիւով աղուոր էջեր ատով իրեն կը պարտինք). իր բանասիրական համբերատար աշխատանքները հայ այբուբենի ու հայ տպագրութեան բնաշրջման, կամ հայ այգեգործութեան կամ Պոլսոյ ժող. բարբառին, զոր կ՚ողեւորէր իր զորովագին ազգասիրութիւնը, եւ իր ուրոյն ոճը որուն մասնաւոր կնիք մը կուտար գրաբար խրթին բառերու եւ ռամկական համեղ բացատրութեանց տարօրինակ խառնուրդը, իր բոլորանուէր նուիրումը զուտ մտաւորական կեանքի մը զինքը կը կացուցանէին համակրութիւն ու յարգանք ներշնչող էակ մը։ Ինք մեր մէջ առաջինը եղաւ Տարեցոյցը հանրագիտարանի մը եւ հայ կեանքի թանգարանի մը բարձրութեան հասցնող։

«Ինք միշտ ճգնեցաւ, աշխատեցաւ, յոգնեցաւ, մնաց մաքուր, առաքինի, բարձր՝ ինչ որ վայել է տիպար մտաւորականի մը»։

Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

×

«Թէոդիկ. որուն յանկարծական մահը այս շաբթու իմացանք եւ ծանուցինք խոր ցաւով, մեր գրականութեան մէջ ունէր իրեն յատուկ տեղը եւ կը կատարէր այնպիսի դեր մը որ նոյնպէս յատուկ էր իրեն եւ կարեւոր էր մեզի։

«Իր «Ամէնուն Տարեցոյց»ները, – որովհետեւ իր անձնական գրականութենէն աւելի՝ անոնց համար աշխատած եւ անոնցմով ծառայած է հայ մատենագրութեան — իր համբաւը հասցուցած էին աշխարհի ամէն կողմը ո՛ւր որ ընթերցող հայ մը կայ եւ իրենց կազմած քանի աւելի պատկառելի հատորներուն միջոցաւ զինք հանդիսացուցած էին հայ գիրքին, հայ գրականութեան ամէնէն մեծ երախտաւորներէն մին։

«Բայց ատկէ առաջ եւ ատոր հետ միասին՝ գրող մըն էր Թէոդիկ եւ կը վայելէ որ իր այդ հանգամանքովը նախ խօսինք իր վրայ եւ գնահատենք զինք։

«… Անշուշտ, բոլորովին զուրկ չէ արուեստի մտահոգութենէն։ Բնապաշտութիւնը (նաթիւրալիզմ), որ մեր մէջ նոր մուտք կը գործէր իր պատանութեան ատեն, իրեն համար գրական դպրոց մը չեղաւ միայն՝ այլ գրականութիւնը։ Առանց անոր, ա՛յն կոչին զոր ան իրեն կ՚ուղղէր իր տեսածն ու գիտցածը գրելու, հաւանական չէ որ Թէոդիկ գրող մը ըլլար։

«… Բայց Թէոդիկի տաղանդն ալ, փառքն ալ՝ եղան իր « Տարեցոյց » - ները…»։

Վ. ԹԷՔԷԵԱՆ

ԱՆԻՆ՝
ԱՐՔՈՒՆԻ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵՒ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ

(ՅԱՊԱՒՈՒՄՆԵՐՈՎ)

Բագրատունեաց թագաւորութեան սկզբնական շրջանին՝ Թ. դարուն վերջերէն մինչեւ Ժ. դարուն կէսերը, պետութեան վարչական կեդրոնը քանի մը անգամներ տեղափոխուած է։ Նոր թագաւորի մը գահակալութեամբ փոխուած է գահին վայրը։ Բագրատունիներու անդրանիկ թագաւորին՝ Աշոտ Ա.ի գահանիստ քաղաքը եղած է Բագարան. Յովհ. Դրասխանակերտցի զայն կոչած է թագաւորանիստ աւան։ Աշոտ թագաւորին աւագ զաւակը՝ Սմբատ Ա. (890–914) իր « սեփական կալուածը »՝ Երազգաւորս գիւղաքաղաքը, վերածած է կեդրոնի, իսկ Բագարան ժառանգ մնացած է Սմբատին կրտսեր եղբօր՝ սպարապետ Շապուհի։

Սմբատին մահէն ետք գահր Երազգաւորսին հետ ժառանգած է անոր աւագ զաւակը՝ Աշոտ Բ. Երկաթ եւ այդ պատճառով ալ անոր գահակալութեան օրով (914-928) վարչական կեդրոն մնացած է Երազգաւորսը։ Աշոտին կրտսեր եղբայրը՝ իշխանաց իշխան Աբաս ձեռք ձգած է Վանանդ գաւառը Կարս բերդով։ Մինչեւ 928 Կարս մնացած է նստավայրը Աբասի, իսկ ասոր գահակալութեան ժամանակ (928-953) համանուն քաղաքը փոխարինած է Երազգաւորսը։

Վարչական կեդրոններուն յաճախակի փոփոխութիւնները կապ ունեցած են այդ ժամանակաշրջանի հողատիրական իւրայատուկ պայմաններուն հետ։ Իւրաքանչիւր թագաւոր միաժամանակ եղած է մեծ հողատէր եւ ունեցած է իր տիրոյթներուն կեդրոնը՝ աթոռանիստ քաղաքը։ Գահակալութեան տարիներուն այդ կեդրոնը դարձած է գահանիստ քաղաք եւ կատարած է մայրաքաղաքի դեր, իսկ նախորդ թագաւորին նստավայրը կորսնցուցած է իր դերը եւ մնացած է իբրեւ կեդրոն տոհմական իշխանութեան։ Այս իմաստով ալ Բագարանն ու Երազգաւորսը սկզբնական շրջանին նաեւ Կարսը, դասական առումով մայրաքաղաքներ չեն եղած, այլ գահակալներու դղեակ-նըստավայրեր, կատարելով հանդերձ գահանիստ քաղաքի մը դերը։

Գահանիստ վայրերուն յաճախակի փոփոխութիւնները պատճառ դարձած են, որ որեւէ կեդրոն չդառնայ համապետական վայր եւ կայուն կապ հաստատուի երկրին տարբեր մասերուն եւ, յատկապէս, ծայրագաւառներուն հետ։ Հետեւաբար, Բագրատունեաց թագաւորութեան համար անհրաժեշտ նկատուած է ունենալ մնայուն մայրաքաղաք։ Սմբատ Ա.ի եւ Աշոտ Բ.ի թագաւորութեանց տարիներուն ասիկա կարելի չէ եղած իրականացնել, քանի տեւական բախումներ արձանագրուած են դրացի ամիրայութիւններուն հետ։

Խաղաղ շրջանը սկսած է Աբասի օրով եւ աստիճանաբար Կարսի մէջ կեդրոնացած է վարչական իշխանութիւնը։ Աբաս նոյնիսկ յաջողած է Կարս տեղափոխել տալ կաթողիկոսին նստավայրը. արդէն յատկապէս շինել տուած է կաթողիկէ եկեղեցին։ Որոշ ժամանակ հոն հաստատուած է Վարագայ վանքէն ժամանած Անանիա Մոկացի կաթողիկոսը։ Կարս մայրաքաղաք մնացած է նոյնպէս Աբասի յաջորդած Աշոտ Գ. Ողորմածի (953–977) գահակալութեան սկիզբի տարիներուն։ Սակայն այս վերջինը յետագային զայն փոխադրած է Անի։

Ինչո՞ւ։ Խօսելով Աշոտ Ողորմածի Անի տեփախոխուելուն մասին, ուսումնասիրողները չեն բացատրած ատոր պատճառները։ Միայն Լէօն է, որ արծարծած է այս հարցը. անոր կարծիքով մայրաքաղաքը տեղափոխուած է Անի, որովհետեւ ասիկա Շիրակի ամէնէն մեծ կեդրոնը եղած է, եւ միայն Անին կրնար «որոշ գոյն հաղորդել Բագրատունեաց թագաւորութեանը, որոշ կնիք դրոշմել նրա կերպարանքի վրայ։ Այդ դերը չկարողացան կատարել ո՛չ Բագարանը, ո՛չ Երազգաւորսը, ո՛չ էլ Կարսը… այս քաղաքը պի-

տի դառնար Բագրատունեաց Թագաւորութեան կենտրոնը։ Այսպէս, պահանջում էին նրա թէ՛ քաղաքական, թէ՛ տնտեսական շահերը։ Այդ անհրաժեշտութիւնը զգացել էին անշուշտ նաեւ Աշոտի նախորդները, բայց իրագործելու բախտը վիճակուեց միայն սրան։ Խոշոր ձեռնարկութիւնները նախաձեռնող եւ վճռականութեամբ օժտուած բնաւորութիւններին են տրուած»։

Համաձայն կարելի չէ ըլլալ Լէոյի հետ, քանի Անի թէեւ քաղաք դարձած է մինչեւ մայրաքաղաք դառնալը, այսուհանդերձ, այդ ժամանակ Կարսէն մեծ չէ եղած։ Ուրեմն, գոյութիւն ունեցած են այլ պատճառներ։

Եթէ մեծ հարցերուն լուծումը Լեւօ վերագրած է պահականներուն նախաձեռնութեան եւ վճռականութեան, ապա Աշոտ Գ.ի նախորդները՝ Աշոտ Ա., Սմբատ Ա. եւ Աշոտ Բ. նոյնպէս վճռական եղած են։ Բայց ասոնք անհրաժեշտ չեն նկատած տեղափոխութիւնը։ Անհրաժեշտութիւնը մէջտեղ եկած է միայն Ժ. դարուն 50 – 60ական թուականներուն։ 949ին Բիւզանդիոն Հայաստանի արեւմուտքը Արաբներէն առած շարք մը գաւառներ՝ Կարինի շրջանը, Բասէն, Համնունիք եւ հոն ստեղծած է ռինուռ – բական – վարչական բանակատեղի մը։ Ասիկա յենակէտ հանդիսացած է Հայոց Թագաւորութեան դէմ կայսրութեան յարձակողական քաղաքականութեան համար։ Նորաստեղծ բանակատեղին սպառնալիք հանդիսացած է նոյնպէս Կարսին։ Մեր կարծիքով ճիշդ այս եղած է պատճառը տեղափոխութեան։ Աշոտ Ողորմած իր կեդրոնատեղին փոխադրած է երկրին խորքը։ Վտանգէ զերծ մայրաքաղաք ունենալու ակնկալութեամբ նախ փորձած է Շադդադեաններէն ազատել հինաւուրց մայրաքաղաքը Դուինը։ Բիւրտ պատմագիր Մունաճճիմ – պաշին հաղորդած է, որ 953ին Աշոտ մեծ զօրագունդով յարձակած է Դուինի վրայ, ուր այդ ժամանակ իշխած է Մոհամմէտ Իպն Շատատ։ Սակայն յարձակումը ապարդիւն անցած է։

Ասկէ ետք Թագաւորանիստ վայր ընտրած է Անին, քանի մը պատճառներով։ Քաղաքը գտնուած է Հայոց Թագաւորութեան գրեթէ կեդրոնը եւ, միաժամանակ, Բագրատունիներու ոստանին գլխաւոր շրջանը նկատուած Շիրակի մէջ։ Ասկէ զատ, շրջակայքի ձորերը եւ Ախուրեան գետը դիւրացուցած են անոր պաշտպանութիւնը։ 961ին Անի հռչակուած է մայրաքաղաք, իսկ Կարսը բաժին ինկած է Աշոտի եղբօր Մուշեղին։

Անի Հայոց Բագրատունիներու արքունիքին վերջին հանգրուանը հանդիսացած է։ Բագրատունիներուն պատմութեան երկրորդ շրջանը ցոյց տուած է, որ Աշոտ Ողորմած յաջողած է լուծել Պետութեան կեդրոնացումին կենսական պայմաններէն մէկը՝ մնայուն մայրաքաղաքի մը հաստատումը։ Արդարեւ, Աշոտէն ետք՝ 977էն 1045 պահակալած Բագրատունինե-

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՉԻՆԱՍՏԱՆ - ՎԻԷԹՆԱՄ - ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Փեքինի որոշումը՝ դադրեցնել տնտեսական օժանդակութիւնը Վիէթնամի, ինչպէս նաեւ ետ կանչել իր ճարտարագէտներն ու մասնագէտները, նոր քայլ մըն է չին – վիէթնամ յարաբերումներու խաթարումին մէջ։ Յունիս 9ին, Փեքին արդէն վերջ դրած էր ամբողջական սարքերու առաքումին Վիէթնամ. այսուհանդերձ, շարունակած էր մասնագիտական օժանդակութեան իր ծրագիրը։ Ասիկա ցայտուն կը դառնար Յունիս 29ին, երբ բացումը կը կատարուէր քարիւղի ամբարի մը՝ շինուած Չինացիներու օժանդակութեամբ։

Ցստակ տեղեկութիւններ չկան չինական օժանդակութեան տարողութեան մասին։ Դիւանագիտական շրջանակներուն համաձայն, 1976ին Չինաստան Խորհ. Միութենէն անմիջապէս ետք կուգար շուրջ 350 միլիոն նկատուող օժանդակութեամբ մը, այլ խօսքով երկու երրորդը խորհրդայինին։ Այս վերջինոյն հինգ տարուան ժամանակամիջոցով էր, մինչ չինականը կը վերանորոգուէր տարուէ տարի։

1976էն ի վեր չինական օժանդակութիւնը ակնյայտնի կերպով նուազած էր քանակով եւ տոկոսով։ Կ'ըսուի, թէ կը ներկայացնէր միայն մէկ երրորդը խորհրդային օժանդակութեան։

Փեքինի վերջին որոշումը՝ Յուլիս 3ին, կը տրուէր հազիւ չորս օր անց Վիէթնամի անդամակցութենէն Քոմեքոնի (Համայնավար Համարակաց Շուկան)։

Արդարեւ, որեւէ ատենէ աւելի այժմ է, որ ցայտուն կը դառնայ, թէ չինեւ – վիէթնամ տարակարծութիւնը Վիէթնամ բնակող Չինացիներուն մասին, — բանակցութիւնները այս ուղղութեամբ դադրած են, – պարզ դրուագ մըն է առաւել մեծ բախումի մը, որ կ'արձանագրուի Ասիոյ մէջ՝ Չինաստանի եւ Խորհ. Միութեան միջեւ։ Իրադարձութիւնները վարմանք պատճառելու աստիճան արագ ընթացան այս վերջին ամիսները, այսինքն այն օրէն ասդին, երբ Փեքին մեծ ճիգով ձգտեցաւ ապահովել իր դիրքերը այս ցամաքամասին վրայ։ Յաջողութիւններ արձանագրեց. Թոքիօ վերջապէս որոշեց վերսկսիլ բանակցութիւնները խաղաղութեան եւ բարեկամութեան դաշնագիրին շուրջ, Հնդկաստանի Արտաքին նախարարը ի մօտոյ պիտի ժամանէ Փեքին, իսկ Հիւսիս. Քորէա որոշ չափով մօտեցաւ Չինաստանի։

Սակայն, խորհրդային հակադարձութիւնը հակայարձակման մը տարողութիւնը ստացաւ։ Բան մը, որուն թերեւս չէր սպասեր Փեքին։ Պէտք է յիշել Աֆղանիստանն ու Վիէթնամը։ Ապահովաբար անակնկալի եկան Չինացիք տեսնելով այս երկու երկիրներուն արագ դիրքորոշումը ի նպաստ խորհրդային ճակատին։ Ի վերջոյ, հակառակ Փեքին – Հանոյ տարակարծութիւններուն եւ Խմեր – Վիէթնամ բախումներուն, 1977 Յունիսէն Նոյեմբեր Փեքին ընդունած էր այցելութիւնները վիէթնամցի բարձր անձնաւորութիւններու։

Իրաց այս կացութիւնը պատճառ է, որ Փեքին հաշուեկշիռ մը պատրաստէ։ Ճիշդ է, որ արձանագրած է յաջողութիւններ, սակայն դեռ վերջնապէս չէ ստորագրուած Չինաստան – Ճափոն դաշնագիրը, ոչ ալ համաձայնութիւններ գոյացած են իր եւ Հնդկաստանի, Ինտոնեզիոյ ու Սինկափուրի միջեւ։ Արդեօ՞ք պատահականութեան արդիւնք պէտք է նկատել այն փաստը, որ այս վերջին երկու երկիրները մտահոգ աչքով կը դիտեն չին – վիէթնամ տարակարծութիւնները։ Չէ՞ որ Չինացիներու թիւը համապատասխան երկիրներուն մէջ շատ մեծ է։

Ուաշինկթընի զօրավիգ կենալը Փեքինի զանցառելի երեւոյթ չէ, — օրինակ Ճափոնի հետ իր բանակցութիւններուն մէջ, — այսուհանդերձ, վճռական դեր ալ չի կրնար կատարել մրցակցութեան մը մէջ, ուր բոլոր հարուածները թոյլատրելի են։ Մանաւանդ, որ Մոսկուա կը գործադրէ ցամաքամասի քաղաքականութիւն մը, որուն համար կը թուի ունենալ տպաւորիչ միջոցներ։

Թ. Ա. Թ.

րու վերջին չորս Թագաւորները չեն մտածած մայրաքաղաքին տեղափոխութեան մասին, հակառակ անոր, որ ասոնցմէ ամէն մէկը ունեցած է իր իշխանական բնակավայրը (Սմբատ Բ. Երազգաւորսը, Գագիկ Ա. Մրէնը, կամ Տեկորաւանը, Յովհաննէս – Սմբատ՝ հաւանաբար Բագարանը, իսկ Գագիկ Բ.ինը ցարդ անծանօթ մնացած է մեզի)։

Աշոտ Ողորմած իրագործած է իր ծրագիրը, այն է, որ Հայոց Թագաւորները ոչ թէ ներկայացնեն իրենց հարստութեան ճիւղը՝ Բագարան, Երազգաւորս, Կարս, այլ Շիրակի Բագրատունիներուն ամբողջութիւնը։ Միայն այդ ճամբով հնարաւոր դարձած է հիմնել մնայուն մայրաքաղաք մը Պետութեան ներսը եւ հաստատել տեսակ մը իշխանական տուներու միութիւն։

Ռ. ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆ

(«Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւնների»)

(վերածուած արեւմտահայերէնի)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ա. ՍԱՆՈՅԵԱՆ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Մինսկի մէջ տեղի ունեցած ազատ ոճով ըմբշամարտի խորհրդային ախոյենութեան մրցումներուն, Երեւանցի 21ամեայ ուսանող Արշակ Սանոյեան (52 քիլօ ծանրութեան դասակարգ) ախոյեան հանդիսացած է։ 17 ըմբշամարտիկներու մէջ հայ մարզիկը աչքի զարկած է իր վարպետութեամբ եւ թեքնիքով։

×

ԿՕՇԻԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՍԵՄԻՆԱՐ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է համամիութենական սեմինար – դպրոց, որուն ընթացքին արծարծուած են նուրբ եւ նորաձեւ կօշիկի պատրաստութիւնը կատարելագործելու հարցերը։ Սեմինարին մասնակցած են Մոսկուայի, Լենինգրադի, Երեւանի, Կիեւի եւ Խորհ. Միութեան այլ քաղաքներու կօշիկի ձեռնարկութիւններու ղեկավարներ, մասնագէտներ եւ վարպետներ։ Զեկուցումներով հանդէս եկած են «Մասիս» ձեռնարկութեան մասնագէտները։

×

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

Երեւան այցելած է Սիերա Լէոնէի Հանրապետութեան պատուիրակութիւնը՝ Գիւղատնտեսութեան եւ Բնական Աղբիւրներու նախարար Ճ. Ճեքսընի գլխաւորութեամբ։ Պատուիրակութեան անդամները Երեւանի օդակայանը դիմաւորուած են Ճկնատնտեսութեան նախարար Հ. Մելքոնեանի եւ ուրիշներու կողմէ։ Յունիս 29ին, վարչապետին տեղակալը՝ Հ. Հայրապետեան, հանդիպում մը ունեցած է պատուիրակութեան հետ։

×

ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ԾՆՈՒՆԴԸ

Վարդգէս Բաղդասարեան, 60 տարեկան, երեք հարիւրէ աւելի նկարներ փրկած է կորուստէ՝ զանոնք վերականգնելով։ Երեսուն տարի առաջ Վան Տայկի մէկ նկարը՝ Յիսուսի խաչէն վար առնուիլը, վերստեղծած է։ Եկատերինա Բ. կայսրուհին զայն անցեալին նուիրած է Ալ. Սուվորովի, որ իր կարգին նկարը նուիրած է Նոր Նախիջեւանի Հայոց եկեղեցիին։ Այդ ճամբով է, որ սեփականութիւնը դարձած է Հայաստանի պատկերասրահին։ Վ. Բաղդասարեան վերջերս նորոգած է Ռուպենսի «Հովուեր – գութիւն» նկարը։ Այժմ ցուցադրութեան դրուած է Երեւանի պատկերասրահին Արեւմտեան Եւրոպայի յատկացուած սրահին մէջ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

4.

Կոյր ծերունի Ղըյմա Օհանը մի ձեռքը դրել էր եղբօր ուսին, միւսով բռնել հրացանը եւ ստեպ – ստեպ գոչում էր.

— Կարկուտի հոտ եմ առնում, մարդի՛կ։

Նրա ձայնն էլ կարծես կոյր էր։ Իսկ երկինքն անամպ էր։ Փախչողին թւում էր, թէ կոյրը ոչ թէ ծերունին է, այլ ինքը։

Առջեւից գնում էր Գեղամը՝ ուտեստի պարկ ուսին, ձեռքին կարճ հրացան։ Ուտեստը Քեմալ բէյի Մեհմէդն է պատ-

րաստել իր ձեռքով։ Գուրբան Ալին Գեղամին ու նրա հօրը զինել է եւ գիշերով բերել մինչեւ Աղու գետի ջրվէժները. «— Գնացէք Կաթակն։ Այնտեղ հայ ֆիդայիներ կան, այնտեղ է Ներսէհ Ջավուշը»։ Ճանապարհին իրենք միացել էին Երզնկայից, Թիլից ու էլի ուրիշ տեղերից փրկուած, փախած խմբերի եւ ահա գնում են դէպի Կաթակն՝ դէպի Ներսէհ Ջավուշը։

×

Ալի Մինիր բէյի համհարզ Թաթուլը հայ զինուորների գլուխն անցած հասաւ Կաթակնի կողերին։ Ամէն օր ընդհարուել էին ոստիկանական խմբերի ու չէթէ ջոկատների հետ։ Թաթուլի խմբի մարդիկ հմուտ ու կռիւ տեսած զինուորականներ էին։ Նրանք հեշտութեամբ ընկճել են իրենց ճանապարհը կտրած ոստիկանական խմբերին, քշել չէթէ խառնիճաղանջը եւ Հայոց աշխարհի կէսը կտրել – անցնելով, հասել Գոհանամք լեռներին։

Կաթակնի ժողովուրդը ապաստանել էր Պլուզի քարայրում ու նրա շրջակայ ժայռերի մէջ։ Փրկուածներն աղմուկով լաց թափեցին զինուորների գլխին։ Մեծ յոյս էր հասել նրանց. Թաթուլի ջոկատը սպա-

ռազէն էր եւ կռուի փորձով։

Թաթուլն իր հարազատներից քչերին ողջ գտաւ։ Ինքը վաղուց էր զրկուել հօրից, նաեւ մօրից։ Միայն մի եղբայր ունէր, նա էլ ապրում էր Եւրոպայում։ Ուրիշ հարազատ չունէր։ Նա զգաց, որ ինքը մենակ է՝ քամու բերնին քշուող տերեւի պէս։ Սակայն նա իսկոյն ըմբոստ ժխտեց ինքն իրենից՝ ի՞նչպէս թէ հարազատ չունի, հապա այս դժբախտ ժողովո՞ւրդը, հօր ու մօր գերեզմաննե՞րը։ Ոչ, ինքը մենակ չէ, այստեղ բոլորն իր հարազատներն են, իրենը։

— Ի՞նչ տեսար ճանապարհին, Թաթուլ։

Թաթուլը նայեց հարցնողին՝ Ներսէհ Ջավուշն էր, զինուորական մարդու լըրջութեամբ, որ նաեւ ընդգծուած դաժան էր։ Դա դուր եկաւ Թաթուլին։

— Ամէն տեղ աւերակ տեսայ։ Ալաշկերտի հովտից մինչեւ այստեղ Հայի կենդանի գիւղ չի մնացել։

Նա նկատեց, որ Ներսէհ Ջավուշի մէջ իր ասածից որեւէ բան չփոխուեց։ Նա յիշեց նաեւ ռուսական ամայի գիւղը՝ Այծկունք լերան ուսին, այն խաչը, որ իրենք շինեցին, տնկեցին Թուրքերի կոտորած Ռուսների գերեզմանին։ Նաեւ յիշեց ռուս ենթասպային։ Թաթուլին թըւաց, թէ Ներսէհ Ջավուշը սաստիկ նման է ռուս ենթասպային։ Ի՞նչ եղաւ ենթասպան, կարողացա՞ւ իր մարդկանց անցկացնել ռազմաճակատով, փրկել։

Թաթուլը սթափուեց մտքերից։ Ներսէհ Ջավուշը ծխում էր մռայլ, թթուած։ Հարցրեց.

— Ի՞նչ պիտի անենք, հազարապետ։

Ներսէհ Ջավուշը եւս սթափուեց։ Ռունգերից առատ ծուխ արձակեց։

— Ի՞նչ կը կամենայիր, որ անէինք, ձեռնարկէինք, Թաթուլ։

— Դիմադրուել, ասաց Թաթուլը։ Պէտք է զինուած դիմադրել ջարդարարներին։ Ուրիշ ասելիք չունեմ։ Ուրիշ անելիք չեմ տեսնում։

Ներսէհ Ջավուշը ծխացող գլանակը դէն նետեց։

— Այո։ Ուրախ եմ, որ նման բան լսում եմ նաեւ քեզնից։ Այս աշխարհում ապրում է միայն նա, ով զէնք է վերցնում թշնամու դէմ։ Միայն երկաթով կարելի է ապրել, Թաթուլ։ Յիշո՞ւմ ես Խրիմեան Հայրիկի թղթէ շերեփը։

— Յիշում եմ զրոյցը։

— Թղթէ շերեփ մեզ պէտք չէ։ Մեր շերեփը պէտք է երկաթից լինի։

— Այո, այդպէս, ասաց Թաթուլը։ Միայն այդպէս։

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(110 – Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Ե. Սերոբեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 23, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՍԵՐՈԲԵԱՆԻ
(ծնեալ Էլմայեան)

մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ ինչպէս նաեւ իրենց հօր եւ մեծ-հօր՝

ՍԵՐՈԲ ՍԵՐՈԲԵԱՆԻ

եւ եղբայրներուն եւ հօրեղբայրներուն՝

Սարտարի եւ Մուշեղի

ինչպէս նաեւ Էլմայեան ընտանիքի յիշատակին։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկ Պօղոսեան և զաւակները, Տէր և Տիկ Տարօն Պօղոսեան և զաւակները, Տէր և Տիկ. Գրիգոր Եավէրեան և զաւակները, Պ. Յարութիւն Տէրոյեան, Պետրոսեան, Տէր-Եղիայեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՂԱԶԱՐ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ
(ծնեալ Աշխէն Մելքեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

ՎԻԷՆ.— Այրի Տիկին Մարտիրոս Ջոպոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 23, Ժամը 10ին Քարմելի մատրան մէջ՝ 40, Ռիւ Վիմէն, Վիէն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՋՈՊՈՅԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Ե. Սերոբեան իր թոռնիկին՝ Րաֆֆի Սերոբեանի արկածային մահուան տխուր առթիւ 100 ֆր. կը նուիրէ Իսիի Մշ. Տան եւ 20 ֆր. «Յառաջ»ին։

ՆՈՒԷՐ

Առաքելեան եւ Արթինեան ընտանիքները իրենց մօրաքրոջ եւ քրոջ՝ Զարուհի Արթինեանի մահուան տարեդարձին առթիւ 250 ֆր. նուիրած են Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին եւ 50 ֆր. «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Տարօնի Հայր. Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Իվ Պօղոսեանի եւ զաւակին, Օհան Ջէլէպեանի բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, քրոջ եւ մեծ-մօր՝ այրի Տիկին Անէթ Պօղոսեանի (ծնեալ Օհան-Ջէլէպեան) մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆր. նուիրած է Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցիին եւ 50 ֆր. նոյն Թաղին դպրոցին։

ՇԱՎԻԼ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթուածներու գեղատիպ հատոր,
նկարազարդեց ՇԱՐԹ։
Յառաջաբան՝
Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Գին՝ 100 ֆր.
թղթատարի ծախքով՝ 115 ֆ.
Դիմել.—
ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris
Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14 Rue St. Bazile

ՓԱԿ Է

ՕԳՈՍՏՈՍ 1-ԷՆ 31

ASSOCIATION DES ANCIENS ELEVES DE L'ECOLE ESSAYAN

VOYAGE EN ARMENIE

8 - 20 SEPTEMBRE

MOSCOU, EREVAN, TBILISSI

Aller - retour en avion, séjour en l'hôtel de première catégorie en pension complète

ACCUEIL SPECIAL RESERVE A NOTRE ASSOCIATION DE LA PART DU COMITE DES RELATIONS CULTURELLES AVEC LA DIASPORA ARMENIENNE

Prix ESSAYAN. — PARIS/PARIS : 3150 FR.

Sont compris : le voyage, le séjour, *toutes les excursions*, le service d'un guide bilingue arménien - français, *ainsi que les frais de visa et d'assurance*
Enfants de 11 ans non-révolus : demi tarif

Renseignements et inscriptions :

Tous les Samedis de 16 à 18 h. au local de l'Association, 32 Rue de Trévise, 75009 Paris — Tél. : 246-14-94 et tous les jours après 18 h. Tél. : 376-32-43

NOTA. — DES DEPARTS A DES DATES DIFFERENTES ET AU MEME TARIF PEUVENT ETRE ORGANISEES SUR DEMANDE

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian. Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

Pour vos déjeuners d'affaires et vos soirées de détente

Le Caucase

situé en plein cœur du Marais vous assure de son meilleur accueil dans son cadre agréable et chaleureux
Spécialités Franco-Arméniennes

15, Rue St. Gilles, Paris 3e
(en pleine cœur du Marais)

Métro Chemin Vert

Réservation : 887-31-24
Ouvert tous les jours sauf le Dimanche
ouvert en juillet et août

Alimentation Orientale et Traiteur

ԵՐԵՒԱՆ

Ճաշարանը ձեր տրամադրութեան տակ կը դնէ նաեւ արեւելեան լաւագոյն ապրանքներու իր Նպարավաճառատունը, ուր պիտի գտնէք նաեւ ԵՐԵՒԱՆ ճաշարանի խնամուած ճաշերը, զորս կրնաք տուն տանիլ ինչպէս՝ թարամա տերեւի լիցք, ամբուկ, ճերմակ լուբիա (փլաքի), ձկնականչի լիցք (միտիա)
Ամէն ցերեկ լահ - մաճուն եւ ապսպրանքի վրայ՝ չիյ-քէօֆթէ

MEME DIRECTION ET MEME CUISINE QUE LE RESTAURANT

EREVAN

5, RUE DE L'ECHIQUIER PARIS 10e

(Métro : Strasbourg St. Denis)
TEL. : 246-60-51

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès — tél. 928 00 98 - 928 03 88

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
21
VENDREDI
21 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 14.167 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.167

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՒԼԱԳՈՎԻ յուղարկաւորութեան ներկայ չեն եղած Բրեժնեւ, Կոսիգին եւ Սուսլով, ինչ որ ուշադրութիւնը գրաւած է արեւմտեան շրջանակներուն:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ «ՏԻ ՎԵԼԹ» օրաթերթին համաձայն, Մոսկուա եւ Արեւելեան Գերմանիա կը ջանան ձեռք ձգել Կուոնթըր Կիյոմի եւ կնոջը (լրտես) ազատագրումը փոխանակութեան ձեւով եւ տրամադիր են նոյնիսկ Շճչարանսկիի եւ կենդրալկի հետ փոխանակել: Կիյոմ 13 տարի, կինն ալ ութ տարի արգելափակման դատապարտուած էին 1974ին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ բողոք բարձրացուցած է պարսկական կառավարութեան մօտ, որովհետեւ Յունիս 21ին չորս պարսկական Թռաններ բռնաբարած են իր օդանաւային սահմանները: Ձընդունիր Պարսիկներուն ըսածը, որ միայն երկու Թռանի մասին կը խօսի եւ ընդունելով որ Թռանի մը ամբողջ անձնակազմը կորսուած է միջադէպին մէջ, կը պահանջէ «յանցաւորներու պատիժը»:

ԺԻՍՔԱՐ Տ՝ԷՍԹԷՆ Եւրոպայի բայց նաեւ Ափրիկէի մասին խօսած է Փորթուկալի ղեկավարներուն հետ: Կոչունքին ատեն արտասանած բաժակաճառին մէջ, Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը շեշտած է.— «Փորթուկալի ափրիկեան կոչումը ամբողջութեամբ ձեւ եւ իմաստ փոխեց ապագաղթականացումով: Ջվերջացաւ: Փորթուկալ ի վիճակի է ամէնէն օգտակար դերերէն մէկը խաղալու այն նոր յարաբերութեանց մէջ որոնք պէտք է հաստատուին Եւրոպայի եւ Ափրիկէի միջեւ, Հիւսիսի եւ Հարաւի ճարտարարուեստականացած եւ զարգացման ճամբու վրայ եղող երկիրներուն միջեւ»: 1905էն ի վեր երբ Լուպէ Փորթուկալ կ'երթար, Ֆրանսացի ոչ մէկ Նախագահ գացած էր:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ան Նահար» թերթին շէնքին մէջ ռումբ մը պայթած է Ջորեքշաբթի օր: Նիւթական վնասները բաւական մեծ են, նաեւ շուրջի խանութները եւ տուները:

ՃԱՓՈՆ արտաքին առեւտուրի յաւելուածի բոլոր մրցանիշները կոտրած է: Յունիսին արտաքին առեւտուրը հասած է 2,93 միլիառ տոլարի, ինչ որ քառապատիկն է Մայիսի յաւելուածին: Արտածումները հասած են 7,95 միլիառ տոլարի մինչ ներածումները միայն՝ 5,02 միլիառի:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ կ'ամբաստանէ Գարթըրը, որ վերսկսած է պաղ պատերազմը:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՆԵՐՈՒ եւ Եգիպտացիներու հանդիպումը, Լոնտոն, արդիւնք չտուաւ թէեւ կը շեշտուի որ խզում չկայ: Ամէն պարագայի մէջ իսրայելեան դահլիճին մէջ ալ տարակարծութիւն կայ եւ Պեկին շատ խիստ կերպով ձաղկեց անոնք որոնք տրամադիր կը Թուին հողային զիջումներու: Թուղթի կտոր մը պատռելով, բարկութեամբ, Պեկին ըսած է. «Ահաւասիկ ինչ կ'ըլլայ հողային համաձայնութիւն մը, կտոր մը քեզի, կտոր մը ինծի»:

ԵՐԵՒԱՆ ⟺ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 11-12)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Հայաստանի վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեան, Յուլիս 10ին ընդունած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ը եւ խօսակցութիւն ունեցած անոր հետ: Ընդունելութեան ներկայ եղած է Հայաստանի կառավարութեան առընթեր Հայ Եկեղեցւոյ Գործերու Խորհրդի նախագահի տեղակալը՝ Ա. Հայրաթեան:

×

ԵՐԱԺԻՇՏ Գ. ՀԱԽԻՆԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

Դիլիջանի Խորհ. Միութեան երաժիշտներու տան մէջ հնչած է Գրիգոր Հախինեանի նոր գործը՝ «Սոնատ սրինգի եւ ֆակոթի համար»: Հայ երաժիշտին նոր գործը գնահատուած է խորհրդային եւ արտասահմանեան երաժիշտներու կողմէ, որոնք կը գտնուէին Հայաստան՝ Երաժիշտներու Միջազգային Խորհուրդի նըստաշրջանի գումարման օրերուն: Սոնատը, զոր մեկնաբանած են Հայաստանի ձայն - հեռատեսիլի սենֆոնիք նուագախումբի արուեստագէտները, բաղկացած է երեք մասերէ: Առաջինը՝ ինքնատիպ երկախօսութիւն է երկու նուագարաններու միջեւ, երկրորդը՝ պարի բնոյթ ունի, իսկ երրորդը՝ հեղինակի մտայղացման ամփոփումն է: Գ. Հախինեան ներկայիս լծուած է ուրիշ գործի մը՝ «Լարային քառեակ»ը: Ասկէ զատ, ան սկսած է յօրինել երգերու նոր շարք մը՝ Դանիէլ Վարուժանի բանաստեղծութիւններու հիման վրայ: Երգաշարքը Հախինեան կը պատրաստէ սոփրանոյի եւ լարային քառեակի համար: Սոփրանոն Աննա Նշանեանն է, որ արդէն ձայնասփիւռէն եւ հեռատեսիլէն երգած է առաջին գործը՝ «Առկայծ ճրագ»ը:

×

ԻՐԱՔԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Պաղտատի «Ալ Ասուրա» թերթը իր թիւերէն մէկուն երաժշտական բաժինը նուիրած է Արամ Խաչատրեանի: Արաբ երաժշտագէտ Համիտ Քատուրի ներկայացուցած է հայ երաժիշտին կեանքն ու գործը: Խօսելով Ա. Խաչատրեանի ստեղծագործութիւններու ժողովրդականութեան մասին, յօդուածագիրը նշած է, որ իրաքցի երաժշտասէրները անոր ծանօթ էին Բ. աշխարհամարտէն ետք: Այդ ժամանակուընէ սկսեալ Պէաթրիս Յովհաննէսեանի եւ ազգային սենֆոնիք նուագախումբի մեկնաբանութեամբ հնչած են Խաչատրեանի բազմաթիւ գործերը:

×

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Մոսկուայի մէջ բացուած է հայ նկարիչներու գործերուն նուիրուած ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են նկարչական, գծագրութեան, քանդակագործութեան մօտ 200 գործեր: Ցուցադրութեան դրուած են Լ. Թոքմաջեանի դիմաքանդակները, Ռ. Ադալեանի նկարները, Վ. Այվազեանի եւ Լ. Խանամիրեանի փորագրութիւններն ու գծանկարները:

×

ԵՐԳԶՈՒՀԻ Է. ՋԱԽՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Աւելի քան ութ ամիս Միլանոյի օփերային մէջ իր արուեստը կատարելագործելէ ետք Երեւան վերադարձած է Էլլադա Ջախոյեան: Ան մաս կը կազմէր արուեստագէտներու այն խումբին, որ համաձայն խորհրդային - իտալական մէկ պայմանագրութեան, Միլանօ գացած էր կատարելագործուելու համար: Խումբին անդամներն էին Լենինգրադի փոքր Թատրոնի մեներգիչ Եուրի Մարուսին, Կիեւի օփերայի մեներգիչ Ռոման Մայբորոդա, Միխայէլ Մունտեան (Քիշնեւ), Ժենիա Անվելդ (Տալլին) եւ Էլլադա Ջախոյեան (Երեւան): Միլանօ գտնուած շրջանին հայ երգչուհին 25 երգահանդէսներ տըւած է տեղւոյն եւ այլ քաղաքներու հանրութեան համար: Անոր երգացանկը բաղկացած է օտար եւ հայ երաժիշտներու գործերէն: Ուսման աւարտին Է. Ջախոյեան արժանացած է Միլանոյի եւ նահանգի Մշակոյթի Նախարարութեան մետալին եւ Միլանի Վերտի Երաժշտանոցի գընահատագրին:

×

ՄԱՍԻՍ ԱՒԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Մասիս աւանին մէջ բացուած է առեւտուրի նոր կեդրոնը: Երկյարկանի շէնքի ընդարձակ սրահներուն մէջ տեղաւորուած են արդիւնաբերական ապրանքներու վաճառքի, պահեստի բաժինները, սրճարանը: Համադրոյթին մաս կազմող ճաշարանը յարդարուած է ազգային ոճով: Մասիսը քաղաքի նմանող աւան մըն է վարդագոյն տուֆէ շինուած հինգյարկանի իր տուներով, խանութներով եւ դպրոցներով, լայն փողոցներով: Մասիս աւանը կը գտնուի Արարատեան դաշտի կեդրոնը, Երեւանէն քանի մը քիլոմեթր հեռու: Աւանը յառաջիկային կը դառնայ քիմիական, թեթեւ եւ փայտամշակման արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւններով մեծ հանգոյց մը: Վերջերս հիմնուած են մեծ թրաքթէօրներու վերանորոգման գործատուներ:

×

ՄԱՏԱԿԱՄՔԱՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԸ

Մատակամքարի նախագահը՝ Տիտէ Ռացիրակա, Երեւան այցելելէ ետք մեկնած է Խրիմ: Երեւանի մէջ տեսակցած է նախագահ Բարգէն Սարկիսովի հետ, որ դեռ վերջերս, իր կարգին, այցելած էր Մատակամքար, իբրեւ ղեկավար խորհրդային խորհրդարանական պատուիրակութեան:

Տ. Ռացիրակա յաջորդաբար այցելած է Հայաստանի տնտեսութեան ցուցահանդէսը, Մատենադարանը, Էջմիածին եւ այլուր: Տպաւորուած է Մատենադարանին եզակի հարստութիւնը նշմարելով եւ արձանագրած է պատուոյ հիւրերու մատեանին մէջ, թէ սոյն անգնահատելի գանձ մըն է ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ բովանդակ մարդկութեան համար՝ ըլլալով ստոր նուաճումը: Ծառի մը ընթացքին յատկապէս խօսած է այն իրողութեան մասին, թէ 1915ի ցեղասպանութեան զոհ գացած հայ ժողովուրդը շնորհիւ իր տոկունութեան գոյատեւած

է՝ արձանագրելով նշանակից նուաճումներ:

×

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Արտաշատի մէջ ծայր տուած է շինութիւնը մշակոյթի տան մը: Նորակառոյց շէնքը պիտի ունենայ երկու սրահ՝ 600 եւ 280 տեղերով: Նաեւ գրադարան - ընթերցարան, խաղասրահներ եւ այլ յարմարութիւններ: Այժմ շրջանի բոլոր գիւղերն ու աւաններն ունին յարմարաւէտ մշակութային տուներ:

ՎԱՂԸ՝

ՏՈՔԹ. ԻՎ ԹԵՐՆՕՆ

«Յառաջ»ի էջերէն կ'արտայայտուի Բիւզանդիոնի - Քօշիւ - Էճէվիտ տեսակցութեանց շուրջ, —

Rendez-vous à Constantinople

ՃԱՏՐԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ

Պակիոյի մէջ, Փիլիպպեան կղզիներ, Յուլիս 16ին, աշխարհի ախոյենութեան մրցաշարքը սկսաւ:

Դէմ յանդիման կը գտնուին Անատոլի Կարպով, 27 տարեկան, եւ Վիկտոր Կորչնոյ, 47 տարեկան:

Մարտին էր, որ վերջ կը գտնէր Պուկուանոյի մէջ, Եուկոսլաւիա, ճատրակի ախոյեաններու թեկնածուներուն մրցաշարքը: Կը մասնակցէին 16 խաղացողներ: Առաջին կը հանդիսանար Անատոլի Կարպով, իսկ երկրորդ տեղը կը գրաւէր Բորիս Սպասկի:

Պակիոյի մրցակիցները առաջին անգամ ըլլալով կը մրցին աշխարհի ախոյենութեան համար: Ճիշդ է, որ Կարպով աշխարհի ախոյեան կը նկատուի, սակայն այս դիրքին հասած էր առանց մրցելու, երբ 1975ին ամերիկացի Պոպի Ֆիշէր, աշխարհի այն ատենուան ախոյեանը, մերժած էր ենթարկուիլ խաղին նոր օրէնքներուն: Կարպով ըլլալով Ֆիշէրի մրցակիցը՝ կը դառնար ախոյեան:

Երկու մրցակիցներն ալ ծնած են Խորհրդային Միութիւն: Անատոլի Կարպով՝ Զլաուստ, Ուրալներու հարաւը, իսկ Վիկտոր Կորչնոյ՝ Լենինգրադ: Այս վերջինը 1976ին Հոլանտայէն չէր ուզած վերադառնալ Խորհ. Միութիւն: Ներկայիս հաստատուած է Զուիցերիա:

Հասկնալի է, որ իրաց այս պայմաններուն մէջ, դժբախտաբար, ճատրակի ախոյենութեան մրցաշարքը քաղաքական դիմագիծ կ'առնէ:

Խաղերուն թիւը սահմանափակուած չէ: Յաղթական կը հռչակուի ան, որ վեց մրցումներ կը շահի առաջինը: Պայման է, որ 40 ռազմավարական շարժում կատարէ ամէն մէկը երկուքուկէս ժամուան մէջ:

Մրցումները տեղի կ'ունենան Կիրակի, Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի օրերը, շաբանական յատուկ խաղերով յաջորդող օրերը: Հանգիստի օրն է Շաբաթ:

Համաձայն մասնագէտներուն, մրցաշարքը կրնայ երկուքէն մինչեւ երեք ամիս տեւել եւ հարկ պիտի ըլլան 20 - 30 մըրցումներ՝ ճշդելու համար աշխարհի նոր ախոյեանը:

Առաջին խաղը ոչ մէկ արդիւնք տուաւ:

ՊՐՊՏՈՒՄՆԵՐ, ՎԱՐԿԱԾՆԵՐ, ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ԱՆՀԵՏԱՑՈՒՄԸ

1848 Ապրիլ 2ին Խաչատուր Աբովեան տունէն դուրս կ'ելլէր այլեւս չվերադառնալու համար։

Արեւելահայ գրականութեան հիմնադիրի անհետացման պատճառները բացատրելու համար շատ մելան հոսեցուցած են բազմաթիւ գրողներ, որոնց մէկ մասը պնդած է Աբովեանի անձնասպան ըլլալու հաւանականութեան վրայ, մէկ մասն ալ ջանացած այլ վարկածներով պարզաբանել իր ենթադրութիւնը։ Վարկածներու քանակն ու բազմազանութիւնը տարօրինակ պէտք չէ թուին եթէ նկատի ունենանք այն ժողովրդականութիւնը զոր կը վայելէր Աբովեան։ Թէեւ հալածուած կարգ մը շրջանակներու կողմէ, այդուհանդերձ ան ունէր իրեն համակիր զանգուած մը, որ առաւելաբար կը բաղկանար ժողովրդական համեստ խաւերէ եւ մտաւորական դասէ։

Աբովեանի անհետացման 130ամեակին առիթով, շահեկան է վերյիշել, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, այն բոլոր վարկածները, որոնց հետեւանքը կրնայ ըլլալ հայ մեծ մանկավարժի եւ լուսաւորչի մահը։

Ստեփանոս Նազարեանց, որ Աբովեանի մտերիմ ընկերներէն մէկն էր, կը գրէ. «Պատուական Աբովեանը Թիֆլիսէն Երեւան, Երեւանէն Թիֆլիս տարուբերուելով, անվերջ հալածանքի եւ տհաճութիւններու մէջ, անձնատուր կ'ըլլայ խաւար յուսահատութեան մը եւ յանկարծ կը հեռանայ իր ընտանիքին եւ բարեկամներու մէջէն, բայց թէ ո՛ւր, ո՛չ ոք գիտէ մինչեւ այժմ։ Հետեւելով անոր տրտում եւ յուսակտուր երգերուն, զորս մեր բարեկամներէն մէկը ղրկած էր ինծի Թիֆլիսէն, պէտք է եզրակացնել, որ Աբովեան խաւար վայրկեանի մը մէջ մահուան տուած է իր անձը» (1)։

Այս կարծիքը կը բաժնէ նաեւ Ստեփան Ոսկան, որ խմբագիրն էր Փարիզ լոյս տեսնող «Արեւմուտք» երկշաբաթաթերթի։ Արդարեւ, Ստեփան Ոսկան 1859ին Փարիզի մէջ հանդիպելէ ետք Աբովեանի աշակերտներէն մէկուն եւ տեղեկանալով դէպքի մասին՝ կը գրէ. «Աբովեանի կորուստը երեք կերպով կրնայ բացատրուիլ. կամ յուսահատութենէն անձնասպան եղաւ, կամ ուրիշներու կողմէ սպաննուեցաւ եւ կամ զոհ եղաւ անխուսափելի վտանգի մը։ Ոմանք կը կարծեն, որ Սիպերիա քշուած է պատճառով մը» (2)։

Արշակ Չօպանեան կը հերքէ ռուս կառավարութեան կողմէ կատարուած սպանութեան կամ աքսորի մը կարելիութիւնը։ «Կարծողներ եղած են, — կը գրէ Չօպանեան, — թէ կառավարութիւնը, Աբովեանը վտանգաւոր գործիչ մը նկատելով, անհետացուցած էր զայն։ Աբովեանի մահուան այդ բացատրութիւնը, որ տարածուած է մասնաւորապէս Թրքահայոց մէջ, անտարակոյս սխալ է. ռուս կառավարութիւնը՝ այդ շրջանին՝ Հայերը սիրաշահելու ետեւէ էր, եւ երբեք մտքէն պիտի չանցընէր անյայտացնել մարդ մը որուն ուղղակի համակրութիւն ցուցուցած էր միշտ եւ որ արդէն անվնաս էր իրեն համար, որովհետեւ բարոյական վերանորոգիչ մըն էր միայն, եւ նոյնիսկ օգտակար, որովհետեւ խանդավառ ռուսասէր էր, հաւատացող թէ Ռուսիոյ վահանին տակ Հայութիւնը պիտի կենդանանայ եւ բարգաւաճի» (3)։

Աքսորուած ըլլալու թէզը պաշտպանած է Վլատիմիր Ղազարեան 1976 Սեպտեմբեր 24ին Հայաստանի «Գրական Թերթ»ին մէջ ստորագրած իր յօդուածով։ Արդարեւ, Աբովեանի «անհետացում»ին շուրջ 15 տարի հետազօտութիւն ընելէ ետք՝ յօդուածագիրը, հիմնուելով կարգ մը փաստացի տուեալներու վրայ, եկած է այն եզրակացութեան որ Աբովեան տարագրուած է Սիպերիա եւ հոն նոյնիսկ ապրած է մինչեւ 1853։ Վլատիմիր Ղազարեան կ'ընդգծէ որ «Աբովեանի անհետացումը ո՛չ մէկ յստակ հետք ձգած է Ներքին Նախարարութեան ընդհանուր գործերու դրասենեակի 1848ի դէպքերու մատեաններուն մէջ, ինչպէս նաեւ Անդրկովկասի ուսումնարաններու 1848ի հաշուետուութեան «Յատուկ դէպքեր կամ պատահարներ» գլուխին մէջ, մինչ հոն մանրամասն արձանագրուած են կատարուած սպանութիւններն ու յափշտակութիւնները»։ Խօսելով Աբովեանի խորհրդաւոր անհետացման պատճառի մասին, Վլատիմիր Ղազարեան կը գրէ. «Աբովեանի անհետացման ընդհանուր պատճառը գիտենք. իր ամբողջ էութեամբ նորարար Աբովեանը կամայ թէ ակամայ պէտք է բախէր նորը արգիլող ամէն մէկ պետական օրէնքի, զայն պաշտպանող հասարակութեան ներկայացուցիչներու հետ։ Արդարեւ, օրէնսդրութեան թիւ 166 յօդուածը կը սահմանէր, որ ոստիկանութեան ամէնէն հիմնական պարտականութիւնն է իր իսկ սաղմին մէջ խեղդել օրէնքին հակառակ ամէն մէկ նորութիւն» (4)։

Աբովեանի առաջին բախումները պետական իշխանութիւններու հետ տեղի ունեցած են Նախաշաւիղի հրատարակման փորձի շրջանին։ Ծանօթ է որ դասագիրքը հրատարակուած էր հակառակ դրուած արգելքի։ Աբովեանի առած այդ քայլը նկատուած է դաւաճանութիւն, երդմնազանցութիւն պաշտօնական մտայնութեան դէմ։ Երդմնազանցութեան համար նախատեսուած պատիժներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ աքսորը։ Աբովեան աքսորի ենթարկուելէ փրկուած է Նախաշաւիղի հարցին առթիւ այն պատճառով որ իր խառնուածքով ու կարողութեամբ պաշտօնեաներու թիւը քիչ էր այն ատեն։

Առաջին գլխաւոր օրինազանցութեան ձգած վէրքը տակաւին չսպիացած Աբովեան երկրորդ անգամ մը եւս հակակառավարական ընթացքի մէջ կը գտնուի, Թիֆլիսի մէջ հիմնելով գիշերօթիկ դպրոց մը, որուն համար 1841ին կ'ենթարկուի 75 արծաթ ռուբլի տուգանքի։ Աբովեան թէեւ կը յայտարարէ որ փակած է դպրոցը, սակայն եւ այնպէս գաղտնաբար կը շարունակէ իր գործունէութիւնը, որու հետեւանքով խիստ յանդիմանութեան կ'արժանանայ եւ 1843 Յունիսին, նախ քան ուսումնական տարեշրջանի աւարտումը, «կը տեղափոխուի» Երեւան։

Երեւանի մէջ Աբովեան կը շարունակէ գործել իր համոզումներու համաձայն, ինչ որ անհաշտ աչքով կը դիտուի տեղական իշխանութիւններու կողմէ։ Այսպէս, ան կը կորսնցնէ վստահութիւնը Էջմիածնի սինոդի դատախազ Մատինովի, Երեւանի դաւառապետ Պլավատսկիի, Ներսէս Աշտարակեցի կաթողիկոսի եւ ուրիշներու։

Բոլոր այս «անհնազանդութիւնները» եւ «կոպտութիւնները» օրէնսգիրքի 358րդ յօդուածով 10 – 12 տարուան տաժանակիր աշխատանքի աքսորով կը պատժուէին։ Վլատիմիր Ղազարեան, բացատրելով աքսորի դատապարտութեան տարբեր ձեւերը, կը շեշտէ թէ բացի կառավարական բարձրաստիճան պաշտօնեաներէ ո՛չ ոք կրնար գիտնալ դատապարտեալի վերջնական հանգրուանը, թէ ան ո՛ւր պիտի տարուի եւ ի՛նչ ճակատագիր կը սպասէ իրեն։

Դատապարտութիւնը կը կատարուէր Կարգապահական Խորհուրդի կողմէ, առանց դատարանէ մը անցնելու։ Օրէնսգիրքի 7րդ յօդուածին համաձայն դատապարտեալները կը կոչուէին «անհետացած»։ Եւ քանի նոյն օրէնսգիրքի 8րդ յօդուածը կը սահմանէ, թէ անհետացումը կը հաստատուի տեղական ատեաններու եւ ոստիկանական պետերու կողմէ եղած յայտարարութեամբ, զարմանալի չէ որ այս անհետացման հետքն իսկ չգտնուի ժամանակի պետական պաշտօնական արձանագրութեանց մէջ։

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) ՀԻՒՍԻՍԱՓԱՅԼ ամսագիր, 1858, էջ 146։

(2) ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ երկշաբաթաթերթ, 1859, թիւ 6–7։

(3) Ա. Չօպանեան, ԴԷՄՔԵՐ, Փարիզ, 1924, էջ 70։

(4) ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ, Երեւան, 1976, Սեպտեմբեր 24։

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՏԱԳՆԱՊ

Բնութեան հարստութիւններուն պահպանութեան, հարստացման հարցերը ընդհանրական բնոյթ ստացած են ամէնուր, յատկապէս ճարտարարուեստականացած երկիրներուն մէջ։

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը դեռ քսան տարի առաջ, 1958 Մայիսին, յատուկ օրէնք մը հրապարակեց այս ուղղութեամբ։ Իշխանութիւններն ու պատկան մարմինները լուրջ աշխատանք կատարեցին, եւ դեռ կը շարունակեն։ Մտաւորականութիւնը, իր կարգին, առիթէ առիթ ժողովուրդին գիտակցութիւնը կը սեւեռէ հայրենի բնական աշխարհին անաղարտ պահպանութեան եւ հարստացումին վրայ։ Ցաւն այն է, որ շատեր չեն ըմբռներ հարցին կարեւորութիւնը եւ բառին ամբողջական իմաստով վանդալութեան կը դիմեն՝ բնաջնջելով հարստութիւններ։

Գրագիտուհի Ազանի, որ դեռ վերջերս «Գրական Թերթ» շաբաթաթերթին մէջ (տես Յառաջ, Յունիս 9) մայրենի լեզուն անաղարտ ու չքեղ պահելու մասին արտայայտուած էր, այս անգամ «Սով. Հայաստան» օրաթերթին մէջ, Յունիս 10, «Տագնապ» խորագրին տակ անդրադարձած է ծառ ու հանդերու փճացումին՝ դատապարտելով երեւոյթը։

Նոյեմբերեան, Դիլիջան, Կիրովական տարածուող անտառներուն մէջ կաղնիներ, ընկուզենիներ եւ այլ ծառեր տապալած են։ Մարդիկ նման դատապարտելի քայլերու դիմած են պարզապէս դիւրութեամբ կաղին եւ ընկոյզ հաւաքելու համար։

Գրագիտուհին շրջած է Հանքաւանի լանջերը, ուր «մի ժամանակ սքանչելի կակաչներ կային՝ բռնցքաչափ պսակով, վառ – կարմիր թերթերով, փարթամ ու հպարտ։ Մարտիրոս Սարեանն էր սիրում նկարել այդ կակաչները, նրա պատուին էլ կոչել են սարեանական կակաչ։ Անցած ամառ, սակայն, զուր անցան իմ թափառումները, ինձ ծանօթ վայրերում հազիւ մի երկու կակաչաբոյլի հանդիպեցի։ Ուրեմն, ոչնչանում են նաեւ սարեանական կակաչները, եւ դա այն պատճառով, որ կակաչի սիրահարները չեն ուզում նեղութիւն կրել եւ քաղելու համար հեռները մկրատ կամ դանակ վերցնել, քաշում – արմատահան են անում ամբողջ բոյլը, այն էլ որպէսզի մէկ – երկու ժամ յետոյ դէն նետեն, քանի որ կակաչը ծաղկամանում պահելու ծաղիկ չէ, անմիջապէս թառամում է»։

Ծառերուն հետ նաեւ բոյսերը, ոմանք յարգի։ Գրագիտուհին տուած է, օրինակ, անունը քեմոնի (Ֆրանսերէն՝ քլիմէն), ընդգծելով, թէ արմատները զօրաւոր են։ Այլ բոյս մը եւս՝ կպչուկը, որ նարնջաւուն, նուռի հատիկի մեծութիւնը ունի եւ կարելի չէ մէկ առ մէկ հաւաքել, քանի խիտ շարքերով փակած են ճիւղերուն։ Եւ ահա տխուր պատկերը նկարագրուած Ազանիի կողմէ.

— «Ուշ աշնանը, ձմեռնամուտին գնացէք Սեւանի ափերը, Մարտունի, Վարդենիս ու Հարիւրաւոր «ժիգուլիներ» կը տեսնէք, պարաններով, կացիններով, դանակներով զինուած «կտրիճ» տղաներ եւ ջարդոտուած, յօշոտուած կպչուկի վիթխարի տարածութիւններ։ Հաւաքում են ոչ միայն անձնական օգտագործման համար, այլեւ աւելի շատ՝ վաճառքի»։

Գրագիտուհին հաստատելէ ետք, թէ բնութիւնը աւերողներուն համար օրէնքներ սահմանուած են եւ այդ ուղղութեամբ արգիլքներն ալ շօշափելի են, քանի բռնուողները դատարան կը քշուին, այսուհանդերձ, անհրաժեշտ գտած է այլ միջոցառում մը եւս։ Այն է, հսկողութեան եւ ծաղկումին մասնակից դարձնել ժողովուրդը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՕՐ

ՍՐՏԱՆՑ ԽՕՍՔ՝ ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԸՆԿ. ՄՈՎՍԷՍ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻՆ

Սիրելի ընկեր,

Շատ չէ, հազիւ քանի մը ամիս եղաւ որ յանկարծ, սուսիկ փուսիկ, բաժնուեցար մեզմէ. եւ առյաւէտ։ Կը վերյիշեմ տխուր յուղարկաւորութիւնդ. վերջինն էի, որ արցունքը աչքերուս, ափ մը հող սրսկեցի դագաղիդ վրայ։ Օրին, քու սիրած թերթին, «Յառաջ»ի մէջ, քանի մը տողով անդրադարձայ «Արղութեան» խումբի հիմնադրութեան մասին՝ ճիշդ յիսուն տարիներ առաջ։ «Արղութեան»ի հիմնադիրներէն մնացեր էինք երկուքս միայն։

Վերջին անգամ կեցանք, դէմ դիմաց։ Ես հոգիս խոցուած ու սիրտս մրմուռ՝ դեռ չծածկուած գերեզմանիդ վրայ, դուն հանգիստ ննջած դագաղիդ մէջ՝ սպասելով գոցուելուն. չբաժնուած, վերջին խօսքս քեզի այն էր, թէ շուտով, այս տարի եւս կուգանք քովդ՝ քեզի հետ միասին տօնելու «հերոսներու օրը»։ Իրարմէ հեռու չենք արդէն միշտ նոյն քաղաքին մէջ, միասին։

Ահա, սիրելի ընկեր, գաղափարակից ընկերներդ ինչպէս միշտ, այս տարի եւս, 51րդ անգամ ըլլալով կը տօնեն տարեդարձը «Խանասորի Արշաւանք»ին, որ վերջին տասնամեակներուն Շաւարշ Միսաքեանի թելադրութեամբ դարձաւ «Հերոսներու Օր»։

Ուրեմն, սիրելի ընկ. Մովսէս, դարձեալ «Արղութեան»ի նախաձեռնութեամբ, այս Կիրակի եւս պիտի տօնենք այդ Օրը։ Պիտի հաւաքուինք, դարձեալ, Շաւիլի սիրած անտառիդ մէջ, գերեզմանատան մօտ, քովդ։ Պիտի ոգեկոչենք հայ ժողովուրդի ազատագրութեան ճամբուն վրայ իրենց կեանքը անսակարկ զոհաբերող բոլոր հերոսները, յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարաբանութեան ինկած մեր բոլոր կտրիճները՝ Պանք Օթթոմանէն մինչեւ Եյլտըզ, Խանասոր, Բաշ Աբարան ու Սարդարապատ։ Պիտի գանք նաեւ գերեզմանատուն. քու տունդ։ Խանասորի Արշաւանքը խորհրդանշող Իշխան Արղութեանի շիրիմին առջեւ պիտի ըսենք դարձեալ մեր խօսքը, նոյն ուղիով քալելու մեր ուխտը։ Անշուշտ ես եւս, «Արղութեանի» հիմնադիրներէն վերջինը, պիտի ըլլամ հոն, քովդ ու դուն եւս քովիկս, ինչպէս էինք յիսուն տարիներ։ Միշտ քով քովի, դոնէ հոգիով։ «Եթէ կայ հոգի»...։

Վստահ եմ, սիրելի Մովսէս, թէ այս Կիրակի պիտի սպասես ընկերոջդ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արղութեան խումբի հիմնադիրներէն վերջին մնացորդ, 85-ամեայ եւ 65 տարուան երդուեալ դաշնակցական՝

ԳՐԻԳՈՐ ԿԻՒԼԵԱՆԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Եղեգնաձորի մէջ բացուած է երկրագիտական թանգարան մը։ Նորակառոյց շէնքին մէջ ցուցադրութեան դրուած են հնաշրջանին անցեալը պատկերացնող հնագիտական նիւթեր՝ ազգային տարազներ, կենցաղի առարկաներ եւ աշխատանքի հին գործիքներ։

Ներկայիս Հայաստանի մէջ կան տարբեր բնոյթի 46 թանգարաններ։ Կէսը բացուած է վերջին տասը տարիներուն։ Թանգարաններու նոր շէնքեր կառուցուելու վրայ են Կիրովական, Լենինական, Ստեփանաւան։

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼՈՍ ԱՆՃԵԼԸՍԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ Յունիս 17ին, կատարուած է ընկ. Երուանդ Ֆնտքեանի յուղարկաւորութիւնը: Ողբացեալին մարմինը Սան Ֆրանսիսքոյէն փոխադրուած է Լոս Անճելըս, ուր թաղման արարողութեան նախագահած է Սմբատ Եպսկ. Լափաճեան: Եկեղեցւոյ մէջ, յանուն Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի դամբանական խօսած է ընկ. Բարգէն Սասունի: Ողբացեալին կենսագրականը տուած է ընկ. Արտաշէս Պաղտասարեան, իսկ Սմբատ Եպիսկ. ներկայացուցած է անոր գործը ազգային - հանրային կեանքին մէջ: Այնուհետեւ դագաղը առաջնորդուած է Ռոզ Հիլզ գերեզմանատունը, ուր Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ խօսք առած է ընկ. Յակոբ Մանճիկեան, որմէ ետք ողբացեալին մարմինը յանձնուած է հողին:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ մէջ, Յուլիս 9ին, տեղի ունեցած է հանդանակութեան նըպատակով կազմակերպուած ձեռնարկ մը ի նպաստ Հայ Կեդրոնի շինութեան: Ներկայ եղած են թեմին առաջնորդը՝ Եփրեմ Ծ. Վրդ. Թապագեան, հիւր եկեղեցական հայրեր, ազգային կեանքին ծանօթ դէմքեր: Հայ Կեդրոնի համար գնուած աւելի քան երկու արտավար հողը մինչ վճարուած է: Ան կը գտնուի Պրատըր - հուտ Ուէյ պողոտայի վրայ: Համադրոյթի յատակագիծը, որ պատրաստուած է «Մարքի էնտ Խաշիէյթ» ճարտարապետական հաստատութեան կողմէ, ընդունուած եւ վաւերացուած է: Համադրոյթը կը բովանդակէ չորս շէնքեր՝ ամէնօրեայ հայկ. վարժարան մը 12 դասարաններով, մշակոյթի կեդրոն մը, սրահ մը 600 տեղով եւ եկեղեցի: Ծրագրի առաջին մասը պիտի ընդգրկէ դպրոցը եւ սրահը, որոնց համար, իբրեւ ծախք նախատեսուած է մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար տոլար: Շինարարութիւնը կը սկսի այս ամառ եւ դպրոցը իր դռները կը բանայ 1979ի աշնան:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յուլիս 7ին, տեղի ունեցած է Կարօ Մեհեանի դասախօսութիւնը՝ «Հայաստան կրնա՞յ անկախ ըլլալ, կրնա՞յ մնալ, նախընտրելի՞ է ո՛ր ըլլայ» նիւթին շուրջ: Դասախօսը առարկայական մօտեցումով եւ փաստերով պարզած է այն դրական եւ բացասական գործօնները՝ որոնք ներկայիս կը ցցուին հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի առջեւ՝ կարելի դարձնելու համար մեր ինքնորոշման իրաւունքը: Դասախօսութեան աւարտին կ. Մեհեան պատասխանած է ներկաներու հարցումներուն: Արմենիա Մշակ. Ընկերակցութեան կողմէ Պետրոս Հաճեանի արտասանած շնորհակալութեան խօսքերով վերջ գտած է դասախօսական երեկոյթը:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Յուլիս 5ին, մեռած է Կիւլպէնկ Բարաղամեան: Ծնած էր 1898ին՝ Ագշէհիր: Նախակրթութիւնը ստանալէ ետք ծննդավայրին մէջ, յաճախած է Գոնիայի Ճենանեան քոլէժը, զոր աւարտած է: Ապա, փոխադրուելով Պոլիս՝ երկու տարի հետեւած է համալսարանի իրաւագիտութեան ճիւղին, զոր կիսատ ձգած է 1922ի Իզմիրի աղէտին պատճառով, որմէ ետք հաստատուած է Յունաստան: Կ. Բարաղամեան քսան տարի ծառայած է ազգային մարմիններու մէջ իբրեւ Թաղական Խորհուրդի եւ Հոգաբարձութեան անդամ: Եղած է Աթէնքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան ատենապետ:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Սեքա ճաշարանին մէջ, Յուլիս 6ին, տեղի ունեցած է հացկերոյթ մը ի նպաստ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տեղւոյն մարզադաշտի բարենորոգման: Ներկայ եղած են Կարօ Մեհեան եւ արտասանող Խաչիկ Արարատեան: Խօսք առած են Միութեան ներկայացուցիչները եւ շեշտած անհրաժեշտութիւնը մարզադաշտի կարգ մը մասերու ընդարձակման եւ բարեփոխման: «Արմէն Սեւան» նուագախումբը եւ Խաչիկ Արարատեան իր արտասանութիւններով ստեղծած են խանդավառ մթնոլորտ մը: Եղած են սրտաբուխ նուէրներ որոնցմէ գոյացած է շօշափելի գումար մը:

ԳՆԱԼԸԻ (Պոլիս) հայ եկեղեցին այցելած է Յունաց Տիեզերական Պատրիարքը՝ Յուլիս 9ին, եւ ներկայ եղած կրօնական արարողութեան: Պատարագի աւարտին քարոզած է Շահան Եպիսկ.: Կէսօրէ ետք, կղզիի գագաթը գտնուող Յունաց Ս. Այլակերպութեան վանքին մէջ, Քամփին բացման հանդիսութեանց ներկայ եղած է Շահան Եպիսկ.:

ՌՈՒՄԵԼԻ ՀԻՍԱՐԻ (Պոլիս) մէջ, Յուլիս 8ին եւ 9ին, տեղի ունեցած են տեղւոյն Ս. Սանդուխտ եկեղեցւոյ դռներու վերաբացումը, սրբագործումը, օծումը եւ մատաղօրհնութիւն: 151ամեայ եկեղեցին կը գտնուի Վոսփորի ափին, բարձունքի մը վրայ: 1972 Դեկտ. 23ին այրած եկեղեցւոյ վերակառուցման աշխատանքները տեւած են հինգ տարի: Յուլիս 8ին Շնորհք Պատրիարք, շրջապատուած եկեղեցական դասով, կատարած է վերաբացման եւ օծման արարողութիւնը: Պատարագած եւ քարոզած է Շահան Եպիսկ. անդրադառնալով Ս. Սանդուխտի զոհաբերութեան: Երեկոյեան կատարուած են կիրակնամուտի արարողութիւն, աղօրհնութիւն եւ զենում մատաղցու ոչխարներու: Յուլիս 9ի առաւօտեան պատարագած է Արամ աբեղայ Աթէշեան: Քարոզած է Շնորհք Պատրիարք, որ խօսելէ ետք Սանդուխտ Կոյսի վկայաբանութեան մասին ծանրացած է եկեղեցւոյ վերաշինութեան վրայ: Հոգեհանգստեան պաշտօնի կատարումէն ետք, եկեղեցւոյ յարակից՝ նախկին Թադէոսեան վարժարանի սրահին մէջ, սարքուած է սիրոյ սեղան նախագահութեամբ Պատրիարք Հօր: Խօսք առած են Ս. Փրկիչ ամսագրի խմբագիր Կարպիս Մուրատեան, Թաղական Խորհուրդին կողմէ Արամ Սաղրեան: Փակման խօսքը ըրած է Շնորհք Պատրիարք:

ՎԻՍԵՆԹԷ ԼՈՓԷՍԻ (Արժանթին) Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ օծման տասներորդ տարեդարձը նշուած է հանդիսութեամբ: Յուլիս 2ին, պատարագած եւ քարոզած է Արշամ Քհնյ. Պողոյեան: Յաւարտ պատարագի, ներկաները՝ շուրջ 500 հոգի, հաւաքուած են ազգային վարժարանի «Կարապետեան» սրահը, ուր տեղի ունեցած է ճաշ: Օրուան խօսնակը՝ Կարօ Թօփալեան, խօսք առնելով յայտնած է թէ տասը տարուան ընթացքին Վիսենթէ Լոփէսի եկեղեցւոյ մէջ կատարուած է 131 պսակադրութիւն եւ 225 մկրտութիւն: Վարժարանի Հոգաբարձութեան նախկին ատենապետ Ասքանազ Գասպարեան ըսած է, թէ առաջին տարին վարժարանը ունէր 19 աշակերտ, մինչ հիմա՝ 140ի հասած է ան: Եղած են սրտաբուխ նուէրներ դպրոցին ի նպաստ: Փակման խօսքը ըրած է Արշամ Քհնյ.:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ մեռած է ընկ. Եդուարդ Լեւոնեան: Ծնած էր 1913ին՝ Այնթապ: Կիլիկիոյ պարպումէն ետք փոխադրուելով Հալէպ, ան աւարտած է տեղւոյն Կրթասիրաց վարժարանը: 1930ին անցած է Պուէնոս Այրէս: 1940ին մըտած է Հ. Յ. Դ.ի շարքերը եւ տարիներ մաս կազմած Արմենիա Երիտ. Միութեան Կեդր. վարչութեան, եղած է Ֆլորէսի Արծրունի վարժարանի Հոգաբարձութեան նախագահ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ Օգոստ. 2 – 15, տեղի կ՛ունենայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական ընդհ. բանակումը, կազմակերպութեամբ Կեդր. վարչութեան: Բանակումի վայրն է Աթէնքէն 50 քիլոմեթր հեռու՝ Քալամոս շրջանի ծովահայեաց եւ ծառախիտ մէկ բլուրը: Պիտի մասնակցին Մերձաւոր Արեւելքէն, Յունաստանէն, Փարիզէն, Միացեալ Նահանգներէն, Քանատայէն, Աւստրալիայէն եւ Հարաւային Ամերիկայէն շուրջ 400 արենոյշներ եւ սկաուտներ: Յայտագրին մաս պիտի կազմեն հնագիտական վայրերու այցելութիւններ, շրջապտոյտներ, խարոյկահանդէսներ, մարզական մրցումներ, դասախօսութիւններ եւ հանդիպումներ: Փակման հանդիսութեան պիտի նըշուի Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմնադրութեան 60ամեակը:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Յակոբ Տէր-Մելքոնեան» սրահին մէջ, Յունիս 28ին, տեղի ունեցած է Սուրէն Խանամիրեան Ազգ. քոլէժի ամավերջի հանդէսը: Ներկայ եղած են թեմին առաջնորդը՝ Տաճատ Արք. Ուրֆալեան, վարժարանի բարերար եւ պետական երեսփոխան Սուրէն Խանամիրեան: Յայտագրի առաջին մասը յատկացուած է մանկապարտէզին, երկրորդ մասը՝ երկրորդական բաժնին, ուրկէ շրջանաւարտ եղած են 13 հոգի:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայ Աւետարանական քոլէժի վկայականներու բաշխման հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 28ին, վարժարանի շրջափակին մէջ: Շրջանաւարտ եղած են 29 աշակերտներ:

ՓԼՈՎՏԻՒԻ մէջ Չուլթակի իր առաջին նուագահանդէսը տուած է տեղւոյն երաժշտական դպրոցի նախադպրոցական տարիքի աշակերտուհի Արուսեակ Պալթայեան: Յայտագիրը բաղկացած է հայ եւ օտար 13 երաժիշտներու 21 գործերէ, որոնց կարգին՝ Խաչատրեան, Կոմիտաս, Տիգրանեան: Անցեալ Ապրիլին Ա. Պալթայեան «Սվեթոսլա Օպրեթնով» 6րդ ազգային մրցումին իբրեւ ամէնէն փոքր մասնակից ստացած էր Գ. մրցանակը:

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Տալէս սրահին մէջ բացուած է — ըստ աւանդութեան — նկարչութեան եւ քանդակագործութեան տարեկան ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են 400 գործեր: Ուշադրութիւն գըրաւած են Երուանդ Նիկողոսեանի եւ Եռանա Գասպարճեանի ստեղծագործութիւնները:

ԳՈՒՏ'Մ ԺՊԻՏ

Փաթրոնը գրագիրին՝ բարկաճայթ՝

— Այս նամակը շատ անշնորհք բան է. յստակ կերպով չի պարզեր բնաւ թէ ի՞նչ բանի մասին կը խօսուի: Մէկը որ չի կրնար ինքզինքը հասկցնել՝ բացարձակապէս ապուշ է: Հասկցա՞ք ըսածս:

Գրագիրը՝ պաղարիւն՝

— Ո՛չ, պարոն:

×

Հայերէնի ուսուցիչը.

— Յակոբ, ըսէ տեսնեմ, հաւը գոյակա՞ն է թէ ածական:

— Ուրիշինը չեմ գիտեր, բայց ածական է մերինը:

— Ի՞նչպէս թէ ածական...

— Ամէն օր մէկ հաւկիթ կ'ածէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

4.

Նա մտայլ նայեց Եփրատի հեռաւոր հովիտներին, Այնտեղ մշուշ էր: Թուաց՝ երկնքից երկաթեայ շերեփ կախուեց մըշուշի վրայ:

×

Պլուզի քարայրից ներքեւ՝ սանդխաձեւ լեռնալանջերի բարձր եզրատին Կաթակն էր: Այնտեղից այլեւս ծուխ չէր բարձրանում: Գիւղից բերել էին վերջին հոգեհանգիստ: Գիւղից ներքեւ՝ Ջրաղացքների ձորում վինուած տղաների մի ջոկատ էր դրուել՝ լերան այդ միակ մուտքը պահպանելու:

Ամէն օր փախստական Հայերի նորանոր խմբեր էին գալիս Կաթակնի պնդոցները: Նրանց բաժանում էին ջոկատների, տեղաւորում քարայրներում:

Ներսէհ Զավուշն ու Խորէն աղան գըտան, որ պէտք է իջնել գիւղ, ամրանալ բնականից անառիկ Կաթակնում:

Աւագանու խորհուրդ ստեղծեցին: Ընդհանուր զօրապետ ընտրեցին Ներսէհ Զավուշին: Փրկուածների թիւր ճշդելու համար Գերասիմ վարժապետին յանձնարարեցին ցուցակագրել ճամբարում կուտակուած ժողովրդին՝ ըստ գիւղերի, տարիքի, ունեցած զէնքի:

Երկու օր յետոյ վարժապետը Ներսէհ Զավուշին ներկայացրեց ճշգրիտ ցուցակ ը՝ մեծ ու փոքր տասներկու հազար անձ: Տղամարդիկ՝ տասնհինգ տարեկաններն ու կոյր ծերունի Ղըյմա Օհանը, չորս հազար հինգ հարիւր հոգի էին: Աւագանու խորհուրդը տղամարդկանց բաժանեց հինգ փիդայական խմբի:

Պատրաստուեցին իջնելու գիւղ: Տամոսկի մարէի տառապած դէմքին յոյս երեւաց:

— Օջախս ծո՛ւխ կ՛անի...

Մարգարիտը լաց եղաւ: Թէեւ նա մի փոքր կազդուրուել էր, սակայն տակաւին թոյլ էր ու յաճախ էր հիւանդանում Ջարդը վերյիշելով: Նրա աչքերում դեռ չէր մարել Ազու գետի սպանդի ահը:

Գիւղ իջան գիշերով՝ խումբ - խումբ: Հետները տարան կողոպտիչների ձեռքից լեռը փախած կամ արօտներում մնացած կովերն ու այծերը, ոչխարի նօսրացած հօտերը:

Կաթակնը չբարձրացաւ Գոհանամքի Ակնովիտ ամարանոցը, ուր ամէն տարի, Յունիսի կէսերից, տեղափոխւում էր ըրբէթէ ողջ գիւղը: Ջարդուել էին:

Մտան գիւղ, յիշեցին նահատակուած հարազատներին ու գիշերային երկինքը ղօղանջեց ողբ ու լացից: Սոփոյի Եղսիկը կպաւ իրենց բաց դրանը.

— Մամիս եմ ուզո՛ւմ...

Ողբը բռնկուեց միանգամից, դարձաւ խելագար դղրդոց: Երեխաները կպան իրենց տների շեմերին, թաւալուեցին անյոյս: Ողբ էին անում նաեւ այլ գիւղերից փրկուած, Կաթակնում ապաստանածները: Ցիշում էին իրենց տները, հարազատներին ու կոծում դառնագին: Նոյնիսկ Փիդայիները փափկացան խեղդմեղդուելով: Ձիլ Ջաքարը գազազեց.

— Մի՛ ոռնաք, սիրտ է պառւում...

Ղըյմա Օհանը սաստեց նրան:

— Թող: Թող լաց լինեն դժբախտները: Լացը թեթեւացնում է:

Բակերից ու այգիներից դուրս եկան գիւղում մնացած շները, հոտոտեցին ճանապարհը եւ կլանչելով՝ որոնեցին իրենց տէրերին: Ծառերի վրայ թառած հատուկենտ հաւերը կռկռացին վայրենացած:

Ծեգում էր:

Տամոսկի մարէն չոքէչոք գնաց դէպի իրենց տան շեմը: Կատուն անհամարձակ փաթթուեց նրա ծնկներին, սկսեց լիզել ձեռքերը: Դա աւելի էր մղկտացնում Մարէին: Մարգարիտը կատուն խլեց կեսուրից:

— Որ դու էլ խեղդ կորցնես, մեր տունը կը կործանուի, մարէ՛: Վե՛ր կաց, ուշքդ գլուխդ հաւաքիր:

Պարտէզից չարացած կրթկրթոց լըսուեց: Մոխի թփերի միջից կատարը տընկած անհանգստանում էր Թուխսը: Նրա թեւերի տակ ծնծւում էին ճտերը: Հաւ է, ինքն իրեն թուխս է նստել թփերի մէջ, ճուտ հանել: Հիմա նա մայրաբար հպարտ կրթկրթում է: Արեւը գինդ-գլոր գնաց դէպի թխսամայրը, սա թեւերն ուռցրեց, ճչաց բարկութեամբ: Աղջիկն աչքերը փակեց, հեկեկաց: Մարգարիտի սիրտը նորից փշուր - փշուր եղաւ: Ինքն էլ փըլուեց գետնին ու չնայած քիչ առաջ սկեսուրին յանդիմանում էր լացուկոծի համար, բայց յիշելով հօրը, զաւակներին, եղբօրը, կուշտ լաց եղաւ: Այս անգամ էլ նրան նեցուկ դարձաւ սկեսուրը:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(111 - Շար)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Աննիկ Պագըրճեան եւ աղջիկը Արմէ-նուհի, իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք, փոխան ծաղիկի, անձամբ, գրաւոր եւ հեռախօսով, ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆԵԿՏԱՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

Այս տխուր առիթով հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.—

Մոնմորանսիի Հանգստեան տան 150 ֆր., Հ. Ուս. Օգն. Միութեան 150, Դըպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի 100, Կապոյտ Խաչի Անիէտ - Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին 30, Փարիզի մասնաճիւղին 30, Շաւիլի մասնաճիւղին 30, Կարմիր Խաչի Անիէռ Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին 30, (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ սիրելի «Յառաջ»ին 30 ֆր.։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Տիկ. Պախչէճեանի, իր զարմուհիին՝ Թագուհի Բազումեանի (Լիոն) մահուան առթիւ։

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Հայ Կարմիր Խաչի ծովեզերեայ օդափոխութեան կայանի ընդարձակման ի նպաստ կը նուիրեն.— Պահատուրեան Հաստատութիւն (Լիոն) 1000 ֆր., Տիկ. Սիրանոյշ Անդրէասեան (Ալֆորվիլ) 500, Տիկ. Է. Իսպէնեան, Պր. Արթին Սէրաճեան (Ալֆորվիլ) 300ական, Տոքթ. Մարք Օտապաշեան, Տիկ. Հայկուհի Սինանեան 250ական, Պր. Կարպիս Գրիսթիանեան, Լեւոն Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկ. Վէնսան Հաթայեան, Տիկ. Հայկուհի Կիւլպոլեան, Պր. Անրի Կարապետեան (Վիլֆրանշ), Տիկ. Աննիկ Թաշըրեան (Վիլֆրանշ), Տէր եւ Տիկ. Հացագործեան (Վիլֆրանշ), Պր. Ժան Արխատակէսեան (Ռոման), Օր. Վեհանոյշ Ատրինեան 100ական, Տիկ. Մանուէլ Էնքսէրեան, Պր. Մինասեան, Տիկին Սահաթճեան (Նիս), Տէր եւ Տիկ. Պեռնար Սայրիմ (Իսի), Պր. Զարեհ Մութաֆեան, Օր. Մառըլէն Արապեան, Պր. Օննիկ Թորոսեան, Պր. Ապրօ Գանճեան, Պալեան Հաստատութիւն (Վերսայլ), Պր. Ժ. Պ. Միրաքեան (Գանեը սիւր Մէռ), Տիկ. Վերժին Գալպուրեան (Մարսէյլ) 50կան ֆր.։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՔԱՆՆ.— Տէր եւ Տիկին Ստեփան Վահանեան 100 ֆրանք կը նուիրեն։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Յուլիս 25ին Վալանսէն Ամերիկա մեկնող ընտանիքէն կը խնդրուի իր ԱՆՈՒՆՆ ու ՀԱՍՑԷՆ տալ «Յառաջ»ի վարչութեան։

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ի յիշատակ Աշխէն Պօղոսեանի՝ Պօղոսեան ընտանիք 200 ֆր., Մշ. Տան. Օժանդակ Տիկն. Միութիւն 400, Տէր եւ Տիկ. Յովսէփ Յովսէփեան, Վասպուրականի Հայր. Միութիւն, Միշէլ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկ. Օննիկ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկ. Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկ. Կարօ Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկ. Գրիգոր Գէորգեան, Շալճեան ընտ. 100ական ֆ.։ Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Թասլաքեան 150, Տէր եւ Տիկ. Եղիազար Մելքոնեան, Տէր և Տիկ. Գասպարեան, Օր. Լիւսէթ Բամպուքեան, Տէր եւ Տիկ. Իվ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Էսկիճեան, Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 50ական, Պուլ. Օտտոյի Կապոյտ Խաչ 30 ֆր.։

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D
Collège Arménien Samuel Moorat
26, Rue Troyon — 92310 SEVRES
Tél. : 027-68-28

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE .13 AOUT

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայ Մշակ. Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը, Աշխէն Պօղոսեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Տէր եւ Տիկ. Գոհարիկ Ագիմժագ 500 ֆր. (Ալֆորվիլ), Տիկ. Հերանոյշ Գիւլրա 500 ֆր (Ալֆորվիլ), Տիկ. Զարուհի Քէչիչեան 200 ֆր. (Ալֆորվիլ), Կաղնեան ընտանիք 100 ֆր. (Լա Սիոթա)։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՃԱՇ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպութեամբ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին, ՕԹԷԼ ԷՆԹԵՐՔՈՆԹԻ - ՆԱՆԹԱԼի սրահներուն մէջ, Շաբաթ Հոկտեմբեր 28ին։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ։ Մանրամասնութիւնները յետագային

Voyage Culturel en Arménie

Nouvelle formule :

en plus des excursions classiques (ETCHMIADZINE, SARDARABAD, GARNI, KEGHART) et...
Découverte des provinces nord de l'ARMENIE : KIROVAGAN, HAGHPAT, SANAHIN, ODZOUN, etc...
et trois jours à TBILISSI, ancienne capitale intellectuelle arménienne

calendrier des départs

05 AOUT	16 SEPTEMBRE
21 AOUT	30 SEPTEMBRE
02 SEPTEMBRE	28 OCTOBRE
	23 DECEMBRE

Pour les prix et renseignements s'adresser à :

Sonia Coumryantz

a le plaisir de vous annoncer l'ouverture de l'Agence

OPTIMA Tours

67-69, RUE QUINCAMPOIX
(Ange, Rue Rambuteau)
75004 Paris — Tél. : 274-27-20
Métro : Etienne Marcel ou Rambuteau (licence A 946

A LYON
MAGUY KALOUSTIAN
OPERATOURS, 45 Rue Edouard Herriot, 69002 Lyon, Tél. : 42-10-24

Sur MARSEILLE
Mr YABERIAN — Maison de la Culture Arménienne, 12-14 rue St. Bazile les Mercredis, Vendredis et Samedis au 50-15-09

ՀԵԼԼԱԴԱՆ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ENTRE OPERA ET TRINITE

LA MAISON DE LA GRECE

AUX 4 MARCHES

AU 1ér ETAGE

restaurant gastronomique grec

DEJEUNERS. DINERS

RECEPTIONS

AU REZ DE CHAUSSEE

Tous les soirs

DINERS DANSANTS

avec spectacle

accueil. qualité. prix

50. RUE CHAUSSEE D'ANTIN. (9e) 280 69 40. f.dim.

ՇԱԲԱԹ–ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 JUILLET
1978

LE NUMERO 1,60 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 230 Ֆ· Վեցամսեայ 125 Ֆ·
Արտասահման Տար· 260 Ֆ· հատը 1 Ֆ· 60

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14·168
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — No 14.168

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆԻ այցելութիւնը Լիզպոն շատ դրական կը նկատուի, մանաւանդ Փորթուկալի համար, որ բաց – մաթիւ խոստումներէն զատ, ձեռք ձգած է նաեւ փոքր տոկոսով բաւական մեծ փոխառութիւն մը՝ 450 միլիոն Ֆրանքի, որ կը բարդուի այն 75 միլիոն Ֆրանքին վըրայ, զոր Փարիզ արդէն տուած էր եւրոպական օժանդակութեան գօտիին մէջ: Հինգշաբթի օր, Տիկին Ժիսքար տ'էսթէն այցելած է Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Արտաքին Նախարարը ամբողջովին Եգիպտոսի վրայ կը ձգէ երկու երկիրներու հանդիպումին ձախողութիւնը, Լոնտոն: Կ'ըսէ թէ «եգիպտական պահանջը» որ Իսրայէլ քաշուի Յորդանան գետի արեւմտեան ափէն եւ Կազայէն իբրեւ նախապայման, անընդունելի էր: Նախ պէտք է բանակցիլ, ապա համաձայնիլ կ'ըսէ Մոշէ Տայեան:

ԼՈՒԿԻԱՆԵՆԿՕ, որ անդամ էր Հելսինքիի համաձայնագրերու հսկողութեան ուկրանական մարմնին տասը տարի արգելափակման դատապարտուեցաւ:

«ՊՐԱՒԴԱ» կը մեղադրէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը որ «պաղ պատերազմի ժանգոտած գործիք մը կը գործածէ» տնտեսական սեղմումներ հաստատելով: Միւս կողմէ խորհրդային բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ըսած է որ Մոսկուա ուրիշ տեղէ կրնայ գնել իր հաշուիչ մեքենաները, օրինակ՝ Ճափոնէն կամ Արեւմտեան Գերմանիայէն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ամերիկեան դեսպանատան մէջ միջադէպ մը պատահած է առջի օր, որ բաւական տարօրինակ է: Խորհրդային ոստիկան մը յանկարծ յարձակած է ամերիկացի դիւանագէտի մը վրայ եւ կռիւ մըն ալ հետեւած է որու ընթացքին Ամերիկացիին զգեստները պատռուած բզքտուած են: Կրնայ ըլլալ որ ոստիկանը չփոթած է եւ կարծած որ օտար մըն է բայց եւ այնպէս Ուաշինկթըն բուռն բողոք մը բարձրացուցած է խորհրդային Արտաքին նախարարութեան:

ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ Փարիզ, մօտէն ուսումնասիրեց դեղերու վնասներու եւ որոշ պարագաներու անհանդուրժողութեան պարագան: Որոշուած է պզագային աւելի «անհատականացուած» դեղեր տալ հիւանդներուն, այսինքն նախ քննել թէ ո՞ր դեղը կը յարմարի ենթակային: Փաստ է արդէն, որ ամէն մարդ տարբեր հակազդեցութիւն ունի, ըստ իր կազմին, կերածին, տարիքին, սեռին եւայլն: Հարկ է նաեւ շատ զգոյշ ըլլալ որոշ դեղերու պարագային, օրինակ՝ հանդըստացնող կամ քնաբեր եւ միաժամանակ ալքոլ չխմել:

ՆԻԿՈՍԻՈՅ մէջ ձերբակալուած է (ութ օրուան համար, առայժմ) յոյն – կիպրացի մը, ամուսնացած ամերիկացի միլիոնատէրի մը հետ եւ որ խտալացի իշխանուհիի տիտղոս ալ կը կրէ ծագումով, Պետութեան դէմ դաւած ըլլալու յանցանքով: Իշխանուհի Ջենա, 53 տարեկան առնին կողմնակիցներէն եղած է Զօր. Ղրիվասի: Ոստիկանութիւնը կ'ըսէ նաեւ թէ աւելի քան հարիւր հոգի պիտի հարցաքննուին Կիպրիանուի դէմ ձախողած դաւին կապակցութեամբ:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 11-12)

ՏԱԹԵՒԻ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՏԱՃԱՐԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

Տաթեւի վանքի ճարտարապետական համոյթի մէջ մտնող Ս· Աստուածածին տաճարի վերահաստատման աշխատանքները վերջ գտած են: Տաճարը հայկ· միջնադարեան ճարտարապետութեան գլուխ գործոցներէն մէկն է: Գրեթէ հազար տարի առաջ շինուած յուշարձանը չէ դիմացած դարերու բեռան, յատկապէս վնասուած է 1931ի երկրաշարժէն: Մասնագէտները զարձեալ հաւաքած են տաճարի բոլոր մասերը եւ վերահաստատած անոր նախնական ձեւը: Այդ աշխատանքներուն մէջ աչքի զարկած են ճարտ· Արսէն Աբրահամեան, քարտաշ վարպետ Պետրոս Սարաֆեան եւ ուրիշներ: «Յառաջիկային մենք պիտի վերահաստատենք վանքի համադրոյթի մէջ մտնող երկու եկեղեցիներ ալ, զանգակատունը եւ աշխարհիկ շինութիւններ», ըսած է ճարտարապետական յուշարձաններու պահպանութեան եւ վերահաստատման պետական վարչութեան պետը՝ ճարտ· Կ· Յովհաննիսեան: Այս տարի վերահաստատուած են Թալինի եւ Մաստրայ անապատի տաճարները: Հայաստանի մէջ կան չորս հազարէ աւելի հին ճարտարապետական եւ հնագիտական յուշարձաններ: Կառավարութիւնը անոնց վերահաստատման համար ամէն տարի կը յատկացնէ հսկայ գումարներ:

×

ՋՈՅԳ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

Արեւելեան Հայաստանի Ռուսաստանի կցումին 150ամեակին առթիւ երկու ցուցահանդէսներ կազմակերպուած են Երեւան: Պատմութեան Թանգարանին մէջ նիւթեր ներկայացուած են հայ ժողովուրդին ազատագրութեան պայքարին մասնակցած Կովկաս աքսորուած դեկաբրիստներու մասին: 1825 Դեկտեմբեր ամսուն, Նիկոլայ Ա· ցարին կողմէ ատեանագրկուած եւ Կովկաս աքսորուած 2000 սպաներ ու զինուորականները քանի մը տարի կռուած են Պարսիկներուն դէմ եւ մասնակից դարձած են 1828ին Երեւան բերդի գրաւումին: Նիւթերը կը վերաբերին անոնց:

Երկրորդը՝ Մատենադարանին մէջ, ցոյց կուտայ Հայերուն բերած օժանդակութիւնը ռուսական բանակներուն: Ներկայացուած նիւթերու կարգին են Ներսէս Աշտարակեցիի 1827 Ապրիլ 16ին կոչը՝ ուղղուած Երեւանի եւ Նախիջեւանի հայ բնակչութեան՝ ռուսական արշաւող բանակին ուտեստեղէնով օգնելու մասին: Կան նամակներ գրուած ռուսական ուժերուն հետ կռուած Հայերուն կողմէ, ինչպէս նաեւ այլ նիւթեր, ինչպէս Աստրախանի Հայոց դատաստանագիրքը (ԺԸ· դար), որ գործադրութեան դրուած է Աստրախանի, Նոր Նախիջեւանի, Մոզդոկի եւ Ղզլարի հայկական գաղութներուն մէջ եւայլն:

×

Ս· ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Խ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով, իր ծննդեան 70ամեակին առթիւ՝ Խորհ· Միութեան կառավարութեան առընթեր Հայաստանի կառավարութեան մնայուն ներկայացուցիչը՝ Սուրէն Աւագի Մելքումեան, պարգեւատրուած է «Պատուոյ նըշան» շքանշանով:

Rendez-vous à Constantinople

par

LE DOCT. YVES TERNON

A force de crier dans le désert, on finit toujours par se faire entendre. Le vent et la vague parviennent à creuser les pierres les plus dures. Est-ce que le flot arménien qui, inlassablement, depuis tant d'années, bat des murailles de silence et de mépris se serait ouvert une faille ? Et à la faveur de quoi ? De la fureur des bombes ou de l'obstination des paroles et des écrits ? Il semblerait à première vue que la proposition de Mr. Kuneralp de créer un centre d'études historiques sur les relations turco-arméniennes avant la chute de l'Empire ottoman soit la conséquence directe de l'attentat de Madrid que revendique un groupe révolutionnaire arménien : le fils de la victime souhaite que la mort de sa mère serve à construire l'avenir. Mais il y a trop de grandeur dans ce geste pour qu'il puisse cautionner le terrorisme et désavouer les partisans du dialogue pacifique. Peut-être faut-il chercher plus loin l'explication de ce revirement ? Enchaînant sur les propos de Mr. Kuneralp, Ed. Boghossian, rédacteur de l'Armenian Reporter de New-York, vient de rencontrer successivement le Ministre des Affaires Etrangères et le Premier Ministre turcs. Mr. Okcun s'en tient pour 1915 à la thèse officielle des bavures et excès de zèle, tandis que Mr. Ecevit entrouvre nettement la porte et se déclare favorable à de plus larges contacts entre Arméniens et Turcs afin de restaurer le passé ottoman et de réinterpreter les événements précédant la fondation de la République turque. La déclaration de Mr. Kuneralp semble inspirée par les Autorités turques. Elle survient en une période difficile pour la démocratie turque, minée par les conflits interieurs et désireuse de réviser sa politique étrangère par une intensification des relations économiques avec l'U.R.S.S., dont une des Républiques frontalières de la Turquie est justement la R.S.S. d'Arménie. Ainsi, la Turquie serait prête à reconsidérer sa position mais seulement sur un dossier historique, non sur un dossier politique. Plus d'un demi-siècle après la fondation de la République kémaliste, elle accepte de fouiller dans un passé dont elle récuse la filiation, tout en laissant inabordable le terrain de l'histoire contemporaine. Avant Kémal, un empire ottoman multinational en désintégration ; après Kémal, un état national turc en construction. L'initiative turque peut se traduire ainsi : réfléchissons en commun sur les circonstances de la démolition de l'ancien édifice mais ne parlons pas du bâtiment neuf. Bref, le débiteur envisage de libérer le créancier de sa dette, ne lui offre ni une location, ni une promesse de vente, tout au plus un droit de critique de l'entreprise de démolition, toute action éventuelle étant éteinte par le dépassement des délais de prescription et la faillite de l'ancien propriétaire.

C'est peu. C'est encore moins si on songe à la lenteur de la diplomatie turque — surtout si à la faveur d'une plongée dans le passé, elle retrouve les traditions ottomanes —, aux discussions qui précéderaient la création et le financement d'un tel centre, le choix de ses collaborateurs, les documents à réunir et à dépouiller, les nécessaires divergences d'interprétation avant la rédaction d'un rapport final. L'itinéraire de ce dialogue sera plus un chemin de croix qu'un tapis de roses. Quand on déterrera aux fins d'autopsie le vieux cadavre ottoman, les spécialistes auront fort à faire avec toutes les lésions qui ont causé sa mort et il y a lieu de parier qu'on parlera plus des coups qu'il a reçus que de ceux qu'il a portés.

C'est peu en effet et c'est beaucoup, la première lueur depuis 1915. Faut-il laisser mourir cette étincelle ou l'entretenir pour allumer la torche qui illuminera le débat ? Ce n'est ni à Istanbul, ni à Ankara que Mr. Kuneralp convie avec l'appui du gouvernement turc quelques historiens arméniens, mais à Constantinople, pour faire de l'histoire et que de l'histoire. Les participants seront priés de déposer au vestiaire leurs revendications économiques et territoriales et de contrôler leur langage. Prononcer le mot de génocide reviendrait à tirer des conclusions avant toute controverse et à renvoyer dos à dos les interlocuteurs.

Enfin les historiens arméniens soviétiques seront probablement invités. Ils sont passés maîtres dans les méthodes de distorsion des faits. Et, au lendemain des procès Orlov, Chtcharanski et Guinzbourg, des savants du monde entier proposent de boycotter les congrès auxquels participent les membres d'un pays qui bafoue les droits de l'homme. Les Arméniens de la diaspora pourraient trouver dans leur propre camp des alliés déconcertants qui se révéleraient peut-être à l'heure des choix fondamentaux des adversaires.

Et pourtant, je crois, mes amis arméniens, je crois qu'il faut accepter ce rendez-vous à Constantinople parce qu'il fixera l'histoire et qu'il n'y aura plus après de regard en arrière possible. Y aller en robe de bure et la corde au cou, y aller de tous bords, fiers, le cœur dur pour lutter avec la souplesse du tigre et la ruse du renard, défendre vos couleurs pour l'ordalie. Les temps où s'affrontaient en champ clos le chevalier à l'émeraude et le cavalier gris sont révolus. Le première pierre sera posée autour d'un tapis vert par des intellectuels besogneux qui accepteront de disputer chaque document comme on le faisait jadis, l'épée au poing pour défendre son territoire. Ils auront pour toute arme la vérité et il se pourrait bien qu'on découvre un jour, terriblement tard, que c'est l'arme absolue.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

Սիրելի բարեկամս՝ Արամայիս Սարգսեան, ազնուութեան մէջ անմրցելի, կ՚առաջնորդէ զիս Մատենադարան:

Կը բարձրանամ աստիճաններէն մաքի հունձքին, տրիտուրը՝ ձեւակերպ ստացած Հայութեան ոգիին, թառած՝ բլրան մը կողին, որ դիտէ մայրաքաղաքը առջեւը տարածուած, լեռներու Արքան՝ դիմաց կանգնած:

Մուտքին աջ ու ձախ կողմերը շարուած են խոր ու խոհուն դիրքերով, իմացականութեան ճարտարապետները՝ Մովսէս Խորենացի, Անանիա Շիրակացի, Գրիգոր Նարեկացի, Մխիթար Հերացի, Գրիգոր Տաթեւացի, հուսկ՝ աստուածարեալ Մեսրոպ Մաշտոց, աշակերտի մը հետ զրուցած:

Իմաստութեան բոլոր ճամբաներուն ծանօթ փառքերը մեր անցեալի մեծութեան, պահակ զինուորներու պէս կը հսկեն մուտքը իմացական Անմահութեան:

Կը մտնեմ ներս մտամփոփ, կը համակուիմ խորհրդովը կրօնաշունչ միջավայրին: Խոյակներովը Հաղարծինի, Կեչառիսի, Գեղարդի, Մատենադարանը վերածուած է եկեղեցիներու ոճերով համադրուած տաճարի: Անձնուրոյն վանականութիւն մը կը բուրէ կամարներուն տակ անոր զեղեփնեայ:

Երէկի փարթամ փեթակներ գերատես մաքին, այսօր ապաժամ գոյութիւններ ջերմեռանդ անցեալին, նշանակ՝ անտարբերութեան արդի քաղաքակրթութեան, կ՚արժանանան այստեղ երկիւղած յարգանքի:

Անոնց լսլկներու խաւարին հետ միաձուլուած հերոսները գրչի ծարաւին, կը խուսափին աշխարհիկ կեանքէն աղաարտութիւնովը բնազդին, որ անծանօթ մնան շեղխալից կեանքի հրապոյրին եւ ըղձանոյշներու կախարդագոր փորձութեանց, վերստեղծեն ինքզինքնին խոկումներով ու մերժումներով, որ չզգան նան ճարակ հեռացած կեանքի վերյիշումին, չտան արտորալից ուրշումներ, որ չբեկանուի ղեկանիւը մաքի արարչագործ զինցումին, երթան մինչեւ ծայրը որոգրած նուիրումին, ըլլան գործակալը ճշմարիտին, զառագեղին մէջ վանական կամարներուն:

Սրբահեղ մենաւորները կանխանշուած կեանքին. « Ի քեզ, Տէ՛ր, յուսացայ »ով կը մտնեն ամբոցին մէջ հաւատքին, որ հոգեմաշեան կեանքն իրենց, չճզմուի ընդառաթուր ցնծութեան մէջ ցանկայարոյց խենեշութեանց, խաղան կամաւոր զրկանքին մէջ ճգնաւորի առաքինութեան, նոր լուսաւորութիւններու անգիր թատրերգութիւնն անձանձիր, աստուածակերտ բեմին վրայ վանական միջավայրին, որ թռիչքը խոկումին ստանայ արբեցութեան իրաւունք, ու խոյանքն ինքնանուիրումին, մատչի երկնային լոյսերու լիաբուռն կոչունքին:

Կոչումի գերիներ, գրիչով զինուած, համազօր՝ ինքնապաշտպան սուրին, կը մտնեն ասպարէզին մէջ կեանքի ամլութեան, որ բեղնաւորեն կեանքը մաքին, երկունքներով բազմածին: Հոգին իրենց կը շնչէ առանձնութեան մէջ կուսական գիտակցութեան, երբ լռութիւնը առաջնորդն ըլլայ մաքի վերսլացումին:

Շատեր սակայն, օ՜ դժխեմ ճակատագիրը եսանուէրին, ինկան ծոցը մոռացութեան, վանքի զինուորներ յօժարակամ զրկանքին, հրաժարեցան հրապոյրէն կեանքի գեղեցիկ բաներուն, որ յաճախ ամէնէն տանջող բաներն են սրտին, համոզումովը իմաստութեան, թէ բան մը երբ պակսի մեզի, նուազ երջանիկ չենք, պակսած բաները շատ անգամ առատօրէն ունեցողէն, ու, փնտռեցին մենաստանի խաղաղութեան մէջ գեղեցկութիւնը ներանձնեայ կեանքին, որ տեսնեն յստակը մտածումի մեծութեան, միշտ խոյս տըւող վեղխ ու հեշտասահ կեանքէն:

Ջուղեցին անոնք սնանիլ, ճոխ սեղանէ մը, ու նոյն սեղանին համար սպառիլ: « Մեծութիւն թէ առնուլ գայցէ, մի՛ յօժարեսցին սիրտք ձեր », ըսին ոգիով մը այլամերժ, որ զրկանքին մէջ տեսնեն, ինչ որ ունի կեանքը վսեմ ու յաւիտենական:

Հերոսութիւն է մեծութիւնը, երբ վանականի համեստութեան կը զոհուի: Գրչութեան նուիրեալները իրենց աչքերուն լոյսը քամեցին մագաղաթներու վրայ, թռիչք տուին մաքին ու սրտին, ընդոծին գեղեցկութեան մէջ Հայկեան իմացումին: Գիրը ստացաւ հայեցի դրոշմ, գրչութիւնը՝ անշփոթելի ճշգրտութիւն, գիտութիւնը ցեղային շեշտը մտածումին, ծորումին տակ մոմի լոյսին, շատ անգամ պատառ մը հացով, բայց միշտ աղերսովը սրտին. « Տէ՛ր, ուսո՛ մեզ յաղօթսկալ »:

Ո՞վ կրնայ տալ հրճուանքը հպարտութեան աւելի՝ քան գիրքը, բնակավայրը թռիչքին, ուրկէ սոնքայ անհունը մաքին:

Երկար ու արկածալից թափառումներէ ետք, բախտաւոր ձեռագիրները բախտէն զրկուածներուն, գտան վերջապէս իրենց հանգիստը դամբաններուն մէջ ապակեփեղկերուն, արժանի տեղը մութին հետ ու մութին դէմ պայքարող գրչի շնորհազարդներուն:

Ձեռագիրներ բազմավաստակ, անցեալէն յառնած գոհարներ բարձրաթիւ իմացումի, կը փայլատակեն ճաճանչովն իրենց նկարէն էջերուն, ու կը լուսաւորեն կամարները Մատենադարանին, ինչպէս կը լուսաւորեն խաւարը անտառին, աշնան ծառերը լուսարփի:

Մատենադարանն այս, փառքերէն մին անկասկած մարդկային հպարտութեան, Պանթէոնը՝ ծաղկող ու մտածող նուիրեալներուն, Զուարթնոցը՝ ձեռագիրներուն, որոնց ճաշակի նրբութիւնով դասաւորուած ապակեփեղկերուն վրայ գըլուխներ կը հակին իմացումի հուրով բռնկած:

Լռութեան մէջ խորհրդաւոր, կարծէք հրեշտակի մը ձայնը կը լսուի մեղմ ու քնարական, ո՛չ, ձայնն է Մատենադարանի քրմուհիին, սեւաչեայ շնորհալի Այտային, որ կը բացատրէ խանդաղատանքով, քնքշութիւն մը ձայնին մէջ, բովանդակութիւնը, նշանակութիւնը, ոգեկանը ցուցադրուած ձեռագիրներուն: Ամէն օր, յօժարափոյթ, արուեստին կրօնքը կը մատուցանէ այցելուներուն: Լսեցի զինք ուշակալ: Ամէն բացատրութիւն կը հարստացնէր մաքիս շտեմարանը, կ՚ուռեցնէր հպարտութեանս առագաստը:

Լեռ ու վանք, մէկը հողային վերսլացում, միւսը՝ մտային, առաջինը պատուանդան երկրորդին, պիտի մնան խորհրդանիշը Հայուն մշտածաղ թռիչքին:

Դուրսը, հեւանդագին օդ: Սուգի գոյն ստացած ամպոտ երկինք: Բարեկիրթ ձեւ մը անձրեւի, օգտուելով արեւին բացակայութենէն, մանրուակ կաթիլներ կը մաղէ ապակիներուն վրայ Մատենադարանին, կոցահարող թռչուններու միօրինակ աղմուկին պէս անախորժ:

ԶԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ՊՐՊՏՈՒՄՆԵՐ, ՎԱՐԿԱԾՆԵՐ, ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ԱՆՀԵՏԱՑՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վ. Ղազարեան միւս կողմէ յենլով զանազան երեւոյթներու վրայ կը շեշտէ որ Աբովեան ապրած է առնուազն մինչեւ 1853 Սիպերիոյ մէջ: Այսպէս, Աբովեանի «անհետացում»էն ետք, Անդրկովկասի դպրոցներու հոգաբարձութիւնը դիմում կը ներկայացնէ ռուս կառավարիչին, որպէսզի անհետացողին կինն ու զաւակները կարենան օգտուիլ նիւթական որոշ թոշակէ, իբրեւ իրաւունք Աբովեանի 11ամեայ կրթական ծառայութեան: Այս դիմումը կը մերժուի, այն առարկութեամբ, որ «Աբովեան ոչ մէկ հատուցման իրաւունք ունի իր ծառայութեան համար»: Սակայն զարմանալին այն է, որ 1852 Մարտին վերոյիշեալ դիմումը մերժող փոխարքայ Վորոնցով՝ 1853 Մարտին ի՛նք կ՚առաջարկէ Անդրկովկասի դպրոցներու հոգաբարձութեան, որպէսզի դիմէն իրեն նպաստի համար: Ասիկա կը նշանակէ ըստ Վ. Ղազարեանի, որ Աբովեան աքսորավայրին մէջ նոր կը վերջացնէր ծառայութեան ստաժը, որով աքսորականներու վերաբերող օրէնքներու յօդուածներու համաձայն փոխարքային իրաւունք կը տրուէր թոշակը փոխարինելու նպաստով: Արդարեւ թոշակներու մասին օրէնսգիրքի 46րդ յօդուածը կը սահմանէր, որ «ծառայութեան իրաւունքը կորսնցուցած պաշտօնեաներու կիներն ու զաւակները թոշակի իրաւունք չեն կրնար ունենալ, եթէ իրենց ամուսիններն ու հայրերը անոր համար պահանջուող նոր ստաժ չունին, իսկ ունենալու պարագային թոշակը կը փոխարինուի միանուագ նպաստով»:

Հետաքրքրական է նշել, որ Աբովեանի կինը նպաստ ստացած է օրէնսգիրքի 282րդ յօդուածի հիման, ըստ որու «Անոնք որոնք Սիպերիոյ մէջ ծառայութիւն ունեցած են հատուցման իրաւունք ունին 5 տարի ետք փոխանակ 10ի»: Պարզ է ուրեմն, կ՚եզրակացնէ Վ. Ղազարեան, որ 1853 Մարտին, Աբովեան վերջացուցած էր աքսորավայրի մէջ իր ծառայութեան հնգամեակը եւ ռուս փոխարքան հատուցումը ըրած է անոր կնոջ՝ Էմիլիա Լոզէի:

Աբովեանի կենսագիրներէն՝ Ներսէս Տէր Կարապետեան, հանդիպում եւ խօսակցութիւն ունենալով գրողի աղջկան՝ Զարմանդուխտի հետ (1), հետեւեալը կը հաղորդէ մեզի. «Աբովեանի անհետացումէն քանի մը օր ետք, անոր պաշտօնակիցներէն մէկը՝ Թուրք Վեքիլով, իբրեւ թէ սրտցաւ բարեկամ, օգնելու իր պատրաստակամութիւնը կը յայտնէ Աբովեանի կնոջ: Էմիլիա ամբողջովին չէր կտրած իր յոյսը ամուսինէն, որովհետեւ ան յաճախ քանի մը օրով բացակայած էր» (2): Անշուշտ Վեքիլովի « սրտցաւ » վերաբերումը պէտք է բացատրել Աբովեանի կնոջ հանդէպ ունեցած համակրանքով: Ան չի վարաներ նոյնիսկ դիմելու ծիծաղելի միջոցներու, որպէսզի ամէն գնով համոզէ Էմիլիա Լոզէն:

Արդարեւ, Աբովեանի մեռած ըլլալը հաստատելու նպատակով Վեքիլով իբրեւ փաստ կը բերէ կօշիկ մը եւ վերարկու մը, յայտնելով կնոջ որ զանոնք գտած է Զանգու գետի ափին: Կինը չի համոզուիր, կը կանչէ ամուսնոյն աշակերտները, կօշկակարը եւ դերձակը այն յոյսով, որ թերեւս անոնք կարենան ճանչնալ: Աշակերտները կը հերքեն, կօշկակարը կ՚ըսէ, թէ միայն մէկ կաղապար ունի կօշիկի, ամէնուն նոյն կաղապարով կօշիկ կը կարէ, հետեւաբար չի կրնար վստահօրէն ըսել, թէ որու կը պատկանի այդ գտնուած կօշիկը: Նոյն ձեւի պատասխան կուտայ նաեւ դերձակը: Ու այսպէս, Վեքիլովի բոլոր ճիգերը կը մնան ապարդիւն:

Տակաւին կան ուրիշ ենթադրութիւններ ալ, որոնք թէեւ արդիւնքն են ժողովրդական անհիմն զրոյցներու եւ բամբասանքներու, այդուհանդերձ անհրաժեշտ է յիշել ամբողջական պատկերը տուած ըլլալու համար Աբովեանի անհետացումով ստեղծուած առեղծուածին: Արդարեւ, կ՚ըսուի թէ Աբովեան Թուրք երիտասարդ կնոջ մը հետ մտերիմ կապեր ունեցեր է, որուն ամուսինը իմանալով՝ սպաններ է զինք ու թաղեր իր տան պարտէզին մէջ:

Հետաքրքրական է Աբովեանի սպասաւորի՝ Ասատուր Սպահանցիի, վկայութիւնը իր տիրոջ վերջին օրերուն ապրած անձկութեան մասին. «Տէրս երեք օր փակուած մնաց իր սենեակին մէջ. ոչ կ՚ուտէր, ոչ կը խմէր, միայն իր երկար չիբուխը կը քաշէր եւ կուլար: Թէ ի՞նչպէս դուրս ելաւ տունէն վերջին գիշերը՝ ոչ ես գիտցայ եւ ոչ ալ տիրուհիս» (3):

Հետեւելով Խաչատուր Աբովեանի կեանքին քայլ առ քայլ, կը նկատենք, որ մահը սեւեռուն գաղափարի (իտէ ֆիքս) մը վերածուած է իր մէջ: Կասկած մը ունի որ յանկարծ ինք կը մեռնի եւ այլեւս չի կրնար իրականացնել իր առաջադրանքները: Ան հաւատացած էր, որ ինք ընտրեալ մըն է իր ազգի լուսաւորութեան համար եւ այդ նպատակով ալ ստացած էր համալսարանական բարձրագոյն կրթութիւն: Երդում ըրած էր իր դաստիարակ ուսուցչին՝ Փրոֆ. Պարոտի, որ հոգեւոր կոչումը պահելով հանդերձ պիտի ծառայէ իր առաքելութեան, սակայն ոչ միայն հրաժարած էր հոգեւոր կոչումէն՝ «թշնամութեան» պատճառով, այլեւ «հնաւանդ սովորութիւններու հետեւանքով» քիչ մնացած էր, որ լքէր ուսուցչութեան ասպարէզն ալ:

Այդ սեւեռուն գաղափարը, որ այնքան տանջած է Աբովեանը, կ՚արտացոլանայ նաեւ իր գրուածքներուն մէջ, նոյնիսկ ուսանողական շրջանին: Երբ որեւէ դասի քննութիւններու առեն ինքզինք պատրաստ չզգար և դժուարութիւններու հանդիպէր, նուաստացած կը զգար եւ կը մտածէր անձնասպանութեան մասին: Երբ ամիսներով նամակ կամ լուր չստանար իր ծնողքէն կամ բարեկամներէն, լքուած զգալով մենութեան մէջ՝ կը մտածէր անձնասպան ըլլալ: «Պանդխտութիւնս, ապագայի վիճակիս անորոշութիւնը, վախը, թէ արդեօք պիտի կարենա՞մ ուսուցչիս ակնկալութիւնները եւ իմ նպատակը իրականացնել, գիշեր-ցերեկ տագնապի մէջ էի. շատ անգամ մահ կ՚ուզէի, եւ եթէ կարելի ըլլար, մտադիր էի դեղամահ ըլլալ» (4), կը գրէ Աբովեան:

Մահուան գաղափարը միշտ հալածած է զինք: Երբեմն կ՚ըսէր՝ «Այսօր կամ վաղը պիտի ըլլայ իմ վերջը... (5): Անձնասպանութեան կամ խեղդամահ ըլլալու մտածումը ունեցած է Աբովեան 1831 Դեկտեմբեր 19ին, երբ կը գրէր՝ «Եթէ չարգիլէին Աստուծոյ վախը եւ ողորմածութիւնը, անձնասպան կ՚ըլլայի» (6):

Ահաւասիկ բոլոր տուեալներն ու ենթադրութիւնները, որոնք կը միտին բացատրել Աբովեանի անհետացումը: Ըստ մեզի, մեծ հայրենասէրը՝ բացարձակ յուսահատութեան մէկ պահուն, գործադրած է տարիներով զինք հալածած սեւեռուն գաղափարէն թելադրուած արարքը՝ անձնասպանութիւնը: Թէ ո՞ր միջոցին դիմած է՝ «ջրախե՞ղդ», «դեղամա՞հ» կամ այլ, կարելի չէ յստակ կերպով ճշդել:

Պարզ է որ կարելի չէ եւ յաւակնութիւն պիտի ըլլար Աբովեանի անհետացման մասին մեր համոզումը պարտադրել իբրեւ վերջնական վճիռ եւ մերժել միւս բոլոր փորձերը՝ որոնք կը բացատրեն այն միջոցները, որոնցմով ան կրնայ իր կեանքին վերջ տուած ըլլալ: Մանաւանդ որ զանազան վարկածները՝ եթէ նոյնիսկ մեր համոզման շարքին չեն դասուիր, այդուհանդերձ լեցուն են հաւանականութեամբ եւ կը դիմանան տրամաբանութեան ամէնէն խիստ չափանիշներուն:

Այս բոլորին մէջ միակ շօշափելի եւ փաստացի իրականութիւնը այն է՝ որ Խաչատուր Աբովեան 1848 Ապրիլ 2ին տունէն դուրս կ՚ելլէ ու այլեւս չի վերադառնար...:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(1) Խաչատուր Աբովեան երկու զաւակ ունէր. տղայ մը՝ Վարդան, եւ աղջիկ մը՝ Զարմանդուխտ անունով:

(2) Ներսէս Տէր-Կարապետեան, ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ, Թիֆլիս, 1897 էջ 115:

(3) Ա. Դ., ԳՈՐԾ ամսագիր, 1917 թիւ 7 - 8:

(4) Խ. Աբովեան, ԵՐԿԵՐԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ, Երեւան, հատոր 1, էջ 78:

(5) Անդ, հատոր 6, էջ 15:

(6) Անդ, հատոր 6, էջ 72:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

ՆԿԱՐԻՉ ՀՐԱՅՐԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ամբողջ Յուլիս ամսուան ընթացքին կը ներկայացնէ նկարիչ Հրայրի գործերը:

Ցուցադրութեան բացումը տեղի ունեցաւ Յունիս 30ին:

Հրայր, իր բուն անունով Հրայր Նոփոյեան, երիտասարդ արուեստագէտ մըն է, ծնած 1949ին Լիոն եւ հաստատուած Նիոնս քաղաքը, Վալանսի շրջանը: Երկրորդական յաջող ուսումներէ եւ Լիոնի գպրութեան համալսարանը յաճախել սկսելէ տարի մը վերջ, Հրայր լքած է ամէն ինչ, նուիրուելու համար ամբողջովին նկարչութեան: Կատարեալ ինքնավարժ մը (օթոտիտաքթ) քանի ոչ գեղարուեստից դպրոց յաճախած է, ոչ ալ հետեւած նկարչութեան հետ աղերս ունեցող որեւէ դասընթացքի: Առանձին ճգնած է իր աշխատանոցին մէջ:

Առաջին ցուցադրութեան փորձը կատարած է 1972ին՝ Սէն Վալիէի քաղաքապետարանը, ու ապա 1974ին ցուցադրած է Շամոնիքս եւ Վալանս: Սակայն, Հրայրի «առաջին ճշմարիտ մուտքը», եթէ այդպէս կարելի է ըսել, նկարչութեան աշխարհէն ներս եղած է 1977ին, Նիոնսի Կալրի Սէն-Սէզարի մէջ:

Հրայրի նկարչութիւնը յատկապէս «ինքնատիպ» է: Ոչ մէկ դասականութիւն, ակադեմութիւն: Նկարչութիւն մը որ կ'երթայ ուղղակի նպատակին առանց դարձուածքի: Առաւելաբար արտայայտչական: Նկարիչին դիտումներու աշխարհը ուժգնօրէն կը նշմարուի, կը թափանցէ:

Գծագրութիւնը ունի յատուկ ոճ մը, ուր կը տիրապետեն զօրաւոր գոյներ՝ կարմիրներ, սեւեր, նարնջագոյն դեղիններ, կապոյտներ:

Հրայր շուրջ խնըսուն գործեր կը ցուցադրէ: Սակայն առաջին ակնարկով մը աչքի կը զարնէ իր եռափեղկ նկարը «1915 Ապրիլ 24»: Առաջինին վրայ զոյգ մը որ կը լուսանկարուի: Երկրորդին վրայ՝ որբ երախաներ, իսկ երրորդին՝ աթոռի մը վրայ նստած առանձին կատու մը: Կատուն՝ խորհրդաւոր եւ մտահոգիչ կենդանի մըն է որուն առանձնութիւնը հոմանիշ է՝ թշուառութեան եւ աղէտի: Այս ինքնատիպ գործին խորքը կը թարգմանէ ուժեղ կիրքի մը բոցը: Սեւը անշուշտ կը տիրապետէ եռափեղկին վրայ:

Կ'արժէ այցելել Հրայրի ցուցադրութիւնը: Նկարիչը դեռ երիտասարդ է, բայց ունի որոշ խրայատուկ գիծ մը, որ ինչո՞ւ չէ, օր մը կրնայ հրապուրել մասնագէտները:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍէՓԵԱՆ

ԱՌՕՐԵԱՅ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՐՈՐԴՆ ՈՒ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԸ

Ինքնաշարժը, ընդհանրապէս, նոյն անդրադարձը կ'ունենայ բոլոր երկիրներուն մէջ, իսկ վարորդներն ալ, ըլլան անոնք Ֆրանսացի, Ճափոն, Խորհրդային թէ Հարաւ. Ափրիկեցի, հասարակաց բազմաթիւ գիծեր ունին:

Արդարեւ, այս ցոյց կուտայ հանրային կարծիքի քննութիւն մը, որ իրագործուած է ինը երկիրներու մէջ, աւելի քան 14.000 վարորդներու մօտ: Նախաձեռնողն է եղած Վարորդներու Վարմունքը Ուսումնասիրող Միջազգային Ընկերակցութիւնը:

Մարդկային ազդակը միշտ առաջին գիծին վրայ կը մնայ ինքնաշարժի արկածներուն մէջ: Փոքր տարբերութեամբ բոլոր վարորդներն ալ համաձայն են այս կէտին շուրջ: Առաջինը՝ անուշադրութիւնն է, երկրորդը՝ «յարձակողական» տրամադրութիւնը:

Ամէնէն վտանգաւոր գործողութիւնը ամէնուր կը նկատուի այլ ինքնաշարժէ մը առաջ անցնիլը: Երբ ուրիշ ինքնաշարժեր հետեւին այս վերջինին, առաջ անցնողը միշտ ձգտումն ունի արագացնելու իր վազքը: Բոլոր հարցաքննուողները, բացի խորհրդային վարորդներէն, խոստովանած են այս իրողութիւնը:

Կարծիքները կը տարբերին երթուղիներու ապահովութիւնը առաւել ապահով դարձնելու հարցին մէջ: Ֆրանսացիներուն համար հիմնականը կը մնայ կառքին թեքնիք քննութիւնը, բան մը, որ կը կիրարկուի բազմաթիւ երկիրներու մէջ: Ճափոնները կը փափաքին առաւել լաւ բացատրութիւններ եւ լուսարանութիւններ: Քիչ մը ամէն տեղ շեշտը կը դրուի վարորդին մասնագիտական պատրաստութեան վրայ:

Տարակարծութեան նիւթ է ապահովութեան գօտին: Ֆրանսայի մէջ է, որ անոր գործնականութիւնը ամէնէն աւելի վիճելի է: Եւ այս երկրին ու նաեւ Դաշնակցային Գերմանիոյ մէջ է, որ ապահովութեան գօտին կրելու պարտաւորութիւնը ամէնէն աւելի կը խախտուի: Սպանացիները, ընդհակառակն, Շուէտացիներուն հետ, կը թուին ամէնէն կարգապահն ըլլալ: Տարօրինակ կերպով Անգլիացիներն են, որ յաճախ կը գործածեն եւ կ'ընդունին անոր օգտակարութիւնը, հակառակ անոր, որ հոն պարտադիր չէ:

Ֆրանսացիները ամէնէն շատ ալքոլ գործածողներու շարքին կը դասուին: Համաձայն պաշտօն մարմիններուն, արկածներուն 40 տոկոսը պէտք է վերագրել ալքոլին: Ճափոնի մէջ անոր տոկոսը 1,1 է: Նկատելին այն է, որ երկու երկիրներուն վարորդներն ալ համամէտ են ալքոլին եւ չափաւոր պատասխանատուութիւն մը կը վերագրեն անոր:

Այն հարցումին, թէ «Կ'ունենա՞ք այն տպաւորութիւնը, որ մազապուրծ ազատած էք ծանր արկածէ մը», Եուկոսլաւներն ու Հարաւ. Ափրիկէցիները պատասխանած են «յաճախ» 47 տոկոսի համեմատութեամբ, մինչդեռ մնացեալ երկիրներուն մեծ մասին վարորդներուն պատասխանը 7էն 10 առ հարիւրի համեմատութիւն ունեցած է:

Ճամբու ապահովութեան ուղղութեամբ ի՞նչ կը մտածեն վարորդները: Յոռետեսութիւնը ընդհանուր է: Բացարձակ մեծամասնութիւնը կը կարծէ, թէ արկածի զոհ երթալու վտանգը պիտի աւելնայ յառաջիկայ տասը տարիներուն: Ասիկա կը հակասէ այժմու իրողութեան: Արդարեւ, եթէ մեռեալներու թիւը կ'աւելնայ, միւս կողմէ պէտք չէ մոռնալ, որ կառքերուն ու երթեւեկութեան քիլոմեթրներուն թիւն ալ կ'աւելնայ:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ «ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»Ի ԹՂԹԱԿՑԻՆ

Արտասահման ուղեւորութենէ էջմիածին վերադարձին՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է «Արմէնփրէս»ի թղթակցին. «Նախ քան արտասահման մեկնիլս ես գտնուեցայ Մոսկուա եւ Զագորսկ, մասնակցեցայ Ռուս Եկեղեցւոյ Պատրիարքութեան վերահաստատման 60-ամեակի հանդիսութիւններուն՝ որոնց ներկայ էին աշխարհի գրեթէ բոլոր երկիրներու Եկեղեցիներու հոգեւոր պետերը եւ ներկայացուցիչներ: Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ ես խօսեցայ վեր առնելով անցեալին եւ ներկային Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցւոյ հոգեւոր եւ հայրենասիրական գործին կարեւորութիւնը: Մոսկուայէն անցայ Լոնտոն: Հայկական Ս. Սարգիս եւ Ս. Պետրոս եկեղեցիներու մէջ տեղի ունեցան եկեղեցական արարողութիւններ, հանդիսաւոր ընդունելութիւններ եւ խորհրդակցութիւններ՝ որոնց ներկայ գտնուած հազարաւոր Հայերուն հաղորդուեցան մայր հայրենիքի ողջոյնները: Այդ օրերուն Լոնտոնի մէջ բացուեցաւ Հայ Երաժշտութեան Հիմնարկը ղեկավարութեամբ պարսկահայ երաժիշտ Լորիս Ճգնաւորեանի: Ուրախալի էր հաստատել որ Ս. Պետրոս եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ հայերէնի դասընթացք, ուր մայրենի լեզու կը սորվին 160 հայ երախաներ: Լոնտոն եղայ հիւրը նաեւ Անկլիքան եկեղեցւոյ: Քենթըրպըրիի արքեպիսկոպոս Տոքթ. Ֆրետերիք Դոնալդ Կոգան, Լոնտոնի եպիսկոպոս Տոքթ. Ջերալդ Էլիսոն եւ Ս. Ալբանսի եպիսկոպոս Տոքթ. Ռոպէր Ռանսի՝ ի պատիւ հայկական պատուիրակութեան հանդիսութիւններ կազմակերպեցին Լամբէթի պալատին մէջ, ինչպէս նաեւ Ս. Պօղոս եւ Ս. Ալբանս տաճարներու եւ Լորտերու պալատին մէջ: Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի ընդհ. քարտուղար Տոքթ. Ֆիլիփ Փոթըրի հրաւէրով Լոնտոնէն մեկնեցայ Ժընեւ, ուր կը գտնուի քրիստոնէական բոլոր Եկեղեցիներու Միջազգային Կեդրոնը: Ժընեւի մէջ տեղի ունեցան խորհրդակցական ժողովներ ու ընդունելութիւններ՝ ի պատիւ Հայոց Հայրապետի եւ իր շքախումբին, որուն մէջ էին Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Եղիշէ Արք. Տէրտէրեան, Փարիզի առաջնորդ Սերովբէ Արք. Մանուկեան, Միացեալ Նահանգներու առաջնորդներ Թորգոմ եւ Վաչէ Արք.եր, ինչպէս նաեւ Շահէ Արք. Աճէմեան Երուսաղէմէն եւ Արսէն Եպիսկ. Բէրբէրեան Էջմիածնէն: Խօսք առի եւ անդրադարձայ միջեկեղեցական յարաբերութիւններու մէջ Հայ Եկեղեցւոյ գործունէութիւնը վերաքննելու անհրաժեշտութեան, ընդգծելով որ մեր օրերուն Եկեղեցիները պէտք է աշխատին ի նպաստ աշխարհի մէջ արդարութեան հաստատման, Պետութիւններու խաղաղ համագործակցութեան: Ուրախութեամբ պէտք է հաստատել որ Զուիցերիոյ մէջ հայկական կեանքը աւելի աշխուժացած է: Հետաքրքրական էր հանդիպումը Ժընեւի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, ուր հաւաքուած էին մեր հայրենակիցները աշխարհի շատ մը երկիրներէ եկած՝ Ֆրանսա, Իտալիա, Արեւմտեան Գերմանիա, Աւստրիա, Թուրքիա »:

×

ԵՐԳԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐ ՀԱԽԻՆԵԱՆ

Ծնած է Կիրովականի: Յաճախած է ծննդավայրին երաժշտական դպրոցը, ապա յաջորդաբար Երեւանի «Ռոմանոս Մելիքեան» երաժշտական ուսումնարանն ու «Կոմիտաս» երաժշտանոցը: Երգահանը ցայսօր յօրինած է օփերաներ, բեմապարեր, երգեր, համանուագներ եւն.: Ծանօթ են «Աղաւնավանք» համանուագային պոէմը, յօրինուած Յ. Թումանեանի համանուն ստեղծագործութեան տարրերով, «Որսորդներու պարը», «Թաքտանէին» երգը, «Ախթամար», «Լոռեցի Սաքօն» եւ «Ուռենին» բեմապարերը, «Սայաթ – Նովա» քանթատը, «Թոնդրակեցիներ» օրաթորիոն, տօ մաժէօր երեք մասէ բաղկացած համանուագը, որ առաջին անգամ հնչած է Երեւան 1972ի սկիզբները, Պարոյր Սեւակի խօսքերով «Եռաձայն պատարագը» եւայլն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ…

4.

— Լացդ կտրէր, հա՛րս: Լացը լաց է բերում: Վեր կաց, մառանում ճաւար ու ձէթ եմ դրել: Վեր կաց կերակրի հոգս անենք, մեծ տուն ենք:

Այո, էլի մեծ տուն են: Աստծուն փառք՝ եօթ շունչ են, մի կատու, երկու այծ, մի թուխս՝ ճտերով, երեք ձի: Էլ ինչ ունեն: Էլ ոչինչ, մնացածը հողի մէջ է, գետնի տակ:

×

Ապրելով աւարառու եւ աւազակաբարոյ Պետութեան մէջ, միշտ ենթակայ նրա կեղեքմանն ու կողոպուտին, Հայը դիմանալու մի ուրոյն ձեւ էր ստեղծել իր համար: Նա իր արտից հաւաքած երկու բեռ ցորենից մէկն անպայման թաքցնում էր հողի մէջ, երկու կուժ ձէթից, մէկը պահում սեւ օրուայ համար, որ այնքան շատ էին: Նման թաքստոց – հորեր կային գիւղի բոլոր տներում, պարտէզներում, գոմերում:

Ծամոսկի մարէն բաց արեց ալիւրի դաղտնի հորերից մէկը եւ վառեց թոնիրը: Տնից ծուխ ելաւ ու օրօրուեց դէպի երկնքի արձակը:

Գերասիմ վարժապետը եկեղեցու բակում ցրիւ տուած թղթերից մի ստուար մատեան կարեց, կազմին խոշոր տառերով գրեց՝ «Ցանկ բեկորաց Հայոց»: Վախեցաւ «բեկորաց» բառից: Մի՞թէ իրենք արդէն բեկորացուած են՝ փշուր-փշուր: Հապա էլ ի՛նչ… Եփրատի բոլոր գիւղերից փրկուածներ կան Կաթնակում՝ բեկոր-բեկոր: Ձեռքն աւելի սաստկութեամբ դողաց: Գրչի ծայրից կարմիր թանաք կաթկթեց «Ցանկ բեկորացի» վրայ: Բա՛խտ է, բեկորներն էլ կարմրեցին:

— Մեղա՛յ… մեղա՛յ…

Սամոսկի մարէն կաւէ ամանի մէջ խաշած ոսպ դրեց նրա առջեւ:

— Ի՞նչ ես «մեղայ – մեղայ» անում, էֆէնդի, հաց կեր:

Վարժապետը մատեանով ծածկեց աչքերը:

— Աղջիկս չկա՛յ, Հեղինէ՛ս…

Ծամոսկի մարէի շրթունքները դողացին՝ վրան լաց:

— Մխիթարուիր Գեղամօղլ: Ես հինգը կորցրի, հինգը: Հապա ես ո՞ր մոխիրը տամ գլխիս…:

×

Սկսեցին ամրացնել գիւղ բերող միակ սայլուղին, քարէ պարիսպով փակել նրա դիւրամատչելի տեղերը:

Մի շաբաթում Կաթնակի շուրջը հարիւրից աւելի հրակնատ ստեղծուեց: Դրանք գետնուղիներով միացրին իրար, ապա կապեցին պարիսպով ու խրամուղիներով: Ա. Նտառ տանող արահետը եւս փակեցին՝ հսկայ կաղնիներ կտրելով, թափելով միմիանց վրայ:

Ղըյմա Օհանն իր եղբօր հետ զինագործի արհեստանոց ստեղծեց եկեղեցու բակում: Նրանք սկսեցին վառօդ ու ձեռնառումբ պատրաստել, դատարկ պարկուճներ լիցքաւորել: Ղըյմա Օհանի խորհրդով նիզակներ շինեցին, ծայրերին երկաթէ սլաքներ հագցնելով: Ղըյմա Օհանը մտածում էր նաեւ թնդանօթ սարքել: Նա մազախռիւ գլուխը տնկում էր բարձր, կոյր աչքերը երկինք յառում:

— Կարկուտի հոտ եմ առնում, մարդիկ: Խաչից առաջ հաւաքեցէք զէնքին:

Կաթնակը զինւում էր: Կաթնակը աշխարհ էր՝ աշխարհի մէջ՝ իր հողով ու ցաւով, մեն-մենակ պրծիւ՝ լերան ատամին թառած:

Գիւղն ամրացնելուց յետոյ աւագանին ժողովրդին տարաւ արտերը: Հացը հասել էր: Ծամոսկի մարէն մանգաղը խօթեց ցորենի խշշացող հասկերի մէջ, մի բռնակ կտրեց, դրանով խաչակնքեց արտը:

— Գոնէ սա բարի նպատակի արա, Աստուած, խեղճ ենք:

Եղսիկը մի գիրկ հասկ բերեց:

— Մարէ, շատ եմ հաւաքել, չէ՞:

— Հա՛, մատա՛ղ եմ, մղկտաց մարէն: Էլի հաւաքիր:

Հնձում են գերանդիներով, նոյնիսկ գիշերները՝ աստղերի լոյսի տակ: Սակայն ոչ ոք արտի երգ չէր ասում եւ գիշերները մեռած, վէրքոտ էին: Կամերին լծել էին ութ զոյգ եզ, բոլոր փրկուած կովերը, էշերը, նոյնիսկ Խորէն աղայի ու Ներսէհ Ջավուշի ձիերը: Դարձեալ քիչ էր: Զոյգ-զոյգ կամերին լծուեցին նաեւ կանայք՝ Մարգարիտը, Ջիլ Զաքարի Մարթան: Մարթան ճղճղում էր լծի ծանրութիւնից ու հերսից խեղդւում:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(112 – Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը իր խոր վշտակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Գամէր Տէր-Վարդանեանի եւ զաւակներուն, Տիկ. Արմենուհի Բալուեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, այրի Տիկին Եղիսաբէթ Սէրէճկիւլեանի մահուան առիթով։

×

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Նուարդ Սապունճեանի եւ զաւակներուն, Վահան Սապունճեանի մահուան առթիւ։

×

Այս առիթով վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ետիգարտաշեանէ։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ
ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով անպայման երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ։

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը։

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով։

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱՒՈՐ։ Հեռաձայնով չընդունուիր։

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Արամ Տէտէեան, Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Տէտէեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր թէ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԳԵՂՈՒՀԻ ՏԷՏԷԵԱՆԻ
(ծնեալ Թագըմեան)

կսկծալի մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	140 ֆր.
Հոգեհանգիստ	75 ֆր.
Շնորհակալիք	75 ֆր.
Հարսնիք, նշանտուք	75 ֆր.
Ծնունդ	75 ֆր.
Կը փնտռուի	25 ֆր.
Կ'ուզուի	40 ֆր.

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ սովորական ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջ։ Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է։

Առեւտրական եւ եւայլ ազդերու մասնաւոր պայմաններու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION DES ANCIENS ELEVES DE L'ECOLE ESSAYAN

VOYAGE EN ARMENIE

8 - 20 SEPTEMBRE

MOSCOU, EREVAN, TBILISSI

Aller - retour en avion, séjour en l'hôtel de première catégorie en pension complète

ACCUEIL SPECIAL RESERVE A NOTRE ASSOCIATION DE LA PART DU COMITE DES RELATIONS CULTURELLES AVEC LA DIASPORA ARMENIENNE

Prix ESSAYAN. — PARIS/PARIS : 3150 FR.

Sont compris : le voyage, le séjour, *toutes les excursions*, le service d'un guide bilingue arménien - français, *ainsi que les frais de visa et d'assurance*

Enfants de 11 ans non-révolus : demi tarif

Renseignements et inscriptions :

Tous les Samedis de 16 à 18 h. au local de l'Association, 32 Rue de Trévise, 75009 Paris — Tél. : 246-14-94 et tous les jours après 18 h. Tél. : 376-32-43

NOTA. — DES DEPARTS A DES DATES DIFFERENTES ET AU MEME TARIF PEUVENT ETRE ORGANISEES SUR DEMANDE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոլ. Օտտոյի Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Եւա Ճիտաղեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Միհրան Թումանեան 150 Ֆր., Տարօնի Հայր. Միութեան հոգեհանգստեան առթիւ Տէր-Զարքարեան, Տարօնի Հայր. Միութիւն 100-ական, Տէր եւ Տիկ. Հայկ Սարգիսեան իրենց հանգուցեալ գերդաստանի հոգեհանգստեան առթիւ, Գէորգեան եւ Տէր եւ Տիկ. Ժան Ղազարեան (Մոնաքօ)՝ Աննա Գէորգեանի հոգեհանգստեան առթիւ այրի Տիկ. Լուսին Ղազարեան, Տէր եւ Տիկ. Ղազար Ղազարեան, Տէր եւ Տիկ. Թորոս Քիւրքճեան 50ական, Տարօնի Հայր. Միութեան հոգեհանգստեան առթիւ Տիկ. Հէլգօ Մկրտիչեան, Դերենիկ Մկրտիչեան, այրի Տիկ. Շեղլիկեան, Ս. Սարգիսեան 50ական, Քալանթար Կարապետի հոգեհանգստեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Քալանթար Անրի 50, Վահան Մարգարեանի մահուան առթիւ այրի Տիկ. Մարտիրոսեան եւ զաւակները 50, այրի Տիկ. Մերկէլ Սուքիասեան 20, Տէր եւ Տիկ. Մխիթար Տարագճեան իրենց հօր Յակոբ Սարօղլանեանի մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ, Տէր եւ Տիկ. Անդրանիկ Մարգարեան 30ական, Տիգրան Իփրանոսեանի քառասունքին առթիւ Տէր եւ Տիկ. Զատիկեան 30, այրի Տիկ. Աճէմեան 10, Տէր եւ Տիկ. Քէքեւեան 25 Ֆր.։

×

Պոլ. Օտտոյի Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է.—

Առաքել Եանտեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Աշոտ Վարդանեան 50 Ֆր., Պ. Արտաշէս Կարապետեան 30, Տիկ. Մաղիքեան Ալպէզ 20, այրի Տիկ. Քէմիւրեան, Տէր եւ Տիկ. Ռուբէն Մանուկեան 10ական, Տիկ. Ալիս Մուրատեան 30։ Արզուարթ Մարկոսեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Արմենակ Մուրատեան 20, Տէր եւ Տիկին Ժիւլիէն Համէ 100, Համբարձում, Ժիրայր, Գրիգոր եղբայրներ 100, Տէր եւ Տիկ. Սեդրակ Իսկէնտէրեան 50, Տէր եւ Տիկ. Գէորգ, Մարիձա Գրթոյեան 100։ Արծրունի Արզումանեանի թաղման առթիւ Պօմոնի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցի 100, Տէր եւ Տիկ. Ռուբէն Մանուկեան 10։ Մուրատ Կոստանեանի հոգեհանգստեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Կոստանեան Սոլինաս, Տէր եւ Տիկ. Վարդանեան 50ական, Տէր եւ Տիկ. Սէկիւզա, Արզումանեան ընտանիք 20ական, Պր. Յարութիւն, Թագուհի Սիրունեան 50, Տէր եւ Տիկ. Մելիքեան նուէր եկեղեցիի պայծառութեան 20, Տէր եւ Տիկ. Ռուբէն Մանուկեան եւ զաւակները Զատկի առթիւ 20, այրի Տիկ. Պէլեան 25։ Լուսաբեր Օյունճեանի հոգեհանգստեան առթիւ Պր. Յովհ. Օյունճեան, Տիկ. Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկ. Բամպուքեան 50-ական Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկ. Վարդանոյշ Պարսամեան-Մանասէլեանէ 2000 Ֆր. (Փիւժէ) իր ամուսնոյն՝ Մանաս Մանասէլեանի մահուան 4րդ տարելիցին առթիւ։ Նաեւ Պ. Ալեքսան Բարայեանէ 50 Ֆր. Աշխէն Պօղոսեանի մահուան առթիւ։

×

Կապ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, հայերէնի դասընթացքի Յունիս 18ի հանդէսին օրը, ի գնահատութիւն տարուած աշխատանքներուն.- Գալուստեան 600 Ֆր., Ժամկոչեան, Պալեան 300-ական, Կիւրինեան, Մուշմուլեան, Մանիսեան, Ալլահվերտեան 200ական, Ռումէլեան, Փափազեան, Քէհեան, Զահրէճեան, Շիրվանեան, Ղուկասեան, Քէշիշեան, Շահինեան, Մերկէն, Մինասեան, Ատանալեան, Տէրտէրեան 100ական, Սայրին 60, Խայեան, Սրապեան, Քէօշկէրեան, Ղազարեան, Գաւոյեան, Խաչիկեան, Պաղտասարեան, Խերոյեան, Չիպպուքքեարեան, Համբարեան 50ական։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթուածներու գեղատիպ հատոր,
նկարազարդեց ՇԱՐԹ։
Յառաջաբան՝
Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Գին՝ 100 ֆր.
Թղթատարի ծախքով՝ 115 ֆ.
Դիմել.—
ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris
Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ
9, Rue de Trévise — 75009 Paris

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14 Rue St. Bazile

ՓԱԿ Է՝

ՕԳՈՍՏՈՍ 1-ԷՆ 31

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբախնամ Օգնութեան Մարմինի տարեկան մեծ պարահանդէսը ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3ԻՆ, ի նպաստ հայ վարժարաններու։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ
ՑԵՐԵԿԵԱՑ ԵՒ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ
1978 - 79

Տարեշրջանի արձանագրութիւնները բացուած են։

Վարժարանը կը կիրարկէ ֆրանսական ամբողջական ծրագիրը։ Կարեւորութեամբ կ'աւանդուին նաեւ հայեցի ճիւղեր։

Օտար երկիրներէ եկող աշակերտները ֆրանսերէն լեզուին փութով վարժացնելու համար մասնաւոր դասընթացքներ հաստատուած են։

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ECOLE TEBROTZASSERE
INTERNAT ET EXTERNAT
CLASSES
PRIMAIRES ET SECONDAIRES (Icycle)

Préparation au B. E. P. C.
Enseignement de la langue et de la civilisation arméniennes.

DIRECTION

S'adresser à :

Direction de l'Ecole Tebrotzassère
1, Bd. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE
Tél. : 927-01-72

Voyages en ARMENIE

EREVAN

ET EXTENSIONS A MOSCOU ET TBILISI ET LENINGRAD
DEPARTS CHAQUE MOIS :
11 jours — 13 jours et 15 jours

A partir de 2680 Fr. comprenant le séjour en hôtel de 1ère catégorie, en pension complète, le transport aérien, les excursions et la visite des villes

Demandez le programme détaillé à des spécialistes sur les voyages en Arménie depuis plus de 12 ans.

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS
OCIVEP

2, Rue de Sèze
75009 Paris
Ttl. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12
M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages

50, Cours de la Liberté
69003 Lyon
Tél. : 60.13.66

M. SARKISSIAN VAROUJAN

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
25
MARDI
25 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 230 Ֆ.	Վեցամսեայ	125 Ֆ.
Արտասահման	Տար. 260 Ֆ.	հատը	1 Ֆ. 60

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.169 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.169

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ ՄԵՐ

փաղանգ կազմեցին անոնք։ Անունի թէ անանուն։ Աստղերու նման յայտնուեցան հայրենի մռայլ հորիզոնին վրայ՝ լուսաւորելով մութ երկնակամարը։ Այլ մանաւանդ յուսատու փարոսները դառնալով հեռուն սուսերագծուող լուսափայլին։

Րաֆֆիի ծանօթ տիպարը կարճ ժամանակուան մէջ բազմապատկուեցաւ, բազմացաւ խոլ թափով մը՝ ներկայացնելով մարտական գունդեր։

Հերոսները մեր եկան բոլոր անկիւններէն, բոլոր խաւերէն։ Տարանջատ գաւառներն ու գաւառակները ներքին ամուր կապով մը միասնական հայրենիքի մը քարտէսը սահմանեցին։ Նոյնիսկ քաղաքական սահմանները, այնքան ամրակուռ իբրեւ պատնէշ, մէկ օրէն միւսը դարձան խոցելի։ Որովհետեւ համազգային էր ազատութեան կանչը, ինքնապաշտպանութեան բնազդը, կռուելու տրամադրութիւնը։ Որովհետեւ իրագործուած էր հիմնականը, տասնամեակներու բանաւոր աշխատանքով, քարոզչութեամբ, դաստիարակութեամբ։ Դարբնուած էր միասնական ժողովուրդ մը ներկայացնելու գիտակցութիւնը։ Ազգ ու հայրենիք դադրած էին այլեւս վերացական ըմբռնումներ եւ կամ աղօտ, տժգոյն յիշատակներ ըլլալէ։ Հեռու հեռաւոր ծործորներուն մէջ կզզուած Հայն անգամ կ՚ըմբռնէր արդէն, թէ նախապատմութեան շրջաններէն եկող ցեղի մը մասնիկն է։ Կապուած իր շրջապատին, լայն, տարածուն հաւաքականութեան մը, նո՛յն լեզուով, նո՛յն մշակոյթով, պատմութեամբ։

Այսպէս է, որ մեր ազատագրական շարժումին մասնակից դարձան հայրենի բոլոր անկիւններու հայորդիները։ Պատմական Հայաստանի բոլոր վայրերն ալ անխտիր վերածուեցան բոցավառ հնոցներու։ Եղան օրրանները համազգային տենչերով առաջնորդուող, ազգային հերոսանկարներով խանդավառ, հայրենիքին եւ ժողովուրդին ծառայելու կիրքով եռուն սերունդներուն համար։

Դարբնուեցաւ Հայու նոր տիպարը.— մարտնչող, պայքարող, խիզախող։ Մեր մօտաւոր անցեալի բեմին վրայ երեւաց ֆէտային, հայդուկը, հիմնովին տարբեր մէջքը կքած, ճակատագրապաշտ Հայէն։ Նորը կը սերէր Մամիկոնեաններէն, Արծրունիներէն, Դաւիթ Բէկերու տոհմէն։ Եւ իր ձեռքին ունէր նոր օրերու դրօշը՝ յեղափոխութիւնները խորհրդանշող գոյնով եւ Ազատութիւն կամ Մահ նշանախօսքով։

Դէպի Երկիր, ա՛հա օրուան պատգամը, որ համատարած ձգտում մը եղաւ։ Մոլուցքի մը տարողութիւնը ստացաւ։ Նախ ինքնապաշտպանութեան, ապա, ասպետաճանբար, հարուածը հարուածով պատասխանելու, փոխադարձելու վճիռը հրապարակ դրուեցաւ։ Ահաբեկել վաշխառուն, կեղեքիչը, դահիճը, ինչ անունի տակ ալ ներկայանայ ան։ Ռէս, չաւուշ, աշիրապետ թէ պէյ։ Նոյնիսկ աչքերը սեւեռեցան մինչեւ Ըլտըզ, մեծ ոճրագործին որջը՝ պատուհասելու մօտք դահճապետը։

Հրապարակ նետուեցաւ Խանասորեան սերունդը։ Առաջին ազդանշանը տուաւ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան մարտական դրօշին տակ, Արաւուլի լանջէն հնչած շեփորը, 1897 Յուլիս 25ին։ Ակն ընդ ական։ Վրէժ եւ ազդարարութիւն միաժամանակ։ Ահեղ հարուածը իջաւ Մազրիկ ցեղին վրայ, որ այս անգամ սարսափով դիտեց կազմակերպուած հայկական գունդի մը յառաջխաղացը մինչեւ իր աշիրապետին վրանը։

Խանասորեան սերունդին յաջորդեց Սարտարապատի սերունդը։ Հերոսները մեր անհամար շարքերով նետուեցան մեր եւ իրենց յետնորդներուն կտակեցին Հայոց Անկախութիւնը։

Ժողովուրդի մը խտէալն է այս։ Եւ ինչպէս մօտաւոր անցեալին, այսօր եւ վաղն եւս քաղաքական սահմաններու վերացումը կը մնայ հիմնական առաջադրութիւնը մեր ժողովուրդին, մինչեւ միացեալ ազատ Հայաստանի կերտումը։

Ժ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ - ԱՐԵՒԵԼՔ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԱՄԱՐ ՑԱՆՑԱՌՈՐԸ՝ ՊԵԿԻՆՆ Է

Սատաթի համար Լիտսի հանդիպումին ձախողութիւնը Պեկինի անզիջող դիրքին հետեւանքն է միայն։ Երկու ժամուան ճառի մը ընթացքին է, արտասանուած եգիպտական յեղափոխութեան 26րդ տարեդարձին առթիւ, որ Եգիպտոսի նախագահը խիստ կերպով արտայայտուած է Իսրայէլի վարչապետին նկատմամբ։ « Առանց Մենահէմ Պեկինի դիրքին, կարելի պիտի ըլլար խաղաղութեան հասնիլ քանի մը ժամէն։ Պեկին կը մտածէ որ ճկուն չեմ, որովհետեւ անհատական բան մը կայ իր եւ իմ միջեւ, բայց ամբողջ աշխարհի ճակատագիրը չի կրնար սահմանուիլ անհատական յուզականութեամբ կամ բարկութեամբ։ Եգիպտոս խաղաղութեան անջատ դաշնագիր պիտի չստորագրէ Իսրայէլի հետ, Սինայի վերադարձին փոխարէն եգիպտական իշխանութեան եւ պաղեստինեան հարցը խաղաղութեան բանալի կը մնայ »։

Գալով Պեկինի, դառն է եւ կը շեշտէ « Ոչ ոք կրնայ բան մը ունենալ ոչինչի փոխարէն »։ Բայց Կիրակի իրիկուն, Իսրայէլի վարչապետը, նոր ուղերձ մը ըրաւ Սատաթի եւ առաջարկեց նոր ժողով մը, դալ ամիս, Սինայի մէջ իսկ, «շատ լաւ տեղ մը» կը գտնէ Պեկին։ Անդրադառնալով Սատաթի արտայայտութեանց, ըսաւ. « Կրնայի անհաճոյ ըլլալ եւ ըսել որ Սատաթ խոչընդոտ մըն է խաղաղութեան, բայց չեմ ուզեր ըսել, որովհետեւ կը նպաստեմ խաղաղութեան եւ որովհետեւ խաղաղութեան ձեւակերպումին հեղինակներէն մէկն եմ։ Կ՚ընդունիմ թէ կրնամ արգելք մը ըլլալ, ոչ թէ խաղաղութեան, այլ Մինիխի տեսակ անձնատուութեան մը »։

Ընդհանուր ձեւով, բոլոր թերթերը « խուլերու խօսակցութիւն » կ՚որակեն Եգիպտոսի եւ Իսրայէլի այս նոր վիճակը եւ ճառերու փոխանակութիւնը։

Միւս կողմէ, Դամասկոսի մէջ ալ «Արաբ ժողովուրդին համագումարը» յայտարարեց թէ Սատաթի դատավարութիւնը պիտի բացուի Օգոստոսին, Պաղտատ։ Նիստի բացման իսկ, մասնակցողները թռուցիկ մը ստացած են, ուր ներկայացուած են Սատաթ եւ Պեկին հետեւեալ ծանօթութիւններով.

Պեկին.— Հրեայ, փնտռուած միջազգային ահաբեկչութեան համար։ Իսկ Սատաթի համար կ՚ըսուի.— Ազգութիւն՝ ոչ - արաբ, եւ իրեն վերագրուած 26 ոճիրներու 5րդն է՝ « այցելած ըլլալ իբրեւ թէ մարտիրոսներու յուշարձանը »։ Կ՚ակնարկուի Սատաթի այցելութեան Իսրայէլ, վեց միլիոն հրեայ զոհերու յուշարձանին։ Այս համագումարը, ինչպէս Պաղտատի դատավարութիւնը կազմակերպուած են Լիբիոյ կողմէ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ. 41ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

ՆԵՒԹՉԻԷՆ (0–2)

Յուլիս 22, Շաբաթ օրուան դարձի մրցումներու արդիւնքներն են.—

Տինամօ (Թ.) – Ձերնոմորեց 1–0
Դինամօ (Կ.) – Զէնիթ 0-1
Պախտակոր – Կայրաթ 1-0,
Նեւթչի – Արարատ 2–0
Դնեպր - Շախտեոր 1–2
Զարեա – Դինամօ (Մ.) 0–1
Սպարտակ – Տորպետօ 0-1

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԷՆ, Շաբաթ օր վերադարձաւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը եւ 24 ժամ չանցած Լիզպոնի կառավարութիւնը տագնապի մէջ ինկաւ քանի կեդրոնի երեք նախարարները քաշուեցան դահլիճէն, վտանգելով անոր գոյութիւնը։ Միայն ընկերվարականներով, արդարեւ, Սոարէսի կառավարութիւնը փոքրամասնութեան մէջ կը մնայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հրջավազքը վերջացաւ Կիրակի օր, Շան զ՚Էլիզէի վրայ, Ֆրանսացի Պերնար Հինոյի յաղթանակով, մինչ վերջին հանգրուանը կը շահէր հոլանտացի Քնեթման։

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, Ուրբաթ օր մահափորձի զոհ գացին Զօր. Ռամոս եւ իր թիկնապահը։ Ահաբեկումին տէր եղաւ պասք անջատողական ԷԹԱ շարժումը։ Ցուղարկաւորութիւնն ալ առիթ տուաւ, որ ծայրայեղ–աջ շարքայիններ «բանակին իշխանութեան գլուխ » պոռան եւ ֆալանժի փառերգը երգեն։ Ոստիկանութիւնը կը խորհի որ ԷԹԱն է սպանութեան պատասխանատուն բայց անկարելի ալ չէ որ ֆաշիզմը «կարօտցողներուն» դրդառութիւններն ըլլան։

ԹՈՒՐՔԻԱ պզտիկ վիճում մը ըրած է եւ ընդունած որ Ամերիկա դեր մը խաղայ Կիպրոսի հարցին կարգադրութեան մէջ։

ԼԻՇՔԱ, որ Կեսթափոյի պետ եղած է Ֆրանսայի մէջ, ամբաստանութեան տակ առնուեցաւ Քէօլն, ուր փոխ տնօրէն էր առեւտրական հաստատութեան մը մէջ։ Պատասխանատու է գլխաւորաբար 1942 Յուլիսի Վել տ՚Իվի նշանաւոր դէպքին, երբ 13 հազար հոգի նախ Տրանսի ապա Աուշվից տեղահանութեան վերջնապէս մաքրագործուելէ առաջ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵԱՍԻԱՆ (Արմէնփրէս)

ՃԱՐՏ. Կ. ԱՆԱՆԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

« Սովետական գրող » հրատարակչականը լոյս ընծայած է ճարտ. Կարլէն Անանեանի ջրանկերներու եւ գծանկարներու ալպոմը, ուր տեղ գտած են իր լաւագոյն գործերը զորս ստեղծած է ան Խորհրդային Միութեան, Միացեալ Նահանգներու, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ ըրած ճամբորդութիւններու տպաւորութեան տակ։ Մասնագէտներ գնահատանքով արտայայտուած են « Ռիալտոյի կամուրջը Վենետիկում », «Սաքրէ–Քէօր եկեղեցին Մոնմարտրում», « Շիկագոյի կենտրոնում » նկարներու մասին։ Ճարտ. Կ. Անանեան մանկութենէն երազած է նկարիչ դառնալ։ Պատերազմը արգելք եղած է իր ծրագիրներու իրականացման։ Ուկրանիոյ, Մոլդավիոյ եւ Ռումանիոյ ազատագրութեան կռիւներուն մասնակցող արուեստագէտը կը նկարէր իր խումբի զինուորներուն դիմանկարները եւ ազատագրուած քաղաքներու, ինչպէս նաեւ ճակատամարտներու տեսարանները։ Պատերազմէն ետք վերադառնալով Հայաստան, Անանեան դարձած է Բազմարուեստից Հիմնարկի ճարտարապետութեան բաժնի ուսանող։ Իր թէզը եղած է Կիրովականի 25 հազար տեղնոց մարզադաշտի կառուցման յատակագիծը։ Երիտասարդութեան եւ ուսանողութեան 6րդ համաշխարհային փառատօնին, որ տեղի ունեցած է Մոսկուա, իր ինքնատիպ աշխատանքը՝ Խորհ. Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի արեգակնային ջերմակայանի նախագիծը, արժանացած է մրցանակի։ Խորհրդային փոքր հանրագիտարանին մէջ այդ գործը յիշատակուած է հետաքրքրական գործերու շարքին։ 54ամեայ արուեստագէտը կառուցանած է գործատուներ, կամուրջներ, վարչական շէնքեր, որոնց շարքին՝ Կիրովականի « Աւտոմատիկա », Երեւանի քիմիական ռէաքթիվներու, Վեդիի եւ Ջրաշատի գինիի գործատուները, անուանի գիտնականներու, Բ. Աշխարհամարտին մեռած ռազմիկներու յուշարձանները։ Ներկայիս Կարլէն Անանեանի նախագիծով (իր գործակիցն էր ողբացեալ ճարտ. Ռաֆայէլ Իսրայէլեան) Սեւ ծովու ափին աւարտելու վրայ է 500 տեղնոց բուժարանի շինարարութիւնը։ Ճարտարապետ եւ Նկարիչ Կարլէն Անանեան նոյն ատեն գիւղատնտեսական մթերումներու նախարարի տեղակալ է եւ մեծ ուշադրութիւն՝ կը դարձնէ շինարարութեան հարցերուն։

×

Ա. ԱՂԱԲԵԿՈՎԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՒՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Գրողներու կեդրոնական տան մէջ բացուած է նկարիչ Ալեքսանդր Աղաբեկովի ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են արուեստագէտին վերջին շրջանի աշխատանքները՝ գունաւոր լիմանկարներ, ջրաներկեր, գծանկարներ։ Ա. Աղաբեկով կ՚ապրի Լենինգրադ. անդամ է Խորհ. Միութեան Նկարիչներու Միութեան տեղական բաժնի։ Իր գործերը տեղ գտած են Լենինգրադի ռուսական, պատմութեան թանգարաններու մէջ, ինչպէս նաեւ Սալտիկով - Շչեդրին Հանրային գրադարանի հաւաքածոներուն մէջ։

ՓԱՌՔ ՄԵՐ ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ

ԵՒ ԴՈՒ, ՀԱՅ ԿԻՆ, ՈԳԻ ՆԵՐՇՆՉԻՐ ՍՈՒՐԲ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

(Մանիֆեստ Հ.Յ.Դաշնակցութեան 1890)

Խանասորի պատմական եւ յաղթական արշաւանքի 81ամեակի այս պատեհ առիթով, երբ կ'ոգեկոչենք յիշատակը մեր բոլոր անձնուրաց եւ քաջարի հերոսներուն, որոնք յանուն ազգային իտէալներու, իրենց արեամբ ոռոգեցին մեր հայրենի լեռներն ու հովիտները, յաճախ կը մոռնանք հիւսել փառքը նաեւ հայ կնոջ, որուն մասին պատմութիւնը միշտ ժլատ եղած է եւ սակայն հայ կինը իր սխրագործութիւններով, իր զոհողութիւններով, իր զրկանքներով ունի իր արդար տեղը Հայոց պատմութեան մէջ ընդհանրապէս եւ մեր նորագոյն պատմութեան, մեր յեղափոխական շարժման մէջ մասնաւորապէս:

Եթէ Ե. դարու պատմագիրը որակեց «Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհի» անոնք որ յանուն հայրենիքի, կրօնքի եւ ազգի արիաբար նուիրուեցան վարդաններու նման եւ կողքին, եթէ պատմութիւնը կը յիշէ Տրդատ Թագաւորի քոյրը՝ «Խոսրովիդուխտ Օրիորդը» եւ կինը՝ «Աշխէն Տիկինը», եթէ ԺԲ. դարուն «Այծեամ Անեցին» եղաւ հայկական ժան Տ'Արքը, հայ կնոջ անգարտելի ոգւոյն գեղեցիկ օրինակներով լեցուն է մեր վերջին հարիւր տարիներու պատմութիւնը, մանաւանդ հայ յեղափոխական շարժումը:

Հայուհին եղաւ ամէն տեղ:

ԺԹ. դարուն երբ հնչեց հոգեւոր եւ մտային զարթօնքի ժամը, երբ հայրենասիրական եւ յեղափոխական գաղափարները սկսան տարածուիլ Հայաստանի ազատագրութեան երազով, հայ կինն ալ ոգեւորուած, եւ ինչպէս անցեալին, նեղ վայրկեաններուն եղաւ այր մարդուն կողքին:

1890ի Օգոստոսին, երբ կազմուեցաւ Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւնը համախմբելով իր մէջ յեղափոխական գաղափարներով տոգորուած երիտասարդութիւնը, նկատառելի թիւով Հայուհիներ անդամագրուեցան, հայուհիներ որոնք արդէն նուիրեալ անդամուհիներ էին «Երիտասարդ Հայաստան» կազմակերպութեան:

Կը բաւէ յիշել 1895ին, Զէյթունի հերոսական պատերազմի ընթացքին հայ կիներու արի կեցուածքը, որ անդրադառնալով Թուրք գերիներու գաղտնի աշխատանքին հրդեհելու համար Զէյթունի տուները, անցան յարձակողականի եւ կոտորելով բոլոր գերիները փրկեցին քաղաքը:

Կուկունեանի արշաւանքին, որ հայ յեղափոխութեան անդրանիկ ձեռնարկն եղաւ, հայ կիներ իրենց զաւակները ձեռքերնէն բռնած բերին ու յանձնեցին Կուկունեանին: Ուրիշ կին մը, Մաքօ անունով մասնակցեցաւ արշաւախումբին որպէս զինուոր, ցոյց տալով հայ կնոջ ազատութեան ձգտումն ու նուիրումի ոգին:

1896 – 98 Թուականներուն, երբ կովկասահայ դպրոցները փակուեցան ցարական կառավարութեան հրամանով, հայ կիները, ի գին մահուան, իրենց բնակարաններուն մէջ, հաւաքեցին մանուկները հայ գիրով ու գրականութեամբ դաստիարակելու համար զանոնք, հայութեամբ թրծելու համար ապագայ սերունդները: Նոյնպէս 1903ին, երբ Անդրկովկասի մէջ, հայկական եկեղեցիներու կալուածները գրաւուեցան, հայ կինը դարձեալ ընդվզեցաւ բռնութեան դէմ:

1915ին, հայ մտաւորական եւ քաղաքական գործիչներու ձերբակալման ճգնաժամային րոպէներուն, հայուհիները անցան գործի: Անոնք Թաքստոցներ պատրաստեցին, փոխադրեցին զէնք եւ փամփուշտ, գործեցին իբրեւ սուրհանդակ, կուսակցական արխիւներ եւ թղթածրարներ ապահով վայրեր տարին, գաղտնի կապեր հաստատեցին..:

Ինքնապաշտպանութեան եւ ազատագրութեան օրհասական պայքարներուն մէջ հայ մայրեր զօրեղ անհատականութեամբ եւ նուիրածութեամբ մեծ դեր կատարեցին: Արամ Մանուկեան իր յուշերուն մէջ, գեղեցիկ դրուագով մը կը բնորոշէ այդ ժամակուան հոգեբանութիւնը: Արամ Մանուկեան, Երեւանի Թատրոնին հրապարակի բեմի մը վրայ, հռետորական կարողութենէ զուրկ, բայց իր անկեղծութեամբ եւ երկաթեայ տրամադրութեամբ կախարդեց բոլոր ժողովուրդը ըսելով՝ «Եթէ հայ մայրերը, չզոհաբերեն իրենց զաւակները, կորսուած է բոլորիս թէ կեանքը թէ պատիւը: Հասած է ժամը, երբ հայ կինը պէտք է զգայ իր կոչումին բարձրութիւնը եւ կատարէ իր սուրբ պարտականութիւնը»: Արամի այս կոչը անարձագանգ չմնաց: Բեմ բարձրացաւ ալեհեր պառաւ մը եւ խօսքը ուղղելով Արամին, ըսաւ հեծեծանքով՝ « Երեք զաւակ ունեմ, երեքն ալ հայրենիքին մատաղ, ցաւում եմ որ աւելին չունեմ »:

Կարելի է շարել էջերով անուններ: Յիշենք մի քանիներ: Յեղափոխական առաջին հայուհիներէն՝ Սաթենիկ Մատինեան – Արղութեան, Մարիամ Մակարեան (Մարօ): Յեղափոխական ձեռնարկներու մասնակցողներէն՝ Իսկուհի Պալճեան – Թիրեաքեան, Սօսէ Վարդանեան (Սօսէ Մայրիկ), Շէնիկցի Շաքէ, Եղիսաբէթ Նաճարեան – Եօթնեղբարեան: Կրթական ու հասարակական գործերու նուիրուած հայուհիներ՝ Սաթենիկ Օհանջանեան, Լիզա Զօրեան, Տիրուհի Միսաքեան: Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհրդարանի անդամ հայուհիներէն՝ Ա. Պերճուհի Պարտիզպանեան – Բարսեղեան, Վառվառէ Սահակեան, բժշկուհի Կատիշա Զալեան – Մանուկեան, Տիանա Աբգար:

Այսօր գրեթէ մոռցուած են այս անունները եւ անոնց հետ ուրիշ շատ շատեր:

Հերոսներու նուիրուած այս յիշատակելի օրուան մեր մտածումներուն եզրակացութիւնը պիտի առնենք Ռուբէնի «Հայ Յեղափոխականի Մը Յիշատակները», Զ. հատորէն՝ «Իսկական հերոսները անոնք են որ ոչ անուն ունին, ոչ ձայն եւ ոչ ալ փայլ...»

Փա՛ռք անոնց:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԷԿԷՆ ԱՅՍՕՐ

Տինէէն 25 քիլոմեթր դէպի հարաւ, կախուած ժայռերու կողքին, Տիւռանս գետեզերքին վրայ եւ Ս. Օպանէն եօթը քիլոմեթր հեռու, գեղատեսիլ գիւղ մըն է Լէ Մէս, որ ունի 2000 բնակիչ:

Երկրագործական տեսակէտով կարեւոր է այդ բարգաւաճ հովիտը ուր կը մշակուի բլրակներու վրայ նշենի, այգի, ձիթենի եւ տափարակ դաշտերու մէջ ամէն տեսակ պտղատու ծառեր, ծիրանի եւ առատ դեղձ:

1940էն առաջ փոքր ագարակ մը վարձելով հաստատուեցայ հոն: Կը մշակէի գիտականօրէն կանխահաս բանջարեղէն եւ կ'ընէի արդիական միջոցներով հաւաբուծութիւն: Պատճառ եղայ որ տասնեակ մը Հայեր գան հոն Փարիզէն, Մարսէյլէն, Թուրքիայէն, Սուրիայէն եւ Պէյրութէն:

Երկրորդ ընդհանուր աշխարհամարտէն վերջ Տինէ հաստատուեցայ: Այժմ Լէ Մէս կան տասը հայ ընտանիք նիւթապէս փայլուն վիճակի մէջ: Անոնց զաւակներէն ոմանք ուրիշ քաղաքներ գացած են, սակայն յաճախ կուգան իրենց ծնողքները տեսնելու:

Այսպէս, ընկ. Վարդան Մխճեան, Սեբաստացի, հանգստեան կոչուած Սէն – Օպանի գործարանէն որ ունի երկու մանչ զաւակ:

Մեր Սեբաստացի Վարդանը, յաճախ վրէժխնդրական խոր զայրոյթով մը կ'ըսէ.— Եղբայր, եթէ պատերազմ մը ըլլայ Թուրքին հետ, այս յառաջացած տարիքիս մէջ կրկին կ'երթամ քանի մը հատ շան–սատակ ընելու համար: Ան կ'ըսէ թէ անկարելի է մոռնալ ճիւաղ Թուրքին գազանային բարբարոսութիւնները:

Նոյնպէս, ընկ. Պաղտասար Սարաֆեան, որ փոքր տարիքին տեսած է այդ սարսափելի ջարդերն ու սպանդները, ունի երկու մանչ եւ աղջիկ մը: Իր կնոջը հետ տաժանակիր աշխատութեամբ յաջողած է գնել գիւղին կեդրոնը սրճարան մը, Քաֆէ տը Ֆրանս, որ բոլոր հանրակառքերու գրասենեակն է:

Ընկ. Պաղտասար Սարաֆեան Թունդ ազգայնական, քաջածանօթ Հայոց պատմութեան, ունի մտային լայն պաշար մը: Երբ իր սրճարանը Հայեր երթան, ժամերով կը խօսի Անդրանիկի, Մուրատի, Գէորգ Չաւուշի եւ Հրայրի մասին: Անոնց կը պատմէ թէ ինչպէս Ս. Թէհլիրեան մէկ գնդակով գետին փռեց գազան Թալաթը, որ մէկուկէս միլիոն անմեղ Հայեր յօշոտած էր:

Վերջինը ընկ. Յակոբ Խաչիկեանն է: Խարբերդցի, Սուրիայէն Մարսէյլ հասնելով կը դիմէ տեղւոյն Աշխատանքի նախարարութեան գրասենեակը, որ զինքը կը ղրկէ Սէն–Օպանի քիմիական արտադրութեանց գործարանը: Հոն կը յաջողի լաւ գործ մը ունենալ: Միջահասակ, գանգուր մազերով, կրակոտ, սեւ եւ արտայայտիչ աչքերով, մռայլ դէմքով, բայց հաճոյակատար, զարգացած, Թունդ եւ մկրտուած դաշնակցական:

1928ին կը բաժանորդագրուի «Յառաջ»ի: 1934ին գործատունը վերջնապէս ձգելով կը հաստատուի Լէ Մէս ուր զինքը առաջին անգամ ճանչցայ: Ինչպէս բոլոր Հայերս, 1940ին զինուոր կ'ըլլայ: Երբ պատերազմը վերջացաւ, Յակոբ Լէ Մէսի առեւտրականներուն հաշիւներով կը զբաղէր օրական ութ ժամ: Տեղացիները զինքը շատ կը սիրէին եւ կը յարգէին: Կը կազմակերպէր մարզական խաղեր, մանաւանդ ֆութպոլի: Լէ Մէսի մարզական խումբին ղեկավարն էր, գրեթէ ամիսը երկու անգամ շրջակայ գիւղերը եւ քաղաքները կ'երթային ֆութպոլ խաղալու եւ յաղթանակով կը վերադառնային:

Տարիներէ ի վեր, Զատկի Երկուշաբթին Ֆրանսայի ամէն կողմերէն Լէ Մէս կուգային յիսունէ աւելի խումբեր, յաղթանակի բաժակը շահելու համար: Այդ օրը Յակոբ օրուան տօնակատարութեան կազմակերպիչ նախագահն էր:

Շատ մօտէն կը հետեւէր հայկական մարզական խումբերու: Իրիկուան ճաշէն վերջ մինչեւ կէս գիշեր եւ երբեմն առաւօտեան ժամը 2ին անդադար կը կարդար հայ յեղափոխական գիրքեր, ինչպէս՝ Մալխասի Զարթօնքը, Րաֆֆիի Կայծերը, Խենթը, Կարապետը եւ ուրիշներ: Ոչ միայն Ցած – Ալպեաններու այլեւ շրջակայ նահանգներուն մէջ ծանօթ, սիրուած եւ յարգուած էր Յակոբ:

Տարիներէ ի վեր տարապայման երջանկութեան մը մէջ էր: Յոգնիլ չէր գիտեր: Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, երիտասարդի մը նման աջ ու ձախ կը նետուէր: Կորովի, եռանդուն եւ աշխոյժ էր: Սակայն օրերը կը սահէին, ամիսները կ'անցնէին եւ տարիները արագօրէն կը սլանային երբ իր երազներն ու երջանկութիւնը կը խորտակուէին սարսափելի ողբերգութեան մը սարսուռներուն մէջ:

1976ին աջ կողմին վրայ կաթուած մը կ'ունենար: Թէեւ ազդուած էր, բայց գաւազանով կը քալէր: Վեց ամիս վերջը երկրորդ կաթուած մըն ալ զինքը բոլորովին անշարժութեան կը մատնէր:

Երբեմնի գանգուր մազերով, կրակոտ եւ բոցավառ աչքերով Յակոբը, ճաղատ գլուխով անճանաչելի եղած էր:

Իր վերջին օրերուն այցելեցի իրեն. ոչ կը տեսնէր եւ ոչ կը լսէր: Շատ դժուարաւ ըսաւ թէ «Յառաջ»ը, զոր այնքան կը սիրէր եւ յիսուն տարուան բաժանորդ էր, ստիպուեցայ դադրեցնել:

Հոգեվարքի ժամերուն հազիւ կրցաւ փսփսալ.

— Ի՛նչ էի... ի՛նչ եղայ...:

Եւ ահա մեր անմոռանալի եւ դժբախտ Յակոբը մահուան գիրկը կը նետուէր:

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՈՋՈՒՆԵԱՆ

ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՆ ՆԵՐԿԱՅԻՍ

1972էն ի վեր, այսինքն այն օրէն երբ զինուորականները որոշեցին զինուորական ատեաններուն յանձնել քաղաքական եւ ապահովութեան բոլոր հարցերը, շուրջ 5.600 հոգի, Ուրուկուէյի 2,5 միլիոն բնակչութեան մէջ, զինուորական ատեան կանչուած են:

Ամբաստանութիւնները այլազան բնոյթ կը կրեն: Կը դատուին ոստիկանի վրայ կրակողն ու պատերուն վրայ նշանախօսքեր արձանագրողը: Ասոր հետեւանքով, Ուրուկուէյի զինուորական վարչակարգը ամէնէն ճնշիչը դարձած է Հար. Ամերիկայի մէջ:

1972ին, Ուրուկուէյ ժողովրդավարական երկիր մըն էր, յաճախ, Հար. Ամերիկայի Զուիցերիան կը նկատուէր: Շրջադարձին պատրուակ ծառայեց ձախապաշտ ահաբեկչական շարժումը.— Թուփամարոսները: Այս վերջինները, ինչպէս ծանօթ է, արձակազէններ էին եւ կը սպաննէին զինուորականներ, ոստիկաններ, կ'առեւանգէին հարուստ հողատէրներ եւ կառավարական պաշտօնատարներ, ինչպէս նաեւ օտար դիւանագէտներ, որպէսզի իբրեւ փրկագին փոխանակուին բանտարկուած ծայրայեղներուն հետ:

Անցեալի վախը այժմ փոխանցուած է ծայրայեղներուն, կ'ըսէ գնդապետ մը: Ներկայիս մենք չէ, որ կը վախնանք, այլ անոնք:

Այս վախը կը տարածուի մարդոց վրայ, որոնք զօրավիգ կեցած են ձախ թեկնածուին, 1972ի նախագահական ընտրութիւններուն ընթացքին, Լիպեր Սերենիի, հանգստեան կոչուած զօրավար մը, որ ներկայիս բանտը կը գտնուի: Քաղաքական դետնի վրայ կասկածելի կը նկատուի ոեւէ անձ, որ մասնակցած է ընտրապայքարին, կամ ի նպաստ Քուպայի արտայայտութիւն մը ունեցած է, կամ արհեստակցական ու ուսանողական դաշնակցութեան մը մաս կազմած է: Շատեր, յատկապէս ուսուցիչներ, հեռացուած են իրենց պաշտօններէն:

Տասնեակ հազարներ ալ հեռացած են երկրէն, ոմանք քաղաքական պատճառներով, ուրիշներ՝ 1973էն ի վեր կիրարկուող տնտեսական քաղաքականութեան հետեւանքով: Բանուորներուն գնումի կարողութիւնը ապրուստի պարզ աստիճանին իջած է: Գործադուլները արգիլուած են եւ դրդիչները բանտ կ'առաջնորդուին:

Արջառատէրներ իրենց հօտերն ու աշխատողի ձեռքերը Պրազիլ տեղափոխած են: Ճարտարապետներ եւ ճարտարագէտներ մեկնած են, որովհետեւ դժուարութիւն կայ աշխատանք գտնելու, քանի հանրային ծրագիրները պակսած են պիւտճէին սահմանափակումով: Բժիշկներ ու հիւանդապահներ նոյնպէս ձգած են երկիրը, որովհետեւ վճարումները ցած են հանրային ապահովութեան բժշկական հաստատութիւններուն մէջ:

Հակառակ սահմանափակումներուն՝ դրամահոսութեան տոկոսը բարձր է: Գիները անցեալ տարի 58 առ հարիւր աւելցան, վերջին տարիներու միջինը 45 է: Անգործութիւնը նոյնպէս ցայտուն է. աշխատող ձեռքին 13 տոկոսը անգործ է:

Ներքին կեանքին պատկերը պարզող տեղեկութիւնները շատ քիչ են տեղական մամուլին մէջ, նոյնիսկ բաղդատմամբ Չիլիի, Պրազիլի եւ Արժանթինի, որոնք զինուորական վարչակարգերու ենթակայ են: Պաշտօնական քարոզչութիւնը տաղտկալի միօրինակութիւն մը կը ներկայացնէ եւ կրնայ մրցիլ Քուպայի մամուլին հետ:

Նախագահը՝ Ափարիչիօ Մենտէզ, 83 տարեկան, ոչ–զինուորական մըն է եւ ոչ մէկ իշխանութիւն ունի: Որոշում տուող մարմինը Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդն է՝ գերակշիռ դիրքովը բարձրաստիճան սպաներու, զօրավարներու: Սանձը ամուր կը տարածուի բոլոր նախարարութիւններուն եւ պետական հիմնարկութիւններուն վրայ: Ամէնուր նշանակուած են «կապ պահող» սպաներ:

Հազարաւոր Ուրուկուէյցիներ զրկուած

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱՐԴԱՐ ՊԱՀԱՆՋ ՄԸ

Աշխարհագրական գիտութիւններու թեկնածու, դոցենտ Մ. Դաւոյեան արդարացի պահանջներ ներկայացուցած է «Սով. Դպրոց» շաբաթաթերթին էջերով, Յունիս 15:

Պարզած է, որ Հայոց պատմութեան դասաւանդութեան ժամանակ ուսուցիչները ձեռքի տակ կ'ունենան միայն ռուսական քարտէսներ, որոնք կը վերաբերին Ռուսիոյ պատմութեան: «Ջննական պարագաներ՝ հայ ժողովրդի պատմութեան» խորագիրին տակ, ահա թէ ինչ գրած է.

— «Յայտնի է, թէ նիւթի լաւ իւրացման համար որքան կարեւոր է դասի պրոցեսում զննական պարագաների օգտագործումը: Մինչդեռ այդ տեսակէտից ուսուցիչը հայ ժողովրդի պատմութեան դասերին, դեռեւս դժուարութիւնների է հանդիպում: Այդ առարկայի դասաւանդումն ընթանում է ոչ մեծադիր քարտէզների օգնութեամբ միայն: Տարիներ շարունակ ուսուցիչը դիմում է Կիեւեան Ռուսիայի, Ոսկէ Հորդայի, Մոսկովեան իշխանութեան պատմական քարտէզների օգնութեանը: Դրանցում հին հայկական առեւտրական ճանապարհները, պատմական նշանակութիւն ունեցող բնակավայրերը, իշխանութիւնների սահմանները, ամրոցները, բերդաքաղաքները, վանքերը տաճարները նշուած չեն»:

Արձանագրելէ ետք, թէ «հայ ժողովրդի պատմութիւնն աշակերտներն ուսումնասիրում են մեծ սիրով ու հետաքրքրութեամբ», յօդուածագիրը այլ պակաս մըն ալ մատնանշած է: «Հանրապետութեան դպրոցների ֆիլմադարաններում եղած 63 պատմական ուսումնական կինոֆիլմերից ոչ մէկը չի վերաբերում հայ ժողովրդի պատմութեանը. չկան նաեւ

են քաղաքացիական իրաւունքներէն: Խորհրդարանը լուծուած է եւ քաղաքական կուսակցութիւններն ալ օրէնքէ դուրս հռչակուած են: Նոյնը նաեւ արհեստակցական, ուսանողական դաշնակցութիւններուն համար:

Գնդապետ մը լրագրողներուն պարզած է իրենց հետապնդած նպատակը, տեսակ մը առաքելութիւնը, յայտարարելով, թէ «հպարտ ենք, որ առաջնորդող փարոսը դարձած ենք արեւմտեան քրիստոնէական քաղաքակրթութեան պայքարին՝ ընդդէմ միջազգային մարքսեան խուովութեանց: Ուրիշներուն օրինակ կը ծառայենք»:

Փաստը կը մնայ այն, որ Ուրուկուէյի զինուորական վարչակարգը ամէնէն ճընշիչը դարձած է Հար. Ամերիկայի մէջ:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑՈՅԹ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մրցոյթի նիւթը՝ Եղիշէ Չարենց եւ իր գործը:

Պարգեւ — հազար ֆրանք առաջին հանդիսացողին:

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

— Կրնան մասնակցիլ Սփիւռքի հայ գրողներ իրենց անտիպ գրութիւններով:

— Ուսումնասիրութեան լեզուն պէտք է հայերէն ըլլայ:

— Գրութիւնները պէտք է ուղարկել մէկ օրինակ, նախընտրաբար մեքենագրուած:

— Յանձնումի թուական, ամէնէն ուշը 1978 Օգոստոս 31:

— Արդիւնքները պիտի հաղորդուին Դեկտեմբեր 1978ին:

— Կը խնդրուի գրութիւնները անստորագիր ուղարկել, առանձին թուղթի վրայ գրելով հեղինակին անունը:

— Առաքման հասցէ՝

Dr. H. KALUSTIAN
Ecole Tebrotzasser
1, Bld. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE

— Ձեռագիրները չեն վերադարձուիր:

— Դատակազմը պիտի յայտարարուի յետագային:

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԷՍԱՅԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կինոֆրագմենտներ ու կինո-օղակներ: Հրապարակի վրայ են միայն Պրոֆ. Թ. Յակոբեանի փոքր մասշտաբի, ակադեմիկոս Ս. Երեմեանի «Աշխարհացոյց» եւ Ս. Ոսկանեանի «Հայկական լեռնաշխարհ» քարտէզները:

Մ. Դաւոյեանի պահանջն է, որ Հայոց պատմութեան անցեալը պատկերացնող քարտէզներ եւ ժապաւէններ տրամադրուին ուսուցիչներուն: Նոյնպէս դպրոցներուն պատերը զարդարուին հայ մշակոյթին եւ այլ մարզերուն ծառայած դէմքերու նկարներով: «Կարիք է զգացւում նաեւ դպրոցների պատմութեան կաբինետներում ունենալ հայ մշակոյթի եւ բախտաւորների նկարները՝ սկսած Մաշտոցից, Խորենացուց, Շիրակացուց, Մխիթար Հերացուց մինչեւ 19րդ դարի հայ ազատագրական շարժման ակտիվ գործիչները»:

— Յուսով ենք, վերջացուցած է իր գրութիւնը ան, որ Լուսաւորութեան մինիստրութիւնը կը մտահոգուի հայ ժողովրդի պատմութեան ուսուցման համար անհրաժեշտ զննական պարագաներ հրատարակելու հարցով»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԱԽՈՅԵՆՈՒՀԻՆԵՐ

Ջեխոսլովաքիա տեղի ունեցած փինկփոնկի մրցաշարքին՝ Նարինէ Անտոնեան եւ Անիտա Զաքարեան, երկուքն ալ Երեւանէն, ախոյեան հռչակուած են: Ներկայացուցած են Խորհ. Միութեան իգական սեռի զոյգը: Մրցաշարքին մասնակցած են վարպետներ հետեւեալ երկիրներէն.— Աւստրիա, Շուէտ, Եուկոսլաւիա, Հունգարիա, Արեւմտեան Գերմանիա, Լեհաստան, Պուլկարիա եւ Ռումանիա:

×

ՀԱՅ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԻԿԻՆ ՈՍԿԷ ՄԵՏԱԼԸ

Պելկրատի մէջ տեղի ունեցած դասական ոճի ըմբշամարտի «Դանուբի բաժակ» միջազգային մրցումներուն Խորհ. Միութեան կողմէ մասնակցող վեց մարզիկներէն չորսը շահած են ոսկէ եւ երկուքը արծաթէ մետալներ: Ոսկէ մետալ շահողներուն մէջ կը գտնուի Երեւանցի Հայրապետ Մինասեան:

×

ՆԻԺԵՐԻՈՅ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նիժերիոյ կռփամարտիկները, որոնք Խորհ. Միութիւն կը գտնուին, այցելած են Հայաստան եւ հոն մարզական հանդիպումներ ունեցած են տեղւոյն հայ կռփամարտիկներու հետ: Կիրովականի մէջ տեղի ունեցած մրցումներուն Հայաստանի մարզիկները յաղթական հանդիսացած են բոլոր հանդիպումներուն, բացի երկուքէն որ վերջ գտած է հաւասար արդիւնքով:

×

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐԸ

Ջութակահար Վարդգէս Բոյաճեանի նուագահանդէսը Երեւանի մէջ գնահատուած է արուեստի քննադատներուն կողմէ: Ջութակահարը քսան տարեկան է: Անցեալ տարի առաջին մրցանակը ապահոված է Անդրկովկասի մենակատարներու մրցաշարքին մէջ, իսկ չորրորդ տեղը Լվով տեղի ունեցած համամիութենական մրցաշարքին ընթացքին:

Վարդգէս Բոյաջեան կը յաճախէ Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցը, որ իր գոյութեան 38 տարիներուն ընթացքին պատրաստած է անուանի երաժիշտներ.— Ժան Տէր-Մերկէրեան, Ռուբէն Ահարոնեան, Անահիտ Ցիցիկեան, Զարեհ Սա-

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղի նախագահ Տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան, ֆրանսական Հանրապետութեան Առողջապահական նախարարութեան 1978 Յուլիս 14 որոշմնագիրով, արժանացած է Պատուոյ Լեգէոնի Ասպետի կոչումին:

հակեանց, Յակոբ Վարդանեան, Լեւոն Մամիկոնեան, Կոնստանտին Բաղդասարեան եւ ուրիշներ, մօտաւոր թիւով 60 հոգի:

×

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՆՈՐ ՏՈՒՆ

Սեւանի ափին, Այրիվանք գիւղին մօտ շինուելու վրայ է հանգստեան տուն մը Երեւանի կաշեգործական բանուորներուն համար: Նախատեսուած է, որ տարին ընդունի 816 բանուոր: Շէնքը պիտի աւարտի 1979ին:

×

ՆԿԱՐԻՉ Գ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երեւանի շարժանկարի տան մէջ բացումը կատարուած է Ռիկացի նկարիչ Գարուշ Յակոբեանի նկարչական ցուցահանդէսին: Հայաստան ծնած նկարիչը աւարտած է Լատվիոյ գեղարուեստի ակադեմիան եւ մնայուն բնակութիւն հաստատած է հոն: Ցուցադրած նկարներուն ընդհանուր խորագիրն է՝ Հայկական ռափսոտի:

ՌՈՒՏՄ ԺՊԻՏ

Գինով մը կռնակը պատին տուած կը սպասէ, ուշադրութեամբ դիմացը նայելով: Ոստիկանը տեսնելով գինքը՝ կը յանձնարարէ տուն դառնալ:

— Այո, կ'ըսէ գինովը, ես ալ անոր համար հոս կեցեր եմ արդէն: Բոլոր տուները դէմէս կ'անցնին կը դառնան կոր. մերինը երբ գայ եւ առջեւէս անցնի՝ մէջը պիտի նետուիմ իսկոյն:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

4.

— Հօ՛, Սիրանո՛յշ, հօ՛, Սաթե՛ր...

Ղըյմա Օհանը շօշափում էր ոչխարի փարախներից բերած աթարի չորը, համն առնում.

— Լաւ փառօդ կը դառնայ, էլի բերէք:

Հոտոտում էր քուքուրթը, փայտածուխի մանրը:

— Ցարմար է, էլի բերէք:

Ձեռքը խոթում էր արդէն պատրաստի վառօդի մէջ, պատուիրում չոր տեղ պահել:

×

Արտերում ու կալերում մի քանի հարս երեխայ բերին: Ծամոսկի մարէն վազում էր ցաւը բռնածի մօտ, չոքում նրա առաջ:

— Մի վախենա, ջանս, Աստուած բարին է ուզում:

Նորածնին լողացնում էր հնձած ցորենի վրայ, բարուր անում, դնում տաք խրձի մէջ: Ապա մի բուռ հող էր շաղ տալիս նրա շուրջը:

— Աստուած, խիղճ ունեցիր, մեր սերմը մի կտրիր:

Միակ քահանան, որ երգնկացի խարխըլուած ծերունի էր, մեռաւ: Աւագանու խորհուրդը որոշեց Գերասիմ վարժապետին քահանայ օծել: Նրան տարան եկեղեցի: Երբ նա պատճառն իմացաւ, նեղացաւ սաստիկ:

— Ախր քահանան պէտք է քահանայի ցարմից լինի, մարդի՛կ: Իմ ազգատոհմի մէջ քահանայ չի եղել: Չեմ կարող, չեմ ուզում:

Խորէն աղան նրան եօթ անգամ զոռով պտըտցրեց եկեղեցու շուրջը, ապա կանգնեցրեց սուրբ սեղանի մօտ:

— Մենք բոլորս էլ Յիսուս-Քրիստոսի մեռոնից ենք, վարժապետ: Աչքներս լո՛յս: Լսիր եւ հնազանդուիր կարգին:

Նրա ուսերին գցեցին մեռած տէրտէրի փիլոնը, խնկամանը խոթեցին ձեռքը: Խորէն աղան հողոտ մատները թաթախելով մեռոնի մէջ՝ խփեց նրա ճակատին:

— Մեզ հովիւ եղիցի Տէր-Գերասիմ նորընծան:

Եկեղեցում հաւաքուածները միահամուռ գոչեցին.

— Եղիցի՜...

Հօրը քահանայ օծելու մասին Գեղամը լսեց ձորաբերանի պահականոցում, ծիծաղից բռնեց փորը ու ընկաւ Բենիամինի ծնկներին:

— Ա՛յ թէ պատժել են հօրս, հա՜...

Բենիամինը եւս ծիծաղեց:

— Գոհ եղիր: Հօրից յետոյ դու ես քահանայ լինելու: Հէչ կեա՞նք:

— Եթէ Հայի հետք մնայ Հայաստան աշխարհում:

Բենիամինի ծիծաղը սառոյց դարձաւ ատամների տակ:

5.

Ամէն տարի, Օգոստոսի վերջին, Երզնկայի մօտ անասունների տօնավաճառ է լինում: Գոհանամքի արօտներից ու Եփրատի հովտից խմբերով ձի, ջորի, կով, եզ, ոչխար ու գոմէշ են բերում վաճառքի:

Տասնհինգ թուականի տօնավաճառը սովորականից մեծ էր: Չէթէ զինուորներն ու ոստիկանները, նաեւ Թուրք գիւղացիները վաճառքի էին բերել Հայերից կողոպտած ոչխարի հօտեր, տաւարի նախիրներ, ձիերի երամակներ: Հրապարակը դղրդում էր գոմէշների ու ցուլերի բառաչից, շների կլանչոցներից: Փերեզակները վխտում էին ամենուրեք: Նրանք թել, ասեղ, քթախոտ, հինա, ծամոն ու էլի ուրիշ մանրուք էին վաճառում՝ կոկորդները պատռելով, շոգից լեզուները հանած: Բաց դաշտում մարմանդ ծխում էին չայչիների մարդահասակ ինքնաեռները, սրճի կրակարանները: Խառնաշփոթը կատարեալ էր դառնում խլամի հաւատի քարոզիչ դալիների, թլպատման գործին գիտակ մոլլաների ու Ղուրանից բէյթեր կարդացող սէյիդների գոյն-գոյն փաթթոցների հոսանքից:

Գուրբան Ալի Մանուկը տօնավաճառ էր եկել հօրացուի համար ծովային քթախոտ գնելու: Նա օնբաշի ոստիկանի նոր համազգեստով էր՝ ուսին հրացան, գօտու արանքը ատրճանակ խրած: Նոյնիսկ աղաները նրան բարեւում էին յարգալից, սուրճ խմելու հրաւիրում: Գուրբան Ալին նրանց հրաւէրը մերժում էր խիստ ու խոժոռ:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(113 – Շար.)

Պ. Միսաք Սէֆէր, Տէր եւ Տիկին Շառլ — Կարապետ Եանպէկեան, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Լոնկոնի, Պ. Էտուար Լոնկոնի, Տիկին Մարօ Եանպէկեան, Պ. Ժորժ Ազարեան, ինչպէս նաեւ Սփէնճէր (Ռիօ), Սվազլի (Պոլիս), Քէչիչեան, Եանպէկեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները (Պոլիս, Ուաշինկթըն) ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՔՐԻՍԹԻՆ ՍԷՖԷՐԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 21ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի, Յուլիս 25, ժամը 14·30ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Ս. Յովհ-Ս. Խաչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 13, Ռիւ տիւ Փերշ (Ռիւ Շառլոյի անկիւնը), Փարիզ 4րդ։

Ողբացեալին փափաքին համաձայն ո՛չ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Մատլէն Իւլիւպէեանի եւ Տիկին Մկրտիչեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօրեղբօր եւ ազգականին՝ Պետրոս Պետիկեանի մահուան առթիւ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կապ. Խաչի Սէն Ժեռոմի վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ այրի Տիկին Նուարդ Մելքոնեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր եւ եղբօր կսկծալի մահուան առթիւ։

×

Կապ. Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Տիկ. Ովսաննա Թորոսեանի, զաւակներուն եւ բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնին, հօր եւ ազգականին Կարպիս Թորոսեանի մահուան առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Աշխէն Պօղոսեանի մահուան առթիւ, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն Տէր եւ Տիկին Ազգարեան 100 ֆր եւ այրի Տիկին Մարգրիտ Կաղնեան 100 ֆր.։

ՆՈՒԷՐ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Տէր եւ Տիկին Զարուկեան իրենց առաջին թոռնիկին՝

ԱՆՈՅՇի

մկրտութեան առթիւ 100 ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5–6 օր առաջ, տալով անպայման երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 ֆր.ի դրոշմաթուղթ։

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը։

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով։

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱՒՈՐ։ Հեռաձայնով չընդունուիր։

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— ապ. Խաչի Սէն Ժեռոմի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկ. Հայկ Մկրտիչեանէ 100 ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհ. Աճէմեանէ 25 ֆր. Հրաչեայ Աճէմեանի մահուան առթիւ։

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

Fonds à vendre

BAR — HOTEL — RESTAURANT
dans une station de sports d'hiver de réputation mondiale.
TELEPHONER : 015-50-84

VOYAGE en ARMENIE

organisé
par le Comité des jeunes de l'UGAB
du 2 au 14 Septembre

Programme intéressant — visite de sites historiques en Arménie et en Georgie
logement hôtel de première classe
Participation : 3.150 F.
(tous frais compris)
Renseignements et inscription jusqu'au 31 Juillet 1978 : UGAB, 118 rue de Courcelles, Paris 17ème
Tél. : 924-86-71 et 227-12-26

ՓՈՔՐ ՀԱՅՔԻ ՍԻՄ–ՀԱՃԻ ԳԻՒՂ ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մարզուանի եւ Ամասիոյ մասին կարգ մը ծանօթութիւններով։ Կը ծախուին Բալուեան գրատունը
9, Rue de Trévise, 75009 Paris
Հ. Սամուէլեան գրատունը
51, Rue Monsieur le Prince
75006 Paris
եւ հեղինակին մօտ՝
Baravian
34, Ave Carpeaux
95400 Arnouville les Gonesse
Գին՝ 15 ֆրանք

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D

Collège Arménien Samuel Moorat
26, Rue Troyon — 92310 SEVRES
Tél. : 027-68-28

Restaurant
LA CAPPADOCE
3, rue Marivaux (derrière l'Opéra Comique, M° Richelieu-Drouot) tél 742-83-65
ouvert tous les jours midi et soir sauf lundi

présente

son mini-spectacle

avec Marten Yorgantz et Norayr

AVEC LE CONCOURS DE

AÉROFLOT - INTOURIST - Havas-Voyages
JACQUES CHELELEKIAN vous propose
tous les mois au départ de MARSEILLE

des VOYAGES à

MOSCOU - EREVAN - TBILISSI
3 jours — 8 jours — 3 jours
PRIX 3550F

AOUT	: du 04 au 17 Août	Septembre	: du 01 au 14 Septembre
	: du 18 au 31 Août	Octobre	: du 06 au 19 Octobre
		Décembre	: du 29 au 11 Janvier 1979

MOSCOU - EREVAN
2 jours — 5 jours
PRIX 2550F

AOUT	: du 11 au 17 Août	Octobre	: du 06 au 12 Octobre
			du 27 au 02 Novembre
Septembre	: du 08 au 14 Septembre	Novembre	: du 17 au 23 Novembre
	du 22 au 28 Septembre	Décembre	: du 08 au 14 Décembre

Prix comprenant : Transport aérien — Transferts — Séjour hôtel 1er classe en chambre 2 lits — Pension complète — Visites et excursions selon programme — Visa — Assurances.

Renseignements et réservations
Jacques CHELELEKIAN — 87 la Canebière 13001 MARSEILLE
VOYAGES WASTEELS — tél. (91) 95 90 12
Org. Lic. 97

Imprimé sur les presses du Journal «Har atch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
26
MERCREDI
26 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
Le Seul Quotidien Armenien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville, 75010 Paris
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. Հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.170
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — Nº 14.170

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿԻՊՐՈՍ՝ ՉՈՐՍ ՏԱՐԻ ԵՏՔ

Թուրքիոյ այժմու վարչապետն էր, որ չորս տարի առաջ, 1974 Յուլիս 20ին, իր այդ նոյն հանգամանքով շարժման մէջ կը դնէր Թրքական բանակը Կիպրոսի դէմ: Պատրուակը՝ կղզիին Թուրք բնակչութեան պաշտպանութիւնը, վախճանեալ նախագահին՝ Մակարիոս Արք.ի դէմ սարքուած դաւին առթիւ, ոչ մէկ ձեւով կ'արդարանար: Վտանգի դոյզն սպառնալիքն իսկ չկար:

Արդէն իրադարձութիւնները փութով ցոյց կուտային Անգարայի յետին նպատակը՝ նուաճել եւ Թրքական հող դարձնել կղզիին մէկ կարեւոր շրջանը, ամէնէն արգասաբերն ու ճարտարարուեստականացածը:

Անգարա միակողմանի կերպով կը խզէր Ժընեւի առաջին բանակցութիւնները նոյն տարուան Օգոստոս 14ին, եւ Էճէվիտ կրկին կը հրամայէր իր ուժերուն շարժիլ մինչեւ այսպէս անուանուած «Ատիլլաս» գիծը: Կ'անտեսէր այն բացայայտ փաստը, որ դաւը Մակարիոս Արք.ի դէմ ձախողած էր եւ Յունաստանի Պետութեան գլուխն էր անցած ժողովրդավարական դէմք մը՝ Գարամանլիս:

Վանտալական մոլուցքով մը Թուրքերը տեղահան կ'ընէին 200.000 Յոյներ, իրենց գրաւած գօտիէն, 40 առ հարիւրը կղզիին տարածութեան:

Չորս տարիէ ի վեր Անգարա հետեւողական կերպով շրջանը թրքացնելու քաղաքականութիւնը կը գործադրէ: Կ'անտեսէ ՄԱԿի բոլոր որոշումներն ալ, — ցայսօր 13, — Օտար ուժերու հեռացումին եւ Կիպրոսի Հանրապետութեան հողային ամբողջականութեան յարգումին, գերիշխանութեան եւ անկախութեան պահպանումին մասին:

1974ի իրադարձութիւններէն ետք, գրաւեալ շրջանին մէջ 15.000 Յոյն կը մնար: Այսօր թիւը իջած է 2000ի: Խոշտանգումներն ու բռնութիւններն են պատճառը հեռացումներուն: Միւս կողմէ, Յոյներէ պարպուած գիւղերն ու քաղաքները, նոյնիսկ կղզիին երրորդ քաղաքը՝ նաւահանգիստ Ֆամակուստան, որուն բնակչութիւնը գրաւումէն առաջ բացառաբար յոյն դիմագիծ կը ներկայացնէր, այսօր արդէն Թրքաբնակ դարձած են: Անատոլուի խորերէն 40.000 Թուրքեր, բոլորն ալ հողազուրկ թշուառ գիւղացիներ, եկած տուն-տեղ եղած են Յոյներու երբեմնի սեփականութիւններուն մէջ:

Աշխարհ կատարուած իրականութեան առջեւ դնելու ակնյայտնի մտադրութեամբ, Անգարա, 1975 Փետրուարին, գրաւեալ գօտին կը դարձնէր դաշնակցային Պետութիւն եւ 1976 Մայիսին ալ ընտրութիւններու կատակերգութեամբ մը կեանքի կը կոչէր թէ՛ Ազգային ժողով, թէ՛ շրջանային կառավարութիւն: Տէնքթաշ կը դառնար Հանրապետութեան նախագահ:

Կը բաւէ աչքի առջեւ ունենալ Անգարայի վերջին առաջարկները Կիպրոսի հարցին լուծման կապակցութեամբ, որպէսզի յստակ դառնայ, թէ Թուրքիոյ համար կղզիին գրաւեալ 40 տոկոս տարածութիւնը այլեւս վերջնական եւ անբեկանելի ձեւով Թրքական հող կը նկատուի:

ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Վալտհայմի ներկայացուցած իր առաջարկներուն մէջ, 1978 Ապրիլ 13ին, Անգարա տրամադրութիւն կը յայտնէր ետ վերադարձնելու սեփականացուցած հողերուն մէկ տոկոսը... Եւ ցոյց տալու համար իր «բարի» տրամադրութիւնները, Յոյներուն կը շնորհէր կղզին ներկայիս երկուքի բաժնող ապազինեալ գօտին, ուր փաստօրէն ՄԱԿի ապահովութեան ուժերն են կայք հաստատած... Կ'արտօնէ՛ր, որ քանի մը հազար Յոյներ վերադառնան Ֆամակուստա, ընդգծելով սակայն, թէ քաղաքը կը մնայ Թրքական հակակշռին տակ:

Անգարա, իր վերջին առաջարկով, ոչ մէկ տրամադրութիւն ցոյց կուտար ընդունելու դաշնակցային դրութեան մը հաստատումը: Փաստօրէն կը սահմանէր երկու անջատ Պետութիւններ, իւրաքանչիւրին իրաւունք վերապահելով կնքելու միջազգային անջատ պայմանագրութիւններ, ստանձնելու իր պաշտպանութիւնը, արգիլելու մուտքը միւս հաւաքականութեան անդամներուն իր հողամասին վրայ:

Համաձայն Թրքական առաջարկներուն, կեդրոնական կառավարութիւնը կը զրկուէր իրական իշխանութեան մը հիմնական ազդակներէն: Դաշնակցային ժողովը կը կազմուէր կիպրացի հինգ Յոյներէ եւ նոյնքան թիւով Թուրքերէ, երբ այս վերջինները 18 տոկոսը կը ներկայացնեն Կիպրոսի բնակչութեան:

Պարզ է, որ նման առաջարկներ նոյնիսկ խօսակցութեանց նիւթ չէին կրնար դառնալ:

Շրջան մը կը տիրէր այն կարծիքը, թէ ի տարբերութիւն Տէմիրէլի, որուն հետ կառավարական գետնի վրայ կը գործակցէին ծայրայեղ աջ, ազգայնամոլ եւ կրօնամոլ խմբակցութիւններ (Նէճմէտտին Էրպագանի, Միլլի Սէլամէթն ու Գնդ. Ալփասլան Թիւրքէշի Ազգ. Գործունէութեան կուսակցութիւնը), Էճէվիտ իշխանութեան գլուխն անցնելու պարագային կրնար շօշափելի զիջումներու եւ համախոհութեանց ճամբով լուծել Կիպրոսի ցաւոտ հարցը:

Այժմ կը տեսնուի, թէ ո՛վ ալ ըլլայ Անգարայի իշխանաւորը՝ բիրտ ուժին միջոցով օտար հողերու նուաճումն ու անոնց թրքացումը կը մնայ Թրքական «ազգային քաղաքականութեան» հիմնական գիծը:

Իրաց այս կացութեան մէջ, պարզ է, որ Կիպրոսի ողբերգութիւնը դեռ պիտի շարունակուի: Անգարա տեղի պիտի չտայ այնքան ժամանակ, որ Պետութիւնները պիղատոսեան դիրք կը բռնեն, այլ մանաւանդ, այնքան ատեն, որ Գարթըր թէ Բրեժնեւ, հետեւելով իրենց նախորդներու օրինակին, կը շարունակեն դարպասել Անգարան:

Ժ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՈԼԱՐԸ սեւ օրեր կ'ապրի եւ Երկուշաբթի օր, Թօքիոյի սակարանը ամէնէն ցած սակին հասաւ պատերազմի վաղորդայնէն ի վեր: «Հոգեբանական սահմանը» 200 Իէն անցաւ մինչ այլ սակարաններու մէջ, հետեւեալ պատկերը կը պարզէր նոյն օրը. — Ֆրանքֆորթ՝ 2,037 գերմ. մարք, Ցիւրիխ՝ 1,77 զուիցերական, Փարիզ՝ 4 Ֆր. 39, Լոնտոն՝ 0,51: Թօքիոյի մէջ շուկան փակուած էր 190 Իէնի վրայ ինչ որ աննախընթաց է: Ոչ ոք համաձայն է այս անկումին բուն պատճառներուն վրայ: Նկատի կ'առնուին եւրոպական համաձայնութիւնը դրամական կայունութեան շուրջ, Ամերիկայի դրամահոսութիւնը, եւն., եւն.:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ յայտնած են թէ համամիտ չեն Պոլիվիոյ պետական հարուածին քանի կը յուսային որ ան մարդկային իրաւանց յարգանքի եւ ժողովրդավար վարչակարգի մը օրինակը պիտի տար: Նոր ղեկավարը՝ Զօր. Փերեյրա պարտադրուած անձ մը կը թուի, որպէսզի զինուորականները կացութեան եւ իշխանութեան տէր մնան:

ՊԵԼԿՐԱՏ հաւաքուած են 85 անդամ երկիրներու Արտաքին նախարարները, 10՝ դէտ երկիրներու ներկայացուցիչներ, ութ՝ հրաւիրեալ եւ տասնեակ մը ազատագրման շարժումներ: Ոչ-ուղեկիցներու այս համախմբումը ճակատագրական բնոյթ առած է իրենց առաջին վեհաժողովէն 23 տարի ետք երբ Շու Էն Լայ «երրորդ ճամբու» մը կարելիութիւնը գծեց:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ արեւելեան շրջանը կրկին սուրիական ռմբակոծութեանց թիրախ եղած է: Հատէթի թաղը մանաւանդ զոր սուրիական զօրքի հրետանին ռմբակոծած է անդադար բաւական վնաս կրած է: Սուրիացիք կ'ըսեն թէ պահպանողականներու (քրիստոնեայ) քաղաքազօրքը գրգռած է: Ասկէ զատ ալ արաբ խաղաղապահ ուժերը (սուրիացի) շուրջ 70 ֆալանժիստ կամ համակիր ձերբակալած են: Աջ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն տասը մեռեալ կայ, 80 վիրաւոր սուրիական ռմբակոծութեանց հետեւանքով:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ հինգ յարկանի շէնք մը փլած է. 27 մեռեալ կայ եւ նոյնքան ալ վիրաւոր: Երկու ամիս առաջ ըսուեր է վարձակալներուն, որ շէնքը վտանգի մէջ է բայց չեն ուզած հեռանալ: Ալ Սարաալիայի մօտ կը գտնուի շէնքը, որ 21 յարկաբաժին ունի: Արկածը պատահած է առաւօտեան հինգուկէսին երբ աշխատաւորները դեռ գործի չէին մեկնած:

ՅՈՅՆ — ԿԻՊՐԱՑԻՆԵՐԸ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարին պաշտօնապէս յայտնած են որ համայնքներու միջեւ խօսակցութեանց վերսկսումին նախապայման է Թրքական զօրքին քաշուիլը Ֆամակուսթայէն:

ՍՈԱՐԷՍ ընդունեցաւ կեդրոնի երեք նախարարներու հրաժարումը բայց Փորթուկալ տագնապի մէջ է, արդարեւ կեդրոնի կուսակցութեան խաղը այն է, որ իր նախարարներուն քաշուելով թոյլ տայ նախարարական բարեփոխում մը, մանաւանդ հողագործութեան համար, ապա խզէ համաձայնութիւնը եթէ այդ բարեփոխումը չկատարուի: Սոարէս սակայն տեղի չի կրնար տալ այդ պահանջին: Ընկերվարական նախարարը կը մեղադրուի կեդրոնին կողմէ, որ տեղի կուտայ համայնավարներուն հարաւի գիւղերը: Ըստ Քունալի (համայնավար պարագլուխը) Սոարէս պէտք է տոկայ որպէսզի կեդրոնի ծրագիրը ձախողի:

ՓՈՌ-ՔԱՄԱՌԿԻ ծովափին վրայ մեռած գտնուած է Գէրպ. Ռիոզ, որ յանձնառու եպիսկոպոս մըն էր, յառաջապահ եւ յանդուգն: Դիրք բռնած է ֆաշիստ վարչակարգերու դէմ եւ հասկացողութիւն ցոյց տուած ամուսնացած քահանաներու հարցին մէջ: 1974ին կը հրատարակէր գիրք մը՝ Քրիստոսի ազատութիւնը, ուր կ'ըսէր «Անոնք որոնք զիս կ'երեւակայեն իբրեւ յառաջապահ մը, շատ պիտի զարմանային իմանալով թէ ինչ սարսափելի իմ զգայնութիւնս աւանդական մնացած է»: Մահուան պարագաները շատ յստակ չեն: Ութ օր է արդէն մեռած էր եւ կ'ըսուի թէ զոհ գացած է սրտի տագնապի մը: 67 տարեկան էր եւ Օվէրնի եպիսկոպոս:

Հայ մը ապաստանած Մոսկուայի Ֆրանս. դեսպանատունը

Ֆիկառօ կը հաղորդէր Երեքշաբթի առտու թէ 30 տարեկան Հայ մը, որ յայտարարած է թէ գիտական կարեւոր գիւտ մը ըրած է, ապաստանած է աւելի քան երկու շաբաթէ Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպանատունը: Ենթական դժգոհեր է այն քիչ հետաքրքրութենէն զոր խորհրդային իշխանութիւնները ցոյց տուեր են իր գիւտին նկատմամբ:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ՀՐԴԵՀԻ ՎՏԱՆԳ ԱՆՑՈՒՑԱԾ Է

Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք որ Յուլիս 21ին, Հայոց Պատրիարքարանը հրդեհի վտանգ մը անցուցած է.— ստորեւ մանրամասնութիւններ եւ Պատրիարքարանի զեկոյցը այս առթիւ:

Պատրիարքարանէ մեզի հասած զեկոյցէ մը ցաւով կը տեղեկանանք թէ երէկ գիշեր անծանօթներ կրակի տալ ուզած են Գումգաբուի Հայոց Պատրիարքարանը, այն պատմական փառաւոր շէնքը, որուն նորոգութիւնը նոր աւարտած էր տակաւին Ծննդեան առտու եւ աւելի առաջ ալ պատահած ռմբակոծումներէն վերջ:

Կատարեալ աղէտի մը առաջքը առնուած է շնորհիւ բարապանին արթնութեան, որ պատահական էր թերեւս: Ցաւալի կէտը այն է թէ ոստիկանական իշխանութիւնները չեն փութացած անհրաժեշտ հետաքրքրութիւնը ցոյց տալու:

Ինչպէս յայտնի է, Ծնունդէն վերջ, Պատրիարքարանի վնասուած շէնքը վերանորոգումի ենթարկուած էր մեծ ծախքերով եւ յաճախակի կերպով ալ Պատրիարքարան կը հասնէին հեռաձայներ որոնց մէջ անծանօթներ կը սպառնային, որ դարձեալ պիտի ռմբակոծէին կամ պիտի հրկիզէին շէնքը, ուստի կը յանձնարարէին որ ետ կեցուի վերանորոգումէ:

Պատրիարքը, որ չափազանց յուզուած է այս դէպքը լսելով, արդէն Գումգաբու չի գտնուիր եւ կը հանգստանայ Գնալըի Պատրիարքարանի ամարանոցին մէջ:

«Մարմարա»

ԶԵԿՈՅՑ

Յուլիս 21ի լուսնալու գիշերը, անծանօթներ տաշեղի մանրուկ ցանած են Պատրիարքարանի առջեւ շրջապատի արտաքին մուտքէն մինչեւ Պատրիարքարանի գլխաւոր դուռը, տաշեղի վրայ նետած են դիւրավառ նիւթ մը (քարիւղ կամ մազութ) ապա կրակ դրուած է: Բարապանը պատահաբար արթնցած է ժամը 3.30ին, տեսնելով կրակը մարած է զայն անմիջապէս: Բարեբախտաբար մեծ վնաս չէ եղած, աւաղ դրան երկու կողմերու պատերը քիչ մը խանձած են:

Բարապանը Պատրիարքարանիս քաղաքային ոստիկանին լուր տուած է որ իր կարգին հեռաձայնած է ոստիկանատուն, սակայն ոչ ոք երեւցած է մինչեւ ժամը ութը:

ԴԻՒԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ
ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ՆՈՐԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԽՆԴՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ինչպէս արդէն ենթադրել էինք մեր նախորդ գրութեան մէջ (1), այս հարցը դեռ շատ պիտի ծեծուի:

Բաւական է, որ հայ պատմաբաններից մէկը որեւիցէ առիթով անդրադառնայ Հայոց պատմութեանը եւ անմիջապէս Ադրբեջանցիները Թուրքերից ետ չմնալով, հրապարակ են հանում իրենց հերթական հակա–հայկական ցնորաբանութիւնները:

Կարդում ես այդ բարբաջանքները եւ զարմանքից ապշում, թէ հնարաւո՞ր է արդեօք, որ մեր օրերում ինքն իրեն ոչ միայն գիտնական – պատմաբան, այլ եւ ընդհանրապէս քիչ թէ շատ գրագէտ համարող մէկը իրեն թոյլ տայ նման մտքեր արտայայտելու: Սակայն փաստը մնում է փաստ, որ հնարաւո՞ր է, բայց այն պայմանով միայն, որ այդ մտքերի հեղինակը պանթուրքիզմի մոլեռանդներից մէկը պէտք է լինի:

Վարժուել ենք չնայած արդէն այս վայրահաչոցներին, բայց եւ ստիպուած ենք պատասխանել, քանի որ Թուրքիան միջազգային ասպարէզում, իսկ Ադրբեջանը Խորհրդային Միութեան ներսում ամէն կերպ ճգնում են թիւրիմացութեան մէջ գցել պատմութեանն անտեղեակ մարդկանց, կաշուից դուրս են գալիս քողարկելու համար իրենց վայրագ էութիւնը: Հասնում են նոյնիսկ այն աստիճանի լկտիութեան, որ յայտարարում են թէ Հայաստան կոչուող Պետութիւն առ հասարակ չի եղել, որ այն գոյութիւն ունի միայն Հայերի երազանքներում:

Հէնց այսպէս է սկսում իր այսպէս կոչուած «մտորումները» իր հայատեաց հայեացքներով վաղուց արդէն հռչակուած, ադրբեջանական ակադեմիայի ակադեմիկոս Զ. Բունիաթովը (2):

Վերջինիս խմբագրութեամբ լոյս տեսնող, Ադրբեջանի ակադեմիայի «Տեղեկագրում» էր տպագրուել եւ մեր վերը յիշատակուած գրութեան նիւթ հանդիսացող՝ Մ. Հեյդարովի յօդուածը: Այլ կերպ ասած, այս գիտական կոչուող հանդէսը մասնագիտացել է հակահայկական քարոզչութեան ասպարէզում եւ անկասկած, ոչ առանց աւելի վերը կանգնած հովանաւորների օգնութեան:

Դեռ մէկ տասնամեակ առաջ հայ գրագէտները (ակադեմիկոս՝ Կ. Մելիք–Օհանջանեան, Պրոֆ. Ա. Մնացականեան, Պարոյր Սեւակ եւ ուրիշներ) հարկ եղածին պէս պատասխանեցին, ճաղկեցին Բունիաթովին իր անպատասխանատու ելոյթների համար, իսկ 1971 թ. Ադրբեջանի կուսակցական պլենումում քարտուղար Գ. Ալիեւը նոյնիսկ նրան նկատողութիւն արեց պատմական փաստերը կոպիտ ձեւով աղաւաղելու համար եւ, չնայած դրան, վերջինս այսօր դեռ շարունակում է իր հակահայկական գրութիւնները:

Երբ խորհրդային իրաւակարգում որեւիցէ կուսակցական, թէկուզ եւ ակադեմիկոսի տիտղոսով, զանց է առնում նոյնիսկ կուսակցութեան Կենտկոմի քարտուղարի նկատողութիւնը, ապա այդ փաստը միայն մէկ բացատրութիւն կարող է ունենալ: Այն է՝ տուեալ նկատողութիւնը չինծու է, ձեւական, լոկ աչքակապութիւն է: Այլ կերպ ասած, Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը փաստօրէն վարում է նոյն քաղաքականութիւնը, ինչ որ միշտ բնորոշ է եղել Թուրք կառավարութեանը՝ խաբել բոլորին եւ շարունակել իր սեւ գործը:

Միանգամայն պարզ է Ադրբեջանցիների տրամաբանութիւնը. — Հայերը բողո՞քում են Բունիաթովի դէմ, հրամեցէք, մենք ընդունում ենք «եղբայրական» կուսակցութեան քննադատութիւնը եւ նկատողութիւն յայտարարում վերջինիս:

Այս ձեւով նրանք արդարանում են Մոսկուայի առջեւ եւ «փակում Հայերի բերանը», բայց եւ միաժամանակ չչնջում են Բունիաթովների ականջին. «Դուք անհոգ եղէք եւ շարունակէք, մենք ձեր թիկունքում ենք»:

Սակայն ո՞րն է այնուամենայնիւ Բունիաթովի ներկայ ելոյթի դրդապատճառը: Բնականաբար հայ պատմաբաններից մէկի նոր լոյս տեսած աշխատութիւնը:

Պատմական գիտութիւնների դոկտոր Արամ Տէր–Ղեւոնդեանը 1977 թ. հրատարակել է «Հայաստանը եւ Արաբական Խալիֆայութիւնը» գիրքը եւ այս առիթով Զ. Բունիաթովը անմիջապէս թղթին է յանձնել իր «մտորումները»: Եւ ի՞նչ է ասում այս «մտորումներում» պարոն ակադեմիկոսը: Նախ այն, որ մենք Հայաստան ասելու էլ իրաւունք չունենք: Մարդն իր տարակուսանքն է յայտնում, որ Ա. Տէր–Ղեւոնդեանը իր աշխատութիւնը խորագրել է «Հայաստանը եւ Արաբական Խալիֆայութիւնը»: Ըստ նրա — ի՞նչ Հայաստանի մասին է խօսքը, երբ Տիգրանից յետոյ Հայաստան Պետութիւն չի եղել, «Հայաստան» արտայայտութիւնը եղել է սոսկ աշխարհագրական տարազ: Գերագոյն ճիգ գործադրելով ինքն իր վրայ պարոն Բունիաթովը այնուամենայնիւ մեծահոգաբար ընդունում է, որ «Ռուբինեանների Կիլիկեան թագաւորութեան մասին կարելի է խօսել իբրեւ անկախ կամ կիսանկախ Պետութեան, քանի որ այն ունեցել է Պետականութեան բոլոր յատկանիշները», իսկ ինչ վերաբերում է Տիգրանից յետոյ ընկած մնացած ողջ ժամանակաշրջանին, ապա Հայաստան գոյութիւն չի ունեցել, այլ եղել են այս կամ այն Պետութեան կազմի մէջ մտնող հայկական հողեր եւ վերջ: Գրչի մէկ հարուածով ջնջւում են Արշակունիների, Բագրատունիներու, Վասպուրականի, Սիւնիքի, Ղարսի եւ այլ թագաւորութիւններ ու իշխանութիւններ: Սրանք բոլորն իբր լոկ Հայերի երեւակայութեան արդիւնք են եւ վերջիններս ընկնում են իբր «ինչ որ կեղծ պատուախնդրութեան մէջ», ցանկանալով «գեղեցկացնել պատմական իրականութիւնը»:

Ի՞նչ կարելի է պատասխանել սրան:

Այս աստիճանի անհեթեթութիւններին պատասխանելն իսկ անհեթեթութիւն կարող է թուալ, աւելորդ եւ անիմաստ ժամավաճառութիւն: Բայց փաթաթում են մեր վզին նման դատարկաբանութիւններ եւ ստիպուած ենք պատասխանելու: Հայ պատմաբանները ստիպուած են վատնել իրենց ժամանակը, բացատրելու համար պարոն «գիտնականին» դասագրքային տարրական ճշմարտութիւններ: «Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների» հանդէսի 1978 թ. թիւ 5ում Բունիաթովին պատասխանել են ակադեմիկոսներ Արամ Ղանալանեանը եւ Լեւոն Խաչիկեանը «մեղադրեալ» Ա. Տէր–Ղեւոնդեանի հետ միասին (3):

Պատասխանել են հանգամանօրէն, կէտ առ կէտ ապացուցելով Բունիաթովի անգրագիտութիւնը եւ գիտական անպարտաճանաչութիւնը, միանգամայն իրաւացիօրէն ցոյց տալով, որ վերջինս գրելով իր «մտորումները», նպատակ է ունեցել ոչ թէ նոր հրատարակուած գիտական աշխատութեան գրախօսական ներկայացնելու, այլ միտումնաւոր ձեւով օգտագործել է այդ առիթը, կրկնելու համար իր յերիւրանքները հայ ժողովրդի պատմական անցեալի վերաբերեալ:

Դժբախտաբար լրագրային յօդուածի սահմանափակ չափերը մեզ հնարաւորութիւն չեն տալիս հանգամանօրէն կանգ առնելու հայ պատմաբանների պատասխանի վրայ: Ասենք միայն, որ առաջին տողից մինչեւ վերջինը այն անաչառ է, հիմնաւորուած եւ դիպուկ:

Հայ գիտնականները համոզեցուցիչ ձեւով ցոյց են տուել, որ Բունիաթովին բոլորովին չի հետաքրքրում գիտութիւնը, պատմական փաստերի գիտական մեկնաբանումը, այլ նրա միակ եւ ուղղակի նպատակն է միայն համոզել այդ փաստերին անծանօթ ընթերցողներին, որ Լեռնային Ղարաբաղի մարզը, Արցախ – Խաչէնի, Նախիջեւանի եւ Պատմական Հայաստանի բուն հայկական այլ շրջաններն ու գաւառները պատմականօրէն աղուանական են: Մատնանշում են, որ Բունիաթովը իր «մտորումներով» բոլորովին էլ իւրօրինակ չէ, որ փաստօրէն նա կրկնում է Թուրք հայատեաց այնպիսի «պատմաբանների» զառանցանքները, ինչպիսի են Էսատ Ուրասը, Ֆ. Կիրզիօղլին եւ միւսները:

Կարդում ես այս բոլորը եւ չես կարող չբացագանչել. — Աստուած իմ, ինչո՞ւ է այսքան դժուար Հայ լինելը: Ո՞րն է մեր մեղքը, ի՞նչ վատութիւն ենք արել մարդկութեանը, ինչո՞ւ են դարեր շարունակ մեզ ճզմել, ոտքի տակ տուել: Ոչ Յուդա ենք տուել աշխարհին եւ ոչ էլ Հիտլեր կամ Ստալին: Եթէ կռուել ենք, ապա միայն մեր տունն ու ընտանիքը վայրենի հրոսակներից պաշտպանելու համար եւ կամ մեր սար ու քարի հետ է եղել մեր «կռիւը», եթէ բողոքել ենք, ապա «Նարեկ» է եղել մեր բողոքը: Գիտութիւն ենք տուել եւ արուեստ, եղբայրութիւն ենք քարոզել եւ մարդասիրութիւն տարածել ու ստացել ենք որպէս հատուցում ջարդ ու թալան, արիւն ու վիշտ: Խլել են մեր ձեռքից մեր հողն ու տունը, աւերել են մեր սուրբ տաճարներն ու դպրոցները եւ դեռ քիչ են համարում այս բոլորը եւ դեռ շարունակում են թունաւորել մեզ, մեր մշակոյթն ու պատմութիւնն իսկ ուզում են խլել մեր ձեռքից:

Երէկուայ Թուրք ենիչէրիների այսօրուայ ժառանգորդների վարչապետը առաջարկում է մոռանալ անցեալը, յայտարարում է, որ մեր մշակոյթը «ի վերջոյ դա Անատոլուի մշակոյթն է, որին միասնաբար մասնակցութիւն ենք բերել դարերէ ի վեր»:

Երէկուայ վաչկատուն թաթար – սելջուկների այսօրուայ ժառանգորդները իրենց գիտական են յորջորջում եւ սեւով սպիտակի վրայ գրում, թէ Հայաստան չի եղել, թէ նոյնիսկ Ղարաբաղի ու Զանգեզուրի Հայութիւնը ծագումով աղուան է, բռնի հայացուած Հայերի կողմից եւ այլն եւայլն...:

— Այո՛, բերել էք «մասնակցութիւն», պարոն վարչապետ, բայց ոչ թէ ստեղծելու, այլ աւերելու «մասնակցութիւն» եւ զբօսաշրջիկներ էք հրաւիրում այսօր աշխարհի տարբեր ծայրերից ցոյց տալու համար, թէ ի՛նչպէս էք մեր վանքերը գոմերի վերածել, թէ ի՛նչպէս էք ոչնչացնում մեր Անին ու Աղթամարը:

— Եւ դո՛ւք, պարոնայք Բունիաթովներ, ստիպում էք մեզ, որ յիշեցնենք ձեզ ձեր իսկ պատմութիւնը, որն իսկապէս դարձրել էք «խաղատիկնիկ», փորձելով դասել ձեզ հին արեւելքի քաղաքակիրթ ժողովուրդների դասին: Մի մոռացէք սակայն երբեք, որ այսօր պատմութիւն իսկ չէիք ունենայ, եթէ չլինէին հայ, արաբ կամ բիւզանդացի պատմիչները: Հիմա, երբ արդէն գրել, կարդալ էք սովորել (1979ին, երբ հաւանաբար հանդիսաւոր ձեւով նշելու լինէք ռուսական գրով ստեղծուած ձեր այբուբենի 40 տարին, յիշէք, որ Հայերն իրենցը ունէին ձեզնից ընդամէնը... 1534 տարի առաջ) եւ սկսել էք նոյնիսկ ուրիշների պատմութեամբ հետաքրքրուել, վատ չէր լինի դիմել պատմական աղբիւրներին համոզուելու համար, որ քրիստոնեայ Աղուանների պատմութիւնը բնաւ ձեր պատմութիւնը չէ, որ դուք ժառանգորդներն էք միջինասիական օղուզա – թուրքմենական քոչուոր ցեղերի, որոնք ԺԱ. դարից սկսած զավթել են Աղուանքը, խափանելով այդ ժողովրդի վերընթաց զարգացումը եւ ի վերջոյ ոչնչացնելով նրան: Եթէ կարդայիք, ապա Ե. դարի հայ պատմիչ Կորիւնը ձեզ կը տեղեկացնէր, որ Մեսրոպ Մաշտոցը աղուան Բենիամինի հետ մէկտեղ ստեղծել է եւ աղուանական գիրը եւ յոյս ունենանք, որ կը հասկանայիք, որ եթէ ներկայիս Ադրբեջանցիները լինէին Աղուանների ժառանգները, ապա կը մնար այդ այբուբենը մինչեւ հիմա, ինչպէս մնացել է Հայերինը եւ Վրացիներինը: Կ'ունենայիք դուք ձեր պատմիչները, այլ ոչ թէ կը փորձէիք իւրացնել Մովսէս Կաղանկատուացուն կամ Մխիթար Գօշին:

Զավթել էք հայկական հողերը, ճնշում էք ամէն կերպ տեղի հայ բնակչութիւնը եւ դեռ համարձակւում էք պատմական փաստերն աղաւաղե՞լ: «Սայլը չի ճռում, սայլուո՞րն է ճռում»: Մի՞թէ նոյնիսկ 20րդ դարը չկարողացաւ ձեզ քաղաքակրթել, մի՞թէ ձեր երակներում դեռ միջնադարեան բարբարոսների արիւնն է հոսում:

Վերջում ուզում ենք մի քանի խօսքով դիմել սփիւռքի հայ պատմաբաններին:

Հայրենի պատմաբանները իրենց հնարաւորութիւնների սահմաններում անհրաժեշտ ձեւով միշտ պատասխանում են Թուրք – ադրբեջանական յերիւրանքներին, բայց յայտնի է, որ սահմանափակ են այդ հնարաւորութիւնները: Բայց այդ, որպէս կանոն այդ պատասխանները տրւում են ռուսերէնով եւ տեղական մամուլում, ուստի եւ կարդում են դրանք շատ քչերը: Այլ են սփիւռքի հնարաւորութիւնները: Այստեղ պատմաբանները նախ կաշկանդուած չեն «եղբայրական» կապերով եւ ապա կարող են ազատ հանդէս գալ ցանկացած լեզուով եւ աշխարհի ցանկացած երկրում: Անհրաժեշտ է վերջապէս գիտակցել, որ Ղարաբաղ – Նախիջեւանի հարցը հայկական դատի անքակտելի մասն է կազմում, որ այն Ռուսների ներքին գործը չէ միայն եւ որ միջազգային կարծիքը կարող է վճռական ազդեցութիւն ունենալ Մոսկուայի վրայ:

Աւելին, ի տարբերութիւն Տաճկահայաստանի, ուր ներկայումս փաստօրէն Հայ չէ մնացել, այստեղ բնակչութիւնը հիմնականում հայ է եւ գտնւում է Ադրբեջանցիների մշտական ճնշման տակ: Պէտք է օգնել նրանց, պէտք է ոտքի հանել միջազգային կարծիքը, պէտք է գրել, գրել եւ գրել: Գրիչն է այսօր մեր միակ զէնքը եւ չի կարելի այն վայր դնել, եթէ չենք ուզում, որ հայկական հողերի այս վերջին պատառիկներն էլ իրենց վերջնական հանգրուանը գտնեն պանթուրքիզմի անյատակ երախում:

Հ. ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Փարիզ

(1) «Յառաջ», 13.997.98:
(2) «Ադր. ՍՍՀ Գ. Ա. Տեղեկագիր», 1977, թիւ 4, էջ 115-116:
(3) «Լրաբեր Հաս. Գիտ.», 1978, թիւ 5, էջ 95–104:

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի.— Յիշուած այս երկու յօդուածները, այսինքն Բունիաթովի եւ Հայաստանի մտաւորականներուն պատասխանը, ամբողջութեամբ պիտի տանք, առանձին, աւելի հիմնական եւ լրիւ գաղափար մը տալու համար մեր ընթերցողներուն:

«ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՊԷՏՔ Է ԲԱԶՈՒԿԻ ՈՒԺՈՎ ԱՌՆԵԼ»

ԽՄԲ.— Ակամայ յապաղումով, ստորեւ կուտանք գերմանական Տէր Շփիկըլի յօդուածը Հայերու մասին (տես «Յառաջ» Յուլիս 12): Թէեւ մասնաւոր նորութիւն մը չկայ, բայց կուտանք ամբողջութեամբ — եւ նոյնութեամբ — տրուած ըլլալով որ որքան գիտենք առաջին անգամն է որ գերմանական այս շաբաթաթերթը այս ձեւով կ'արտայայտուի Հայերու մասին: Ինչպէս մեր ընթերցողները պիտի նկատեն, չենք ճշդած բազմաթիւ սխալներ, ինչպէս կաթողիկոսական ընտրութեան ձեւը, Կլոտերեանի, Գազանի «Հայութիւնը» կամ աւելի ծիծաղելին՝ հայ կուսակցութիւններու քաղաքական ուղղութիւնը...: Յայտնի է որ թերթը բաւական «անտեղեակ» աղբիւրներ ունի...:

«Այլեւս գրելու վերջ կուտամ առաջին քայլը առնելու համար» ըսաւ հինգ տարիներ առաջ 77 տարեկան Հայ մը, նախ քան Ամերիկայի մէջ երկու Թուրք հիւպատոսներ մեռցնելը: Յետոյ աւելցուց. «Ստիպուած ենք պատերազմի այս նոր ձեւին հետեւելու»: Ասկէ ի վեր ոչ մէկ տարի անցաւ առանց հայկական մահափորձի մը, բայց այս բոլորը եղաւ յանուն ժողովուրդի մը, որ իր ամբողջ երեք հազար տարուան պատմութեան մէջ հազիւ հինգ հարիւր տարիներ ազատ ապրեցաւ: Առաջին աշխարհամարտին

Թուրքերը փորձեցին այս « անխնայ ցեղը » բնաջնջել, որուն հետեւանքով այսօր Հայերը կը գտնուին աշխարհի վաթսուն զանազան երկիրներուն մէջ: Թէհլիրեան անուն Հայը երկու շաբաթներ շարունակ հետապնդեց իր գոհը՝ Թուրք նախկին Ներքին Գործոց նախարար Թալաթը, որ Ալի Սահի պէյ ծածկանունով կ'ապրէր Պերլին, աքսորի մէջ: Ճիշդ տասնըհինգերորդ օրը առտուան պտոյտի մը ընթացքին Թէհլիրեան մեռցուց Թալաթը: Այս դէպքը պատահեցաւ 1921 Մարտ 15ին:

« Այս մեռցուցի այս Թուրքը եւ բացարձակապէս խղճահարութիւն ալ չունիմ եւ ինքզինքս մարդասպան ալ չեմ համարեր, որովհետեւ իմ ժողովուրդս ալ կ'ընդունի թէ մարդու կերպարանքով հրէշ մըն է որ հեռացուեցաւ այս աշխարհէն » ըսաւ Թէհլիրեան Պերլինի դատարանին առջեւ ու ազատ արձակուեցաւ նկատի առնելով որ ամբողջ ընտանիքին մէջ միայն ինքն է որ կը վերապրէր ահաւոր ջարդերէն:

Իսկապէս ալ Թալաթ եւ Պատերազմի նախարար Էնվեր փաշա ամբողջ աշխարհի կողմէ կ'ընդունուէին որպէս ամէնէն սարսափելի եւ վախազդու երկու դէմքեր, որոնք ապրած են Հիթլերէն առաջ. առաջին աշխարհամարտին Թրքական հողամասին վրայ ապրող եւ ժողովուրդին եւրեք հինգերորդը կազմող մէկուկէս միլիոն Հայեր բնաջնջուեցան ազգամոլ Երիտասարդ Թուրքերու կողմէ:

Այսօր Խորհ. Հայաստանի մէջ կան 2,9, սովետական միւս միութիւններուն մէջ 600.000 եւ ամբողջ աշխարհի մէջ ցիրուցան 1,8 միլիոն վերապրող Հայեր, որոնք երբեք նպատակ չունին Հայոց տարագրութիւնը մոռնալու: 1978 Յունիս 3ին « Հայերու ցեղասպանութեան դէմ արդարութեան զօրագունդ » անուն խմբակը Մատրիտի Թրքական դեսպանին դէմ կատարուած մահափորձի պատասխանատուութիւնը ստանձնեց: Դեսպանին կինը Նէճլա Գիւնէռալփ, եղբայրը՝ Օւլոյի նախկին դեսպան Պալճըօղլու եւ սպանացի վարորդը՝ Անթոնիօ Թոռէս մեռան: Դրդ մահափորձն է այս որ կը կատարուի 1973էն վեր եւ Հայերը իրենց ազատ կամքով տէր կ'ըլլան անոնց:

« Աշխարհի բոլոր Հայերը ստիպուած են պատերազմի այս նոր ձեւին դիմելու: Այլեւս գրելուն վերջ կ'ուտամ առաջին քայլը առնելու համար »: Այսպէս գրեց հինգ տարիներ առաջ 77 տարեկան կալուածատէր եւ գրագէտ Գ. Եանըգեան, որ միակ վերապրողն էր իր 25 հոգինոց ընտանիքին մէջ, նախ քան Քալիֆորնիոյ Սանթա – Պարպարա ծովահայեաց ճաշարանի մը մէջ Թուրք հիւպատոսը Պայտար եւ փոխանորդը՝ Տէմիր սպաննելը:

Եանըգեանի կոչէն ասդին, որ ամերիկահայ գրագէտ Ուիլեըմ Սարոյեանի հօրեղբայր Արամ Սարոյեանի կողմէ անգլերէն թարգմանուեցաւ, մահափորձերու շղթան երկարեցաւ մինչեւ Մատրիտ: Սպաննուեցան հետեւեալները.

— 1975 Նոյ. 22ին Թուրք դեսպան Թունալըկիլ Վիէննայի մէջ:

— Երկու օր վերջ Թուրք դեսպան Իսմայիլ Էրէզ Փարիզի մէջ:

— 1977 Փետր. 16ին Պէյրութի Թուրք դեսպանատան առաջին քարտուղար Օքթայ Ճիրիթ:

— 1977 Յունիս 9ին Վատիկանի Թուրք դեսպան Թահա Ճարըմ:

Ահաբեկիչները իրենք զիրենք կոչեցին մերթ ազգարնաջնջման վրիժառուներ, մերթ արդարութեան համար պայքարողներ, բայց եւ միշտ պահանջեցին ինքնավարութիւն եւ ազատութիւն իրենց ժողովուրդին համար, որ ինչպէս յոյն լրագիր « Թանէա » ալ ցաւով կը նշէ, իր ամբողջ երեք հազար տարուան պատմութեան մէջ հազիւ հինգ հարիւր տարիներ կրցաւ ազատ ապրիլ:

Իրենց պատմութեան ընթացքին միշտ կռուախնձոր եղան Հայերը, որոնք Ք. Ա. Դրդ դարուն հաստատուեցան Թուրքիոյ, Պարսկաստանի եւ Ռուսիոյ սահմաններուն միջեւ գտնուող լեռնաշխարհին մէջ: Սկեւռացիները, Մէտացիները, Պարսիկները, Սելեւկեանները, Հռոմայեցիները, Բարթերը, Սասանեանները, Արաբները, Բիւզանդացիները, Թուրքերը եւ Ռուսերը շատ քիչ անգամներ Հայերուն ազատութիւն տուին:

Հայերը, որոնք կը հաւատան թէ իրենք Նոյ նահապետին յաջորդներն են, եւ որուն նաւը իրենց Արարատին վրայ նստած է, Հայ Առաքելական Եկեղեցիին կը պարտին իրենց լեզուական եւ էթնիկ միութիւնը: 301 թուին հիմնուած առաջին քրիստոնէական ազգային եկեղեցիներէն մէկը եղող Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր պետը՝ Կաթողիկոսը դեռ մինչեւ այսօր կը նկատուի ազգային միութեան խորհրդանիշը: Այժմու Կաթողիկոս Վազգէն Ա. իր եկեղեցւոյ հոգեւոր պետերու պատկառելի շարքին մէջ 130րդ տեղը կը գրաւէ: Ան կը ղեկավարէ եկեղեցին Էջմիածնի մէջ, որ կը գտնուի Խորհ. Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի մօտ: Ինչպէս Հռոմէական Պապը, նոյնպէս ալ Հայոց Կաթողիկոսը կ'ընտրուի աշխարհի բոլոր իր հոգեւորականներուն կողմէ: Հայերը միայն Երեւանի ձայնասփիւռին պատմութիւններով չէ որ կը ճանչցուին որպէս խելացի եւ տրամաբանող ժողովուրդ: Արեւելեան Հռոմայեցիներու զօրագլուխ Ներսէս Հայու զաւակ մըն էր, որ 552 թուին Իտալիոյ մէջ Արեւելեան Գոթքերուն յաղթեց: Դարձեալ զօրավար Լորիս Մելիքոֆ Հայ մըն էր, որ խորհրդային բանակի մը գլուխ 1877ին Կովկասի մէջ Թուրքերը պարտութեան մատնեց եւ ցար Ալեքսանդր երկրորդի Ներքին Գործոց նախարարը եղաւ: Այս հայկական աւանդութիւնը շարունակուեցաւ Կիւտէրեանով որ եղած էր գերմանական բանակի զրահի զօրավար:

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մէջ Հայերը միշտ արժէք ունեցան եւ վայելեցին փառք եւ պատիւ քաղաքական գետնի վրայ, արուեստի, գիտութեան, վաճառականութեան եւ բեմական մարզերուն մէջ: Հայեր են կամ էին Անաստաս Միկոյեան, եւ ՄիԿ օդանաւերու ճարտարագէտ Արտէմ Միկոյեան, երգահան Արամ Խաչատրեան, ճատրակի նախկին ախոյեան Պետրոսեան:

Հայեր էին կամ են « Պարոն 5 առ հարիւր » քարիւղի միլիառատէր Կիւլպէնկեան, գրագէտ Սարոյեան, Ռումանահայ ծերագէտ Աննա Ասլան, օփերայի եւ բեմի երգչուհի Քէթի Պէրպէրեան, բեմադիր Էլիա Գազան եւ Շառլ Ազնաւուր:

Հայերը, Յոյները, Քիւրտերը, Հրեաները, առաջին աշխարհամարտէն առաջ օսմանեան կայսրութեան մէջ որպէս փոքրամասնութիւններ ունեցան կարգ մը ինքնավարութեան իրաւունքներ: Հայերը Արեւելեան եւ Հարաւ – արեւելեան Թուրքիոյ մէջ Վանի, Կարսի եւ Էրզրումի դաշտերուն վրայ տիրացան տնտեսական կեանքին որպէս հողագործ, անասնաբոյծ, վաճառական, արհեստաւոր, տեղւոյն բնակչութեան կէսէն աւելի կազմելով: Հոն օսմանեան պիւրոքրաթներու եւ զօրավարներու պզտիկ դասակարգին գոյութիւնը անբնական երեւոյթ մըն էր:

«ՏԷՐ ՇՓԻԿԸԼ»

(Մնացեալը յաջորդով)

FESTIVAL
D'AIX-EN-PROVENCE

DON PASQUALE : Une Réussite Totale

—o—

En composant « Don Pasquale », Donizetti laissait à la scène une des dernières œuvres issues de cet opera buffa italien du XVIIIe siècle que Cimarosa et Rossini, entre autres, ont enrichi de partitions inaltérables d'humour et de vitalité.

Composé à la fin de sa vie, « Don Pasquale » reste un chef-d'œuvre par sa qualité musicale, par la richesse de l'expression vocale alliant à une virtuosité que requière ce genre d'ouvrage un italianisme des plus heureux.

La représentation aixoise est une réussite totale.

Le metteur en scène, Jean-Louis THAMIN, fait évoluer les personnages sous un chapiteau, véritable théâtre forain — et la place des Quatre-Dauphins s'y prête tout à fait — où s'affrontent les protagonistes de la Commedia del Arte. La présence du mime jouant le rôle du singe, admirablement rendu par Michel Armin, souligne avec autant de discrétion que de précision les moindres réactions des personnages.

Les décors et les costumes de Dominique Borg sont un enchantement pour l'œil.

La distribution, homogène et brillante, donne toutefois à Gabriel Bacquier l'occasion de marquer le rôle de Don Pasquale d'une présence inoubliable. De ce vieillard bouffon, sorte de Bartolo maladroit et ridicule, il traduit les nuances les plus subtiles, de la plainte amère à la colère obstinée en passant par la séduction pitoyable. Par son jeu de scène, par son abattage, Gabriel Bacquier perpétue ce que l'on sait depuis toujours : qu'il est l'artiste lyrique le plus complet qui soit.

A ses côtés, Timothy Nolen en Docteur Malatesta, d'abord un peu timide, a imposé par la suite son timbre ample et chaud.

N'étaient des défaillances de justesse, la voix de Michel Rosness séduit par la qualité du phrasé et l'authenticité du style.

Faye Robinson, devenue une habituée du Festival d'Aix, se révèle chaque année davantage comme une cantatrice de premier plan. Aïgu clair et cristallin, technique irréprochable, musicalité sans faille, tout laisse augurer pour elle d'une carrière tout à fait flatteuse.

Le Nouvel Orchestre Philharmonique et les Chœurs Elisabeth Brasseur ont répondu avec brio à la baguette prestigieuse de Gianfranco Rivoli.

EDOUARD EXERJEAN

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

« ԼՈՌԻ » ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԸ

« Լոռի » հանգստեան տունը կը գտնուի զառիվար անտառներու մէջ: Սփիւռքահայ մամուլը ծանօթ տարածութիւնն է այդ, ուր ժամանակ մը պղինձի հանքը օգտագործող Ֆրանսացիները փոքր տուներ կառուցանած են: 1957էն ի վեր մանկական առողջարանը դարձած է հանգստեան տուն: Պատկան մարմինները 1968ին եւ 1972ին բազմայարկ երկու շէնքեր կառուցանել տուած են ամէն յարմարութիւններով եւ լեռներէն պաղ ջուր բերած: Խորհ. Միութեան զանազան կողմերէն հոն հանգստանալու կ'երթան տարեկան չորս հազարէ աւելի բանուորներ, կոլտնտեսականներ, մտաւորականներ: Հոն կայ ճաշարան մը, որ կրնայ սպասարկել 500 հոգիի, սրճարան, լուացքի տեղ, երեք հեռատեսիլ, 3000 գիրքով գրադարան, մարզանքի եւ պարի վայրեր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՀՈՏ ԵՄ ԱՌՆՈՒՄ...

5.

Կովերի մի նախրի մօտով անցնելիս, Գուրբան Ալին մի սպիտակ ջրի նկատեց ու կանգ առաւ: Ջորին ծանօթ էր նրան: Մօտեցաւ, չորս կողմից նայեց բարձրոտ, բաշը չէկ ջորուն ու սուլեց շուկայով մէկ: Դա Խորէն աղայի ջորին էր՝ սպիտակ, բաշը ոսկեգոյն, պոչը մի քիչ կախ: Երբ հանդից տուն էին բերում, սմբակով խըփում էր բակի սալերին ու քըքջում ուրախ: Ինքն էր նրան տանում ջուր տալու Ջրաղացի առուից:

Մի Թուրք բռնեց ջորու սանձը եւ սղալով նրա մռութը, գոչեց.

— Համադանի ցեղի ջորի առնողնե՞ր, մօտ եկէք:

Գուրբան Ալին ատամները սեղմեց: Անշուշտ, հէնց այս բարձրահասակ, կախ ընկած բեխերով Թուրքն է սպանել Խորէն աղայի մշակին, յափշտակել ջորին: Նա կարողացաւ գտնել իր կորած ձայնը.

— Ջորին քո՞նն է, բարի մուսուլման:

— Իմն է, ոստիկան աղա, հպարտացաւ Թուրքը: Արդար աւարս է: Սրա տէրերին ուղարկեցի այն աշխարհը: Թէ արդար մուսուլման ես, դու էլ նման աւար ունեցիր:

Գուրբան Ալին հանեց ատրճանակն ու կրակեց նրա փորին: Թուրքը չոքեց, ընկաւ ջորու ոտքերի տակ: Մօտակայքում իրար խառնուեցին, զարմացան:

— Ինչո՞ւ մարդուն սպանեցիր, օնբաշի աղա:

— Մարդ չէր, ատրճանակը տեղը դրեց Գուրբան Ալին: Չէ՞ք տեսնում, որ գեավուր է, իրեն մահմեդականի տեղ դրած: Սա հայհոյեց մեր դինը (հաւատք):

Նա բռնեց սպանուածի ոտքից ու քարշ տալով՝ գցեց ծանր ծփացող Եփրատը:

Երբ բաւական հեռացել էր տօնավաճառից, ետ նայեց: Ջորին գլուխը թափահարում էր, ոտքերը թփթփացնում: Բոռերի երամը հանգիստ չէր տալիս նըրան: Գուրբան Ալին պարզորոշ մտաբերեց իրենց տունը, հարազատներին, եւ փափկեց, դարձաւ անօգնական երեխայ: Նա փլուեց մի աւերակ տան շէմքի ու լաց եղաւ: Աւերակից ճռիկ էր ծղրտում:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ...

Վեր կացաւ՝ այդ ձայնից վախեցած, անցաւ Սուրբ Նշան թաղով: Այնտեղ այլեւս Հայ չկար: Հայերի տներում բնակւում էին չէթէ դարձած Թուրք գողեր, աւազակներ: Երբեք տուն չշինած, տան մէջ չապրած այդ կեղտակուրները կրակ էին անում սենեակներում, մոմած մանրայատակի վրայ, ջարդում վիէննական աթոռներն ու վառում: Ղազանչի Միսաք աղայի ապարանքը դարձրել էին ռազմաճակատից բերած վիրաւորների հիւանդանոց: Նրա պատերի տակ կըկըղանքի կոյտեր էին գարշահոտում: Օրիորդաց վարժարանը զօրանոց էր՝ վարդանոցում ձիեր կապած: Սուրբ Նշան եկեղեցին կողոպտուած, ապականուած էր: Կողոպտուած էր նաեւ Հայոց գերեզմանատունը: Գարնանը Ջաղը Խալիս Ուլու Իսլամը լուր էր տարածել, թէ Ջերքէզ Շէհերեղզին բէյը փորել է Ղազանչի Միսաք աղայի հօր դամբարանն ու այնտեղից երեք կճուճ ոսկի հանել: Լսելով դա, Թուրքերը՝ տղամարդ ու կին, նոյնիսկ երեխաներ սկսել էին փորել Հայերի գերեզմանները՝ գանձ որոնելու մոլուցքով: Այդպէս քանդել, պղծել էին նոյնիսկ ինը հարիւր տարուայ դամբարանները, թէեւ ոչ ոք գանձ չէր գտել նրանց մէջ: Ջերքէզ Շեհերեղզին բէյը քրքջացել էր հաճոյքից:

— Ախմախ անասուններ:

Հնարամիտ Ուլու Իսլամը սակայն, հասել էր իր նպատակին: Հայոց գերեզմանատան հետքն անգամ չի մնացել: Նրա շիրմաքարերը թափել են գետը, փոսերում փարթամացել է աներես եղինջը:

ՄԱՌԱԽՈՒՂ ՋԵԱՆ ՎՐԱՅ

1.

Ներսէհ Ջավուշ վճռեց գնալ Ջեւկէտ: Խորէն աղան անհանգստացաւ:

— Վիզդ կախաղանի է ձգտո՞ւմ, զօրապետ: Ի՞նչ ունես Թուրքերով լցուած այդ որջում:

Սակայն Ներսէհը մնաց իր վճռի տէրը: Աղամնու ծամերն ամէն տեղ փաթաթւում էին նրա վզին, խեղդում: Մանաւանդ, սիրտը կրակ էր ընկնում, երբ յիշում էր նրա աչքերը: Այդ աչքերը հիմա իրեն աղերսանքով են նայում: Ինչ կերպ էլ լինի, պէտք է գնալ Ջեւկէտ:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(114 – Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արխատադչեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որ մասնակից եղան իրենց խոր վշտին, ծաղկեպսակով, անձամբ, հեռագիրով թէ նամակով

ԽԱՉԻԿ ԱՐԽԱՏԱԴՉԵԱՆԻ

ցանկալիծ մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Յունիս 19ին իր տղուն բնակարանը՝ Ռոման (Տռոմ):

Նաեւ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան այս Կիրակի, Յուլիս 30ին Վալանսի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին:

Այս տխուր առթիւ ընտանիքը 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աւետիս Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան եւ զաւակները, Օր. Փաթրիսիա, Ալէն եւ Քլարա Արծրունի եւ բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի, Յուլիս 30, Մարսէյլի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցին (Փրատօ) իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պր. Կարապետ Պալիկեան (Մոնթոն) կը նուիրէ 300 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Նիսի եկեղեցւոյ իր բարեկամ Պետրոս Պետիկեանի ցաւալի մահուան առթիւ:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

Տիկին Արուսեակ Գարակէօզեան 150 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի, փոխան ծաղկեպսակի, սիրելի Պետրոս Պետիկեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Պարէտ Բամպուքճեան կը նուիրեն 100 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օղափ. կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, Սեդրակ Քարեանի մահուան առիթով:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տէր եւ Տիկին .Թորոսեան 100 Ֆր.: Սրբուհի Սէխեանի յիշատակին՝ Սերոբ Գինոսեան 20: Ն. Թորոսեանի յիշատակին՝ Միսաք Աւտոյեան 50: Ա. Տէմիրճեանի յիշատակին՝ Տէմիրճեան 50: Վ. Մառանեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Արամ Տէրտէրեան 50, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Գիրոզեան 100: Մամուզեանի յիշատակին՝ Ս. Ելքովանեան 100, Վարուժան Անտոնեան 20: Ա. Արզումանեանի յիշատակին՝ Արզումանեան ընտ. 50: Ն. Պալեանի յիշատակին՝ Պլ. Օտտոյի Կապ. Խաչ 50, Պալեան եւ Օհանեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկ. Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկ. Յովսէփ Յովսէփեան 100ական: Տիգրան Յուսիկեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Յուսիկեան 50, Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 20, Տէր եւ Տիկ. Տէրտէրեան 30 Ֆր.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԷՈՐԳ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ընտրուածներու գեղատիպ հատոր, ճկարազարդեց ՇԱՐԹ:

Յառաջաբան՝

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Գին՝ 100 Ֆր.

թղթատարի ծախքով՝ 115 Ֆ.

Դիմել.—

ԳՐԱՏՈՒՆ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

51, Rue Mr le Prince — 75006 Paris

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Պետրոս Պետիկեանի կսկծալի մահուան առթիւ, իր ընկերները՝ Լորիս Բարան-եան, Խաչիկ Գալուստեան, Ժիրայր Դատաւորեան, Պետրոս եւ Յովիկ Եղիազարեան, Մկրտիչ Թահմազեան, Տոքթ. Բարսեղ Խրիմեան, Վահէ Մանուկեան, Պերճ Մալեան, Եդուարդ Մալեան, Ժիրայր Միրիճեան, Արփիկ Միսաքեան, Զօհրապ Մուրատեան, Ժիրայր Մուրատեան, Նուպար Նիկողոսեան, Ստեփան Տէր-Ստեփանեան, Վազգէն Սէրէնկիւլեան, Ներսէս Տակառեան, Վարդգէս Տակառեան, Ալէն Փափազեան, Գրիգոր Փափազեան 2000 Ֆր. կը նուիրեն Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին (Կեդր. Վարչութիւն):

Ստանալ «Յառաջ»էն:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5–6 օր առաջ, տալով անպայման երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ:

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը:

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով:

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱՒՈՐ: Հեռաձայնով չընդունուիր:

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Collège Samuel Moorat

Les inscriptions pour l'année scolaire 1978-1979 sont ouvertes.

Les parents désirant inscrire leurs enfants — internes ou externes — et s'informer des nouvelles possibilités que leur offre ce collège d'études secondaires sont priés de se mettre en rapport avec la Direction.

A partir de la Rentrée et dans un but de remplir au mieux sa mission éducative, le collège acceptera — pour l'externat seulement — des filles de la classe de 6ème au baccalauréat.

Sections A, B, C, D

Collège Arménien Samuel Moorat
26, Rue Troyon — 92310 SEVRES
Tél. : 027-68-28

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14 Rue St. Bazile

ՓԱԿ Է

ՕԳՈՍՏՈՍ 1-ԷՆ 31

VOYAGE en ARMENIE

organisé
par le Comité des jeunes de l'UGAB
du 2 au 14 Septembre

Programme intéressant — visite de sites historiques en Arménie et en Georgie

logement hôtel de première classe

Participation : 3.150 F.
(tous frais compris)

Renseignements et inscription jusqu'au 31 Juillet 1978 : UGAB, 118 rue de Courcelles, Paris 17ème

Tél. : 924-86-71 et 227-12-26

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE
Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes
74500 CHAMPANGES
Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150
Plus de 14 jours : 45 F. par jour
de 7 à 14 jours : 50 F. par jour
Moins de 7 jours : 55 F. par jour
Prix du voyage en sus
Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89
Après 20 h. Tél. : 029-04-93
Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile
Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

RESTAURANT EREVAN

ՀԱՅԱՍՏՈՒՆ
ԵՐԵՒԱՆ

26, RUE BERGÈRE • PARIS 9e Tél. 770 85 81

Հայկական մաքուր խոհանոց — Հայկական ջերմ մթնոլորտ
Մատչելի գիներ

Չորեքշաբթի իրիկուն՝ ճիթապուր — մանթը

Հինգշաբթի իրիկուն՝ պատուէրին վրայ լահմաճուն ու չի-քէօֆթէ

Ուրբաթ իրիկուն՝ Սու-պէօրէկ

Եւ ամէն Կիրակի առտու, պատուէրի վրայ՝ խաշ:

ՓԱԿ Է ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

Imprimé sur les presses du Journal «Har atch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
27
JEUDI
27 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.171
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — N° 14.171

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԱՐԹԸՐ ՈՒՐԱԽ Է

ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԷՄ ԶԻՆԱՐԳԵԼԸ ՎԵՐՑՈՒՑ

—o—

Միացեալ Նահանգներու նախագահը կարեւոր յաղթանակ մը տարաւ քանի Ծերակոյտը, տարիներու քաշքշուքներէ ետք, քուէարկեց Թուրքիոյ դէմ զինարգելի վերցումը 42ի դէմ 57 ձայնով:

Երկու ամիս առաջ երկու ժողովներու (Ծերակոյտ եւ Ներկայացուցիչներու ժողով) արտաքին յանձնախումբերը տարակարծիք կը մնային տակաւին քանի միայն Ներկայացուցիչներն էին, որ մէկ ձայնի առաւելութեամբ համաձայնած էին բայց ծերակուտականները կրկին դէմ մնացած էին: Կացութիւնը «փրկողն» եղած է ծերակուտական Պըրտ, դեմոկրատ, որ դիրք փոխած է — ցարդ զինարգելի կողմնակից էր — բարեփոխեալ բանաձեւ մը ներկայացնելով, վաւերացուած Սպիտակ Տան կողմէ եւ որ իրարու կը կապէր զինարգելին ջնջումը եւ Կիպրոսի կացութեան բարելաւումը (ըստ երեւոյթին Ամերիկացիները «բարելաւում» մը տեսած են...): Ուրեմն Միացեալ Նահանգները, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով նաեւ Ատլանտեան Ուխտին այլեւս կրնան դրամ ու զէնք տալ իրենց Յրդմեծ «յաճախորդին» (Իսրայէլէն եւ Հարաւային Քորէայէն ետք):

Ծերակուտական Զըրչ ալ յայտարարած է թէ «վերջին նշանները ցոյց կուտան աւելի ճկունութիւն Թրքական կողմը Կիպրոսի մասին բանակցելու համար»:

Հաւանաբար անհրաժեշտ է Ամերիկացի ըլլալ նման բաներ տեսնելու համար...

×

Կիպրոսի մասին երկար յօդուած մը լոյս ընծայած է Զորեքշաբթիի (Յուլիս 26) Լիպերասիոնը, նկարներով, վկայութիւններով եւ բաւական ալ խօսուն փաստերով, Թրքական «ճկունութեան նոր նշաններուն մասին»: Նոյն թիւին մէջ (էջ 7) Ա. Թորանեան շահեկան գրութիւն մը ստորագրած է. «Կիպրոս, մոռցուածը» եւ առիթը օգտագործած յիշելու համար նաեւ Հայերու ցեղասպանութիւնը: Այս առթիւ սակայն, փակագիծի մէջ, անհրաժեշտ կը նկատենք կէտ մը շեշտել: 63 տարի է կը կրկնենք թէ մէկուկէս միլիոն զոհ տուած ենք 1915ին, այս թիւը որեւէ իմաստ չունի եթէ միաժամանակ չյորուի Թուրքիոյ հայ բնակչութեան լրիւ թիւը, որպէսզի պարզ ըլլայ որ այդ մէկուկէս միլիոնը կը ներկայացնէր ժողովուրդի մը երկու երրորդը:

Ա. Թորանեանի յօդուածը քաղաքական հետեւքերական վերլուծում մըն է, ուր ան որեւէ «նուէր չըներ» աշխարհակալ որեւէ Պետութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ «երկինքի ուղեւարները» որոնք ընդհանուր պատասխանատուութիւնն ունին բոլոր օդանաւներու էջքերու կամ օդ բարձրանալու արտօնութեանց, գործադուլ կը ձեռնարկեն Ուրբաթ, բայց որովհետեւ գործադուլի իրաւունք չունին, «փութկոտութեան գործադուլ» մը կ'ընեն ինչ որ զգալի յապաղումներու դուռ պիտի բանայ: Այս գործադուլին նպատակներէն մէկն է՝ գործադուլի իրաւունք ունենալ, ապա նաեւ աշխատավարձքի յաւելում, աշխատանքի լաւագոյն պայմաններ եւն., եւն.: Շաբաթավերջին ճամբորդողները նախապէս պէտք է ճշդեն իրենց օդանաւերու ժամերը:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ երկու գիտուններ մեծ յաջողութիւն մը ձեռք ձգած են: Արդարեւ Չորեքշաբթի օր, լոյս աշխարհ եկած է ողջ — առողջ «փորձանօթ - նորածին» մը: Այլ խօսքով, մայրը ամուլ ըլլալով (փողը փակ ըլլալով սերմը չանցնիր մինչեւ ձուարան) բժիշկները մօրմէն ձուիկ առած էին եւ փորձանօթի մը մէջ դրած սերմին հետ որպէսզի հոն սկսի բեղնաւորումը, ապա կրկին տեղաւորած մօրը արգանդը, ուր շարունակուած է յղութիւնը եւ բնականոն ձեւով ծնած է երկու քիլօ 700 կշռող աղջնակ մը: Կարեւոր գիւտ մըն է բայց նաեւ վտանգաւոր քանի կրնայ թոյլ տալ բժիշկներու կամ գիտուններու որ «սխալներ» գործեն եւ այլ սերմեր եւ այլ ձուիկներ իրարու միացնեն առանց բուն ծնողքներուն գիտակցութեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ արեւելեան գօտին կրկին սուրիական ռմբակոծութեանց թիրախ եղած է Երեքշաբթի օր: 28 մեռեալ կայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Ֆրանսական դեսպանատունը ապաստանած Հայուն պատճառով, դեսպանատունը խիստ հսկողութեան տակ առնուած է: Մարդը որուն համար երբեմն 30, երբեմն 40 տարեկան կ'ըսեն, պատը ցատքելով մտած է ներս Յուլիս 2ին, ֆրանսերէն ալ չի գիտեր եղեր: Ամուսնացած է եւ երկու զաւակ ունի: Կ'ուտէ եւ կը խմէ եւ Ֆրանսացիք լուծում մը կը փնտռեն իրեն համար, համաձայնութեամբ խորհրդային իշխանութեանց:

ԱՆԱՏՈԼԻ ՖԻԼԱՏՈՎ, որուն դէմ տրըուած մահավճիռը շուքի մէջ մնաց Շթշարանսկիի եւ Կէնզպուրկի դատապարտութեանց օրերուն, 1974էն ի վեր ամերիկեան Սէ. Ի. Ա.ի համար կ'աշխատի եղեր, ըստ «Նիուզուիք»ի:

ՊՐԸԹՈՆՆԵՐՈՒ դէմ տրուած վճիռները համեմատաբար բարեացակամ եղան, քանի ութ ինքնավարապաշտներէն մէկը ութ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, ուրիշ մը՝ եօթնի, ապա՝ 6ի, 5ի, 4ի եւ նաեւ յետաձգումով:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ արկած մը պատահած է առջի օր Փարիզի Սէն-Լազար – Մանթ գիծին վրայ, ուր արուարձանի պարապ կառախումբ մը եւ Լը Հավր – Փարի ճեպընթացը բախում ունեցած են: Ուղեւորը ծանրօրէն վիրաւորուած մեռած է եւ երկու հոգի թեթեւօրէն վիրաւորուած:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 17-18)

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԱՂԲԻՒՐ ՄԸ ՕՇԱԿԱՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՄԱՍԻՆ

Օշականի ճակատամարտը 1826–1828 թուականներու ռուս – պարսկական պատերազմի պատմութեան փայլուն էջերէն մէկն է: Այդ պատերազմի ընթացքին է, որ Արեւելեան Հայաստանը ազատագրըուած է խաներու լուծէն եւ կցուած Ռուսիոյ: 1927 Օգոստ. 17ին Օշական գիւղին մօտ արիւնահեղ ճակատամարտ մը տեղի ունեցաւ պարսիկ գահաժառանգ Աբաս Միրզայի զօրքերու եւ Կրասովսկիի հրամանատարութեան տակ գտնուող ռուսական ջոկատի միջեւ, որ օգնութեան կը փութար Պարսիկներու կողմէ պաշարուած Էջմիածնի վանքին: Պարսիկ բանակը բաղկացած էր մօտ երեսուն հազար հոգիէ, իսկ ռուսական ջոկատը՝ երեք հազար: Ռուս ռազմիկները, որոնց շարքին կային հայ եւ վրացի կամաւորներ, անհաւասար կռիւի ընթացքին ետ մղած են թշնամիի գրոհները, ճեղքած պաշարման օղակը, հասած Էջմիածին եւ վանքը փըրկած կողոպուտէ եւ քանդումէ: Օշականի ճակատամարտը արժանաւոր գտած է յատկապէս Հայոց մէջ: Դէպքէն քանի մը ամիս ետք իսկ որոշուած եւ 1834ին յուշարձան բարձրացուած է Օշականի նահատակ հերոսներու յիշատակին: Յուշարձանը մինչեւ այսօր կանգուն է:

«Պատմա – բանասիրական հանդէս»ի նոր լոյս տեսած՝ 1978 Ա. թիւին մէջ, Ակադ. Մկրտիչ Ներսիսեան հրատարակած է Օշականի ճակատամարտի վերաբերեալ թանկագին աղբիւր մը՝ «Մանրամասն ռազմագեկոյց Օշականի ճակատամարտի մասին», որուն հեղինակը, ըստ հայ ակադեմականի, զօրավար Կրասովսկին է: Այդ «Ռազմագեկոյց»ի մէջ վերլուծուած են ճակատամարտին նախընթաց ռազմական դէպքերը, ռուսական զօրքերու Ապարանէն Էջմիածին կատարած յարձակման պատճառները, ճակատամարտին ամբողջ ընթացքը, նշուած են կռիւին մասնակցած բոլոր զօրամասերը, նահատակներէն շատերու անունները: Ձեռագիրը ստորագրութիւն չունի եւ հեղինակը չէ նշուած: Սակայն փաստաթուղթի գրուածքը եւ այլ փաստեր կը հաստատեն, որ «Մանրամասն ռազմագեկոյց»ի հեղինակը Կրասովսկին է: Նշուած չէ նաեւ գրութեան թուականը, բայց կ'ենթադրուի, որ ան կազմուած է 1827ի վերջաւորութեան կամ յաջորդ տարուան սկիզբը: Նման ենթադրութեան համար հիմք կը ծառայեն 1827 Դեկտ. 25ին Կրասովսկիի գրած հետեւեալ տողերը. «Միապետ կայսրը բարեհաճած է ցանկութիւն յայտնել ունենալու Օշականի Օգոստոս 17ի ճակատամարտի մանրամասն նկարագրութիւնը եւ որ իւրաքանչիւր հերոսի սխրագործութիւնները նըկարագրուին յատկապէս: Նորին Մեծութիւնը նաեւ տեղեկութիւններ կը պահանջէ Պարսիկներու դէմ ուղղուած այս արշաւանքի ընթացքին մղուած ճակատամարտներու մէջ սպաննուած եւ ծանր վիրաւորուած բոլոր աստիճանաւորներու ընտանիքներու մասին»: Պէտք է ենթադրել, որ կայսեր այդ փափաքին ընդառաջելով է, որ կազմուած է «Մանրամասն ռազմագեկոյցը», զոր հրապարակած է Ակադ. Մկրտիչ Ներսիսեան Խորհրդային Միութեան Կեդր. պետական ռազմա – պատմական դիւաններու մէջ պահպանուող ձեռագիր պատճէնի հիման վրայ:

×

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ԷՍՏՈՆԵՐԷՆ

Էստոնիոյ «Էյեստի Ռաամատ» հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Հայկական պատմուածքներ» հաւաքածոն, ուր տեղ գտած են հայ դասական գրողներու եւ արդի հեղինակներու գործերը: Խ. Կալզարու էստոներէնի թարգմանած է Դ. Դեմիրճեանի, Ստ. Զօրեանի, Վ. Պետրոսեանի, Պ. Զէյթունցեանի արձակ գըրուածքները: Նոյն հրատարակչականը լոյս ընծայած է նաեւ «Այս կարմիր արեւի տակ» խորագրով հաւաքածոն, ուր տեղ գտած են Ռ. Դաւոյեանի, Ռ. Արամեանի եւ այլ երիտասարդ գրողներու գործերը: Հատորը կ'ընդգրկէ նաեւ Մինաս Աւետիսեանի եւ Յակոբ Յակոբեանի նկարները:

×

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԻՆՔՆԱՇԽԱՏ ԳԻԾ ԱՐԾՈՒԱՆԻՍՏ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ

Մարտունիի շրջանի Արծուանիստ գիւղը ունեցած է ինքնաշխատ հեռաձայնի գիծ, որով այսուհետեւ կարելի կ'ըլլայ ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ խորհըրդային տարբեր քաղաքներու հետ հեռաձայնային կապ ունենալ: Մինչեւ տարեվերջ ինքնաշխատ կը դառնան նաեւ 16 գիւղերու հեռաձայնի կապերը:

×

ՄՐՑԱՆԱԿ՝ «ՔԱՐԷ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ» ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻՆ

Խորհ. Միութեան Պետական Շինարարութեան, Ճարտարապետներու Միութեան եւ Շարժարուեստագէտներու Միութեան կազմակերպած ճարտարապետական շարժանկարներու Գ. Համամիութենական մրցաշարքին, որ տեղի ունեցած է Մոսկուա, ներկայացուած են 70 փաստանկար ժապաւէններ: Մրցանակներու արժանացած շարժանկարներու շարքին կը գտնուի «Քարէ տարեգրութիւն» փաստանկարը, որուն սցենարիոյի հեղինակն է Վ. Ցարութիւնեան, բեմադիրը՝ Ս. Առաքելեան, նկարահանը՝ Լ. Պետրոսեան: «Քարէ տարեգրութիւն» շարժանկարը պատրաստուած է պատմական յուշարձաններու պահպանութեան հայկական ընկերութեան առաջարկով:

×

ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ԷԼՎԻՐԱ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ

Հայաստանի վաստակաւոր արուեստագիտուհի Էլվիրա Ուզունեան փայլուն ընթացքի մէջ է երգարուեստի կալուածէն ներս: Տարիներ առաջ Երեւանի օփերային մէջ իր մեկնաբանած Վիոլեթթայի դերով («Լա Թրավիաթա»ի մէջ) ուշադրութիւնը գրաւած էր արուեստի քննադատներու: Այնուհետեւ նոր գնահատականներ եկան վկայելու իր արուեստի ու տաղանդի մասին: Տանք քանի մը նմոյշներ անոնցմէ՝ «Նրբագգաց խաղընկեր, հոյակապ արուեստագիտուհի, գեղեցիկ, հընչեղ ձայն» (Նիկոլայ Խերլիա), «Էլվիրա Ուզունեան անկասկած օփերայի արուեստի մեծ վարպետ է, արտակարգ տաղանդի տէր արուեստագիտուհի» («Սովետական Բելոռուսիա»), «... Հայաստանէն եկած հիւրը ի յայտ բերաւ ճաշակի նուրբ զգացում... հմայեց իր մեկնաբանութեամբ, արտայայտման պարզ, երանգաւոր միջոցներով...» («Պադոմիու Եազնատնէ», Ռիգա): Երգչուհին եղած է աշխարհի զանազան քաղաքներու մէջ՝ Լենինգրադէն Կարագանդա, Կիեւէն Աշխապատ, Սոֆիայէն Բելգրադ, Լոս Անճելըսէն Մոնրէալ: Էլվիրա Ուզունեանի երգացանկը բաղկացած է Կոմիտասի, Գլինկայի, Սկարլաթթիի եւ Մէյերբէրի գործերէն: Հայ երաժիշտներու գործերը ան մեկնաբանած է յաճախ Մոսկուայի ձայն – հեռատեսիլի ժողովրդական նուագարաններու խումբի ընկերակցութեամբ մարմնաւորած է ան Տոնիծէթիի «Լուչիա տէ Լամերմուր» օփերայի Լուչիայի դերը, Վերդիի «Ռիկոլեթթօ»ի Ճիլտայի, ինչպէս նաեւ Մարֆայի դերը Ռիմսկի Կորսակովի «Թագաւորին հարսնացուն» օփերայի մէջ: Մեկնաբանած է նաեւ Անոյշի դերը համանուն օփերայի մէջ:

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ա. Ն. ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ «Հայաստանը եւ արաբական խալիֆայութիւնը» գրքի առթիւ

ԽՄԲ.— Ինչպէս ըսած էինք մեր նախորդ թիւով, մեր աշխատակցին՝ Հ. Գեղամեանի յօդուածին առթիւ, ստորեւ կուտանք Բունիաթովի խնդրոյ առարկայ «նշանաւոր» յօդուածը: Ցետագային նաեւ Հայաստանի երեք ձեռնհաս անձնաւորութիւններու երկար պատասխանը, որ լոյս տեսած է (ռուսերէն) «Լրաբեր հասարակական գիտութեանց» պարբերականի 1978 Մայիսի (5) թիւով.

Եւ այսպէս, մեր առջեւ է եւս մէկ աշխատութիւն, որի հեղինակը փորձում է տեղծել (կամ վերստեղծել) 7 – 9 դարերում իր բոլոր հաստատութիւններով ու ենթակայութիւններով գոյութիւն ունեցած կենտրոնացուած անկախ Պետութեան պատկերը: Գրքի անունն արդէն առնուազն տարակուսանք է յարուցում: Ըստ հեղինակի ստացւում է, որ այդ ժամանակ Հայաստանը եղել է ինքնայատուկ սիւզըրէն, երբ իրականում այն մտել է Արաբական վիթխարի խալիֆայութեան կազմի մէջ իբրեւ գաւառ, որին անընդմէջ գլխաւորել է Խալիֆի կուսակալն իր վարչական, ռազմական եւ հարկային ապարատով: Տուեալ դէպքում կարելի է խօսել սոսկ խալիֆայութեան կազմի մէջ մտած հայկական հողերի մասին:

Պետականութիւնը, ինչպէս յայտնի է, նախատեսում է ոչ միայն լեզուական ու եկեղեցական ինքնուրոյնութիւն (որպիսին Հայերն ունեցել են), այլեւ քաղաքական ու տնտեսական ինքնուրոյնութիւն (ինչ որ նրանք չեն ունեցել սկսած Տիգրանի ժամանակներից): Ընդ որում լեզուական ու եկեղեցական ինքնուրոյնութիւնը բոլորովին էլ չի նշանակում քաղաքական, առաւել եւս տնտեսական անկախութեան գոյութիւն:

Եթէ միջին դարերում որեւէ ժողովուրդ չի ունեցել իր Պետականութիւնը, այսինքն՝ նուաճուած է եղել մի այլ ժողովրդի կողմից, եղել է բռնագրաւողի ենթական, եթէ մարզը կամ երկիրը չի ունեցել իր դրամական սիստեմը, հետեւաբար, ո՛չ այդ մարզը, ո՛չ երկիրը, տընտեսապէս ազատ չի եղել, եղել է ենթարկուած, եւ այստեղ ոչ մի անկախութեան մասին խօսք անգամ չի կարող լինել: Եւ ամենեւին էլ հարկ չկայ ընկնելու ինչ-որ կեղծ պատուախնդրութեան մէջ եւ գեղեցկացնելու պատմական իրականութիւնը: Աւելի լաւ է ժամանակակիցներին հնարաւորութիւն տալ ընկալելու պատմական ճշմարտութիւնն այնպէս, ինչպիսին այն եղել է եւ կա՛յ իսկապէս եւ ոչ թէ պատմութիւնը դարձնել ինչ-որ խաղատիկնիկ, որը կարելի է շարժել ըստ քմահաճութեան:

Ես ոչ բոլորովին եմ համաձայն քրիստոմատիական (դասագրքային) այն ձեւակերպման հետ, որ հարիւր տարի առաջ Ռուսական ակադեմիայի թղթակցանդամ Ք. Պատկանովն է տուել իր «Վանի վիմագրերը եւ նրանց նշանակութիւնն Առաջաւոր Ասիայի համար» մեծ յօդուածում: Ք. Պատկանովը լուրջ հետազօտող է եղել, նրան չի կարելի մեղադրել կանխակալութեան մէջ եւ այդ պատճառով էլ չի կարելի ժխտել այն, որ Ք. Պատկանովը կոչում է «աշխարհագրական տերմին»: Նոյնը լարելի է ասել նաեւ Ն. Ադոնցի մասին (տե՛ս «Հայաստանը Յուստինիանոսի դարաշրջանում», Ս. Պ–բուրգ, 1908): Նրա աշխատութեան իններորդ գլխի ուշադիր ընթերցանութիւնից կարելի է համոզուել, որ համանման հարցերի ժամանակակից հետազօտողները փորձում են լուացնել նաեւ նրա՝ Ն. Ադոնցի 70 տարի առաջ արտայայտած մտքերը, չնայած «աշխարհագրական մեծութեան» վերաբերեալ նրա եզրահանգումներն անվիճելի են: Միայն Ռուբինեանների Կիլիկեան թագաւորութեան մասին կարելի է խօսել իբրեւ անկախ կամ կիսանկախ Պետութեան, քանի որ այն ունեցել է Պետականութեան բոլոր յատկանիշները:

Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանը, չգիտես ինչո՛ւ, «չի նկատել» սահմանները Ի. Պ. Պետրուշեւսկու, որի «Լեռնային Ղարաբաղի գիւղացիութեան նախաքրիստոնէական հաւատալիքների մասին» աշխատութիւնը, ապա Ն. Ս. Վարդապետովի «Լեռնային Ղարաբաղի քրիստոնէական յուշարձանների պատմական ուսումնասիրութեան հարցի շուրջը» եւ «Ղարաբաղի քրիստոնէական յուշարձանները» պատմական անցեալի հետազօտութեան բնագաւառում գիտական մօտեցման դեղեցիկ վկայութիւններ են հանդիսանում:

Հասկանալի է, որ եկեղեցին խաղացել է ինչ-որ միաւորող դեր այս կամ այն ժողովրդի պատմութեան մէջ, եւ հակաարաբական ու հակաաւատական շարժումներն ու ապստամբութիւնները միջին դարերում մեծ մասամբ տեղի են ունեցել եկեղեցու դրօշի տակ: Բայց այդ բոլորովին էլ չի նշանակում, թէ սովետական գիտնականի գրած աշխատութեան մէջ պէտք է եռանդօրէն պաշտպանուեն եկեղեցականները եւ յուզմունքով խօսուի պաշտամունքի ծառայողի գործերի մասին, լինի նա կուսակրօն - վանական թէ կաթողիկոս: Ինչ էլ որ լինի, եկեղեցականներն աշխատաւոր մարդկանց թշնամիներն են, իսկ Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանն անվերջ հիացած է գրիգորեան եկեղեցու կղերականութեան քաղաքականութեամբ, որը, ինչպէս յայտնի է, միշտ առաջինն է գնացել համաձայնութեան օտար բռնագրաւիչների հետ՝ դրանով իսկ արհամարհելով գիւղացիական զանգուածների շահերը: Եւ դա էլ հասկանալի է. չէ՞ որ եկեղեցականները ոչինչ չեն կորցրել, այլ, ընդհակառակը, միշտ էլ ձեռք են բերել: Հէնց այդպէս է գործել գրիգորեան եկեղեցին արաբական, ապա սելջուկեան եւ մոնղոլական տիրապետութեան ամբողջ ընթացքում: Միջնադարեան հայ գրաւոր աղբիւրներ,— իսկ նրանք համարեա բոլորն էլ գրուել են հոգեւորականութեան (կարեւոր չէ՝ սեւ թէ սպիտակ) ներկայացուցիչների ձեռքով,— լի՜քն են «քրիստոսասէր» արաբ ամիրաների, սելջուկ սուլթանների եւ մոնղոլ նոյանների՝ գրիգորեան կղերականութեան նկատմամբ բարեգործութիւն ցուցաբերողների հասցէին գրուած փառաբանական ձօներով:

Այլ բան է ինքը՝ հայ ժողովուրդը, որը նշանակալից աւանդ է կատարել Բիւզանդիայի, Արաբական խալիֆայութեան, իսկ յետագայ դարերում՝ օտարերկրեայ այլ պետական կազմաւորումների մշակութային, սոցիալ-տնտեսական ու քաղաքական կեանքում:

Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանը, ինչպէս եւ նրա շատ նախորդները, տառապում է հայկական հողերի սահմանները դէպի հիւսիս, հիւսիս-արեւելք, արեւելք եւ հարաւ-արեւելք փոխադրելու ցաւով: Վերստին աղուանական իշխան Սահլ իբն Սումբատը դարձել է Բագրատունեաց տոհմի ներկայացուցիչ, իսկ նրա տիրոյթները, որոնց կենտրոնն է եղել Շաքի ամրոցը (այժմեան Զանգեզուրի Շաքին), մտնում են հայկական հողերի կազմի մէջ, ընդ որում այդ հողերն Արաքսի ափերից փոխադրուել են Մեծ Կովկասի նախալեռները: Լեռնային Ղարաբաղը եւս, դժուար է դալիս, մտել է այդ հողերի մէջ, եւ չնայած այս առթիւ եղած դիսկուսիան արդէն ձանձրացրել է, այսուհանդերձ Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանը չի ցանկանում խոստովանել, որ Արցախը հայկ. հողերի հետ ոչ մի առնչութիւն չունի: Այդ նոյն բախտն է վիճակուել նաեւ Բայլական նահանգին (տե՛ս էջ 137–138, 146–147, 158 եւ ըստ ցանկի): Այդ էլ քիչ է, հայկական հողերի կազմի մէջ են մտել նաեւ Աբխազիան ու Կախեթիան (էջ 131–32), Հայաստանի կազմի մէջ են մացուել Առանի համարեա բոլոր քաղաքները (էջ 43–44), նոյնիսկ Խոյը (էջ 103): Ինչ վերաբերում է Սիւնիք նահանգին, ապա այն գտնուել է Առանի կազմի մէջ 577 թ. եւ Հայաստանի կազմի մէջ է մտել միայն 1921 թուականին:

Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանը, ըստ երեւոյթին, ծանօթ չէ իմ «Պատմական մի թիւրիմացութեան մասին» յօդուածի հետ, այլապէս նորից չէր չփոթի ադրբեջանական Նախիջեւան քաղաքը հայկական Նախճաւանի հետ, որն այժմ էլ գոյութիւն ունի Թուրքիայի Կարս վիլայէթում:

Ուշադրութիւն է գրաւում պատմական նիւթի անհամաչափ բաժանումը Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանի գրքի գլուխների ու բաժինների վրայ: Օրինակ, երկրորդ գլխի չորրորդ բաժնում (էջ 62–67),— «Քաղաքները, արհեստներն ու առեւտուրը»,— խօսում է լոկ Դուինի մասին: Միայն չորս էջ ունի ութերորդ գլխի երկրորդ բաժինը (էջ 237–240), չնայած այդ գլուխն ունի շատ ազմկոտ ու յաւակնալից վերնագիր: Անուսապք գարմանք են պատճառում հեղինակի՝ Սաջեանների ադրբեջանական Պետութեան գոյութիւնն անտեսելու փորձերը, որ յանդեցրել են ութերորդ գլխում չաբարդուած մտացածին հայեացքներին: Ըստ Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանի ստացւում է, որ հետազօտուող ժամանակաշրջանում գոյութիւն է ունեցել ինչ-որ անկախ Բագրատունեաց «Թագաւորութիւն», որն իր դահերէց Սաջեանների հետ, իսկ նրանց միջոցով էլ՝ խալիֆայութեան հետ իր յարաբերութիւններն էր կարգաւորում: Այս բոլորն, ի հարկէ, կը լինէր ծիծաղելի, եթէ ոչ մի քանի հետազօտողների, նրանց թւում էլ՝ գրքի հեղինակի մշտական երազանքը ցանկալին ներկայացնելու իբրեւ իրականութիւն:

Վերջում ես պէտք է շնորհակալութիւն յայտնեմ Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանին այն բանի համար, որ նա հայ պատմագրութեան մէջ առաջին անգամ խոստովանել է աղուանական իշխան Ջիւանշիրի գոյութիւնը: Դա անկասկածելի ապացոյց է աղուանական պատմիչ Մովսէս Կաղանկատուացու գրքի, ինչպէս նաեւ հետազօտուող շրջանն ուսումնասիրող ադրբեջանական ժամանակակից ուսումնասիրողների աշխատութիւնների ճանաչման:

Ադրբ. ՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս
Զ. Մ. ԲՈՒՆԻԱԹՈՎ

(«Ադրբ. ՍՍՀ ԳԱ Տեղեկագիր», պատմութեան, փիլիսոփայութեան եւ իրաւունքի սերիա, 1977, թիւ 4 էջ 115–116)

«ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՊԷՏՔ Է ԲԱԶՈՒԿԻ ՈՒԺՈՎ ԱՌՆԵԼ»

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ֆրանսական յեղափոխութեան ընթացքին ծնունդ առած նոր գաղափարը Օսմանեան կայսրութեան պէս շատ մը ժողովուրդներ պարունակող Պետութեան մէջ խոր ազդեցութիւն գործեց:

Արեան գետեր հոսեցան 1895 եւ 1896-ին, երբ Սերպերու, Պուլկարներու եւ Յոյներու նման փորձեցին Թրքական գերութենէ ազատիլ եւ օտար տիրապետութեան վերջ տալ:

Առաջին աշխարհամարտին Հայերու կեցուածքը պատճառ եղաւ 1915ի տարագրութեան: Թուրքերը առաջարկ բերին, որպէսզի Հայերը Անդրկովկասի մէջ ռուսական սահմաններու եռեւր ապստամբութիւն կազմակերպեն եւ Ռուսերու դէմ կռուին պատերազմէն վերջ ինքնավարութիւն ստանալու համար: Մերժուեցաւ այս առաջարկը: 60 հազար Հայեր կռուեցան Թուրքիոյ եւ 180 հազար Ռուսիոյ համար, մինչեւ որ անդէն մնացին:

Ցետագային Ուինսթըն Չըրչիլ գովելով Հայերը ըսաւ. «Թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ Ռուսիոյ Հայերը հաւատարիմ մնալու համար իրենց պատկանած Պետութիւննե–րուն եղբայրական ոճիր գործեցին իրարու դէմ»:

Թրքական հողամասին վրայ ապրող Հայերուն ճակատագիրը դիւրին էր նախատեսել: Ներքին նախարարը՝ Թալաաթ կազմակերպեց հայ տարրին բնաջնջումը, հրամայեց «անծեալ ցեղին բնաջնջումը որ դարերէ ի վեր Պետութեան հիմերը խախտել կը փորձէր»:

1915 Ապրիլ 24ի գիշերը Կոստանդնուպոլսոյ մէջ 235 եւ գիւղաքաղաքներու մէջ մէջ 300 մտաւորականներ ձերբակալուեցան քաղաքական եւ հոգեւոր ընտրանին:

Մէկ անգամէն Հայերը կորսնցուցին զիրենք առաջնորդող դասակարգը: Աշխարհի հանրային կարծիքը տեղեակ չհրցաւ կամ չուզեց ըլլալ Թուրքիոյ այս անցուդարձին, նկատի առնելով որ դուրսը կը շարունակուէր պատերազմը եւ ներսը՝ պաշարման վիճակ:

Գերմանական հիւպատոս Հոլլթայն 1915 Յունիս 10ին Մուսուլէն Պերլին հեռագրեց ու ըսաւ. «Քանի մը օրերէ ի վեր Տիգրիս գետին մէջ մարդկային մարմիններ ու մարմնի մասեր կը սահին ու կ'երթան»:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող բոլոր Հայերը հեռացուեցան իրենց բնակավայրերէն: Երիտասարդները աշխատանքի զօրամասերուն մէջ սպաննուեցան: Ծերերը, կիները, մանուկները ազատ արձակուած ոճրագործներու, անգութ զինուորներու հսկողութեան տակ Միջագետքի ափերը առաջնորդուեցան:

Ասոնցմէ մէկ մասը անօթութեան ու ծարաւի չդիմանալով մեռաւ: Այդ շրջանի ամերիկեան դեսպան Մորկընթաու հետեւեալ ձեւով նկարագրեց կացութիւնը. «Երբ տեղահան Հայերու մէկ մասը ստիպողաբար դէռ կը քալէր, իր ետեւը կը ձգէր երկրորդ կարաւան մը եւս, որ կազմուած էր չթաղուած մեռեալներէ թիփուս, ջերմ ու քոլէրայէ տառապող ծերունազարդ կիներէ: Իսկ երիտասարդ աղջիկները ճամբան 80 ոսկիի փոխարէն կը ծախուէին»:

Երբ Մորկընթաու 1915ի Հայոց տարագրութեան հարցը Ներքին Գործոց նախարար Թալաաթի առջեւ դրաւ, ստացաւ հետեւեալ պատասխանը. «Աշխարհի ամէնէն տարօրինակ պահանջն ու տարօրինակ գաղափարը»: Թալաաթ այս պատասխանով ալ չմնաց եւ պահանջեց ամերիկեան կեանքի ապահովութեան ընկերութիւններէն Թրքահայ անդամներուն անուանացանկը, որպէսզի Թուրք կառավարութիւնը հատուցում ստանար դրհերուն համար, նկատի առնելով որ անոնք բոլորն ալ մահացած եւ առանց ժառանգորդի էին:

Ֆրանց Վերֆել իր «Մուսա Տաղի քառասուն օրերը» վէպին մէջ կը նկարագրէ քանի մը հազար Հայերու իրենց ճակատագրին դէմ դիմադրելու փորձերը: Գիրքը հրատարակուեցաւ 1933ին երբ վերապրողները անկախ ըլլալու իրենց յոյսը արդէն կորած էին:

1920ին պարտութեան մատնուած Թուրքիոյ եւ յաղթական երկիրներու միջեւ ստորագրուած Սեւրի դաշնագրով Հայերը ազատ Հայաստան մը հիմնելու իրաւունքը ստացան: Այս դաշնագրի 88րդ եւ 89րդ յօդուածներուն մէջ գրուած է հետեւեալը. «Թուրքիան կը յայտարարէ թէ ինչպէս միւս դաշնակիցները ինք եւս կ'ընդունի անկախ եւ ազատ Հայաստանի մը գոյութիւնը»: Բայց այս դաշնագիրը երբեք չգործադրուեցաւ: Վերջին տարին Քեմալ Աթաթիւրք քալեց հայ քաղաքներու՝ Կարսի, Արտահանի վրայ: Կարմիր բանակը Ռուսաստանի կողմէ գրաւուած հայկական հողամասին վրայ հռչակեց Խորհրդային Հայաստանը: Իրաւացի կերպով ըսաւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան ղեկավար՝ Անթոն Քոչինեան հետեւեալը. «Սովետական իշխանութիւնը հայ ժողովուրդը փրկեց ֆիզիքական բնաջնջումի վտանգէն»: 1920ին այսօրուան Խորհրդային Հանրապետութեան մէջ կ'ապրէին 700 հազար Հայեր, իսկ Երեւանի մէջ 29.000: Այսօր Հայաստան ունի 2,9 միլիոն բնակչութիւն, որոնցմէ 956.500ը կ'ապրի արդիական մայրաքաղաք Երեւանի մէջ: Ամբողջ բնակչութեան միայն 11,4ը օտար են: Հայերը կը պահեն մինչեւ այսօր իրենց գիրը, լեզուն եւ նոյնիսկ կրօնքի ազատութիւնը ինչ որ արուած էր Ստալինի կողմէ միայն իր հայրենակիցներուն՝ Վրացիներուն:

Սփիւռքի Հայերը ամէն տարի կ'այցե-

լին հայրենիքի մէջ ապրող իրենց ազգականներուն եւ իրենց ժամանման ընթացքին կը համբուրեն հողը: Հազարներ ընդմիշտ կը մնան հոն, որուն մասին Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան ղեկավար Բրեժնեւ Խորհ. Հայաստանի հիմնադրութեան 50րդ տարեդարձին առթիւ խանդավառութեամբ արտայայտուեցաւ եւ ըսաւ. «Երբ հայրենակիցներ կուգան սփիւռքէն դէպի Հայաստան, չեն կրնար զսպել իրենց խանդավառութիւնը տեսնելով հայ ժողովուրդին կեանքին բարգաւաճումը: Բայց մանաւանդ անոնք որոնք դեռ կը յիշեն Հայաստանի նախկին վիճակը»:

Առ հասարակ նոր հաստատուողները խորհրդային Հայերու հարազատներն են, որոնք մեծաւ մասամբ կուգան մօտ եւ Միջին Արեւելքի երկիրներէն:

«Ով Կարս ե՞րբ դուն մեզի նորէն պիտի վերադառնաս» երգը խորհրդային Հայերը կ'երգեն շատ աւելի սրտանց ու խոր յուզականութեամբ, քան թէ սփիւռքի Հայերը, որովհետեւ անոնք ամէն օր կը տեսնեն ձիւնապատ Արարատը որ իրենց սահմանէն հինգ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի:

Խորհրդային Հայերն ալ անկախ ազգային Պետութիւն մը կ'երազեն: 1975ին Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան առաջին քարտուղար Կարէն Տէմիրճեան, զգուշացուց իր հայրենակիցները ազգային նեղմտութեան ազգային տարօրինակութեան եւ ազգային ծայրայեղութիւններու առջեւ, որովհետեւ ազգային՝ «միացեալ ճակատ»ը բաժնած էր թռուցիկներ որոնց վրայ գրած էին. ամբողջ Հայաստանը կուլայ ու կ'ողբայ, եւ հրապարակով կը պահանջէր որ Հայաստանը խորհրդային տիրակալութենէն ազատի»: («Տէր Շփիկըլ» 42 - 1975): Հետեւանքը այն եղաւ որ այս ազգայնապաշտ առաջնորդները բանտարկուեցան:

Խորհ. Միութենէն բոլորովին տարբեր ըլլալով սփիւռքի Հայերը պահեցին իրենց բոլոր կազմակերպութիւնները 1863ին ընդունուած «Ազգային Սահմանադրութեան» սկզբունքներու հիման վրայ:

Ազգային ժողովը որ կը բաղկանայ աշխարհականներէ եւ հոգեւորականներէ, կ'ընտրէ վարչութեան նախագահ մը, ազգային եւ հոգեւոր խորհուրդներ: Պարսկաստանի, Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հայերը, որոնց թիւը 530.000ի կը հասնի, կը ղրկեն իրենց ներկայացուցիչները վերոյիշեալ ազգային ժողովին: Հայերը ունին շատ կարեւոր կուսակցութիւններ, որոնք հիմնուած են մասամբ անցեալ դարուն եւ սփիւռքի բոլոր երկիրներուն մէջ տարածուած են իրենց մասնաճիւղերով: Ասոնցմէ են Հնչակ կուսակցութիւնը, որուն նպատակը անկախ Հայաստան մը հիմնել է. հակահամայնավար Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը եւ համախորհրդային Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը:

Դարերէ ի վեր աքսորի մէջ գտնուող բոլոր այս կազմակերպութիւններուն ջանքերը կը կեդրոնանան մէկ նպատակի վըրայ. «Հայ դատը եւ Հայոց տարագրութիւնը ընդունիլ տալ միջազգային դատաստանին եւ ստանալ կարգ մը իրաւունքներ:

Հայ ծագում ունեցող Ֆրանսայի պատմաբան Ժան – Մարի Գառզու 1975ին ներկայացուց իր գիրքը «Հայաստան 1915 — ցեղասպանութեան տիպար», որուն մէջ կը յիշէ ընկերվարական եւ խաղաղապաշտ՝ Ժան Ժօռէսի խօսքը.– «Մարդկութիւնը այլեւս հասած է այնպիսի ժամանակի մը որ հայ ժողովուրդը նահատակներով իր ճակատագրին հետ մխ–մինակ չի կրնար ձգուիլ»: Մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան յանձնաժողովը իր 1973 Սեպտ. 19 թուակիր տեղեկագիրով նշեց հետեւեալը. «1915ին Հայոց տարագրութիւնը 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնն է»: Բայց վերջին ժողովին թրքական ազդեցութեան ներքեւ՝ հասաւ տարբեր եզրակացութեան. «Երիտասարդ Թուրքերը հայկական գրգռութիւններու փոխադարձեցին միայն»:

Քանի մը ծայրայեղ Հայերու համար սակայն այլեւս վերջին ժամն էր: Աշխարհի բոլոր հայ գաղութներուն մէջ նոր սերունդ պատրաստեցին, որ կը ղեկավարուի Պոստոնէն: Հայկական հարցին հետ զբաղող կեդրոններ կը նկատուին նաեւ Ֆրանսա, Զուիցերիա, Շուէտ եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ՝ Պէյրութ:

«Հայկական գաղտնի բանակ» անուն կազմակերպութիւնը հրապարակաւ 1976ին յայտարարեց թէ այս բանակը իր պայքարը Թուրքերու դէմ պիտի տանի ամբողջ աշխարհի մէջ: Նոյն տարին Փարիզի «Լիպերասիոն» թերթը հրատարակեց «Հայկական Ազատագրական ճակատ»ին յայտարարութիւնը, որուն մէջ յստակօրէն կ'ըսուէր. «Բանաձեւերու եւ յիշատակութիւններու ժամանակը այլեւս անցաւ: Իրաւունքը չուզուիր, այլ կ'առնուի»:

«ՏԷՐ ՇՓԻԿԸԼ»

ՍՓԻՒՌՔԷ ՍՓԻՒՌՔ

ԳՆԱԼԸՐԻ (Պոլիս) Կաղդուրման կայանի վերաբացման պաշտօնական հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 16ին: Կղզիի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատուցուած է, որու աւարտին կայանի պարտէզին մէջ սարքուած է աւանդական Սիրոյ Սեղանը, նախագահութեամբ Շնորհք Պատրիարքի: Օրուան խօսնակը՝ Յակոբ Սվասլեան, անդրադարձած է կայանի դերին: Խնամակալութեան ատենապետը՝ Փայէլ Զաք, կարդացած է տեղեկագիրը: Խօսք առած է նաեւ Օր. Հերմինէ Գալուստեան, փակման խօսքը արտասանած է Շնորհք Պատրիարք, օրհնելով բոլոր անոնք՝ որոնք 13 տարիէ ի վեր իրենց վաստակի, զոհողութեան ու նուիրատուութեան բաժինը բերած են կայանի ստեղծման եւ անոր գոյատեւման համար:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Շարժում» Մշակ. Միութիւնը, Յուլիս 16ին, նշած է Հնչակեան քսան կախաղաններու 63րդ տարեդարձը: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ յետ ժամերգութեանց կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, կազմակերպիչ միութեան անունով ծաղկեպսակ մը զետեղուած է Ապրիլեան յուշարձանին: Այնուհետեւ, Մարաշի Հայր. Միութեան հաւաքատեղիին մէջ տեղի ունեցած է հանդիսութիւնը, զոր վարած է Անի Մուշեան: Նոյն առթիւ յիշատակելով Լիբանանահայ հանրային գործիչ Յարութիւն Կուժունիի մահուան Բ. տարելիցը, Վարուժան Աճէմեան խօսած է անոր կեանքին ու գործին մասին: Յարգանքի խօսք արտասանած են Սիմոն Թօփճեան, Գարգէն Տէր–Կարապետեան, Պետրոս Հաճեան եւ Սամօ Սարգիսեան: Ձեռնարկը վերջ գտած է Յարութիւն Ծ. Վրդ. Մուշեանի փակման խօսքով:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յուլիս 10ին, արտասանական ցերեկոյթ մը տուած է Խաչիկ Արարատեան, որ երկու շաբթուան այցելութեամբ ժամանած է Լոս Անճելըսէն: Ներկայ եղած են Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանի երկրորդական բաժնի աշակերտները, ինչպէս նաեւ նախակրթարանի աւարտական դասարաններու աշակերտութիւնը: Ձեռնարկին ներկայ եղած է նաեւ Կարօ Մեհեան: Շուրջ մէկ ժամ Խաչիկ Արարատեան արտասանած է Վարդան Այգեկցիէն, Արշաւիր Դարբնիէն, Նշան Պէշիկթաշլեանէն եւ Աթարեկ Խնկոյեանէն դաստիարակիչ առակներ, ապա բանաստեղծութիւններ՝ Պարոյր Սեւակէն, Վահան Թէքէեանէն, Համօ Սահեանէն, Յովհ. Թումանեանէն եւ Մ. Իշխանէն:

×

Յուլիս 13ին, Խաչիկ Արարատեան նոյնանման ելոյթ մը ունեցած է Խրիմեան վարժարանի աշակերտներուն առջեւ: Իսկ Յուլիս 15ին, Մոնթեվիտէոյի մէջ տուած է արտասանական երեկոյթ մը՝ հանրութեան համար:

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 16ին, պատարագած եւ քարոզած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի տեսուչ Տաթեւ Եպիսկ. Սարգիսեան: Ներկայ եղած է թեմին առաջնորդը՝ Մեսրոպ Եպիսկ. Աշճեան: Յաւարտ պատարագի, հոգեւոր եւ աշխարհիկ հանդիսութեամբ տեղի ունեցած է հիմնարկէքի արարողութիւնը Ուաթըրթաունի Հայ Կրթական եւ Մշակութային Կեդրոնի: Խօսք առած են Տոքթ. Ճան Մանուէլեան, Շինութեան յանձնախումբի ատենապետ Արամ - Ռապըրթ Գալուստեան, Հ. Յ. Դ. Բարդէն Սիւնի կոմիտէի, ՀՕՄի տեղական մասնաճիւղի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ այլ միութեանց ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ բարերար Վահան Թուչունեան: Մեսրոպ Եպիսկ. իր խօսքին մէջ նշած է, որ Հայութեան նպատակը պէտք է ըլլայ ոգեկան ու կենդանի գործի օջախներու վերածել Հայ կեդրոնները:

ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, Յուլիս 20ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն էր: Եկած էին Պետրոսին բոլոր ընկերները, սերնդակից թէ ոչ, բոլոր անոնք որոնք չեն մոռցած հին օրերու անոյշ յիշատակները, հոն էին «Րաֆֆի»ի հին հարազատները, եկած վերջին հրաժեշտը տալու իրենց տարաբախտ ընկերոջ՝ սիրելի Պետրոս Պետիկեանի:

Արարողութեան կը նախագահէր Կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք., իր շուրջն ունենալով քահանայից ու դպրաց դասերը:

Արարողութեան աւարտին, Ժիրայր Դատաւորեան յանուն ողբացեալին դաշնակցական ընկերներուն, ոգեկոչեց Պ. Պետիկեանի թարմ յիշատակը: Յուզուած ու յուզելով, Ժ. Դատաւորեան վերակոչեց Րաֆֆի լսարանին, ապա խումբին կազմումը, այն օրերուն՝ երբ շրջանի ղեկավարները կը կոչուէին՝ Ս. Վրացեան, Շ. Միսաքեան, Ա. Ջամալեան, Ա. Գիւլխանդանեան եւ Պետրոս ու իր ընկերները երիտասարդական ու հաւատքի ոգեւորութեամբ կը նետուէին ազգային կ ե ա ն ք ի ն մէջ, նուիրումով ծառայելու համար իրենց ժողովուրդին ու կուսակցութեան: Յանուն Րաֆֆիի հին ընկերներուն, Ժիրայր Դատաւորեան, շեշտեց Պետրոս Պետիկեանի կատարած դերը կազմակերպական գետնի վրայ ու երիտասարդութեան մօտ երբ պիտի հիմնուէր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը: Շեշտեց նաեւ անոր դրական մասնակցութիւնը Փարիզի Հ. Յ. Դ. Եգիպտացի կոմիտէին մէջ: Ու տխրութեամբ եզրակացուց թէ այսօր Պետրոս կ'երթայ միանալու իր պատանի զաւկին, որ տասնամեակ մը առաջ, փակեց իր աչքերը ամէնէն մեծ վիշտը պատճառելով հօր մը:

Արա Պարթեւեան քանի մը խօսքով ուզեց վկայութիւնը բերել այն աշխատանքին, զոր ողբացեալը կատարած էր դեռ Բ. Աշխարհամարտէն առաջ, ի սպաս հայ երգին այն ատեն երբ Սիփան եւ Կոմիտաս անջատ երգչախումբեր էին, ապա նաեւ՝ անոնց միացման համար եւ անկէ ետք:

Ապա, բազմութիւնը ընկերացաւ Պետրոսին մինչեւ Էփինէ, ուր Հայր Նորվանի հողւոյով դագաղը իջաւ այն փոսը, ուր մօտ տասնամեակէ մը ի վեր կը հանգչի իր 18ամեայ զաւակը՝ Վրոյրը:

× Ընտանիքէն զատ ծաղկեպսակ մը դրած էին Րաֆֆիի իր ընկերները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ՄԱՌԱԽՈՒՂ ՁԵԱՆ ՎՐԱՅ

1.

Գնաց: Մեկնելուց առաջ Փափազին հրաւիրեց միասին գնալ, սակայն Աղաւնու եղբայրը հրաժարուեց, ասելով, թէ ինքը չի ուզում տեսնել իր հօր երեսը:

Ծառերի մէջ ոռնում էր անսանձ քամին, խշշացնում անտառը, քմահաճ պըտոյտներ անում ձիու շուրջը: Ձին մռութը ցցում էր քամու դէմ, ականջները լարում՝ անտառի մռնչոցից պղուշանալով: Զեվկէտը այնքան էլ հեռու չէր: Կածաններ կ'անցնի անտառի լանջը, կ'իջնի մի խոր ձոր, մի ձոր էլ կ'անցնի ու տափարակի վրայ կը տեսնի գիւղաքաղաքը: Լաւ եղաւ, որ Փափազը չմիացաւ իրեն: Իր ընկերը հիմա քամին է, իր զրուցակիցը՝ Թանձր խաւարը:

Զեվկէտում տները մանր են ու ցրիւ, կարծես իրարից խռով: Ամէնից բարձրը Հաջի Բարսեղ էֆէնդու դղեակն է՝ պատերը սպիտակ, պատուհանները միայն դէպի բակը:

Քամու հետ Ներսեհը մտաւ այգիների արանքը ու հէնց ձիու վրայից բախեց կանաչ դարպասը: Քամին ոռնում էր մըթին փողոցների երկայնքով: Գիշերը մըռնչում էր մռութը հով ընկած ցուլի մոլեգնութեամբ:

Դարպասը բացեց ինքը՝ Հաջի Բարսեղ էֆէնդին: Թուրքական տարազով էր, գլխաբաց, աչքերին կապտեղջիւր ակնոցներ: Նա խոր նայեց մինբաշու համազգեստով գիշերային հիւրին եւ շտապեց գլուխ տալ: Ներսեհը ձին կապեց պատշգամբի սիւնից: Տանտէրը դարպասը փակեց դժուարութեամբ ու թուրքերէն հարցրեց, թէ ի՞նչ դեղ է պէտք մինբաշի աղային: Ներսեհը դժգոհ մնաց: Այդ նոյն հարցը նրանից լսեց նաեւ անցեալ տարի աշնանը: Սակայն այն անգամ դեղագործն իրեն Թուրքի տեղ չէր դրել ու հետը խօսել էր հայերէն: Նստել, խօսել էին երկար: Երբ պարզել է իր գալու նպատակը, Հաջի Բարսեղ էֆէնդին ծիծաղել է իր մանր, մի քիչ էլ յոգնած աչքերը փակելով. «— Դու որի՞ տղան ես, կաթանկցի մեծամիտ: Աղջիկս քեզ համա՞ր ես ուզում»: Ներսեհը կատաղել է՝ էլ ո՞ւմ կ'առնի Աղաւնին: Հաջի Բարսեղ էֆէնդին ծիծաղել է երկար: Ապա նրան տարել է մի սենեակ, որտեղ գործին կանգնած դիպակ էր գործում աղջիկը: Աղաւնին գլխի թեթեւ շարժումով ողջունել է հիւրին ու անվրդով շարունակել իր գործը: Ներսեհը չի զգացել, որ իր բերանը բացուել մնացել է: Սենեակի պղինձների մէջ զնգացել է Աղաւնու ծիծաղը: «Ձեր բերանը ճանճ կ'ընկնի, մինբաշի աղա, փակ պահէք»: Ծիծաղել է նաեւ Հաջի Բարսեղ էֆէնդին: «Քեմալ բէյի կնոջ եղբայրն աղջկաս հոտին է ընկել, մինբաշի աղա, իմացէք, դաժան ասել է նա: Թէ աղջկաս չտամ նրան, կը փախցնի»:

Այս անգամ դեղագործը չճանաչեց իր հիւրին: Նրա առջեւն ընկած մի քիչ կուզ, մի քիչ ծերունական ճօճուող քայլերով նա հիւրին բարձրացրեց վերեւ: Ներսեհը գլխից հանեց մինբաշու փէսը: Դեղագործը չփոթուեց, նոյնիսկ ահ զգաց, սակայն շաղինքը կուլ տալով քրքջաց:

— Ա՛, աղջկանս ուզող էրմենի: Եկել էք Աղաւնուս տանելո՞ւ: Ուշացել էք: Քեմալ բէյի զարմիկը նրան արդէն տարել է...

Ասաց, ջարդոտեց դեղերից սեւացած մատները: Ներսեհը զարհուրեց: Դըժբախտութիւնը, ուրեմն, կատարուել է: Նա գիտէր, որ Հաջի Բարսեղ էֆէնդին հաշուէնկատ ու խորամանկ մարդ է: Նա միակ դեղագործն է ողջ գաւառում: Գայմագամը յարգում է նրան, Քեմալ բէյը սիրում, իսկ Թուրք ամբոխը նրան պաշտում է մարգարէի պէս: Ուրեմն, նա կարող էր փրկել աղջկան, եթէ ուզենար: Լսածից գազազելով Ներսեհ Զավուշը կըպաւ դեղագործի օձիքին:

— Ինչո՞ւ տուիր, ինչո՞ւ...

Հաջի Բարսեղ էֆէնդին նրանից պոկուելու փորձ չարեց, նոյնիսկ չզարմացաւ:

— Ես իմ ձեռքով Աղաւնուն տուի Թուրքին, հ'ա: Մի՞թէ քեզ յայտնի չէ, որ գաւառիս Հայութիւնը ջարդել են: Աղաւնուս եւս կը մորթէին, ինձ էլ հետը:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(115 - Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աւետիս Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան եւ զաւակները, Օր. Փաթրիսիա, Ալէն եւ Քլարա Արծրունի եւ բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի, Յուլիս 30, Մարսէյլի Ս. Սա-հակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցին (Փրատօ) իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը իր ամբողջ կազմով խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Սերոբեան ընտանիքին իրենց զաւկին, Թոռան եւ եղբօր Թոռան՝ Րաֆֆի Սերոբեանի արկածալի մահուան առթիւ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍ. ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Կիրակի, Յուլիս 30, Ֆրանս Քիւլթիւր կայանէն, ժամը 8ին, Ներսէս Լամբրոնացիի մասին:

Կը մասնակցին՝ Հայր Տալմէ եւ Ժեռար Տէտէեան:

Հ. Բ. Ը. Մ.
Ա Ջ Դ

Ցարգոյ հասարակութենէն կը խնդրուի նկատի ունենալ որ տարեկան արձակուրդներու առթիւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի գրասենեակն ու Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնը փակ են ամբողջ Օգոստոս ամիսը:

Իսկ Սեպտ. մէկէն սկսեալ Միութեան Փարիզի վարչական գրասենեակը կը վերադառնայ իր նախկին հասցէին՝

11, Սքուար Ալպոնի, 75016 Փարիզ

Հեռ. 870-03-18

TRANSTOURS organise plusieurs voyages à EREVAN

ԴԷՊԻ ԵՐԵՒԱՆ

ԹՐԱՆՍԹՈՒՐԻ 1978Ի ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

զանազան ուղեգիծերով՝ Լենինգրադ — Մոսկուա — Երեւան կամ Մոսկուա — Թիֆլիզ — Երեւան

ՕԳՈՍՏՈՍ Ի ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Երթուդարձ օդանաւով «Արմենիա» կամ «Անի» պանդոկները, Ա. կարգի սպասարկութեամբ

Գին՝ 3100՝ Ապրիլ եւ Յունիս

3200՝ Յուլիս, 3150՝ Օգոստոս եւ Սեպտ.

2800՝ Հոկտեմբեր

Մեկնումներ Մարսէյլէն Օգոստոսին եւ Սեպտեմբերին:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝

TRANSTOURS, 28 Rue St. Roch, 75001 Paris — Tél. : 261-58-28

ուր կարելի է ներկայանալ ամէն Երեքշաբթի և Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18

Մարսէյլ՝ դիմել Զ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

11, Rue du Bassin — SAINT-JULIEN, Tél. 93-04-90 et 08-31-55

Վալանս՝ դիմել Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ, Ալֆորվիլ՝ դիմել Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ:

AVEC LE CONCOURS DE

AÉROFLOT - INTOURIST - Havas-Voyages

JACQUES CHELELEKIAN vous propose

tous les mois au départ de MARSEILLE

des VOYAGES à

MOSCOU - EREVAN - TBILISSI

3 jours — 8 jours — 3 jours

PRIX 3550 F

AOUT : du 04 au 17 Août

: du 18 au 31 Août

Septembre : du 01 au 14 Septembre

Octobre : du 06 au 19 Octobre

Décembre : du 29 au 11 Janvier 1979

MOSCOU - EREVAN

2 jours — 5 jours

PRIX 2550 F

AOUT : du 11 au 17 Août

Septembre : du 08 au 14 Septembre

du 22 au 28 Septembre

Octobre : du 06 au 12 Octobre

du 27 au 02 Novembre

Novembre : du 17 au 23 Novembre

Décembre : du 08 au 14 Décembre

Prix comprenant : Transport aérien — Transferts — Séjour hôtel 1er classe en chambre 2 lits — Pension complète — Visites et excursions selon programme — Visa — Assurances.

Renseignements et réservations

Jacques CHELELEKIAN — **87 la Canebière 13001 MARSEILLE**

VOYAGES WASTEELS — **tél. (91) 95 90 12**

Org. Lic. 97

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE

Proximité lac Leman — Chalet les Alouettes

74500 CHAMPANGES

Tél. : (50) 71-33-01

TARIF : pour un mois : 1.150

Plus de 14 jours : 45 F. par jour

de 7 à 14 jours : 50 F. par jour

Moins de 7 jours : 55 F. par jour

Prix du voyage en sus

Arrhes sur séjour 250 F.

Départ collectif de Paris par autocar le Lundi 31 Juillet

REGION PARISIENNE : Permanence pour inscription le Vendredi de 19 à 21 h. et le Samedi après-midi de 16 à 19 h. 17, Rue Bleue, Paris 9 métro Cadet — Tél. : 824-63-89

Après 20 h. Tél. : 029-04-93

Maison de la Culture à Alfortville — 9, Rue de Madrid.

REGION LYONNAISE : Renseignemens et inscriptions auprès des groupes du Nor-Séround, informations auprès de M. E. Mardirossian, Tél. 72-25-91

MARSEILLE : Maison de la Culture Arménienne, 12-14, Rue St. Bazile Tél. : 50-15-09

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

Pour vos déjeuners d'affaires et vos soirées de détente

Le Caucase

situé en plein cœur du Marais vous assure de son meilleur accueil dans son cadre agréable et chaleureux

Spécialités Franco-Arméniennes

15, Rue St. Gilles, Paris 3e

(en pleine cœur du Marais)

Métro Chemin Vert

Réservation : 887-31-24

Ouvert tous les jours sauf le Dimanche

ouvert en juillet et août

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿ — ԼՕԶԱՆ

Կը խնդրուի յարգոյ հասարակութենէն ու պատկան մարմիններէն նկատի ունենալ որ ամառնային արձակուրդի այս եղանակին, Հ. Բ. Ը. Միութեան Զուիցերական իրաւմիճակով Ընկերակցութեան գրասենեակը՝ Լօզան, փակ է Օգոստոս 1էն 31ը:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի որ իրենց հասցէներու առժամեայ փոփոխութեան համար, դիմեն մեկնումի թուականէն 5–6 օր առաջ, տալով անպայմանօրէն երկու հասցէները (ընթացիկը եւ նորը) եւ 6 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ:

Մեր այն բաժանորդները որ կրնան իրենց թաղին թղթատարին միջոցաւ կատարել տալ այս գործողութիւնը, մեծապէս դիւրացուցած կ'ըլլան արդէն ծանրաբեռնուած վարչութեան աշխատանքը:

Իտալիոյ համար հասցէի առժամեայ փոփոխութիւն չենք կրնար ընդունիլ, թղթատարական անկանոնութեանց պատճառով:

Բոլոր դիմումները պէտք է ըլլան ԳՐԱՒՈՐ: Հեռաձայնով չընդունուիր:

Շնորհակալութեամբ՝

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԷՐ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ մատենադարանի վարչութիւնը, առ ի գիտութիւն կը հաղորդէ ընթերցասէր հասարակութեան թէ՝ ընդառաջելով արտասահմանի եւ տեղւոյս ուսումնասէրներու փափաքին, որոշած է մատենադարանը բաց պահել Օգոստոս ամիսը, հետեւաբար փակ կը մնայ Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, տարեկան արձակուրդի առիթով:

Հասցէ.— Նուպարեան Մատենադարան 11, Սքուար Ալպոնի, Փարիզ 16րդ

Երթեւեկի համար իջնել Մէթրօ Փասի:

Գրադարանը բաց է ամէն օր ժամը 10էն 12, յետ միջօրէի 14էն 18, բացի Չորեքշաբթի, Կիրակի եւ տօնական օրերէ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

VOYAGE en ARMENIE

organisé

par le Comité des jeunes de l'UGAB

du 2 au 14 Septembre

Programme intéressant — visite de sites historiques en Arménie et en Georgie

logement hôtel de première classe

Participation : 3.150 F.

(tous frais compris)

Renseignements et inscription jusqu'au 31 Juillet 1978 : UGAB, 118 rue de Courcelles, Paris 17ème

Tél. : 924-86-71 et 227-12-26

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
28
VENDREDI
28 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.172 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 53e ANNÉE — N° 14.172

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(Մահուան 10ամեակին առթիւ)

Սերունդի մը ներկայացուցիչն եղաւ: Ակնառու ոչ միայն բնութենէն քաղած իր հիւթեղ մեղեդիներով, այլեւ միտքի լայն պատուհաններով: Ծլած հովանիին տակը նահապետական գերդաստանի մը, որ իրեն հետ բերած էր անդիր քերթողութեան հմայքը անոր բուն ակէն՝ Ակնէ, մեծցած Արմաշի եւ շրջակայքի հոգեթով բնութեան մէջ, կաղապարուած Ատափազարի կեդրոնականի յարկին տակ՝ Շաւարշ Նարդունի անձնատուր եղաւ մինչեւ վերջ հայրենի բնաշխարհին հրապոյրներուն, գիւղին, ծառ ու հանդին: Անոր գրչին տակ հայրենի եզերը ներկայացաւ իր ջերմիկ միջավայրով, գրաւիչ բոյրով, հանդարտ, լուսաւոր տարածութիւններով: Արեւելքի գաւակ՝ յանձնուեցաւ հէքեաթային աշխարհներուն՝ միսթիք իրենց խորհուրդներով, դողդոջ իրենց մտապատկերներով, կախարդական իրենց շրջապատով:

Լեզուն՝ իր քերթողական սլացիկ թափով եւ ներդաշնակ կշռոյթով, քանդակազարդ տարերքով, երաժշտական երանգներով եւ տոհմական բոյրով՝ արեւմտահայերէնին դասական գեղեցկութիւնը ցոլացուց:

Դարուն իմացական խոհերուն, շարժումներուն, եռքերուն եւ խռովքներուն առջեւ միտքին ու հոգիին պատուհանները լայն, համապարփակ բացած սակաւթիւ անուններէն մէկն եղաւ հայ իրականութեան մէջ: Միտքին լայնահուն դաշտերը դարձան իմաստասիրական բնոյթի վերլուծումները, մարդոց հոգեբանական երեսները, կեանքին իմաստը: Ծահադրդութեանց եւ հետաքրքրութեանց տենդը գինք մղեց մինչեւ դժուարամատոյց դարպասները:

Պրպտեց, հետազօտեց, հաստատեց կամ ժխտեց, քանդեց եւ շինեց, որպէսզի լոյս աշխարհ բերէ նորը, իր համոզումով՝ վաւերականը, ճշմարիտը: Այսպէս է, որ դարձաւ մշտանորոգ միտքերու եւ գաղափարներու տարածիչը:

Ջերմեռանդ կրօնաւորի մը բարեպաշտութեամբ, խորան դարձուց Մեծասքանչը: Եւ օրն ի բուն ձգտեցաւ երեւան հանել մեր Մայրենիքին անհատնում գանձերը, ինչպէս հողի մարդը, որ տեւական կերպով կը պատկերացնէ մայր բնութեան անսպառ հարստութիւնները:

Մեր ժողովուրդին այլապէս հարուստ մշակոյթը, Նարդունիին համար ամէնէն նուիրական ժառանգութիւնը դարձաւ: Հարկ էր գուրգուրալ, խնամել, մշակել ու ծաղկեցնել, պաշտպանել զայն վանդալներուն դէմ:

Մեր իրականութեան մէջ արժեցուց գրագէտ - մտաւորականին տիպարը: Այն որ տիեզերական ունի:

Եւ շատ շատերու նման՝ գրագէտ թէ ոչ, ազգային տիեզերականին՝ արժանաւորութեան եւ արժանապատուութեան բեմը նկատեց Ցառաջը, այս աժերուն վրայ: Մեծ Շ.ին հետ, իբրեւ կրտսեր Շ., եւ յետագային տարիներ շարունակ, մինչեւ իր յանկարծական մահը, Ցառաջը հռչակեց ազգային դրօշ, անկեղծ ամպիոն, ուրկէ ոչ միայն վահաններ կը ցցուէին ազգային արժէքներուն եւ իրաւունքներուն պաշտպանութեան ի խնդիր, այլեւ սուր նիզակներ կ'արձակուէին միշտ նոյն մտածումով:

Լուսեղէն շիրիմէն մեզի փոխանցուած պատգամ մըն է այս, որ միշտ ի զօրու պիտի մնայ:

Ժ. Մ.

ՓԱ՛ՌՔ ԿԵՌԱՍԻՆ

Կեռասը հասեր է:

Զգո՛յշ, աղջիկներ, այս օրերուն մանչերը փափաքներ կ'ունենան կարմիր շրթունքներ համբուրելու:

Որովհետեւ իրարու կը նմանին սէրն ու կեռասը:

Կեռասը հասեր է ու ես տենդ ունիմ նորէն:

×

Ես ձեզի կը նայիմ, բայց ձեզ չեմ տեսներ: Ես բացեր եմ ականջներս ձեզի, բայց ձեզ չեմ լսեր:

Հիմա, իմ ականջներուս մէջ կը լսուին այգիներու կեռասենիներուն տակ սկսած խօսակցութիւնները եւ իմ աչքերուս մէջ կը բռնկին բոցի ողկոյզները մեր կեռասենիներուն: Սա տուները կեռասենիի անտառներ են, կեռաս կը թափի երկինքէն, իմ կերած հացս կեռաս է, ջուրը կեռասի գոյն ունի, աղջիկներն ինծի կեռաս կը նետեն, պատերուն վրայ կեռասներ կը խաղան, ես կը քալեմ կեռասի ճիւղերու մէջէն, կեռասները կը զարնուին իմ մարմինիս, եւ ես, ա՜յ կը սարսռամ:

Ես մերկ եմ եւ բարձրացած՝ կեռասենիին վրայ: Կեռասենին առատեան ցօղերով բեռնաւորուած է եւ իմ մարմինս հրաշալի զգայութիւն մը կ'ունենայ, քանի թաց կեռասները կ'արցունքոտեն կուրծքս:

Ես, այս պահուս, կ'ուզեմ հայհոյել ձեզի, որովհետեւ դուք կը ծիծաղիք եւ կեռասի սէր չունիք:

Ես գրկած եմ կեռասի ճիւղ մը: Արցունք կայ աչքերուս մէջ եւ արցունք՝ տերեւներուն վրայ: Ճիւղը կը սարսռայ թեւերուս մէջ եւ իմ միսս թիթեռնիկներ կը զարնուին: Շրթներուս մէջ՝ կեռա՛ս մը, հրեշտակ մը իր մա՛տն է դրեր բերնիս:

Ի՛նչ քաղցր է գրկել կեռասի ճիւղը, այսպէս, անձրեւէն թրջած: Իմ երեսներս պուտ պուտ կ'արծթին, ու սիրտս, կեռասահատի պէս, կը զարնէ կուրծքիս:

Կեռասին գոյնը կ'այրէ աչքերս, եւ արիւնո՛վ կը լեցնէ:

Այնքա՛ն լեցուած եմ, որ չեմ կրնար պարպուիլ:

×

Արթնցի՛ր, ո՛վ իմ սիրականս, արթնցի՛ր:

Կեռասը հասեր է, եւ իմ աչքերս կը զարնուին պատուհանիդ:

Լուր բերին թէ այգիին բոլոր կեռասենիները խոպոպ խոպոպ բոցեր կախեր են իրենց ճիւղերէն:

Արթնցի՛ր, ահա աչքերս կը նետեմ ներս քու պատուհանէդ:

Հա՛, կեռասենիները կարմիր անձրեւի էին բռնուեր. տեսնե՛ս, կարմիր կաթիլները, հատիկ հատիկ:

Արթնցի՛ր, ահա կեռաս կը նետեմ պատուհանէդ ներս:

Կեռասենիներուն վրայ կրակ թափած էին եւ կտոր կտոր կը շողային:

Երթա՛նք այգի: Տօնենք կեռասին տօնը:

×

Կը տեսնե՛ս:

Աւելի քան երկինքի աչքերուն թիւը, աւելի քան աստղերուն կրակը եւ աւելի քան գիւղին բոլոր հարսնցուներուն ոսկին:

Իմ կեռասենինե՛րս հարսնեւոր:

Ասոնք ամէնքը իմս են: Անոնց վրայ պահապան եմ դրեր մեծ-մայրս: Մեծ-մայրս ինծի «թագաւոր» կ'ըսէ, եւ ես իրեն միա՛յն «պահապան»ս կ'ըսեմ:

Զգո՛յշ, խիստ է պահապանս: Չի թողուր որ կեռաս քաղենք, մինչեւ որ, կ'ըսէ, Աստուած օրհնէ ծառին վրայ:

Բայց չէ՞ որ ես թագաւոր եմ, կ'արտօնեմ քեզի, ո՛վ իմ սիրականս, քաղէ՛:

Դէմքդ դէմքիս՝ կեցիր ուղիղ առջեւս: Ես պիտի գրկեմ քեզ մէջքէդ եւ պիտի բարձրացնեմ՝ ճիւղերուն: Դուն պիտի քաղես եւ նախ օղ պիտի կախես ականջներէս ու ականջներէդ: Ցետոյ պիտի թափես մարգագետինին վրայ: Գեղեցիկ պիտի ըլլայ այդպէս, ինչպէս ոսկին՝ կանանչ շրջազգեստին վրայ:

Բարձրացի՛ր հիմա: Քաշէ՛ ճիւղէն: Անձրեւի պէս, ցօղերը փշրուեցան դէմքիդ վրայ եւ ծոծրակէս վար: Հունա՛, ճիւղին ետեւը երկու «աղբարիկներ», աչքերուդ պէս կլոր եւ անուշ: Ինկա՛ւ:

Սիրակա՛նս, կը հարցնեմ քեզի, իրաւունք ունի՞մ ձեռքովս առնելու ծոցդ ինկած կեռասը:

Ա՛յ, ճիւղը ծռեցաւ եւ կը շոյէ երեսներս: Ու կեռաս մը կը մտնէ բերանս: Հօ՜յ հօ՜յ հրեշտակ մը ծիծ կուտայ ինծի:

Սիրակա՛նս, ես ուրախ եմ. ըսէ ինծի ճիւղերուն մէջէն, թէ որ դուն ալ ուրախ ես:

Գիտես ի՞նչ: Քեզ բարձրացուցեր եմ եւ դէմքս հիմակ հազիւ կը հասնի կուրծքիդ: Թող ներէ՛ ինծի ժամուն քահանան՝ եթէ խաբուիմ... եւ շրթունքներս դպին կուրծքիդ վրայ բուսած ու կարմրած կեռասներուն, որոնք, ահա, բերնիս դէմ եկեր են:

— (Ձայն մը հեռուէն) Թագաւո՛ր...

Ա՛յ, մեծ-մայրս տեսա՛ւ գողութիւնը որ ըրինք եւ կը պոռայ: Թաշկինակդ նետէ՛ քաղուած կեռասներուն վրայ: Նստէ՛ եւ շրջազգեստիդ քղանցքը երկարէ կեռասներուն:

— Պահապա՛նս, լաւ պահպանութիւն կ'ընես:

— Մե՛ղք է չօրհնուած կեռաս ուտելը, թագաւորս:

— Ես ալ կ'ըսեմ քեզի պէս: Կեռասենին այնքան վար կախեր է բազուկները, որ թերեւս, դուն հեռուէն կարծեցիր թէ կեռաս կը քաղենք:

— Հապա ո՞վ քաղեց սա ցանուցիր կեռասները:

— Թռչունը ձգած է:

— Հապա տերեւնե՞րը:

— Հովը թափած է:

— Աղջի՛կ, դուն ըսէ, դուն շիտակ կը խօսիս:

— Նշանածս իրաւունք չունի իր ապագայ ամուսինին ծնողքին հետ ձայնով խօսելու: Օրէնք է:

— Ուրեմն, ըսէ թէ ի՛նչ կայ թաշկինակին տակ:

— Թաշկինակին տա՞կ... ա՞յս թաշկինակին տակ... մետաքսէ՛ աղուո՛ր թաշկի..., գիտե՞ս, Նշանածս նուիրեց ինծի: Մեծ-մայրիկ, թերեւս ջուրդ տաքցած է, կ'ուզե՞ս որ Լուս-աղբիւրէն պաղ ջուր բերենք քեզի: Մի՛, մի՛...

— Կեռա՛ս... թաշկինակին տակ:

— Այո՛, կեռա՛ս, ընտիր կեռաս է: Նշանածս երբ շատ փափաքեցաւ, հովէն թափածները հաւաքեցինք...

— Մեղք է, պտղամո՛լ:

— Լա՛ւ: Եթէ թագաւոր եմ, ո՞վ կ'արգիլէ ինծի: Երբ կեռաս կ'ուզեմ, պէտք է որ ուտեմ: Ապա թէ ոչ թագաւոր չեմ ըլլար:

×

Ափսո՛ս:

Հիմա մեծ-մօրս «մեղքին» արգելքը չէ՛ որ գրկած է զիս կեռասէն:

Ես հիմա թագաւոր չեմ:

Ես հիմա կեռաս չունիմ: Իսկ նշանածս ալ մեռաւ, ու իմ շրթներուս մէջ կորսուած է համը իր կեռասներուն:

Եւ արի՛ւն կուգայ աչքերէս, կեռասի այս տօներուն:

Շ. Ն.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ խռովութիւնները կը շարունակուին: Վերջերս Մէշէտի մէջ է (Թեհրանէն 700 քիլոմեթր արեւելք, Ս. քաղաք՝ որ շատ բուռն ապստամբութիւններ տեղի ունեցած են եւ 40 մեռեալ կայ ըստ ընդդիմութեան եւ 250՝ ըստ «Պարսկաստանի Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան Կոմիտէին»: Դրդապատճառ ծառայած է կրօնապետի մը յուղարկաւորութիւնը: Նախկին նախարար եւ փոխ - վարչապետ Ֆիրուզ շահեկան յօդուած մը ստորագրած է Մոնտի մէջ, ուր կը վերլուծէ Սէ. Ի. Ա.ի եւ անոր պարսկական մասնաճիւղին՝ Սաւաքի դերը Պարսկաստանի մէջ:

ԳԱՀԻՐԷԷՆ, Սատաթ արտաքսեց իսրայէլեան զինուորական պատուիրակութիւնը, որ վեց ամիսէ հոն էր: Պեկին չուզեր շատ ծանրակշիռ բնոյթ տալ եղածին մինչ Եգիպտոսի նախագահին համար, գլխաւոր արգելքը՝ Պեկինն է, որ - նէ համաձայնութեան:

ՊԵԿԻՆ կոչ կ'ընէ Ֆրանսայի՝ «Փրկեցէք Լիբանանի քրիստոնեաները, ի սէր Աստուծոյ»:

ՈՒՐՖԱՅԻ մօտ գիւղի մը մէջ, 6 հոգի սպաննուած են, 7րդ մը՝ վիրաւորուած է եւ չորս հոգի ալ անհետացած են քսան հոգինոց խմբակի մը յարձակումէն ետք,

(Շար.ը կարդալ Դ էջ)

ՀԻՆ ՑԵՂԻ ՄԸ ՀՈԳԵՎԱՐՔԸ

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Դեռ քիչ առաջ էր որ դուրս ելայ հիւանդ հայ գաղթականի մը սենեակէն: Ու կը զգամ, տակաւին, որ թշուառութիւնը փաթթուեր է ինծի եւ տխրութիւն մը կը սեղմէ հոգիս:

Բանուորական թաղ մը, Փարիզի մէջ: Զառիթափի մը վրայ, նեղլիկ փողոցի մը երկայնքը՝ հինուկ մինուկ պանդոկներ: Մթին եւ աղտոտ սանդուխներէն կը բարձրանամ վեր: Դժուար է գտնել սենեակը, — նրբանցքը մութ եւ թիւերը չեն տեսնուիր: Վերջապէս կը գտնեմ, կը զարնեմ դուռը եւ կը բանամ: Անկողին մը՝ մաշած ու գունաթափ վերմակով: Պատուհան մը բակին պատին դէմ: Օջախ մը, առջեւն ալ սեղան մը, որուն չուրջ նստած են երկու փոքրիկներ, մէկը եօթը, միւսը տասը տարեկան: Կը ճաշեն: Պնակի մը մէջ քացախով եւ իւղով թըրջուած աղցան: Հացը կը թաթխեն եւ աղցանով կը ծամեն:

— Ո՞ւր է ձեր մայրը, կը հարցնեմ:

— Չեմ գիտեր:

Մեծը չի կրնար լաւ խօսիլ հայերէնը: Ֆրանսերէն կը խառնէ իր պատասխանին: Փոքրը հիւանդ է, չուզելով կուլ կուտայ իր պատառները եւ չի խօսիր բնաւ:

Բաց դուռնէն ներս կը նայի դրկից Ֆրանսուհին եւ կ'ընդմիջէ մեզ.

— Մայրը դուրս ելաւ առաւօտուն: Հիւանդ էր քանի մը օրէ ի վեր, քիչ մը դրամ ճարելու գնաց: Ինծմէ խնդրեց, որ երբ մեծը գայ վարժարանէն, ըսեմ որ ճաշէ եւ մեկնի:

Կը քննեմ փոքրիկը: Ֆրանսուհին ներս կը մտնէ եւ կ'օգնէ ինծի: Մօր մը պէս գուրգուրալով, կը սրբէ փոքրիկին քիթն ու բերանը: Կը հանուեցնէ, մաքուր լաթ մը կը ճարէ ու կը դնէ կռնակին: Ականջս կը դնեմ ու մտիկ կ'ընեմ: Լեցուա՜ծ է փոքրիկին թոքերուն ցնցուղը: Ինչպէս թռչուններու խօսակցութիւնը ծառերուն մէջ, տխուր հեծկլտուք մը կը լսուի ներսէն: Իրապէս հիւանդ է տղեկը:

Թշուառութի՜ւն, թշուառութի՜ւն: Մայրը հիւանդ եւ անգործ: Երկու փոքրիկներ, մէկը հիւանդ, միւսը անօթի:

Ցուրտը կոկորդիս մէջ, գործս վերջացուցած՝ դուրս կ'ելլեմ սենեակէն:

... Բայց դեռ աչքերուս առջեւն են փոքրիկները, որ աղցանով հաց կ'ուտեն: Քիչ ետքը, կշտացած, փոքրիկը պիտի երկննայ անկողնին վրայ, մինա՜կը: Մեծը պիտի երթայ ֆրանսական վարժարան:

Պիտի մեծնան անոնք, երբեմն հիւանդ, երբեմն անօթի: Ե՞տքը:

Ֆրանսական վարժարանը պիտի խօսի իրենց հոգիին ու պիտի լեցնէ աղուոր թելադրանքներով: Եւ երբ այլեւս երիտասարդ են, անոնք պիտի կանչուին ընտրութիւն մը ընելու: Երկու ցեղեր պիտի կռուին անոնց հոգիին մէջ: Բնական է, որ պիտի յաղթուի հայ ցեղը: Ինչո՞ւ, ո՞ր հմայքին համար այս երիտասարդն իր ճակատագիրը պիտի կապէր Հայութեան: Ի՞նչ գիտէ Հայութեան մասին: Թշուառութի՜ւնը, պզտիկ հիւանդ եղբօրը հետ դէմ առ դէմ նստած՝ աղցանով հաց ծամե՞լը: Ուրիշ ի՞նչ յիշէր ու գիտնար Հայութեան մասին: Երիտասարդը կը տեսնէ, թէ բաց է ճամբան իր առջեւ: Եւ եթէ արբունքի փոթորիկը, հաճոյքի այս մեծ քաղաքին մէջ, անգամ մը եւս չթշուառացնէ զինք, պիտի խառնուի մեծ ազգի մը բազմութեան:

×

Իսկ:

Բանուորական արուարձան մը Փարիզի հարաւային արեւմտեան կողմը: Աղուոր կայարանին մէջ, որ բարձունքի մը վրան է թառած, կը տնտնամ պահ մը՝ դիտելու համար համայնապատկերը: Հեռուն Փարիզի աշտարակը երկաթէ ոսկերոտիքով: Անդին լեռներու մթութիւնը: Հովիտին մէջ գործարաններու ծխնելոյզները մինարէներու պէս: Կը բարձրանամ զառիթափին ի վեր: Այն ամիսն է, երբ կը ծաղկին ծիրանենիները: Սիրուն հիւղակներու գլխին՝ ծաղիկներ ու կանանչութիւն: Կը կենամ պարտէզի մը առջեւ, հարցնելու համար հասցէ մը: Ոտքիս տակ, բարակ ակօսի մը մէջէն կը հոսի աղտոտ ջուր մը, պարտէզին անկիւնը կը զարնուի սիւնին, կը փրփրի եւ բուրդէ գուլպայ կը հիւսէ սիւնին ոտքին:

Տախտակով շինուած տուն մըն է, ուր կանչուած եմ, — երկու յարկով: Կը բարձրանամ վերի յարկը, ցածլիկ առաստաղով սենեակ մը: Ետեւը անմշակ պարտէզ մը, ուր արեւը հրաշալի գոյներ է նետեր:

Երեսուննոց կին մըն է, անկողին է ինկեր, որովհետեւ ոսկրային հիւծախտ ունի: Բաց են վէրքերը եւ «կը վազեն»: Սիրուն ու հասուն աղջիկ մը ունի, պատանի մը եւ երախայ մը: Աղջիկն է, որ հիմա մօր մը պէս կը խնամէ անոնք: Խելացի կին մըն է հիւանդը: Ո՜րքան մաքուր կը խօսի, կ'ուզէ աղէկնալ, որովհետեւ «զաւակներս պէտք ունին ինծի» կ'ըսէ արցունքով:

Վար կ'իջնեմ մտածելով: Ներքեւի սենեակին դրան առջեւ, կը կեցնեն զիս:

— Անգամ մը ներս կը մտնէ՞ք, տոքթէօր, հոս ալ խեղճ հիւանդ մը կայ:

Անդամալոյծ երիտասարդ մըն է: Հիւանդ են մայրն ու մեծ մայրը: Կողի ցաւեր, ծերութիւն: Եւ յանկարծ լուրը կը տարածուի հայ գաղթականներու սենեակներէն ներս, — բժիշկ է եկեր: Եւ անցքիս վրայ, ամէն դռնէ աղաչող բերաններ:

Թշուառութիւնը եւ հիւանդութի՜ւնը սրտաճմլիկ պատկերներ են ստեղծեր հայ գաղթականներուն հիւղակներէն ներս:

Եւ ահա աչքիս առջեւ կը պատկերանայ իմ ցեղս. — վերջին բեկորներն են, որ, հոգեվարքի մէջ, կը տառապին ու կը հեծկլտան: Եւ կարծես կը պոռա՛ն թէ կռուեցան թրքական եաթաղաններուն դէմ, դիմացան արաբական անապատներու թշուառութեան մէջ: Ասորական ու պարթեւեան ցեղերը թաղեցին պատմութեան փոշիով: Այդ քաջ ու հին ցեղին՝ հայ ժողովուրդին մնացորդն է ահա, որ, հոգեվարքի մէջ, կը պոռայ իր բանաստեղծին պէս.

— Ապրի՜լ կ'ուզեմ, ապրի՜լ... զաւակներուս համար:

Մեր պատմութեան, մեր մշակոյթի՜ն համար:

Արիարանց ցեղը, լեռներու վրայ հերոսացած ցեղը, սուրերուն ու կրակներուն դիմադրած ցեղը, ահա, բժի՜շկ կը կանչէ:

Ո՞ր գիրքին մէջ նկարագրուած է այս ցաւը:

ՄԵՐ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՔՐՄԱՊԵՏՆԵՐԸ

(Շ. Նարդունիի մահուան տասնամեակին առթիւ)

Այսօր, երբ կը փորձենք այս քանի մը տողերը մրոտել Շաւարշ Նարդունիի մահուան 10րդ տարելիցին առթիւ, մեր աչքերուն առջեւ անխուսափելիօրէն կը պատկերանայ այն միւս մեծ Շաւարշը՝ որ կը կոչուէր Միսաքեան...:

Հայ Բանին ու Դպրութեան երկու վաւերական առաքեալները, որոնց շուքին ու շունչին շա՛տ բան կը պարտի յատկապէս մեր սերունդը, — անապատներէն եւ որբանոցներէն եկած սերունդը: Մեր ապրած, անցուցած ահաւոր եղեռնապատումէն ետք, այս երկու անձերու ներկայութիւնը, իրօք, աստուածատուր պարգեւ մը եղաւ մասնաւորապէս մեր գաղութին համար:

Յառաջը որուն բարձրադիր ամպիոնը տեւական բնակարանը եղաւ այս երկու առաքեալներուն, — հայ մտքի եւ դըպրութեան առաքեալներուն, — տարադիր ու հոգեպէս ըկուած բազմութեանց յոյսին, լոյսի «կենարար աղբիւր»ը եղաւ: Անով եւ կամ անոնց յայտնաբերած յարանճուն ճիգերուն շնորհիւ, մեծցա՛ն, բարձրացա՛ն ապրելու, տոկալու, տեւելու տրամադրութիւնները հոգեպէս այլանդակուած բազմութիւններուն:

Անոնց ուսուցանելու յամառ ու յարատեւ ճիգին շնորհիւ դարձեալ, դասարաններ կազմուեցան իրենց շունչին տակ Ա. Բ. Գ. սորվիլ ցանկացողներէն մինչեւ «բարձրագոյն ուսումնական»ները: Այսպէս եղաւ անոնց գործը արդար ու իրաւ:

Մասնաւորելով մեր խօսքը Շ. Նարդունիի մասին, ըսենք. — Եթէ նուիրեալ բառը իր իմաստը չէ կորսնցուցած, — ինչպէս շատ մը բառեր, այդ պարագային համարձակօրէն կրնանք ըսել թէ՝ անիկա, իր աշխատանքով, իր ապրելակերպով լրիւ, կատարեալ նուիրեալ մըն էր բառին ամէնէն լայն իմաստով:

Նուիրեալ մը իր ժողովուրդին, նուիրեալ մը իր ազգին, նուիրեալ մը իր հայրենիքին, նուիրեալ մը վերջապէս իրեն համար այնքան պաշտելի մայրենիին:

Մասնագիտութեամբ բժիշկ, (հոգեբոյժ) որուն առջեւ բաց էին բոլոր վայելքներու եւ հաճոյքներու դռները, բայց անիկա, արհամարհեց այդ բոլորը, բոլոր «աշխարհիկ»ները նուիրուելու համար իր սիրած, իր պաշտած իտէալներուն, իր նախասիրած գիտելիքներուն: Ուրիշ խօսքով՝ հաւատարմութեամբ եւ հաստատակամութեամբ ծառայելու հայ մեծափառ դպրութեան մեհեանին:

Հաւատաւոր քուրմի մը հանդոյն, պարզունակ ապա մը իր ուսերուն վրայ, անիկա, անխոնջ կերպով դեգերեցաւ տաճարէ տաճար, մեհեանէ մեհեան ուսանելու, սորվելու, սերտելու և այն տեղերէն լոյս աշխարհ բերելու համար մեր ժողովուրդին մոռցուած, թաքուն գանձերը:

Աշխարհիկ վանական մը արդարեւ, որուն համար հանապազօրեայ հացէն աւելի կարեւոր էր հոգեկան հացը, ահա՛ թէ ինչո՛ւ ամբողջութեամբ նուիրուեցաւ անոր արհամարհելով աշխարհիկ բոլոր այսպէս կոչուած վայելքները:

Ազգապաշտ, հայապաշտ, հայրենապաշտ մըն էր Շ. Նարդունին իր ուղն ու ծուծովը, այն աստիճան որ, հեռաւորները նոյնիսկ մօտաւորներէն ոմանք ցեղապաշտի մակդիրը փակցուցին իր կըռնակին... ոմանք փորձեցին ֆաշիստի սեւ չապիկ նուիրել իրեն: Բայց ինք չխրտչեցաւ այդ որակումներէն, այլ, ընդհակառակն, հաստ եւ հմտալից կերպով պարզաբանեց իր տեսակէտները լաւութեան դատապարտելով ամէնէն բանգէտներն իսկ:

Խորապէս ուսումնասիրած արդի մարդկութեան, արդի ընկերութեան կառոյցը, հոգեբանութիւնը, մարդ կոչուած արարածներուն տենչերն ու ձգտումները իրեն համար կազմած էր յատուկ վարդապետութիւն մը:

Իր համոզումով, բոլոր տեսակի գոյներուն պէտք է մօտենայինք զգուշութեամբ, դանդաղ քայլերով ու վերապահութեամբ: Ամէնէն սուրբ կարծուած քղանցքն ալ համբուրելէ առաջ՝ անհրաժեշտ էր լաւ մը հոտոտել զայն: Ահա՛ իր Փիլոզոփին:

Զէր ախորժեր մասնաւորապէս «իզմ»երէն ինչ գոյնի որ ալ պատկանէին անոնք: Իրեն համար իրական «իզմ»ը Հայն էր իր ազատ անկախ Հայաստանով, իր պետականութեամբ, իր դրօշով եւ իր մշակոյթով: Մնացեալը լոկ խօսքեր էին, աւելի պատկառումի սերմեր ժողովուրդէ ժողովուրդ:

Հինէն, «ի վաղուց անտի» Հայը շա՜տ, շատ տուրք տուած էր օտար, դուրսէն ներմուծուած վարդապետութեանց: Անոնք եկած էին բազմազան գոյներով եւ անհամար նշանախօսքերով եւ որոնց միակ եւ մնայուն արդիւնքը եղած էր մեր ազգին պառակտումը, տկարացումը... Ահա՛ իր ըմբռնումը:

Իր համոզումով անհրաժեշտ էր վերջ տալ այդ բոլորին, բոլոր տեսակի օտարասիրութեան եւ նախապաշարումներուն, նոր եւ լուսաւոր ուղի մը բանալ Հայութեան առջեւ, վերադառնալ մեր հին Աստուածներուն, — Վահագնին, Մհերին, Արտաւազդի շղթայներուն, Սասունցի Դաւիթին եւ միւսներուն: Այսպէսով գտնելու համար մեր ժողովուրդին յաւերժացման ուղիղ ճանապարհը:

Ու այս տեսութիւնները անխախտ հաւատքի, ճշմարիտ հաւատամքի վերածած՝ համարձակ կերպով ճակատեցաւ բոլոր տեսակի հին ու նոր «տեսաբան»ներուն դէմ: «Անհրաժեշտ է, պէտք է, կարեւոր է վերադառնալ մեր հին աղբիւրներուն ապահովելու համար մեր գոյատեւումը...»: Ահա՛ իր բնաբաններէն մէկը, շատերէն մէկը:

Եւ ճի՛շդ ատոր համար ալ նիւթը, հարստութիւնը, վայելքներն ու ճոխ սեղանները տեղ չգտան, մաս չկազմեցին իր առօրեային, ապրելակերպին: «Համբաւաւոր» փոմփրիտը եղաւ իր նախասիրած ճաշը դաւաթ մը ջուրով՝ կամ հաղւադիւտ պարագաներու մէջ գինիով:

Իր սիրած, փնտռած շրջանակն ալ «վերի դասեր» չեղան, այլ, հասարակ բանուորն ու ռէնչպերները այլ մանաւանդ իր շատ սիրած ԶՈՄերը. — զոր ինք կ'անուանէր Վահագնեան սերունդ — եւ որոնց հետ կապուած մնաց մինչեւ իր մահը:

Այս տողերը մրոտողը, ինչպէս նաեւ նոյն սերունդէն շատեր, - կէս դարու մեր ծանօթութեան ընթացքին, յուշեր եւ յիշատակներ շա՜տ ունինք իրմէն: Տաք ու պաղ օրեր ալ շատ անցուցած ենք միասին, երբեմն խնդալով, երբեմն աւաղելով... այսօր երբ իր մահուան տարելիցին առթիւ է մեր ըսելիքը զսպուած յուզումով մը պիտի ամփոփուինք յօդուածի մը սահմաններուն մէջ:

Այսօր, դեռ կանուխ է ըսել թէ ո՞վ էր Նարդունին, ի՛նչ տուած է անիկա իրեն ծնունդ տուող ժողովուրդին: Վաղը, մեզմէ ետք եկող սերունդները անտարակո՜յս, պիտի պրպտէն, պիտի գտնէն ու գնահատեն անոր ձգած մեծ ժառանգը հայ մշակոյթի անդաստանին:

Վաղուան հայ Բանին երկրպագուները չեն կրնար անտեսել այս իրաւ, վաւերական քուրմը, , — այլ անունով՝ Շաւարշ Նարդունին, որ, մեղկ ու եսապաշտ դարու մը մէջ կրցած է իր ամբողջութիւնը նուիրել հայ մշակոյթի գանձարանին:

Մենք, ժամանակակիցներս, որ ապրեցանք իրենց հետ, - Նարդունի եւ ուրիշներ, - վաստա վայելեցինք իրենց շուքն ու շունչը, ու իբրեւ իրենց հոգեզաւակները, մեր խունկի եւ մոմերուն հետ՝ աղօթքի մրմունջներ ունինք իրենց մահուան տարելիցներուն առթիւ:

«Յիշատակն արդարոց օրհնեալ եղիցի...»

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԻ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(Հատուած)

Մամուլ, օրաթերթ եւ պարբերական, մասնաւորաբար «Յառաջ», կը յորդի բազմազան եւ բազմաթիւ գրութիւններով: Ու ամէն անգամ որ կը փորձենք ակնարկ մը նետել իր հրատարակելի գործերուն մատենացոյցին վրայ, գլխու պըտոյտ կ'ունենանք: Անտարակոյս, ապաւինած իր հմտութեան, երկունքի եռանդին, ստեղծագործական հեւքին, տալու անհուն կորովին եւ անխոնջ կամքին՝ չկրցաւ կշռել իր ֆիզիքական ուժերը, այլ մանաւանդ, չափել ժամանակը: Չէր կրնար: Վասն զի իր կեանքը անվերջ տենչերու գումար մըն էր:

Ցօրինած է հէքեաթներ, պատմուածքներ, արձակ բանաստեղծութիւններ, վիպերգութիւն, գրական դիմաստուերներ եւ ճառեր: Խուսափած է գրելէ «անհամ վէպեր, որոնց մէջ ոչ բանաստեղծութիւն կայ՝ որ ազնուացնէր հոգին, ոչ լեզու՝ որ հպարտացնէր Հայուն սիրտը»: Գալով հէքեաթին, ան «հոգեկան կաթն է մարդկութեան»: Արդարեւ, ո՞վ չէ մեծցած կաթով եւ հէքեաթով: Իր ճառերը

ՍԻՐՏԸ ՆՄԱՆ ԷՐ ԷՆ ՓԼԱԾ ՏՆԵՐ...

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ի՜նչ շուտ անցան տարիները: Դեռ երէկ էր, այսինքն տասը տարի առաջ, հեռաձայն մը՝ Մարսէյլէն.— «Երթէ կ՚ուզէք դեռ ողջ տեսնել Նարդունին, եկէ՛ք»:

Ու գացինք: «Ողջ» էր եթէ այդ բառը իմաստ ունի մարդու մը համար, թաղուած արդէն անվերադարձ մահաքունի մը մէջ: Երկու օր ետք, ամէն բան կը վերջանար: Արեւմտահայերէնի վերջին երկրպագուներէն մէկը եւս կը յանձնէինք հողին: Ու կը տիրէր այլեւս տէրեանական լռութիւնը.— «Ինձ անլաց թաղեցէք, ինձ անխօս թաղեցէք,
Լռութիւն, լռութիւն, լռութիւն
անսահման»:

Անցեր են տասը տարիներ: Ե՞րբ: Ի՞նչպէս հաւատալ: Մայրենիքը Սփիւռքի եւ ուրեմն՝ արեւմտահայերէնը քիչ մը աւելի որբացաւ իր մահով: Նոր օրեր եկեր են ու անոնց հետ, նուազեր է այն ջերմեռանդ սէրն ու բծախնդրութիւնը զոր Շաւարշները ունէին հանդէպ լեզուին Հայկազեան: Կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն, մեղա՜յ, մեղա՜յ Արարատին:

«Մայրենի՛ք, չկշտացուելի՛ք քաղցրութիւն, մահէն անդին ալ ցանկալի:
— Քնացի՛ր, որդի՛, քնացիր»:

Ինք էր, որ այս խօսքերը կը յիշէր երբ կը թաղէինք ուրիշ Շաւարշ մը, որուն հետ ապրած էր սեղան սեղանի, շունչ շունչի, կեանք տալու համար ա՛յս թերթին, անոր ծնունդին առաջին օրերէն իսկ:

Տխուր էր իր կեանքին վերջին ամիսներուն: Բայքայուած առողջութեամբ գացած էր գաւառ: Տկարացած աչքերը դառնութիւն տուած էին իր հոգիին, կը գրէր վերջին նամակին մէջ՝ «Մտքովս Անտունի կ՚երգեմ», Կոմիտասի իր նախընտրած երգը.—

«Սիրտս նման է էն փլած տըներ
Կոտրեր գերըններ, խախտեր է սըներ»:

Իր սիրտն էր, այդ օրերուն, այնքան նման՝ էն փլած տներ: Հայաստանը տեսաւ իր երազին մէջ միայն ու արտասահմանեան մեր իրականութիւնը սպառած էր իր երբեմնի ոգեւորութիւնը երբ գաւառէ գաւառ, երբ գաղութէ գաղութ կ՚երթար փնտռելու իր ժողովուրդը:

Արմաշէն Պոլիս ու անկէ Փարիզ, հայկական լոյսի մէկ օճախէն դէպի եւրոպական լոյսի այս օճախը, որ մ՚իսկ չէր դադրած բան մը աւելի սորվելէ, գիրք մը աւելի կարդալէ, մտային պաշար մը աւելի ամբարելէ: Բժիշկ ու գրագէտ, քանի խորացած էր իր զարգացումը այնքան խորապէս գիտակցած էր թէ բան չի գիտեր, ինչպէս կրնան գիտակցիլ միայն անոնք, որոնք տէր են իսկական զարգացումի: Ինք, որու համար դաւանիք չունէր հայերէնը, չէր ընդունէր իսկ որ՝ հայերէնագէտ է: Եւ ասիկա համեստութիւն չէր, քանզի համեստ չէր, այլ պարզապէս զգացած էր թէ անկարելի է իսկապէս գիտութիւնն ունենալ հայերէնին:

«Յառաջ»էն «Հայ-Բոյժ» սպառեց իր ուժերն ու վաստակը հրապարակագրութեան մէջ, հակառակ անոր որ չէր սիրեր հրապարակագրութիւնը: Ինչ որ տուաւ հատորներով, եղան միայն ժողովածուներ յօդուածներու, ուսումնասիրական թէ գրական բայց եւ այնպէս միակ որակումը, զոր կ՚ընդունէր իրեն համար գրագէտի հանգամանքն էր: Ու կը հպարտանար միայն այդ տիտղոսով, զոր բարձրագոյնը կը նկատէր: Բայց մեզի համար, գրագէտը չէ զոր կը փնտռենք, այսօր աւելի քան երբեք, այլ այն մոլեռանդ պաշտպանն ու սպասարկուն արեւմտահայերէնի: Սփիւռքը, արդարեւ, ամբողջական [?] կարիքն ունի Նարդունիներու որպէսզի ճոխանայ, անաղարտ մնայ ու տեւէ արեւմտահայերէնը, որուն գլխուն սպառնալիքները կը բազմանան քանի Սփիւռքը կ՚անտեսէ իր բո՛ւն հոգերը:

Մենք այսօր, առաւելաբար կ՚ողբանք մայրենիքի երկրպագուն՝ մեր սիրտն ալ նման՝ էն փլած տներ:

ԱՍԻԱ՛, ԴՈՒՆ ԿՂԶԻ ԼՈՅՍԻ ԾՈՎԻ ՄԸ ՄԷՋ...

Շաւարշ Նարդունի:

Մեր թանկագին գրչեղբայրը, մեր սերունդին մէկ լուսացայտ պատգամաւորը, որուն անդարձ բաժանումը կը սգանք տասը տարիէ ի վեր:

Իր կարօտաբաղձ եւ ոգեկոչական մէկ էջին մէջ, Նարդունի կ՚աղաղակէր անհնարին բաղձանքով մը.— Ասիա՜, ո՛վ մեծդ Ասիա, ա՛ռ զիս, տես ինչպէ՛ս կը հրճուիմ Միջերկրականի ալիքներուն երգին ելուր [?]...

Եւ կը ծափահարէր փառքը նուաճումին, յաղթելու, խորտակելու կամքը, պատուարները քանդելու հրամայական պատգամը: Կը ներբողէր ուժին, զօրութեան, հերարձակ արշաւանքին ստեղծագործ երկունքը, այսինքն տոկալ ցաւին եւ հրճուանքէ պոռալ: Ի՜նչպէս անցեր էր այս հանդրուաններէն եւ կեանքը ողջունեց ռազմական կշռոյթով մը, յանուն տիրատենչութեան, որ ամպածրար հորիզոններու փոթորիկներէն կուգար:

Ի՜նչպէս տառապեր էր այս սուր կարօտէն եւ կրկներ քանիցս .— Եւ փա՜ռք քու յարութեանդ եւ քու յաղթութեանդ, ո՛վ մեծդ Ասիա: Դո՛ւն կղզի լոյսի ծովի մը մէջ, դուն ցանկալի հող, դուն սեղան թագաւորներու առջեւ, Ասիա՜, Ասիա՜, Ասիա:

Պիտի ըսենք իր մահուան տասնամեակին առիթով.— Եւ փա՜ռք քու մաքրանոյշ յիշատակիդ եւ կերտած արձանային գործիդ, ո՛վ մեծդ Նարդունի:

ԾԻԾԵՌՆԱԿ
(ԵԴ. ՍԻՄՔԷՇԵԱՆ)

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(Մահուան տասնամեակին առթիւ)

Տրտմանոյշ երգ մը կը լսեմ, լացող մօր մը անոյշ շրթներէն.— «Վա՜յ Հայոց ազգին, վա՜յ իր արեւուն՝ եթէ մոռցուին մեր գիրն ու լեզուն...»:

Ամառնային վեհ, կիզիչ արեւուն հետ, քէն ըրած կեանքի անարդար օրէնքին դէմ, հայ լեզուի ու դպրութեան իշխաններէն Շաւարշ Նարդունին, մահուան հետ դաշինք է կնքած, ժողվտած է ամէն ինչ, — գիր ու գրականութիւն, Խորենացի եւ Փարպեցի, Ալիշան ու Աբովեան, Եով թէ Էով [?] բոլոր ամէնները եւ լուած է: Ալ պիտի չգրէ, ալ պիտի չխօսի:

Սեղանիս վրայ կը մնայ միշտ իր վերջին նամակը. թանկագին նշխար մը: Վերստին կը կարդամ անկեղծ, կարօտալի իր խօսքերը, կը զգամ եղբայրական իր խանդաղատանքը, սէրն ու նուիրումը՝ հանդէպ գաւառի հայորդիներուս:

Իր վերջին այս նամակով ուրախութեամբ կը յայտնէր թէ հիւրս պիտի ըլլար. հոգեկան անոյշ ապրում՝ որ սպասումին գեղեցկութեանը մէջ մնաց միայն, զոր սիրտս զգաց՝ բայց աչքերս չվայելեցին:

Այդ գեղեցիկ սպասումիս մէջ, ահա հեռաձայնին տխուր կանչը, «Յառաջ»էն. «Նարդունին ոչ եւս է». թաղումը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլ:

Նամակը դրկած էր երկու շաբաթ առաջ: Խոստումը չկատարեց. չեկա՛ւ: Զինք ընդունելու հրճուանքս վերածուեցաւ առյաւէտ կորուստի մը տխրութեան, եւ յուսախաբի անձկութեամբ պատասխանեցի իրեն, «Յառաջ»ի մէջ, — «Ինչո՞ւ չեկար»:

Այսօր, աւելի քան երբեք կ՚անդրադառնանք, մանաւանդ գաւառացիներս, որ մեր երկինքն է որ կը մթագնի, աստղերը մէկ-մէկ կ՚իյնան. մե՛զ հասկցող, մե՛ր սրտին բացուող վերջին մեծ աստղերէն մին էր Շաւարշ Նարդունի: Ամբողջ քառասուն տարիներ Լոյս Քաղաքին մէջ կեցած, տիւ ու գիշեր, աշխատեցաւ ու տքնեցաւ յանուն հայ լեզուին, հայ դպրութեան: Նաեւ ներշնչեց, խանդավառեց, «Յարդգող»էն մինչեւ «Մենք»ի տղաքը եթէ քիչ շատ դիմացան, տոկացին, այդ մէկը կը պարտին մասամբ Նարդունիի շունչին, կորովին:

Կը յիշեմ, գիշերով մեկնեցայ Մարսէյլ՝ դիմաւորելու համար Միջերկրականէն բարձրացող արեւը: Նարդունիին սիրած արեւը: Բայց ծովը չէր գիտեր թէ հայ գրագէտը պիտի չտեսնէր զինք այլեւս. գեղեցիկ էր ան այդ առաւօտ՝ իր յաւիտենական ծփանքով, լուսէ ալիքներով ու բոցավառումով:

Գիշերը կը մնամ Մարսէյլ: Յաջորդ օրն իսկ կ՚երթամ Պոմոն, ուր տեղի պիտի ունենայ յուղարկաւորութիւնը: Նորոգուած եկեղեցիին խռնուած է բազմութիւն մը. ծանօթներ ու անծանօթներ, բայց մանաւանդ ժողովրդական, մանաւանդ գաւառէն: Ծանօթ, սիրելի դէմքերուն մէջ են Հրանդ – Սամուէլ, Ս. Սիսլեան, մեր Արփիկը ու Անգլիայէն՝ Գարեգին Սրբազան:

Միջերկրականի պայծառ արեւուն տակ, հազարաւոր պանդուխտ Հայեր, սեւ հողին կը յանձնենք մեր թանկագին Նարդունին: Կարծես Հայու ճակատագրին որոշումով քով քովի պէտք է հանգչէին երկու տիտաններ. մին, հերոսներու գաղափարաբանութիւնը վարդապետող Մ. Վարանդեանը, երկրորդը, հայ մտքի ու դպրութեան սպասարկուն՝ Շաւարշ Նարդունին:

Նարդունիի մահուան տասնամեակին առթիւ, խորագոյնս զգալով հայ լեզուին ողբերգական նահանջը, օգնութեան կը կանչեմ Ա. Ահարոնեանն ու կը կրկնեմ, իր բերնով. «Սիրեցէք մեր գիրն ու գրականութիւնը, սիրեցէք մեր լեզուն, մեր հին – հին հայրերի, մեր Սահակների ու Մեսրոպների պէս, Նարեկացու, Աբով – եանի պէս»:

Նարդունի, գիտակից գրագէտի իր կոչումին ու պարտականութեան, իր ժողովուրդը փնտռելու ելաւ մինչեւ եգիպտական բուրգերը, մինչեւ Թեհրան, մինչեւ Տէր–Զօր, այն ժողովուրդը՝ որ «չուզեց մեռնիլ Բաբելոնի պարիսպներուն տակ»: Օր մը կատակով հարցուցի իրեն, թէ ինչո՞ւ չէր ամուսնանար: «Ես ամուսնացած եմ ըսաւ, մանչս, հայ գիրին ու գրականութեան հետ. վկայ՝ հերկս ու ցանս»: Եւ իր զաւակները պիտի ապրին յաւերժ, պիտի հնչեն անոյշ, պիտի խօսին միշտ հայերէն. անոնք ամէնքն ալ կը հետեւին մէկ պատգամի, — «Հայաստան՝ ամէն բանէ վեր»:

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

եւ դասախօսութիւնները, ընդհանրապէս հայ մշակոյթին մասին, գրական բացառիկ սեռ մը կը յատկանշեն, գրուած հմտութեամբ, իմացականութեամբ, խոր տրամաբանութեամբ, եղական վերլուծումներով, վաղուան հանդէպ իր անխախտ հաւատքին վարակիչ հանգամանքովը եւ սրբազան բարկութեամբը:

Ունի գրական, քննադատական ուշագրաւ ուսումնասիրութիւններ՝ լեզուական, հայագիտական, լեզուաբանական, քերականական, ուղղագրական, պատմական եւ մշակութային հարցերու շուրջ: Իր գրչամարտերը շահեկան պրպտումներ են, գրուած միշտ հմտութեամբ եւ հիւմուրով, երբեմն նաեւ հեգնանքով, երգիծանքով, զայրոյթով ու թթու–լեզի լեզուով: Իսկ երբ ծաւալուն ներածականը Մեսրոպ Մաշտոցի պատմական առաքելութիւնը պանծացնելու կ՚ելլէ, երդեցիկ արձակը կը բոնկի, կը սուրայ, կը բարձրանայ դէպի սլացիկ կատարներ, կը քալէ դարերուն մէջէն, կը հրճուի, կը բազմապատկուի, պատանեկան հիացումով կ՚արբենայ:

Այս բոլորէն կարեւոր մաս մը տակաւին պահ կը մնայ մամուլին մէջ ցիրուցան: Իրմէ ունինք քանի չափ հատորներ, որ ահաւասիկ.— «Ալպօմ հէքեաթներու», «Մեղեդինե՛ր, մեղեդինե՛ր...», «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ», «Բանե՛ր, Բանե՛ր, Ի՛նչ Բանե՛ր...», «Ծաղկամատեան», «Վարդամատեան», «Լուսամատեան», «Կանաչ Բաժակով», «Առաջնորդ Մայրերու», «Ջրվէժ», «Մեղուին ծառը», «Լուսեղէն Շիրիմներ», «Սպիտակ Առաւօտ», «Ահա Ես Ճանկերս Լայն բացած», «Նիզակամարտ Շաւարշանայ Դաշտին վրայ», «Նարդեան Պատարագ», «Ցանուն Մեսրոպ Մաշտոցի», Ա. եւ Բ. հատորները, եւլն:

Մեր լեզուին, մշակոյթին, ժողովուրդին հանդէպ տածած սէրը պաշտամունքի կը հասնէր իր մօտ: Գալով Հայաստանին, ան իր «զհաց մեր հանապազորդն» էր, «իբրեւ միակ եւ գերագոյն անհրաժեշտութիւն, իբրեւ առաջին ու վերջին պայման ապրելու»: Հայկազեան բարբառին փառաբանութիւնը պիտի երգէր այսպէս.

— «Ալէլուիա՜, ո՛վ իմ լեզուս հայերէն, երկինքի պէս մաքուր, լոյսի պէս պաշտելի: Առաւօտեան պէս թարմ եւ գիշերւան պէս խորունկ, մանուկի մը պէս զուարթուն եւ տարեցի մը պէս իմաստուն, սիրոյ պէս հաճելի եւ գարնան պէս գեղեցիկ»:

Երբ կ՚ողջունէ ու կը մեծարէ հայ մշակոյթը, զայն կը կոչէ «մեծագոյն կայսր».

— «Կայսր է, որովհետեւ յաղթեր է ժամանակին, կը ճառագայթէ դարերու մէջէն, դարերէ ի վեր, իր հանճարային ցուքը կը նետէ պատմութեան էջերուն վրայ...»:

Ու պիտի պատգամէր տակաւին.

— «Ամէն բան ի շահ Հայութեան: Հայութիւնը ամէն բանէ վեր»:

Կամուրջ մը անցեալին ու ներկային միջեւ, մնաց սեւեռուն ընդմիշտ՝ մեր ազգային ապագային: Կը հաւատար բացուելիք նոր վարդերու երազին: Ուստի կապուած էր երիտասարդութեան, որ գլխաւոր առարկան էր իր մտահոգութեանց:

Բուռն կերպով պայքարեցաւ ստորակայութեան զգացումին դէմ: Ազգային բարձր տրամադրութեան քաղաքականութիւնը իր հանգանակն էր եւ առանցքը՝ իր առաքելութեան: Հարկ է հաղորդել ներկայ եւ ապագայ սերունդները «հայ մշակոյթին պարունակութեամբը»: Խանդավառել զանոնք՝ մեր ստեղծագործութիւններով: «Անիլ մեր յաւիտենական արժէքներով»: Ինք մանկական հոգւով կը հիանար ամէն վաւերական մեծութեան վրայ:

Գիտցաւ քալել ժամանակին հետ: Հետեւեցաւ դարուս իմացական շարժումներուն: Եղաւ չարունակ նորութեան հետամուտ: Իր արուեստը պիտի ըսէր.

— «Վա՜յ անոր որ յաճախուած երազներու կը բանայ իր աչքերը»:

Թարմութեան սէրն ունէր: Եւ ունէր կիրք վերանորոգման, տենդ յեղափոխութեան:

Եղաւ հանդիսաւոր բոց մը, խորհրդանշական դէմք մը, սրբազան ըմբոստութիւն մը, փնտռուած ձայն մը, սիրուած կիրք մը, ուժեղ անհատականութիւն մը, որ իր սեփական դրոշմը դրաւ ամէն բանի վրայ:

Նարդունի հայ իմացականութեան կարկառուն մէկ ներկայացուցիչն է: Հայ գրականութեան լաւագոյն արձակագիրներէն մէկն է, լեզուի, ոճի եւ ձեւի իր նուաճումներով:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

Երեքշաբթի: Նոյն օրը, երկու ուսանող ալ սպաննուած է Հաթայի գաւառը, ռումբի մը պայթումէն:

ԱԹԷՆՔ շատ ցաւ զգացած է ամերիկեան Ծերակոյտի որոշումէն, Թուրքիոյ զէնքերուն վերաբերեալ բայց Անգարա ալ բացառիկ խանդավառութիւն մը ցոյց չի տար եւ չուզեր ընդունիլ ամերիկեան «պայմանը»՝ զէնքի հարցը կապել Կիպրոսի: Ենճվիտ ըսած է թէ Միացեալ Նահանգները շատ կը խառնուին Կիպրոսի հարցին:

ՄՈՍԿՈՒԱ խիստ է Միացեալ Նահանգներու նկատմամբ, որոնց ձեռք առած միջոցները Թարշ. Մլութեան դէմ հակառակ կը գտնէ... Հումէական Իրաւունքին: Ծանօթ է որ Ուաշինկթըն որոշեց հաշուիչ մեքենայ չծախել, յետոյ ջնջեց այն այցելութիւնը զոր Մոսկուա պիտի կատարէր ամերիկեան տնտեսական պատուիրակութիւն մը: Թասս կը մեղադրէ Ամերիկան որ կ՚ուզէ մնալ խորհրդային մասնագէտներուն եւ չի վարաներ իսկ լատինական բնաբեր յիշելէ. « Փաքթա սունթ սերվանտա» այսինքն համաձայնագրերը պէտք է յարգուին...: Այս ուղղութեամբ միշտ այնքան « բծախնդիր » եղած է Մոսկուա, որ կրնայ նոյնիսկ լատիներէն դաս տալ.

ՀԱՐԱՒ – ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ «լիբանանեան յառաջդիմական » դատարանի մը վճիռով մահուան դատապարտուած եւ գնդակահարուած է 35 տարեկան Լիբանանցի կին մը, իբրեւ գաւաճան «գործակցութեան» համար Իսրայէլի հետ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍ. ՋԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Կիրակի, Յուլիս 30, Ֆրանս Քիւլթիւր կայանէն, ժամը 8ին, Ներսէս Լամբրոնացիի մասին:

Կը մասնակցին՝ Հայր Տալմէ եւ Ժեռար Տէտէեան:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկ. Կիւլեան 100, Մաթոյեան 50, Մանուկեան ընտ. 10: Մ. Խոզիկեանի յիշատակին՝ Պլ. Օտտոյի Կապ. Խաչ, Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Գինոսեան 20ական: Պ. Հայրապետեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան 50: Ա. Գէորգեանի յիշատակին՝ Սողոմոն Ոսկեան 30, Տէր եւ Տիկ. Շահինեան 20, Ժան Ղազարեան 50: Տարօնի Հայր. Միութեան ընդհանուր հոգ. առթիւ՝ Դերենիկ Մկրտիչեան 50: Ա. Աբգարեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկ. Նուպար Հելվաճեան 100: Ս. Խոզիկեանի յիշատակին՝ Խոզիկեան ընտ. 50: Սառա Մուրատեանի յիշատակին՝ հայր եւ որդի Վարդան եւ Համազասպ Մուրատեան 100: Արծրունի Արզումանեանի յիշատակին՝ Արզումանեան ընտք 100, Շալճեան ընտ. 50: Յովհ. Յակոբեանի յիշատակին՝ Տիգրան եւ Հրանդ Ասլանեաններ, Տէր եւ Տիկ. Ներսէսեան 50ական: Հ. Մամուզեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկ. Վարուժան Անտոնեան 20: Կարօ Սասունիի յիշատակին՝ Կապոյտ Խաչ 300 Փր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէսինի եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Վարչութեան յոգնաջան եւ վաստակաւոր գանձապահ Սիրուն Սիրունեանի մահուան առթիւ Տէր–Սահակեան, Տապաղեան, Կարապետեան (Մարսէյլ) ընտանիքներ 100ական Փր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պապիկեան, Յովսէփեան ընտանիք (Մարսէյլ) 50ական, փոխան ծաղկեպսակի, Տէր եւ Տիկին Ժան Սիրունեան 200, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Գույումճեան 100 իրենց հօր եւ ազգականին մահուան առթիւ: Յարութիւն Իւթիւճեանի մահուան առթիւ Տէսինի Ֆուայէ տէ փերսոն զ՚աժէի Տնօրէնութիւն, Տէր եւ Տիկ. Վարդան Էլմասեան, Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Գամպուրեան, Պր. Կարապետ Գալուստեան, Գրիգոր Պօտուրեան 50ական փոխան ծաղկեպսակի: Բացառիկ նուէրներ՝ Տէր եւ Տիկ. Եդուարդ Գարաճեան (Բոթ տ'Ազիւր) եւ Թութալեան ընտանիք 100ական Փր.:

FESTIVAL DE CINEMA DE TROUVILLE

du 21 au 27 Août

PRESENTATION DU FILM :

le Génocide des Arméniens en 1915

vu par le Peintre

PAPAZ

au cours de la semaine seront exposées*les Oeuvres du Génocide* dans le hall du *Casino de Trouville*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է.– Տէր եւ Տիկին Արա Պարթեւեանէ, իրենց սիրելի բարեկամ՝ Պետրոս Պետիկեանի մահուան առթիւ 50 Փր., նոյնպէս 200 Փր. Տէր եւ Տիկին Պախչէճեանէ Թագուհի Բագումեանի յիշատակին:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի օգափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ ՓԱՐԻԶ՝ Ավընիւ Ֆօլ Ափէլ, կիրակի Յուլիս 30, ժամը 17ին:

Օգոստոսի խումբը կը մեկնի Փարիզէն Երեքշաբթի, Օգոստոս 1ին, ժամը 7ին, նոյն տեղէն:

ԲԱՆԱԿՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

CAMP d'ÉTÉ de la F.R.A. NOR SEROUND

DU 1ER AU 30 AOUT

Thonon-les-Bains

HAUTE SAVOIE

Proximité lac Leman — C... ...Alouettes

74500 CHA...

Tél. : (50) 71-33-01

FÊTE CHAMPÊTRE

DIMANCHE 13 AOUT

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ
ՑԵՐԵԿԵԱՅ ԵՒ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ

1978 - 79

Տարեշրջանի արձանագրութիւնները բացուած են:

Վարժարանը կը կիրարկէ Ֆրանսական ամբողջական ծրագիրը: Կարեւորութեամբ կ՚աւանդուին նաեւ Հայկցի ճիւղեր:

Օտար երկիրներէ եկող աշակերտները Ֆրանսերէն լեզուին փութով վարժացնելու համար մասնաւոր դասընթացքներ հաստատուած են:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ECOLE TEBROTZASSERE
INTERNAT ET EXTERNAT
CLASSES
PRIMAIRES ET SECONDAIRES (Ieycle)

Préparation au B. E. P. C.
Enseignement de la langue et de la civilisation arméniennes.

DIRECTION

S'adresser à :

Direction de l'Ecole Tebrotzassère
1, Bd. du Nord — 93340 LE RAINCY
FRANCE
Tél. : 927-01-72

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès
tél. 928 00 98 - 928 03 88

ՃԵԼԼԱԴԱՆ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ENTRE OPERA ET TRINITE

LA MAISON DE LA GRECE

AUX 4 MARCHES

AU 1ér ETAGE

restaurant gastronomique grec

DEJEUNERS. DINERS
RECEPTIONS

AU REZ DE CHAUSSEE

Tous les soirs

DINERS DANSANTS

avec spectacle

ΣΤΑ 4 ΣΚΑΛΟΠΑΤΙΑ

ΣΤΑ 4 ΣΚΑΛΟΠΑΤΙΑ

accueil * qualité * prix

50. RUE CHAUSSEE D'ANTIN. (9e) 280 69 40. f.dim.

ՇԱԲԱԹ–ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 JUILLET
1978

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — C.C.P. Paris 15069-82 E
Fondé en 1925 — 371027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 230 Ֆ. Վեցամսեայ 125 Ֆ.
Արտասահման Տար. 260 Ֆ. հատը 1 Ֆ. 60

LE NUMERO 1,60 F

53ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 14.173
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
53e ANNÉE — № 14.173

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍՈԱՐԷՍ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ՍՈՒՐ ԲՆՈՅԹ Կ'ԱՌՆԷ

—o—

Նախագահ Եանէս պաշտօնանկ ըրաւ նախարարապետ Սոարէսը, որ շաբաթ մըն է փոքրամասնութեան մէջ մնացած էր, կեդրոնի երեք նախարարներու հրաժարումէն ետք: Նախագահը իրմէ խնդրեց սակայն, որ շարունակէ վարել «ընթացիկ հարցերով» բայց բացարձա - կապէս մերժեց եւ պաշտօնի գլուխ բոլոր նախարարներն ալ իրեն հետեւեցան եւ Ուրբաթ առտու, ոչ ոք գրասենեակ գնաց:

Ցարդ ամէն մարդ միայն հիացում ունեցած է Մարիօ Սոարէսի նկատմամբ, որ ախոյեանը կը նկատուի « ազատու - թեան մէջ ապրող ընկերվարութեան մը»:

53 տարեկան, փաստաբան, հակասա - լազար, անկասկած երկրին առաջին կուսակցութեան պետն է: Պայքարող, տա - ղանդաւոր տրիբուն, մեծ դեր ունեցած է նաեւ Ափրիկէի ապագաղութականացման աշխատանքին մէջ:

1974, Ապրիլ 25ին էր որ առանց արիւ- նի, վերջ կը տրուէր մենատիրական վար- չակարգի մը, որ կը տեւէր 1926էն ի վեր: Սալազարի յաջորդը՝ Քայթանօ չունէր Բրազիլ կ'առնէր: 1976 Յուլիս 27ին, Սոա- րէս պետը կը դառնար ընկերվարական սահմանադրական առաջին կառավարու - թեան, ուր կը մնար ճիշդ երկու տարի:

Ներկայիս կը կարծուի որ երկրին ճա- կատագիրը բանակին ձեռքն է, անկարելի չէ նաեւ որ կանխահաս ընտրութիւններ ըլլան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՄԱՉ» շաբաթաթերթը հրատարակած է տեսակցութիւն մը Ժաք Մեսրինի հետ, « հանրային թիւ մէկ թշնամին » որ բան- տէն փախած էր քանի մը ամիս առաջ եւ անկէ ի վեր ապարէզ կը կարդար ոստի- կանութեան, շարունակելով hold-up - ներ, օր ցերեկով: Լրագրուհին հարցա - պնդումի տակ կը պահուի մինչ թերթը կը բացատրէ նաեւ թէ խղճահարութիւն- ներ ունեցած է այս հրատարակութեան առթիւ բայց ի վերջոյ՝ անտեսած: Մես- րին ապարէզ կը կարդայ Արդարութեան նախարարին ալ, «պատուոյ խօսք» կու- տայ որ փակել պիտի տայ բանտերու բո- լոր « բարձր - հսկողութեան» բաժինները եւ եթէ Փէյրֆիթ « խօսք չհասկնայ », Ֆրանսան ալ պիտի ունենայ « Պաադէրի խմբակ » էն կամ « Կարմիր Ջոկատներ »էն աւելի սարսափելին, մանաւանդ որ Ռիթ- թօ - կլիսէրնի ալ մասնագէտ է եղեր: Սպառնալիքները կը շարունակէ, ու կ'ըսէ թէ եթէ պէտք ըլլայ Պաղեստինցի- ներուն մօտ կ'երթայ մարզուելու: Առ- այժմ այս ամբողջին արդիւնքն այն է որ Մաչին այս թիւին տպաքանակը կ'աւել- նայ եւ անծանօթ լրագրուհի մըն ալ ա- նուն կը շինէ շնորհիւ ոճրագործի մը:

ՄԻԹԵՐԱՆ նամակ մը գրած է Նախա- րարապետին, ուր կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ է Ազգ. ժողովը բացառիկ նիստի հրաւի- րել քանի Հանրապետութեան Նախագահը նոր երկիրներու անդամակցութիւնը կը նախատեսէ Հասարակաց Շուկային եւ ա- տիկա կ'ընէ առանց նախապէս Խորհրդա- րանին կարծիքն իսկ առած ըլլալու:

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ կը հաղորդեն որ յոյն - թրքական խօսակցութիւնները Եգէականի օդանաւային սահմաններու մասին, հա - ւանաբար սկսին գալ շաբթու, Պոլիս: Թրքական տեսակէտն այն է որ Յունաս- տան կը խախտէ միջազգային օրէնքները, փակելով Եգէականի օդանաւային սահ - մանները որեւէ երթեւեկի, վտանգաւոր դօտի հռչակելով շրջանը:

ՏԱՍՆԵՒՉՈՐՍ միլիոն վարորդ Ֆրան- սան պիտի կտրեն վերէն վար, կամ վա- րէն վեր, Ուրբաթ, Շաբաթ Կիրակի: Խճողում եւ խբարանցում աւելի սաստիկ բնոյթ առած են « Երկինքի ուղեվարնե- րու » փութկոտութեան գործադուլին պատճառով: Զգալի յապաղումներ եւ ուրեմն՝ խուճապ կը նախատեսուի մա- նաւանդ Ռուասի: Երկաթուղին նախա - տեսած է 1840 կառախումբ որոնց 600ը յաւելեալ: Ճամբաներու համար «Պիզոն ֆիւթէ» խրատներ կուտայ եւ մեկնելու օր ու ժամ կը ճշդէ բայց եթէ ամէն մարդ խօսքը մտիկ ընէ խճողում եւ պու- շօն միայն օր եւ ժամ փոխած կ'ըլլան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ կացութիւնը շատ ծանր կը նկատուի եւ հոնկէ հասնող ճամբորդ- ներն ալ ողբերգական պատկերը կը պար- զեն քաղաքին արեւելեան թաղամասին, ուր ռմբակոծութիւններէ զատ ալ չեն պակսիր թալան, սպանութիւն եւ առե- ւանգում: Ուրբաթ կը հաղորդուէր նաեւ թէ Միացեալ Նահանգներու եւ Քանա - տայի դեսպանութիւնները հրահանգած են իրենց հպատակներուն, որ անմիջա - պէս հեռանան, ինչ որ լաւ նշան չէ եթէ նկատի առնենք որ Ամերիկան ընդհան - րապէս «լաւատեղեակ» է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յուլիս 19-24)

ՍՈՒՐԷՆ ՕՀԱՆԵԱՆ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Ֆրունզէի մէջ տեղի ունեցած կռփա- մարտի Խորհ. Միութեան պատանեկան ախոյենութեան մրցումներուն, կիրովա- կանէն Սուրէն Օհանեան (52 քիլօ) ար- ժանացած է ախոյեանի տիտղոսին: Ներ- կայիս կը պատրաստուի Հայաստանը ներկայացնելու աշակերտական համա - միութենական մրցումներուն որոնք տե - ղի կ'ունենան Տաշքենդ՝ Օգոստոսին:

×

Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒ - ԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐԸ

« Սովետական գրող » հրատարակչու- թիւնը լոյս ընծայած է Վաչական Յով - հաննիսեանի բանաստեղծութիւններու հաւաքածոն « Հողի կանչը » վերնագրով: Հեղինակին հինգերորդ գիրքն է այս, ո- րուն գլխաւոր նիւթը հայրենասիրութիւնն է, սէրն ու հաւատքը մարդուն հանդէպ, կարօտն ու լուսաւոր երազը: Նախորդ հատորներն են՝ « Վաղուայ համար », « Սրտի զարկեր », « Աշխարհն իմ մէջ », « Կարօտի գոյնը »:

×

ԼԻՊԱՐԻՏ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ

« Մարդ եւ հող » անունը կը կրէ Լի- պարիտ Սարգսեանի բանաստեղծութիւն- ներու նոր հաւաքածոն, զոր լոյս ընծա- յած է « Սովետական գրող » հրատարակ- չականը: Հատորին գլխաւոր գաղափարը մարդու եւ հողի փոխ յարաբերութիւնն է, անոնց յաւերժութիւնը: Նոր հաւա - քածոն հեղինակի վեցերորդ գիրքն է. ասկէ առաջ իրմէ լոյս տեսած են «Սպա- սումներ», «Սարի աղբիւր», «Մի բուռ ցորեն», «Փաթիլի երգը» բանաստեղծու- թիւններու հատորները եւ «ճիւղի կոտ - րած խնձորենին» պատմուածքներու հա- ւաքածոն:

×

84 ՏԵՍԱԿ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ

« Լոյս « հրատարակչականը աւարտած է հանրակրթական դպրոցներու 84 տե - սակ դասագիրքերու հրատարակութիւնը երեք միլիոն 689 հազար տպաքանակով: Անոնցմէ երկուքը՝ Դ. դասարանի «Հայ- րենի բնութիւնը» եւ Զ.-Է. դասարան - ներու « Կենդանաբանութիւնը » ունին գունաւոր տպագրութիւն: Դասագիրքե - րէն պիտի ղրկուին Վրաստանի, Ատրպէ- ջանի եւ Ռուսական Դաշնակցութեան հայկական վարժարաններուն: Հրատա - րակչականը այս տարի չորս տեսակ դա- սագիրք պիտի պատրաստէ Սփիւռքի հայ երախաներու համար: Մօտ ատենէն գու- նաւոր տպագրութեամբ լոյս կը տեսնէ նաեւ « Մայրենի լեզու Գ. տարի » դա- սագիրքը, զոր ձեւաւորած է նկարիչ Մ. Սոսոյեան:

×

ՄՌԱՒԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Լենինականի Ա. Մռաւեան տամաթիք թատրոնը ներկայացուցած է Մ. Ռոշչինի « Վալենտին եւ Վալենտինա » թատերա- խաղը: Յաջորդ բեմադրութիւնն է Գո - գոլի « Ռեվիզոր » կատակերգութիւնը, որուն ձեւաւորումը յանձնարարուած է նկարիչներ Ռոբեր եւ Հենրիկ Էլիբէկ - եանի:

×

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած Լեհաստանի: Բացումը ըրած է կուսակցութեան քաղաքային կո- միտէի Բ. քարտուղարը՝ Ն. Ստեփան - եան: Խօսք առած են Ակադեմիայի պատ- մութեան հիմնարկի վարիչներէն Վ. Ոս- կանեան, Լեհաստանի ազատագրութեան կռիւներուն մասնակից Ս. Բաղդասար - եան, որոնք անդրադարձած են Լեհաս - տանի արձանագրած նուաճումներուն ար- դիւնաբերութեան զարգացման մարզէն ներս, ինչպէս նաեւ հայ եւ լեհ ժողո - վուրդներու դարաւոր կապերուն:

« 1915-Ի ՋԱՐԴԵՐԸ ԴԵՌ ՉԵՆ ՓԱՍՏՈՒԱԾ »

Կ'ԸՍԷ ՋԷՔԻ ԳՈՒՆԵՐԱԼՓ

—o—

Գրած էինք թէ վերջերս էքոնոմիսթ թերթը արտայայտուած էր 1915ի Հայե- րու ցեղասպանութեան, Մաթրիտի մա - հափորձին վաղորդայնին: Այս առթիւ Մաթրիտի Թուրք դեսպանը՝ Ջէքի Գու- ներալփ նամակ մը գրած է անգլիական թերթին, որու արձագանգ կուտայ Միլ- լիէթ եւ կը գրէ .— (Որեւէ շփոթութեան առաջքն առնելու համար, չեշտենք որ ենթական Տիկին Գուներալփի ամուսինն է եւ ոչ՝ զաւակը, որու հետ տեսնուած էր Պօղոսեան եւ որու ըսածին կ'անդրա - դառնար այս նոյն էջին մէջ Տոքթ. Իվ Թերնոն, անցեալ շաբաթ):

×

« Մաթրիտի Թուրք մեծ դեսպան Ջէքի Գուներալփ որուն կինը սպաննուեցաւ մահափորձի մը պահուն, նամակ մը ղրը- կած է էքոնոմիսթ թերթին, որ զայն հը- րատարակած է իր ընթերցողներու «նա- մականի»ի բաժնին մէջ: Դեսպանը այդ գրութեան մէջ կ'անդրադառնայ Թուրք- եւհայ խնդրին, եւ հետեւեալը կ'ըսէ.

« — Կը պնդուի թէ 1915ին Հայեր ջար- դուած են, բայց այս պարագան դեռ չէ փաստուած: Այդ ջարդերու ընթացքին, եթէ բոլոր Հայերը գառնուկ եւ Թուր - քերն ալ գայլ իսկ ըլլան, այս պարագան պատճա՞ռ մըն է որ իմ կինս սպաննուի, երբ այդ շրջանին ծնած անգամ չէր: Ըստ ձեզի, արդարութի՞ւն է այս: Գիտէի թէ դուք կը նզովէք բոլոր ահաբեկչական արարքները: Հակառակ ասոր, ձեր գրու- թեան մէջ այս ոճիրը պարսաւող ոչ իսկ տող մը գտայ ինչ որ զարմացում պատ- ճառեց ինծի »:

"Ce Grand Turc de Loti"

—o—

Այս խօսուն խորագրին ներքեւ, Քլօտ Մոսէ յօդուած մը ստորագրած է Նիս- Մաթէնի Յուլիս 25ի թիւին մէջ:

Յօդուածագիրը կը խոստովանի որ « Մեծն Աղեքսանդրի հետքերուն վրայ » իր յօդուածաշարքի պտոյտներու ընթաց- քին, չունի միշտ, իւրաքանչիւր տեսա- րանի հանդէպ, Ռոտրիկի աչքերը՝ Շիմէնի համար եւ մանաւա՛նդ չունի Պոլսոյ հա- մար՝ Լոթիի աչքերը: Մեծ հիացում ալ չունի այս գրագէտին համար, զոր «ճամ- բորդութեան ամէնէն չէն խեղկատակ - ներէն մէկը» կը նկատէ ու չի վարանիր նոյնիսկ յիշելու ուրիշ գրագէտի մը « գուցէ անգութ բայց իրատես » դատաս- տանը « պէտք է բանտարկել Լոթին գրա- կանութեան յանցանքով »: « Ան- կասկած, կ'ըսէ Մոսէ, առանց երթալու մինչեւ Ժորժ Ռուի հաստատումը, որ Պոլիսը կը կոչէր իսկական խոզանոց մը, հարկ է ընդունիլ որ աւելի զգայուն ենք, օրուան մէջ, Ոսկեղջիւրի դարչահոտ մթնոլորտին քան մզկիթներու փայլա - տակող ներդաշնակութեան »:

Խօսելէ ետք Պոլսոյ Հիլթընի մասին, որ լրտեսական բոյն մը կը նկատէ, կը վերադառնայ մեր « բարեկամ »ին ու կ'ըսէ. « Բոլոր երկիրներու թշուառ զբօ- սաշրջիկ, զոր պարտադրաբար կը քաշ- քշեն աղտոտ փայտերէ շինուած վայր մը՝ « Փիէր Լոթի խահվեսի 1910 »: Մեծ մասը երբեք չէ լսած երեւակայութեան տէր մեր նաւազնացին մասին, որ հաւա- նաբար քաղաքին իր վիպապաշտ տեսիլքը աւելի կը պարտէր առատաձեռնութեան այն ատենուան սրճարանապետին, որ ձրի օղի կը խմցնէր անոր համբաւին պատճառով »:

Յօդուածագիրը անկեղծ է իր դատում- ներուն մէջ եւ չի խնայեր ոչ տեսածին, ոչ կերածին, ոչ ալ մանաւանդ Լոթիին...

«ՎԵՐԱԲԵՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ», ԹԻՒ 5, 1978

Զ. Մ. ԲՈՒՆԻԱԹՈՎԻ ՀԵՐԹԱԿԱՆ «ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ»Ի ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Ադրբեջանական ԽՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի «Տեղեկագրի» 1977 թիւ 4ում տպագրուած են Ադրբեջանական ԽՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի ակադեմիկոս Զ. Մ. Բունիաթովի «Մտորումները՝ պատմական գիտութիւնների դոկտոր Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանի «Հայաստանը եւ Արաբական Խալիֆայութիւնը» (1) գրքի վերաբերեալ:

Մենք անհրաժեշտ չէինք համարի անդրադառնալու այդ «Մտորումներ»ին, եթէ նրանք չաղաւաղէին հայ ժողովրդի պատմութիւնը եւ չհանդիսանային անմիջական շարունակութիւնը եւ խորացումը նախորդ խծբծանքների, որոնք դարձել են այս հեղինակի քրոնիկ հիւանդութիւնը:

Իր «Մտորումներ»ում Զ. Բունիաթովը Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի գիրքը չի ենթարկում գիտական վերլուծութեան, այլ վերագրում է նրան մի շարք գաղափարաքաղաքական սրատներ, տարածելով դրանք եւ միւս հայ գիտնականների վրայ:

Զ. Բունիաթովի «Մտերումներ»ի հիմքը կազմում են անհիմն կարծիքները եւ անպատասխանատու յայտարարութիւնները: Որպէսզի իր ասածներին երեւակայական կոնկրետութիւն տայ, նա որոշ տեղերում նշում է Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի գրքի այն էջերը, որոնցում իբր առանձնայատուկ ակնյայտութեամբ արտացոլուել են հեղինակի դատապարտման արժանի սխալները:

Այսպէս օրինակ, Զ. Բունիաթովը պնդում է, որ ըստ Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի, իբր «Հայկական հողերի մէջ էին մտնում Աբխազիան եւ Կախեթիան» (էջ 131-132): Նշուած էջերում, ինչպէս եւ ողջ գրքում Ա. Տէր-Ղեւոնդեանը յստակօրէն սահմանազատում է երկու հասկացութիւններ՝ «Արմենիա», այսինքն Հայաստան աշխարհը իր Հայերով բնակեցուած շրջաններով եւ արաբական կուսակալութիւն «Արմինիան», որը բաղկացած է եղել Արմենիայից, Քարթլից եւ Աղուանքից, որոնք մտնում էին վարչա-հարկային մէկ միաւորի մէջ:

Այնպիսի տպաւորութիւն է ստեղծւում, որ կարծես Զ. Բունիաթովը առաջին անգամն է լսում «Արմինիա» կուսակալութեան անունը: Սակայն 13 տարի առաջ այն յայտնի էր նրան: Այն ժամանակ նա անգամ հիմնաւորել էր այդ հասկացութիւնը իր գրքում, դիմելով սկզբնաղբիւրներին: Յիշենք դրանցից մէկի բունիաթովեան մեկնաբանութիւնը. «Ալ Եակուբին «Արմինիա» անուան տակ նըկատի ունի Անդրկովկասի բոլոր երկիրները, որոնք Արաբների կողմից մտցուած էին Օմէյադների Խալիֆայութեան մէջ որպէս մէկ (չորրորդ) կուսակալութիւն (2): Ի՞նչպէս բացատրել այս «մոռացկոտութիւնը»:

Նման «գիտողութիւնները», որոնք քիչ չեն Զ. Բունիաթովի «քննադատութեան» մէջ, պարզ պատկերացում են տալիս նրա գիտական պարտաճանչութեան աստիճանի մասին:

Զ. Բունիաթովի «Մտորումներ» վերնագիրը կարող է խաբուսիկ տպաւորութիւն ստեղծել, թէ դրանք գրուած են իսկապէս Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի գրքի կապակցութեամբ, սակայն երբ խորանում ես դրանց էութեան մէջ, զգում ես որ այդ գիրքը միայն առիթ է ծառայել Զ. Բունիաթովին, նորից հանդէս գալու համար նախկինում բազմիցս կրկնուած իր յերիւրանքներով հայ ժողովրդի պատմական անցեալի վերաբերեալ: «Գրքի անունն արդէն» «Հայաստանը եւ Արաբական Խալիֆայութիւնը», տարակուսանք է յարուցում», հէնց սկզբից յայտարարում է «Մտորումներ»ի հեղինակը, որը գտնում է, որ Հայաստանը իրաւունք չունի «Հայաստան» կոչուելու, քանի որ, ըստ նրա, այդ միայն հանդիսանում է «հողեր Խալիֆայութեան կազմում», իսկ այդ «հողերը» կարող են նշուել միայն որպէս «աշխարհագրական տերմին» կամ «աշխարհագրական մեծութիւն»: Հետեւաբար, ասում է Զ. Բունիաթովը, «սկսած Տիգրան Բ.ի ժամանակից հայ ժողովուրդը պետական կազմակերպութիւն չի ունեցել, նա չի ունեցել քաղաքական եւ տնտեսական անկախութիւն, իսկ ընդունել եւ ներկայացնել այդպիսիք, ըստ Զ. Բունիաթովի, կը նշանակի «պատմութիւնը դարձնել ինչ որ խաղատիկնիկ, որը կարելի է շարժել ըստ քմահաճութեան»:

Այսպիսով, Զ. Բունիաթովի «Մտորումներին» արժանացած կարեւոր հարցերից մէկը հանդիսանում է հայկական պետականութեան հարցը: Նա յայտարարում է, որ Ա. Տէր-Ղեւոնդեանը «փորձում է ստեղծել (կամ վերստեղծել)» Է.-Թ. դարերում գոյութիւն ունեցած կենտրոնացուած անկախ Պետութեան պատկերը» Հայաստանում, այն դէպքում, երբ «իրականում այն մտել է Արաբական վիճակի Խալիֆայութեան կազմի մէջ իբրեւ գաւառ...»:

Արդեօք իսկապէ՞ս Ա. Տէր-Ղեւոնդեանը դիտում է Է.-Թ. դարերը որպէս Հայաստանում կենտրոնացուած անկախ Պետութեան գոյութեան ժամանակաշրջան: Ի հարկէ, ոչ: Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի գրքում ցոյց է տրւում Արաբների ներխուժումը Հայաստան Է. դարում եւ Արաբների ու Բիւզանդացիների մրցակցութիւնը Է. դարի երկրորդ կէսում, երկրում իրենց տիրապետութիւնը հաստատելու համար: Իր աշխատութեան երկրորդ գլուխը Ա. Տէր-Ղեւոնդեանն անուանել է «Հայաստանը Արաբական Խալիֆայութեան կազմում», իսկ չորրորդ գլուխը՝ «Հայաստանը Արաբեանների լծի տակ», հինգերորդ գլխում պատմւում է հայ ժողովրդի ապստամբութեան մասին արաբական տիրապետութեան դէմ 850-852 թուականներին: Ապա ցոյց է տրւում, որ հայկական Պետութիւնը վերականգնուել է Թ. դարի 80ական թուականներին:

Ի՞նչ է սա: Մի՞թէ ակադեմիկոսի բարձր կոչում ունեցող գիտնականը անհրաժեշտ չի համարել իսկապէս ծանօթանալու գրքի հետ, որի մասին գրում է, կամ գոնէ ուշադրութեամբ զննելու նրա բաժինների ցանկը:

Ոչ, դրանում չէ բանը, գործը շատ աւելի լուրջ է: Զ. Բունիաթովը առհասարակ չի ցանկանում ընդունել Բագրատունիների հայկական Պետութեան գոյութիւնը: Ի՞նչ նշանակութիւն ունի Զ. Բունիաթովի համար 885 թուականի Բագրատունիների թագաւորութեան ճանաչման պատմական փաստը այնպիսի Պետութիւնների կողմից, ինչպիսիք են՝ Արաբական Խալիֆայութիւնը, Բիւզանդական Կայսրութիւնը կամ արաբական, հայկական եւ բիւզանդական հեղինակների հաղորդումները, այդ թւում եւ բիւզանդական կայսր Կոնստանդին Ծիրանածինինը՝ Բագրատունիների հայկական Պետութեան, նրա սահմանների, պատմական իրադարձութիւնների, այդ Պետութեան տնտեսական մշակութային ծաղկման վերաբերեալ: Հաւանաբար նրանք չգիտէին, որ աւելի քան հազար տարի յետոյ պիտի յայտնուի պատմութեան մի ակադեմիկոս, որը գրչի մէկ հարուածով պիտի ջնջի այս բոլորը: Ի զուր է Ժ. դարի աշխարհագէտ Իստահրին գրում Բագրատունիների թագաւորութեան մասին. «Դա Արմանների (հայկական) թագաւորութիւնն է եւ սահմանակից է Ռումին (Բիւզանդիային): Նրա սահմանները ձգւում են մինչեւ Բարդա, մինչեւ Ջէզիր եւ Ադրբեջան»: Ի զուր է նոյնը կրկնում նոյնպէս Ժ. դարի հեղինակ Իբն-Հաուկալը: Նրանք նկատի չէին ունեցել, որ Ի. դարում Զ. Բունիաթովը չպիտի կամենայ նրանց հետ համաձայնուել:

Զ. Բունիաթովը սակայն չի սահմանափակւում Բագրատունիների թագաւորութեան ժխտումով: Նա գրում է. «Պետականութիւնը, ինչպէս յայտնի է, նախատեսում է ոչ միայն լեզուական ու եկեղեցական ինքնուրոյնութիւն (որպիսին Հայերն ունեցել են), այլեւ քաղաքական ու տնտեսական ինքնուրոյնութիւն (ինչը նրանք չեն ունեցել Տիգրանի ժամանակներից)»: Այսպիսով Զ. Բունիաթովը ջնջում է պատմութիւնից Արշակունիների թագաւորութիւնը եւս, որը գոյութիւն է ունեցել 62ից մինչեւ 428 եւ Հռոմէական Կայսրութեան ու Սասանեան Պետութեան հետ մղած անհաւասար, ծանր պայքարում կարողացել է պահել Հայաստանի անկախութիւնը: Ի հարկէ, խօսք անգամ չի կարող լինել Զ. Բունիաթովի կողմից Վասպուրականի թագաւորութեան եւ այնպիսիների ընդունման մասին, ինչպիսիք են Կարսի, Սիւնիքի, Կիւրիկեանների թագաւորութիւնները:

Անհրաժեշտ ենք համարում յիշեցնել Զ. Բունիաթովին եւ այն, որ խորհրդային երկրում լոյս տեսած հարուստ պատմական գրականութեան մէջ այս պատմութիւնը գրաւում է իր արժանաւոր տեղը: Մոսկուայում հրատարակուած «Համաշխարհային պատմութեան», «ԽՍՀՄ պատմութեան ուրուագծերի» եւ այլ բազմահատորեակների, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ այլ մենագրական հետազօտութիւնների մէջ բազմակողմանիօրէն եւ մանրամասնօրէն լուսաբանուել է այս եւ հայկական այլ պետական գոյացումները, որոնք, ինչպէս յայտնի է, մեծ դեր են խաղացել Մերձաւոր Արեւելքի երկրների եւ ժողովուրդների պատմութեան մէջ:

Հայկ. ԽՍՀ ԳԱ իսկական անդամներ՝

ԱՐԱՄ ՂԱՆԱԼԱՆԵԱՆ

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

Պատմբ. Գիտութ. Դոկտ.

ԱՐԱՄ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

(Շար. - 1)

(1) Զ. Մ. Բունիաթով, Մտորումներ Ա. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանի «Հայաստանը եւ Արաբական Խալիֆայութիւնը» (Ադրբ. ԽՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր» 1977, թիւ 4, էջ 115-116), ռուսերէն:

(2) Զ. Մ. Բունիաթով, Ադրբեջանը Է. - Թ. դարերում, Բաքու, 1965, էջ 41, ծանօթ. 15, ռուսերէն:

ԷՋ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՍ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Կիրակի, Յուլիս 2

Կարօն, մի՛շտ Կարօն, ամէ՛ն տեղ է Կարօն:

Այսպէս գտայ զինք, աղնուական դէմքով, ապագայի յոյսով վառ՝ Հայու աչքերով, որ յոգնիլ չի գիտեր եւ յուսահատիլ բառը գոյութիւն չունի իր ուղեղի հայադրոշմ բառարանին մէջ:

Եւ արդէն, ո՞վ չի ճանչնար, Մարսէյլի մէջ, հայկական ձեռնարկներու մնայուն ներկան, երիտասարդ ֆրանսահայ բանախօսը, որ տիպարն իսկ է, զոյգ լեզուներուն տիրապետած (հայերէն եւ ֆրանսերէն) ֆրանսական ափիւռքի արդի հաղուադէպ Հայուն:

Լարուած ժամացոյց մը, ճշգապահ ու կանոնաւոր, որուն քայլերը կը յառաջանան հաւատքի նոյն ուժգնութեամբ, անշեղ ու բարձրօրէ, միշտ օգտակարին, լաւին, խոէալին, տարբեր խօսքով՝ իր իսկ գաղութի կենդանութեան, կապին՝ «չահը վառ պահելու» (իր խօսքով) սրբազան առաքելութեան գիտակցութեան:

«Սրբազան խենթ» մը, պիտի ըսէինք գլական բացատրութեամբ, իր համեստ անձին, որուն արիւնը կ'եռայ հայկականութեամբ, ջերմի բռնուած հիւանդի պէս: Կարծէք, մէկ մասնիկը ըլլայ նըւիրեալներու հոյլին, որոնք նպատակ ունեցան ապրիլ Հա՛յ, գործել որպէս նուիրեալ ու ծառայել անսակարկ՝ Հայու փառքին, Հայո՛ւ պանծացումին, բեկորներու փրկութեան:

Գաղափարը սրտին մէջ, հաւատքը՝ ուրիշին, առանց «փասփոր»ի կը ճամբորդէ, կը վազէ, կը խօսի, կը գրէ ու կ'ապրի: Կ'ըլլայ բանախօս ու յօդուածագիր, քիչ ետք՝ թղթակից կամ խորհրդատու, օգնական ուժ՝ հոն ուր պէտք է, առանց մոռնալու որ հայր է, հայ օճախի հայր, (բառին ամէնէն լայն իմաստով) հայանուն Կորիւնին ու Սօսէին:

«Կոչումս է ծառայել», պիտի սիրէր ըսել համեստօրէն, որուն «Տղա՛ք, այսօր դուրս պիտի ելլենք», կը բաւէ փոքրերուն համար, որ հասկնան թէ ո՞ւր կ'երթան: Անկասկա՛ծ՝ Մարսէյլի Մշակոյթի Տունը, ուր ձեռնարկ մը կայ միշտ:

×

Կիրակի է ու կէսօրը քիչ անց: Ճիշդ որոշուած ժամուն կը հասնի Կարօն:

— Երթանք Արտաշէս, այսօր հիւր պիտի ըլլանք Վասպուրական մեր աշխարհի հայրենակիցներուն: Ճաշ մը կազմակերպուած է, ի պատիւ իրենց վարչութեան նախագահին, Պր. Պանտիկեանի ծննդեան 85ամեակին առթիւ:

Վայր ու նպատակ ճշդուած է ու մենք երկուքով, քիչ ետք, փողոցներուն վարժ 304ով, օձապտոյտ ճամբաներ ու փողոցներ ետին ձգած, կը հասնինք փոքր դղեակի մը շրջափակին մէջ: Փոքր սրահ մը: Արդէն գրաւուած աթոռներ կը շըրջապատեն ճաշի սեղանները: Դէմքեր, Հայու դէմքեր ու անուններ, որոնք թէեւ անծանօթ ինծի, կը դրկեն Հայու հոգիս, իրենց իսկ պապերու աշխարհի ջերմութեամբ:

Դիմացը, զոյգ մը դէմքեր՝ պատւոյ սեղանին առջեւ: Մին, գրագէտ ու ծանօթ՝ դեռ պատանութեանս օրերուն, Պր. Փօլատեան, իսկ երկրորդը՝ նիհարակազմ, կնճիռները ճակտին ու բարձրահասակ, օրուան պատուեալը, Պր. Պանտիկեան:

Պահը յուզիչ է: Գրականութիւն եւ պատմութիւն երկվայրկեանի ակնթարթով, կը պարուրեն հոգիս: Տարիները արագ-արագ կը նահանջեն: Մտածումներս կը սաւառնին հեռուները: Կ'ըլլամ պատանի ճեմարանական ու կը տեսնեմ Պր. Փօլատեանն ու Նարդունին, իրենց այցելութեամբ՝ Սուրիոյ, Հալէպ քաղաքի ազգ. «Քարէն Եփփէ» ճեմարանին: 1954 ու չուրջ քառորդ դարու ետքայլ:

Ակնթարթի մը վերապրումները կը դադրին արագ սահող տեւողութիւն ըլլալէ: Կ'երկարին երկվայրկեանները, ժամերու դանդաղութեամբ, ու դէմքեր, սիրելի անուններ, իրենց ջերմութեամբ ու թրծելու բացառիկ կարողութեամբ, կ'ըլլան խօսակից, կ'ըլլան առաքեալ, Հայեր կերտող տիտաններ:

Շարժանկարի պատկերները կը յաջորդեն իրարու ու խօսք կ'առնէ ճեմարանի տնօրէն ու գրականութեան ուսուցիչ-դաստիարակ՝ Պր. Թէօլէօլեան: Կը ներկայացնէ մեզի, աշակերտներուս, գրագէտ Նարդունին՝ բժիշկ, գրող, հրապարակագիր, անխոնջ պլպլող միտք եւ իմաստասէր ու նաեւ, արտադրող գրիչ՝ հայ գրականութեան անդաստանէն ներս: Կը խօսի Փօլատեանի մասին, գրական նուաճումներուն, ու կը ծանրանայ, ի մասնաւորի՝ գրագէտի բերած նպաստին, Նարեկացիի ֆրանսերէն թարգմանութեան, ֆրանսացի տաղանդաւոր գրող ու հայասէր, Լիւք-Անտրէ Մարսէլի բանաստեղծական գրչին:

Լոյսին վազող պատանիի մեր հոգիները կը լեցուին հպարտութեան զգացումներով: Այդ օրերուն իսկ, մեր մեծերը կ'ըլլան նուիրեալներ, կը դադրին պարզ մահկանացուներու իրենց գոյութիւնը, գրական դեռ խմորուող աշակերտներուս ուղեղներուն մէջ, ու կը դառնան հսկաներ, բացառիկներուն վերապահուած մեր փոքր աշխարհին մէջ:

Ու քիչ ետք՝ աւուր պատշաճի «Երկու խօսք» բառերը, գրագէտ Փօլատեանի շրթներու ընդմէջէն, կը միաձուլեն պատմութեան մեր էջերը, իր աշխարհներով, լեռներով, բարքերով ու հերոսապատում կռիւներով:

Բոցակայ ենք բոլորս: Հեռո՛ւ, Վասպուրական մեր աշխարհի բնութեան ծոցին մէջ: Իր ամէն մէկ զաւկի թուխ դէմքը, հերոսներու նայուածքներով, կը Հայու անմկուն կամքի խորհրդանիշը կը

ղանճան ու կը ժպտին անոնք, աչքե՛ր, երազայի՛ն կարօտով, երէկի չէնչող ար-տայայտութեամբ, ներկայի վճռակամու-թեամբ ու վաղուան հաւատքով:

Կը խօսի ինքը Փօլատեան, մինչ ես կը քալեմ պատմութեան մեր հարուստ ծառուղիներու ճամբաներով ու ձայներ, առինքնող խօսքեր կ'արձագանգեն դարե-րու խորերէն.

«Ո՜, տայր ինձ ծուխն ծխանի,
եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
Զվազելն եղանց եւ զվազելն եղջերուաց»:

Հայոց պատմութեան պահն է: Պր. Ար-մէն Անոյշ եւ Պր. Գարամանլեան, Հա-յոց պատմութեան ուսուցիչներ, կ'ապ-րեցնեն Հայու ոգին՝ պատմութեան էջե-րու ընդմէջէն: Կը խօսի առաջինը բա-նաստեղծօրէն, ու երկրորդը՝ քննադա-տական ոճով, հայ ժողովուրդի փառքի եւ մաքառումներու օրերէն:

Ներկայի անմիջական խօսքերը կը դառնան ձայներ, խո՛ւլ պատգամներ ու կը խառնուին դարերու մեր պատմու-թեան: Հո՛ս են քովս, Արտաշէս Արքան Հայոց, մահացած մարմնով ու քիչ հե-ռուն, որդին Արտաւազդ: Վերջին զը-րոյցն է:

— Մինչ դու գնացիր եւ զերկիրս ամե-նայն ընդ քեզ տարար, ես աւերակացս որպէ՞ս թագաւորեմ, կը լուին բողոքի խօսքերը որդւոյն Արտաւազդի, իր հօր ուղղուած:

= Եթէ դու հօրս յմեցլիս, յաղատն ի վեր ի Մասիս,
Զքեզ կալցին քաջք, տարցին յաղատն ի վեր ի Մասիս,
Անդ կացցես եւ զլոյս մի՛ տեսցես,

կ'ըլլան մահացած արքային վերջին խօս-քերը, ըստ աւանդութեան:

Հնչեղ բառեր, պահ մը կը սթափեցնեն զիս ու յանկարծ դարերը կը վազեն ա-րագ, շա՛տ արագ ու արդէն Վասպուրա-կանի հերոսամարտն է: Շեշտուած բառե-րու ուժգնութեան արձագանգը, ներբողի բերանին մէջ, կը դառնայ մարտահրա-ւէր:

«Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի՛ անգամ պիտ մեռնի,
Բայց երանի որ իւր ազգի,
Ազատութեան կը զոհուի»:

Կարին, Մուշ, Վան, Սասուն, Ուրֆա, Զէյթուն ու Վասպուրական քով քովի, կը գծեն պատկերը Հայու ազատագրա-կան պայքարներուն: Ժամանակները փախուած են Հայուն համար ու ազգ. մեր գոյութիւնը՝ կենաց — մահու խնդիր:

«Եաման Աստուած, փէտսն եկաւ ո՛ւր փախչիմ» կը ձայնէ ուրիշ մը, իմ աշ-խարհէս, մեղմ ու հազիւ լսելի ձայնով:

Մինչ հեռո՛ւն, Խրիմեան Հայրիկն է կեցած, «երկաթէ շերեփ»ը ձեռքին: «Պապիկն ու Թոռնիկը» իրենց մտերմիկ զրոյցը կ'ընեն, հո՛ս, մեր մէջ: Հայոց Հայրիկը, յուսախաբ՝ ազգերու անար-դար եւ անտարբեր կեցուածքէն, կը խրա-տէ իր Թոռնիկին:

— Թոռնի՛կ, մեռնելուդ օրն իսկ, եր-կու կանգուն հողի պէտք ունիս, Թաղ-ուելու համար:

Հողի գիտակցութիւն, զէնքի անհրա-ժեշտութիւն, ազգ. քաղաքական դար-թօնք, կուսակցութիւններ ու հայ ազա-տագրական շարժումներ՝ կը գծեն պատ-կերը «մահուամբ զմահ կոխեաց» Հայու վճռակամութիւնը:

Փառքի օր, երէկի ապրում, այսօր-ուան խթան ու վաղուան պայծառ հորի-զոն, ամենուրեք՝ Հայո՛ւ կամք, Հայո՛ւ ոգի:

«Ցաղթանակի գիշերն է այս տօնական»:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՕՔ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ՔԱՌԱՄԵԱՑ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ՀԱՅ· ԱՌԱՔ· ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿՐՕՆ· ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ 1978 ՅՈՒՆԻՍ 29ԻՆ ԳՈՒՄԱՐՈՒԱԾ ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀ· ԺՈՂՈՎԻՆ

ԳԼՈՒԽ Ա·

Բարձրաշնորհ Սերովբէ Արք· Մանուկ-եանի նախագահութեամբ, 1974 Յունիս 11ին գումարուած նորակազմ ներկայա-ցուցչական ժողովին կողմէ ընտրուած վարչութիւնը, նոյն օրը՝ իր անդրանիկ նիստին մէջ կազմեց իր դիւանը հետեւեալ կերպով.—

Ատենապետ Պր· Սեդրակ Քարեան
Բ· ատենապետ Պր· Արմէն Բարսեղեան
Ատենադպիր Պր· Պատրիկ Կէնճեան
Գանձապահ Պր· Կարպիս Ջրբաշեան
Խորհրդականներ՝ Գիւտ· Եպս· Նազ-դաշեան, Պ· Պ· Գէորգ Պազըրճեան, Ա-ղեքսանդր Օհանեան, Բարգէն Տէր–Սար-գիսեան, Համազասպ Մոմճեան:

Վարչութիւնը, որ իր պաշտօնավարու-թեան առաջին երկու տարիներու շրջա-նէն վերջ, ներկայացուցչական ժողովին կողմէ վերընտրուեցաւ 1976ին՝ իր պաշ-տօնին վրայ՝ միեւնոյն կազմով, այսօր կուգայ ձեզի ներկայացնել՝ իր քառամ-եայ գործունէութեան ամփոփ տեղեկա-գիրը: Յիշեալ ժամանակամիջոցին՝ հար-ցերը քննուած են 40 անգամէ աւելի հեր-թական նիստերու կամ ժողովներու մէջ, եւ համապատասխան որոշումները ըստ այնմ տրուին:

1· ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Իր պաշտօնավարութեան սկզբնական շրջանին իսկ՝ վարչութիւնս ստիպուած էր դիմագրաւել դժուար կացութիւններ՝ կրօնական Ընկերակցութեան դէմ բաց-ուած դատերուն հետեւանքով:

Ա· Ատմինիսթրաթէօր ժիւտիսիէրի հարց

Պ· Պ· Վահէ Թօսունեանի եւ Գեղամ Ֆէնէրճեանի կողմէ բացուած դատին հե-տեւանքով, նախագահ Ատեանը նշանա-նակած էր Ատմինիսթրաթէօր ժիւտիսիէր մը յանձին Պր· Հանրի Կոնտրի, որուն պաշտօն տրուած էր մատակարարել Ըն-կերակցութեանս ինչքերը: Այս վրդովե-ցուցիչ կացութեան առջեւ, անմիջապէս դիմուեցաւ Վերաքննիչ Ատեանին, որուն 1974 Յուլիս 10ի վճիռն ալ դժբախտա-բար աննպաստ եղաւ մեզի: Վերաքննիչ Ատեանը վերահաստատեց նախորդ վճի-ռը, եւ Պր· Կոնտր շարունակեց մնալ Ատմինիսթրաթէօր:

Բ· Կանոնագրութեան դատ

Ընկերակցութեան 1954ի կանոնագրու-թեան վաւերականութիւնն ու օրինաւո-րութիւնը մերժող՝ յիշեալ երկու անձե-րուն բացած մէկ ուրիշ դատը, Նախա-գահ Ատեանին կողմէ վճռուեցաւ 1976 Սեպտեմբերին՝ ի նպաստ մեզի: Հակա-ռակորդները դիմեցին վերաքննութեան: Վերաքննիչ Ատեանը վերահաստատեց Նախագահ Ատեանի վճիռը, որ այլեւս գործադրելի է, հակառակ որ Պ· Պ· Թօ-սունեան եւ Ֆէնէրճեան դիմած են Վճռ-ռաբեկ Ատեանին:

Վերաքննիչ Ատեանի վճիռին հիման վրայ, մեր փաստաբանները դիմեցին Պր· Կոնտրին որ վերջ տայ Ատմինիսթրաթէօ-րի իր պաշտօնին: Ուրախ ենք յայտնե-լու, որ Պր· Կոնտր, հիմնուելով վճիռին վրայ, պէտք եղած գործողութիւնները կատարեց եւ իր պաշտօնին վերջ տուաւ:

Ատկէ յետոյ, Պ· Պ· Թօսունեան եւ Ֆէնէրճեան կրկին դիմեցին Ստեպողա-կան Դատարան, որպէսզի Պր· Կոնտր դեռ մնայ իր պաշտօնին գլուխը, սակայն Ստեպողական Դատարանը մերժեց անոնց դիմումը: Այդպէսով կը փակուի տխուր էջ մը Ընկերակցութեանս կեանքին մէջ:

Գ· Առաջնորդին դէմ բացուած անուանարկութեան դատ

Պ· Պ· Թօսունեան եւ Գ· Ֆէնէրճեան անուանարկութեան դատ բացած էին Ս· Հօր դէմ, անոր՝ 1974 Յունիս 23ին խօ-սած քարոզին մէջ՝ իրենց դէմ վիրաւո-րական ակնարկութիւններ գտած ըլլալու պատրուակով: Նախագահ եւ Վերաքննիչ Ատեանները ձեւականօրէն մասամբ ըն-դունեցան պատրուակը, որուն համար խնդիրը տարուեցաւ Վճռաբեկ Ատեանին առջեւ:

Դ· Վարչութեան Դիւանի անդամներուն դէմ բացուած անուանարկութեան դատ

Պ· Պ· Թօսունեան եւ Գ· Ֆէնէրճեան անուանարկութեան դատ մըն ալ բացած էին վարչութեանս դիւանի չորս անդամ-ներուն դէմ — Պ· Պ· Ս· Քարեան, Մէթր Ա· Բարսեղեան, Պ· Կէնճեան եւ Կ· Ջըր-բաշեան, — 1974ին մամուլին մէջ վար-չութեանս կողմէ լոյս տեսած Պաշտօնա-կան Հաղորդագրութեան մէջ, Ատմինիս-թրաթէօրի նշանակման առնչութեամբ, իրենց դէմ վիրաւորական ակնարկու-թիւններ գտած ըլլալու պատրուակով: Նախագահ Ատեանը ի նպաստ իրենց վճռած ըլլալուն, այս հարցն ալ այժմ կը գտնուի Վերաքննիչ Ատեանին առջեւ:

Ե· Պատժական դատ Պ· Վ· Թօսունեանի դէմ

ՍՕՔՕՖ Ընկերութեան երեք անդամ-ներ, յանձինս ՄՆԱ Ընկերութեան նախա-գահին եւ երկու ուրիշ ազգայիններու, դատ բացած են Պ· Վ· Թօսունեանի դէմ, որ՝ որպէս նախկին նախագահ ՍՕՔՕՖի, տարիներ շարունակ ոչ ժողով գումարած է եւ ոչ ալ հաշիւ ներկայացուցած, եւատով մեծ վնաս հասցուցած է բաժնե-տէրերուն: Թօսունեան ամբաստանուած է: Դատը կը շարունակուի տակաւին:

2· ՄՆԱ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ

Թրէվիզ փողոցի շէնքը՝ պատմական յուշարձաններու շարքին դասուած է այժմ պետական հրամանագրով, եւ մեզ-մէ կը պահանջուէր, անշուշտ ՄՆԱ անա-նուն ընկերութեան խողովակով, 350·000 ֆրանք, կալուածին ստիպողական առ-ժամեայ նորոգութիւններուն որպէս բա-ժինը ՄՆԱի մասնակցութեան: Կամ այս գումարը պէտք էր հայթայթել, եւ կամ ստիպուիլ զուցէ հաւանիլ կալուածի ա-պասեփականացումին: Ներկայիս, ՍՕ-ՔՕՖի եւ ՄՆԱի Ատմինիսթրաթէօր ժիւ-տիսիէրները, ինչպէս նաեւ ՄՆԱի ըն-տրեալ վարչական խորհուրդը որ այլեւս պաշտօնի անցած է, կը զբաղին այս հարցով, որպէսզի խնդիրը լաւագոյնս լուծուի ի նպաստ ՄՆԱի բաժնետէրե-րերուն, որոնց կարգին կը գտնուի մեր Ընկերակցութիւնը որպէս մեծամասնա-կան բաժնետէր:

(Շար· - 1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԷՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ

ՄԱՌԱԽՈՒՂ ՁԵԱՆ ՎՐԱՅ

1·

Իսկ ես ուզում եմ, որ նա ապրի: Դա ծնողի պարտքն է, եւ Աստուած անգամ զօրութիւն չունի խախտելու ապրելու ի-րաւունքը: Ես մահմեդական դարձայ եւ աղջիկս տուի Թուրք բէյի: Չեմ ուզում նահատակ լինել, նաեւ նահատակել աղ-ջըկաս:

Ներսէհ Ջավուշը չէր հաւատում ա-կանջներին: Կարծես դեղագործը կատակ է անում: Նրա օձիքը բաց թողեց ակա-մայ՝ ձեռքերը թուլացել էին: Դեղա-գործն սկսեց աղօթք շշնջալ, թաթերը միացրած մահմեդական կարգով: Ներսէհը շարունակում էր չհաւա-տալ լսածին: Մի՞թէ ճշմարիտ բան լսեց, մի՞թէ այս մարդն ուրացել է իր հաւա-տը եւ իր ձեռքով աղջկան յանձնել Թուր-քի: Դեղագործը կարծես կռահեց նրա միտքը:

— Այո, գոչեց փրփրած դառնութեամբ: Այո, ես իսլամի հաւատին դարձայ՝ աղ-ջըկաս փրկելու համար: Միեւնոյն չէ՞ մեռած կամ ուրացած: Մնացի բու՝ ա-ւերակների վրայ: Ա՜խ, Տէ՜ր Աստուած, ինչո՞ւ ես մարմինս ցաւերի բուն դար-ձրել, ինչո՞ւ, բա դու Աստուած չունե՞ս:

Նա ընկաւ յատակին ու թպրտաց հե-կեկալով:

Ներսէհը կայծակնահար ծառ էր, ուր որ է ինքը եւս կը տապալուի:

Ուրիշ բան չկարողացաւ իմանալ Աղաւ-նու մասին: Ո՞ւր են տարել նրան, որ-տե՞ղ է նա: Ծերունին չէր պատասխա-նում, միայն ոռնում էր, ձեռքերով ծե-ծում գլուխը:

Վերջապէս նա վեր կացաւ, օրօրուեց կանգնած տեղը:

— Հեռացի՛ր ուրացողի մօտից, ա-զար մարդ: Փախիր սաա, թող իմ երեսը չտեսնի, թող փախչի, թող կորչի այս անիծուած երկրից, սատանաների ու ջինների այս որոգայթից: Թող հոգին փրկուի՛: Հայաստանում այլեւս Հայ չկայ: Անվերջ Թուրքեր են բերում լըց-նում մեր տները:

Ներսէհ Ջավուշը դուրս եկաւ եւ դըժ-ուարութեամբ հեծաւ ձին: Ձեւկէտը, որ-տեղ հազիւ տասը տուն Թուրք կար, հի-մա լցուած է Թուրքերով:

Լոյսն արդէն բացւում էր: Փողոցում երկու ոստիկան կանգնեցրին նրան եւ ինքնութեան թուղթ պահանջեցին:

— Կարգ է, մինբաշի աղա, ներող ե-ղէք: Հրաման է՝ ստուգել անցայ փա-չայի թղթերը:

Ներսէհ Ջավուշը աչքերը ոլորեց նը-րանց վրայ:

— Իսկ ես թքել եմ ձեր կարգի վրայ: Ես Փիրղայի Ներսէհ Ջավուշն եմ: Լսե՞լ էք այդ անունը: Եթէ ոչ՝ իմացէք:

Ոստիկանները կարկամեցին: Ի հարկէ լսել են Կաթակնում բուն դրած Ներսէհ Ջավուշի անունը, բայց կարկամեցին ձիու վրայ լարուած մինբաշու ահից: Նրանք շշմած նայեցին փողոցի միջով սլացող ձիաւորի ետեւից, որ կարծես թեւաւոր էր:

×

Ձեւկէտից կէս ժամուայ ճանապարհ հեռու ոստիկանական ձիերի ախոռներն էին: Ներսէհ Ջավուշը մօտեցաւ գերան-ներից կապած ձիերին: Աչքերի դէմ մը-շուշ էր, սրտում թոյնի գունդ: Երկու ոս-տիկան խողանակներով քերում էին ձիերի մէջքերը: Ձիու քրտինքի հոտ ու սեւ փոշի էր սփռել ամառային լուսաբացի անշարժ օդում: Մինբաշուն նկատելով, ոստիկանները նախ վախեցան, ապա սկը-սեցին խոնարհ ողջունել նրան: Ներսէհ Ջավուշը խօսեց մեղմ.

— Ձիերը կո՞ւշտ են:

Ոստիկաններից մէկը, որ մինչեւ ա-կանջները ոլորուող բեխեր ունէր, փչեց խողանակին:

— Կուշտ են, մինբաշի աղա: Գարին չենք գողանում, վալլա՛հ:

— Բարի՛, ծուռ ժպտաց Ներսէհը: Դէ հիմա պառկեցէք իրար կողքի: Լսո՞ւմ էք, պառկեցէ՛ք:

Ոստիկաններն ահ ու զարմանքով նա-յեցին նրան: Մինբաշին դաժան տեսք ունէր եւ այնպէս էր նայում իրենց, կար-ծես ջինն էր: Բեխաւորը խողանակը սեղ-մեց սեփական բերանին: Մինբաշու ձեռ-քին ատրճանակը փայլում էր ատրճանակը:

— Մի չփոթուէք, արդարներ, ասաց Ներսէհ Ջավուշը, պառկեցէք, որ կեն-դանի մնաք:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(116 – Շար·)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

 Անտիս Մելքոնեանի *մահուան առթիւ հետեւեալ նուէրները եղած են, փոխան ծաղկեպսակի Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ միջոցաւ.—*

Տէր եւ Տիկ. Շ. Կուրտիկեան *ե. պ.* 300 *Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Ա. Պապայեան երգչախումբին* 300*, Տէր եւ Տիկ. Ժ. Բաբակեան, Պ. Վ. Պօզաճեան, Տէր եւ Տիկ. Լ. Խօքախզեան, Տէր եւ Տիկ. Վ. Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկ. Բ. Ղազարեան, Պ. Յ. Փափազեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Արթինեան* 200*ական, Տէր եւ Տիկ. Ժ. Մելեան եւ զաւակները ծերանոցին* 250*, Տէր եւ Տիկ. Կ. Ճանիկեան, Տիկ. Պ. Սողոմոնեան, Տէր եւ Տիկ. Յ. Գափամաճեան, Տէր եւ Տիկ. Տ. Խայիկեան, Տէր եւ Տիկ. Ժ. Շէլէլէկեան, Տէր եւ Տիկ. Ս. Հաթէմեան, Տէր եւ Տիկ. Յ. Հաթէմեան, Տէր եւ Տիկ. Զօպանեան, Տէր եւ Տիկ. Ա. Բերեան, Տէր եւ Տիկ. Ենոքեան, Տէր եւ Տիկին Տէվօս, Տիկին Ա. Մէնչուրեան, Տիկ. Ի. Մէնչուրեան, Տիկ. Ս. Աթէշեան* 100*ական, Տէր եւ Տիկ. Վոլֆ* 100 *ե. պ.,* 150 *ծերանոցին, Մկրտիչեան* 100*, Կ. Սիվազլեան, Խօրտէքեան ընտանիք* 50*ական: Սէն Ժեռոմի Կապոյտ Խաչ Առաջնորդարանին* 100*, Պ. Յ. Տէրոյեան Առաջնորդարանին* 50 *Ֆր.:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հարաւ. Ֆրանսայի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի եւ այլ հետեւեալ նուէրները.—

Արծրունի Արզումանեանի թաղման առթիւ Պլ. Օտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 100 *Ֆր., Արզումանեան ընտանիք* 100*, Տիկ. Վարդուհի Մարոնեանի թաղման առթիւ Գրիգոր Գըլըճեան* 10*, Խոզանեան Գրիգոր, Տէր եւ Տիկին Արամ Տէրտէրեան* 50*ական, Կարապետ Թիւթէլեանի հոգեհանգստին առթիւ Տէր եւ Տիկ. Քեղիկեան* 10*, այրի Տիկ. Կարապետ Թիւթէլեան* 100*, Արշալոյս Արզարեանի հոգեհանգստին առթիւ Տէր եւ Տիկ. Նուպար Հէլվաճեան* 100*, Տէր եւ Տիկ. Ցուսիկեան* 20 *Ֆր.:*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

Ծննդեան 100*ամեակի հանդիսաւոր ոգեկոչում Հոկտ.* 22*, Կիրակի ժամը* 16*ին, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Ալեք Մանուկեան սրահը կազմակերպութեամբ Կեսարիոյ եւ շըրջանի Հայրենակցական Միութեան:*

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ ՓԱՐԻԶ՝ Ավըճիւ Փօլ Ափէլ, Կիրակի Յուլիս 30, ժամը 17ին:

Օգոստոսի *խումբը կը մեկնի Փարիզէն* Երեքշաբթի, Օգոստոս 1ին, ժամը 7ին, *նոյն տեղէն:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՑՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	140 ֆր.
Հոգեհանգիստ	75 ֆր.
Շնորհակալիք	75 ֆր.
Հարսնիք, նշանտուք	75 ֆր.
Ծնունդ	75 ֆր.
Կը փնտռուի	25 ֆր.
Կ'ուզուի	40 ֆր.

Այս գինները մէկ անգամ հրատարակելի եւ սովորական ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջ: Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական եւ եւայլ ազդերու մասնաւոր պայմաններու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԷՆ ԺԵՌՈՄ.— Ստեփան Պօյաճեանի մահուան առթիւ Թաղականութիւնս իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր այրիի եւ զաւակներուն ու ընտանեկան բոլոր պարագաներուն: Այս առթիւ Թաղականութիւնս ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Պօմոնի Կապ. Խաչի վարչութեան ընկերուհիներու կողմէ 50 *Ֆր., Գալայճեան Արտաշէս, Պօյիկեան Կարապետ, Չիչէքեան Հանրի* 20*ական, Յարութիւն Պօյաճեան, Կիւրճեան Սիրական, Պետիկեան, Անդրանիկ Կարապետեան* 50*ական, Շալճեան ընտանիք* 50 *(դպրոցին):*

Հրաչ Աճէմեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աճէմեան, Տէր եւ Տիկ. Ալէն Աճէմեան 200*ական, Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, այրի Տիկ. Ա. Մարգարեան* 100*ական, Անթօ Թորիկեան, Կարօ Մարկոսեան* 50*ական, Սամուէլ Տէր–Միքայէլեան* 30*, Մանուկ Քէչիչեան, Մուշեղ Պէրպէրեան* 20*ական, Թոռիկ Նիկողոսեան, Մկրտիչ Պէրպէրեան, Մանկիեան ընտանիք* 20*ական, (դպրոցին), Տէր եւ Տիկ. Յակոբջան Աճէմեան* 100*, Հաճի Մարի Սահակեան, Հ. Կարապետեան* 10*ական: Շնորհակալութիւն բոլորին:*

ASSRCIATION DES ANCIENS ELEVES DE L'ECOLE ESSAYAN

VOYAGE EN ARMENIE

8 - 20 SEPTEMBRE

MOSCOU, EREVAN

Aller - retour en avion, séjour en l'hôtel de première catégorie en pension complète

ACCUEIL SPECIAL RESERVE A NOTRE ASSOCIATION DE LA PART DU COMITE DES RELATIONS CULTURELLES AVEC LA DIASPORA ARMENIENNE

Prix ESSAYAN — PARIS/PARIS 3150 F.

Sont compris : le voyage, le séjour, *toutes les excursions*, le service d'un guide bilingue arménien - français, *ainsi que les frais de visa et d'assurance*

Enfants de 11 ans non-révolus : demi tarif

Renseignements et inscriptions :

Tous les Samedis de 16 à 18 h. au local de l'Association, 32 Rue de Trévise, 75009 Paris — Tél. : 246-14-94 et tous les jours après 18 h. Tél. : 376-32-43

NOTA. — DES DEPARTS A DES DATES DIFFERENTES ET AU MEME TARIF PEUVENT ETRE ORGANISEES SUR DEMANDE

PELERINAGE

en Arménie

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի

Ծննդեան 70ամեակին եւ գահակալութեան 23ամեակին առթիւ

ՍԵՊՏ. 28ԷՆ ՀՈԿՏ. 8

ԳԻՆ.- 2780 ՖՐ.

×

ՍԵՊՏ. 25ԷՆ ՀՈԿՏ. 8

ԳԻՆ.- 3450 ՖՐ.

11 ՕՐ՝ ԵՐԵՒԱՆ

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով արձանագրուիլ ՕԳՈՍՏ. 30ԷՆ ԱՌԱՋ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Varoujan SARKISSIAN

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — 69 Lyon — Tél. : 60-13-66

Tél. : (78) 60-13-66 — Télex 900287

Licence organisatrice : A 529

Départs par avion de PARIS — MARSEILLE ET LYON

mondotours

2, rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 073-32-64 266-50-12 073-30-64

FESTIVAL DE CINEMA DE TROUVILLE

du 21 au 27 Août

PRESENTATION DU FILM :

le Génocide des Arméniens en 1915

vu par le Peintre

PAPAZ

au cours de la semaine seront exposées *les Oeuvres du Génocide dans le hall du Casino de Trouville*

Voyages en ARMENIE

EREVAN

ET EXTENSIONS A MOSCOU ET TBILISI ET LENINGRAD

DEPARTS CHAQUE MOIS :

11 jours — 13 jours et 15 jours

A partir de 2680 Fr. comprenant le séjour en hôtel de 1ère catégorie, en pension complète, le transport aérien, les excursions et la visite des villes

Demandez le programme détaillé à des spécialistes sur les voyages en Arménie depuis plus de 12 ans.

N'hésitez pas à nous consulter.

A PARIS

MONDOTOURS OCIVEP

2, Rue de Sèze
75009 Paris
Tél. : 073.30.64
073.32.64
266.50.12

M. BAGHDASSARIAN LEVON

A LYON

sevan voyages

50, Cours de la Liberté

69003 Lyon

Tél. : 60.13.66

M. SARKISSIAN VAROUJAN

Imprimé sur les presses du Journal «Haratch» 83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Commission paritaire : N° 55935